KOLONIALE STUDIËN

1941

KONINKLIJK INSTITUUT VOOR TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

INHOUD

Bladzijde

Wijsgeerige Koloniale Rechtsleer, I, door Dr. J. J. Van Rijckevorsel 5

De beteekenis der Regeering Konoye, door L. Th. van Haaften 31

Geschiedenis en lotsbestel der desa Windoeadji naar het Volksgeloof, (een stukje desa-psychologie), door Mr. Kasman Singodimedjo 44

Beslechting van arbeidsgeschillen als sluitstuk van de rechtsverhouding tusschen werkgevers en werknemers in Nederlandsch-Indië, I, door Mr. F. J. Domela Nieuwenhuis 77

Eenige beschouwingen over de Copracontractenordonnantie, door Mr. J. H. C. de Groot 97

Ontvangen boeken en tijdschriften 112

WIJSGEERIGE KOLONIALE RECHTSLEER

DOOR Dr. J.J. VAN RIJCKEVORSEL

DOEL EN INDEELING.

Bekend is, dat het tweede of *bijzondere* deel der wijsgeerige *zedeleer* twee onderdeelen bevat: de zedeleer, door elken mensch, *als eenling of individu,* te onderhouden, en de zedeleer, door den mensch, *als lid der gemeenschap,* na te leven.

Dit *tweede onderdeel* omvat tot heden steeds *drie afdeelingen:* wijsgeerige zede- of rechts-leer omtrent het gezin, omtrent den staat en omtrent de staten onderling; ze worden ook genoemd: het *familie*-recht, het *staats*-recht en het *internationaal recht.*

Enkelen, als b.v. de Warmondsche Philosophicum-Directeur, J. H. Niekel, voegen tusschen het gezins- en het staats-recht een *nieuwe afdeeling* in: de wijsgeerige zede- of rechts-leer der vrije vereenigingen of het *vrije vereenigings-recht*: een inlassching, die een ware aanwinst mag heeten.

Toch kan ook met deze toevoeging de zedeleer, door den mensch als gemeenschapslid te onderhouden, *niet volledig* genoemd worden.

Er is nl. een terrein, dat tusschen het gebied van het staatsrecht en dat van het internationaal recht gelegen is en dat, evenals deze beide, een afzonderlijke behandeling vereischt: de koloniale zede- of rechts-leer, m.a.w. *het koloniaal recht.* Deze leer toch heeft niet, als de staats-leer, de rechten en plichten te behandelen van een *juridisch homogene* gemeenschap en hare organen, doch die van een *juridisch heterogene* gemeenschap, die uit een overheerschend en een overheerscht volk bestaat. Ook stelt het koloniaal recht de plichten en rechten niet vast, waarover het

internationaal recht handelt en die tusschen twee of meer geheel of tenminste half-onafhankelijke volkeren gelden, maar het behelst de plichten en rechten, die van kracht zijn voor de verhoudingen tusschen een *geheel- of minstens half-onafhankelijk volk* en *een volk, dat* noch geheel, noch half onafhankelijk is, doch van het eerstgenoemde volk *juridisch afhangt.*

Nu zijn de verschillende vraagstukken, die tot het koloniale recht behooren, in den loop der eeuwen en bijzonder in de laatste decennia wel zoo wat alle afzonderlijk behandeld, maar een verhandeling, die alle tot één geheel samenvat en aldus een volledige koloniale wijsgeerige zede- of rechts-leer bood, verscheen er — zoo ver in dit *Ultima Thule* kon worden nagegaan — nog nimmer. Toch komt ons een dergelijke verhandeling niet overtollig voor, als we bedenken, dat naar de beste berekeningen ongeveer twee vijfden der menschen in koloniën leven.

Als eerste proeve van zulk een verhandeling zij 't volgende geboden.

Na een inleidende vraag over de beteekenis van het woord, *„kolonie"* zal deze studie de *drie vraagstukken* behandelen, waartoe de geheele stof is terug te brengen. Het *eerste* vraagstuk stelt een onderzoek in naar de *geoorloofdheid* van het *stichten* van koloniën. Het *tweede* gaat de bijzondere *plichten en rechten* na, die er *uit de stichting* van een kolonie volgen. Het *derde* behandelt de al of niet noodzakelijkheid van het *voortbestaan danwel* het beëindigen der koloniale verhouding.

INLEIDENDE VRAAG.

Wat is eene „kolonie" en welke soorten van „koloniën" zijn er?

1. De naam „kolonie".

De Nederlandsche benaming *„kolonie"* is een vertaling van het Latijnsche *„colonia"*, dat zelf afgeleid is van *„colonus"*: landbouwer, ontginner en ten slotte van het werkwoord: *„colere"*: bebouwen.

Geen der beide woorden: *„colonia"* en *„kolonie"* had steeds dezelfde beteekenis.

Met *„colonia"* werd in het begin de grond aangeduid, die door landbouwers ontgonnen en bewerkt werd. Later werd het woord gebruikt, om er een grondgebied mede aan te duiden, dat buiten het vaderland of althans buiten het voornamere en meer beschaafde

deel van het vaderland der ontginners was gelegen en door hen bewoond werd. Zoo noemden de Romeinen het tegenwoordige Keulen: *„Colonia Agrippina"*, naar keizer Nero's moeder, die daar geboren is. Nog later werd de naam *„colonia"* van dat grondgebied overgebracht op de gemeenschap, die het bewoonde; hierbij werd allereerst gedacht aan de verhuisden, doch geleidelijk werd de beteekenis uitgestrekt tot hen, die er van oudsher reeds woonden, zoodat ten slotte alle bewoners van zulk een, door verhuisden bewerkt en bewoond, gebied met den naam *„colonia"* werden aangeduid.

De Nederlandsche en de overige moderne talen, die het woord *„colonia"* al of niet gewijzigd overnamen, sloegen daarbij meestal de eerste beteekenis over en verstaan het zoo goed als uitsluitend òf wel van een door verhuisden bewerkt en bewoond gebied, òf wel van de volksgemeenschap, die zulk een gebied bewoont. Daarbij bepaalden zij den inhoud van het begrip geleidelijk nader.

In den modernen zin opgevat geldt het woord dan ook niet meer voor elk zich buiten het oude vaderland vestigen.

Herinneren we ons slechts de tijden der groote volksverhuizingen. De toen optrekkende massa's verlieten hun oude landen zeer zeker en vestigden zich in geheel nieuwe gebieden. Deze nieuwe vestigingen mogen dan al *„koloniën"* gevormd hebben in den allereersten zin van het woord, niet echter naar de beteekenis, die het thans heeft. 't Waren verplaatsingen van heele volkeren, die nieuwe staten stichtten en elk staatsverband met de vroeger door hen bewoonde en nu grootendeels verlaten gebieden verbraken. Zoo ook lieten de op Java binnengolvende *Indiërs* elk juridisch verband met hun vroeger vaderland varen en vermengden zij zich grootendeels met de oer-bevolking van dit eiland, waar zij nieuwe rijken stichtten.

En waarom worden deze nieuwe stichtingen door niemand *„koloniën"* genoemd?

Omdat het algemeen geldend spraakgebruik thans voor eene *„kolonie"* een zekere staats-afhankelijkheid eischt, die de *„kolonie"* met het land der herkomst van de verhuisden verbindt.

Toch mag deze eisch niet overdreven worden. Immers niet elke juridische band van verhuisden met het land hunner herkomst volstaat, om van eene *„kolonie"* te kunnen spreken.

Er zijn gevallen, waarin het vaderland der verhuisden over zulk een gebied slechts zeer beperkte rechten uitoefent, b.v. die van

een *,,protectoraat"* of een *,,invloeds-sfeer"*. Er bestaat dan wel een juridisch verband, maar gemist wordt de strikte staatkundige afhankelijkheid, die allen thans voor een *,,kolonie"* eischen.

Ook komen er gevallen voor, waarin een gebied, dat als *,,kolonie"* begonnen is, werd opgenomen in het gewone staatsverband en tot een min of meer gelijkberechtigd deel van het vaderland der verhuisden werd verheven. Wie denkt hier niet aan de ,,Fransche provincie" *Algiers*?

Ten slotte gebeurt het, dat vooral een of ander pas veroverd en aan het overwinnend land toegevoegd tot dan naburig gebied niet dadelijk dezelfde staatsrechten krijgt, als de overige deelen des lands. Van een dergelijk gebied wordt ook gezegd, dat het bestuurd wordt *,,als een kolonie"*. Die uitdrukking zelf wijst er echter al op, dat we hier niet met eene *,,kolonie"* in den gewonen zin van het woord te doen hebben. En terecht, want al komen dergelijke gebieden met de *,,koloniën"* overeen in het missen van de volkomen onafhankelijkheid, toch verschilt de staatkundige verhouding, die deze gebieden beheerscht, van die, welke we in de *,,koloniën"* vinden. Deze gebieden zijn *au fond* volkomen gelijkwaardige deelen van het rijk, waaraan tijdelijk eenige rechten of juister de uitoefening van eenige vooral politieke rechten ontzegd wordt, met de gedachte, eenmaal tot een volledige gelijkschakeling te komen. Denken we slechts aan de vroegere *,,Generaliteitslanden"* in ons vaderland.

In meer eigenlijken zin, dan in het laatst genoemde geval wordt het woord *kolonie* gebruikt, om er de gezamenlijke burgers van een zelfde land mede aan te duiden, die in een ander land wonen, b.v. De *Nederlandsche* kolonie in *Frankrijk* of — wat meer voorkomt — te *Parijs* enz. En hier is wel meer verwezenlijkt van hetgeen thans met den naam *kolonie* wordt aangeduid: verhuisd-zijn naar een vreemde staat en nog afhankelijk blijven van het oude vaderland. Toch ontbreekt er een element, dat onontbeerlijk geacht wordt, zoo dikwijls er van een *kolonie* in den strikten modernen zin gesproken wordt. Deze *,,kolonisten"* toch bewonen geen afgezonderd of bijzonder grondgebied, hebben als *,,kolonisten"* noch een eigen gebied, noch recht op een eigen gebied

Hoe is dan een, *,,kolonie"* te omschrijven, zooals het woord tegenwoordig in den strikten zin verstaan wordt?

Men zou kunnen zeggen: *eene kolonie is een staatsgebied en gemeenschap, die staatsrechtelijk afhankelijk is van een buiten de grenzen gevestigde staatsmacht.*

Allereerst wordt aldus vastgesteld, dat koloniën staatsrechtelijke instellingen of lichamen zijn. Daarna worden zij van de overige staatsrechtelijke eenheden onderscheiden doordat haar van den eenen kant wel een eigen grondgebied wordt toegekend, maar van den anderen kant de staatkundige onafhankelijkheid wordt ontzegd.

Door haar eigen grondgebied verschilt de *kolonie* van de tot zekere hoogte ook staatsrechtelijke gemeenschappen, die de vreemdelingen in een land onder hun gezanten, consuls enz. vormen, door haar afhankelijk zijn van de volledig onafhankelijke staten en tevens van de half-onafhankelijke gebieden, als de protectoraten, de invloedssferen enz., door het afhangen van een buiten haar grenzen gevestigde staatsmacht wordt zij onderscheiden van de tijdelijk niet-gelijkgestelde staatsdeelen en ook van hetgeen ooit genoemd wordt *„de binnenlandsche kolonies"*, d.i. de pas ontgonnen deelen van een staat.

Hoedanig de staatsmacht nu is, waarvan de kolonie staatsrechtelijk en niet alleen financieel, noch ook alleen moreel, gelijk G. Handy ten onrechte voldoende acht, afhangt, doet er niet toe. Het kan een handelsmaatschappij zijn met kwasi-publieke rechten, een andere, onafhankelijke of half-onafhankelijke staat, de regeering van zulk een staat, het regeeringshoofd, de koning b.v. van zulk een regeering, enz.: niets van dit alles verandert de zaak.

Ook maakt het geen verschil, of het koloniaal gebied door andere landen van het koloniseerend rijk gescheiden is, dan wel er onmiddellijk aan grenst, gelijk b.v. *Ruslands* kolonie *Siberië* aan *Rusland*.

Evenmin is het noodig, dat de beide betrokken volkeren van ras verschillen, zooals E. Duthoit ten onrechte eischt. Er zijn koloniën, die geheel of zoogoed als geheel bevolkt zijn door menschen van hetzelfde ras als het land, waarvan die koloniën afhangen.

Uit deze omschrijving volgt, dat een kolonie wijsgeerig gesproken eigenlijk niet tot de *organieke* bestaans-deelen van den staat behoort, die haar bestuurt, doch eerder een integreerend, aanvullend, vervolmakend deel te noemen is. Het verlies, de verkoop of de overdracht van een kolonie houdt dan ook niet de verminking van het staatsrechtelijk geheel in, doch enkel een machtsverkleining. Deze kan intusschen, als ze wordt afgedwongen, volkomen onrechtvaardig zijn. Doch daarover later.

2. Soorten van „koloniën".

Vergelijkt men de koloniën onderling, dan vindt men heel wat verschillen.

Let men bij dat vergelijken op *het ontstaan* der koloniën en in het bijzonder op haar eerste vestiging, dan vindt men er, die gesticht zijn in streken, die onbewoond waren en aan niemand toebehoorden. Denken we slechts aan de in onze dagen gestichte koloniën der *Poolstreken*.

Andere koloniën werden in gebieden gesticht, welke slechts van tijd tot tijd bezocht en benut werden door rondzwervende volkeren of alleen schaars bewoond door families zonder staatsverband. Zoodanig zou naar *F. von Liszt* het gebied geweest zijn, waar de Belgische koning *Leopold II* den *„Onafhankelijken Congo-Staat"* stichtte en dat hij dus niet veroverde, maar alleen bezette, zoo luidt het.

Ten slotte zijn er koloniën, die gesticht werden in gebieden, waar de inheemsche bevolking talrijk was, een zekeren graad van technische, economische en zedelijke beschaving bereikt had en onder eigen vorsten leefde. Voorbeelden bieden *Mexico* en *Peru*.

Dat deze verschillen van groot gewicht zijn bij het oplossen van de vraag naar de geoorloofdheid der stichting van koloniën, spreekt van zelf.

Een *tweede onderscheid* bieden de verschillende *wijzen, waarop de gestichte koloniën bevolkt* zijn.

Er zijn koloniën, die uitsluitend of bijna uitsluitend bewoond worden door menschen, die van elders daarheen verhuisden. Zoo b.v. de koloniën van het *Australische* vasteland.

Andere koloniën worden behalve door enkele ambtenaren en handelaren, die van elders kwamen, zoogoed als uitsluitend bewoond door een Inheemsche bevolking. In vele buitengewesten van *Nederlandsch-Indië* was dat lang het geval, in sommige dezer streken is het nog zoo.

Ten slotte zijn er koloniën, waar de van elders gekomenen, hetzij door hun aantal, hetzij door de belangrijkheid van hun werkzaamheden niet alleen als bestuurders, maar ook als leiders van ontginningen, bestuurders van ondernemingen, handelshuizen enz. opwegen tegen de mogelijk even talrijke of misschien veel talrijker, doch in 't algemeen technisch, economisch en wetenschappelijk lager staande Inheemsche bevolking. In dergelijke koloniën

zou men kunnen spreken van twee wel gelijk-, maar toch anderswaardige bevolkingshelften. Veel streken van *Engelsch-* en ook van *Nederlandsch-Indië* bieden er voorbeelden van.

Dit tweede verschil is vooral van beteekenis bij het vaststellen van de wederzijdsche verplichtingen en rechten der overheerschten en der overheerschers.

Velen onderscheiden de koloniën naar het onmiddellijke *doel*, dat beoogd wordt, in koloniën van bevolking, van ontginning en van handel. Dit *derde* onderscheid duidt met den naam *„bevolkings-koloniën"* die koloniale gebieden aan, waar de nieuw-aangekomenen of ook de door hen aangebrachte, werklieden b.v. *Afrikaansche* Negers, een vaste woonplaats vestigen, terwijl de *„ontginningskoloniën"* meestal minder van buiten gekomenen tellen en dezen er in den regel maar tijdelijk vertoeven. De *„handelskoloniën"* komen hierin met deze laatste overeen, doch verschillen ervan, in zoover ze niet aan ontginnen doen, doch alleen stapelplaatsen voor den handel vormen of ook verdedigings-posten van de handels-wegen; zij hebben een min of meer internationaal politiek karakter. *Canada, Australië* en *Zuid-Amerika* zijn sprekende typen van het eerste soort, *Engelsch-Indië* vertegenwoordigt het tweede type, *Aden* het derde.

Dit *derde* onderscheid speelt natuurlijk een rol bij het oplossen van de vraag, of de koloniale verhouding al dan niet bestendigd moet blijven en op welke wijze zij in het laatste geval ontbonden moet worden.

Op den weg naar die ontbinding en zelfs daar, waar er nog niet of nog maar weinig aan gedacht wordt, vinden we een laatste verschil van koloniën.

In sommige koloniën toch is de hetzij Inheemsche, hetzij van elders aangekomen bevolking geheel afhankelijk van de van het moederland aangekomenen of was zij het althans in den beginne volkomen, b.v. de eerste *Spaansche* nederzettingen in *Amerika*.

Elders regelt zij hare interne aangelegenheden en zulks nu eens zóó, dat de van buiten aangekomenen geheel het bestuur in handen hebben en aan de Inheemschen alleen administratieve betrekkingen toevertrouwen, aldus tot voor eenige jaren in *Nederlandsch-Indië*, dan weer zóó, dat ook de Inheemschen in bestuurs-zaken minstens adviseerend mogen meespreken en tot de eerste uitvoerende posities kunnen opklimmen, gelijk thans in dit zelfde land het geval is.

Een stap verder kwamen sommige Engelsche kolonies, aan wie een eigen vertegenwoordiging bij den *Volkeren-Bond* en zelfs eigen gezantschappen werden toegestaan, als aan *Canada*, dat een eigen gezant had bij de *Vereenigde Staten van Amerika* ook, toen het nog in den vollen zin *„een kolonie"* kon genoemd worden.

Van dezen toestand tot die van erkenning als gelijkwaardig en onafhankelijk rijksdeel, gelijk *Engeland* aan zijn *„dominions"* schonk, is de afstand niet groot en deze erkenning doet de vraag rijzen, of er dan nog in den strikten zin van *„koloniën"* gesproken kan worden. De erkenning schijnt er tegen te pleiten, doch de practische afhankelijkheid voor de meeste buitenlandsche verhoudingen, waarvoor die *„dominions"* geen eigen *„corps diplomatique"* hebben wijst naar het tegendeel.

Duidelijker is het ophouden van de koloniale verhouding in de gevallen, waarin een kolonie tot *„provincie"* van het moederland verheven wordt, hoewel het bestuur daardoor nog niet immer zijn oud *„koloniaal"* karakter verliest, zooals de bekende gelijkstelling van *Algiers* bewijst.

Na deze uiteenzetting van het begrip *„kolonie"* en deze opsomming der voornaamste soorten van koloniën, meenen we tot de behandeling der drie vraagstukken te kunnen overgaan.

EERSTE VRAAGSTUK.

Is het geoorloofd, koloniën te stichten in het grondgebied van een anderen staat?

I.

De zin van het vraagstuk.

Stellen we eerst den juisten zin vast van dit soms verkeerd opgevatte vraagstuk.

Het gaat *niet* om een geschiedkundig onderzoek, of en waar er koloniën op het grondgebied van andere staten gesticht zijn. Evenmin wordt onderzocht, welke van deze koloniën op geoorloofde, welke op ongeoorloofde wijze gesticht werden of nog worden gehandhaafd. Veel minder nog wordt er gevraagd naar de voor- of nadeelen, die de stichting of de handhaving opleverden of opleveren.

Gevraagd wordt enkel en alleen, of de stichting van koloniën in het grondgebied van andere staten, op zich zelf beschouwd, al

dan niet met de natuurlijke zedewet overeenkomt, of ze volgens deze geoorloofd dan wel verboden is en in hoeverre het een of het ander het geval is.

En wat wordt hier met het *„stichten van koloniën"* bedoeld? *Niet* het verhuizen van enkelingen met of zonder hun gezinnen naar het grondgebied van een vreemden staat, het zich daar voorgoed vestigen en er blijven wonen, werken, handelen enz. Dat alles toch is een natuurrecht. Ieder mensch heeft van nature het recht, zich waar ter wereld ook te vestigen, mits hij door die vestiging en zijn gedrag anderen niet hindert, hun geen schade of nadeel toebrengt. Geen mensch ter wereld en ook geen enkel staatsbestuur heeft het recht, om van elders aangekomenen te beletten of te verbieden, zich op de gebruikelijke wijze door ontginning van niet-in-gebruik-genomen gronden, aankoop enz. een plaats onder de zon te verzekeren, zonder dat zij daarbij iemand nadeelig zijn.

Overtuigend bewees dit reeds een der eerste grondleggers van het internationale recht, de beroemde en thans weer vaak geciteerde Dominikaan, p. *F. de Vitoria* (1480 — 1557), die er niet minder dan veertien bewijzen voor aanhaalde, welke deels sterk onderling overeenkomen.

De kern van zijn betoog komt op het volgende neer : van nature is alles geoorloofd, wat niet door de natuurwet verboden is, noch aan anderen schade berokkent; welnu, geen enkel natuurgebod verbiedt den mensch, zich elders te gaan vestigen, en verondersteld wordt, dat die vestiging zonder eenige schade voor anderen geschiedt; dus is zij van nature eenieder geoorloofd.

Ook bewijst hij het uit de overtuiging van alle volkeren. Immers bij alle volkeren geldt het voor onmenschelijk, gasten en vreemdelingen slecht te behandelen, zonder dat zij daar zelf aanleiding toe geven. Overal houden de volkeren het voor plichtmatig en billijk, zich goed tegenover vreemden te gedragen. Komt er een uitzondering voor, dan wordt die als onmenschwaardig gebrandmerkt. Bekend is *Virgilius'* klacht (Aen. I : 539) : *„Wat voor menschen zijn dit? Welk barbaarsch land duldt zulk een zeden? Men weert ons van de gastvrijheid zijner kusten".*

De grond der erkenning van het natuurlijke vestigingsrecht vindt *de Vitoria* in de eenheid van het menschelijk geslacht en den algemeenen natuurregel: „Elk levend wezen bemint zijns gelijke, zoodat het tegen de natuur is, het gezelschap van onschuldige menschen te schuwen, en volgens de natuur, met hen in vriendschap te leven".

En of nu die verhuisden, terwijl zij de wetten van het land hunner inwoning naleven, al dan niet een onderlinge gemeenschap vormen en zich op het onderhouden van de taal, de gebruiken, kunstvaardigheden enz. van hun oud vaderland toeleggen, doet aan hun recht niets af. Zij kunnen zelfs een staatkundig verband met dat oude vaderland bewaren, er een zekere bescherming van genieten, er burgers van blijven.

Een andere vraag is het, of aan de vreemdelingen deze laatste rechten steeds onbeperkt en tot voor hun kleinkinderen, achterkleinkinderen enz. moeten worden toegestaan. In den regel zal deze vraag in het belang van beide partijen ontkennend beantwoord moeten worden. De oudste *Grieksche* kolonisten, die meestal iets van vluchtelingen of bannelingen hadden, beschouwden hun oud burgerschap vervallen en eerst in de zesde eeuw voor *Christus* wijzigde zich deze opvatting.

Ook heeft het land van vestiging zeer zeker het recht, om het uitoefenen van praktijken, die duidelijk met de natuurwet in strijd zijn, onvoorwaardelijk te verbieden, zelfs al zouden ze door de verhuisden voor heilig gehouden worden, b.v. het brengen van menschen-offers, het eten van menschen-vleesch.

De vraag gaat dus niet, om het bestaan van dit, aldus beperkt, verhuis- of vestigingsrecht, dat gewis en zeker een algemeen natuurrecht is, maar met het hier te onderzoeken recht tot het stichten van koloniën, wordt bedoeld een zoodanige verhuizing en vaste vestiging, dat het grondgebied, door de verhuisden ingenomen, onttrokken wordt aan het staatsgezag of rijksbestuur van het land, waarin dit gebied gelegen is, en gesteld onder het staatsgezag van het land der verhuisden.

Afgezien wordt van alle bijzondere bijkomstigheden, als b.v., dat bij de toelating der verhuizers uitdrukkelijk bedongen is, het staatsgezag van het nieuwe land steeds als het eenige rechtmatige oppergezag te blijven erkennen, dat bij de vestiging onrechtvaardigheden gepleegd zijn, eigendommen of landswetten geschonden werden; dan toch is er al onmiddellijk geen sprake meer van een geoorloofde vestiging of koloniestichting.

Beschouwd wordt dus enkel de stichting van eene kolonie, zooals zij, op zichzelf genomen, volgens den maatstaf der natuurwet moet beoordeeld worden.

En nu gaat het niet om de stichting van zulk een, van uit het oude vaderland bestuurde, kolonie in een geheel onbewoond, on-

bewerkt en aan niemand toebehoorend deel van de aarde, b.v. op een plots uit de zee opgerezen eiland, gelegen in de volle, vrije zee. Ook zien we het geval voorbij, waarin een streek slechts zoo nu en dan bewoond en bewerkt wordt, om dan weer voor langen tijd geheel te worden verlaten. Zelfs die streken laten we buiten spel, welke wel vast bewoond zijn, doch waar nog geen staatsgezag is ingesteld en doorgevoerd. Omtrent het eerste dezer drie gevallen toch wordt door niemand de minste moeilijkheid gemaakt. Zulk een geheel onbewoonde en onbenutte streek, die aan niemand toebehoort, valt van nature toe aan de eersten, die haar bezetten en er *„niet alleen met de oogen"*, doch daadwerkelijk bezit van namen. De vragen, omtrent de laatste twee gevallen te stellen, behoeven geen afzonderlijke bespreking. Haar oplossing kan gemakkelijk afgeleid worden uit de oplossing van de vraag, die wij hier behandelen : de al- of niet-geoorloofdheid der stichting van een koloniaal gebied met een eigen, zij 't dan van een ander land afhankelijke, staatsmacht in een land, dat vast bevolkt is en waar een staatsverband bestaat.

II.

De oplossingen van het vraagstuk.

Het uiteengezette vraagstuk is strikt en formeel genomen pas aan de orde gekomen, toen *Amerika* ontdekt was. Noch de eerste kolonie-stichters, die de geschiedenis kent, de *Carthagers*, noch de latere koloniseerende *Grieken* en *Romeinen* maakten zich druk om het al- of niet-geoorloofde hunner veroveringstochten en de daarmede vaak verbonden stichtingen van koloniën. De weinigen, die het vraagstuk aanraakten, als een *Aristoteles*, rechtvaardigden ze met een beroep op de minderwaardigheid der barbaren, die zij niet in staat achtten, zich zelf te besturen. De behandeling der volkeren, in wier landen gekoloniseerd werd, beantwoordde eeuwen lang aan die opvattingen. Eerst in den tijd van *Augustus* en zijn opvolgers werd er een zekere assimilatie van de barbaren met de *Romeinen* nagestreefd. De overmacht der barbaren dwong er toe. *Rome* was niet meer de *Meesteres*, doch slechts de *hoofdstad*. Toch had de gelijkschakeling tot gevolg, dat de meeste oude koloniën zich één gingen voelen met de oude wereldstad, zich aan haar gingen hechten en *Rome's* ondergang als een, ook haar zelf treffende, wereldramp betreurden. En terecht. Die, nog

te kort gelijkgestelde, gewesten hadden de wijze Romeinsche regeerings-methoden en fijnere beschavings-uitingen nog niet genoegzaam in zich opgenomen. Er kon na dien te vroegen val slechts een chaotische toestand volgen, die voor jaren en jaren allen ten nadeel werd.

Zóó is de oudste koloniale geschiedenis beëindigd en pas bij het begin van haar tweede, haar zestiende-eeuwsche periode, zien we de groote vraag ter tafel gebracht naar de zedelijkheid van het koloniseeren. Rechtskundigen en staatslieden, wijsgeeren en godgeleerden zoeken om strijd naar de best mogelijke oplossing.

Niet alle oplossingen, die zij voorstelden, waren juist en goed en vele dezer werden daarom al spoedig afgewezen; andere echter, welker fouten minder in het oog liepen, wisten nog lang daarna ingang te vinden en kwamen — soms in wat gewijzigden vorm — weer naar boven.

Maar er waren ook uitstekende en volkomen juiste voorstellen bij, die tot in onze dagen zoogoed als aller instemming bleven wegdragen.

In de tweede helft der negentiende en in het begin der twintigste eeuw, toen het koloniaal vraagstuk, dat tijdens de *Reformatie* en de daarop gevolgde Europeesche oorlogen en troebelingen als in vergetelheid was geraakt, weer de belangstelling begon te trekken, werden er aan de oude oplossingen eenige nieuwere toegevoegd, die — gelijk we zullen zien — niet tot de gelukkigste behooren en slechts afwijzing verdienen.

Om het inzicht der oudere en nieuwere oplossingen te vergemakkelijken, zullen we eerst *de te verwerpen* voorstellen aangeven en de redenen, waarom ze niet aanvaardbaar zijn. Daarna volgen de *juiste* titels en de rechtsgronden, waarop ze berusten. In een derde en laatste paragraaf willen we aan de, thans algemeen als juist erkende, oplossingen *een nieuwe* toevoegen, die wel nergens formeel wordt vernoemd, maar toch door sommigen bevroed schijnt te worden.

Par. 1.

De verkeerde oplossingen.

De verkeerde oplossingen van het vraagstuk, of het stichten van koloniën geoorloofd is, gaan twee tegengestelde richtingen in. Sommige keuren die stichting al te gemakkelijk en onvoorwaardelijk goed. Andere overdrijven hun afkeuring der kolonisatie.

Zien we eerst de oudere en ook de nieuwere *oplossingen, die* het koloniseeren in het gebied van vreemde staten *al te gemakkelijk rechtvaardigen.*

Zooals het tweeledige van het vraagstuk, dat zoowel met de rechten van de Inheemsche bevolkingen als met die der van buiten aangekomenen rekening te houden heeft, als vanzelf meebracht, sloegen de verontschuldigers der kolonisatie twee wegen in, die als parallel naar een zelfde doel leidden : de eene groep trachtte de rechten der Inheemschen te verkleinen, de andere beproefde de rechten der nieuw-aangekomenen zoo breed mogelijk uit te meten.

Tot de ultra-verkleiners van de rechten der Inheemsche bevolkingen moeten op de eerste plaats zij gerekend worden, die beweerden, dat de gronden en goederen, ja — soms zelfs — dat de inwoners der pas-ontdekte landen aan niemand toebehoorden en dus toevielen aan hen, die ze het eerst ontdekten en ze daarna werkelijk in bezit namen.

De reeds genoemde, beroemde Dominikaan *F. de Vitoria* verwierp van stonde af deze dwaling en stelde er tegenover, dat de Inheemschen *„de werkelijke eigenaars zijn zoowel privaat- als publiek-rechtelijk"*.

Maar de verkleiners van de rechten der nieuw ontdekte volkeren hielden vol en gingen zelfs verder. *„Die barbaren"* — zoo zeiden zij — *„hadden niet alleen geen bezit, noch regeeringsmacht, maar zij konden ze zelfs niet hebben. Zij misten alle privaat en publiek bezitsrecht"*. Er waren er ook wel, die hun het private bezitsrecht niet wilden ontzeggen, maar het publiek-rechtelijke werd dan met dubbele kracht ontkend. Zoo moest de onwettigheid van de Inheemsche staatsinstellingen worden vastgesteld en bewezen.

De gronden, waarop zij den Inheemschen der nieuwe wereld deze rechten ontzegden, doen heden ten dage niet weinig vreemd aan. Zij werden deels aan de godgeleerdheid en de H. Schrift, deels aan wijsgeerige overwegingen ontleend.

Met voorbijgaan van de pseudo-godgeleerde en pseudo-schriftuurlijke bewijsvoeringen, die nooit veel opgang hebben gemaakt en in deze wijsgeerige bespreking minder op haar plaats zijn, kunnen als de voornaamste, min of meer aan de wijsbegeerte en het burgerlijk recht ontleende, pleidooien de volgende gelden.

Ten eerste *„Slaven hebben . . geen eigendomsrecht over de zaken, want een slaaf kan niets in eigendom hebben . . Al, wat hij derhalve verwerft, verwerft hij voor zijn meester. Die barbaren zijn echter slaven"*.

En om nu te bewijzen, dat *„die barbaren"* slaven zijn, werd verwezen naar *Aristoteles*, die in zijn *Politika 1 : 5* zegt, dat zij, wier rede niet voldoende is, om ook maar zich zelve te leiden, doch alleen slechts om bevelen na te komen en wier kracht meer gelegen is in het lichaam dan in den geest, van nature slaaf zijn.

Doorgevoerd werd deze theorie zelfs tot het geval van een slaaf, die geen meester meer had. Zoo'n slaaf kon immers volgens de Romeinsche wet door eenieder in bezit genomen worden, die zelf vrij was.

Kalm stelt *de Vitoria* hier tegenover, dat *„zij in het vreedzaam bezit waren van hun goederen, zoowel privaat- als publiek-rechtelijk"* en juridisch correct besluit hij eruit : *„Daarom moet men hen, tenzij het tegendeel vaststa, in elk geval voor de eigenaars houden en mogen zij niet zonder opgaaf van redenen van hun bezit beroofd worden"*.

Onmiddellijk kwamen de tegenstanders met redenen aandragen, waarom de *„barbaren"* van hun bezit mochten beroofd worden.

Zij beriepen zich op de leer van de ultra-strenge *Waldenzen*, dat doodzonde het eigendomsrecht doet verliezen, maar *de Vitoria* antwoordde hun : *„Gelijk God Zijn zon doet opgaan over goeden en slechten en het laat regenen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen, zoo gaf Hij ook de tijdelijke goederen aan goeaen en slechten"*.

„Maar" — zoo hielden de tegenstanders aan — *„de barbaren hebben zich zelf buiten de natuurwet gesteld door hun zonden tegen de natuur, zooals het eten van menschen-vleesch, het geslachtelijk verkeer zonder onderscheid"* enz.

De Vitoria wijst erop, dat de inboorlingen pas van overtreding van de natuurwet kunnen beschuldigd worden, wanneer zij deze voldoende kennen; deze kennis nu ontbreekt hun omtrent vele punten en is hun niet dan zeer moeilijk bij te brengen; dus mag hun ook geen vrijwillige overtreding verweten worden en veel minder daarom geweld worden aangedaan.

Van het zedelijke brachten de tegenstanders het dispuut nu naar het psychologisch terrein. *„De barbaren"*, zoo zeiden zij, *„hadden niet het volle menschen-verstand of althans niet het volle gebruik van dat verstand"*. De pas aangehaalde slaven-theorie van *Aristoteles* moest er het bewijs voor leveren.

De Vitoria wijst er eerst op, dat het bezit van eigendomsrecht alleen het bezit van het verstand, doch niet het vermogen, dat verstand te gebruiken, vereischt, en hij bewijst dit uit het feit, dat ook aan jonge kinderen algemeen rechten worden toegekend.

Maar dan gaat hij verder en merkt op : *„Wanneer men de zaak naar waarheid beschouwt, zijn zij niet beroofd van hun geestvermogens, maar hebben zij op hun wijze het gebruik der rede. Dit blijkt uit het feit, dat ze een zekere ordening in hun zaken hebben. Ze hebben immers staten, die op orde berusten, aan vaste bepalingen onderworpen huwelijken, overheidspersonen, heeren, wetten, werkinrichtingen, verkeersmiddelen, dingen, die alle het gebruik der rede vereischen".*

Een zeer afdoend antwoord, dat echter in de vorige eeuw te zeer in vergetelheid is geweest, om de treurige afdwaling van eenige Amerikaansche hoogleeraren te voorkomen, die de pogingen tot uitroeiing der *Roodhuiden* verontschuldigden met de bewering : *„Dat zijn geen volledige menschen".* Ook bij den Franschman *H. Lévy-Bruhl* en zelfs bij den Nederlandschen professor *De Louter* doen sommige uitlatingen aan een nog immer voortwoekerende onderschatting der gekleurde rassen denken, die den juisten kijk op de koloniale vraagstukken slechts benevelen kan.

Naast de *verkleiners van de rechten der inboorlingen* van de nieuw ontdekte landen waren er van den beginne af anderen, die, als zij, de kolonisatie onvoorwaardelijk wilden laten goedkeuren, maar er een ander middel voor aanwendden : het *zoo breed mogelijk uitmeten der rechten van de kolonie-stichters.*

Een der oudste en tevens vermakelijkste overdrijvingen op dit gebied is het beweren van hen, die aan de keizers van het Heilige Roomsche Rijk de heerschappij over de geheele wereld toekenden en den eere-titel, aan keizer *Maximiliaan* en *Karel V* ooit vleiend verleend: *„Heer der wereld"* letterlijk opnamen. De keizer zou volgens hen de opvolger zijn van *Adam,* van *Noe,* in wien zij een tweeden stamvader van de nog levende menschheid zagen, en van de Romeische keizers. Deze wereld-heerschappij zelf werd ten slotte bewezen uit — 't wordt allervermakelijkst — de woorden van *Lucas* II : 1 : *„Een edict van keizer Augustus, opdat de geheele wereld zou worden opgeschreven".* De dwaasheid van deze Schrifttuur-uitlegging was al te groot, en er werd dus ook uit de wijsbegeerte geargumenteerd : „De opperheerschappij van de keizers moet volgen uit de wijsheid van God. God toch moet voor de menschheid den besten bestuursvorm gekozen hebben, die mogelijk is. Welnu, dat is de vorm, die één enkeling aan het hoofd van allen stelt, gelijk *„in het lichaam het hart en in de ziel de rede overheerscht".*

De Vitoria verwerpt deze leer, omdat elk burgerlijk gezag een aanstelling vereischt, die op een besluit of eene wet berust, en er geen enkele bepaling of wet aan te wijzen is, die eenigen keizer, welken dan ook, tot heer van de geheele wereld verheft.

Er kan aan worden toegevoegd, dat de zuiver-monarchale regeeringsvorm in het geheel afgetrokkene de meest ideale moge wezen, als het meest nabijkomend aan het Goddelijk Opperbestuur, practisch is zij dat niet en voor sommige volkeren schijnt zelfs de gematigde monarchie minder verkieselijk dan de republikeinsche staatsvorm.

Inziende, dat de keizers de hun toegedachte wereldmacht niet van nature bezaten, zochten *de Vitoria's* tegenstanders een anderen uitweg. Zij beweerden dat de Paus den keizer die wereldheerschappij kon toekennen. Onmiddellijk antwoordde *de Vitoria* met een verwijs naar *Joannes* XVIII : 36 : *„Mijn rijk is niet van deze wereld"* en uitdrukkelijk verklaarde hij : *„De Paus heeft niet het burgerlijk of tijdelijk gezag over de geheele wereld"* en dus kan hij het ook onmogelijk afstaan of opdragen aan wien dan ook.

Nog zijn er in die eerste ontdekkingsjaren verschillenden geweest, die meenden, dat de Goddelijke Voorzienigheid de nieuwe volkeren door een bijzondere gunst aan de *Spanjaarden* had overgeleverd en toevertrouwd. Deze dwaling, welke we later met eenige wijzigingen zullen hooren herhalen, werd door *de Vitoria* weerlegd met de opmerking, dat een dergelijke buitengewone gunst van God door buitengewone teekenen of openbaringen moest vast staan en dat er nergens in de geschiedenis eenig dergelijk teeken te vinden is. Vanzelf volgde daaruit, dat de nieuw ontdekte volkeren hoegenaamd niet verplicht waren, aan dit beweren van sommige *Spanjaarden* in 't minste waarde te hechten, en allerminst, zich daarom van hun privaat- of publiekrechtelijke bezittingen te laten berooven.

Deze verdediging van de rechten der inboorlingen in de nieuwe wereld en deze inperking van de, daartegenover gestelde, rechten van de ontdekkers en hunne vorsten vinden we een halve eeuw later opnieuw en zoogoed als geheel eensluidend bij dien anderen stichter van het volkenrecht *F. Suarez S.J.* (1548-1617) en zijn weinig jongeren tijdgenoot, den derden volkerenrecht-stichter, *Hugo de Groot* (1583-1645), maar dan raken de koloniale rechtsvraagstukken twee eeuwen op den achtergrond.

De eerste, die ze op volkomen waardige wijze weer behandelen gaat is *F. d'Azaglia Taparelli S.J.* (1793-1862), die de leeringen van *De Vitoria, Suarez* en *De Groot* bijstemt.

Niet lang zou het echter duren, of er stonden nieuwe verkleiners van de rechten der inboorlingen op, eerst sporadisch, dan talrijker. Sommigen herhaalden de bewijsvoering, aan de zoogenaamde minwaardigheid dier volkeren ontleend, de meesten echter begrepen de onhoudbaarheid van dezen titel en zochten naar *nieuwe rechtvaardiging* van de geweldige kolonisatie in de gebieden van geordende staten.

Hun verdedigingen zijn tot *twee hoofdgroepen* terug te brengen. De eene groep ging uit van den plicht, het heil van de niet- of weinigbeschaafde volkeren te behartigen, de andere van de behoeften der meer ontwikkelde volkeren of ook van die der geheele menschheid.

Tot de verdedigers van den *eerst genoemden titel* behooren op de eerste plaats zij, die analoog aan de meeningen van sommige Spanjaarden meenden, dat een bijzondere beschikking Gods de meer primitieve volkeren aan de zorgen der ontwikkelde naties heeft toevertrouwd. Aldus een *Groen van Prinsterer, A. J. de Savornin Lohman* en na hen *B. Ch. de Savornin Lohman, Dr. H. Colijn* en andere Protestanten, die er den nadruk op leggen, dat deze meer ontwikkelde naties de zoogenaamd primitievere volken hebben op te voeden en hen daarvoor hebben te onderwerpen.

Ook door eenige Franschen wordt deze opvatting in de laatste decennia verdedigd. De Franschman *P. Collin* leidt het recht, om de zoogenaamd achterlijke volkeren op te voeden en hen daarvoor te onderwerpen, op tamelijk simplicistische wijze af uit den aard, dien het goede heeft, zich mede te deelen en te verbreiden. Zijn landgenoot *Delos*, die de zwakheid van deze bewijsvoering begrijpt, tracht dat recht der meer ontwikkelde naties beter te fundeeren. Hij meent, dat de achterlijke volkeren door de natuurwet verplicht zijn, zich tot een hoogere beschaving, d.i. een betere kennis der waarheid, een hoogere zedelijkheid en betere economische toestanden, te laten opvoeden. Uit dien strikten plicht besluit hij tot het strikte recht van de meer beschaafde naties, om hen daartoe te brengen en daarvoor zelfs geweld en gewelddadige onderwerping te bezigen.

De meeste overigen echter, zoo Franschen als anderen, komen tegen deze, reeds door *de Vitoria, Suarez* en *Taparelli* verworpen,

leer op. Het gezaghebbende Fransche blad *L'Ami du Clergé*, dat er wel iets voor schijnt te voelen, verwerpt ze in 't eind toch, door de thesis zóó te beperken, dat ze vervalt. De Franschman *J. Folliet* wijst ze onvoorwaardelijk af als een miskenning van het recht. Krachtig bestrijdt haar de redacteur van de *Civilità Cattolica, A. Messineo S.J.* Tal van anderen van de meest uiteenloopende richtingen sluiten zich bij dat verzet aan.

En terecht. Niet alleen toch kan er geen sprake zijn van de bijzondere opdracht of *„ordonnantie"* van God, die — gelijk we reeds opmerkten — bewezen zou moeten worden en onmogelijk te bewijzen is, maar bovendien is deze opzet geheel in strijd met het natuurrecht.

Waar toch gaat het om?

Om deze vraag: Is het geoorloofd, een achterlijk volk met wapengeweld van zijn politieke onafhankelijkheid te berooven met het doel, aan dit volk een hoogere beschaving bij te brengen?

Hier nu dient eerst de grondvraag onderzocht te worden, wat er vereischt wordt, om een hetzij physiek, hetzij moreel persoon met geweld van een natuurrecht te mogen berooven of — wil men — van het gebruik van een natuurrecht.

Gelijk we later bij het behandelen der rechtmatige kolonisatietitels nader zullen zien, is de allerminste voorwaarde, opdat zulk een daad rechtmatig zij, deze, dat de persoon, wien men het gebruik van een natuurrecht met geweld onmogelijk maakt, daar zelf aanleiding toe heeft gegeven door het strikte recht van een ander te schenden en in die schending te volharden ten spijt van alle vertoogen.

Staat deze rechtsregel, die althans in theorie door niemand meer ontkend wordt, vast, dan rest slechts de vraag, of er in het kultureel achterlijk zijn, dus het minder veel weten, minder zedelijk leven en economisch zwakker zijn, ook maar een schijn ligt van het aanranden van eens anders rechten?

Zelfs het weigeren van een volk, zich op deze gebieden door vreemden te laten vooruitbrengen, sluit geen miskenning van de rechten, die derden hebben, in.

Zeker, er bestaat ingevolge de gelijkheid van alle menschen en de éénheid van het menschelijk geslacht een plicht voor de meer ontwikkelde naties, om de meer achterlijke te helpen door hun mannen en vrouwen te zenden, die hen kunnen voorlichten, het goede bij hen kunnen sterken en mede kunnen werken aan de

verbetering der toestanden. Maar geen volk heeft over eenig ander volk van nature eenige zeggensmacht en daarom kan geen enkel volk een ander volk met geweld dwingen, de lessen dier voorlichters te aanvaarden en zich naar hun aanwijzingen te gedragen. Juist omdat alle menschen gelijk zijn, hebben ook alle staten, die de menschen stichtten, dezelfde rechten en dezelfde onafhankelijkheid.

En niet slechts is deze zoogenaamde nieuwe kolonisatie-titel onrechtmatig, maar bovendien levert zijn aanvaarding heel wat gevaren op. Wie toch zal uitmaken, welk volk zóó achterlijk is, dat het ter wille van zijn opvoeding moet onderworpen worden, of ook, welk volk zóó ver in beschaving vóór is, dat het de opvoeding van dit of dat bijzonder volk op zich kan nemen?

Waren de *Russen* zóó ver de *Spanjaarden* vóór, die hun natuurbezittingen niet genoegzaam exploiteerden, dat ze hun konden zeggen : „We zullen U komen leeren, economisch beter te leven?" Hadden de *Italianen* het recht den *Albaneezen* toe te voegen : „De orde en rust en algemeene zedelijkheid zijn bij U veel minder hoog, dan bij ons; daarom komen we U opvoeden en vallen we op *Goeden Vrijdag* onverwacht in Uw land?" Kon *Japan* aan *China* laten weten : „Uw wetenschap en technische kennis zijn te achterlijk, we komen U op de hoogte brengen. Staat U dat niet aan, dan zullen we U dwingen te luisteren, want wij hebben de beschaving, waarin wij U ver vóór zijn, onder U te verspreiden?"

Niemand kan ontkennen, dat het aannemen van de beschavingsverbreiding als titel voor gewelddadige kolonisatie eindelooze verwarring zou stichten en aanleiding zou geven tot vele onrechtmatige gewelddaden en vrijheids-beroovingen.

Sinds dit meer en meer begrepen werd, is men dan ook naar een anderen nieuwen titel gaan zoeken, om de gewelddadige kolonisatie zooveel mogelijk te kunnen rechtvaardigen.

Deze *tweede groep der nieuweren* betrok de achterlijkheid van sommige volkeren wel in haar pleidooi, maar ging toch allereerst uit van de behoeften der overweldigers. Nu eens klonk het, dat sommige meer beschaafde landen zóó in het nauw gedreven waren, dat de noodzaak hun het recht gaf, landen van achterlijke volkeren te overweldigen, om aldus het eigen onafhankelijk politiek bestaan te behoeden voor den ondergang en het in de toekomst te verzekeren. Dan weer luidde het, dat de menschheid behoefte heeft

aan de natuurschatten en producten van de landen der achterlijke volkeren, en, dat de meer ontwikkelde naties verplicht zijn, deze volkeren te onderwerpen, opdat aan die behoefte der geheele menschheid kunne voldaan worden.

Niet dat de aanhangers dezer beide titels ze steeds op geheel dezelfde wijze verstaan, — neen, in ondergeschikte punten verschillen zij soms zeer sterk.

In den tijd van de overrompeling van *Abessinië* door de *Italianen* werd in laatst genoemd land sterk gewerkt met den noodtoestand van een volk, dat zijn burgers niet kan voeden en dus aangewezen is op de schaars bevolkte landen, die over overvloedige bronnen beschikken, welke zij niet benutten.

De Franschman *M. Rondet-Saint* schijnt daarentegen dien noodtoestand niet als een voorwaarde te stellen; hem is het genoeg, dat de handel koloniën noodig heeft, om een gewelddadige stichting van koloniën te rechtvaardigen : *„De kolonisatie is een handelszaak en niets anders."* Hij acht haar zelfs aan vaste wetten gebonden, die even onweerstaanbaar zijn als de gewone natuurwetten.

Zijn landgenoot *J. Hermand* verwerpt zijn zienswijze echter. *„Het doel van de kolonisatie"* — zoo zegt hij — *„moet niet zijn het handelsvoordeel: bij den algemeenen onderlingen naijver, is hetgeen de Staten moeten nastreven. . de uitbreiding van hun politieke macht en de verzekering hunner veiligheid"*. Toch voelt hij iets van het onrechtvaardige, dat in dezen opzet gelegen is, en zegt, dat de noodzaak de verovering moet verontschuldigen en dat ze alleen kan goed gemaakt worden door de weldaden, bewezen aan het onderworpen volk.

Bij allen keert dus wel een soort van noodzakelijkheid terug, doch deze wordt geleidelijk naar een lageren rang verschoven. Eerst moet de strikte noodzakelijkheid, om den Staat in het leven te houden, de titel zijn; dan de zeker minder strikte om zijn handel in stand te houden, terwijl het al- of niet-noodzakelijke van dien handel buiten de kwestie blijft, eindelijk de noodzakelijkheid, om aan den naijver der overige staten het hoofd te bieden.

Het hoofdbewijs, waarmede deze opvattingen verdedigd worden, komt op het volgende neer : *„Evenals een mensch in nood, m.a.w. iemand, die van kommer en honger dreigt te bezwijken, zich ook met geweld mag meester maken van het goed van een ander, dat hem absoluut noodig is om zijn leven te redden, zoo mag ook een Staat, die zijn leven d.i. zijn onafhankelijk politiek voortbestaan bedreigd*

ziet, zich met geweld meester maken van het grondgebied van een achterlijken staat, welks overvloeden hem kunnen redden".

Al moge deze bewijsvoering op 't eerste gezicht niet onaardig aandoen, toch houdt ze in waarheid volstrekt geen steek. Daarvoor toch gaat de vergelijking, waartoe ze terug te brengen is, al te zeer mank. Het onderscheid tusschen de twee gevallen loopt al te sterk uiteen.

Eerstens is de noodzakelijkheid van bestaan voor den physieken persoon van een geheel anderen aard dan de noodzakelijkheid van bestaan voor een staat. Een physiek persoon heeft het bestaan noodig als eerste voorwaarde, om te kunnen leven, te kunnen arbeiden, zijn einddoel na te kunnen streven. Dat alles blijft hem echter mogelijk, ook al valt de staat, waarin hij leeft, uiteen; het bestaan van dezen bepaalden staat was hem wel een middel, dat hem het leven, werken enz. vergemakkelijkte, maar een middel, dat door een anderen staat kan vervangen worden. Waaruit volgt, dat deze staat wel noodzakelijk bestaan moet, om te kunnen werken en zijn hulp te kunnen verleenen, maar dat het bestaan van dezen staat niet absoluut noodzakelijk of onontbeerlijk is, ook niet voor zijn burgers zelf. Wel kan het uiteenvallen, afhankelijk gemaakt worden enz. van een staat voor zijn burgers zeer vele en zeer groote moeilijkheden medebrengen, zoodat zij dus gerechtigd en verplicht zijn, die ramp met alle mogelijke middelen, ook met de uiterste geweld-middelen te voorkomen, maar bij dat verweer is er toch een grens: niet alleen mogen er geen onzedelijke middelen gebezigd worden, als verraad, sluipmoord enz., maar buitendien mag het gebruik der middelen, waarmede andere personen of de goederen van anderen aangerand worden, niet verder gaan, dan strikt noodig is.

Hiermede komen we aan een *tweede,* ingrijpend *punt,* waarin de vergelijking mank gaat.

Een man in levensgevaar mag het brood, den drank van een ander nemen, die hem het leven redden, het paard, de auto, waarmede hij zijn onrechtmatige vervolgers kan ontvluchten en zijn leven in veiligheid stellen. Hij mag zich echter niet meester maken van heel den voorraad brood of drank, die er in den winkel aanwezig is en dien hij niet noodig heeft voor zijn redding, hij mag dat paard, die auto, wanneer hij er zich mede gered heeft, niet behouden, doch moet naar best vermogen zorgen, dat ze weer in het volledig bezit van den eigenaar komen.

Een staat die in groote moeilijkheden verkeert, b.v. hongersnood of voortdurend voedsel-gebrek, mag zeker van een naburig volk, dat overvloed heeft, de onmiddellijk noodige hulp vragen, deze zelfs opeischen en ze zich met geweld verschaffen, wanneer de nabuurstaat zonder volkomen afdoende redenen, als b.v. de eigen uiterste nood, de gevraagde hulp blijft weigeren. Maar dit is ook het alleruiterste, waartoe overgegaan mag worden. Verder gaan en aan dien rijken nabuurstaat geheel zijn bezit, ja zelfs zijn bestaan ontnemen kan niet geoorloofd zijn. Immers evenmin als een physiek persoon om zijn leven te redden een onschuldige van het leven mag berooven, om aldus b.v. den weg vrij te hebben, evenmin mag de eene staat, die toch een moreel persoon vormt, onderworpen aan de algemeene natuurwet, zijn voortbestaan verzekeren door het vernietigen van een anderen staat, die hem niets misdeed, doch wiens ondergang voordeelen zou opleveren. De eene staat, als moreel persoon, heeft dezelfde natuurrechten op zijn bestaan, als de andere staat. Beide zijn daarin volkomen gelijk, al verschillen ze nog zoozeer in ontwikkeling en beschaving.

Ook van dezen nieuwen titel, die sommigen gaarne met den euphemistischen naam „*het recht op koloniale expansie*" aanduiden, geldt, dat hij niet slechts met het natuurrecht in strijd is, maar bovendien tal van gevaren oplevert voor de rust en den vrede onder de volkeren.

Naar welken maatstaf toch zou bij het aanvaarden van dezen titel de armoede of de overvloed der landen moeten beoordeeld en vastgesteld worden?

Is een land reeds arm, als het zijn bewoners niet kan voeden met de opbrengselen van zijn bodem? Of is het dan pas arm, als ook zijn industrie en zijn handel niet genoeg opleveren? En wat is onder dat „niet genoeg-opleveren" te verstaan? Geldt het alleen van den gewonen normalen tijd en geeft het dan slechts recht op de „*koloniale expansie*"! Of doemt dat recht ook op, wanneer wanbeheer, onpractische uitgaven, oorlogs-illusies de normaal voldoende inkomsten hebben verslonden en de welvaartsbronnen of verstopten, of voor het volk ontoegankelijk maakten, enz.?

Wanneer is een land rijk? Door het feit alleen, dat het uitgestrekte bosschen en goed gelegen vlakten, mogelijk ook mijnen en steengroeven bezit,— of alleen, als dit alles voor een flink deel ontgonnen is? Volstaat het bezit van oude, historische kunst-

schatten, gebouwen, ruïnes, zooals Italië er weergaloos vele heeft, terwijl het toch jaren lang zeer arm was? enz.

Ten slotte: als die nood zoo dringend is, dat een staat anderen met geweld tot hulp kan dwingen, waarom moet die *„expansie"* dan tot de landen van de *„achterlijke volkeren"* worden beperkt? Is er werkelijk noodrecht, dan geldt dit tegenover elk volk. Is er geen noodrecht, dan mag geen enkel volk worden aangetast.

Ook de aanvaarding van dezen tweeden nieuwen titel, in den tot hier besproken vorm: *De nood van een beschaafd land,* zou dus een bron ontsluiten van eindelooze twistvragen en oorzaak worden van vele, grove onrechtvaardigheden.

Anderen trachten daarom de *„koloniale expansie"* der beschaafde mogendheden met een ook nieuw en wat breeder opgezet noodbewijs te verdedigen.

Hun leer komt in het kort hierop neer: *„De beschaafde menschheid kan thans de minerale schatten en de landbouw-producten niet meer missen, welke nog onder het beheer zijn van regeeringen, die haar niet genoegzaam kunnen exploiteeren. Daarom is het de taak van de regeeringen der meer beschaafde landen, die achterlijke regeeringen daartoe te dwingen. Welnu de beschaafde regeeringen kunnen op de achterlijke geen genoegzamen druk uitoefenen, tenzij zij ze onderwerpen en dus van haar gebieden koloniën maken. Dus mogen de beschaafde regeeringen dat ook doen en daar, zoo noodig, geweld toe aanwenden".* Aldus o.a. de Franschman *J. Folliet.*

Breeder van opzet en minder het egoïsme ademend, dat den anderen vorm van den *„nood-titel"* zoo onaangenaam doet klinken en zoo onvoorwaardelijk verwerpelijk maakt, is deze *„wereld-nood-titel"* zeker verleidelijker dan de vorige, toch lijkt hij onaanvaardbaar.

Zijn fundamenteele zwakte ligt wel in het feit, dat de noodzakelijkheid van het aanwenden van geweld niet genoeg vast staat, noch genoeg bewijsbaar is. Kolonisatie is volstrekt niet het eenige middel, om genoegzaam goederen uit achterlijke landen te betrekken. Reeds *de Vitoria* wees er op, dat de *Portugeezen* met hun contracten even goede resultaten bereikten, als de *Spanjaarden,* die alom koloniën trachtten te stichten. Ook de oude *Hollandsche Compagnie* betrok jaren en jaren lang haar waren uit gebieden waar geen sprake was van eenige kolonisatie. En heeft het niet gekoloniseerde *China,* het *China* buiten de zoogenaamde concessies niet immer overvloedig veel van zijn producten aan de „beschaafde naties" geleverd?

Maar verder: Welke der zoogenaamd meer ontwikkelde volkeren zullen den beschreven dwang op de achterlijke volkeren mogen en moeten uitoefenen? Alle en dan bij wijze van wedloop, wie het eerst zooveel mogelijk landen onderwerpt en tot rede brengt? 't Zou een reuzen-strijd zijn geworden.

Maar zoo niet alle dat recht hebben, wie dan wel? wie niet? Hier rijst weer dezelfde vraag, die we bij den beperkteren *„noodtitel"* nawezen en die practisch onoplosbaar bleek. En toch, een theorie, die aangediend wordt als de oplossing van vraagstukken op het gebied van de praktijk, moet op zijn allerminst practisch toepasbaar zijn.

Niets rest dus dan te besluiten: Ook de behoefte der moderne menschheid aan zekere voortbrengselen van de landen der min of meer achterlijke volkeren geven aan de meer ontwikkelde volkeren geen recht, die volkeren met geweld te onderwerpen, hun rijken in koloniën om te zetten.

Zooals we bij het begin van deze paragraaf hebben opgemerkt, gingen de verkeerde oplossingen van het vraagstuk omtrent de al- of niet- geoorloofdheid van het gewelddadig koloniseeren in een anderen staat twee tegengestelde richtingen in.

De afdwalingen van hen, die het beschreven koloniseeren al te gemakkelijk *rechtvaardigden,* hebben we gezien. Thans volge de behandeling van de systemen, die in hun *veroordeeling* van het koloniseeren te ver gingen.

In de achtiende eeuw opperen *D. Diderot* (1713-1784) en *J.J. Rousseau* (1712-1778) bezwaren tegen de overheersching van de Blanke rassen. De laatste haalde als bewijs van het onrechtmatige dier overheersching aan, dat de primitieve volkeren op veel hooger peil stonden dan de zoogenaamd beschaafde. Verder vonden zij steun in de stelling van *I. Kant* (1724-1800), dat elke regeering, hoe slecht ook, onherroepelijk onafzetbaar is.

Nu is het waar, dat de technisch minst ontwikkelde en meest primitieve volkeren, de oer-volkeren, zoover men is kunnen nagaan, een zuiverder opvatting van de verhouding tot God en een reinere zedeleer hadden, dan de technisch meer ontwikkelde en vaak rijk geworden meer beschaafde heidensche landen. Op de *Andana*-eilanden, waar men in 1850 nog geen vuur kon maken, leefden de inboorlingen veel zedelijker dan op het vaste land van *Azië,* dat er tegenover ligt. Iets waars ligt er in Rousseau's beweren, maar ook een sterke overdrijving. De cultuur der heidenen d.i. het

geheele samenstel van hun wetten, van hun zedelijkheid, van hun economie heeft nooit de hoogte behaald, die ze in de Christenlanden bereikt heeft, en ook heden nog is ze — alle bestrijding van het Christendom en alle verwoestingen ten spijt — in deze landen veel hooger dan in de niet-Christelijke. *Rousseau's* hoofdbewijs houdt dus geen steek.

Evenmin is de stelling van *I. Kant* houdbaar. Het algemeen welzijn, het heil van het volk eischt, dat in den uitersten nood een regeering, die zich volkomen misdraagt en het volk ten ondergang voert, afgezet kan worden. Zonder deze mogelijkheid zouden de massa's van het oogenblik der stichting van de staten af aan al te groote gevaren blootgesteld zijn. Dat nu kan niet in de bedoeling van den Schepper of — wil men — in de ontwikkelingslijn der natuur, die de staten eischt, liggen en zou het middel tot doel verheffen, de juiste verhoudingen omkeeren.

Na deze eerste veroordeelaars van de kolonisatie verhieven er zich de socialisten tegen. Niet de utopistische, noch ook de eerste wetenschappelijke. Het hoofdwerk van *K. Marx* behandelt wel de misstanden in de Koloniën, doch niet het eigenlijke koloniale vraagstuk. Ook de twee eerste socialistische internationale congressen van *Parijs* in 1900 en *Amsterdam* in 1904 kwamen niet tot een principieele uitspraak over het vraagstuk. In het derde, dat in 1907 te *Stuttgart* gehouden werd, en in de daarop gevolgde polemiek wees *K. Kautsky* de koloniale overheersching af uit beginsel en krachtens ongeloof aan hare noodzakelijkheid voor de wereldbeschaving en wereldeconomie. De Nederlander *van Kol* beoogde daar tegenover de aannemelijkheid van een koloniale politiek onder socialistisch regime en zag daarin het heil voor de overheerschten. *K. Kautsky* verwierf toen wel een minderheidsresolutie, die de koloniale overheersching principieel afwees, maar het uitgesproken beginsel werd niet uitgewerkt en men richtte zich in hoofdzaak op eischen van practische koloniale politiek, een terrein, dat wij hier nog niet betreden. In zijn laatste levensjaren heeft *van Kol* zijn opvattingen gewijzigd en de voorbereiding der onafhankelijkheid van de onderworpen volkeren bepleit. Ook dit punt hebben wij later te behandelen. Rest dus de principieele uitspraak der moderne socialisten: „elke koloniale overheersching is uit den booze en dus verwerpelijk".

Dat deze theorie te ver gaat, zal genoegzaam blijken uit de opsomming en bespreking der juiste titels en rechtsgronden voor

het stichten van koloniën ook in gebieden, waar reeds staten gevestigd zijn. Wij zullen ze in de volgende paragraaf behandelen.

De laatste en meest extreme groep van hen, die de stichting van koloniën veroordeelen, vormen zij, die haar zoo sterk meenen te moeten afkeuren, dat zij de onmiddelijke opheffing van alle koloniale verhoudingen eischen. Aldus b.v. de *Bolsjewiki*, die konsequent aan dit beginsel de Russische concessie in China aan de Chineezen terugschonken. Leverde deze terugschenking van een „door Chineezen bewoond half-souverein gebied aan het land, waartoe zij van nature hoorden, geen moeilijkheden op, zoo volgt daar volstrekt nog niet uit, dat de onmiddellijke opheffing der thans bestaande koloniale verhoudingen ook maar voor één enkele dezer niet noodlottig zou zijn. Zelfs de socialisten zien dat in en verwerpen daarom ook leuzen als „*Indonesië los van Holland nu*". Verdere weerlegging behoeft deze extremistische veroordeeling der kolonisatie niet.

DE BETEEKENIS DER REGEERING-KONOYE

DOOR L. Th. VAN HAAFTEN

De traditioneele aandacht, waarmede de interne ontwikkeling van het Groot-Japansche Rijk hier te lande pleegt te worden gevolgd, is gedurende het afgeloopen jaar meermalen afgeleid door de gebeurtenissen, welke zich in Europa voltrokken. De belangstelling van de pers richtte zich met name sedert Mei 1940 begrijpelijkerwijs meer op de directe beteekenis der Japansche politiek in het kader van de machtsverhoudingen in Europa en het Verre Oosten, dan op de specifiek binnenlandsche factoren, welke aan het Japansche optreden naar buiten ten grondslag lagen.

Bij de beoordeeling van laatstbedoeld optreden moet echter steeds in aanmerking worden genomen, dat de buitenlandsche politiek van Japan sedert het aftreden der Regeering-Yonai, dus reeds maanden vóór het sluiten van de jongste overeenkomst met Duitschland en Italië, in zeer sterke mate wordt beïnvloed door bijzondere eischen, welke de binnenlandsche situatie stelt.

De stemming in Japan is namelijk zeer gevoelig voor het verloop van de huidige regeering. Ofschoon het niet in het karakter van het Japansche volk ligt, zulks openlijk te laten blijken, maakt het publiek zich ernstig ongerust over de toekomst, indien Konoye eens niet in zijn opgave mocht slagen. Het is in het buitenland onvoldoende bekend, dat er in Japan reeds geruimen tijd een latente spanning heerscht, welke het voorgevoel eener komende algemeene failure nabij komt.

Om deze reden werd de zending van den Japanschen Minister van Handel naar Batavia in Augustus 1940 in Japan als een politieke gebeurtenis van den eersten rang beschouwd. Het verloop der

onderhandelingen werd door alle lagen van de Japansche bevolking met intense belangstelling gevolgd, aangezien deze zending de eerste zet beteekende van de Regeering-Konoye op het politieke schaakbord.

Vanzelfsprekend hoopte men, dat de onderhandelingen zouden resulteeren in een versterking van het, door het conflict in China en het verlies van de Europeesche markt voor industrie-producten, zoozeer verzwakt, economisch weerstandsvermogen van Japan. De verdragsmatige uitbreiding van de commercieele betrekkingen tusschen Nederlandsch-Indië en Japan is, onder de huidige internationale omstandigheden, voor laatstgenoemd land dan ook inderdaad een levenskwestie. Niettemin zou men zich aan onze zijde sterk vergissen met te meenen, dat de onderhandelingen voor Japan in hoofdzaak van *economisch* belang zijn. Het welslagen van de zending van Minister Kobayashi was in eerste instantie van *politieke* beteekenis : Een mislukking namelijk, waaronder ook te verstaan een resultaat van twijfelachtige practische waarde, zou een tegenslag voor de regeering van het Nieuwe Systeem beduid hebben, welke de binnenlandsche situatie *nauwelijks toelaat*.

Teneinde zich van deze situatie een duidelijk beeld te kunnen vormen, dient men even tot haar voorgeschiedenis terug te gaan.

In het historisch besef van den Japanner is zijn land sinds vroegste tijden geregeerd geworden door de militaire macht. De krijgsmansstand, later Leger en Vloot, leefde een eigen leven, stelde zijn eischen aan volk en maatschappij, doch liet zich met de interne ordening dezer maatschappij slechts in zooverre in, als voor de verwezenlijking zijner militaire en politieke doelen onontbeerlijk was. Hij stelde speciaal in lateren tijd eischen aan de productie, den bevolkingsaanwas, de schoolopleiding der Japansche jeugd, aan den diplomatieken dienst, aan de pers, doch liet de keuze van middelen en wegen, om aan deze verlangens te voldoen, geheel aan de politieke leiding van de burgerij over. Hij trad derhalve in het openbare leven niet op den voorgrond. Slechts indien de burgermaatschappij als werktuig van de militaire macht tekort dreigde te schieten, kwam deze laatste te hulp. Leger en vloot forceerden dan mutaties in de regeering en onder de ambtenarij, eigenden zichzelve openbare functies toe, doch behielden die slechts zoolang als noodig was om het staatsorganisme weer in het gewenschte spoor te brengen.

De burgermaatschappij schikte zich in het algemeen goed in het haar voorgeschreven keurslijf en vond nog voldoende bewegingsvrijheid om een zelfstandige innerlijke ontwikkeling mogelijk te maken, zoodat van ernstige wrijvingen tusschen haar en de militaire macht tot dusver nimmer sprake was.

Het conflict in China, dat uitbrak op één door geen der beide tegenstanders gekozen, doch door plaatselijke bevelhebbers te Shanghai geforceerd tijdstip, stelde aan Japan van den beginne af aan vooral in economisch opzicht hooge eischen. De aan de bevolking opgelegde lasten werden echter gedragen in het vertrouwen, dat het Japansche Leger door zijn materieele en personeele meerderheid een spoedige overwinning op de geregelde Chineesche legers zou behalen.

Zooals bekend, heeft het Japansche Leger in China aanvankelijk uit een militair oogpunt bezien inderdaad beslissende prestaties geleverd. Dat aan den tegenstand van Chiang Kai Shek desondanks nog steeds geen einde is gekomen, werd in Japan in den aanvang speciaal geweten aan de hem door Engeland verleende materieele hulp.

In feite echter dient de oorzaak hiervan in geheel andere richting te worden gezocht.

In de toenemende rivaliteit tusschen China en Japan, welke de oorzaak tot het conflict vormde, lag opgesloten, dat de oorlog een totaal karakter zou dragen. Naast en parallel aan de krijgsoperaties zouden zich een economische en een diplomatieke oorlogvoering ontwikkelen, welke beide, in minstens even sterke mate als de militaire, ten eerste een langdurige en nauwgezette voorbereiding, ten tweede een deskundige leiding zouden behoeven. Bovendien zou een opperste oorlogsleiding noodig zijn, met als primaire taak, de drie oorlogsapparaten op doelmatige wijze te co-ordineeren.

Uit de ontwikkeling der gebeurtenissen komt thans naar voren, hoezeer het Japansche Leger in soldateneenvoud den omvang eener totale oorlogvoering heeft onderschat. De economische voorbereiding is onvoldoende gebleken. Een werkzaam systeem bij de verdeeling der economische hulpbronnen ontbreekt, en aan de terzake genomen maatregelen ligt uitsluitend de behoefte van het oogenblik ten grondslag. Van een diplomatieke voorbereiding en ondersteuning van den oorlog was en is ook thans nog geen sprake, laat staan van een co-ordineerend opperbestuur.

Het laat zich aanzien, dat deze omissies het Japansche Imperium op den rand van den afgrond zullen brengen. De militaire operaties zijn in een impasse geraakt toen bleek, dat het diplomatieke beleid geen gelijken tred hield met het oprukkende leger, en de behaalde successen niet langs diplomatieken weg konden worden geconsolideerd.

Hoezeer overigens ook de Japansche diplomatie zelve onmachtig was aan de door het Leger gestelde eischen te voldoen, kwam naar voren uit de gebrekkige hanteering van de mogelijkheden, welke haar met de stichting der Chineesche schijn-regeering van Wang Ching Wei werden geboden. De opmerking van den Heer Abé, door de Regeering-Yonai afgezonden om deze mogelijkheden — beter laat dan nooit — te activeeren, dat de hem toegedachte taak boven zijn krachten zou gaan, moet meer als een blijk van zelfkennis dan van bescheidenheid worden opgevat.

De historische verhoudingen tusschen het Leger en de regeeringskringen maken het vrijwel uitgesloten, dat de hiaten in de Japansche oorlogsorganisatie alsnog op initiatief van laatstgenoemden zullen worden weggenomen. Zou het Leger echter al tot de erkenning geraken, dat het in de moderne oorlogvoering een secundaire plaats naast de economische en diplomatieke krijgsorganen behoort in te nemen, en dat aan politici, niet aan generaals, de opperleiding van het oorlogspogen toekomt, dan nog is het zeer twijfelachtig, of Japan in staat zal zijn de gevolgen der eenmaal begane fouten alsnog tijdig af te wenden.

Ofschoon het Japansche publiek zich de oorzaken der in Japan heerschende impasse natuurlijk niet in bovenstaanden vorm realiseerde, in het geleidelijk wel gaan beseffen dat Engelands inmenging ten gunste van het regiem Chiang Kai Shek alléén geen voldoende verklaring geeft van den stilstand in den oorlog. Het wordt thans algemeen aangevoeld, dat aan de wanverhouding tusschen het Leger en de natie een einde moet komen, en dat vervolgens nog drastische wijzigingen in de politieke organen van de Japansche maatschappij noodig zullen zijn.

Het waren de gebeurtenissen in Europa na 10 April j.l., en de als gevolg van de aanvankelijke Duitsche overwinningen geschapen toestand, die de gebreken der Japansche staatkunde met onmiskenbare duidelijkheid in het licht stelden.

Het Japansche volk heeft, geheel afgezien van zijn gevoelens jegens het Britsche Rijk, een bepaalde sympathie voor het Duitsche,

welke bij verschillende gelegenheden tijdens den Wereldoorlog reeds tot uiting kwam. Zooals men uit gesprekken met Japanners uit alle klassen kan vaststellen, is het beslist onjuist deze sympathie als een kweekproduct van de perspropaganda te beschouwen.

Toen dan ook de militaire operaties in Noorwegen, Nederland, België en Frankrijk in een zeer kort tijdsbestek ten gunste van Duitschland verliepen, gevoelde de Japansche bevolking zich gelukkig over het feit, dat haar sympathie steeds aan dien kant had gestaan. Zij zag in de Duitsche overwinningen een hulp des hemels in de moeilijke situatie, waarin het eigen land in China geraakt was, en koesterde de hoogste verwachtingen ten aanzien van het gebruik, dat de Regeering-Yonai van de haar thans in handen gekomen kaarten zou maken. Er heerschte in Mei-Juni dan ook gedurende weken een merkbare spanning, die, naarmate de berichten van het Europeesche front voor Duitschland gunstiger werden, steeds toenam. De Japansche pers deed in die periode sterk vermoeden, dat er achter de schermen met succes werd gewerkt aan een spoedige beëindiging van het conflict in China. Vermoedelijk zijn hiertoe inderdaad velerlei pogingen in het werk gesteld, echter zonder resultaat. Waarom deze, met de hulp van de in China eenigermate in aanzien gestegen figuur van Wang Ching Wei geen gevolg hebben gehad, is niet duidelijk.

Er gebeurde derhalve niets, dat de hooggespannen verwachtingen zou kunnen bevredigen, en de stemming onder het publiek sloeg over naar teleurstelling, die alleen werd opgehouden door het aangekondigde voornemen van Prins Konoye om zich met het leiderschap eener nieuw te stichten reform-partij te belasten. Niet openlijker konden Regeering en Leger tegenover de bevolking erkennen, hoe ernstig het land door de ongelukkige manipulaties in China gebonden moest zijn, dan door zich in het gezicht van de krachtsverschuivingen in Europa van actie in den Pacific te onthouden.

Ten einde aan de wenschen van de publieke opinie, en ook den aandrang uit het buitenland tegemoet te komen, besloot het Kabinet, bij monde van den Minister van Buitenlandsche Zaken Arita, een nadere uiteenzetting te geven van het regeeringsstandpunt met betrekking tot de ontwikkelingen in Europa. De inhoud van deze verklaring werd opgesteld in gemeenschappelijk overleg met den Minister van Oorlog, Generaal Hata, en andere vertegenwoordigers van het Leger. De uiteenzetting van Minister Arita week echter tot consternatie van de vergadering op alle belangrijke punten af van het

oorspronkelijk concept, en was van zeer gematigde strekking. Naar aanleiding van deze gebeurtenis trok Generaal Hata zich uit het Kabinet terug. Daar het Leger verdere medewerking weigerde, bood Premier Yonai kort hierop den Keizer zijn ontslag aan.

Tot zoover de gebeurtenissen, welke aan het optreden van Prins Konoye voorafgingen, en die door hun teleurstellend en voor de eigenwaarde van den Japanner beleedigend verloop een voedingsbodem vormden voor de thans ondernomen reorganisatie van het nationale leven.

Alle verwachting ging nu uit naar Konoye, die zich sedert geruimen tijd van inmenging in de Japansche politiek had onthouden.

Ter illustratie van de plaats, welke Prins Konoye in Japan inneemt, diene de voldende aanhaling uit een artikel in de Osaka Mainichi dd. 27 Augustus 1940, ter gelegenheid van zijn ambtsaanvaarding als Premier :

„Prince Fumimaro Konoe is to-day and has for some time been the „hope of Nippon. It was he who was the Premier at the time of the „outbreak of the China-Emergency. Although he abdicated in the „midst of the hostilities, no one criticized him or is criticizing „him now. He has continued to enjoy the implicit confidence of „the people to this day."

Men hoopte, dat Konoye door snel, practisch en zonder scrupules ten aanzien van persoonlijke gevoeligheden en groepsbelangen in te grijpen, het gunstige getij alsnog zou weten te benutten, en van de zijde van publiek en pers werd hem de volle kans gegeven.

Het publiek heeft echter al zeer spoedig zijn verwachtingen op het stuk van Konoye's onmiddellijke prestaties moeten herzien.

Eenmaal besloten het Premierschap van het nieuwe Kabinet op zich te nemen, betrachtte Konoye groote omzichtigheid in het openbaarmaken van zijn voornemens. De eerste grondslagen voor het nieuwe politieke systeem, dat Japan's succes bij de vervulling zijner vermeende roeping in Azië moet waarborgen, zijn zeer aarzelend gelegd. Ingrijpende veranderingen in het publieke leven, diplomatieke stappen bij de in Oost-Azië geïnteresseerde mogendheden en een stellingnemen in het Europeesche conflict bleven — op uitdrukkelijk voorstel van Konoye — voorshands uit. Zijn openbare verklaringen, waarnaar reikhalzend werd uitgekeken, waren in zeer algemeene termen gesteld en kwamen niet tegemoet aan de behoefte van het publiek aan een bemoedigend, practisch woord.

Dit gedrag vond zijn oorzaak in de eigenaardige politieke verhoudingen in Japan.

Ondanks het feit, dat het partijwezen reeds sedert jaren zijn invloed op de Japansche massa heeft verloren en sinds 1932 geen kabinet, steunend op een parlementaire basis, meer is opgetreden, is de Japansche maatschappij nog allerminst op een totalitaire leest geschoeid. Naast de politieke partijen oefenen talrijke groepeeringen en belangen invloed uit op het verloop van de staatszaken. Onder deze groepen zijn er, die aan hunne openbare gezagsfunctie in den staat macht ontleenen, terwijl andere langs min of meer „geheime" wegen een invloedspositie weten te handhaven. Voorts heeft men rekening te houden met de toonaangevende kringen van het groot-kapitaal uit industrie, handel en scheepvaart, welke eveneens een stem in het kapittel voor zich opeischen.

Het is zeer moeilijk voor het Japansche publiek, en dus zeker voor een buitenlander, inzicht te krijgen in hoeverre de regeering langs dezen onofficieelen weg wordt beïnvloed. De pers laat er zich zelden over uit. Al deze groepen munten uit door sterk geprononceerde opvattingen, waarbij dikwijls motieven van persoonlijke eerzucht en afgunst een rol spelen en uiteraard meermalen in botsing komen met de imperatieven van de Groot-Japansche politiek.

Krachtens geboorte lid van het Hoogerhuis, was Prins Konoye reeds jong in de gelegenheid het politieke leven in Japan tot in de hoogste ambten van nabij te volgen, zonder zelf in de intrigues en in de belangentegenstellingen te worden betrokken. Ten volle bekend met de bestaande verhoudingen, verzocht hij in Februari 1936, toen hem voor de eerste maal de vorming van een Kabinet werd opgedragen, van de eer verschoond te mogen blijven. Het conflict in China dreigde destijds reeds, en de bemoeiingen van het Leger lieten den Japanschen Premier geen gelegenheid meer tot het voeren van een zelfstandig binnenlandsch beleid. Aandrang van den Genro, van Prins Sajonji, noch van den Keizer persoonlijk kon Konoye van besluit doen veranderen.

In de lente van 1937 echter, kort voor het incident te Shanghai op 7 Juli d.o.v., nam Konoye de leiding der regeering op zich. Reeds na enkele maanden was hij premier van een land in oorlog, met alle consequenties van dien. Mag men de verhalen, die daaromtrent in Japan de ronde doen, gelooven, dan heeft Konoye sedert dat tijdstip een dergelijke tegenwerking en onheusche bejegening

van de zijde van het Leger ondervonden, dat hij een jaar na het uitbreken van het conflict om ontheffing van zijn post moest verzoeken.

Konoye's politieke conceptie, welker verwezenlijking thans onder den naam van „New National System" wordt nagestreefd, wortelt geheel in zijn hierboven weergegeven ervaringen, en het ligt daarom voor de hand, dat hij bij zijn optreden de grootst mogelijke voorzichtigheid betracht. Hij, die de ontwikkeling van het begin af aan heeft meegemaakt, kan dan ook de gedachte niet van zich afzetten, dat Konoye's optreden in het publiek een met zorg opgezet comediespel is.

Aangezocht om de hoogste leider van het „New National System" te worden, liet Konoye langen tijd twijfel bestaan, of hij deze functie zou aanvaarden. Hij werkte evenwel intusschen hard aan de verdere uitwerking van zijn plannen, welk feit in de pers niet verzwegen bleef. Het is buiten twijfel, dat Konoye reeds in die dagen, toen dus van het aftreden der regeering-Yonai nog geen sprake was, aan de bevoegde vertegenwoordigers van het Leger zijn voorwaarden voor het vormen van een nieuw kabinet voorlegde. Hij diende er zeker van te zijn, dat het welslagen zijner regeering niet als tevoren door het eigenzinnig doordrijven van dit Leger in gevaar werd gebracht. Van zijn kant had het Leger te vreezen, dat Konoye, gebruik makende van de toenemende oorlogsmoeheid onder de Japansche bevolking, deze onder zich zou vereenigen, teneinde het Leger naar zijn inzichten te kunnen dwingen.

Nadat op deze punten in een reeks huiselijke, in de pers met den mantel der geheimzinnigheid bedekte besprekingen overeenstemming was bereikt, liet Konoye er eenigen tijd naar gissen, of hij als leider van het New National System tevens het Premierschap van een nieuw Kabinet ambieerde, dan wel of hij aan een afzonderlijk, direct onder de Kroon geplaatst „Führer"-schap de voorkeur gaf. Toen de impasse in de onzekere weken, welke op het aftreden der regeering-Yonai volgden, haar hoogtepunt bereikte, liet Konoye zich door talrijke vooraanstaande persoonlijkheden uit alle kringen op dramatische wijze uitnoodigen, tevens de leiding van de nieuwe regeering op zich te nemen. Een intrigeeren naar de macht kon men hem aldus nooit verwijten; door dit optreden wekte hij voorts bij een ieder groote verwachtingen, hetgeen zijn positie bij het stellen van voorwaarden als formateur belangrijk versterkte.

Kenmerkend waren de woorden, die hij uitsprak tijdens een interview aan de Tokyo Nichi Nichi: „I feel too weak to rise". Weliswaar kan deze opmerking als een gewone Japansche beleefdheidsfrase worden opgevat, doch zij paste ook uitstekend in Konoye's schaakspeltactiek, om in de oogen der toekomstige oppositie een indruk van volkomen ongevaarlijkheid en dienstbaarheid te vestigen.

Het lag overigens voor de hand, dat Konoye de functie van Premier tenslotte aanvaardde. Door deze functie met het leiderschap over de nieuwe beweging in zijn persoon te vereenigen werd critiek van de zijde van het grondwettelijk gezag vermeden, en de vlotte uitvoering der voorgenomen wijzigingen gewaarborgd.

Op overeenkomstige wijze werd de kwestie opgelost, wie voor de zeer ingrijpende mutaties in de hoogste Regeeringskringen en voor eventueele wijzigingen in de organen van den Staat verantwoordelijk kon worden gesteld. Slechts het feit, dat dergelijke wijzigingen onvermijdelijk zouden zijn, werd door Konoye in de discussies betrokken. Vervuld van ijver elkander in nationale gezindheid te overtreffen, deden de woordvoerders der verschillende richtingen terstond de meest ingrijpende voorstellen, en Prins Konoye ontving ongevraagd de uitgebreidste volmachten om tot ontbinding en vervorming der bestaande instellingen over te gaan.

Een dergelijke opmerkelijke procedure werd eveneens gevolgd bij de publicatie der „general outlines of the draft plan". Ofschoon Konoye de schepper van het nieuwe politieke systeem was, werd het „draft plan" van dit systeem door het secretariaat van de organisatiecommissie der beweging in dagelijksche zittingen van 28 Augustus tot 2 September „ontworpen", en op den avond van den 2en aan Prins Konoye „aangeboden".

In overeenstemming met bovenstaande houding kenmerkt Konoye's binnenlandsche politiek zich door het uitblijven van eenige activiteit, totdat de noodzaak van een te nemen maatregel uit den loop der gebeurtenissen aan het geheele Japansche volk duidelijk is geworden. Hierbij is hij er dus op uit voorbarigen tegenstand of wrijving, van welke zijde ook, te vermijden.

Men zou aan Konoye's superieure oogmerken onrecht doen met te veronderstellen, dat hij de macht, waarop hij ondanks den schijn van het tegendeel wel degelijk aanstuurt, uit persoonlijke eerzucht begeert. Hij verlangt deze uitsluitend omdat hij haar als een gebiedende noodzakelijkheid ziet.

Konoye's huidige functie doet zijn capaciteiten ten volle tot haar recht komen: Hij is, ook volgens Westersche normen, een modern politicus van den eersten rang; hij kent door en door de voorgeschiedenis van den noodtoestand, waarin zijn vaderland verkeert; zijn critische geest stelt hem in staat de factoren, welke tot het ontstaan van den huidigen toestand hebben bijgedragen, in juist historisch en causaal verband te rangschikken; hij wordt niet geleid door politiek fanatisme, maar door overwegingen van technisch vakmanschap; door ervaring en op grond van zijn afkomst bezit Konoye het gezag om het politiek intègre militairisme te gelegener tijd terecht te wijzen.

Prins Konoye is er echter nog ver vandaan zijn inzichten op vrije wijze tot ontwikkeling te kunnen brengen. Zooals reeds velen zijner voorgangers getracht hebben, zal ook hij een poging moeten doen het Japansche Leger terug te dringen naar de ondergeschikte plaats, waar dit in een geordenden staat behoort. Hij zal eveneens moeten trachten de talrijke groepen en invloeden, die van oudsher de Japansche Kroon omringen, te liquideeren en het podium van het nationale gezag geheel vrij te maken voor de door hem te kiezen „homines novi". De traditioneele positie van Japansch premier biedt echter tot het voeren van een openlijke actie geen gelegenheid. Ondanks zijn populariteit en de in het land heerschende „emergency" zou de Regeering-Konoye bij een actief optreden geen lang leven hebben.

Konoye laat daarom het werk van de onvermijdelijke afbraak der Japansche top-organisaties aan de omstandigheden over. Hij is slechts bereid tot ingrijpen onder den dwang van een noodzaak, welker evidentie niemand meer in twijfel kan trekken en ontkomt dusdoende aan de verantwoordelijkheid, de verwijten en den tegenstand van zijn slachtoffers.

Geheel in deze lijn lagen de direct na zijn optreden genomen maatregelen en de uitspraken tegenover publiek en kabinet. Het Japansche volk ontving de nadrukkelijke waarschuwing, dat de naaste toekomst ontgoocheling en nog zwaarderen oorlogsdruk op het openbare leven zou brengen. De vraagstukken van buitenlandsche politiek, welke het publiek en het buitenland bezighielden, werden in Konoye's verklaringen ternauwernood aangeduid. In de openbare kabinetsvergaderingen hield hij zijn ministers bezig met breedvoerige beschouwingen over een rechtvaardigen grondslag

der maatschappelijke orde, doch vermeed het eenig actueel vraagstuk aan te roeren.

Het zwijgen over Japan's roeping in Azië was een beteekenisvolle aanwijzing aan de natie, dat de actieve buitenlandsche politiek vooreerst moest blijven rusten. De onmiddellijke doelen waren : 1. Spoedige beëindiging van het conflict met China, waarvoor alles op het spel moest worden gezet, 2. Herziening van de binnenlandsche orde, 3. Urgentie-overeenkomsten met buitenlandsche mogendheden ter leniging van den economischen nood en het beveiligen van de grondstoffenvoorziening.

Dit programma richtte zich derhalve uitsluitend op innerlijke concentratie en herstel. De Regeering was onmachtig zich buiten het terrein van de nationale ,,emergency" te begeven, en de aanhang van Prins Konoye koesterde dan ook geen voornemens van dien aard. Anders was dit met het Leger en invloedrijke extremistische groepen, waarvan het de vraag blijft, of zij zich op den duur onder het huidig beleid zullen schikken. De direct na de Kabinetsvorming getroffen mutaties verwekten immers reeds zooveel critiek en tegenwerking van dien kant, dat Konoye zich genoodzaakt zag in een opzienbarende verklaring zijn loyaliteit jegens de Kroon te benadrukken. Daar aan de loyaliteit van Prins Konoye door niemand werd getwijfeld, wekte deze onverwachte verklaring begrijpelijke verwondering bij de bevolking. Er werd in gezegd, dat de Premier tot dusverre was opgetreden in rechtstreeksch overleg met den Keizer en zich van zijn onderworpenheid aan diens beslissingen bewust was. Alle nationale krachten moesten zich nog hechter om den troon scharen, ter wiens eere en onder wiens direct gezag het nieuwe politieke systeem werd ingesteld.

Reeds eenige weken na het afleggen van deze verklaring achtte Konoye het noodig de geheime critiek op zijn beweging opnieuw te ontzenuwen. Het doel van de organisatie werd thans omschreven als: ,,het den Troon op loyale wijze dag en nacht steunen en dienen". Volgens de vertaling van het Domeibericht door het Bat.-Nieuwsblad dd. 14 October zeide Konoye voorts:

,,Ons volk gaat thans een moeilijken tijd in zijn geschiedenis tegemoet. Het is afhankelijk van de toekomst van de beweging tot het dienen en steunen van den Troon, doch het doen functionneeren van deze beweging is geen gemakkelijke taak. *Wij moeten echter alle moeilijkheden, welke op onzen weg mogen voorkomen, overwinnen.*"

Afgewacht moet worden, of het Konoye gelukt is, door deze omschrijving van zijn doelstellingen, de critiek op zijn beleid voor langeren tijd te ontzenuwen. Het schermen met den Troon wordt in Japan zeer in eere gehouden; voor den Keizer buigt men het hoofd en alle critiek verstomt.

Tenslotte zal een botsing met de naar den achtergrond geschoven burgergroepen minder gevaarlijk zijn dan de ongenade van het Leger, welke Konoye onvermijdelijk tegemoet gaat. Het aantal onbekende factoren is te groot om zich aan een speculatie omtrent den afloop van deze historische botsing te wagen.

Herhaaldelijk reeds bleek in het afgeloopen jaar, dat de kiemen voor het conflict voortdurend aanwezig zijn. Dat, op eenige moeilijke oogenblikken na, de vrede tusschen Kabinet en Leger tot dusverre bewaard kon blijven, moet worden toegeschreven aan de overbruggende functie van den Minister van Buitenlandsche Zaken Matsuoka. Yosuke Matsuoka is de meest prominente vertegenwoordiger van de jongere generatie der Japansche diplomatie, welke zich onderscheidt door een groote bewondering voor de Europeesche As-mogendheden en een fanatiek geloof in de roeping van Japan als de domineerende mogendheid in Azië. De onderlinge spanningen, door het Leger opgeroepen o.a. ten gevolge van het overrompelend optreden in Indo-China, werden door Matsuoka met geven en nemen weer genivelleerd. Daar aan de wenschen van het Leger steeds ten deele tegemoet wordt gekomen, — men denke aan het sluiten van de jongste overeenkomst met Duitschland en Italië — schijnt dit van zijn kant vooralsnog bereid, uit respect voor de precaire binnenlandsche situatie, avonturen, die tot oorlog met de groote, in den Pacific geïnteresseerde mogendheden zouden moeten leiden, op te schorten. Hoe weinig zeker men echter van elkaar is, kwam kortelings naar voren in de gemeenschappelijke verklaring, welke de Ministers van Oorlog en Marine in den Ministerraad aflegden. Generaal Tojo en Admiraal Oikawa achtten het noodig nogmaals te benadrukken, dat ,,de departementen van Oorlog en Marine voornemens zijn de politiek van Konoye's kabinet oprecht te steunen". Oikawa keurde het af, ,,dat individueelen deelnemen aan politieke complotten, handelend onder onzuivere motieven." ,,Degenen, die het vallen der Regeering bewerkstelligen door het verspreiden van verschillende geruchten, zijn jammerlijk slecht bekend met de bestaande situatie." Volgens een Domei-bericht van 2 December j.l. verklaarde Oikawa voorts, dat de voornaamste

wenschen van genoemde departementen zijn gericht op: in de eerste plaats een gezonde ontwikkeling van de „national service movement", in de tweede plaats verscherping van verschillende economische maatregelen, noodig om een spoedige regeling van de China-affaire te verkrijgen, en ten derde het verdwijnen van de onzuivere politieke activiteit, welke verantwoordelijk is voor het verwekken van onrust.

Ondanks verzekeringen als de bovenstaande is ieder Japanner zich er van bewust, dat de huidige samenwerking tusschen Prins Konoye en het Leger het karakter draagt van een *compromis*, dat elk oogenblik een verrassend en voor Japan fataal einde kan nemen.

Fumimaro Konoye is de man van het Japansche volk. De band van vertrouwen tusschen beiden is hecht, en tenzij onder dwang zal geen van hen den ander in den steek laten.

Aan de andere zijde staat de officierenkaste van het Leger, gevreesd, eigenzinnig en voor gewelddadig ingrijpen niet terugschrikkend.

Indien het Konoye wil gelukken de situatie op vreedzame, geleidelijke wijze meester te worden, zal men hem behoorlijk den tijd moeten gunnen. Slaagt zijn opzet, dan gaat Japan een lange periode van politieke stabiliteit en economischen vooruitgang tegemoet. In het andere geval is het waarschijnlijk, dat Konoye zich opnieuw tijdelijk naar den achtergrond zal terugtrekken. Een figuur als Yosuke Matsuoka moet dan in staat worden gesteld de verwezenlijking van Konoye's denkbeelden, wellicht onder diens officieus toezicht, voort te zetten.

Zou ook deze mogelijkheid zijn afgesneden, dan rest Japan niet anders dan *de militaire dictatuur*, welke slechts aan zijn vijanden een zekere overwinning, aan het land zelf een revolutie en volkomen ineenstorting brengen kan.

GESCHIEDENIS EN LOTSBESTEL DER DESA WINDOEADJI NAAR HET VOLKSGELOOF (EEN STUKJE DESA-PSYCHOLOGIE)*

Mr. KASMAN SINGODIMEDJO

§ 1 GESCHIEDENIS: VERDICHTING EN WERKELIJKHEID.

Ofschoon de desa Windoeadji in haast alle opzichten door nieuwigheden doorbroken wordt, heeft ze het type van een echt oud-Javaansch dorp nog op vrij duidelijke wijze behouden.

Zoo'n „nieuwigheid" is bv. de Islam, hoewel die zeker reeds een paar honderd jaren in Windoeadji vasten voet heeft verkregen. Deze vaste positie blijkt uit de aanwezigheid van een nogal groote moskee in doekoeh Keseran achter het station en van een 30-tal „langgars" (kleinere bidhuizen), verspreid in de verschillende gehuchten der desa. Wel 150 mannen noemen zich onomwonden leerlingen van de Boentetsche Tarekah Satarijah, terwijl een 20-tal menschen hun godsdienstonderricht in vreemde, en niet zelden ook verre, pengadjians en pesantrens hebben genoten en nu het aangeleerde in het eigen dorp als godvruchtige menschen aan de dorpsgenooten doorleeraren, waarnaast onwillekeurig ook wel andere invloeden, die zij buiten hebben ondergaan, zijn gaan doorwerken. Drie dezer menschen, t.w. Mochtar, Sjoe'aib en Samsoeri, onderscheiden zich in godvruchtigheid en in den

* Scriptie voor de Rechtshoogeschool.

dienst van Allah in het algemeen zoo zeer, dat ze door de heele desa en in de omgeving bekend staan onder den vereerenden titel van kjahi.

Ook op het gebied van het politieke leven hebben moderne stroomingen hun weg gevonden in de desa. Zoo heeft zich niet alleen de rustige Nadhatoel Oelama als hervormer aangediend, doch ook de pittiger en radicaler Sarekat-Islam-beweging, die 23 jaar geleden [1]) onder leiding van den zooeven genoemden hadji Mochtar wel 170 desagenooten als leden en „broeders" telde. Dat in Windoeadji juist de S.I. en niet de roode Sarekat Rajat heeft weten te gedijen, bewijst meteen wel, dat de religieuze invloed in die desa groot is te noemen. De vroomheid komt ook hierin tot uiting, dat wel 350 mannen en 50 vrouwen, — de kinderen daarbij niet meegerekend — trouw de verplichte colat (gebeden) verrichten.

Voor nieuwere invloeden van sociaal-economischen aard moeten we dadelijk denken aan den grooten provincialen weg Tegal — Boemiajoe — Poerwokerto, welke met zijn toenemend bus- en autoverkeer door Windoeadji leidt, en aan de Cheribon—Krojalijn der S.S., die sinds 1917 met haar halte Patoegoeran het dorp aansluiting geeft op het spoorwegnet.

Wat den jongsten tijd betreft, mogen dan vooral niet onvermeld blijven deze twee gebeurtenissen:

de toepasselijk-verklaring in 1930 van de pestverordening en de aanleg van den grooten wadoek Pendjalin, eveneens omstreeks 1930, welke zoo zeer op de psyche en op de financiën der bevolking hebben ingewerkt, dat woorden als „brontakan omah" (huizen-revolutie) en „brontakan tanah" (gronden-revolutie) in Windoeadji nu niet alleen slagwoorden, korte formuleeringen voor uitwendige veranderingen zijn geworden, doch ook geijkte termen, die een specifiek-localen gevoelsinhoud hebben. Verder wijs ik nog op den invloed van het Boschwezen, sinds 1924, niet zoozeer van gewicht uit een oogpunt van technische proeven met cultures, als wel door de landbouwcontracten, die het met de bevolking sluit. Ten slotte is het feit van belang, dat er sedert

[1]) Dat was juist de bloeiperiode van de S.I., die toen, in het jaar 1918 — d.i. 6 jaren na haar oprichting —, reeds ruim 1 millioen leden uit alle klassen der Indonesische samenleving over heel Indië telde.

1929 een invasie heeft plaats gehad van Chineezen, van wie zich thans een 56-tal heeft gevestigd. [1])

Met deze niet volledige aanstipping heeft schrijver even het licht willen laten vallen op factoren, die het oerbeeld der Javaansche desa vermochten te wijzigen. Desondanks blijft de oppervlakkige beschouwer toch dit type herkennen.

Want ook de bevolking van Windoeadji spreekt vol vrees en ontzag van haar „Simbah Resa", d.i. letterlijk „Opa Resa", een plaatselijke betiteling van kinderlijken eerbied voor „Sing Baoereksa", naar oud-Javaansche opvatting de schutspatroon of beschermgeest der desa, aan wien niet alleen geofferd wordt bij incidenteele gelegenheden, zooals bij huwelijk, bij eedsaflegging, bij besnijdenis, bij bekelverkiezing, bij vertrek naar verre plaatsen of in ziekte- en allerhande andere noodgevallen, doch ook op vaste tijden, als bijvoorbeeld bij de „bersih desa" (schoonmaak van de desa) ééns in het jaar, of op „malem Djoemoeah Kliwon", ééns om de 35 dagen.

Immers van zulk een Baoereksa toch, zooals volkomen terecht H. A. van Hien in zijn „De Javaansche Geestenwereld" [2]) opmerkt: „komen al de zegeningen, al het geluk, waarin de *desa* zich ver-„heugt, doch niet zelden ook de beproevingen en ongelukken, „die haar treffen en dan beschouwd worden als zoovele teekenen „van de ontevredenheid en het misnoegen van den geest, wanneer „verzuim in zijn vereering door de bewoners zijner *desa* zijn toorn „heeft opgewekt. Van hem daalt alle zegen en voorspoed op de „*desa* neer; zonder zijn hulp en bescherming of tusschenkomst „gelukt niets, en wanneer hij in zijn kwade luim zich verplaatst „en zijn oude woonplaats verlaat, dan moet de *desa*, die daardoor „haar beschermgeest verliest, onverbiddelijk te gronde gaan. „Daarom wordt aan den Dhanjang veel eer en hulde bewezen en „tracht men hem steeds door allerlei offers en door voortdurende „en geregelde aanbidding en vereering gunstig te stemmen voor „de desa en haar bewoners, die niet zelden ook binnenshuis een „soort van altaartje, in elk geval een afzonderlijk heilig hoekje „hebben, waar zij op geregelde tijdstippen den Dhanjang aan-„bidden en wierook te zijner eere branden."

[1]) Vide gegevens ten kantore van den assistent-wedana te Pagoejangan. Zie Staat der aantallen zielen in de desa's van het onderdistrict Pagoejangan, op Januari 1940.

[2]) deel I, blz. 76, van den 4den en met één deel vermeerderden druk.

Naast dezen Dhanjang Desa wordt in Windoeadji ook de Tjakalbakal met grooten eerbied herdacht, d.i. diegene, die den eersten steen voor de stichting van het dorp zou hebben gelegd. Want deze grondlegger toch is, gelijk Wisjnoe uit den Hindoeschen godsdienst, de Onderhouder, die voor alles slechts het welzijn van de desa en haar bevolking voor oogen heeft en bewerkstelligt, heel anders dus dan Batara Kala, die slechts kwaad sticht of het eens gestichte weer vernielt. En vaak wordt de Tjakalbakal in Windoeadji dan ook als de hoogste der ,,Leloehoers" (d.z. geesten der afgestorvenen en meer speciaal die van de voorouders in den zin van voorgeslacht) op Slasa Kliwon en andere belangrijke dagen vereerd en bewierookt.

Zooals het in haast alle desa's het geval is, weet men tegenwoordig in Windoeadji niet of niet meer den eigenlijken naam van den Baoereksa, doch zijn bestaan is voor iedere psyche zoo reëel en zoo waarachtig, dat daaraan niet de minste twijfel kan bestaan. Het is immers ten eenen male onbestaanbaar, dat er een desa zou zijn zonder Dhanjang ! Niemand weet wel is waar, waar hij precies verblijf houdt, doch dat moet dan toch wel zijn in den een of anderen steen of woudreus in de bergketen van den Slamet, dan wel op de een of andere heilige plaats, waaraan Windoeadji zoo rijk is ! Immers, behalve de gewijde begraafplaatsen in de gehuchten Soka, Karangsempoe, Windoeadji, Tadjoermalang en Keseran heeft men ook nog de heilige ,,patilasan" (gewijde plaatsen) van Kendilwesi, Djaratpandjang, Kjahi Toean Kepanasan e.d., waar bijna altijd wierook en bloemen gevonden worden.

Daar is wel verteld, dat heel, heel lang geleden een zekere ,,wali" (heilige) door die streek trok, en toen hij ongeveer in de Pendjalinvallei kwam, maakte zich zoo groote bewondering voor haar natuurschoon en vruchtbaarheid van hem meester, dat hij die omgeving en omstreken in het voorbijgaan ,,Windoeadji" noemde. ,,Windoe" zou beteekenen : verbaasd, verstomd; ook : vol bewondering staan, onder den indruk komen, zich verbazen. ,,Adji" is waarde, prijs, waardeering, achting. Ook beteekent ,.Adji" van waarde zijn, of: wat van waarde is. (Zie Javaansch-Hollandsch woordenboek van Gericke en Roorda).

In de terminologie van de bevolking van Windoeadji beteekent ,,adji" of ,,hadji" ook : ,,datgene, wat zeer dierbaar en heilig is", en d.i. *grond*. Het is hierom ,dat sommigen uit die desa ook wisten

te vertellen, dat die wali met ,,Windoeadji" inderdaad ,,Windoeboemi" zou bedoelen, en ,,boemi" beteekent daarin: grond.

Verder voorspelde bedoelde wali, dat later iets belangrijks uit Windoeadji zou voortkomen, iets, waarop in de naamgeving reeds gezinspeeld zou zijn.

En literators van dezen tijd, zooals de schoolopziener van Boemiajoe, tot wiens ressort ook Windoeadji behoort, weten hieraan wel toe te voegen, dat die zinspeling of voorspelling momenteel door de totstandkoming van den Wadoek Pendjalin reeds bewaarheid is.

Naar deze lezing is ,,windoe" ommuring van een put of het bedijken van een waterreservoir in het algemeen, en ,,hadji" beteekent heilig of van waarde. En niemand — aldus de schoolopziener — zal ontkennen, dat de tot stand gekomen wadoek — een kunstwerk, welks waardevolle inhoud berust op het opstuwen van het water door een kostbaren dam — door het suppleeren van de Kali Pemali van zeer groot belang is en blijft voor de laagvlakte van het regentschap Brebes met haar vele sawah's en suikerriettuinen, een belang, dat niet alleen telt voor de residentie Pekalongan, doch ook voor de provincie Midden-Java in het algemeen. En volgens hem zou de wadoek niets anders zijn dan de verruiming en vergrooting van een heiligen, van oudsher reeds lang bestaanden put in de Pendjalinsche vallei gelegen, die nu, na de afdamming dier vallei, met de ook in dat dal tot voor kort (1932) nog aangetroffen heiligheden Tjandi Madoesari en Kembang Soka, onder het water van de ,,segaran" (kleine zee) bedolven is.

Vervolgen wij nu het verhaal van den profetischen wali. Verder doortrekkende, kwam deze in een omgeving, waar thans ongeveer onze buurdesa Wanatirta ligt. Daar doopte hij met kwistige hand vier plekken met de namen: Windoepepet, Windoekentjana, Windoetjrita en Windoerahat, benamingen, die tot in den huidigen tijd in bedoelde desa nog bestaan en door de bewoners in eere worden gehouden. Met deze vier plaatsen zou Windoeadji dan een ,,mantjalima" (vijfdorpige streek) — zijnde een oer-Javaansch verschijnsel — vormen, in welk verband voortaan alle wel en wee in tijd van oorlog en vree gemeenschappelijk zou zijn en eventueele maatregelen gezamenlijk besproken en genomen moesten worden. En ouden van dagen van ons dorp wisten nu te vertellen, dat die wali bepaaldelijk voor Windoeadji wel de ,,Dhanjangdesa" of

„Baoereksa" zou moeten zijn, en dan tevens de „Dhanjang toewa" voor de vijf bij elkaar behoorende plaatsen, wier namen alle met „Windoe" beginnen [1]). Door sommige desalingen van Windoeadji zou die wali thans ook nog bij haast alle feestelijke aangelegenheden in die twee functies, nl. als Dhanjang desa en Dhanjang toewa, aangeroepen en vereerd worden.

Tusschen haakjes zij hier opgemerkt, dat de door de bevolking gebezigde benaming van „wali" niets correlatiefs hoeft te hebben met de „wali sanga" of de negen verkondigers van den Islam op Java, doch het moge wel den grooten invloed aantoonen van dezen godsdienst op de bewoners van Windoeadji. Maar als het essentieele van dit verhaal treedt toch onmiskenbaar naar buiten, dat ondanks den grooten invloed van en eerbied voor den Islam, de animistische figuur van den Dhanjang toch nog behouden blijft. Met de benaming van „wali" bedoelt men dan ook niets anders, dan dat die Dhanjang wel een heilig en bovenmenschelijk wezen moet zijn.

En .... lang, heel lang na de voorspelling van bedoelden wali verscheen naar het geloof van enkele bejaarde zegslieden van Windoeadji, opeens de Tjakalbakal. Hij kwam uit de Oostelijke windstreken om het Zuidwestelijke Slamatbosch te ontginnen en een desa te stichten („babad als mertani"). Deze noemde hij — en dat is toevallig — ook Windoeadji ! Hij zelf zou dienaar en demang zijn van een Soesoehoenan, maar hoe deze heette of wanneer hij leefde, kon men mij niet mededeelen. Daar echter — zooals wij nader zullen zien — in het verdere verloop van het verhaal sprake is van de verovering van Soerabaja onder de regeering van dezen Vorst, dringt zich al dadelijk de gedachte op dat we hier wel te maken zullen hebben met den eersten Soesoehoenan van het rijk van Mataram, nl. Raden Rangsang of Soenan Ageng, die van 1613 tot 1645 den troon bezette als opvolger van zijn in een hertenjacht omgekomen vader Seda Krapjak. (Seda Krapjak zelf was de opvolger van den grondlegger van het Mataramsche Rijk, tw. Panembahan Senapati Soetowidjojo). Immers, de verovering van Soerabaja is een bekend historisch feit, dat onder het bewind van den Soenan in 1625 plaats vond. Omstreeks dezen tijd dus moeten we blijkbaar de stichting van onze desa voorloopig plaatsen.

[1]) Vgl. Van Hien op l.c. blz. 77

Vatten wij nu den draad van het verhaal weer op. De Demang dan zou tot die ontginning zijn overgegaan op bevel van zijn Vorst, die toentertijd in Karta resideerde. Men zou zich kunnen voorstellen, dat een vast punt in deze streken te gelegener tijd met het oog op de Mataramsche expansie-politiek wel van belang zou kunnen zijn. Voor den dienaar was het onmogelijk een dergelijk bevel te weerstreven, immers, het zou evengoed zijn dood kunnen beteekenen. Een vorst toch was voor hem als Javaan de voorstelling van het hoogste, waarvoor men zijn leven veil diende te hebben en waaraan men, dat sprak vanzelf, ook letterlijk alles zou opofferen. Zelfs zijn hiernamaals, zijn ,,nirwana" of ,,naraka", het was van des vorsten gunst of misnoegen geheel afhankelijk.

Toen zijn desa nu klaar was, noemde hij zich voortaan Ki Demang Widoeadji; zijn ware naam zou Djaka Sembaja zijn geweest. In de desa had hij niet alleen het aanzien van den stichter, neen, men zag in hem min of meer een kleinen koning of in ieder geval den heer en meester, wiens toestemming een ieder van noode had, die zich wilde vestigen in de nieuwe ,,kademangan", een gebied, dat toentertijd inderdaad ,,loh Djinawi" moest zijn, d.w.z. zeer waterrijk en zeer vruchtbaar. De demang bouwde zijn ,,residentie" op een heuvel, zijnde een dier heuvels van de zuidwestelijke uitloopers van den Slamat, van waar hij in één oogopslag de vruchtbare plekken kon overzien, waar later de gehuchten zijn verrezen: Kedoengwoengsoe. Soka, Karangsempoe, Blandongan, Karangnangka, Waroenggintoeng, Patoegoeran, Sipendok, Keseran en Moenggoehan. Ook de rivier, die op dien heuvel ontspringt en nog steeds haar water in de Kali Pemali uitstort, noemde hij met een plaatselijken naam : Kali Windoeadji. Beneden aan den heuvel, daar waar ook zijn ,,setinggil" (,,siti inggil", d.i. verheven plaats, waar de Demang zich aan het publiek vertoonde) gebouwd was, verzamelden zich de bronnen (,,angloeng" of ,,sirah") van deze Kali Windoeadji tot een ware bad- en waschplaats, waar diegenen zich hadden te reinigen, die hun opwachting mochten komen maken bij den Demang. Nu is deze reinigingsplaats nog zeer duidelijk te zien. Daarnaast zou volgens de bevolking van Windoeadji ook een ,,paseban" hebben gestaan, d.i. een huis, waar men zijn opwachting maakt. Als overblijfsel van die paseban vindt men nu nog een ietwat uitgeholden ,,moedersteen" met een daarin eenigszins passenden bolvormigen ,,dochtersteen" en naar

het volksgeloof wil, zou degene, die dien „dochtersteen" kon optillen, rijk worden.

Langzamerhand kwamen zich meer menschen in de nieuwe desa vestigen, en om zijn omvangrijke taak te verlichten, benoemde de Demang zekeren Wirasakti tot „senapati" (opperbevelhebber van zijn leger). Deze functionaris mocht zich noemen: Senapati Wirasakti.

Zoo leefden beide gezagdragers in den eersten tijd vredig en gelukkig in Windoeadji. Behalve met den rustigen landbouw hielden zij zich ter ontspanning graag bezig met hun speciale liefhebberij: het visschen in de Kali Pemali en in de Kali Windoeadji. Totdat de ontbiedende stem van den Vorst uit Karta aan deze idylle, voorloopig althans, een einde maakte. Het betrof een oproep aan Ki Demang Windoeadji en Senapati Wirasakti om naar Soerabaia op te trekken om den heerscher aldaar, Boeta Idjo, aan den Soenan te onderwerpen.

Voordien had de Vorst reeds den gebroeders Martapoera en Martalaja van Brebes en Tegal bevolen om zijn vijand van Soerabaia, bijgenaamd: Boeta Idjo, te dooden.

Daar er — aldus weer de desa-kroniek — voor Martapoera en Martalaja niet te denken viel aan het weigeren van het vorstelijk bevel, trokken de gebroeders naar Soerabaia, doch zij konden den vijand niet verslaan. Om deze reden dorsten ze zich niet naar het hof te Karta te begeven, doch bleven bij de westelijke grenzen van Soerabaia zwerven in afwachting van betere tijden.

Intusschen kwam hun falen den Vorst toch ter oore, en dit was nu voor hem de aanleiding tot de opdracht aan beide grooten van Windoeadji, waarvan ik hierboven gewag maakte. Ki Demang Windoeadji, gewapend met zijn krissen „Si Lèmbèr" en „Oeroeping Damar" en Senapati Wirasakti, voorzien van zijn golok „Si Wedoeng", begaven zich dadelijk op weg naar Soerabaia om des Vorsten wil uit te voeren.

Aldaar aangekomen zijnde, maakte radeloosheid zich van hen meester, want de kraton van Boeta Idjo bleek geheel ingesloten door een zevental hooge en sterke heggen van een gedoornde bamboesoort („pring ori lapis pitoe"). Hoe binnen te komen?

Gelukkig wist Senapati Wirasakti met zijn Si Wedoeng de pring ori te snoeien en zoo kwamen de gezellen aan de kratondeur van den vijand. Si Wedoeng bleek echter tegen deze sterke deur niet bestand, doch toen kwam Si Lèmbèr hem te hulp. En met de

punt van zijn wapen gelukte het Ki Demang Windoeadji in den kraton binnen te dringen, waar hij al gauw zijn lichaamskracht moest meten tegen den zich in de pendopo bevindenden tolk van Boeta Idjo. De verdediger bleek echter niet opgewassen te zijn tegen den indringer en moest toen wel uit zelf-behoud zijn wapen, de belangrijkste poesaka van zijn meester, overleveren. Ki Demang Windoeadji, eenmaal het begeerde vijandelijk erfstuk in zijn handen hebbende — het bleek van pendjalin (rotan) te zijn —, vierendeelde dit, want hierdoor toch zouden alle andere poesaka's van Boeta Idjo ontkracht worden. Den tolk wegsturend, zocht hij de slaapstee van den toen juist snurkenden Boeta Idjo op en wekte hem door te trekken aan diens ,,woeloe tjoemboe" (haartjes op den grooten teen). Er volgde een duel in zittenden toestand. Daar het tweegevecht onbeslist bleef, stond de Demang zijn tegenstander toe hem met al diens wapenen te bewerken. De aangevallene bleef echter ongedeerd : de ,,pendjalin" was immers reeds gevierendeeld ! Maar toen was de beurt aan den held van Windoeadji, en met één slag van de ,,Oeroeping Damar" viel het hoofd van Boeta Idjo voor zijn voeten.

Daar hij den zwaren kop niet alleen kon dragen, ging hij eerst naar buiten om Senapati Wirasakti te halen, die door gemis aan de noodige ,,adji-adji" — d.i. een tooverspreuk of- wapen om naar binnen te gaan — wel gedoemd was geweest al dien tijd buiten de kratondeur te blijven wachten.

Om nu binnen te komen, moest Senapati Wirasakti zich laten incorporeeren in den buik van Ki Demang Windjoeadji. Door de macht van de punt van Si Lèmbèr verleende deze zich weer toegang tot het inwendige van den kraton. Daar werd Senapati Wirasakti uitgebraakt om met zijn ,,sakti" of bovennatuurlijke macht alle deuren van den kraton van binnen open te maken.

Toen droegen beiden den zwaren kop naar buiten, waar Ki Demang Windoeadji alle 44 uitverkoren vrouwen liet verzamelen. De legertroepen van Boeta Idjo trachtten de twee indringers nog te dooden, doch toen ze den kop van hun vorst voor zich zagen, weken ze terug en deden als teeken van onderwerping de onderdanige sembah voor den triumphator.

Aan vier dezer manschappen droeg Ki Demang Windoeadji op om den kop van den overwonnen heerscher naar Negaragoeng te Karta te brengen en dien te toonen aan den Panembahan van Mataram als het symbool van de onderwerping van Soerabaia.

Zelf nam hij de twee liefste hoofdvrouwen (pademi's) mee, om die bij wijze van eerbetoon aan zijn Vorst aan te bieden.

En terwijl nu de 4 dragers dadelijk op weg gingen, konden de twee helden uit Windoeadji niet nalaten om, waar de gelegenheid zich voordeed, uiting te geven aan hun blijdschap en voldaanheid. Dit liep vanzelf uit op het ter hand nemen van hun liefhebberij: het visschen, voor welk tijdverdrijf de Kali Bengawan, waarlangs hun reis voerde, zich maar al te best leende.

Wat de vier dragers betreft, het ongeluk wilde, dat zij door Martalaja en Martapoera van den kop van Boeta Idjo werden beroofd. Zoo was het voor de twee roovers weggelegd om het hoofd van Boeta Idjo aan den Panembahan aan te bieden, en door den Vorst uit dankbaarheid begiftigd te worden met het erfelijke toemenggoengschap van Brebes en Tegal.

Toen nu Ki Demang Windoeadji en Senapati Wirasakti te Karta aankwamen, hadden ze groote moeite om de eer van de zege voor zich op te eischen. Ten slotte moest de Vorst door de getuigenissen van de vier dragers en de twee lieve pademi's hun de overwinning toch wel toegeven, doch aan den anderen kant kon hij, zooals een waardig vorst betaamt, zijn „firman" (vorstelijk besluit) ten aanzien van Martalaja en Martapoera niet meer intrekken. Maar wel zegde hij den twee helden uit Windoeadji een toemenggoengschap van Brebes en Tegal (waaruit ook Windoeadji behoorde) toe, en wel na de zevende ambtsgeneratie van Martalaja en Martapoera.

Met deze toekomstmuziek tot loon gingen de twee wapenbroeders weer terug naar Windoeadji, om zich daar aan hun oude levenswijze te wijden. De gevierendeelde poesaka van Boeta Idjo gooide Ki Demang Windoeadji weg in de rivier, stroomende tusschen de gehuchten Soka, Karangsempoe, Blandongan en Keseran Koelon, welken stroom hij ter herinnering daaraan doopte met den naam van Kali Pendjalin. Het is deze kali, die later haar naam zou leenen aan den, toenmaals nog niet bestaanden, wadoek Pendjalin.

Van den Panembahan van Mataram weten wij uit de geschiedenis, dat hij zich zoo zeer bewust werd van zijn kracht en macht, dat hij in het jaar 1625, na de verovering van Soekadana in het Zuid-Westen van Borneo, den grootschen titel van Soesoehoenan aannam.

Maar ons desa-epos verliest verder het contact met dezen machtige der aarde. Het getuigt van een Ki Demang Windoeadji en een Senapati Wirasakti, die in hun lot berustten en zich verder niet druk maakten over hun toekomst. Nochtans achtten Martalaja en Martapoera zich door hen bedreigd in het ongestoord bezit hunner landen, zoodat zij alles in het werk stelden om hen te dooden. Op zekeren dag verschenen de beide toemenggoengs met hun leger in doekoeh Randegan (afkomstig van het woord: ,,andeg", dat ,,stoppen" beteekent), gelegen in de tegenwoordige buurdesa Wanatirta, om het tweemanschap, dat zij als hun vijand en concurrent aanvoelden, eens en voor altijd uit den weg te ruimen.

Van uit Randegan stuurden ze een bode naar de twee helden van Windoeadji met een uitdaging om zich met elkaar in krachten te meten. Deze vond de vrienden niet thuis, doch hij trof ze aan op de Kali Pemali in Kedoeng Boeloes, waar zij, moe van het visschen, bezig waren zich te bedwelmen met opiumschuiven.

Ongemerkt plaatsten toen Ki Demang Windoeadji en Senapati Wirasakti vanaf Windoeadji tot aan Randegan links en rechts van den weg groote fakkels, zoo groot, dat alleen twee sterke mannen zulk een flambouw zouden kunnen dragen. Die toortsen werden nu nog door een zeer brandbaren draad met elkaar verbonden. Toen de eerste fakkel ontstoken werd, vatten dan ook plots de andere flambouwen vlam en de twee toemenggoengs, denkende dat een heel leger van reuzen door den nacht kwam aanrukken, schrokken zoodanig, dat ze de wijk namen naar de doekoeh Pesanggrahan van de desa Kretek om nooit meer terug te komen. Van deze wijkplaats wordt verteld, dat het huis van den tegenwoordigen loerah van Kretek daarvan nog het overblijfsel zou zijn.

Toen Ki Demang Windoeadji en Senapati Wirasakti de twee toemenggoengs niet meer konden inhalen, keerden ze voldaan terug, om zich weer evenals voorheen aan den landbouw en de visscherij te wijden, alsof er niets was gebeurd.

Pas later liet Ki Demang Windoeadji, die ook Demang Djakasembaja heette (eenige menschen van Doekoehtoeri en Boemiajoe noemen hem: *Ratoe* Djakasembaja), weer van zich hooren.

Dat was op het oogenblik, toen hij wilde gaan trouwen. Hij deed een huwelijksaanzoek aan een zekere vorstin Dewi Rentangmina van Dembajat, benoorden Margasari (regentschap Tegal), die haar jongere zuster Dewi Sarimina tot patih had. Doch de vorstin wees hem niet alleen af, maar schreef tevens een ,,sajembara"

(wedstrijd) uit, waarbij werd vastgesteld, dat de overwinnaar van Ki Demang Windoeadji haar tot echtgenoote zou krijgen. En pas in laatste instantie, indien de demang onoverwinnelijk zou blijken, zou dit recht aan hem toevallen.

Nu wilde het lot, dat een zekere onbekende kroonprins, die zich als boetebedelaar voordeed, den Demang overwon en de vorstin trouwde. Dewi Sarimina echter liet het zich niet welgevallen, om zulk een armzaligen schoonbroer te moeten dienen; doch toen deze zich in zijn ware, schoone kroonprinsgedaante vertoonde, raakte zij zelf verliefd op hem. Wrijving bleef tusschen de twee gezusters natuurlijk niet uit, en als oplossing nam de boeteling ook de jongere Dewi tot vrouw.

Hoe was het intusschen met Demang Djakasembaja van Windoeadji gegaan?

Wel, in den strijd tegen den boetebedelaar in Dembajat verloor hij het leven en zijn manschappen vervoerden zijn stoffelijk overschot naar de desa, waar hij in de doekoeh Windoeadji op het kerkhof Djaratpandjang beoosten den Provincialen weg achter den „dam" (d.i. het desa-wachthuisje) begraven werd.

Nu ligt zijn graf nog op diezelfde plek en het is nog steeds een dankbaar object van vereering, niet alleen, zooals ik reeds zei, bij incidenteele aangelegenheden, doch ook en vooral bij geregelde, en elk jaar terugkomende gebeurtenissen. Dit laatste geldt ook voor het graf van Ki Wirasakti — bijgenaamd Kendil Wesi —, dat oostelijker gelegen is, temidden van sawah's.

Door den dood van Ki Demang Windoeadji nog vóór zijn huwelijkschen staat, gelooft de bevolking, dat er momenteel geen afstammelingen van den Tjakalbakal bestaan, waardoor een bepaalde stand van speciale vereering en onderscheiding, d.i. de „Kentol-stand", in Windoeadji ten eenen male ontbreekt. Ook van Ki Wirasakti zijn geen nazaten bekend. En ....., het is m.i. zeker mede aan deze kinderloosheid te danken, dat zonder uitzondering de Windoeadjiërs hen zoo liefhebben, in het besef, dat de „Leloehoer" geen bepaalden stand of klasse in de desa zullen bevoorrechten of bevoordeelen.

Naar het geloof der bevolking van Windoeadji vertoeft de Tjakalbakal niet onafgebroken in Djaratpandjang, doch uit oude voorliefde gaat hij nog dikwijls, begeleid door zijn Senapati Wirasakti, op de rivieren Windoeadji en Pemali uit visschen. En het is daarom, dat menig bewoner, vooral de beroepsvisscher,

bij wijze van ritueele handeling op bepaalden tijd van het jaar de groote kali Pemali van beneden naar boven bevischt. Ook zou het uit eerbiedsoverwegingen voor dienzelfden Tjakalbakal zijn, dat de tegenwoordige Soendaneezen zich zooveel mogelijk houden aan het wonen aan den linkerkant der rivier, juist omdat aan de overzijde Ki Demang Windoeadji niet alleen tijdens zijn leven verblijf hield, doch er nu ook begraven ligt. [1])

De band, dien de bevolking legt tusschen haar desahelden en de rivieren, waar zij vischten, maakt dat de kali's deel hebben aan den eeredienst van den Demang en zijn Senapati.

Zoo plegen minstens een keer in het jaar bepaalde offerspijzen bij de bron aan de Kali Pemali toegediend te worden op poene van allerlei onheilen bij verzuim hiervan. Dit offer, dat bestaat uit „sega bongkok" (gekookte kleefrijst), witte kip, thee en klontjes rietsuiker, wordt, zooals wel te verwachten is, door den djoeroekoentji (grafverzorger), zekeren Karjaleksana, opgedragen.

Ook de Kali Windoeadji kent zoo'n meer speciale vereering. De sadjen bestaat hier uit: sega bongkok met kippenei, koffie en thee met klontjes rietsuiker, „rokok wangi" (riekende strootjes) en „kembang boreh" (waaronder kenanga en tjempakabloemen). Als djoeroekoentji trad vroeger Kjahi Troenadjaja op, de stiefvader van den tegenwoordigen baoe van doekoeh Pedoedoetan' Kertawidjaja.

Deze Kjahi is momenteel reeds overleden en zijn graf wordt nu, gelijk de Kali Windoeadji zelf, ook als heilig beschouwd.

En menig offeraar van de Toek Windoeadji laat dan ook niet na het niet ver vandaar gelegen graf van den ouden djoeroekoentji eerst te bezoeken, om diens verlof af te smeeken voor het betreden van de „paseban" aan de gewijde bron van den Tjakalbakal (vgl. blz. 50). Een heele reeks van bekels, loerahpretendenten en prijaji's offeren daarvoor op het graf van Kjahi Troenadjaja, dat door de menigvuldige bezoeken glad en schoon is geworden. Haast allen, die in het onderdistrict Pagoejangan assistent-wedono waren, hebben, soms vergezeld van hun dames en kinderen, de

[1]) In de geschiedenis is de Pemali (= verboden rivier) o.m. bekend bij den strijd tusschen Ciyung Wanara en Arya Bangah (broeder van R. Susuruh, den koning van Madjapahit, 1221 A.D.). Om den vrede te bewaren mochten voortaan de Javanen niet ten westen en de Soendaneezen niet ten oosten van de Pemali wonen. Zie Pararaton (Ken Arok) of Het boek der koningen van Tumapel en van Madjapahit, door Dr. J. L. A. Brandes, 2de druk, bewerkt door Dr. N. J. Krom, hoogleeraar te Leiden, 1920, blz. 216.

bron bezocht, deels om er te offeren en anderdeels om er een ritueel bad te nemen. Van den A. W. Mas Seger, die dit ook placht te doen, wordt verteld, dat hij nu in de buurt van den heiligen, in doekoeh Keseran gelegen, tjoengkoep (graf) van Kjahi Darsan, d.i. den overgrootvader van den nu nog levenden Kjahi Mochtar van Keseran, begraven ligt.

Nu Kjahi Troenadjaja er niet meer is, fungeert de baoe Kertawidjaja als djoeroekoentji en tusschenpersoon bij den Angloeng Windoeadji, welke bron bij sedekah-boemi, en overigens altijd bij het Soeran-feest, nog veel bezocht wordt. Gewoonlijk wordt daarbij ter plaatse een geit geslacht. Vooral vijf jaren geleden ging het er druk toe.

Door de draden van het verleden af te winden, zijn we ongemerkt op het heden uitgekomen. Het memoreeren van de avonturen van den stichter der desa en diens veldheer bracht vanzelf mee, dat we ook aandacht schonken aan den eeredienst, die uitgegroeid is om de graven dier helden en om de stroomen, waarop zij zich zoo gaarne al visschend vertraden, een cultus, die nog in onze dagen voortleeft. Maar op één spoor, dat zich van vroeger tot nu toe laat vervolgen, hebben wij nog geen acht geslagen. Het betreft de wonderlijke poesaka's, die zooveel bijdroegen tot de onderwerping van Soerabaia. Daarover het volgende.

Op zeer hoogen leeftijd, minstens tachtig jaar oud, overleed in het jaar 1927 zekere Ki Ranapati, die een afstammeling zou zijn van een der vier Soerabaianen, die den kop van Boeta Idjo naar Karta hadden moeten dragen. Er zijn er zelfs in de desa, die den door hem behaalden ouderdom dermate overdrijven, dat ze beweren, dat Ranapati zelf nog een der vier dragers zou geweest zijn.

Velen uit den tegenwoordigen tijd hebben nog het geluk gehad dezen man, die den bijnaam droeg van den ,,Zwarte van doekoeh Benda" — want hij zag er pikzwart uit — persoonlijk gekend te hebben. Aan zijn ,,anak mas" Moerwondo, volksonderwijzer van de desaschool te Keseran, heeft hij zeer dikwijls de op hem overgegane heilige kris ,,Si Oeroeping Damar" (ook genoemd: ,,Oeroep Damar") met eigen hand getoond. En overtuigend was den goeroedesa gebleken, dat die kris inderdaad de eigenschap bezat om gelijk een lamp te branden, waaraan ze trouwens ook haar naam te danken had. Doch niet alleen van Oeroep Damar, ook van Ki Demang

Windoeadji's andere kris, Si Lèmbèr, en van den golok Si Wedoeng van Ki Senapati Wirasakti was de Zwarte Ranapati de bewaarder.

In zijn leven was Ranapati slechts landbouwer van beroep, althans hij kwam voornamelijk daarmee aan den kost. Doch hij was destijds meer bekend als de djoeroekoentji of tusschenpersoon van de heilige bronnen van de Kali Pemali, en ook van alle heilige graven in de heele desa Windoeadji. In die functie is nu zijn zoon Karjaleksana van Doekoeh Benda hem opgevolgd. En deze treedt nu op als voorganger en leider van den stoet menschen, die met de Garebeg Besar, op Djoemoeah Kliwon of andere belangrijke dagen hulde brengen aan de Pemalibron, of die zich op zulke dagen aldaar baden. Ook uit andere dorpen komen dan in de desa Windoeadji pelgrims over om tusschen de perceelen van het Boschwezen bij die ,,sirah" (bron) op een aldaar aanwezig altaartje offers te brengen.

Als waardig voortzetter van de traditie zou de nu 50-jarige Karjaleksana, die overigens ook landbouwer van beroep is, bij het overnemen van zijn vaders functie ook Si Wedoeng, Si Lèmbèr en Si Oeroeping Damar onder zijn hoede genomen hebben. Slechts voor een tijdje echter, want die heilige poesaka's hebben volgens het bijgeloof der bevolking de eigenschap om den bezitter of bewaarder in armoede en luiheid te houden.

Voor zoover de menschen van Windoeadji van thans het lange leven van Ki Ranapati kunnen nagaan, was ook deze door de fatale eigenschap getroffen. Immers de Zwarte ging altijd door voor een armzaligen bedelaar, die waarachtig te laks was om zijn handen uit de mouwen te steken. Dat hij meermalen trouwde, vond zijn reden hierin, dat een vorige levensgezellin door het huwelijk aan lager wal was geraakt en om echtscheiding had gevraagd. Ook bloedverwanten scheepten hem, de een na de ander met een pakje nasi (rijst of een afgedragen kleedingstuk af, omdat ze door zijn intrek bij hen vreesden ,,sial" (ongelukkig) te worden. Lang zag men hem soms niet, en als een ieder hem dood waande, doemde hij plots als de Duivel zelve weer op. En daarbij deed hij ook zoo gek door n.l. als een vrouw een ,,slendang" (draagdoek) te dragen. Zoo sleet hij zijn leven, totdat de dood in het jaar 1927 hem kwam halen.

Zijn zoon Karjaleksana dacht eerst, dat het in bezit nemen van de poesaka's op grond van erfzede Gode welgevallig zou zijn, doch

dat bleek toch niet, want toen er juist met den wadoekaanleg voor ieder in Windoeadji gelegenheid was om in loondienst te werken en zoodoende mede te profiteeren van den „geldregen", die over het dorp neerdaalde, toen bleef hij toch maar liever luieren in zijn armoedig huis! Eerst toen hij zich langzamerhand bewust was geworden van de grondoorzaak van zijn armoede en luiheid, gaf hij Si Wedoeng weg aan zijn oudere zuster Bok Salem van doekoeh Kedawoeng, in de desa Wanatirta, en de Oeroeping Damar aan zijn desagenoot Raksadipa van doekoeh Patoegoeran; voor zichzelf behield hij slechts Si Lèmbèr. En, waarachtig . . . . . , sedert hij zich eenmaal bevrijd heeft van twee zijner poesaka's is hij bijzonder arbeidzaam of althans minder lui geworden, ja, hij is zelfs niet tevreden met de werkgelegenheid, die zich in zijn eigen desa aanbiedt, doch zit nu als vlijtige koelie bij den wadoek-aanleg in het Bandjarhardjasche.

Maar de nieuwe Wedoeng-bezitster Bok Salem wordt met den dag armer. Als doekoen baji of vroedvrouw had zij vroeger een drukker praktijk, nu slinkt die zienderoogen, omdat zij haar klanten niet coulant meer weet te bedienen.

Terwijl over de Si Lèmbèr, die eene poesaka van Ki Demang Windoeadji, niets bijzonders valt te vertellen, gaat over de andere poesaka, Si Oeroeping Damar, nog het volgende verhaal. Nog tijdens het leven van Ki Ranapati poogde de gepensionneerde halte-chef Raden Notosepoetro, nu woonachtig in Poerwokerto, dit wapen te koopen. De Zwarte wilde daarvan echter niets weten, en gaf het hem zoo maar ten geschenke. Doch aldra bleek, dat de nieuwe houder zich met het poesakabezit niet op zijn gemak voelde; hij gaf het wapen dan ook terug. Evenzoo ging het met den een-oogigen mantri-tjatjar in het jaar 1924, terwijl wijlen Tjitradjaja, de vader van den nu nog levenden Sanmoerdji van doekoeh Karangnangka, de Oeroeping Damar ook slechts voor zeer korten tijd in handen heeft gehad. Momenteel zit het wapen bij Kadar, den zoon van den nu reeds overleden Raksadipa van doekoeh Patoegoeran, wiens naam hierboven in verband met de overdracht van de kris reeds genoemd is.

Ten slotte moeten volledigheidshalve nog een paar andere reliquieën genoemd worden. Daar zit dan in het gehucht Karangnangka op dit oogenblik een zekere Karnawi, die aan schrijver dezes bekende, dat hij thuis een bamboezen mandje heeft met gebruiksvoorwerpen van Ki Senapati Wirasakti, zooals een hoofddoek, een

buikband, een kussen en een rolkussensloop. En ook hij is, naar zijn zeggen, nogal lui uitgevallen, terwijl hij toch wel degelijk zijn armoede beseft en er niet onverschillig voor is. Indien zijn familieleden hem niet ondersteunden, zou hij misschien al te gronde zijn gegaan. Van beroep is hij een landbouwer en loontrekker, doch hij neemt ook op zich om de heilige graven van Ki Demang Windoeadji en Ki Senapati Wirasakti op malem Senen en malem Kemis (d.i. op Zondag- en Woensdagavond) te verzorgen en te onderhouden, waarvoor hij van den bekel vrijstelling van djanggol en roenda heeft erlangd.

Daar zitten ze nu, de poesaka-bezitters met hun heiligdommen thuis : èn Kadar, èn Bok Salem, èn Karnawi èn Karjaleksana ! Ze weten letterlijk niet wat er mee te doen. De verzorging van de heilige voorwerpen zou hen arm en lui houden, verwaarloozing of het zonder meer wegdoen ervan zou hen zeker de wraak van de „Leloehoer" op den hals halen ! En er zit dan ook niets anders op, dan ze op vaste tijden te bewierooken en te beofferen, ... in afwachting van den een of anderen liefhebber, die gratis de poesaka's overneemt met al de lusten en lasten, die het bewaren met zich brengt.

De lezer veroorlove mij nu nog een poging tot nadere verificatie van het tijdstip, waarop desa Windoeadji werd gesticht. Het raadplegen van verschillende geschiedenisbronnen [1]) doet mij overhellen tot de meening, dat wat naar het volksgeloof betrekking heeft op de verovering van Soerabaia, ten rechte slaat op de inname van Wirasaba, het tegenwoordige Modjoagoeng, ten Z. W. van Soerabaia gelegen. Beide steden zijn ten offer gevallen aan de veroveringszucht van Soeltan Agoeng, maar terwijl Soerabaia zich, naar de historie leert, zonder wapengeweld overgaf aan het Mataramsche leger onder Toemenggoeng Mangoen Aneng, was de capitulatie van Wirasaba het resultaat van een krijgsbedrijf van belang, waarbij de ook door de bevolking van Windoeadji genoemde Martalaja als veldheer van den Soenan optrad. Verdraagt reeds om die redenen Wirasaba zich beter met den inhoud van

[1]) J. Brandes : Register „Babad Tanah Jawi" (van J. J. Meinsma, 1874), door Prof. P. J. Veth; Geschiedenis van Java, door W. Fruin-Mees; Javaansche geschiedkundig boek van Babah Si Kong Ai; Leerboek der Geschiedenis van Ned. O. Indie, door A. J. Eijkman en Dr. F. W. Stapel.

het overgeleverde geboorteverslag onzer desa dan Soerabaia, voor de aannemelijkheid van mijn standpunt pleiten vooral nog de volgende typische bijzonderheden.

Voor Wirasaba's verdediging wordt in de door mij nageslagen literatuur gewag gemaakt van sterke verschansingen en ommuringen van de stad, welke gebouwd werden op last van den lammen, doch zeer trouwen en dapperen patih Ranggapramana van den Pangeran van Wirasaba. En als het aan de Mataramsche heirscharen eindelijk gelukt om de veelvoudige ommuringen binnen te dringen, wordt het hoofd van den machtigen Ranggapramana van het lichaam afgehouwen, waarmee de strijd beslecht is.

Dringt zich van zelf niet aan ons de overeenkomst op tusschen dit in de Indische geschiedenis geboekstaafde verhaal en de uit den volksmond van Windoeadji opgeteekende legende over den in de historie onbekenden Boeta Idjo, die *zittend* (lam zijnde? vgl. blz. 52) streed? En als de officieele geschiedenis verder mededeelt, dat de bevolking van Wirasaba naar Banjoemas werd overgeplant om het verzet definitief te breken, dan treft ons als bijkomstig gelijkenis, dat de vlak bij de residentiegrens van Banjoemas gelegen desa Windoeadji er zich nog bewust van is onder haar Kerndorpers menschen te hebben van oorspronkelijk Soerabaiaschen stam. Het zijn zij, wier voorvaders Ki Demang Windoeadji na afloop van zijn veldtocht als dragers uit het vijandelijk gebied heeft meegenomen, de vier dragers nl. van het hoofd van den verslagen vijandelijken leider (vgl. blz. 53 en 57).

Hoe moeten we echter verklaren, dat mijn zegslieden hardnekkig spreken over de verovering van Soerabaia en de Soerabaianen blijkbaar als de tegenstanders van den Vorst en hun Tjakalbakal beschouwen? Dit kan hieraan liggen, dat in die dagen de Pangeran van Soerabaia als opper-boepati van de Oostelijke Gewesten gold en hij het was, die in die functie — zooals de geschiedenis meldt — den bedreigden Pangeran van Wirasaba hulptroepen liet zenden door de boepati's van Soemenep, Balega, Pekatjangan, Gresik, Sidajoe, Toeban, Djapan (d.i. Modjokerto), Pasoeroean, enz. In grooter verband kan de strijd tegen Wirasaba in 1615 dus gezien worden als een onderdeel in den strijd tegen Soerabaia, die in 1625 met de verovering van die stad werd beslist.

Indien nu mijn onderstelling juist is en het krijgsbedrijf van den desastichter in verband gebracht moet worden met den val

van Wirasaba, dan plaatse men de ontginning van Windoeadji dus vóór 1615.

Nog even maak ik de opmerking, dat terwijl Ki Demang Windoeadji en Boeta Idjo voor zoover ik weet onbekende klanken zijn in de historische literatuur, Martalaja en Martapoera authentieke namen zijn, maar het zou te ver voeren hierover uit te weiden. Enkel stip ik aan, dat een Martalaja inderdaad een Mataramsch legeraanvoerder was ten tijde van Soeltan Agoeng, terwijl in een latere periode, omstreeks 1675, er ook een Adipati Martalaja van Tegal geweest is, een broeder van Adipati Martapoera van Djapara, welk broederpaar elkander van het leven beroofde. Daarnaast is een Martapoera bekend, die een broeder was van Soeltan Agoeng, een ziekelijk iemand, die slechts voor zeer korten tijd op den troon is geweest vóór Soeltan Agoeng.

Mogelijk speelt verwarring tusschen deze twee paren dubbelgangers een rol in het getuigenis van enkele desalieden van Windoeadji, volgens wie Martapoera en Martalaja van Brebes en Tegal (vgl. blz. 51) niet alleen onderling door den broederband verbonden waren, maar op gelijke wijze aan hun Vorst vermaagschapt waren.

§ 2. TOEKOMST : EEN OUDE VOORSPELLING EN HET HEDEN GEDUID ALS LOTBESTEL.

Om de desa-psyche te verstaan, om te weten, hoe men het heden aanvaardt en wat men van de toekomst verwacht, is het noodig stil te staan bij den profetischen zin, dien de bevolking legt in enkele oude termen en in van geslacht op geslacht overgeleverde verhalen.

Op de symbolische beteekenis van den desanaam Windoeadji wees ik reeds in de vorige paragraaf (blz. 46 en 47). Maar er is meer.

Zoo zou vroeger in de doekoeh Patoegoeran — het woord „toegoer" zegt het al — de Tjakalbakal Ki Demang Windoeadji, ongeveer bij de kromming van den Provincialen weg, daar waar deze de spoorlijn kruist, ascese beoefend hebben. In dien toestand van eenzaamheid zou hij op een nacht een Goddelijke aanwijzing hebben gekregen om aan bepaalde, nog in natuurlijken staat verkeerende plekken zekere namen te geven. Nog herinneren de tegenwoordige gehuchten Kedoengwoengoe, Kedoe-agoeng en Soka, om ons maar tot dit drietal te beperken, aan den toenmaligen doop hunner gronden. Naar de heilige overtuiging van tegenwoordige

interpretators in Windoeadji houden de benamingen van alle doekoehs in de desa nu een zinspeling of voorspelling in, waarvan de beteekenis of verwezenlijking in de huidige constellatie van het dorp reeds tot uiting is gekomen.

Met Kedoengwoengoe zou bedoeld zijn een ,,kedoeng", d.i. letterlijk een klok of diepe plaats in een rivier, die ,,woengoe" of opgestaan, verrezen is. Deze aanduiding laat geen spoor van twijfel meer bestaan, sedert de Wadoek Pendjalin tot stand is gekomen.

En Kedoe-agoeng? Eigenlijk zou dit *Kedoeng-agoeng* moeten zijn, en ,,agoeng" beteekent groot, weidsch, dus een zinspeling te meer op den wadoek Pendjalin, wel een bewijs, hoe 'n groote rol dit waterreservoir in het desaleven speelt. Maar ook een bewijs van de onfeilbaarheid van de voorspelling, daar het juist in deze beide doekoehs is, dat dit kunstwerk is aangelegd.

Aan deze zinspeling op den Wadoek Pendjalin sluit zich aan een oud verhaal, waarvan tegenwoordige ouden van dagen weten mede te deelen, dat het hun in hun kinderjaren door hun grootouders is verteld. De inhoud, dien zij zich nog goed herinneren, luidt dan ongeveer zoo :

> ,,Kinderen ! Later, heel veel later, zal ééns de ,,kedoeng-woengoe" of ,,kedoeng-agoeng" tot stand komen. O, jullie zullen dan heel wat beleven ! De kleine rivier Pendjalin zal zich in een groot monster veranderen, en elk jaar zal zij dan haar offers opeischen, ja, elk jaar.....daarmede jullie ondeugd en zonde bestraffende,.....totdat ééns, nadat jullie tot inkeer en tot zelfbeschouwing zullen zijn gekomen, een reddende wali zal verrijzen, om jullie de vroegere glorie te hergeven. Met name zal hij in deze streken een toemenggoengschap stichten, en hij zal Boemiajoe tot zijn residentie maken en Windoeadji tot kedemangan..... Voorwaar, let op mijn woorden !"

En .....ja, in haar ziel beaamt de bevolking van Windoeadji, dat voor een deel die voorspelling reeds is uitgekomen. Immers, is niet de slangachtige rivier Pendjalin nu de monsterachtige Wadoek Pendjalin geworden? En verder, is niet het pad der ondeugd bewandeld, is er geen zonde begaan? Heeft ze niet van het dierbaarste bezit, wat haar door het voorgeslacht is nagelaten, van haar grond, verkocht ten dienste van den wadoekaanleg?

Heeft ze niet aanvaard, dat daarbij de gewijde plekken Kembang Soka en Madoesari in doekoeh Soka en ook heele begraafplaatsen van de doekoehs Karangnangka en Karangsempoe onder de ,,zee" zijn bedolven?

Wat de heiligdommen Kembang Soka en Madoesari betreft, het volgende:

Kembang Soka heette een met een houten omheining afgesloten kringvormige ruimte naar een zich daarin bevindende, doorgaans weinig opvallende witte Sokaplant. Typisch was echter, dat er nooit een bloem of een blad van afviel. Aan den voet er van was een natuurlijk altaartje. Slechts aan enkele gelukkigen was het beschoren een bloem aan den heester te zien. Een dier uitverkorenen was de inmiddels overleden loerah Wirjabesari, de vader van Hadji Mansoer van doekoeh Blandongan, die die bloem zag als iets zeer schoons, in een frissche en sneeuwwitte kleur.

En Madoesari eindelijk was geheiligd om een ,,golek kentjana," een gouden poppetje, dat er zich nu en dan vertoonde op een tak van een Kajoe Woengoeboom. Na het omkappen van dien boom in ± 1920 is het voorgoed weggebleven. De djoeroekoentji of verzorger van deze gewijde plaats was wijlen Kjahi Mangkoedjiwa, in leven baoe van doekoeh Soka.

Zagen wij dus al, dat het ontstaan van den wadoek en een daardoor in het leven geroepen schuldgevoel het bewijs zijn voor de eenvoudige dorpelingen, dat oude voorspellingen bezig zijn bewaarheid te worden, er is nòg een omstandigheid, die daarop duidt. Dat is de straf, in den zin van het herstel van een verbroken kosmisch evenwicht, die zwaar op de desa gaat drukken. Eensdeels uit die zich zooals het voorgeslacht het aankondigde: in offers, die jaarlijks door de Pendjalin — hetzij rivier, hetzij wadoek van van dien naam — worden opgeëischt. Want de Pendjalin laat niet met zich spotten. Is zij niet vanouds een heilige stroom en neemt zij niet haar oorsprong in de buurt van de heiligdommen Batoe Koeroeng en Kjahi Toean Kepanasan?

Van Batoe Koeroeng wordt verteld, dat het is een batoe of steen, besloten in een ,,koeroeng" of kooi, welke door de vergroeiing der wortels van drie Kajoe Boeloe-boomen ontstaan is. En in die natuurlijke kooi zou vroeger ook inderdaad een echt ,,gouden" of minstens dan een verguld kooitje gezeten hebben met een levend vogeltje er in. Dit kooitje is er echter tegenwoordig

niet meer : het heet, dat het voor *f* 16.— verkocht is aan iemand in de buur-desa Pagodjengan. Vroeger heeft de Batoe-koeroeng ook vaak gediend als plaats voor boetedoening.

Het heiligdom van Kjahi Toean Kepanasan wordt aangeduid door een boom, waarvan de wortelomtrek wel een oppervlakte van 1/10 bouw beslaat. Zijn heilige stok vindt men daar nu nog staan. Alhoewel nu geen plaats van ascese meer, wordt het nog steeds op geregelde tijden door de djoeroekoentji's Wisadjaja en Kramawidjaja, respectievelijk oud-bekel van Windoeadji en oud-baoe van doekoeh Soka, bezocht en schoongehouden. In de directe omgeving van dit heiligdom treft men nu een doekoeh-begraaf-plaats aan.

Naar het gevoelen van de bevolking spreekt het nu vanzelf, dat het de doekoeh Soka is, waar de offers voornamelijk worden gebracht, die de Pendjalin jaarlijks vergt. In de eerste plaats is de stroom ten nauwste met dit gehucht verbonden. Hij ontspringt er — Batoe Koeroeng en Kjahi Toean Kepanasan behooren tot het territoor van Soka — en ook is het Soka-gebied, waar de heiligdommen Kembang Soka en Madoesari lagen, die door het aanleggen van den wadoek met Pendjalinwater zijn bedekt. Maar — zoo voegen de uitleggers van voorspellingen en beeldspraak er aan toe — bovendien is het juist Soka, waar, naar de naam aangeeft, altijd iets gebeuren moet! „Soka! Sok ana bae!" (Soka! Daar gebeurt dikwijls wat.).

Al vóór het bouwen van het waterwerk waren er van die voorvallen, die deze lotsbestemming van Soka aantoonden. Zoo is er toen zekere Wisadikrama op Slasa Wage in de woeste kali Pendjalin verdronken, en nooit is zijn lijk geborgen. Ook Sakim vond den dood in dezen om zijn bandjirren beruchten stroom.

En sedert men begon met den Wadoek aan te leggen, laten de groote gebeurtenissen van deze soort zich jaarlijks met regelmaat aanwijzen.

In 1931 zou Tjitrawidjaja in doekoeh Soka zoodanig met stokslagen bewerkt zijn, dat zich hieruit een heele zaak ontspon, waarbij de dokter en de landraadspresident van Brebes een plaatselijk onderzoek zouden hebben ingesteld.

In 1932 werd Wanamenggala ook in Soka in de buurt van den Wadoek gedood.

1933 leverde een moordpartij, die zich eigenlijk in Renggong, over de residentiegrens, afspeelde. Het lijk werd echter aan den Wadoekkant dicht bij den ,,dam" van Soka neergelegd.

In 1934 kwam de dochter van Wangsadikrama van doekoeh Kedoe-agoeng in den wadoek om, toen zij er met een klein kindje ging baden.

In 1935 verdronk zekere Tasdjid, bediende van Hadji Koesen van Kedoe-agoeng.

In 1936 trof Djebol hetzelfde lot in het reservoir Pendjalin.

In 1937 verloor Dipawikrama er ook het leven.

Tenslotte heeft ook het jaar 1938 zijn slachtoffer geleverd in de doekoeh Soka. Dit geschiedde op 24 Juni, volgens de Javaansche tijdrekening juist op een Djoemoeah Kliwondag, dat is een heilige dag. Het gold zekere Bok Djenah, een vrouw afkomstig van doekoeh Kedoeng-Banteng der desa Pagoejangan, die voor eenige dagen in Soka verbleef om handel te drijven. Zij moest volgens afspraak aan zekeren Warim van Soka om 1 uur 's middags bij den wadoektoren nog 9 centen teruggeven, doch ontbrak op het appèl. Dit ontstemde den schuldeischer zoo zeer, dat hij ,,mata gelap" werd, de in gebreke gebleven vrouw opzocht en haar met een rijststamper drie keeren op haar hoofd sloeg, zoodanig, dat er — aldus de doekoehpolitie Soekiadi — wel één ,,beroek" bloed uitstroomde. De ongelukkige is toen in de kliniek van Boemiajoe opgenomen.

Er wordt beweerd, dat tijdens den aanleg van den wadoek de dhemits, berkasakans, leloehoers en lelemboets — altemaal geesten — zich nu en dan ook aan het menschelijk oog vertoonden, hetzij als een troep van 4 ganzen, hetzij als witte, kop- en staartlooze alen met een diameter van $\pm$ $7^1/_2$ cm (weloet poetih), dan wel in andere gedaanten. Zij manifesteerden zich om te protesteeren tegen het teloorgaan van de reeds meermalen genoemde Kembang Soka en Madoesari en van de begraafplaatsen van de doekoehs ,,Karangnangka en Karangsempoe".

Nu we het toch hebben over die begraafplaatsen, wil ik met een enkel woord gewag maken van de tactvolle houding, die de overheid in deze netelige kwestie aannam. In October 1932 werd daarvoor door den Controleur van Brebes, begeleid door den Assistent-Wedono van Pagoejangan, persoonlijk overleg gepleegd met de bevolking, waarbij men tot een bepaalde schikking kwam. De uitvoering hiervan bracht mede, dat voor elk graf *f* 5,40 werd

uitgereikt aan de naaste overlevende familieleden. In het belang van een goeden gang van zaken geschiedde dit, in November 1932, persoonlijk door den Assistent-Resident van Brebes.

Ook de hoogste Europeesche Chef van de Pendjalin-werken gaf later, bij de opening van den Wadoek op 18 Juni 1934, blijk de psyche van het volk aan te voelen, toen hij in zijn plechtige rede namens alle belanghebbenden vol eerbied een smeekbede richtte om verschooning tot alle leloehoers, alle dhanjangs merkajangan, alle dhemits enz., enz. Dit deed hij op een wijze die de bevolking van Windoeadji moet hebben geïmponeerd. Tenslotte besloot de Pengoeloe de rij speeches met de noodige doa's (gebeden) in het Arabisch.

Op blz. 64 merkte ik op, dat de straf voor de desa, in den zin van een herstel van een verbroken kosmisch evenwicht, zich eenerzijds uitte in de offers, jaarlijks geëischt door de Pendjalin, anderzijds maakt zij zich kenbaar, — dit is althans de visie van de desabewoners — in de ongunstiger geworden economische omstandigheden.

Vóór den aanleg van den wadoek — zou de kleine man van Windoeadji zeggen — en vóór de werelddepressie — zouden wij er aan toe willen voegen — was er in het dorp zekere mate van welvaart. Het feit, dat de desa — zelf gelegen aan de groote verkeersader Tegal — Poerwokerto — Banjoemas — sinds menschenheugenis een knooppunt is van een groot aantal wegen, die in letterlijk alle windstreken uitgaan, heeft er toe bijgedragen, dat Windoeadji bekend stond om zijn drukken handel. Met alle omliggende desa's is er verbinding, hetzij ze aan gene dan wel aan deze zijde van de residentie-grens zijn gelegen. In het Pendjalindal had men reeds vóór het jaar 1900 fatsoenlijke en gemakkelijke tracé's naar Karangdlima, Karangkemiri, Sindang, Renggong, Goemelar, Madjenang e.d. De opbrengsten uit deze meer afgelegen streken, zooals Javaansche suiker, klapper, thee, djae (gember), kentjoer (kruiderij), rijst, padi en pisang, werden langs die wegen voor een niet onnoemenswaardig deel naar Windoeadji gedragen; immers hier wachtten opkoopers en tusschenhandelaars, die de begeerlijke handelsproducten dan meestal per kar of grobag, respectievelijk voortgetrokken door twee of drie paarden (of twee koeien), langs den grooten weg doorstuurden naar Poerwokerto, Boemiajoe, Mangarsari, Balapoelang, Tegal en zelfs naar Brebes. Al naar de

bestemming was, werd op de tusschengelegen plaatsen telkens overgeladen.

Maar niet alleen uit een oogpunt van transito, ook om uitvoer van eigen voortbrengselen was de handel in Windoeadji levendig. Vooral de gehuchten Soka, Kedoengagoeng, Kedoengwoengoe Blandongan, Moenggoehan, Keseran, Karangnangka, Karanganjar, Padoedoetan en Tandjoermalang brachten veel op aan mais, cassave, manggistans, doerian, pisangs, tjengkeh (kruidnagel), koffie, klapper, bamboe en vooral aan hout. Per dag werden zelfs gemiddeld tien grobags hout vervoerd, deels naar Poerwokerto en anderdeels naar Tegal, in welke laatste plaats het diende voor de locomotieven van de S.C.S. Verder bereikten minstens wel een 5000-tal klappers per dag uit Windoeadji de opkoopers te Adjibarang. Zelfs suikerrietbibit werd te Windoeadji en omgeving verbouwd waarvoor Hadji Noer uit dit dorp als gecommitteerde optrad. Ook de afvoer van koffie was van belang, vroeger in den vorm van gouvernements-dwangkoffie, later in den vorm van vrije bevolkings-koffie.

De dichtstbijzijnde Gouvernements-tuinen, die naar de gissing van den loerah een oppervlakte hadden van wel 150 bouw, vond men in de blokken van Padoedoetan, Kali Baäs, Sipendok, Karanganjar, Petedjenggot, Loewoeng, Kali Krikil, Koeta, Sindanglaja Kidoel, Sindanglaja Tengah en Sindanglaja Lor, alle ressorteerende onder de desa's Windoeadji en Wanatirta. Te Patoegoeran, ongeveer op de residentie-grens gelegen, was de z.g. mantri kopi of mantri wates bescheiden (wates = grens) : namen van opeenvolgende functionarissen, zooals Mas Wangsa, Adisoewita en Mas Kardi, zijn de bevolking nog heel goed bekend. En in de doekoeh Keseran, ongeveer op de plek, waar momenteel de desaschool staat, stond in 1910 reeds — en in 1920 zelfs nog — een plaatselijke koffie-goedang, welks inhoud per grobag verder naar het centrale koffie-pakhuis te Boemiajoe, waarin tegenwoordig de tweede-klasse-school ten oosten van den Provincialen weg is ondergebracht.

In 1919 zijn in het gewest Pekalongan, waartoe onze desa behoort, de gedwongen teelt en de verplichte levering van koffie afgeschaft [1]). Een deel werd daarbij bij de boschreserve ingelijfd en een ander deel voor 10 jaar bouwsgewijs aan de bevolking uitgegeven, terwijl

[1]) Zie Huitema's: „De bevolkingskoffiecultuur op Sumatra", blz. 39

voor Pekalongan de gelegenheid bleef bestaan om het handelsproduct aan de Gouvernementspakhuizen te leveren voor *f* 15,— de picol.

Ook aan sommige bewoners van Windoeadji en Wanatirta zijn sinds 1919 de Gouvernements-koffietuinen — voor zoover ze niet ingelijfd werden bij de boschreserve — voor 10 jaar in bruikleen („gadoehan") afgestaan, waarbij uitdrukkelijk bedongen werd, dat op die terreinen noch de aanwezige boomen verwijderd mochten worden noch nieuwe koffieplanten in den grond mochten worden gezet. Overigens mochten deze menschen alle productie aan zich trekken, waarbij de mogelijkheid werd opengesteld den oogst voor *f* 15,— de picol aan het Gouvernements-koffiepakhuis te verkoopen. Voorts behoefden de bruikleeners voor de koffiegronden geen belasting te betalen.

Een en ander was een poging om de gedwongen cultuur in een vrije bevolkingscultuur om te zetten. Want mocht men al op den vrijen Landsdomeingrond geen uitbreiding aan den aanplant geven, er bestond hoegenaamd niet het minste bezwaar tegen het kweeken van koffie op *eigen* grond, met erfelijk individueel bezitsrecht. En zoo nam de bevolkingskoffie-productie van Windoeadji na de afschaffing van de Gouvernements-dwangcultuur in weinige jaren toe, en het was weer de kar of de grobag, die het product — vnl. Robusta — over den toen nog hobbeligen en door gaten gehavenden gewestelijken weg naar de markt vervoerde.

En toen later de zijlijn der S.C.S. van Tegal naar Balapoelang klaar was, werd het op dien rijweg natuurlijk nog drukker. In de buurt van de voor de Gouvernements-postwagens aangelegde pleisterplaatsen te Kranggan en te Pagoejangan, aan weerszijden van Windoeadji aan den grooten weg Boemiajoe—Poerwokerto gelegen, verrezen meer en meer warongs en andere verkoopgelegenheden, waaraan de tegenwoordige passer-drukte veel heeft te danken.

Weer gunstiger werd de economische ligging van Windoeadji door de opening van de Cheribon—Kroja-lijn in 1917 (in 1916 kon men, doordat het westelijk stuk dier lijn nog niet klaar kwam, vanuit Petoegoeran (Windoeadji) slechts in oostelijke richting (Poerwokerto) reizen.) [1]) Sinds dat jaar kan men zich eenigszins

[1]). De postwagens werden daarbij afgeschaft. Ook is sedert 1921 de vroegere pleisterplaats Kranggan niet meer de standplaats van het onderdistrictshoofd, daar de aanwezigheid van de aan de Cheribon—Kroja-lijn gelegen halte Legok er toe leidde den bestuurspost daarheen over te brengen.

van de belangrijkheid van Windoeadji's handel een indruk vormen uit de statistieken betreffende den afvoer der producten per spoor, die aangehouden worden door den haltechef te Patoegoeran. Naar de mondelinge verklaringen van den heer Notosepoetro, waren de cijfers zeer hoog in den tijd, dat hij aan genoemde halte nog „het spiegelei zwaaide", dat is de periode 1921-1929. In 1921 bv. stapten hier gemiddeld 40 à 50 reizigers per dag af. Er werd in zijn dagen ook veel goela Djawa per S.S. naar Ketanggoengan en Ketanggoengan West vervoerd; voorts ging er djae (gember) naar Batavia en omstreken, van allerlei djamoe (gezondheids- en geneesmiddelen) naar Tegal, koffie naar Poerwokerto en tjengkeh (kruidnagel naar Cheribon. Gemiddeld was volgens hem de totale uitgaande vrachten in de jaren 1920 tot 1930 grooter dan die van halte Kretek, doch kleiner dan die van halte Legok met haar belangrijke achterland Adjibarang.

Gold dit beeld van bedrijvigheid ruwweg tot het jaar 1930, in de laatste jaren is er veel ten nadeele veranderd, en het zijn deze wijzigingen, als een rechtvaardige straf voor zonde geduid, die ik hieronder onder de loupe neem.

Daar is in de eerste plaats de kwestie van *bouwgrond* : Voor den aanleg van den wadoek Pendjalin, zoo noodig voor de uitbreiding van den rietaanplant in de laagvlakte van Brebes en Tegal, werd 170 bouw grond opgekocht, waaronder wel 100 bouw sawah. [1]) Daarbij komt nog, dat de oude tegalans, zooals die bewesten den Provincialen weg, geleidelijk onvruchtbaar en armelijk worden. Het is niet te ontkennen, dat hierdoor het voornaamste productiemiddel in de desa: de grond, per gezin kwantitatief en kwalitatief is verminderd.

Daarmee is het landbouw-leven op gevoelige wijze geschokt, zoo niet ontwricht. Wat de mogelijkheden tot uitbreiding van bouwveld betreft, terecht merkte de opperhoutvester van Pekalongan in een gesprek met mij op, dat deze in Windoeadji practisch uitgesloten zijn. En wat de perspectieven voor de intensiveering of rationaliseering aangaat, door haar „financieele ziekte" en onkunde staat de bevolking daarvan nog te ver af. Slechts door voorlichting van landbouw- en tuinbouw-ambtenaren is hiervan op niet te langen termijn wat te verwachten. Een eerste contact is in 1937 tot stand gekomen door de administratieve tellingen van tjengkeh- en andere voor den tuinbouw belangrijke boomen.

[1]) Uit ambtelijke bescheiden.

Waar de landbouw op eigen gronden te kort gaat schieten voor levensonderhoud, moet men wel op andere wijze aan den kost zien te komen. Dit klemt te meer, waar, sedert men met den bouw van den wadoek Pendjalin gereed is, een belangrijke werkgelegenheid is weggevallen. Wel zijn de door het Boschwezen gesloten z.g. ,,boschveldbouw-contracten" van groot belang, doch het aantal der bezit- en werkloozen blijft te Windoeadji nog hoog. Men is dan ook eigenlijk nog slechts op emigratie, dan wel op tijdelijke uitzwerming aangewezen.

In de tweede plaats wijs ik op de verandering in de *waterhuishouding*, nauw aansluitende bij den vorigen factor.

Windoeadji heeft, zooals de regenstations van Patoegoeran hebben uitgewezen, een neerslag, die erg hoog is te noemen. Het vormt zelfs het maximum, niet alleen in het district Boemiajoe, doch ook in het heele regentschap Brebes. Daar komt nog bij, dat overal bronnen te vinden zijn, die zelfs voor het grootste deel het heele jaar door intact blijven. Vroeger waren de menschen dan ook in staat, door een samengaan van regen en wilde bevloeiing, op de sawah in Windoeadji wel tweemaal in het jaar padi te planten. Sedert echter de irrigatiedienst de bevloeiing onder technisch beheer heeft gebracht, wordt in den oostmoesson slechts voor een bepaalde oppervlakte voldoende water verstrekt om er, wat dezen factor betreft, zeker te kunnen zijn van een geslaagd rijstgewas (z.g. gesanctionneerde gadoe). Wil de bevolking bovendien nog op andere terreinen deze cultuur beoefenen, dan geschiedt dit op haar verantwoording : van de Irrigatie krijgt ze daarvoor niet meer bevloeiing, dan polowidjo vraagt, dat zijn de veel minder waterbehoevende ,,tweede-gewassen", die na de westmoessonpadi, dus in den drogen tijd, op Java geteeld plegen te worden.

Onttrekt de desaman meer water voor zulk een als ,,gadoe gelap" bekend staanden padiaanplant, dan stelt hij zich bloot aan procesverbaal en boete.

Volgt nu uit het voorgaande, dat de oostmoessonpadi niet zonder meer verboden is — ook al komt het in de practijk altijd neer op een restrictie, een vermindering dus bij vroeger — zoo kan toch de domme massa de bepalingen niet juist interpreteeren en begrijpt zij deze enkel als een absoluut verbod. Haar vermeende bewijzen put ze uit de menigvuldige processen-verbaal en boeten, die — respectievelijk door den mandoer der Irrigatie en landrechter —, nu nog,

opgemaakt en opgelegd worden. Met gelatenheid aanvaardt zij de tantaluskwelling van zooveel waterrijkdom in haar onmiddellijke nabijheid naast de onmacht om hiervan naar eigen goeddunken te profiteeren.

Een derde wijziging ligt op het gebied van den *weidegang*. Hierover kan opgemerkt worden, dat vroeger meer gelegenheid bestond voor het houden van vee. Toentertijd toch kwamen er in Windoeadji nog groote uitgestrektheden voor aan *vrij* Landsdomeingronden, die onder de bevolking bekend stonden als „tanah gégé" (afgeleid van : G.G. -Gouvernementsgrond). Dat zijn gronden waarop nog geen rechten van derden rusten, zoodat het Gouvernement of de Regeering daaraan ten allen tijde een nadere bestemming kan geven. Het zijn nu die „tanah gégé", die op grond van de Bosch-ordonnantie van 1927 (Stb. 1927 No. 221 jo. Stb. 1928 No. 65) en vooral op grond van de Bosch-verordening van Java en Madoera 1932 (Stb. 1932 No. 466) naderhand om hydrologische en andere redenen tot „boschreserves" zijn bestemd, waardoor zij van vrije tot onvrije Landsdomeingronden geworden zijn. Daarmee zijn zij dan meteen voor Inlandsche ontginningen of voor gemeenschappelijke weide e.d. „toetoep" of gesloten geworden. Vandaar, dat ze nu „tanah toetoepan" heeten, en als zoodanig zijn ze niet alleen niet meer toegankelijk voor het grazende domme vee, maar evenmin voor den snijdenden grasman.

Ter illustratie moge dienen, dat wel 20 bouws in blok Sipendok en ongeveer eenzelfde oppervlakte in blok Padoedoetan (alle gelegen in onze desa) vroeger, onder het bekelschap van Santajoeda, nog als algemeene weide werden beschouwd. Later echter zijn deze terreinen door het bevoegde gezag in de boschreserves opgenomen.

Maar ook door het aangelegen van den wadoek zijn nog plaatsen verloren gegaan, geschikt voor het weiden van vee. Immers, behalve een 100-tal bouws sawah — waarvan reeds eerder sprake was — eischte het kunstwerk nog ± 50 bouws desagrond in het algemeen belang op. [1]) Zeker tot die 50 bouws behoorden voor het grootste gedeelte rivieren, beken, e.d., doch ontegenzeglijk is waar, dat de oevers en droge beddingen ervan vóór de totstandkoming van den wadoek Pendjalin wel degelijk eten en leven boden aan de arme dieren. Bovendien hadden deze geen struikelgevaar („baja kegoeling") te duchten, zooals op het oogenblik, nu zij hun

[1]) Uit een ambtelijk rapport.

heil zoeken moeten op de steile hellingen van de zoogoed als kale „tegal pamedjekan", de droge gronden in erfelijk individueel bezitsrecht, welke zoo goed als het gaat de algemeene desaweide moeten vervangen.

Dat deze omstandigheden wel degelijk een fatalen invloed moeten hebben op de Windoeadjische veeteelt, behoeft geen nader betoog.

Het volgende tabelletje toont dan ook, hoe in de laatste jaren de veestapel hard achteruit is gegaan: [1])

In Januari van de jaren	1935	1936	1937	1938
Paarden	10	5	4	4
Runderen	170	139	111	88
Karbouwen	254	201	169	140
Geiten	60	30	22	24
Schapen	102	68	49	45

Natuurlijk mag men daarbij niet blind zijn voor het feit, dat uit deze cijfers *ook* de algemeene depressie spreekt. Maar zou het te boud gezegd zijn, dat een betere conjunctuur in deze desa nog niet automatisch den vroegeren vee-rijkdom herstelt?

De vierde verandering, die ik naar voren breng, betreft het punt van *behuizing*.

Al vóór het jaar 1900 trof het, dat de bergbewoners in Windoeadji — dit in tegenstelling met de plattelanders in het algemeen — mooie huizen hadden, die, opgebouwd en opgesmukt naar de draagkracht hunner financiën en de eischen hunner behoefte, hier en daar mede een uiting verrieden van volksbijgeloof. In 1920 stonden er wel meer dan 70 steenen huizen in de desa, meestal van rijke hadji's en grootlandbouwers. Doch deels door de in verband met het pestgevaar omstreeks 1930 ingestelde Woningverbetering, anderdeels door de aardbeving van 21 Januari 1931, zijn er van deze „gedongs" (steenen huizen), symbolen van welvaart in een desa, momenteel nog slechts 63 over.

In totaal zijn er minstens 941 huizen in Windoeadji te vinden, [2]) waarbij evenwel niet inbegrepen zijn de atappen woon-

[1]) Ook het aantal paarden wordt vermeld, maar het geringe totaal levert op zichzelf geen houvast voor conclusies.

[2]) Vide woningtelling in October 1939, welke wij samen deden met den mantri der Pestbestrijding. Er waren toen:
2 atappen, 2 zinken, 63 steenen en 874 dakpannen-huizen.
De 63 gedongs zijn ook met dakpannen bedekt.

hutten, welke — eigenlijk in strijd met de eischen der Woningverbetering — op de tegalans in blok Patoegoeran en op de nieuwe perceelen van het Boschwezen in blok Sipendok tot woongelegenheid dienen.

De diepe indruk, op de bevolking gemaakt, zoowel door de Woningverbetering (W.V.) met haar minutieuze eischen, waarbij niet altijd de ,,petoengans" of andere formaliteiten voor den huizenbouw konden worden in acht genomen, als ook door de kort daarop volgende strenge Woning-inspectie (W.I.), blijkt het best uit de bestaande uitdrukking, die voor deze nieuwigheid in omloop is gekomen : ,,brontakan omah" of huizenrevolutie. Velen zijn daardoor zoo zeer op kosten gejaagd, dat ze, ondanks de in vele opzichten tegemoetkomende houding van Gouvernementswege, hun schulden niet konden voldoen. Zoo is in het jaar 1937 van 25 dakpanleeners het grootste deel met achterlating van huis en grond met de noorderzon vertrokken. Deze leeners kregen van het Gouvernement met hun allen een voorschot van 24920 dakpannen, d.i. ƒ 286,37, waarvan ze tezamen pas ƒ 4,08 hebben betaald. Zelfs in dit jaar (1940) zijn er nog vele ,,totolans gendeng" (dakpanschulden hij het Gouvernement), die zeker oninvorderbaar zullen blijven.

Als laatste wijziging van beteekenis, wordt tenslotte genoemd de *prijzenval* van de exportproducten, de handelsgewassen der desa. Hoewel we hier te maken hebben met een algemeen verschijnsel — immers de wereld-depressie —, is het begrijpelijk, dat, waar het wereldbewustzijn der dorpsbewoners zich min of meer beperkt tot hun onmiddellijke omgeving, deze factor zich gereedelijk laat toevoegen aan de behandelde locale omstandigheden : achteruitgang in bouwgrond, bevloeiingstoestand, weidegang en welstand op woninggebied.

Als voorbeeld van deze waardedaling noemde men djae, cassave en padi. In het eerste kwartdeel dezer eeuw kende men daarvoor prijzen van respectievelijk ƒ 10.—, ƒ 2,50 en ƒ 4.— de datjin. Tegenwoordig krijgt men daarvoor bij den oogst niet meer dan respectievelijk ƒ 0,80, ƒ 0,30 en ƒ 1,50.

Ook van ,,bedoegan" — arbeidsdienst voor een halven dag — is de verdienste minder : in plaats van de 10 cent van vroeger erlangt men nu 5 à 6 cent.

Ziehier dus een aantal componenten, die de dorpsbewoners van Windoeadji in economische moeilijkheden brengen en brengen *moeten*, omdat zij uitingen zijn van een vergeldende gerechtigheid.

Natuurlijk, dat een en ander doorwerkt op het geheele terrein van de desa-economie. Uit de lagere cijfers, die de tegenwoordige statistieken voor de spoorhalte Patoegoeran uitwijzen, kan men niet zonder meer pessimistische conclusies trekken, waar in de latere jaren bus- en autoverkeer op den provincialen weg zoo zijn toegenomen.

Maar er zijn meer aanwijzingen voor het verminderen van economische betrekkingen tusschen de *desalingen onderling*. Idjoen tempahcontracten werden vroeger, naar verklaringen van de bevolking, veel gesloten, en verliepen voor beide partijen bevredigend. Tegenwoordig komen ze minder voor. Ook gade- en sewacontracten inzake grond en vijvers zouden meer dan nu aan de orde zijn. Dat hiervan niet blijkt in de boeken, die in de desa, op het kantoor van den assistent-wedono of door den landrentedienst worden aangehouden, vindt zijn uitleg in de informeele wijze, waarop men in deze gevallen te werk gaat. Deze onofficieele, vlotte manier van doen is trouwens kenmerkend voor *alle* crediet-verstrekking, evenals het feit, dat zij *in al haar vormen* destijds een grooteren omvang had dan in deze dagen : men kreeg makkelijk „los" van elkaar. Uiteraard hield dit verband met grooter verdienste, meer geldruimte. Een ander uitvloeisel hiervan was, dat men toenmaals de desadiensten veelal prompt afkocht en de landrente gemakkelijk bij het dorpshoofd binnenkwam. En indien de loerah door zijn weelderige huishouding voor het storten van de geïnde belasting-gelden aan de Regeering tekort kwam — in den tegenwoordigen tijd zou men misschien al van fraude spreken ! — och, dan werd er maar even bij zijn desagenooten aangeklopt, zooals bin Hadji Saubari, Tjarmin, Santadikara, Hadji Saleh, Bok Mertadiwangsa, Hadji Oemar en Joedamerta (van wie de laatste vier nu reeds overleden zijn), om nog maar niet van andere rijkaards te spreken.

Hierboven schetste ik dus den rampspoedigen loop, dien het desaleven nam sedert het jaar 1930. We weten ook, welken tragischen zin deze ontwikkeling inhoudt voor de bevolking. Die zin is de noodzakelijke en gewelddadige vereffening van een debet op de balans, dat door een ingrijpende verandering in de desa-

constellatie is ontstaan en *moest* ontstaan krachtens een profetie, die elke misvatting uitsluit. Maar juist het duiden van alle misère als iets onontkoombaars en rechtvaardigs, als lotsbestemming, maakt, dat de desaziel berust. En waarlijk, dit is alweer die groote Javaansche deugd, om, als het menschelijk kunnen niets meer vermag, ootmoedig te aanvaarden. Ook al blijft de weemoed om het vele dierbare, wat ééns en voorgoed is verloren gegaan: gronden en huizen, beken en weggetjes, begraafplaatsen en heiligdommen.

Maar te gemakkelijker valt het om gelaten te zijn, wanneer men in de overtuiging leeft, dat het laatste deel der voorspelling (vgl. blz. 62—63) ook ééns bewaarheid zal worden en dan zal het goed zijn in Windoeadji.

En zoo blijft het voor de Windoeadjiërs zaak, om door onderwerping en voortdurende boetedoening de desa voor te bereiden voor de aangekondigde uitkomstbrengende figuur van een ,,wali", den Toemenggoeng van Windoeadji. Hiermee zou dan de oude belofte door Soenan Ageng van Mataram aan den Tjakalbakal Ki Demang Windoeadji gedaan, ingelost worden, en daarmee zou dan de oude glorie van de desa zich voor eeuwig vestigen.

Ziehier weer de Ratoe Adil-voorstelling, die den Javaan ten eenen male in het bloed zit! Volgens Prof. Drewes' ,,Drie Javaansche Goeroe's" toch zou die voorstelling reeds lang voor de komst van den Islam hier op Java onder Hindoeschen invloed hebben bestaan. En dit verdraagt zich ook met de opvatting van I. Goldziher in zijn ,,Vorlesungen über den Islam", dat men in de heele wereld van den Islam allerlei oude locale Messias-voorstellingen vindt, die na de islamiseering zich met Moslimsche Mahdi-voorstellingen betrekkelijk gemakkelijk lieten vereenigen. Messiasverwachting toch — aldus Goldziher — is algemeen-menschelijke behoefte.

Wie nu de Ratoe Adil, de Mahdi, de Djagad Goeroe, de Messias dan wel de ,,Reddende Brahmaan" van Windoeadji zal zijn, en wanneer of hij komen zal, weet voorloopig niemand in de heele desa.

Doch zoo zeker als tweemaal twee vier is, is het geloof, dat ééns aan de tragiek van Windoeadji wel een eind zal komen ..... Hoe grooter de tragiek, hoe heerlijker eens de Verlossing!

BESLECHTING VAN ARBEIDSGESCHILLEN ALS SLUITSTUK VAN DE RECHTSVERHOUDING TUSSCHEN WERKGEVERS EN WERKNEMERS IN NEDERLANDSCH-INDIË

DOOR Mr. F. J. DOMELA NIEUWENHUIS

I.

Geschillen tusschen werkgevers en werknemers betreffende loonen en andere tusschen hen overeengekomen arbeidsvoorwaarden hebben uit den aard der zaak steeds bestaan. Waar arbeidsgeschillen zich veelvuldig voordeden en den vorm aannamen van strijd tusschen georganiseerde groepen, viel echter tevens het streven te onderkennen om deze volgens bepaalde richtlijnen tot oplossing te brengen.

Dergelijke groepstegenstellingen kwamen reeds in het verre verleden tot uiting. Het ligt niet in de bedoeling van dit opstel de bewijzen daarvan op te zoeken en na te gaan in hoeverre b.v. reeds in de laatste eeuwen van het Romeinsche Keizerrijk van belangrijke arbeidsgeschillen sprake was en of de Middeleeuwen tijdens het verval van het gilde-wezen de eerste voorbeelden van een georganiseerde geschillenbeslechting opleverden, toen de voortdurende geschillen tusschen meesters en gezellen-vereenigingen de wenschelijkheid van een dergelijke voorziening aantoonden. Voldoende is het erop te wijzen, dat in het begin van de 19de eeuw

door de groote industrieele ontwikkeling in Engeland een zich organiseerende arbeidsstand opkwam, welke door zijn strijd tegen de later ook in het leven geroepen werkgeversorganisaties de omstandigheden schiep, waaronder voor het eerst in belangrijke mate de verschillende stelsels van arbeidsgeschillen-beslechting tot ontwikkeling konden komen.

De rol van het staatsbestuur ten aanzien van dit probleem is in den aanvang er eene geweest van onthouding. Dit behoeft geenszins verwondering te baren, wanneer men kennis neemt van de ontwikkeling der sociale wetgeving als een onderdeel van het wettenstelsel in Europeesche staten. Een ,,wet op de arbeidsovereenkomst" en de daaruit voortvloeiende aanwijzing van den in arbeidsprocedures competenten rechter werden in Nederland — en later in Nederlandsch-Indië — onder het privaatrecht gerangschikt. Voor een regeling van de steeds meer voorkomende collectieve arbeidsovereenkomsten en van de verschillende systemen tot beslechting van arbeidsgeschillen echter bestond geen passend raam in onze wetgeving. Bovendien, zoolang de vrijzinnige doctrine van het ,,laissez faire, laissez aller" nog opgeld deed, leende de Overheid er zich niet gemakkelijk toe een bijzondere bescherming in het leven te roepen voor een economisch zwakke groep der gemeenschap, n.l. de arbeiders. Waar evenwel bleek, dat dit standpunt vooral na den wereldoorlog onhoudbaar werd en het scheppen van geordende verhoudingen op arbeidsgebied zonder inmenging van de Overheid steeds meer bemoeilijkt werd door de groeiende antithesen tusschen de werkgevers- en werknemersgroepen, zien wij in Nederland dit stelsel langzamerhand verlaten en tal van regelingen, ook publiekrechtelijke, ontstaan, waaruit het specifieke karakter van een zich als een afzonderlijk onderdeel onzer wetgeving ontwikkelend arbeidsrecht duidelijk naar voren treedt.

In een zoodanig samenstel van regelen is zeker niet ten onrechte een belangrijke plaats ingeruimd aan het scheppen van mogelijkheden om arbeidsgeschillen in der minne te regelen. De geschiedenis der sociale beweging in Nederland vertoont reeds in de 80-er jaren een intense belangstelling voor dit vraagstuk. De opkomst der fabriekmatige nijverheid ging gepaard met een zich bewust worden van den arbeidersstand, een zich organiseeren ter verkrijging van macht, welke onmisbaar scheen als argument voor een verbetering der arbeidsvoorwaarden. Dit streven naar macht, zich uitend in het middel der werkstaking, verwekte uiteraard reacties

in het „andere" kamp, in den vorm van uitsluitingen, waardoor heftige en langdurige conflicten ontstonden zeer tot schade van het economisch leven, dat hierdoor het nuttig effect van millioenen arbeidsdagen moest ontberen. Speciaal na de eerste groote werkstaking in 1888 werd de belangstelling voor het arbeidsgeschillenvraagstuk gewekt; op het socialistencongres in Amsterdam (1891) werd duidelijk stelling gekozen voor de stichting van raden, samengesteld uit werkgevers en werknemers, o.m. ten doel hebbende bij arbeidsgeschillen bemiddeling te verleenen, dan wel op verzoek van beide partijen een scheidsrechterlijke uitspraak te doen. In 1897 kwam een wet tot stand, welke voorzag in de instelling van Kamers van Arbeid, wier taak het o.m. was arbeidsgeschillen te voorkomen en te vereffenen, ook voorzoover noodig door te bewerken, dat een scheidsrechterlijke uitspraak tusschen de partijen tot stand zou komen. Deze Kamers hebben echter niet aan de gekoesterde verwachtingen voldaan, eenerzijds als gevolg van het feit, dat zij zich niet aanpasten aan de zich steeds wijzigende verhoudingen op sociaal gebied, anderzijds doordat als regel slechts vrij onbeteekenende geschillen, voor het meerendeel loopende over een vermeend onrechtmatig gegeven ontslag, bij haar werden voorgebracht. Veelal misten zij bij de belanghebbenden het noodige gezag om veel invloed te kunnen uitoefenen met het gevolg, dat òf één der partijen òf zelfs beide zich aan de uitspraken soms in het geheel niet stoorden : het behoeft dan ook niet te verwonderen dat haar tusschenkomst slechts zelden ingeroepen werd bij de meer ernstige, dikwijls geheele bedrijfstakken omvattende arbeidsconflicten. Eind 1922 werden deze Kamers opgeheven.

De Arbeidsgeschillenwet van 1923 (Ned. Stbl. 182) riep het instituut van Rijksbemiddelaars in het leven. De wet heeft geen dwingende regeling op het oog, doch bedoelt de vreedzame bijlegging van geschillen en het voorkomen daarvan te bevorderen. Onder geschillen worden daarbij alleen de zgn. belangengeschillen begrepen : de rechtsgeschillen over arbeidsaangelegenheden blijven uitsluitend ter kennisneming van de rechterlijke macht. Minister Aalberse ging bij deze door hem ingediende wet uit van de gedachte, dat de vrijheid van partijen, om binnen de grenzen der wet de onderling gerezen geschillen met alle middelen uit te vechten, ongerept moest worden gelaten en dat niet verder behoorde te worden gegaan dan het instellen van organen, waaraan vrijwillig het uit den weg ruimen van geschillen kon worden opge-

dragen. De Rijksbemiddelaars hebben dan ook een uitsluitend bemiddelende taak; hun adviezen zijn niet bindend, doch ontleenen hun waarde aan het objectief inzicht en het gezag, waarover deze personen, mede uit hoofde hunner vroegere functie, geacht kunnen worden te beschikken. Indien partijen daartoe het verzoek doen, kan de Rijksbemiddelaar overgaan tot de vorming van een bemiddelingsraad of tot aanwijzing van een bijzonderen bemiddelaar; slaagt een dergelijke bemiddeling niet, dan kunnen partijen, mits bij een op te maken acte van compromis ten genoegen van den Rijksbemiddelaar zich verbindend de beslissing na te leven, hun geschil onderwerpen aan een scheidsgerecht.

Tenslotte opent de wet de mogelijkheid, dat de Minister van Arbeid een enquête-commissie benoemt, wanneer een geschil, waarbij het algemeen belang in ernstige mate is betrokken, tot staking of sluiting dreigt te leiden of heeft geleid en daarbij ten minste 300 arbeiders zijn betrokken en noch de pogingen van den Rijksbemiddelaar, noch via een bijzonderen bemiddelaar of een bemiddelingsraad of zelfs het scheidsgerecht vereffening van het geschil tot stand is gekomen. Tot het instellen van een enquête-commissie, wier bevoegdheden van vèrstrekkenden aard zijn, is nog niet overgegaan.

Met het aanstippen van deze voornaamste voorschriften van de Nederlandsche Arbeidsgeschillenwet moge hier worden volstaan.

* * *

Hoe had zich inmiddels in Nederlandsch-Indië de toestand op sociaal gebied ontwikkeld? Zonder hiervoor terug te vallen op den tijd vóór en tijdens den oorlog van 1914—'18 wil ik mij beperken tot hetgeen eens [1]) het vierde tijdvak genoemd werd van de geschiedenis der arbeidswetgeving in Ned.-Indië, nl. de periode vanaf 1921.

Hieraan dienen echter vooraf te gaan enkele opmerkingen over den toestand, geschapen door den wereldoorlog. Alhoewel Nederland en Ned.-Indië toentertijd temidden van het oorlogsgerucht in vrede konden leven, brachten de ontwikkelingen in Europa een ernstigen terugslag teweeg op den economischen toestand dezer gewesten. Indië stond voor de geweldige moeilijkheid om naast de sterk verminderde transportmogelijkheden en de daaruit voortvloeiende desorganisatie van het goederenverkeer blijvend te voldoen aan de meest noodzakelijke levensbehoeften h.t.l. De

[1]) Dr. K. J. Boeijinga, Arbeidswetgeving in Ned.-Indië, 1926.

verminderde productie in de oorlogvoerende landen en het aldaar aanhouden van een groot gedeelte van het voortgebrachte voor doeleinden, die met de oorlogvoering verband hielden, veroorzaakte een sterke prijsstijging van alle uit het buitenland aangevoerde goederen. Daarbij kwam dat ook vele der in Indië zelf voortgebrachte goederen op de wereldmarkt in de laatste oorlogsjaren en in de daarop direct aansluitende periode zeer gezocht en dienovereenkomstig hooggeprijsd waren, hetgeen niet onbelangrijk medewerkte tot opvoering van het algemeen prijspeil h.t.l. Een sterke aandrang tot verhooging van arbeidsloonen en salarissen was hiervan het gevolg. Daar waar aan dergelijke eischen niet spoedig voldaan werd, uitte zich de ontevredenheid der werknemers in een verhoogden drang naar organisatie teneinde kracht bij te zetten aan het streven naar verbetering der arbeidsvoorwaarden. De enorme stijging van de kosten van levensonderhoud veroorzaakte speciaal gedurende het geheele jaar 1920, en voornamelijk op Java, een golf van stakingen. De Regeering verleende allerwegen zooveel mogelijk bemiddeling, het Binnenlandsch Bestuur nam tal van maatregelen om arbeidsvrede en bedrijfsrust te verzekeren, doch niet kon worden voorkomen, dat deze toestand op verschillende plaatsen door extremistische elementen werd uitgebuit om revolutionnaire denkbeelden onder de bevolking ingang te doen vinden. Het politieke karakter van een deel der Indonesische vakactie kon reeds in 1918 vermoed worden, toen op het zgn. 3de Nationale Congres, door de Sarekat Islam te Soerabaia gehouden, voor het eerst — onder socialistische inspiratie — stelling werd genomen ,,tegen alle overheersching van het zondig" — d.i. het Westersch — ,,kapitalisme". Een dergelijke vakactie kon der Regeering niet welgevallig zijn.

,,Wanneer het in een conflict ter verbetering van arbeidsvoor-
,,waarden tusschen werknemers en werkgevers tot een staking
,,komt, is zulks een kwestie van economischen strijd, waar de
,,Regeering onzijdig tegenover staat, hoewel zij het Haar taak zal
,,achten om, waar dat noodig blijkt, Haar bemiddeling aan te bieden.
,,Wordt de staking echter aangewend niet als middel in den econo-
,,mischen, maar in den politieken strijd, dan zal de Regeering tegen
,,dergelijke excessen optreden, aangezien Zij tegenover staking
,als politiek wapen, als misdadige woeling, niet onzijdig staat". [1])

[1]) Mededeelingen omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang, Mrt. 1921 (Hoofdstuk **II** ,,Vakactie" blz. 22/23).

„Hoezeer onthouding bij stakingen in het algemeen voor de „Overheid geboden is, wordt ingrijpen plicht, indien de vrije wil „der stakers beïnvloed wordt door leiders, die mogelijk allerlei „aan de staking vreemde belangen hebben en deze trachten te „verwezenlijken door misbruik te maken van een massa-actie". [1])

Tegen ontoelaatbare stakingen werden door de Regeering strafmaatregelen in het leven geroepen, doch tevens werd omgezien naar middelen om de voor het economisch leven zoo schadelijke arbeidsconflicten door een systeem van overleg en samenwerking tot oplossing te brengen. Het was deze overweging, welke leidde tot de bijzondere regeeringsopdracht aan de in Februari 1919 mede ingevolge eener in den Volksraad met algemeene stemmen aangenomen motie [2]) ingestelde Arbeidscommissie, welke tot taak had een onderzoek in te stellen naar de arbeidstoestanden op Java en Madoera. Deze regeeringsopdracht van 5 October 1920 aan de Arbeidscommissie hield het verzoek in om zich uit te spreken over de vraag of het aanbeveling zou verdienen „over te gaan tot „de instelling van raden, bestaande uit vertegenwoordigers van „werkgevers en werknemers onder voorzitterschap van een neutraal „persoon, aan welke raden de taak zou kunnen worden opgedragen „bij in hun ambtsgebied zich voordoende arbeidsconflicten hunne „bemiddeling te verleenen om botsingen te voorkomen, door „partijen tot elkaar te brengen en eigener beweging een oordeel „uit te spreken over de arbeidsvoorwaarden, welke, in aanmerking „genomen plaatselijke toestanden en verhoudingen in de verschil„lende bedrijven, in billijkheid kunnen worden gesteld."

Het in Oct. 1921 uitgebrachte advies [3]) was in hoofdzaak afwijzend: de eerste conclusie immers zegt dat de instelling van raden, samengesteld en omkleed met bevoegdheid als bedoeld bij de regeeringsopdracht „in het huidig stadium van industrieele „ontwikkeling dezer kolonie beslist moet worden ontraden". Volgens de Commissie moet de Indische Overheid een scherpe scheidingslijn trekken tusschen wat men kan aanduiden als Hare bemiddelingstaak bij uitgebroken of dreigende arbeidsconflicten en Hare taak ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden in het alge-

[1]) Mededeelingen omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang, Mrt. 1921 (Hoofdstuk II Vakactie" blz. 22/23).

[2]) Handelingen Volksraad 1e. zitting 1918, blz. 309.

[3]) Advies van de Arbeidscommissie nopens de instelling van arbeidersraden voor Indië (October 1921)

meen: de bemiddelingstaak van de Overheid heeft „uitsluitend „ten doel de bevordering eener goede verstandhouding tusschen „werkgever en werknemer", terwijl Hare taak ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden beoogt waar noodig door ingrijpen van den wetgever rechtvaardige (althans billijke minimum-) arbeidsvoorwaarden voor te schrijven en te doen naleven. De bemiddelingstaak moet volgens haar in handen worden gelegd van een Bureau voor Overheidsbemiddeling in arbeidsaangelegenheden, uit welk bureau t.z.t. de officieele Regeeringsbemiddelaars moeten voortkomen, terwijl een Commissie moet worden benoemd, samengesteld uit werkgevers en werknemers tezamen met deskundige Regeeringspersonen ter bestudeering van de vraag in hoever „voor bepaalde bedrijven en diensten van erkend openbaar belang" een stelsel van rechtstreeksch ingrijpen der Overheid in de verhouding van werkgever tot werknemer aanbeveling verdient. Ook adviseerde de Commissie ter bevordering van den bedrijfsvrede het aanstellen van „vertrouwensmannen", dan wel van colleges uit de werknemers (in den zin der Britsche „Work-Committees"), met welke personen of colleges de werkgever zich in geregelde verbinding kan stellen. Voorts concludeerde de Commissie, „dat de taak der Indische Regeering inzake de arbeidsvoor- „waarden in het algemeen in de Indische bedrijven zich moet „afspiegelen in Hare werkzaamheid op het gebied der sociale „wetgeving en dat de vraag of loonraden in het leven geroepen „zullen worden, afgescheiden van de mogelijkheid, afhankelijk „gesteld moeten worden van de gebleken noodzakelijkheid op „grond van geconstateerde ernstige misstanden" en tenslotte „dat de instelling van een Arbeidsinspectie voor Java en Madoera „(voorloopig vnl. oriënteeringsdienst) naast het genoemde Be- „middelingsbureau het eerst noodige is om voor Indië te komen „tot weloverwogen maatregelen van sociaal-wetgevenden aard".

Voor de eerste conclusie worden tal van argumenten aangevoerd.

„Elk rechtstreeksch ingrijpen van de Overheid in de verhouding „van werkgever tot werknemer moet, n.h.o. der Commissie, „leiden tot steeds verder gaande Overheidsreguleering van het „bedrijfsleven, een reguleering waarvan alleen dan goede resul- „taten zijn te verwachten indien de Overheid over de machtsmid- „delen beschikt, welke een behoorlijke naleving Harer regelingen „door beide partijen kan verzekeren en bij beide partijen de wensch „vóór zit om ook inderdaad mede te werken tot die naleving.

„Die bereidheid van partijen om mede te werken kan slechts „geboren worden uit het besef dat de belangen van beide in één „lijn liggen en in de erkenning en juiste waardeering der betee- „kenis van beide groepen in het productieproces, waarvoor aan „beide zijden een inzicht en ontwikkelingspeil vereischt worden „welke n.h.o. der Commissie in deze landen met een nog be- „trekkelijk jeugdige groot-industrie voorshands nog niet verwacht „kunnen worden.

„En zonder dit besef zijn die machtsmiddelen in het algemeen „onvoldoende !"

De Commissie achtte dan ook „elk stelsel, gebaseerd op be- „palingen, welke de stakings- en uitsluitingsvrijheid van partijen „zouden aantasten, practisch onuitvoerbaar". De Overheid zal de aansprakelijkheid voor de gevolgen eener op hoog bevel voortgezette productie „als regel wel niet kunnen aanvaarden", terwijl „afdoende sanctie op massale stakingsactie ontbreekt". Uit de aan werknemers- en werkgevers-groepen gevraagde adviezen bleken beiden — zij het om geheel verschillende motieven — de stakings- resp. uitsluitingsvrijheid te willen behouden.

Voorts werd zoowel in de werkgevers- als in de werknemers-adviezen een wantrouwen in Regeeringsmaatregelen geconstateerd. „En juist dit wantrouwen moet overwonnen worden door volko- „men zuivere bemiddelingspogingen", waarbij „het tot elkaar „brengen van werkgever en werknemer, waardoor vanzelf het „gemeenschappelijk overleg over de belangen van het bedrijf „en daarmede de bedrijfsvrede wordt bevorderd, hoofddoel is".

De uitvoerige beschouwingen van de Commissie over dit onderwerp werden alleen door den ondervoorzitter der Commissie niet gedeeld, die van meening was dat, wilde men h.t.l. iets bereiken met bemiddelingsorganen, alsdan aan die instellingen meer bevoegdheid en meer gezag dienden te worden toegekend. Als eersten stap in deze richting beveelt hij aan : „verplichte" bemiddeling voor bepaalde geschillen, waarvan al dadelijk goede resultaten verwacht worden „voor de bedrijven van het Gouvernement en van de „andere publiekrechtelijke lichamen en voor de bedrijven waar- „voor een concessie door het publieke gezag is geboden". [1]) In het advies der Commissie worden de conclusies van Mr. Dr. J. B. Peyrot als volgt geresumeerd : [2])

[1]) Advies Arbeidscommissie blz. 18/19.
[2]) idem „ 20/21.

„dat bemiddelingsraden met arbitraire bevoegdheden gewenscht „zijn voor alle bedrijven hier te lande waar het algemeen belang bij „een ongestoorde werking van het bedrijf genoegzaam is betrokken; „dat de aan die raden te verleenen bevoegdheden moeten „behelzen: verplichte bemiddeling voor bepaalde geschillen en voor „beide partijen bindende uitspraken inzonderheid op het gebied „van loonzetting;

„dat als sanctie op die uitspraken de wetgever moet verbieden „de voortzetting van een bedrijf onder arbeidsvoorwaarden, „strijdig met de op elk gegeven tijdstip geldende beslissing van „den bemiddelingsraad".

Deze adviseur stelt echter de instelling van dergelijke raden in hoogerbedoelde bedrijven afhankelijk van de vraag of de werknemers in het betrokken bedrijf in staat zijn tot den arbeid in dien raad behoorlijk mede te werken.

Ten aanzien van het vrije bedrijf erkent hij ook, dat rechtstreeksche dwang op partijen ter verzekering van de naleving der beslissingen van verzoeningsraden onmogelijk is, doch hij ziet in deze vrije bedrijven voor bemiddelingsraden een nuttig arbeidsveld, nl. door loonzetting.

Het zou in het kader van dit opstel te ver voeren op de vorenvermelde conclusies van het advies nader in te gaan. In de afgeloopen 20 jaren zijn de verhoudingen h.t.l., weerslag van hetgeen in de wereld rondom ons gebeurt, fundamenteel veranderd. De noodzaak voor de Overheid om in te grijpen in tal van onderdeelen van het productie-proces kan niet meer worden ontkend. Anderzijds was reeds weinige jaren na 1921 het aspect van de arbeidsmarkt h.t.l. geheel gewijzigd; op de depressie volgde in Indië een tijd van hoogconjunctuur in alle takken van bedrijf, waardoor aan een aparte voorziening op dit speciale gebied toen niet meer zulk een dringende behoefde scheen te bestaan. Uit de door de Regeering in die jaren genomen maatregelen blijkt echter wel [1]), dat Zij zich Hare verantwoordelijkheid op algemeen sociaal terrein welbewust was, al werd Haar in den Volksraad later nog het verwijt gemaakt, dat Zij zich bij het voorstellen van wettelijke maatregelen op dit gebied door overwegingen van „zgn. internationaal fatsoen" [2]) liet leiden.

[1]) Men denke o.m. aan de instelling van het Kantoor van Arbeid in 1921.
[2]) In verband met de toetreding van Nederland, ook voor zijn overzeesche bezittingen, tot de Internationale Arbeidsorganisatie te Genève (Bijl. Hand. Volksr. 1e. gew. zitting 1925, Ond 6, Stuk 4 blz. 1).

Niettemin valt het te betreuren, dat niet aan tal van beschouwingen in dit advies der Arbeidscommissie, welke een aanknoopingspunt konden vormen voor publicaties over „georganiseerd overleg", „stakingsvrijheid", etc. meerdere aandacht is gewijd. Op deze plaats moge hier echter eveneens aan worden voorbijgegaan, aangezien het bestek van dit artikel een verdergaande behandeling dezer onderwerpen niet toelaat.

* * *

Gaat men thans na aan welke organen in de jaren 1920 e.v. van Overheidswege een bemiddelende taak bij arbeidsgeschillen was opgedragen, dan ziet men dat deze zijn de ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur en die der Arbeidsinspectie.

Het Binnenlandsch Bestuur was gedurende het jaar 1920 in het bijzonder bij de arbeidsconflicten in de suikerindustrie met veel succes werkzaam om bemiddelingsvoorstellen te ontwerpen en aan partijen voor te leggen of op andere wijze hen tot elkaar te brengen, doch zijn taak ligt en behoort ook elders te liggen, zoodat zulk incidenteel optreden op den duur „evenmin baat „(kan) brengen als de systematische tusschenkomst der arbeids- „inspectie, hoezeer ook deze laatste op haar eigen arbeidsveld „der buitengewesten heeft bijgedragen om daar de bedrijven in „rust te houden. [1])

De arbeidsinspectie bestaat sinds Juli 1904. [2]) Zij kreeg tot taak het toezicht op de naleving van de „Regeling van de onder- „linge rechten en verplichtingen der werkgevers en der van elders „afkomstige werklieden op ondernemingen van landbouw en nijver- „heid", in de practijk kortweg „Koelie-ordonnantie" genoemd en voorts op de aanwerving h.t.l. van contractarbeiders, bestemd voor ondernemingen in en buiten Nederlandsch-Indië. Doch hier- bij bleef het niet. Naast het toezicht op de naleving van andere wettelijke voorschriften op sociaal gebied, leggen de inspecteurs en adjunct-inspecteurs voor den arbeid in de buitengewesten „zich mede toe op de bestudeering van het arbeidsvraagstuk en „de arbeidsverhoudingen in hun ressort en trachten, indien noo- „dig, verbeteringen aangebracht te krijgen in de arbeidstoestanden

[1]) Mededeelingen omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang, Mei 1922 (Hoofdstuk II, Vakactie blz. 37).

[2]) Nadat op de uitgaven bij de begrooting was gerekend, volgde de definitieve instelling der arbeidsinspectie bij Staatsblad 1908 No. 400.

„op de door hen bezochte ondernemingen", aldus artikel 6 lid 1 van de instructie voor dezen dienst van het jaar 1923 (Bijblad No. 10404), waaraan in lid 2 wordt toegevoegd : „Zij trachten, „voorzooveel noodig en mogelijk, geschillen tusschen werkgevers „en werknemers betreffende hunne onderlinge rechten en ver„plichtingen in der minne te schikken." [1])

Ten aanzien van de toestanden in de Buitengewesten lag een dergelijke taakomschrijving voor de hand. De voorschriften in de Koelie-ordonnanties neergelegd waren van ingrijpenden aard en de met het toezicht op de naleving dier wetsvoorschriften belaste ambtenaren waren uit den aard der zaak de aangewezen personen om als bemiddelaars in arbeidsgeschillen op te treden. Zij moeten het oog gericht houden op verbetering van minder gewenschte arbeidstoestanden, waaruit arbeidsgeschillen zijn voortgevloeid of dreigen te zullen voortvloeien. Hun dagelijksche aanraking met werkgevers en werknemers kan hen in staat stellen terzake een objectief standpunt in te nemen.

De vraag moge hier echter worden gesteld in hoeverre de betrokken ambtenaren zich mede konden bemoeien met arbeidsgeschillen, welke bij hen werden voorgebracht naar aanleiding van arbeidsovereenkomsten, op wier totstandkoming en inhoud niet van overheidswege invloed werd uitgeoefend. Van belang is deze vraag, waar ultimo 1930 naast de Arbeidsinspectie voor de Buitengewesten de Arbeidsinspectie voor Java en Madoera werd ingesteld, welke, uitgerust met dezelfde instructie als die van haar ouderen zusterdienst [2]), buiten het toezicht op de naleving van de ordonnantie houdende beperking van kinderarbeid en vrouwennachtarbeid (Staatsblad 1925, No. 647) alleen de enquête-bevoegdheid van Staatsblad 1924 No. 211 bezat.

Een wijde strekking — en daarmede is een bevestigend antwoord op de gestelde vraag gegeven — is steeds aan deze bemiddelingstaak der arbeidsinspectie toegekend. De redenen daarvoor zijn gemakkelijk te construeeren. Voor den onontwikkelden Indonesischen arbeider blijft de inhoud van de arbeidsovereenkomst een doode letter : hij is meestal niet in staat de draagwijdte van zijn rechten — en verplichtingen — te onderkennen. Neemt men

[1]) Met uitzondering van de invoeging van het woordje „mede" in 1923 is de tusschen aanhalingsteekens geplaatste tekst van dit artikel sinds 1910 dezelfde gebleven.

[2]) Bijbladen respectievelijk Nos. 10404 en 12540.

daarbij in aanmerking dat hij als economisch zwakkere tegenover zijn krachtiger werkgever meestal in het nadeel is, dan verwondert het niet, dat de Overheid dezen werknemer waar noodig dient te beschermen tegen eventueel machtsmisbruik van werkgeverszijde.

De toestanden in de Buitengewesten en op Java zijn daarbij sinds jaren fundamenteel verschillend. In de Buitengewesten geldt een tot in bijzonderheden afdalende wettelijke regeling van de arbeidsovereenkomst van den contract-koelie, later ook van den vrijen koelie. Op Java echter bestaat een sfeer van vrijelijk gesloten en — in de practijk — vrijelijk te verbreken arbeidsovereenkomsten ten aanzien van wier totstandkoming de Overheid zich geheel afzijdig houdt. De Indonesische werknemer op Java immers kan, voorzoover zijn arbeidsovereenkomst niet valt onder artikel 1603 x van het Burgerlijk Wetboek, zoodra hij zulks verkiest, zijn werkzaamheden staken en in de desa verdwijnen. Het groote arbeidsreservoir h.t.l. maakt, dat zijn plaats onmiddellijk door anderen kan worden ingenomen, zoodat de werkgever met dit veel voorkomende absenteïsme meestal niet bepaald behoeft rekening te houden. Ook hij immers kan zoo handelen en het zal zelden voorkomen, dat de erbij betrokken werknemer — uiteraard eveneens met vorenbedoelde restrictie — zich hierover op grond van artikel 1603 (oud) van het B.W. bij den rechter zal beklagen.

Onder deze omstandigheden is de uitoefening van de bemiddelingstaak der arbeidsinspectie ook op Java verklaarbaar. De bevoegdheid tot het kennisnemen van en het bemiddelen bij arbeidsgeschillen vloeit voort uit de aan het Hoofd van het Kantoor van Arbeid en diens ambtenaren toegekende enquête-bevoegdheid van Staatsblad 1924, No. 211, de wenschelijkheid daartoe is m.i. niet alleen te zien in het bereiken van een oplossing van geschillen alleen, maar ook als voorlichting van den werknemer omtrent alles, wat voor hem bij de uitvoering der arbeidsovereenkomst van belang te achten is, voorlichting zoowel omtrent zijne rechten als omtrent zijne plichten.

De ervaring heeft daarbij geleerd, dat deze bemiddelingstaak van de arbeidsinspectie zich niet kon beperken tot die geschillen, waarbij alleen Indonesische werknemers betrokken zijn. Weliswaar heeft bij de instelling van dezen dienst de bedoeling voorgezeten een bescherming speciaal voor den Indonesischen werknemer in

het leven te roepen, [1]) doch in het bijzonder sinds 1932 [2]) werd een groot deel van dit bemiddelingswerk ingenomen door het werk voor Europeesche werknemers. Toen de crisis in 1931 h.t.l. haar ernstige gevolgen begon te doen gevoelen en een stroom van ontslaggevallen loskwam, toen de Regeering een jaar later de ordonnanties [3]) nopens de verlenging van den opzeggingstermijn en die nopens de verplichte terugzending van buiten Ned.-Indië in dienst genomen of aangeworven arbeiders afkondigde, waren het tal van Europeesche werknemers, die zich tot de arbeidsinspectie om voorlichting en hulp wendden. Uiteraard werd aan deze verzoeken, voorzoover redelijke argumenten hieraan ten grondslag lagen, zooveel mogelijk voldaan. Zulks impliceerde echter niet alleen een enorme verzwaring van de reeds uitgebreide werkzaamheden van den inspecteur, doch tevens het scheppen van een nieuwe verantwoordelijkheid, waarvoor de betrokken ambtenaren meestal onvoldoende waren toegerust, althans niet waren opgeleid. Dit had tengevolge, dat gelijkelijk rechts- en belangengeschillen in behandeling werden genomen, waarbij het gevaar dreigde dat men zich op te glibberig, juridisch terrein ging bewegen. Natuurlijk lag het voor de hand, dat men zich alsdan zooveel mogelijk beperkte tot hulp aan diegenen voor wie snelle hulp noodzakelijk scheen, doch ook bij een nauwgezette uitvoering van dit bemiddelingswerk liep het kantoor gevaar een gratis-advies-bureau voor (min of meer) onvermogenden te worden. [4])

Hierbij kwam, dat de door de omstandigheden teweeggebrachte vergrooting van de bemoeienissen der arbeidsinspectie op een terrein, dat vnl. door onbekendheid met deze taak aan werknemerszijde voordien weinig of nooit betreden werd, bij de werkgevers aanvankelijk een slecht onthaal vond. Zou in geval van zuivere rechtsgeschillen tegenover een afwijzende houding van den werkgever soms het overleg met een juridisch adviseur nog

[1]) De Directeur van Justitie gaf zulks nog onlangs in den Volksraad (28 October 1940) tegenover het lid Soeroso te kennen door zijn interruptie: „Weet U, dat de arbeidsinspectie speciaal werkt voor de Indonesische arbeiders?"

[2]) Schr. was zelf als arbeidsinspecteur voor Oost-Java te Soerabaja werkzaam van 1931/35

[3]) Staatsbladen 1932, Nos. 97 en 98.

[4]) Schr. moge hierbij met waardeering gewagen van de medewerking en dikwerf belangelooze hulp — d.w.z. alleen tegen vergoeding van zegelen andere kosten — voor het voeren van arbeidsprocedures van tal van advocaten h.t.l. in het belang van ontslagen werknemers ondervonden.

iets uitwerken [1]), bij het streven naar een oplossing van een belangengeschil werd alsdan op het beleid van den inspecteur een groote wissel getrokken. Inzicht bij het afwegen van beider belangen, tact bij het afremmen van overdreven eischen aan werknemerszijde en het op de juiste wijze voorbrengen van redelijke verzoeken konden in dergelijke gevallen den doorslag geven. Het standpunt van de meeste werkgevers veranderde dan spoedig, vooral indien het beroep van den inspecteur op zijn sociaal gevoel werd gedaan door een ambtenaar, die daarbij trachtte als bemiddelaar zich boven de partijen te plaatsen.

Op den duur kon dit werk der arbeidsinspectie echter geen volle bevrediging schenken. Het bleef een incidenteele bemoeienis, daar haar hoofdtaak niet op kantoor lag, doch in het uitoefenen van toezicht op de arbeidstoestanden op cultuur-ondernemingen, in fabrieken en werkplaatsen etc. en in de contrôle op de naleving der bestaande sociale voorschriften. Het bemiddelingswerk eischt den geheelen persoon op, het kan veelal niet wachten, totdat de inspecteur van een dienstreis teruggekeerd is en het dient verricht te worden door ambtenaren, wier leeftijd en opleiding den werkgever het zoo noodige vertrouwen kunnen inboezemen.

Bovendien — en dit is wellicht het belangrijkste bezwaar — heeft het bemiddelingswerk der arbeidsinspectie zich vrijwel uitsluitend kunnen bewegen op het terrein der individueele arbeidsgeschillen. Bezwaren van den enkeling tegen de wijze van een gegeven ontslag, tegen de behandeling tijdens de dienstbetrekking, tegen het verslechteren der arbeidsvoorwaarden, etc. door tusschenkomst van den inspecteur bij den werkgever voorgebracht, beteekenden voor dezen veelal meer een prestige-, dan een belangenkwestie. De successen der arbeidsinspectie op dit gebied mogen dan ook zeker niet te breed worden uitgemeten. Ging het bij den werkgever om maatregelen op personeels-gebied van groote afmetingen, waarbij tal van werknemers waren betrokken, dan bleef een bemiddelend optreden der arbeidsinspectie meestal zonder succes. In dergelijke gevallen was het gemis van een door de Overheid voorgeschreven systeem van arbeidsgeschillenbeslechting zeer voelbaar.

* * *

[1]) De jurisprudentie op arbeidsrechtelijk gebied kon immers in die jaren niet als vaststaand worden aangenomen.

Alvorens na te gaan in hoeverre de Overheid reeds getracht heeft in dit gemis te voorzien, moge nog de aandacht gevestigd worden op hetgeen in het algemeen de belangrijkste factor moet worden geacht bij de pogingen om tot een systeem van arbeidsgeschillenbeslechting te geraken. Als zoodanig is immers te zien de vakorganisatie van werkgevers eenerzijds en werknemers anderzijds, als vertegenwoordigende partijen in het geschil bij het plaatsvindende overleg.

In een koloniale maatschappij als de Indische moet de vakactie van werknemersgroepen gesplitst worden in een Europeesche en een Indonesische werknemersgroep. De positie van den Europeeschen werknemer h.t.l. is moeilijk in enkele woorden te omschrijven. Veelal neemt hij de plaats in van tusschenpersoon tusschen den Europeeschen werkgever en de Indonesische arbeiders. Hij verricht alsdan in den regel geen handenarbeid, doch heeft een toeziende, leidende functie ten aanzien van den Indonesischen handarbeider. Min of meer draagt hij de verantwoordelijkheid voor den goeden gang van zaken in het bedrijf of de onderneming dan wel in het gedeelte daarvan, dat aan zijn zorgen is toevertrouwd. Een en ander brengt met zich mede, dat zijn verhouding tot den werkgever door geheel andere belangen wordt beheerscht dan bij den Indonesischen werknemer het geval is. De werkgever zal er dikwijls naar streven deze Europeesche werknemersgroep door bijzondere arbeidsvoorwaarden aan zich te binden, door haar b.v. te doen deelen in de uitkomsten van het bedrijf (tantièmes).

Doch dit aspect heeft zich sinds 1920 voor velen aanmerkelijk gewijzigd. Naast de geheel Westersch georiënteerde groep is een groep van blijvers opgekomen, wier aspiraties minder gericht waren dan haar in Nederland geboren collega op de instandhouding van nauwe relaties met het verre Westen, hetgeen de banden des bloeds met den Europeeschen werkgever losser deden worden, en het contact deden verflauwen. Daarbij kwam dat de crisisjaren het probleem eener blijvende werkloosheid brachten, hetwelk aan velen de zekerheid op een onbezorgde toekomst ontnam. Kon nu deze groep onder deze omstandigheiden baat vinden bij een vakactie?

De Europeesche vakactie heeft in den loop der jaren tal van ups en downs gekend. Een over vele jaren onafgebroken activiteit heeft zij slechts in bepaalde bedrijfsgroepen kunnen vertoonen. Dit is aan allerlei omstandigheden te wijten.

In de eerste plaats aan het verschijnsel dat leidende figuren,

die volkomen opgewassen bleken te zijn tegen de moeilijkheden, die een wisselvallige belangstelling voor het vakvereenigingsleven met zich medebrachten, h.t.l. dun gezaaid zijn geweest. Als gevolg hiervan bloedden vakvereenigingen dood door gebrek aan goede leiders.

In de tweede plaats had de vakactie te „lijden" van den in deze gewesten — althans tot voor kort — veelal gebleken remmenden invloed op de activiteit der leden in de slechte jaren van cultures en handel, als de ongunstige vooruitzichten op de arbeidsmarkt het risico op het verlies der betrekking vergrootten. Zooals veelal elders ook het geval was, achtte de Europeesche werknemer in goede jaren een behartiging zijner belangen door een vakvereeniging onnoodig, soms ongewenscht, er daardoor toe bijdragend dat de stem der werknemers in slechte tijden zich nauwelijks hoorbaar kon maken.

In de derde plaats aan de organisatorische moeilijkheden, die tusschen de verschillende vakvereenigingen ontstonden als gevolg van de uiteenloopende belangen en wenschen, die een samengaan veelal onmogelijk maakten. Vooral politieke figuren waren het dan, welke droomend van een klassenstrijd in Westerschen zin tusschen werknemers en werkgevers trachtten — op den duur zonder succes — het vakvereenigingsleven van hun ideën te doordrenken.

Vooral bij de Indonesische werknemersgroep echter was de politieke inslag een belemmering voor een blijvende, rustige ontwikkeling eener vakactie. „Deze groep draagt de kiemen in zich voor uitgroeiing tot een arbeiders-proletariaat in Westerschen zin" [1]). De strijd dezer groep voor betere arbeidsvoorwaarden heeft vooral in de periodes van economische depressie en politieke beroeringen den vorm aangenomen eener politiek-nationalistische actie. De voor het overgroote deel onontwikkelde groep Indonesische werknemers zag het belang eener normale, economische doeleinden nastrevende actie niet in en bleek meerendeels slechts door het verkondigen van politieke leuzen in beweging te krijgen. Voor het overige gelden hier dezelfde moeilijkheden als ten aanzien van de Europeesche vakbeweging hiervoren vermeld.

In de ontwikkeling van een belangrijk gedeelte der vakactie is echter in de laatste jaren een merkbare verandering gekomen.

[1]) J. J. Viehoff, Arbeidspolitiek en arbeidsbemiddeling, Koloniale Studiën Juni en Augustus 1921 (blz. 397).

Deze spruit vnl. voort uit de erkenning, dat er zich een wijziging aan het voltrekken is in de verhouding tusschen Staat en economisch leven. De overheid h.t.l. heeft zich steeds meer als beschermer van bedreigde economische belangen moeten zetten aan een reguleering van dat economisch leven, hetwelk voordien alleen en uitsluitend aan het particulier initiatief was overgelaten. Deze verschuiving van het alleenzeggenschap over de uitoefening van handel en bedrijf heeft de beteekenis van de Overheidstaak op sociaal gebied doen toenemen. De waar noodige steun op economisch terrein heeft het besef verlevendigd, dat het welzijn der werknemersgroep evenzeer een belangrijken factor vormt in de ontwikkeling van gezonde verhoudingen in handel en bedrijf. Het vertrouwen groeide, dat een levend gehouden contact tusschen werkgever en werknemer, een georganiseerd overleg dus, de instemming en steun van de Overheid had, dat de Regeering in bepaalde gevallen zelfs niet ongenegen was, wanneer groote belangen daarmede gemoeid waren, Haar tevoren ingenomen standpunt van onthouding ten aanzien van de relaties tusschen kapitaal en arbeid prijs te geven.

Een eerste stap in deze richting werd reeds gedaan t.a.v. arbeidsgeschillen in een door zijn positie in het economisch bestel bijzonderen bedrijfstak, nl. de spoor- en tramwegen. Sinds 1923 voor Java en Madoera, sinds 1937 [1]) voor geheel Ned. Indië werd nl. bij Gouvernementsbesluit een Verzoeningsraad voor de spoor- en tramwegbedrijven in het leven geroepen. Deze raad kan in commissie — bestaande uit den voorzitter en minstens twee gelijkelijk door werkgevers en werknemers als vertegenwoordiger aangewezen leden — eventueel dreigende of reeds uitgebroken arbeidsgeschillen, welke tot staking aanleiding dreigen te geven of hebben gegeven, dan wel op andere wijze het algemeen belang kunnen schaden, in behandeling nemen [2]) en hierover dan verslag uitbrengen aan de Regeering met vermelding van de gedragslijn, welke naar haar oordeel door partijen naar billijkheid had behooren of alsnog behoort te worden gevolgd. Zoo eenigszins mogelijk brengt zij partijen tot een minnelijke schikking. De commissie heeft aldus geen beslissende bevoegdheid, partijen behoeven geen inlichtingen te verstrekken, zoodat alleen de Regeering met de Haar ten dienste

[1]) Staatsbladen 1926, no. 224 en 1937, no. 624.
[2]) De Commissie beslist over het verleenen van tusschenkomst, doch de Gouverneur-Generaal kan daartoe last geven.

staande middelen partijen ertoe kan brengen een Haar redelijk lijkende oplossing te aanvaarden. V.z.b. behoefde deze Verzoeningsraad nimmer in actie te komen.

Een tweede stap in deze richting werd nog vlak vóór het uitbreken van den huidigen oorlog gedaan. Zooals reeds hierboven aangestipt stonden de bemiddelings-organen machteloos, indien bij dreigende of reeds uitgebroken arbeidsgeschillen een zeer groot aantal werknemers was betrokken en economische belangen in het geding kwamen, aan welke boven de sociale verre de voorrang werd gegeven. Soms dreigde hierbij zelfs het algemeen belang dezer gewesten te worden gemoeid, zoodat de Regeering een voorziening trof, welke een enquête mogelijk maakt. Bij Gouvernementsbesluit van 20 Juli 1939 [1]) werden „ Voorschriften nopens het instellen van een onderzoek bij ernstige arbeidsgeschillen " vastgesteld. Hierbij werd bepaald, dat, indien bij een particulier bedrijf, niet behoorende tot de bedrijven, waarvoor bij het besluit van 24 November 1937, no. 1 (Stbl. no. 624) een Verzoeningsraad is ingesteld, een arbeidsgeschil is ontstaan, dan wel dreigt te ontstaan, waarbij het algemeen belang in ernstige mate is betrokken, de Directeur van Justitie den Gouverneur-Generaal terzake tijdig van voorlichting en advies dient over de vraag of tot Regeeringstusschenkomst aanleiding bestaat. Zoo noodig wordt daartoe vooraf „een onder-„zoek ingesteld," waartoe de Directeur „een of meer landsdiena-„ren en/of niet ambtelijke personen kan aanwijzen, om, al dan niet „in commissie, het onderzoek te houden". Het onderzoek zal zich alsdan uitstrekken over:

„*a.* de oorzaken van het geschil;

„*b.* de vraag, welke der bij het geschil betrokken partijen in „hoofdzaak verantwoordelijk is voor het ontstaan of het voortduren „van het geschil en in hoeverre de eischen der eene of andere „partij redelijkerwijze voor inwilliging vatbaar zijn te achten;

„*c.* zoodanige verdere punten, waaromtrent bij een instructie, „als bedoeld in artikel 5 [2]), een onderzoek mocht worden gelast".

Beide bij het geschil betrokken partijen, „zoomede vakvereeni-„gingen, welke naar het oordeel van den persoon, personen of „commissie, met het onderzoek belast, daarvoor in aanmerking „komen, zullen in de gelegenheid worden gesteld om, desgewenscht

[1]) Staatsblad 1939, no. 407.
[2]) Artikel 5 geeft aan, dat de Directeur de voor het te houden onderzoek noodige instucties kan vaststellen.

„buiten tegenwoordigheid van andere belanghebbenden, zich „omtrent alle punten, waarover het onderzoek zich uitstrekt, „uit te spreken". Middelerwijl wordt door de(n) met het onderzoek belaste(n) „minnelijk overleg tusschen de bij het geschil betrokken „partijen zooveel mogelijk bevorderd".

„De ambtenaren van de Arbeidsinspectie, zoomede het Hoofd „en de ambtenaren van het Kantoor van Arbeid zijn verplicht aan „den persoon, personen of commissie, met het onderzoek belast, alle hulp en voorlichting te verschaffen".

Aan den Directeur van Justitie wordt een verslag uitgebracht, waarin „zoo mogelijk een oordeel wordt uitgesproken over de „gedragslijn, die door partijen naar billijkheid had behooren of „alsnog behoort te worden gevolgd".

De betrokken partijen zijn niet tot het verstrekken van inlichtingen verplicht, doch het gevolg geven aan verzoeken dienaangaande wordt in de practijk kennelijk zóó vanzelfsprekend geacht, dat in de Voorschriften alleen omtrent het verstrekken van „onvoldoende" inlichtingen is bepaald, dat daarvan in het verslag wordt melding gemaakt, zulks in afwijking van hetgeen in de bovenaangehaalde „Regeling van den Verzoeningsraad" is voorgeschreven. Een verder verschil tusschen beide regelingen is, dat het verslag van de commissie uit den Verzoeningsraad ook ter kennis van partijen wordt gebracht, doch bij deze „Voorschriften" een gelijksoortige bepaling ontbreekt.

Het scheppen van de mogelijkheid tot het houden eener enquête in een bepaald bedrijf is om verschillende redenen van groot belang. Uit de korte uiteenzetting van doel en strekking der Nederlandsche Arbeidsgeschillenwet is reeds gebleken, dat ook de wetgever in het Moederland aan deze bevoegdheid waarde toekent, niet het minst omdat een dergelijke enquête uitkomst zou moeten brengen, indien alle andere in deze wet voorziene bemidelingspogingen tot oplossing van het geschil hebben gefaald. Een uiterste maatregel dus, welke door zijn ontstaan h.t.l. aantoont, dat er nog veel ontbreekt aan het bestaande systeem van arbeidsgeschillenbeslechting.

Het is onwaarschijnlijk, dat door de Regeering dikwijls van deze bevoegdheid gebruik zal moeten worden gemaakt. Hare preventieve werking zal meestal voldoende zijn om partijen tot elkaar te brengen.

Thans zijn echter ernstiger tijden aangebroken dan bestonden ten tijde van de voorbereiding en afkondiging van bedoeld Gouvernementsbesluit. De huidige oorlog stelt de hoogste eischen aan

Land en volk, en niet in het minst aan de vertegenwoordigers van Kapitaal en Arbeid.

Hoe de Regeering de verhouding werkgever-werknemer in het licht dezer bijzondere tijdsomstandigheden is gaan zien, zal echter in een volgend artikel bespreking moeten vinden. Alsdan zal tevens gelegenheid bestaan uiteen te zetten hoe schrijver dezes in de toekomst de beslechting van arbeidsgeschillen mogelijk acht.

EENIGE BESCHOUWINGEN OVER DE COPRACONTRACTENORDONNANTIE

DOOR Mr. J. H. C. DE GROOT

Bij ordonnantie van 4 Maart 1939 (Staatsblad 1939 No. 92) werd de handel in copra in de Residentie Menado onderworpen aan nadere regelingen, die ongetwijfeld zoowel uit juridisch als uit economisch oogpunt meerdere bekendheid verdienen.

Deze regelingen, die op 1 April 1939 in werking zijn getreden, vonden hun oorzaak in de ongunstige toestanden, welke in de Residentie Menado in de klappercultuur en -handel heerschten, waarbij speciaal de positie van inheemsche klapper(copra)-producenten, die gebukt gingen onder een zwaren schuldenlast, verbetering behoefde.

Aangegaan in een periode, dat de copraprijs aanzienlijk — vaak vijf- tot zesmaal — hooger dan de huidige was, vormden deze copravoorschotten aanvankelijk niet meer dan een z.g. „bindsom" voor de door den copraproducent aan den handelaar te leveren copra; de handelaar wenschte toch door deze copracontracten zijn eigen contracten met anderen in te dekken. Deze voorschotten gingen echter zwaar drukken in een periode, dat de copraprijs geweldig daalde tot een zoodanig peil, dat in vele gevallen de rente der schulden niet eens uit de opbrengst van het product kon worden betaald, waardoor de debiteuren nog dieper in de schuld geraakten en het bezit aan klapperboomen bij lange na niet meer de oorspronkelijk aangegane schulden, vermeerderd met de veelal niet geringe rente zoomede een vaak hooge boete voor de niet voldoende levering van

copra, dekte, met het gevolg, dat de bezitters van klappertuinen practisch de beschikking hierover hadden verloren zonder redelijke kans, dat in dezen toestand zelfs bij verbetering van den copraprijs een keer ten gunste van den debiteur zou kunnen intreden.

Het behoeft geen nader betoog, dat dit een zeer ongunstige toestand voor alle partijen werd, aangezien bij den debiteur-klapperproducent hoe langer hoe meer de neiging ontstond om niets meer aan den crediteur te leveren, doch te trachten zijn copraproductie op slinksche wijze buiten het contract om aan derden te leveren, teneinde uit de opbrengst hiervan nog eenige inkomsten voor levensonderhoud te verkrijgen. Hij kon dit betrekkelijk straffeloos doen, omdat voor executie zijdens den crediteur door hem niet behoefde te worden gevreesd, aangezien toch het onderpand aan klappertuinen ten eenenmale onvoldoende was om den crediteur vergoeding van zijn vordering te verschaffen.

Alvorens hierop nader in te gaan, moge een nadere beschouwing worden gewijd aan den aard van deze copracontracten. In het algemeen hebben deze contracten den navolgenden inhoud:
„de debiteur wonende te . . . verklaart van den coprahandelaar . . . te hebben ontvangen wegens ter leen ontvangen gelden de som van f. . . . , waarover, zoolang de hoofdsom niet is terugbetaald, een rente van — meestal — 6% per kwartaal zal dienen te worden betaald onder de verplichting tevens zijdens den debiteur om, zoolang als zijn schuldplichtigheid voortduurt, aan den crediteurhandelaar te leveren een hoeveelheid van minstens . . . picol copra per kwartaal tegen den prijs van den dag, terwijl voor elke te min geleverde picol copra de debiteur ten behoeve van den crediteur een boete van *f.* ... zal hebben te betalen."

In de notarieel verleden obligaties werd meestal nog een onherroepelijke volmacht tot verkoop van de aan den debiteur toebehoorende klappertuinen aan den crediteur verleend.

Reeds in de laatste jaren voorafgaande aan de Regeeringsinmenging in den coprahandel was het aantal van dergelijke notarieele obligaties sterk verminderd, omdat na de jongste crisisjaren weinig nieuwe voorschotten meer waren verleend en dan nog tot geringe bedragen, waarvoor een onderhandsche — meestal gewaarmerkte — akte dan wel acceptatie meer geëigend voorkwam. In een acceptatie wordt geen uitdrukkelijk beding van copralevering opgenomen, zoodat terugbetaling zijdens den debiteur zoowel in geld als in copra

zou kunnen plaats vinden, doch afbetaling middels copraleverantie bleef regel. Hetzelfde geldt voor voorschotten opgenomen in rekening-courant.

Wat waren nu wel de misbruiken, die aan deze overeenkomst, de z.g. „soerat hoetang dan perdjandjian", die op zich zelf toch geen onredelijke basis vormde voor den coprahandel, zijn gaan kleven?

De locale coprahandelaren hebben van hun economisch sterkere posite vaak misbruik gemaakt om den inheemschen coprapreducent te benadeelen. Het begon al bij het aangaan van de geldleening, waarbij niet altijd de volle hoofdsom werd uitbetaald, immers dikwijls diende de nieuwe obligatie ter vervanging van een oude vermeerderd met rente en de hooge boete wegens niet voldoende levering, tot het teekenen waarvan de debiteur dan werd geprest onder bedreiging met executie, terwijl voorts naast de kosten van de acte vaak ook nog allerlei commissies en/of administratiekosten werden afgehouden. Voorts was een rente van minstens 6% per kwartaal ook zeer drukkend, doch de twee voornaamste nadeelen waren de volkomen willekeurige vaststelling van den dagprijs voor copra, waarbij vooral de bepaling van het vochtigheidsgehalte van de copra en het wegen van de copra nogal willekeurig ten voordeele van den handelaar-crediteur plaats vond, zoodat de aan den debiteur-producent vergoede prijs vaak 10 tot 15% lager uitkwam dan de werkelijke marktprijs voor copra hari-hari, terwijl de risico van prijsdaling ook geheel ten laste van den debiteur kwam, zoomede het in de meeste gevallen in het contract veel te hoog vaststellen van de hoeveelheid door den debiteur te leveren copra, waardoor de crediteur niet alleen bereikte, dat de producent-debiteur geen copra meer aan een anderen handelaar kon leveren, doch ook dat de debiteur voor elke te min geleverde picol copra een contractueele boete van eenige guldens per picol had te voldoen; deze boeten liepen vanzelfsprekend na eenigen tijd geweldig op en overtroffen met de rente vaak vele malen de oorspronkelijk ter leen ontvangen geldsom, zoodat een oorspronkelijke schuld van *f* 1000.— na meerdere jaren tot een bedrag van *f* 6000.— kon oploopen door toevoeging van achterstallige rente en berekende boete.

Het behoeft geen nader betoog, dat deze geldleeningen den inheemschen tuinbezitter hoe langer hoe meer in de economische macht van den crediteur brachten, vooral in een periode van sterk

dalende copraprijzen, toen de copra-opbrengst vaak zelfs niet meer voldoende was om de rente te dekken.

Naast den bovenvermelden vorm van credietverleening komen ook nog vaak „sewah kebon"-contracten voor, waarbij de opbrengsten van tuinen voor een bepaalde periode worden vooruit verkocht (verpacht), waarbij de koopsom (pachtsom) tevoren ineens wordt betaald, terwijl de crediteur (pachter) bevoegd is om de klapperopbrengst met eigen personeel te plukken en te verwerken. Ook bij dezen vorm van credietverleening heeft de tuinbezitter de beschikking over zijn klapperaanplantingen verloren.

De verdere bestaansmogelijkheid voor vele klapperproducenten, die gebukt gingen onder copraschulden — waarvan vele dadelijk executabel waren krachtens notarieele obligaties of Landraadvonnis, niet alleen voor wat betreft hun klappertuinen, doch ook ten aanzien van hun andere bezittingen, zooals huis, meubilair, erf, vee en transportmateriaal, zelfs ook sawah's of andere erven —, hing dus in den vervolge af van de goedertierenheid van den crediteur.

Wijzigingen in het Agrarisch reglement van Menado, teneinde bovengemelde misbruiken tegen te gaan, hadden in den regel weinig succes, omdat men meestal niet verder kwam dan tot het omzetten van deze copracontracten in geregistreerde tienjarige grondhuurcontracten, waarbij nochtans de tuinbezitter evenzeer de beschikking over zijn tuinen kwijt was.

De op Java in werking getreden geldschietersordonnantie (Staatsblad 1938 No. 532) kon evenmin als de woekerordonnantie veel effect sorteeren, daar deze ordonnanties zijn ingesteld op het bedrijf van geldleeningen en niet op den opkoop van producten, waarbij de credietverstrekking zijdens den crediteur-coprahandelaar niet in de eerste plaats is gericht op het verkrijgen van inkomsten uit hooge rentebedingen, doch veeleer op het zich verzekeren van de levering van producten door den debiteur, waarbij diens verplichtingen vaak onevenredig hoog werden opgevoerd, bijaldien de hoeveelheid te leveren producten de capaciteit van de klapperaanplantingen van den debiteur ver ging overtreffen, terwijl op niet-levering van de gestelde hoeveelheid copra een hooge boete werd gesteld.

Noch de oprichting van inheemsche credietinstellingen, noch van inheemsche verkooporganisaties kon in dezen toestand veel verbetering brengen, zoodat bij herhaling in den Mina-

hassaraad en zelfs in den Volksraad op Regeeringsinmenging werd aangedrongen.

Aan de Regeering stonden hierbij twee wegen open: de Wetgever kon bepaalde transacties ongeoorloofd verklaren met een afdoende contrôle op de niet-naleving van het verbodene, dan wel kon zij een systeem vaststellen, waarbij de positie van de producenten economisch sterker zou worden, zooals bijv. bevordering van organisatie, voorziening in goedkoop crediet, betere voorlichting op het gebied der klapperproductie etc. etc.

De door de Regeering gevolgde weg bestaat uit een combinatie van beide systemen en baant ook den weg voor de reeds eerder ingezette actie tot schuldbevrijding van de klappertuinbezitters, waartoe door de Algemeene Volkscredietbank bescheiden stappen waren ondernomen in samenwerking met een coöperatieve vereeniging, „de P(roducten) V(erkoop) C(entrale)", een Inheemsche rechtspersoon, die ten behoeve van gemelde bank de copra van Inheemsche producenten-debiteuren in ontvangst neemt en realiseert en c. q. ook in pand gegeven Inheemsche tuinen kan opkoopen.

In de ordonnantie is voorts slechts de rechtsverhouding van copraproducent tot coprahandelaar geregeld; de handel tusschen handelaren onderling en die van handelaren met exporteurs, zoomede de handel in copra afkomstig van klapperondernemingen op gronden met een Europeeschen rechtstitel werden geheel vrijgelaten. Het tusschen den Inheemschen producent en den coprahandelaar gesloten contract tot levering van copra wordt slechts dan als een copracontract in den zin der ordonnantie aangemerkt, indien daarbij is bedongen levering van copra op een tijdstip later dan 3 maanden na de dagteekening van de overeenkomst, zoodat contante verkoop van copra of klappers afkomstig van bevolkingsaanplantingen, zoomede overeenkomsten, die binnen 3 maanden moeten worden afgewikkeld, buiten deze regeling vallen.

Alvorens tot de nadere bespreking van de afzonderlijke artikelen over te gaan, moge nog worden opgemerkt, dat de behandeling van de ontwerpordonnantie in den Volksraad weinig nieuwe gezichtspunten opende.

Van verschillende zijden werd geklaagd over een overhaaste behandeling, waardoor een nauwer contact en meer ruggespraak met belanghebbenden vanwege den geringen tijd en den grooten

afstand zou zijn bemoeilijkt. De Regeering wees dit verwijt af, daar toch reeds eenige jaren voorbereidende besprekingen te Menado waren gehouden, waarbij de groote richtlijnen reeds waren bekend gesteld.

De opmerkingen van de juristen-leden waren zeer beperkt. Het lid Mr. Ko Kwat Tjiong uitte alleen de vrees, dat het in de ordonnantie opgenomen vergunningsstelsel door het Bestuur zoodanig zou worden gehanteerd, dat de coprahandelaar bevreesd zou moeten zijn gedwongen te zullen worden reëele verliezen te nemen, teneinde zijn goodwill bij de overheid niet te verliezen, welke vrees echter door de Regeering als volkomen ongegrond werd verklaard. Overigens betroffen de opmerkingen van gemeld lid zoomede van zijn medelid Mr. Boelen slechts enkele technische kwesties van ondergeschikten aard; Mr. Boelen was o.a. bevreesd voor aantasting van verkregen rechten, doch hiervan bleek geen sprake te zijn, daar, zooals de Regeeringsgemachtigde het zoo kernachtig uitdrukte, „geen strooptocht jegens de handelaren wegens oude zonden werd ingeleid, doch slechts een actie tot verbetering van de misstanden".

Het is wel zeer merkwaardig, dat geen van de juristen in den Volksraad nader is ingegaan op de bepaling, zooals deze in artikel 4 lid 2 der ordonnantie is vastgelegd, n.l. dat de inschrijving als coprahandelaar — waarover hieronder nog nader zal worden uitgeweid — uitsluitend zal plaats vinden, als deze „te goeder naam en faam" bekend staat. Men achtte klaarblijkelijk deze omschrijving afdoende, alhoewel — gelijk nader zal blijken — hierin de cardo quaestionis is gelegen.

De leden Vas Dias en Kan hadden het voornamelijk over de economische consequenties van de ontworpen regelingen, speciaal voor wat betreft de hulp, die de Algemeene Volkscredietbank en de Producten Verkoop Centrale bij de schuldbevrijdingsactie zullen kunnen presteeren zonder in de positie te geraken van copraspeculant te worden en de prijzen te beïnvloeden. De Regeering stelde hen hieromtrent evenwel gerust.

Van verschillende zijden werd nog aangedrongen op de instelling van een Commissie van Advies, die den Resident zou bijstaan bij de beoordeeling van de inschrijving van coprahandelaren, waaromtrent de Regeering de toezegging deed, dat — indien hieraan in de practijk behoefte zou ontstaan — nog een nader voorstel zou

kunnen worden gedaan, doch dat zij er de voorkeur aan gaf eerst de practische uitwerking van de ordonnantie af te wachten.

Nadat de Regeering nog t.a.v. eenige technische punten aan de geuite wenschen en bezwaren was tegemoet gekomen, werd het ontwerp der ordonnantie, ongewijzigd voor wat betreft de hoofdzaken, zonder hoofdelijke stemming aangenomen en is de ordonnantie op 1 April 1939 in werking getreden.

De essentialia van de ordonnantie worden gevormd door de in artikel 2 vastgelegde tweeledige bepaling, dat het slechts aan een coprahandelaar, die in het bezit is van een door het Hoofd van Plaatselijk Bestuur afgegeven geldige opkoopvergunning, toegestaan wordt om copracontracten te sluiten, zoomede om de rechten uit copracontracten gesloten voor en na het in werking treden van deze ordonnantie over te nemen (alinea één), terwijl blijkens alinea 2 deze opkoopvergunningen slechts worden verleend aan een coprahandelaar, die als zoodanig door den Resident van Menado is ingeschreven; deze inschrijving als coprahandelaar vindt ingevolge eerdergemeld artikel 4 uitsluitend plaats, indien de aanvrager coprahandelaar is in den zin van deze ordonnantie en hij bovendien „te goeder naam en faam" bekend staat, terwijl nadere uitvoeringsregelingen nog bij de Regeeringsverordening zouden worden vastgesteld, hetgeen is geschied bij de z.g. Copracontracten-verordening Menado (Staatsblad 1939 No. 93), die tegelijk met de ordonnantie in werking is getreden.

De voornaamste bepaling hiervan naast de administratieve uitvoeringsvoorschriften wordt wel gevormd door artikel 3 van deze verordening, waarbij wordt bepaald, dat aan den ingeschreven coprahandelaar en den houder van een opkoopvergunning door den Resident van Menado voorwaarden kunnen worden gesteld in het belang van een goede uitvoering van de ordonnantie en de op grond daarvan getroffen uitvoeringsregelen, terwijl de vraag of de gestelde voorwaarden richtig zouden zijn nagekomen ter uitsluitende beoordeeling van dezen Resident zoude staan.

Bij besluit van den Resident van Menado d.d. 1 April 1939 No. C3/11/23. zijn vastgesteld de voorwaarden, welke genoemde autoriteit heeft meenen te moeten vaststellen teneinde een goeden coprahandel te waarborgen en welke als een merkwaardig staaltje van gedelegeerde wetgeving hieronder in extenso zullen worden opgenomen :

De Resident van Menado

Overwegende, dat het in het belang van de rechtszekerheid gewenscht voorkomt algemeene richtlijnen aan te geven voor het handeldrijven in copra middels contracten als bedoeld in artikel 1 van de copracontractenordonnantie Menado (Staatsblad 1939 No. 92) tusschen coprahandelaren voorzien van een opkoopvergunning en copraproducenten.

Overwegende, dat het doel van een copracontract behoort te zijn, met gebruikmaking van behoorlijke middelen, zich verzekeren van copra van den producent.

Overwegende, dat blijkens de strekking der bepalingen van bovengenoemde ordonnantie de bedoeling van den wetgever is geweest zoowel aan den coprahandelaar als aan den producent een redelijke bescherming te geven.

Overwegende, dat een coprahandelaar, die niet te goeder naam en faam bekend staat dan wel iemand van wien misbruiken ten nadeele van copraproducenten zijn te vreezen op deze bescherming geen aanspraak kan maken.

Gelet op het derde lid van artikel 8 van bovengenoemde ord. (Staatsblad 1939 No. 92) jo het eerste en tweede lid van artikel 3 der copracontractenverordening (Staatsblad 1939 No. 93).

Heeft besloten

Behoudens nadere beslissing door den in bovengenoemde ordonnantie bedoelden gezaghebbende, bij wien in hooger beroep kan worden gekomen, te bepalen, dat een coprahandelaar niet te goeder faam bekend staat dan wel misbruiken ten nadeele van copraproducenten worden gevreesd indien hij zich schuldig maakt aan :

a). het bedingen van een hoogere rente dan 5 % per kwartaal;

b). het niet verstrekken van een behoorlijk opgemaakte quitantie, wichtnota, etc. aan den copraproducent wanneer copra wordt ingebracht;

c). het bedingen van een hoogere boete dan *f* 1,50 voor elke te weinig geleverde picol copra;

d). het vorderen van boete wegens te weinig geleverde copra voor een grootere hoeveelheid dan volgens contract in twee kwartalen geleverd was moeten worden indien en voorzoover de copraproducent nalatig is gebleken in de nakoming van het copracontract waartoe hij zich heeft verbonden;

e). het achterwege laten van de afgifte van de schuldovereenkomst bij vervanging van die overeenkomst door een nieuwe, ook zonder dat daartoe een verzoek is gedaan;

f). het geven van crediet aan dan wel zich garant stellen voor een kooper op een verkooping aangevraagd door een coprahandelaar, wiens verzoek en inschrijving in het register geweigerd is moeten worden, tenzij men tot het geven van dit crediet is verplicht wegens vorderingen op geëxecuteerde.

Ik moge ten aanzien van den formeelen kant van dit besluit allereerst opmerken, dat het nimmer in de bedoeling kan hebben gelegen, dat in een residentsbesluit gederogeerd zou worden aan bepalingen van het contractenrecht en de contractsvrijheid, zooals deze in ons Burgerlijk Wetboek zijn vastgelegd. Zelfs in den meest vergaanden vorm van delegatie van wetgeving is het in Nederland nog niet voorgekomen, dat delegatie plaats vond aan den Commissaris der Koningin, waarmede een Resident ouden stijl (Gewestelijk Bestuurshoofd) het beste te vergelijken is.

Het is dan ook zeer de vraag of het den Volksraad bij de behandeling van de ordonnantie wel voldoende duidelijk is gemaakt en geworden, dat onder het mom van z.g. administratieve uitvoeringsmaatregelen inbreuk op deze contractsvrijheid en ook op het bestaande contractenrecht zou worden gemaakt. Zulks is trouwens ook niet wel mogelijk, daar wijzigingen in ons bij Koninklijk Besluit vastgesteld Burgerlijk Wetboek toch niet door een lageren Wetgever kunnen worden aangebracht, terwijl de Wetgevende bevoegdheid van een resident, die na de invoering van de bestuurshervorming in de Buitengewesten niet eens meer hoofd van Gewestelijk bestuur is, geheel uitgesloten moet worden geacht. Ik meen dan ook, dat de rechtsgeldigheid van dit besluit zeer dubieus is en de rechter zijn toetsingsrecht zeer zeker te dien aanzien zal kunnen uitoefenen. Tegen een dergelijke wijze van wetgeving dient dan ook ernstig bezwaar te worden gemaakt.

Wat den materieelen inhoud betreft, zijn de sub a en b gemelde bepalingen alleszins redelijk te achten, terwijl ook een boete van *f* 1.50 per picol voor elke te weinig geleverde picol copra in verband met de huidige lage prijzen ook wel billijk is, al kan niet worden ingezien waarom de resident hierbij betreffende de berekening van de geleden schade op den stoel van den rechter heeft meenen te moeten gaan zitten, hetgeen gelijkelijk geldt van de

sub d gemelde bepaling, die evenmin rekening houdt met den door den handelaar zelf afgesloten doorcontracten met een exporteur of afnemer in het buitenland.

De sub e gemelde bepaling spreekt voor zichzelf.

De slotbepaling is echter onduidelijk, daar credietverleening op een executievendutie toch geschiedt door den vendumeester dan wel bij venduties gehouden buiten garantie van het Gouvernement door den executant en miskent de bepalingen van het vendureglement; de bedoeling is klaarblijkelijk geweest het werken met stroomannen te voorkomen, doch dit is dan wel weinig duidelijk uitgedrukt.

Indien wij thans nog even teruggaan tot de oorspronkelijke ordonnantie zelve, dan blijkt, dat de artikelen 5 tot en met 11 bepalingen inhouden betreffende de inschrijving, dan wel de weigering of doorhaling daarvan en de wijze waarop hooger beroep mogelijk wordt gemaakt. Artikel 12 legt den coprahandelaar een mededeelingsplicht t.a.v. contracten op.

In het belangrijke artikel 13 is nog een regeling vastgesteld, inhoudende dat de opbrengst van het geheele of gedeeltelijke bezit aan klapperaanplantingen voor niet langer dan 5 jaren aan een coprahandelaar mag toevallen, zullende copracontracten voor een langer tijdvak aangegaan tot 5 jaar worden ingekort, terwijl zoodanige overeenkomst niet mag worden aangegaan voor de intrede van de 12de maan l voorafgaande aan den datum, waarop de uitvoering der overeenkomst een aanvang zal nemen; vooruitbetaling of verrekening van de copraopbrengst mag evenmin over een langeren termijn geschieden dan een jaar en tot geen hooger bedrag dan het evenredig bedrag tot elk jaar, terwijl t.a.v. betalingen of verrekeningen in strijd hiermede als straf nietigheid is bepaald.

Voorts is het verboden copracontracten af te sluiten, waarbij een producent zich verplicht uit zijn klapperaanplantingen meer copra te leveren dan de te verwachten opbrengst daarvan toelaat, terwijl te dien aanzien voorts nog is bepaald, dat aangenomen dient te worden, dat — zoo het tegendeel niet is bepaald — levering van de overeengekomen hoeveelheid copra geheel uit de aanplantingen van den copraproducent moet geschieden; bijaldien de contractueele hoeveelheid copra de opbrengst van de copraaanplantingen van den debiteur te boven gaat, wordt die hoeveelheid tot bedoelde opbrengst ingekort.

Artikel 14 bevat een verbod aan den copraproducent om nieuwe overeenkomsten aan te gaan, die inbreuk zouden kunnen maken op reeds eerder door hem aangegane verplichtingen.

In artikel 15 is bepaald, dat van een notarieele acte, opgemaakt terzake van een met een coprahandelaar gesloten copracontract, geen grosse mag worden afgegeven; deze bepaling, die overgenomen werd uit de geldschietersordonnantie, dwingt dus den crediteur den gewonen weg van rechten te volgen, terwijl de acte als gewoon bewijsmiddel dienst kan doen. De Regeeringsgemachtigde heeft bij de behandeling in den Volksraad nog medegedeeld, dat dit een eenvoudige kwestie zou zijn, hetgeen wel zeer optimistisch is, daar een ieder, die ook maar eenigszins op de hoogte is met de beruchte rechtspractijk in de Minahassa, weet welk een bron van chicanes een Landraadproces middels de ontelbare zaakwaarnemers aldaar vormt, zoodat het jarenlang duurt alvorens een vonnis kan worden verkregen, terwijl de kans op daadwerkelijke executie in den regel ook tot de uitzonderingen behoort, daar in verband met de ingewikkelde adat tegen deze executies van tuinen weer door allerlei familieleden en deelgerechtigden meestal een of meerdere verzetten worden aangeteekend, waarmede ook weer eenige jaren gemoeid zijn, zoodat de kans, dat de crediteur middels executie aan zijn geld komt, tot de zeldzaamheden behoort. Toen schrijver dezes als t.v. notaris-vendumeester te Menado in functie was, was het een advocaat in 5 jaar gelukt eindelijk eens één executievendutie te laten houden terzake van een copracontract!

De verschillen met de geldschietersordonnantie zijn dan ook wel groot, immers het betreft hier niet een simpele geldleening met afbetalingen, doch een zich over vele jaren uitstrekkende copraleverantie, terwijl het opleggen en de verdeeling van den bewijslast bij den Landraad dikwijls ook op merkwaardige wijze plaats vindt, zoodat de woorden van den Regeeringsgemachtigde een wel wat erg optimistischen kijk op deze kwestie geven.

In alinea 3 is nog bepaald, dat z.g. onherroepelijke machtigingen tot verkoop van goederen van den debiteur of een derde ongeldig zijn, zoodat de rechtspositie van den crediteur ook in dit geval er zeer op is achteruitgegaan.

In artikel 16 is overname van contracten door een handelaar, die niet in het bezit is van een opkoopvergunning, nietig verklaard.

In artikel 17 wordt den coprahandelaar nog een omvangrijke mededeelingsplicht omtrent de aangegane copracontracten opgelegd.

De overige artikelen van de ordonnantie bevatten strafbepalingen ten aanzien van de overtredingen, waarbij de straffen, die een coprahandelaar kan oploopen, merkwaardigerwijze veel hooger zijn dan en wel in schrille wanverhouding staan tot die, welke de producent, die toch veel gemakkelijker bedrog kan plegen en dikwijls ook heeft gepleegd, kan verkrijgen.

Voorts bevatten de slotartikelen bepalingen betreffende het opleggen van een kostenvergoeding en een vrijstelling van zegelrecht voor bepaalde stukken.

Indien wij thans, nadat deze copracontractenordonnantie $1^1/_2$ jaar heeft gewerkt, nagaan wat hiervan de resultaten zijn geweest, dan moet allereerst de aandacht erop worden gevestigd, dat de copra-situatie spoedig na het in werking treden van de ordonnantie zich aanzienlijk heeft gewijzigd.

De copra uit de Minahassa toch placht grootendeels te worden geëxporteerd naar de landen gelegen rond en bij de Oostzee, zoomede Hamburg en Bremen. Door den in September 1939 uitgebroken oorlog werd de export naar Duitschland en Polen aanstonds stopgezet, terwijl na de bezetting van Noorwegen, Denemarken, Nederland en de Baltische staten de export van Minahassa-copra practisch geheel tot stilstand kwam, met dat gevolg, dat de copra vrijwel onverkoopbaar werd en de copraprijs tot zoodanig peil daalde, dat de productiekosten ternauwernood werden goedgemaakt, ja zelfs de Regeering in September j.l. is moeten overgaan tot verleenen van steun aan de copraproducenten middels oprichting van het Coprafonds, dat nu de copra van de bevolking opkoopt tegen een prijs, die de zelfkosten net dekt.

De onverkoopbaarheid van de copra en de dientengevolge plaats gevonden hebbende catastrofale daling van den copraprijs tastte niet alleen de positie van copraproducenten, doch ook van handelaren sterk aan; deze laatsten voeren tenslotte in hetzelfde schuitje als de producenten en begonnen ook vast te loopen, aangezien alle door hen verleende credieten bevroren geraakten.

Toen dan ook het Bestuur de reeds vóór de invoering der ordonnantie op beperkte schaal aangevangen schuldbevrijdingsactie in nauw contact met de Algemeene Volkscredietbank en de Producten Verkoop Centrale voortzette, vond het met de ordonnantie in de

hand een vruchtbaren bodem voor verdere actie, daar handelaren er ook grooten prijs op gingen stellen om — al was het slechts weinig — contanten te ontvangen voor een onzeker bedrag aan hooge boekvorderingen op totaal verarmde debiteuren, wier positie zich gedurende den duur van den wereldoorlog zeker niet ten goede zou wijzigen.

De gegevens ingediend door coprahandelaren zijn verwerkt in een rapport met toelichtende beschouwingen, samengesteld door den Controleur voor agrarische zaken te Menado en in Maart 1940 gepubliceerd; dit rapport is minder pessimistisch dan verwacht. Onder meer blijkt, dat het aantal copracontracten minder groot is dan oorspronkelijk werd aangenomen; n.l. slechts ruim 13% van de schulden bleek afkomstig te zijn uit copracontracten tegen ruim 35% uit acceptaties en ruim 45% uit rekening-courant-verhouding en slechts 5 % uit vonnissen, waarbij vorderingen waren toegewezen.

Door de indiening van alle door gemelde ordonnantie verplichtend gestelde opgaven, kreeg het Bestuur voorts een meer nauwkeurig overzicht van de grootte van de schuldvorderingen der handelaren, het ontstaan daarvan en de hoeveelheid gebonden copra.

Het totale bedrag van de schulden viel betrekkelijk mee; tegen een taxatie van circa $2^1/_2$ millioen in de Memorie van Toelichting genoemd, bleek in de praktijk, dat deze schulden, waarvan het grootste gedeelte afkomstig is uit streken rondom Menado, niet meer dan circa $1^1/_2$ millioen bedroegen, zoodat ook met de schuldbevrijdingsactie een veel kleiner bedrag gemoeid zal zijn. Behalve deze vorderingen bestaan echter nog ± 2500 huurcontracten.

Voorts blijkt, dat de preventieve werking der ordonnantie groot is geweest; de mogelijkheid tot optreden tegen kwade elementen, zoomede het beperken van den omvang der schulden vormt een factor ten goede bij het verleenen van nieuwe voorschotten en het afwikkelen van oude contracten.

Het bedrag der voorschotten zoomede het aantal der overeenkomsten zullen dalen en speciaal ook de huurovereenkomsten, die meestal op de volgende wijze tot stand komen. Dikwijls heeft een handelaar naast zijn opkoopbedrijf een toko, alwaar de producent naast een geldleening goederen op crediet kan krijgen; indien dit crediet te hoog oploopt dan wel bij niet betalen, vindt voldoening

van de schuld meestal plaats door het in tijdelijk genot afstaan van een klappertuin, zoodat de voorschotovereenkomst dus in een huurovereenkomst wordt omgezet. Ingevolge artikel 13 der ordonnantie wordt de mogelijkheid daartoe thans sterk belemmerd, zoodat tokohouders in de negorijen veel voorzichtiger met hun credietverleening worden.

De bepaling in bovengemeld Residentsbesluit, dat een handelaar niet te goeder naam en faam bekend wordt geacht, indien er over meer dan twee kwartalen boete wordt geëischt, heeft de bijberekening van boete tot in het oneindige ook zeer sterk beperkt; hierdoor kunnen ook vele schulden tot reëele bedragen worden teruggebracht. Het is mij persoonlijk bekend, dat de bevolking, die langzamerhand van deze bepaling doordrongen wordt, bij herhaling de tusschenkomst van het Bestuur heeft ingeroepen, waardoor dikwijls een billijke schuldregeling is mogelijk gemaakt.

Het retrospectieve onderzoek inzake de vóór 1 April 1939 gesloten overeenkomsten heeft hoofdzakelijk tot doel gehad te onderzoeken of er bij de totstandkoming minder oirbare praktijken door de voorschotgevers zijn toegepast, terwijl in het bevestigende geval deze voor de keus zijn gesteld òf die overeenkomst tot een voor beide partijen reëele basis terug te brengen òf geen inschrijving als handelaar te verkrijgen, zoodat er geen nieuwe slachtoffers zouden worden gemaakt. Ook hier heeft de ordonnantie een heilzame uitwerking gehad, al is vanzelfsprekend iedere overgangsperiode moeilijk, hetgeen natuurlijk ook voor den coprahandel geldt.

Een zeer gelukkige omstandigheid wordt voorts gevormd door de reeds hierboven vermelde schuldbevrijdingsactie van de A. V. B., waarbij de schulden aan den handelaar door deze Bank worden overgenomen en middels de P. V. C. afgelost. Deze schuldbevrijdingsactie werd in de laatste maanden zeer in de hand gewerkt door de behoeften van de handelaren aan contanten en het besef, dat men deze hooge boekvorderingen tot een reëele basis diende terug te brengen, terwijl het daarnaast moet worden toegejuicht, dat de Regeering het de Bank mogelijk heeft gemaakt om op grootere schaal deze schuldbevrijdingsactie te entameeren.

Met voldoening kan worden geconstateerd, dat het vooral in de laatste maanden gelukt is om met eenige groote handelaren met vele schuldvorderingen op bevredigende basis regelingen te treffen tot overname door de Bank van hunne posities, waardoor alle partijen geholpen werden en er ook voor de Inheemsche bevolking,

aan wie zeker ook nog een goede leveringsdiscipline dient te worden bijgebracht, een behoorlijke kans bestaat om in de toekomst bevrijd te geraken van de tevoren zoo loodzwaar op hen drukkende schulden.

Resumeerende kan men derhalve zeggen, dat gemelde ordonnantie — zij het ook op door den ingetreden oorlogstoestand aanvankelijk niet geheel verwachte wijze, — tezamen met de schuldbevrijdingsactie de kwestie der copravoorschotschulden tot een voor alle partijen bevredigende oplossing heeft gebracht, hetgeen dan toch de opzet is geweest.

Tenslotte zou ik dit artikel niet willen beëindigen zonder een woord van hulde te brengen aan het economisch inzicht en werk van Dr. de Vries, Hoofdambtenaar bij het Departement van Economische Zaken, zoomede den Resident Van Rhijn en den Controleur voor Agrarische zaken Luteyn, welke laatste vooral met veel doorzettingsvermogen en tact in het belang van alle betrokken partijen is werkzaam geweest, speciaal bij de schuldbevrijdingsactie.

ONTVANGEN BOEKEN EN TIJDSCHRIFTEN

Djåwå, Tijdschrift van het Java Instituut: Januari en Maart 1941

Inhoud: Djoeragan Dempoehawang, door R. T. A. A. Probonegoro. (met illustraties)

Soendanese gebruiken bij geboorte, door A. Prawirasoeganda en R. Achdiat K. Mihardja.

Madoerese Vorstenhelden in Bengkoelen, door Dr. H. J. de Graaf.

En andere bijdragen en overzichten.

Tijdschrift: De Ingenieur in Nederlandsch Indië. October, November, December, Januari 1940/1941

Inhoud:

Octob. '40. De Royal Air Force, door Ir. dr. G. Otten

Resultaten der proefnemingen met gewapend beton platen te Tandjong Priok, door Prof. Ir. W. J. Th. Amons en A. J. Bouwensch.

„The workers will not fail you" bij Lord Beaverbrook

Novem. '40 Ter herdenking: Ir. A. Noordijk, door Ir. S. Snuijf

Aan de Leden van de groep Ned. Indië van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, door W.

Over een onderzoek naar de eigenschappen van houtverbindingen met moerbouten, de mogelijkheden tot verbetering en enkele practische toepassingen, door Ir. H. Krul.

Decem. '40 Bij de jaarwisseling, door W.

Eenige details omtrent reversie-niveau's, door Ir. P. H. Polderman.

Januari '41 Het dimensionneeren van houten doos- en I-liggers, door Dipl. Ing. C. W. A. Oyens.

Beschouwingen over de hydraulische eigenschappen en de toepassing van vulkanisch zand uit Tawangmangoen, door Ir. R. M. Sedijatmo.

en andere bijdragen en overzichten.

Jaarverslag 1939: Centrale Commissie voor migratie en kolonisatie van inheemschen.

Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

a. Beschrijving der handschriften. MENAK, door R. M. Ng. Dr. Poerbatjaraka.

b. Tijdschrift: Kon. Bat. Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Inhoud: In Memoriam S. R. Steinmetz 1862—1940 en A. C. Haddon 1855—1940, door J. Ph. Duyvendak.

Tjandi Djawi op een reliëf, door Dr. W. F. Stutterheim.

En andere bijdragen en overzichten.

Tijdschrift: the Asiatic Review, October 1940.

Inhoud: Some Problems of Indian Education, by Diwan Bahadur S. E. Runganadhan.

Indian Nationalism and the War, by T. A. Raman.

The Royal Indian Navy, by Admiral Sir Herbert Richmond.

En andere bijdragen en overzichten.

Covim-blaadje: Wat U misschien niet weet. Volkslectuur 1940.

KOLONIALE STUDIËN

INHOUD

Bladzijde

Wijsgeerige Koloniale Rechtsleer, II, door Dr. J. J. van Rijckevorsel 117

De aanpassing van het Inlandsch onderwijs op Bali aan de eigen sfeer, door H. te Flierhaar 135

De Cultureele en Sociale Taak van de radio in Nederlandsch-Indië, door D. de Vries 160

De Panchayat, door Mr. H. D. van Werkum 175

De beteekenis van den Nederlandsch-Indischen Mijnbouw, door Dr. Ir. R. W. van Bemmelen 186

Ontvangen boeken en tijdschriften 201

WIJSGEERIGE KOLONIALE RECHTSLEER II

DOOR Dr. J. J. VAN RIJCKEVORSEL

EERSTE VRAAGSTUK.

Is het geoorloofd, koloniën te stichten in het grondgebied van een anderen staat?

II.

De oplossingen van het vraagstuk.

Par. 2.

De tot nu als juist erkende oplossingen.

Onder de tot nu zoogoed als algemeen erkende titels, die recht geven tot het stichten van eene kolonie ook zelfs in een land, waar de bevolking reeds in een staatsgemeenschap leeft, zijn er twee, die dat recht van stonde af geldig doen zijn. De derde titel, die thans algemeen wordt aangenomen, heeft slechts de kracht, na een tamelijk lang tijdsverloop zulk een stichting rechtsgeldigheid te verleenen.

Beginnen we met de twee eerste, de meest afdoende titels.

De *allereerste* en meest volledige titel is wel deze: *„Ware en vrijwillige keuze". De Vitoria* eischt er voor, dat daarbij *„geen vrees en onwetendheid"* in het spel zij en dat zoowel het volk d.i. op zijn minst *„het grootste gedeelte"* van het volk, als ook zijn *„werkelijke meesters en vorsten"* toestemmen. Wat de veroveringen der *Spanjaarden* betreft, betwijfelt hij zeer, of aan deze vereischten voldaan is. *„Eerstens wisten die inboorlingen niet, wat ze deden, en misschien begrepen ze zelfs niet eens, wat de Spanjaarden van hen eischten. Verder stelden dezen hun vragen* (of nl. de inboorlingen

den Spaanschen koning *„als hun heer en meester . . . aanvaarden en . . . erkennen"* wilden) *„aan een ongewapende, vreesachtige menigte, terwijl ze zelf in volle wapenrusting om hen heen stonden"*.

Om een dergelijke reden weigerde *Lord Salisbury* in 1889 de souvereiniteit van *Portugal* over bepaalde districten van *Nyassa* te erkennen, voor zoover die gebaseerd was op een vlaggen-uitdeeling aan onwetende inheemsche hoofden; maar het is niet minder te betwijfelen, of de inlandsche hoofden, met wie *Stanley* uit naam van de *„Association Internationale Africaine"* verdragen sloot, waarbij zij de souvereiniteit van deze *„Association"* erkenden en tot teeken daarvan haar vlag aannamen, begrepen, wat zij deden.

Afgezien echter van de vraag, of deze wijze van kolonie-stichten in bepaalde gevallen al dan niet juist is toegepast, moet erkend worden, dat zij op zich zelf genomen rechtmatig is. *De Vitoria* bewijst dit als volgt : *„Elke staat kan zich een heerscher kiezen en hiertoe zou niet eens de instemming van allen noodig wezen, maar de toestemming van het grootste gedeelte schijnt voldoende te zijn omdat datgene, wat door de meerderheid bepaald is, geldt, al brengen anderen hun stem er tegen uit. Anders zou men immers niets ten nutte van den staat kunnen doen, daar het moeilijk is, dat allen het met dezelfde meening eens zijn"*.

Wat ten slotte die meerderheids-instemming aangaat, zou de vraag kunnen geopperd worden, of er geen gevallen mogelijk zijn en zelfs zijn voorgekomen, waarin deze instemming middellijk verleend werd, d.w.z. door een vorst, aan wiens beslissingen de meerderheid zich onvoorwaardelijk had toevertrouwd. Vooral voor Oostersche volkeren lijkt zoo iets niet onaannemelijk, zeker niet in de oude despotische tijden.

De *tweede* titel, welke de stichting van eene kolonie in het gebied van een reeds bestaanden staat billijkt, is de noodzakelijkheid, om geschonden rechten te herstellen en de zekerheid te verwerven dat er geen schending meer zal plaats hebben.

De Vitoria, die zeer zeker bijzonder aan zijn koloniseerende landgenooten dacht, maar daarbij toch steeds de rechten der pas ontdekte volkeren scherp in het oog hield, beschrijft dezen titel aldus: *„Wanneer de Spanjaarden, na alle middelen beproefd te hebben, geen veiligheid van den kant der barbaren kunnen verkrijgen, tenzij door hun staten in bezit te nemen en hen te onderwerpen, is het hun geoorloofd, zelfs dit te doen"*.

En waar bestaat nu de *„veiligheid"* in, die hij voor zijn landgenooten opeischt? Niet slechts hierin, dat de Spanjaarden niet in hun eigen vaderland worden lastig gevallen, doch bovendien, dat zij ook elders en in het bijzonder in het land van de *„barbaren"* niet worden gehinderd bij het uitoefenen van de natuurlijke samenlevings- en verkeers-rechten. Onder deze nu verstaat hij: *„het recht, naar die landen te reizen en daar te verblijven, mits zonder eenig nadeel voor de barbaren"*; verder het recht, om *„tenminste zonder hun land schade te doen, bij hen handel te drijven, b.v. door daar koopwaren in te voeren, die zij missen, en door van daar goud, zilver of andere zaken, waaraan zij overvloed hebben, uit te voeren"*; zoo ook het recht, te deelen in het *gemeenschappelijk bezit* van zaken, waarvan aan andere vreemdelingen het gemeenschappelijk bezit met de landsburgers is toegestaan, b.v.: het recht *„goud te delven op het gemeenschappelijk grondgebied of uit de rivieren, paarlen te visschen in de zee"* enz.; ten slotte het recht *„de voorrechten der burgers te genieten, evenals andere menschen, die dezelfde lasten dragen, als andere"*. Wat later noemt hij nog: het natuurlijke recht, medemenschen te verdedigen tegen tyrannieke vervolging, als *„het offeren van onschuldigen"*, het *„menschen zonder vorm van proces dooden en zich met hun vleesch voeden"* en ten slotte rekent hij tot die tyrannieke vervolgingen: *„het verhinderen van het vrije verkondigen van het Evangelie aan hen, die luisteren willen,* de *bekeering beletten door hen, die tot Christus bekeerd zijn, te dooden of op andere wijze te straffen of door bedreigingen"* en eindelijk het *„door geweld of vreesaanjaging terugbrengen"* van Christenen *„tot de afgoderij"*.

De Vitoria noemt dezen titel der veiligstelling van de algemeene natuurrechten niet zonder meer afdoende, om een volk zijn zelfstandig bestaan te ontnemen en het tot een overheerschte kolonie te maken. Hij eischt uitdrukkelijk, dat *„alle middelen beproefd worden"*, om die veiligheid op vreedzamer wijze te verwezenlijken. Als voornaamste middelen somt hij op: *„door redeneering en overreding het geschilpunt uit den weg te ruimen en op alle mogelijke manieren bewijzen, dat men niet komt, om te schaden, maar vreedzaam gast wil zijn en bij hen verkeeren zonder eenigen overlast voor hen"*. Eerst wanneer aan dit alles voldaan is en *„de barbaren zich er niet bij willen neerleggen, maar van plan zijn geweld te gebruiken"*, mogen de verongelijkten *„zich verdedigen en alles doen, wat bijdraagt tot hun veiligheid, omdat men geweld met geweld mag*

keeren". Ter verduidelijking biedt hij deze veronderstelling aan: *„Veronderstel, dat de barbaren, nadat de Spanjaarden met allen ijver en met woord en daad bewezen hebben, dat zij hen niet verhinderen om vreedzaam en zonder schade te lijden in hun bezittingen te leven, toch in hun kwaadwilligheid volharden en er naar streven de Spanjaarden te vernietigen*" en dan besluit hij: *„Wanneer dat het geval is, kunnen zij alle rechten van den oorlog tegen hen uitoefenen, de vroegere vorsten afzetten en nieuwe aanstellen, doch steeds gematigd en overeenkomstig den ernst van den toestand en de grootte van het onrecht*".

Deze veronderstelling is echter niet het eenige geval, maar het duidelijkst sprekende. Ook al zouden de inboorlingen niet tot het *„vernietigen*" der Spanjaarden besloten hebben, maar hen slechtst het boven omschreven vreedzame leven of handel drijven onmogelijk maken, dan zouden ze toch al door geweld en onderwerping tot rede mogen gebracht worden; andermaal echter drukt *de Vitoria* erop: *„mits het geschiede zonder list en bedrog en zij*" (de Spanjaarden) *„geen denkbeeldige redenen tot oorlog zochten*".

Van den anderen kant geeft *de Vitoria* ééne uitbreiding aan dezen titel en een zeer redelijke, die evenals de hoofdtitel zelf ook thans zoogoed als algemeen erkend wordt. Hij leert nl., dat het onrecht tegen de natuurwet niet immer den Spanjaarden (of anderen kolonisatoren) zelf behoeft aangedaan te zijn, doch dat het hun ook geoorloofd kan zijn, het beschreven geweld te gebuiken, wanneer zij worden te hulp geroepen door een *„inboorlingen-partij, die onrecht geleden heeft en hen laat deelen in de belooningen der overwinning*".

Als bewijs nu voor zijn hoofd-stelling haalt hij aan, dat een dergelijk gebruik van geweld en onderwerping ook tegenover Christenen zou geoorloofd zijn, wanneer zij eenmaal de opgenoemde misdaden plegen, en dat de inboorlingen *„niet in betere omstandigheden behoeven te zijn, omdat ze ongeloovig zijn*", en verder, dat *„de vorst, die een rechtvaardigen oorlog voert, ipso jure rechter is over de vijanden en hen rechtmatig kan veroordeelen volgens de grootte van het onrecht.*"

Als bewijs voor de uitbreiding van de hoofd-stelling en den hoofdtitel merkt hij op: *„Er bestaat geen twijfel aan, of het belang van bondgenooten en vrienden een rechtvaardige reden tot oorlog is. Immers een staat mag rechtens buitenlanders te hulp roepen tegen buitenlanders, die hem onrecht doen, om die vijanden te straffen*".

Zietdaar de ook heden nog erkende, oer-oude titel: Is er hetzij tegenover de uit den vreemde aangekomenen, hetzij tegen hun bondgenooten zwaar onrecht gepleegd en kan dit onrecht niet voldoende hersteld en in de toekomst voorkomen worden, tenzij de rechtschenners òf voor geheel hun gebied óf voor een deel daarvan van hun onafhankelijkheid worden beroofd en onder het gezag van de vaderlandsche regeering der nieuw-aangekomenen worden gesteld, — dan is zulks geoorloofd.

De *derde* titel, die thans algemeen erkend wordt, vindt men bij de oudste schrijvers over het koloniale vraagstuk niet vermeld. Dezen handelen slechts over die titels, welke de kolonisatie van den beginne af geoorloofd maken, en deze derde titel doet dat niet.

Welke kracht heeft deze titel dan wel?

Deze titel maakt een zelfs onrechtmatig begonnen kolonisatie rechtmatig en rechtvaardigt dubbel een kolonisatie, die op grond van een der eerste twee titels rechtmatig begonnen is.

Op welke wijze?

Door de samenwerking van *twee* factoren. De *eerste* bestaat hierin, dat de nieuw-aangekomenen, die het grondgebied en zijn bewoners mogelijk op onrechtvaardige wijze onderwierpen, daarna op uitstekende wijze voor hen zorgden en hun orde en vrede, voorspoed en bloei brachten. De *andere* houdt in, dat die bewoners zich met den nieuwen toestand, de nieuwe regeering, verzoenden, haar — al was ze dan in den beginne opgedrongen — als wettig erkenden.

Zijn deze twee voorwaarden eenmaal verwezenlijkt, dan erkent ook het hedendaagsche internationale recht de wettigheid van een aldus met succes bekroonde kolonisatie. En terecht. Immers, zou die wettigheid verworpen worden, dan zou er uit volgen, dat er maar zeer weinige wettige koloniale regeeringen waren; dat er in tal van koloniën wettige redenen bestonden om op te staan tegen het daar — mogelijk sinds eeuwen — heerschende opperbestuur; dat er eindelooze rustverstoringen zouden dreigen. En dat alles zou eigenlijk niet alleen voor de koloniale gebieden gelden, maar tevens voor de groote meerderheid der Europeesche en Amerikaansche staten. Hoe weinige van deze hadden een volkomen rechtmatig begin!

Voor de rust en den vrede onder de menschen is de aanneming van deze rechtsverjaring of praescriptie in het publiekrechtelijke niet minder noodzakelijk, dan in de privaatrechtelijke orde. Toch

komen deze beide praescripties niet geheel overeen. Immers blijft bij de privaatrechtelijke het recht van den vroegeren bezitter gelden, zoolang deze zich tegen de onrechtvaardige aanranding van zijn recht verzet, — dit gaat echter niet op in het publiekrechtelijke. Al zouden de, zij 't dan ook onrechtmatig afgezette, vroegere vorsten protest blijven aanteekenen tegen de overweldigers van hun land en hun macht, toch vervallen hun rechten, wanneer de toestanden in dat land door de overweldigers volkomen geordend zijn en het volk bovendien — hier valle de nadruk op — de nieuwe heerschers althans stilzwijgend als wettig heeft erkend.

Van waar dit verschil?

Het spruit voort uit den geheel verschillenden aard van het privaat-rechtelijke bezit en het bezit van de regeeringsmacht. Het privaat-rechtelijk bezit heeft tot doel het welzijn van den bezitter zelf. Het bezit van de regeeringsmacht bestaat om het belang van het volk, heeft dit belang tot doel.

Uit het doel van het private bezit volgt als van zelf, dat een vervreemd privaat bezit aan den wettigen eigenaar moet teruggegeven worden, zoolang deze zulks eischt en de positieve wetgeving, gelijk in sommige gevallen noodig kan zijn, dien eisch niet om het algemeen belang ongeldig maakt. Zóó en zóó alleen komt het privaatbezit tot zijn recht en verwezenlijkt het zijn doel.

Gaat het echter om het bezit van de regeeringsmacht, die het volksbelang tot doel heeft, en is de toestand in het gebied, waarover die macht verloren werd, zoodanig, dat haar teruggeving aan de vroeger ontzette of verjaagde regeerders een ramp voor het volk zou inhouden, dan verliezen die vroegere regeerders door dit feit hun rechten op die regeering, dat bewind. Dit geval nu wordt algemeen aangenomen aanwezig te zijn, wanneer de toestanden in het onderworpen land goed geregeld zijn en de bevolking de nieuwe overheerschers als haar wettige regeerders erkent. En deze opzet is alleszins redelijk. In zulk een geval toch zullen de vroegere regeerders, behalve in het uitzonderlijke geval van een vrijwillige overdracht, hun oude regeeringsmacht nimmer kunnen herwinnen, tenzij ten koste van verstoring van orde, rust en welvaart en een immer te verafschuwen broederkrijg tusschen de burgers van een zelfde land.

Zeker kunnen de verjaagde regeerders, wanneer zij zich niet aan misdaden hebben schuldig gemaakt, hun achtergebleven private bezittingen terugvorderen en deze worden hun dan ook gewoonlijk

volledig hersteld, — maar zij hebben geen rechtmatige aanspraak meer op hun verloren regeeringsmacht. Ook een volksbeweging te hunnen gunste, die pas opkwam, nadat de toestanden volkomen geregeld waren en de nieuwe regeering door de stilzwijgende erkenning van de groote meerderheid des volks was gewettigd, kan hun dat recht niet terugschenken. Alleen in het practisch zoogoed als onmogelijke geval, dat het geheele volk het oude, geheel verlaten, regime weer zou willen herstellen, dat de nieuwe regeerders daarvoor hun toestemming zouden geven en dat deze verandering — want ook dit mag niet verwaarloosd worden — geen gevaar op zou leveren voor de verstoring der goede verhoudingen met andere volkeren, m.a.w. geen gevaar zou opleveren voor een buitenlandschen oorlog, zou hun macht nog kunnen herleven. Dan toch zou het algemeen belang geen schade lijden.

Par. 3.

Voorstel van een nieuwe oplossing.

In de eerste en tweede periode van de kolonisatie werden alleen de twee eerst vermelde titels: de vrijwillige afstand en het recht, om onrecht te herstellen en te voorkomen, door allen als rechtmatig erkend; in de nieuwe tijden kwam daar de titel van verjaring, die vroeger al *implicite* was aangenomen, uitdrukkelijk bij.

Toch achtten toen al velen en achten thans nog meerderen, dat deze titels niet volstaan, om sommige kolonisaties, die toch rechtmatig schijnen, afdoende te billijken. Er werden daarom verschillende nieuwe, vroeger nooit aangenomen, titels voorgesteld, als de opheffing van achterlijke volkeren, „koloniale expansie" enz. We meenen deze nieuwe titels te moeten verwerpen en gaven de de redenen daarvoor aan.

Moeten wij 't dan bij die oude drie titels laten?

We gelooven van niet en meenen aan de algemeen gevoelde behoefte van een vierden titel te kunnen voldoen door een oplossing voor te stellen, waarnaar sommige schrijvers hier en daar schijnen te wijzen.

De richting, waarin wij deze oplossing zoeken, kan het best worden aangeduid met de benaming: een natuurlijk verloop of een natuurlijke overgang van rechten. Als voorbeeld, hoe deze voor kan komen, diene het geval, waarin de eigendom van een bijzonderen persoon geheel buiten hem om onontbeerlijk wordt voor het

algemeen welzijn, b.v. voor het aanleggen van verdedigingswerken, vliegvelden enz.; ook al zou er in dat land geen formeele onteigeningswet bestaan, dan zou de eigenaar toch zijn rechten op dat stuk grond verliezen. Een ander geval is dat van een rijken vader met enkel minderjarige kinderen, maar die krankzinnig wordt. Ook al is de zaak niet door een wet geregeld, toch gaat het recht om de goederen van dien vader te beheeren natuurrechtelijk op een buitenstaander over, die door verwantschap of op andere wijze daarvoor is aangewezen.

Zeker, er is tusschen deze gevallen en dat van den voor te stellen titel in meer dan een opzicht verschil, — 't zijn en blijven maar analogieën, — doch de herkomst van die overgangen heeft dezelfde bron; ze zijn gevolgen en toepassingen van een zelfde wijsgeerig-rechtskundig grondbeginsel. Dit nu luidt: De menschelijke rechten zijn krachtens hun natuur zelf beperkt en die beperking is niet slechts van kwantitatieven aard, zoodat geen enkel menschelijk recht zich tot alle goederen of machten dezer aarde kan uitstrekken, — maar de rechtsbeperking heeft ook een kwalitatieve beteekenis. De rechten zijn niet homogeen, doch er zijn verschillende soorten, graden of orden van rechten, ook op het zuiver natuurrechtelijke gebied en zoowel waar dit tot het privaat recht, als waar het tot het publiek recht behoort. Zelfs kan één zelfde rechts-object tegelijk onder twee verschillende soorten van natuurlijke rechten vallen, die er onderling tegengestelde eischen aan stellen. Vandaar de schijnbare rechts-conflicten, die, dank zij het kwalitatief verschil der rechten, hun oplossing vinden: het lagere recht vervalt of wordt geschorst.

Het eigenaardige en in 't eerste oogenblik bevreemdende is hier zeker, dat ooit het trouw onderhouden van de natuurwet het verlies van een natuurrecht kan bespoedigen, terwijl het verwaarloozen van die zelfde wet het behoud van dat zelfde recht bestendigt. Denken we slechts aan een ouderenpaar, dat zijn kinderen met alle zorg en wijsheid opvoedt en ze aldus vroegtijdig geschikt maakt, hun eigen loopbaan te kiezen. Hier houdt het volledig zeggensrecht der ouders spoediger op, dan in het gezin, waar onverstand of mogelijk misdadige opzet de ontwikkeling en rijping der kinderen voor het volle leven vertraagt. Deze ouders zullen langer den plicht hebben, voor die kinderen te zorgen, en dus ook het daarvoor noodzakelijke recht op hun algeheele onderdanigheid.

Na deze inleiding de beloofde titel.

Hij gaat uit van het recht, dat alle menschen hebben, naar vreemde landen te gaan, zich daar te vestigen en handel te drijven enz., mits zij er anderen geen overlast aandoen.

Verondersteld wordt, dat er een uitgebreid aantal personen en gezinnen van hoogere beschaving, d.i. burgers van een land met voor dien tijd moderne techniek, economie, regeering-methodes en regeerings-instellingen, verhuisd is naar een land, waar niets van dat alles gevonden wordt, — waar nog een soort van aartsvaderlijk oerbetuur de zaken zoo eenvoudig mogelijk regelt.

Dit bestuur, dat mogelijk reeds de volheid heeft van een werkelijk staats-bestuur met recht over leven en dood, recht oorlog te verklaren enz., mist het recht, aan deze vreedzame nieuw-aangekomenen het binnenkomen in dit gebied te verbieden, tenzij er door hen misbruik van gemaakt wordt. Verzet tegen vreedzame vestiging zou aantasting der natuurlijke rechten inhouden en dus recht tot gewelddadig verweer geven en dit geval, dat al besproken werd, laten we hier buiten beschouwing.

Evenmin als tegen het eerste immigreeren kan de primitieve staat zich verzetten tegen den aanwas van de geïmmigreerde kolonie vreemdelingen.

Het gevolg van een en ander is, dat er ten slotte in dat min of meer primitieve en in elk geval technisch, economisch en politiek achterlijke land een *enclave* ontstaat, waar men op dit drievoudig gebied veel verder is.

Een verder gevolg is, dat het oer-bestuur van de Inheemsche bevolking onmogelijk in staat is, die *enclave* behoorlijk te besturen. Het heeft er noch de kennis, noch de middelen voor. Het verkeert in den toestand van een net opgevoed kind, dat op voorbeeldige wijze zorg droeg voor het ordenen, schoon-houden en gebruiken van zijn mooi speelgoed, maar toch niet in staat is, het beheer van de plotseling geërfde fabriek of reederij zijns vaders over te nemen.

Toch is er voor die *enclave*, evenals voor die erfenis, een regeling, een bestuur en dus een bestuurder noodig.

Erger : veelal is het voor de naar de vreemde landen verhuisden onmogelijk, dat zij hun politieke zaken, waar in den regel internationale verhoudingen mede gemoeid zijn, geheel zelf regelen. Voor die regeling is de wereld-kennis noodig, die alleen in hun vaderland voldoende gevonden wordt. Ook eischen hun onderhoud en hunne verdediging den aanvoer van nieuwelingen, wapens enz. uit het oude vaderland.

Wat ligt nu meer voor de hand, dan dat zij den primitieven heerschers verklaren: „Uw bewind, hoe goed ook voor Uw eigen volk, volstaat voor ons niet. Wij worden door onze behoeften en nooden gedwongen, de regeering van ons vaderland als onze regeering te erkennen. Anders zijn de twisten en moeilijkheden eindeloos".

En wat zou een verstandig vader-vorst anders kunnen antwoorden, dan dat dit juist en goed gezien is en dat hij tot heil zoowel van zijn eigen volk als van de vreemdelingen het betrokken gebied aan het bestuur van het vaderland der vreemdelingen overlaat?

Hij zou moeten beamen, dat de ontwikkeling der gebeurtenissen het regeeringsrecht hier deden overgaan van hem zelf, die het niet naar behooren kan uitoefenen, op de regeering, die er alleszins geschikt voor is.

Hier zijn eigen regeeringsrecht opeischen zou zijn een *summum jus*, maar een zóódanig, dat het meteen een *summa injuria* inhield, die beide volkeren ten verderf zou strekken. Het zou een ingaan tegen het natuurrecht zijn, dat hier in gevolge de feiten de regeeringsmacht overdroeg, eenigszins — maar niet geheel — gelijk dat zelfde natuurrecht zulks doet bij de verjaring.

„*Maar*" — zoo zal iemand wellicht vragen — „*als men dezen titel aanneemt, moet men dan ook niet zeggen: wanneer die primitieve regeering zich tot het moderne peil opwerkt, dan zal ook de regeeringsmacht natuurlijk tot de gemoderniseerde primitieven of gelijkgeschakelde achterlijken terugkeeren?*".

Deze opmerking, die wel iets waars bevat, doch een deel der bij dit nieuwe vraagstuk te behandelen factoren verwaarloost, zullen we nader bespreken in ons derde deel, waar we de al of niet noodzakelijkheid van het voortbestaan danwel beëindigen der koloniale verhoudingen behandelen.

Deze deels onjuiste gevolgtrekking dus voor het oogenblik ter zijde latend, is 't niet kwaad, dezen titel met de vroeger afgekeurde nieuwere titels te vergelijken.

Hij verschilt van den *eersten* nieuweren titel, die aan de meer beschaafde volkeren het recht toekent, om aan de zoogenaamd achterlijken desnoods met geweld de nieuwere techniek, economie en regeeringskunst op te dringen, en ooit den schijn heeft ,aan Christen-volkeren te willen toestaan, op dezelfde wijze het Christendom in te voeren.

Niets van dit alles wordt in den voorgestelden nieuwen titel aanvaard en allerminst het recht, om het Christendom op te dringen, wat geheel in strijd zou zijn met de leer van Christus zelf. Hij toch droeg den Zijnen niet op, er met het zwaard op in te slaan, als men hen niet wilde volgen, doch integendeel zeide hij hun: *„Waar men U niet ontvangt en niet luistert naar Uwe woorden, verlaat dat huis of die stad en schudt het stof van Uw voeten"* (Mtt. X : 14) en verder: *„Als men U vervolgt in de eene stad, vlucht naar een andere"* (Ib. : 23). Mag men om het doen aanvaarden van de hoogste geestelijke goederen geen geweld plegen, dan is dat zeker nog minder geoorloofd, waar het alleen gaat om kennis en vaardigheid op stoffelijk en zuiver menschelijk-natuurlijk gebied. Maar nog eens: niets dergelijks telt in den nieuw voorgestelden titel mee.

De *tweede* nieuwere titel bouwt het recht tot kolonisatie op de behoefte hetzij van een bijzonder volk, hetzij van de gezamenlijke „beschaafde" volkeren. Hier wordt geweld geoorloofd geacht, als de inpalming van een land het leven redt van een meer beschaafd land, zelfs als zij aan dit land voordeelen brengt op economisch of politiek gebied, — allerzekerst, als die inpalming noodig is, om de „beschaafde " wereld aan levensmiddelen en grondstoffen te helpen. We merkten echter reeds op, dat het verbod, onschuldigen het leven te ontnemen, ook voor de staten onderling geldt en verder, dat het betrekken van levensmiddelen en grondstoffen ook mogelijk is zonder dat de volkeren, die erover beschikken, van hun zelfstandigheid beroofd worden.

Er kan aan toegevoegd worden: *„Wat baat U het inpalmen van ons land op dezen titel? Straks kan een andere mogendheid het van U op denzelfden titel opeischen en U toevoegen : Draag dat gebied aan mij over of ik ontneem het U met geweld, mijn gebrek aan levensmiddelen, het nut van mijn handel enz. geven er mij het recht toe".*

Ten slotte houdt die tweede nieuwe titel in het bijzonder in zijn besten vorm: *„Het nut voor de beschaafde wereld"* geen enkele aanwijzing in, waarom nu dit „beschaafde" land juist dit „achterlijke" mag inpalmen, en toch zijn in de onmiddellijk voor de practijk bestemde rechtsregels de concrete rechtsaanwijzingen onontbeerlijk.

In den thans voorgestelden titel ligt de zaak geheel anders. Hier wordt niet uitgegaan van het éénzijdige standpunt: het nut of den nood van een ander volk of van de beschaafde wereld, doch van den beginne af wordt zoowel het belang van het volk, dat een deel van zijn gebied verliest, als dat van het bepaalde koloniseerende

land in beschouwing genomen en behartigd. Hier wijst de loop der gebeurtenissen ook duidelijk aan, welk minder ontwikkeld volk in zijn eigen belang den natuurrechtelijken overgang van de bestuursmacht voor een deel van zijn gebied heeft te erkennen, aan welke mogendheid die macht overgaat en tot welk deel van het oude rijk de overdracht zich uit moet strekken. Alles rust op positieve, niet te ontkennen feiten, welke op onontkoombare wijze den overgang van de bestuursrechten ten gevolge moeten hebben, opdat de naleving van de natuurwet mogelijk zij.

Ook is hier het gevaar uitgesloten, dat een andere „beschaafde" mogendheid met een zelfde betoog aankomt, om die kolonie of mogelijk een ander deel van het staatsgebied op te eischen. Zoo'n mogendheid kan immers nimmer de hier doorslaande reden aannalen: *„Gij zijt niet in staat, dat gebied goed te besturen, want Gij mist voor onafzienbaren tijd de bekwaamheid, die ertoe vereischt wordt"*. Ze zou niet te bewijzen zijn en dus geen titel van rechtsovergang bieden.

Zelfs de wedloop om koloniën te stichten is grootendeels uitgesloten. Voor den voorgestelden titel volstaat immers niet de schijn-schoone leuze „beschaving-brengen" of „nooden-lenigen", doch wordt een lange reeks van voorafgaande vredelievende daden vereischt, als de geoorloofde nederzetting, het vreedzaam handeldrijven, een tot zekere ontwikkeling komen van de gemeenschap der verhuisden enz. Dergelijke voorbereidingen nu zijn op den duur practisch alleen mogelijk voor de landen, welke aan zeeën gelegen zijn — denken we aan de eerste kolonie-stichters, de *Phoeniciërs*, — en deze ook werkelijk doorkruisen en dus niet, gelijk de oude *Japanners*, enkel kustvaart beoefenen. Alleen voor deze landen bestaat er mogelijkheid, hun zonen naar verre gewesten uit te zenden, hun daar haardsteden te bouwen, er hen voortdurend van hulp te voorzien en aldus een bestendige vestiging van kolonisten te stichten. Het zijn dan ook de kloekste zee-varende volkeren van *Europa* geweest, die na de afsluiting van den landweg tusschen het Oosten en het Westen de vrachtschippers voor de beide toen bekende wereld-helften werden en in dien zelfden tijd de derde nieuwe wereld *Amerika* ontdekten. Dit bedrijf eischte in het belang van beide partijen het stichten van koloniën, die in 't begin meestal niet veel meer waren dan vastere militaire posten. Dit bedrijf eischte tevens in beider belang, dat de nederzettingen van eenige beteekenis haar eigen bestuur kregen en niet onder de macht der primitieve vorsten gesteld werden.

„Maar" — zoo vraagt men misschien — *„ligt er toch niet iets hards in, dat de verleende gastvrijheid ten slotte leidt tot verlies van gebied?"*

Ja, oogenschijnlijk zeer zeker, maar omdat uit het naleven van een wet eenig nadeel volgt, mag niet besloten tot de ontkenning van haar geldigheid of haar verplichting. De goede opvoeding, die Ge aan het, U toevertrouwde, talentvolle voogdij-kind geeft, zal mogelijk ten gevolge hebben, dat hij later een zware concurrent wordt van Uw zoon; maar dat ontslaat U niet van de, U door den voogdijraad opgelegde, taak.

Daar komt in het geval der kolonisatie bij, dat tegenover die gebieds-inkrimping vele voordeelen staan, die uit de stichting der kolonie als van zelf voor het restend deel van den ouden, primitieven staat volgen, als een aanmerkelijke vergemakkelijking van de ontwikkeling zijner inwoners op technisch, economisch en politiek gebied, uitbreiding van handelsrelaties enz. Het in ruil voor al deze voordeelen tijdelijk en zelfs voor onafzienbaren tijd missen der toch nog onafzienbaar lang onhanteerbare oppermacht kan slechts als een gering nadeel beschouwd worden. Ja, 't moet een voordeel heeten, wijl die oppermacht, zoo ze aan de primitieve bestuurders bleef, hun eindelooze moeilijkheden op den hals zou halen en onvermijdelijk tot geschillen zou leiden, die slechts gewapenderhand zouden beslist worden en dan, zoogoed als zeker, in hun nadeel.

„Maar geschiedt er geen onrecht aan de Inheemschen, die in die enclave wonen? Practisch toch zullen zij gedwongen zijn, hun vroegeren hoofden de gehoorzaamheid op te zeggen en het gezag der vreemdelingen-regeering te aanvaarden."

Ook hier is zeker weer een schijn van onrecht, doch in werkelijkheid is dit niet aanwezig. Dezen lieden overkomt het zelfde, wat bij een bestuursverwisseling steeds aan elke minderheid overkomt, dat zij voor de keuze komt te staan òf uit de wijken òf zich bij het besluit der meerderheid (hier dat der kolonisten) neer te leggen. In dergelijke staats-vraagstukken is het onmogelijk alleen die besluiten te laten gelden, waar allen tot den laatste toe mede instemmen. De meerderheid moet hier beslissen. Er komt bij, dat deze, in de *enclave* wonende, Inheemschen ook aan een meer uitgewerkte rechtsregeling behoefte zullen hebben, dan hun, ver van alle moderne beschaving verwijderde, landgenoten, en dat zij deze alleen door aanvaarding van het nieuwe bestuur zullen erlangen. De erkenning van dit bestuur zal hun ten heil strekken.

„Maar als nu deze enclave-inheemschen of — wat erger is — als nu de primitieve regeerders dezen overgang van rechten eens niet zouden erkennen, doch eischen, dat de kolonisten zich onderwierpen aan de wetten van het land, dat hun gastvrijheid verleende, aan zijn (ruwe) strafwetten enz. enz., wat dan?"

Dan zouden die regeerders, wier bestuursmacht door de ontwikkeling der toestanden verviel, zoodanig onrecht plegen, dat de kolonisten er zich met gebruik van wapenen tegen zouden mogen verzetten en verder die maatregelen mogen nemen, welke hun de veiligheid van leven en bezit alsmede van de wettig verworven eigen bestuursmacht verzekeren. In dit geval gaat men zeker terug naar den vanouds bekenden tweeden titel der wettige verdediging en veiligstelling, maar deze zou hier zijn grondslag vinden in den nieuw aangegeven titel, die de regeeringsmacht deed overgaan, zoodat de kolonisten van de verdediging van verworven rechten kunnen spreken.

Al wordt deze titel nergens uitdrukkelijk beschreven, toch biedt zijn aanvaarding een gereede oplossing voor menig anders moeilijk oplosbaar en ontwarbaar kolonisatie-proces en kan hij ook in de toekomst nog diensten bewijzen. En daarom meenen wij te mogen besluiten, dat er behalve de drie oude titels, die de kolonisatie hetzij onmiddellijk, hetzij na eenig tijdsverloop rechtvaardigen, nog een vierde bestaat: de noodzakelijkheid, waarin hooger beschaafde kolonisten verkeeren, om op hun passende wijze bestuurd te worden. Dit toch is de eisch van de natuurwet: De, op haar last in te stellen, staatsbesturen moeten in staat zijn hun functies te verrichten; zijn zij dat voor onafzienbaren tijd niet, dan moet de staatsmacht aan een ander bestuur overgaan.

Tot besluit van het antwoord op de *eerste vraag der koloniale rechtsleer* volge een kort systematisch overzicht der titels, die aan een vreemde mogenheid het recht geven, een anderen staat geheel of deels onder zijn opperbestuur te brengen, m.a.w. er geheel of deels een kolonie van te maken.

Dat kolonisatie-recht kan verkregen worden doordat de regeerders van een volk en de meerderheid van dat volk aan die vreemde mogendheid het opperbestuur over hun land toekennen, gelijk in de middeleeuwen tal van kleinere *Europeesche* staten het leenheerschap van machtige vorsten of soms van den Paus verkozen boven de algeheele onafhankelijkheid.

Maar ook, waar die machts-overdracht van regeerders en volk

niet plaats had, kan een vreemde mogenheid het opperbestuur over een ander land verlangen en zulks allereerst door de stilzwijgende instemming der bevolking, gelijk die voorkomt ook tegenover een veroveraar, die zijn bewind onrechtmatig begon, maar aan het veroverde land een rust, orde en voorspoed bracht, waar de groote meerderheid mede instemt. Tal van *Westersche* regeeringen werden op deze wijze wettig, hoewel ze zulks in het begin van haar optreden niet waren.

Zijn noch de formeele overdracht, noch de stille instemming aanwezig, dan kan een mogendheid, die een groot getal harer onderdanen naar een vreemd land van veel lagere ontwikkeling liet gaan, althans het recht erlangen, om dat gedeelte van het vreemde land als eigen gebied te besturen en zulks krachtens een natuurwettelijk noodzakelijken overgang van rechten.

Waar zoowel de formeele als de stilzwijgende overdracht ontbreekt en ook nog geen sprake is van een natuurrechtelijke overdracht, kan het toch ooit geoorloofd en zelfs plichtmatig zijn, dat een regeering een vreemd volk geheel of deels onderwerpt en tot kolonie maakt, omdat dit volk moedwillig de rechten van die regeering en hare onderdanen schond en die onderwerping het eenige middel is, om het rechtmatig herstel der geschonden rechten te verkrijgen, alsmede de zekerheid, dat die rechten-schending niet herhaald zal worden. Voor *Europa* wordt hier ooit verwezen naar de onderwerping der *Saksers* door *Karel den Groote.*

Buiten deze vier kolonisatie-titels lijken er geen andere mogelijk te zijn. Immers, evenals het rechtmatig verlies van privaat bezit, eischt het rechtmatig verlies van politieke onafhankelijkheid òf wel een daad van hen, die haar verliezen, òf wel het optreden van een hooger natuurrecht. Nu kan die daad van hen, die de onafhankelijkheid verliezen, òf een vrijwillige overdracht zijn, hetzij een uitdrukkelijke, hetzij een stilzwijgende, òf een zoodanige, dat het recht op onafhankelijkheid er door verspeeld wordt: zoodanige aanranding van de rechten van anderen, dat er veiligstelling tegen noodig is door berooving van onafhankelijheid. Buiten beide soorten van daden kan alleen een zoodanige wijziging van verhoudingen de onafhankelijkheid doen verliezen, dat zij in het belang van primitieven en kolonisten natuurwettelijk een overgang van bestuursrechten noodzakelijk maakt.

Welnu, beschreven vier titels geven vier gevallen aan en bestrijken dus het geheele terrein der wettige kolonisatie in een anderen staat.

VOORNAAMSTE WERKEN EN ARTIKELS, GERAADPLEEGD voor het VOORWOORD, de INLEIDENDE VRAAG en het EERSTE VRAAGSTUK.

Allaert O. P., J.: De Katholieke leer over het kolonisatieprobleem: Verhandelingen van het VIe Katholieke Congres van Mechelen: VIIIe Boekd. 1oe Afl.: Brussel 1936.

Aupiais, Provincial de France des Missions Africaines de Lyon: Les données actuelles du problème colonial en Afrique Equatoriale: Entretiens de Juilly: Paris 1928.

Aviat, P.: Agrégé de l'Université,: Les données actuelles du problème colonial en Afrique du Nord: Entretiens de Juilly: Paris 1928.

Beaufort O. F. M., D.: Docteur en Droit de l'Université d'Amsterdam: La guerre comme instrument de secours ou de punition: La Haye 1938.
Beginselprogram van de S. D. A. P.: Weltevreden.

Bidault, G.: Agrégé de l'Université: Les impérialismes anglo-saxons et le pangermanisme: Entretiens de Juilly: Paris 1928.

Böhm, Dr. A.: Het Recht van kolonisatie: Utrechtsche Bijdragen tot de Geschiedenis, het Staatsrecht en de Economie van Nederlandsch-Indië: VI: Utrecht 1936.

Borret S. J., Mr. Dr. A.: Van Nationaliteit tot Staat: Studiën: 62ste Jaarg., 113de Deel, Eerste halfjaar 1930 blz. 10-17: 's Hertogenbosch 1930.

Brière. S. J. Y. de la: Le droit juste de guerre: Paris 1938.

Cathrein S. J., V.: Moralphilosophie II: Zweiter Abteilung: Leipzig 1924.

Cathrein S. J., V.: Philosophia Moralis: Edit. Dec. Sept., quam curavit P. J. B. Schuster S. J.: Friburgi Brisgoviae 1935.

Cavallera, F.: Précis de la doctrine sociale Catholique: Paris 1931.

Code de Morale Internationale: Union Internationale d'Etudes sociales, fondée sous la présidence du Cardinal Mercier: Sect. VI: Paris 1937.

Delos O. P.: L'expansion coloniale est-elle légitime?: Semaines Sociales de France: Marseille 1930: XXIIe Session: Paris 1930.

Duthoit, E.: Président de la Commission générale des Semaines Sociales de France,: Comment se pose le problème social aux colonies et à quelle lumière faut-il l'étudier ?: Ibid.

Fleischmann, Dr. M.: Das Völkerrecht, systematisch dargestellt von Franz von Liszt, zwölfte Auflage, bearbeitet von . . . : Berlin 1925.

Folliet, J.: Docteur en Philosophie Thomiste: Le droit de colonisation: Paris 1930.

Hardy, G.: Recteur de l'Académie d'Alger, Directeur honoraire de l'école coloniale: La politique coloniale et le partage de la terre aux XIXe et XXe siècle: Paris 1937.

Lallemand S. J., A.: The Right to colonize: The New Review: March 1938: Calcutta 1938.

Liszt, F. von: zie Fleischmann.

Messineo S. I., A.: Guistizia ed Espanzione coloniale: Roma: MCMXXXVIII.

Niekel, J. H.: Directeur van het Philosophicum te Warmond: Rationeele Maatschappij- en Staatsleer: Hilversum 1931.

Pfeiffer, Dr. N.: Camer. S. Sanct., Canonic. Eccl. Cath. Cassoviensis: Doctinae juris internationalis juxta Franciscum de Vitoria O. P., celeberrimum studiorum D. Thomae saeculo XVI restauratorem: Xenia Thomistica: Vol. III p. 391-421: Romae : Typis polyglottis Vaticanis MDCCCCXXV.

Pinon. R.: Professeur à l'Ecole des Sciences politiques, Membre de l'Académie des Sciences coloniales, : Extrême variété des conditions naturelles et historiques ainsi que de la structure sociale dans les pays de colonisation: Semaines Sociales de France : Marseille 1930 XXIIe Session: Paris 1930.

Regout S. J., R.: La doctrine de la guerre juste: Paris 1935.

Schuster S. J.: P. J. B.: zie Cathrein.

Solage, M. l'Abbé Bruno, Rédacteur et chef de la revue Apologétique: Devoirs, droits et responsabilités des Puissances Colonisantes: Semaines Sociales de France: Marseille 1930 XXIIe Session: Paris 1930.

Suarez S. J., F.: Opera Omnia Vol. XII Disp. XII De Bello: Parisiis MDCCCLXXVIII.

Taparelli d'Azeglio S. J., L.: Saggio Teoretico di Dritto Naturale: Vol. III Capo VI: Napoli 1844.

S. Thomas Aquinas: Summa Theologica IIa IIae q.40.
„ „ : De Regimine Principum.

Tummers S. J., F.: Het Vraagstuk der koloniale Verhouding I en II: Studiën: 62ste Jaarg. 113de Deel, Eerste halfjaar 1930 blz. 91-107, 165-194, 's Hertogenbosch 1930.

Vitoria O. P., Mag. F. de: Relectio de Indis: Utrecht 1932.

Vollenhoven, Mr. C. van,: De drie treden van het Volkenrecht: 's-Gravenhage 1923.

DE AANPASSING VAN HET INLANDSCH ONDERWIJS OP BALI AAN DE EIGEN SFEER

DOOR H. TE FLIERHAAR

Toen andere streken in Nederlandsch-Indië reeds eenige honderden jaren in aanraking waren geweest met het Westen, had Bali daar nog weinig of geen invloed van ondergaan.

Hierdoor kon dus dit eiland zijn eeuwenoude Hindoe-cultuur, beter dan Java, vrijwel ongerept bewaren. Dat dit niet zoo zou blijven, was te verwachten. Bali kon niet voor het internationale verkeer en vreemde invloeden gesloten blijven. Trouwens den Baliërs zou daarmee een slechte dienst bewezen zijn. Isolatie, vooral geestelijke, houdt den vooruitgang tegen en leidt tot verstarring.

Was het op zich zelf dus goed en nuttig, dat de Baliërs met andere culturen kennis maakten, te betreuren is het, dat de elementen hiervan niet geleidelijk verwerkt konden worden tot eigen bezit.

In de grootere centra valt bij een niet onbelangrijk gedeelte der Baliërs een zekere onverschilligheid waar te nemen voor het eigene met een daaraan gepaard gaande verhoogde belangstelling voor het exotische.

Dit kan niet alleen het gevolg zijn van tourisme en verstandelijke ontwikkeling in Westerschen zin. In de structuur der Balische samenleving moeten ook oorzaken zijn aan te wijzen voor bovengenoemd verschijnsel.

Een der voornaamste is m.i. wel het kastestelsel, dat met vrij stevige banden aan den godsdienst is vastgeklonken.

Ongeveer 93 % van het volk behoort tot de laagste klasse (Djaba). Vooral in Zuid-Bali zijn de kasteverschillen sterk sprekend. Toen men kennis maakte met de democratische inzichten van het Westen, die te dien aanzien totaal anders waren, werd de wensch der Djaba's om de nog steeds rechtsgeldige en onder zware strafbepalingen vastgelegde voorrechten van de hoogere kasten (Triwangsa) af te schaffen, sterker. De extremisten onder de Djaba's (een zeer klein groepje) eischen volledige afschafting van het kastestelsel.

De ontwikkelde Triwangsa's hebben wat kastevoorrechten betreft dezelfde ideeën als het grootste gedeelte der Djaba's, maar een ander, nog vrij belangrijk gedeelte helaas, klemt zich vast aan het oude en wenscht van de bestaande privilegiën geen afstand te doen.

De structuur van de Balische taal maakt het mogelijk de kasteverschillen door het gebruik van hoog- of laag-Balisch tot uitdrukking te brengen. Het moet ten nadeele van een gedeelte der Triwangsa's gezegd worden, dat dit dikwijls geschiedt.

Vooral de intellectueele Djaba vindt dit natuurlijk onaangenaam en het is dus geen wonder, dat hij liever Maleisch of Hollandsch spreekt om niet telkens herinnerd te worden aan z'n „lagere geboorte".

In tegenstelling met den Hindoegodsdienst, die slechts oppervlakkigen invloed had op den in wezen animistisch gebleven Baliër, heeft men de oude Hindoe-verhalen, zooals Mahabarata, Ramayana e.a. gretig opgenomen. Dit pleit voor den schoonheidszin van het Balische volk. De bedoelde Hindoe-literatuur is bijna geheel gebaseerd op het kastestelsel, maar ze bevat zooveel schoons, dat ze ieders belangstelling, hoe ook zijn zienswijze ten opzichte van dat stelsel moge zijn, kan hebben.

Er is een tijd geweest, dat de nieuwlichters onder de Baliërs niets liever hadden gewild dan de oude geschriften met haar hooge geestelijke waarden naar den brandstapel verwijzen. Dat de cultureele armoede, dan ontstaan, geen basis had kunnen zijn, waarop iets nieuws kon worden opgebouwd, behoeft geen betoog. Juist in dezen tijd, nu het nieuwe op hem afstormt, kan de Baliër het schoone van vroeger, dat zoo innig met z'n denken en voelen is verweven, niet missen. Hij heeft het noodig als een wapen om het hem niet passende te kunnen afweren.

Het is verheugend, dat er vooral bij de jongere Baliërs den laatsten tijd een opleving valt waar te nemen. Overal vormen

zich studieclubs, waarvan de leden er zich op toeleggen door te dringen tot het ontroerend schoone der eigen literatuur en het wezen van den godsdienst. Het laatste mag dan dikwijls meer een intellectueele dan een religieuze belangstelling zijn, het verschijnsel is er niet minder belangrijk en bemoedigend om.

Geheel anders dan in het Westen vormen godsdienst, cultuur en maatschappij op Bali een niet te scheiden eenheid. Een belangrijke wijziging op een dezer gebieden heeft noodwendig haar weerslag op de andere. Zending en Missie zullen dat bij haar intensieve poging tot kerstening zeker ondervonden hebben.

De Balische priester echter staat geheel buiten de geestelijke worsteling van den nieuwen tijd. Behoudens een enkele uitzondering verblijven de pedanda's in een gedachtenwereld van eeuwen her en hebben ze niet de minste belangstelling voor, houden niet de minste rekening met vreemde invloeden, culturen en godsdiensten, die Bali binnendringen. Ze blijven rustig bij hun geheimleer, waarvan ze de kennis niet mogen of willen uitdragen, mogelijk tot groote schade van den eigen godsdienst, vooral nu er, zooals boven reeds gezegd, bij de jongeren drang naar verdieping bestaat.

De Baliërs zijn zeer kunstvaardig. Het is opvallend, dat een zoo groot percentage der bevolking in staat is op het gebied van houtsnij-, beeldhouw-, teeken- of schilderkunst iets te produceeren, dat de moeite waard is. Ook deze kunsten ondergingen sterk de invloeden der Westersche penetratie. Het scheppen van het schoone om der wille van het schoone zelf, moest op commerciëele gronden dikwijls plaats maken voor de vervaardiging op groote schaal van artikelen, die gewild zijn op de touristenmarkt en die slechts in de oogen van hen, die ze als ,,Oostersche kunstvoorwerpen" kochten, artistieke waarde konden hebben.

Europeesche kunstenaars hebben zich sterk het lot van Bali aangetrokken. Teeken- en beeldhouwkunst zijn door beïnvloeding van deze menschen op een hoogte gekomen als wellicht nooit te voren. Misschien doen beelden en teekeningen wat impressionistisch Europeesch aan, dat is niet erg, want al worden de producten dezer ,,school" door het Balische volk als massa nog niet begrepen en dus niet voldoende gewaardeerd, op den duur zal deze moderne Balische kunst haar wezenlijke waarde doen gelden en zal daarmee tevens het bewijs geleverd worden van de stelling, dat de aanraking met de Westersche cultuur stimuleerend kan werken op de inheemsche.

De vraag komt op, wat het onderwijs kan doen om de zich van buiten opdringende vreemde invloeden in juiste banen te leiden, zoodat de Baliër van het nieuwe slechts het hem passende en noodzakelijke overneemt. Die taak is tweeledig en omvat :

a. Het leeren kennen van het schoone van eigen bodem.

b. Het aanbrengen van parate Westersche kennis, die in ontwikkelenden en economischen zin niet ontbeerd kan worden.

Punt *b.* vereischt in het bestek van dit artikel geen nadere toelichting. zoodat we ons kunnen bepalen tot punt *a.*

Reeds jarenlang hebben Bali's land en volk een zeer groote belangstelling genoten en het aantal publicaties heeft een respectabelen omvang bereikt. Ook van Regeeringswege werd die belangstelling getoond. Opdrachten voor taalonderzoek, de samenstelling van een Balisch woordenboek e.a. leggen hiervan getuigenis af. Dit meest streng wetenschappelijke werk heeft zeer veel bijgedragen tot een betere kennis der Balische cultuur en heeft als zoodanig ongetwijfeld groote waarde. Te betreuren is het echter, dat het Balische volk niet, of slechts zeer middellijk, van die studies kon profiteeren, zoodat het reeds jaren geleden ingezette proces van vervreemding van eigen cultuur ongestoord voortgang heeft.

Dr. Goris heeft indertijd aangespoord spoed te maken met de studie van de Balische samenleving. Dr. Korn zegt over deze aansporing in z'n „Adatrecht van Bali" :

> „. . . . Dit studiewerk, waarin in ruime mate de Baliërs zelf betrokken dienen te worden, moet ter hand genomen worden, niet louter ter wille van de wetenschap, doch ten bate van het Balische volk."

Als onmiddellijk ten bate van het Balische volk is het plan te zien om het Inlandsch onderwijs, dat tot 1938 in z'n neutralen, vlakken en materialistischen bestaansvorm, meer dan iets anders misschien op Bali, cultuurondermijnend werkte, aan de eigen sfeer aan te passen.

Toen de Heeren Dr. I. J. Brugmans en G. S. Sanders, toentertijd resp. Secretaris van het Departement van Onderwijs en Eeredienst en Inspecteur van het Inlandsch onderwijs in Algemeenen Dienst, ter bijwoning van het Balicongres van het Java-Instituut in 1937 op dit eiland waren, maakten ze van de gelegenheid gebruik een bezoek aan verschillende scholen te brengen. Ik kan het me levendig voorstellen, dat na aanhooring der hooggestemde

inleidingen over de Balische cultuurvormen, het niet bepaald aangenaam was bij die bezoeken te moeten constateeren, dat op de scholen alles ontbrak, wat maar eenigszins naar cultuur zweemde. Geen wandversiering, voor zoover althans de kalenders van Javabier, Eveready-batterijen en de Japansche reclameplaten niet in het ontbreken van goede wandplaten voorzien hadden. De teekeningen der kinderen waren smakeloos en levenloos. Ze dankten hun ontstaan aan een verwerpelijke opvatting van wat onder teekenonderwijs gemeenlijk wordt verstaan. Die methode sloot alle fantasie bij voorbaat uit en doodde elke belangstelling. Men moet zich, Bali kennende, het Balische kind voorstellen, dat z'n teekenuren verknoeit met het nateekenen van een kopje, een pen, een vaasje of een vlieger.

Schriller tegenstelling tusschen de theorie van het congres en de practijk op de scholen was wel niet denkbaar.

Ik noemde hierboven slechts de wandversiering en het teekenonderwijs, maar een voortgezet onderzoek wees uit, dat het met de leesstof en den zang al niet veel beter gesteld was. Maatregelen tot onmiddellijke verbetering werden getroffen en schrijver dezes had het voorrecht in 1939 met de uitvoering der maatregelen belast te worden, die tot doel hadden om het Inlandsch onderwijs op Bali zooveel mogelijk aan de eigen cultuur aan te passen. Kortheidshalve wordt deze poging aangeduid met den term „baliseering".

Ik was reeds in het jaar 1929 op de H.I.S. te Kloengkoeng tot de reorganisatie van het teekenonderwijs overgegaan, terwijl aan die school een „adat-onderwijzer" benoemd werd. Door de betrekkelijk kleine invloedssfeer, die een H.I.S. nu eenmaal heeft, bleef deze, geheel op zichzelf staande, poging tot „baliseering" vrijwel onopgemerkt. Een gedeelte der Baliërs bekeek het in Kloengkoeng gepresteerde met wantrouwen, omdat men ten onrechte bevreesd was, dat het een poging was om den vooruitgang tegen te houden en zelfs te komen tot den terugkeer van oude maatschappelijke toestanden, waaraan men zich ontgroeid voelde.

Toen ik belast werd met de nieuwe taak, was m'n grootste zorg dat de onderwijzers, die, als overal elders, ook op Bali de kern van het vooruitstrevend element vormen, afwijzend tegenover de nieuwe maatregelen zouden staan. Gelukkig bleek die vrees ongegrond. De schoolopzieners en het onderwijzerscorps in al z'n geledingen toonden de goede bedoeling van de nieuwe kans te begrijpen en verleenden spontaan hun volle medewerking.

De werkzaamheden der „baliseering" omvatten:

a. Bevordering van den schoolbouw in een voor Bali passenden stijl.
b. Hervorming van het teekenonderwijs.
c. Idem van het zangonderwijs.
d. Het verzamelen van leesstof voor nieuwe leesboekjes.
e. Het invoeren van elementen uit den Balischen dans bij het gymnastiekonderwijs.

Nemen we deze punten eens afzonderlijk in beschouwing.

a. Bevordering van den schoolbouw in een voor Bali passenden stijl.

Het zal uiteraard een kwestie van langen duur zijn vóór alle volksscholen een aanzien hebben verkregen, dat past in het Balische landschap. Wat intusschen ten aanzien van dit punt bereikt is, stemt tot groote voldoening. Het landschap Gianjar opende de rij en op 15 Juli 1939 had de inwijding plaats van de eerste school in nieuwen Stijl, waarbij Westersche efficiency en Balische kunstzinnigheid waren samen gegaan. De muren opgetrokken van roode baksteen en paras (zandsteen), het beeldhouwwerk prachtig verzorgd, doet het gebouw niet onder voor dat van den daarnaast staanden tempel.

Meisjes-Volksschool te Gianjar.

Andere scholen volgden weldra en zoo zijn er nu op Bali reeds meer dan 25 nieuwe gebouwen, die het stuk voor stuk uitstekend in hun omgeving doen. De scholen in Mengwi en Pliatan zijn juweeltjes. Het beeldbouwwerk in zandsteen is zoo mooi als maar zelden op dit aan prachtig beeldhouwwerk toch zoo rijke eiland wordt aangetroffen.

Van de 25 schooltjes zijn er geen twee gelijk. Copiëeren is voor den artistiek begaafden Baliër niet mogelijk. In het district Selat b.v. is de dakbedekking van bamboesiraps, andere scholen hebben roode pannen, weer andere een dak van gevlochten alang-alang. Het laatste is wellicht het mooist.

Volksschool Selat (Karangasem).

't Voornaamste is echter, dat het doorgeroeste zink, dat nog zooveel oude gebouwtjes „siert" als dakbedekking, voor scholenbouw heeft afgedaan. In parasarme streken, zooals Djembrana, ontbreekt het zandsteen-beeldhouwwerk, maar is langs de kozijnen een versiering van houtsnijwerk aangebracht.

Bij het nieuwe schoolgebouwtje in het visschersdorp Djimbaran (zie plaat) heeft men een buitengewoon aardige versiering van schelpen aangebracht.

Er zijn ook scholen zonder eenige versiering, erg sober, maar daarom door hun bouwwijze en het gebruikte materiaal niet minder goed in de omgeving passend dan andere.

Het is wellicht niet juist om van een specialen Balischen bouwstijl te spreken, omdat die er volgens de meening van deskundigen niet is. Wel Balisch is de typische dakconstructie van bamboe, zooals die bij meerdere gebouwtjes is toegepast. Angst voor brand is er de oorzaak van, dat sommige desa's pannen prefereeren boven het beter bij de omgeving passende en koele alang-alang dak.

b. Hervorming van het teekenonderwijs.

In den aanvang schreef ik reeds, dat het teekenen op Bali vroeger volgens een op Westersche leest geschoeide methode plaats had. Het resultaat was bedroevend.

De Baliër heeft een zeer fijn gevoel voor versieringskunst. Dat gevoel in een ongeëigende richting te dwingen is op z'n minst onpaedagogisch, om nog maar te zwijgen van het gevaar, dat het kunstgevoel loopt om verdrongen en zelfs geheel gedood te worden.

Nu de oude methode afgeschaft is en het kind de gelegenheid heeft gekregen zich vrij te uiten is het teekenwerk met sprongen vooruitgegaan. Er wordt van alles geteekend : wajang-figuren, vlakversiering, tafereeltjes uit tantri-verhalen, tempelpoorten enz.

In de laagste klasse heeft het jonge en ongeoefende kind nog zeer kinderlijke voorstellingen van de voorwerpen om zich heen en het geeft deze op eene naïeve wijze weer. Toch zijn reeds dadelijk opvallend de eigen visie en de meer dan gewone durf, vaardigheid en beheerschtheid, die bij dit z.g. naïeve kinderteekenen al vroeg tot uiting komen.

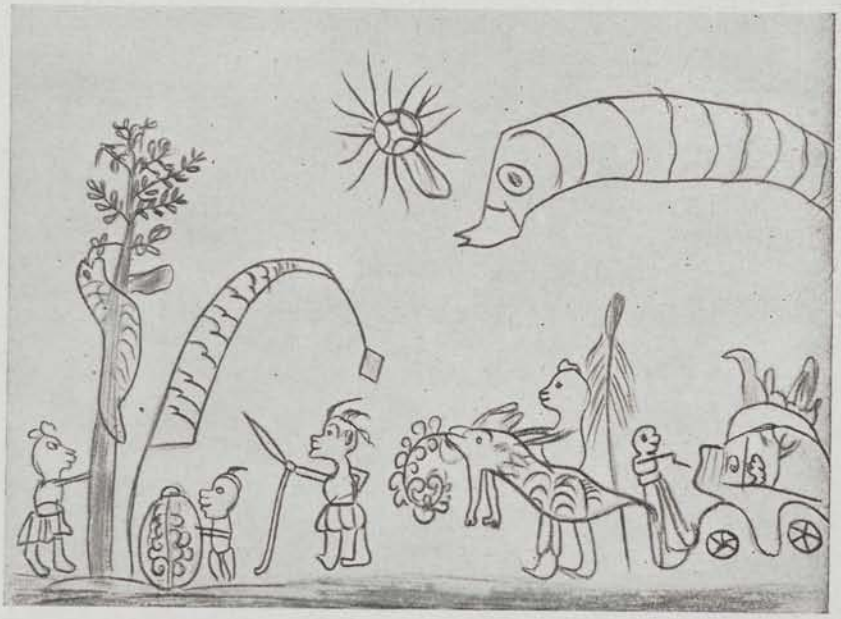

Naïeve teekening 1e. kl. Volksschool Koeta (Badoeng).

Naïeve teekening 2e. kl. — Volksschool Satrija (Denpasar).

In de hoogere klassen (vaak reeds in de derde) zijn volgens insiders de teekenresultaten, vergeleken bij die in andere deelen van Nederlandsch-Indië, ongeëvenaard. Als vanzelf ontwikkelt zich de

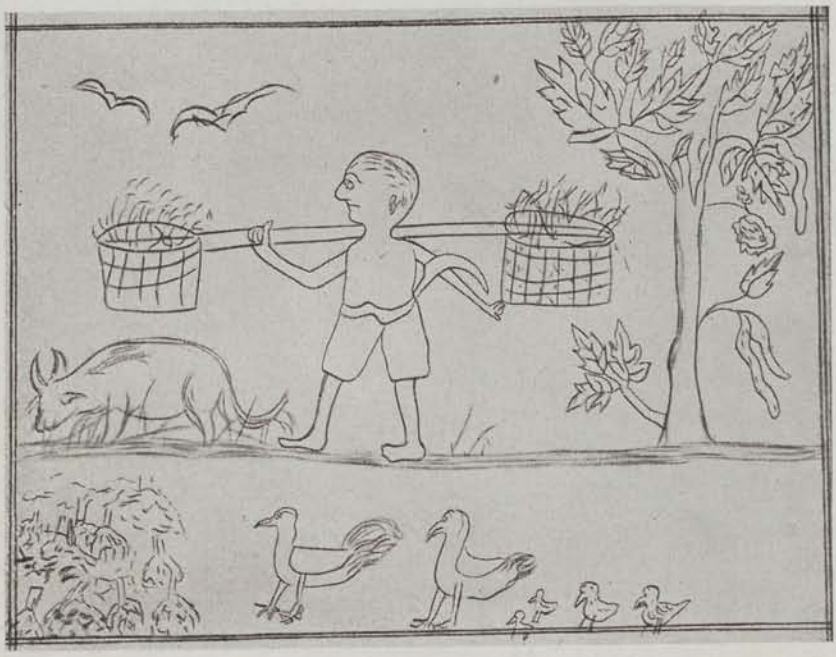

Naïeve teekening 3e. kl. — Volksschool Pemetjoetan (Denpasar).

Oekiran 3e. kl. — Volksschool Pemetjoetan (Denpasar)

drang naar het klassieke Balische teekenen, dat twee-dimensionaal is. Perspectief ligt den Baliër niet en er zijn m.i. geen redenen van aesthetischen of paedagogischen aard aanwezig hem die bij te brengen.

Uit een tantri-verhaal leerling 5e. kl. — Vervolgschool Denpasar II

Hoewel ik prachtig gekleurde (oude) doeken en teekeningen gezien heb, geloof ik, dat de Baliër meer gevoel heeft voor lijn dan voor kleur. Proeven, die genomen werden op de scholen met kleuren, zijn niet erg geslaagd. Ook de zwart-wit techniek, waarbij gebruik gemaakt wordt van lampezwart en vischlijm, is voor jonge kinderen te moeilijk en geeft minder goede resultaten, zoodat dit beter beperkt kan blijven tot de vervolgscholen. Voorts bleek Oostindische inkt de voorkeur te verdienen boven het juist genoemde mengsel van lampezwart en vischlijm.

Uit Ramayana — leerling 5e. kl. — Vervolgschool Mengwi

Meermalen wordt gehoord, dat het teekenen der Baliërs toch eigenlijk maar copiëeren is. Niets is minder waar, zooals de volgende proef aantoont.

In een klas van een der volksscholen werd aan de leerlingen opdracht gegeven een aan den wand hangende teekening van een gongstandaard na te teekenen. Behalve dat het voorbeeld de kinderen al uit maandenlange dagelijksche aanschouwing bekend was, werd het nog eens extra voor de klas gehangen en daarna weer weggehaald. Het resultaat was, dat er geen 2 teekeningen werden aangetroffen, die in eenigszins belangrijke mate aan het voorbeeld of aan elkaar gelijk waren. Ieder kind had den gongstandaard op zijn eigen wijze versierd.

De foutieve meening over het copiëeren is waarschijnlijk een gevolg van het feit, dat de teekeningen der wajang-figuren, omdat ze aan streng klassieke vormen gebonden zijn, bij een oppervlakkige beschouwing veel op elkaar lijken.

De reclameplaten zijn uit de scholen verdwenen en de wandversiering bestaat thans uit mooie door onderwijzers en leerlingen vervaardigde teekeningen. Ook hebben teekenaars uit de desa soms belangeloos meegewerkt, om de leslokalen op een passende wijze aan te kleeden.

Ter gelegenheid van een kunstnijverheid-tentoonstelling in Denpasar werd een teekenwedstrijd voor onderwijzers georganiseerd. Het resultaat was verrassend. Meer dan 100 van de ruim 400 op Bali werkzame onderwijzers hadden werk ingezonden. Er viel zeer veel moois te bewonderen. Van Europeeschen invloed was niets te bemerken. De eerste-prijs-winnaar verklaarde later, dat hij eigenlijk nooit had kunnen teekenen en dat hij er daarom slechts noode en na lang wikken en wegen toe was overgegaan zijn werk aan de openbaarheid prijs te geven. Hij bedoelde natuurlijk, dat hij nooit behoorlijk had kunnen teekenen in den zin, zooals die door de Westersche methode was voorgeschreven.

Ook werden op alle scholen wedstrijden voor de leerlingen gehouden. Als juryleden fungeerden desa-autoriteiten en Balische kunstenaars, niet-onderwijzers. Ook dit experiment mocht zeer geslaagd genoemd worden, vooral omdat desa en school daardoor nauwer contact met elkaar verkregen.

c. Hervorming van het zangonderwijs.

De Baliër zingt veel en wat meer zegt, hij zingt met gevoel. Hij zingt bij het tandenvijlen, bij lijkverbrandingen en alle andere plechtigheden. Wat dan gezongen wordt zijn geen nietszeggende rijmelarijtjes, maar stukken uit Mahabarata, Ramayana enz. Om maar eens een paar voorbeelden te noemen. Bij de lijkverbranding worden verzen uit de „Barata Joeda" en bij de sembah voor het lijk het gebed van Ardjoena aan Siwa uit „Ardjoena Wiwaha" gezongen.

De zangbeoefening op de scholen was vroeger weinig meer dan een methodische dood in den pot. Niets, maar dan ook heelemaal

niets werd gedaan om, wat er leeft in het volk, ook op school levend te houden. Gelegenheidsliedjes waren er, waarin autoriteiten, die de scholen bezochten, werden toegezongen en verder welhaast niets, wat Balisch was.

Toen hier ingegrepen werd, bleek het gemis van een „Balisch Liederboek" zeer gevoeld te worden. Hoewel aan de samenstelling ervan aanstonds begonnen werd, mocht er met de verbetering van het zangonderwijs niet gewacht worden tot de bundel gereed was.

Een beroep op de onderwijzers om zelf liedjes op te sporen en ze den kinderen te leeren, vond onmiddellijk weerklank en deed wonderen. Na eenige maanden was er bijna geen school meer, waar niet enkele der klassieke wijzen gezongen werden. Nu bleek pas, hoe rijk Bali in dit opzicht was. In iedere streek waren er weer andere liedjes. Weliswaar moesten er dikwijls ouden van dagen aan te pas komen ze voor den dag te brengen, maar het lukte. Alles ging natuurlijk op het gehoor. De samenstellers van den zangbundel trokken er, aanvankelijk met hun viool, maar later met het Balische intrument, de „saih pitoe", op uit, om de melodieën vast te leggen. Deze notatie geschiedde in het autochthone notenschrift.

	nding	ndong	ndèng	ndêng	ndoeng	ndang	ndaing
Ageng							
Panengah							
Alit							

Balische toonladders en notenschrift.

Volgens deskundigen ontstond dit schrift na den val van Modjopait. Daar het op Java onbekend is, geloof ik, dat het van zuiver Balische afkomst is. Jammer was het, dat eenheid ontbreekt en dat een bepaalde toon niet overal door hetzelfde teeken wordt voorgesteld. Hier moest uniformiteit in gebracht worden.

Eén der liedjes uit het nieuwe Balische liederboek „Taman Sari".

De Balische toonladder, zooals die nu gebruikt wordt, kent 5 hoofdtonen : nding-ndong-ndèng-ndoeng-ndang. Behalve die 5 hoofdtonen zijn er nog twee andere, die pemero's genoemd worden. Voor zoover bekend worden ze alleen nog maar bij de „gambang" en „semar pegoelingan" gebruikt en in heel oude zangwijzen. Teekens hiervoor waren in de bestaande muzieklontars niet te vinden, evenmin namen. De twee pemero's bevinden zich tusschen „ndèng" en „ndoeng" en tusschen „ndang" en de hooge „nding" en ze hebben van de samenstellers van het zangboek de namen „ndêng" en „ndaèng" gekregen.

Ook voor de maat moest een oplossing gevonden worden, omdat die bij een Balisch muziekstuk niet wordt aangegeven. Deze maat, die bij de gong door de „kendang" wordt geaccentueerd, wordt geheel overgelaten aan het gevoel van de gamelan-bespelers.

Voor het zingen op de school werd dit als een lacune gevoeld en moest men hierin voorzien. Daar er geen enkel bezwaar bestond tegen overneming van de Westersche methode van maatbepaling, werd deze naast handhaving van het oude notenschrift ingepast.

Het zangboek is inmiddels gereed gekomen in een geroneografeerde uitgave en zal zeer binnenkort aan de scholen verstrekt

worden. Er zijn een 100-tal liedjes in opgenomen. De wijzen zijn alle klassiek. De woorden zijn soms oorspronkelijk, soms gewijzigd of geheel nieuw.

De opsporing der zangwijzen leidde ook tot het herontdekken van verscheidene *kinderspelletjes met zangbegeleiding*. Deze zijn ook verzameld en zullen in een geroneografeerde uitgave aan de scholen worden verstrekt. Ze worden reeds inmiddels op vele scholen beoefend.

Het door de inspectie van het Inlandsch onderwijs ingestelde instituut van kring-bijeenkomsten bood een welkome gelegenheid om het onderwijzend personeel met de inzichten betreffende het zangonderwijs op de hoogte te stellen en de beoefening er van te bevorderen. Talrijke lezingen werden georganiseerd, waarbij de onderwijzers zelf de liedjes zongen. Op demonstraties, waar zoowel Europeesche als Balische bestuursautoriteiten aanwezig waren, bleek de groote instemming, die de hervorming van het zangonderwijs ondervindt en het was op een dezer, dat de Zelfbestuurder van Boeleleng z'n groote voldoening openlijk uitsprak. Hij vergeleek ze met de liedjes, die hij vroeger op school geleerd had. Tot groot vermaak der toehoorders kon hij er nog enkele van zingen. De vergelijking viel natuurlijk zeer in het nadeel uit van de versjes met Balische woorden, maar met een Westerschen inhoud.

d. Het verzamelen van leesstof.

De leesstof bevat ook nu nog weinig verhalen, ontleend aan de Balische literatuur, maar wel voor de kinderen meestal vervelende, altijd onbelangrijke „vertellingen" op Westersch stramien geborduurd. De illustraties zijn òf zeer slecht òf — wat nog vaker het geval is — ontbreken geheel. Een gunstige uitzondering maakt het nog maar enkele jaren oude boekje van I. Goesti Ranoeh „I Raka tekèn I Rai", dat door inhoud en vooral door illustraties huizenhoog boven het andere uitsteekt.

Het verzamelen van volksverhaaltjes is op Bali niet moeilijk, vooral niet, als men de medewerking heeft van de Kirtya-Liefrinck-van der Tuuk-Stichting, die een schat van Balische literatuur in haar bezit heeft. Het bewerken dezer verhalen tot goede leesstof voor kinderen is een heel wat moeilijker werk. De Baliër is zeer critisch wat taal en spelling betreft, vooral als het de spelling van een ander is.

De a.s. invoering van een nieuwe globaal-leesmethode geeft een goede gelegenheid om meerdere der Balische leesboekjes, waarvan de voorraad gelukkig vrijwel uitgeput is, op te ruimen en te vervangen door betere, zoowel wat inhoud als illustraties betreft. Aan de samenstelling dier boekjes wordt gewerkt. Uiteraard zullen deze boekjes ook uitingen van het hedendaagsche Balische leven bevatten, omdat het opnemen van uitsluitend volksverhalen de boekjes een te eenzijdig karakter zou geven. Ook mag het Balische kind weleens wat weten van wat er buiten zijn eiland te koop is.

e. Het invoeren van elementen uit den Balischen dans bij het gymnastiekonderwijs.

Tegen het gymnastiekonderwijs op Bali, dat gegeven werd overeenkomstig uit het Westen overgenomen beginselen, bestond geen enkel bezwaar, wanneer het beschouwd wordt als uitsluitend dienstig te zijn aan een harmonische lichaamsontwikkeling. Kan er echter iets gevonden worden, dat die ontwikkeling niet verwaarloost en in aesthetischen zin beter is, dan dient hieraan de voorkeur gegeven te worden.

Op Bali is een proef genomen met het verwerken van Balische dansmotieven tot gymnastische oefeningen. Deze motieven zijn in hoofdzaak ontleend aan den Baris-, den Djaoek- en den Gamboedans. De bewegingen zijn krachtig, maar toch gaat er van de Oostersche elegantie niets verloren. Bijna alle lichaamsspieren komen er aan te pas, ook die, welke bij de gewone lichamelijke oefeningen gewoonlijk verwaarloosd worden, zooals vinger-, teen- en oogspieren.

De verschillende standen zijn over het algemeen lang niet gemakkelijk. Van mogelijk secundair maar uit cultureel oogpunt zeker niet minder belang is het, dat de kinderen later in de maatschappij eerder tot beoefening der Balische dansen komen, omdat ze de grondslagen ervan reeds op school geleerd hebben.

Bij het aanleeren van een nieuwe beweging wordt deze eerst op commando uitgevoerd. Later vervalt het commando en geeft een eenvoudige gamelan, die door een der kinderen bespeeld wordt, het tempo aan. Voor sommige gedeelten kan de instrumenteele begeleiding geheel vervangen worden door het zingen van een klassieken tembang, die door de dansbewegingen uitgebeeld wordt.

Van onderstaande illustraties stelt de met 1 genummerde „milpil" voor, een afkorting van „milpilang sapoet" (kleedbeweging);

No. 1. „Milpil"

2. is „ngopak", een ruwe beweging, die het geven van een berisping

No. 2. „Ngopak"

voorstelt; 3. „peresi" afkorting van „panak peresi", demonstreert

No. 3. „Presi"

het schieten met pijl en boog; 4. „kidang boet moering", een stand

No. 4. „Kidang boet moering"

uit den djaoekdans. Het kleine hert, dat geplaagd wordt door de muskiet, jaagt zijn belager weg; 5. kadean, een figuur uit de gamboeh. Kadean is afgeleid van ade, adik en beteekent hier een mindere, die zijn opwachting maakt bij een meerdere.

No. 5. „Kadean"

De gymnastiek in den nieuwen vorm wordt tegenwoordig alleen nog maar op de beide cursussen voor volksonderwijzers te Kloengkoeng en Denpasar en voorts op vervolgscholen (niet alle) onderwezen. En wordt heel wat van den onderwijzer gevergd en meestal is de hulp van den „goeroe ngigel" (dansonderwijzer) noodig.

Wanneer de thans voor volksonderwijzer in opleiding zijnde jongelui hun plaats bij het onderwijs hebben ingenomen, zal dit een snellere verbreiding van het nieuwe gymnastiek-onderricht ten zeerste bevorderen.

Om het onderwijs aantrekkelijker te maken is door de inspectie bepaald, dat 2 lesuren per week besteed moeten worden voor „*liefhebberijen*". Dat deze tijd gebruikt wordt om de kinderen

aan hun eigen cultuur te binden, spreekt vanzelf. Toen tot de invoering van deze uren besloten werd, bleek het, dat het meerendeel der onderwijzers groote moeite had om den juisten weg te vinden. Door hun opleiding vastgeroest aan Westersche methodes, was het voor hen zeer moeilijk zich om te schakelen en het liefhebberijwerk begon daardoor te lijken op een uniformen handenarbeid, waarbij vooral de vervaardiging van „boeloe ajam" groote belangstelling genoot. Die moeilijkheid is men nu gelukkig te boven en de kinderen hebben nu de gelegenheid datgene te doen, wat voor hen prettig en cultureel nuttig is. Wij zijn zoover, dat bijna iedere school beschikt over een „tinglik" (Balische xylophoon), die door de leerlingen zelf bespeeld wordt. Op zeer veel scholen wordt daarbij *gedanst,* op enkele zelfs heel goed.

Ngoekir op paras (tufsteen) — Jongensvolksschool Mengwi (Badoeng)

Voorts wordt er gedaan aan *houtsnijden* en *beeldhouwen* in zandsteen, *lontarschrijven,* het maken van *vlechtwerk, weven* (voor meisjes) enz. Op enkele vervolgscholen leeren en reciteeren de kinderen uit de hoogste klassen gedurende de liefhebberij-uren zelfs „wirama's" uit de klassieke literatuur.

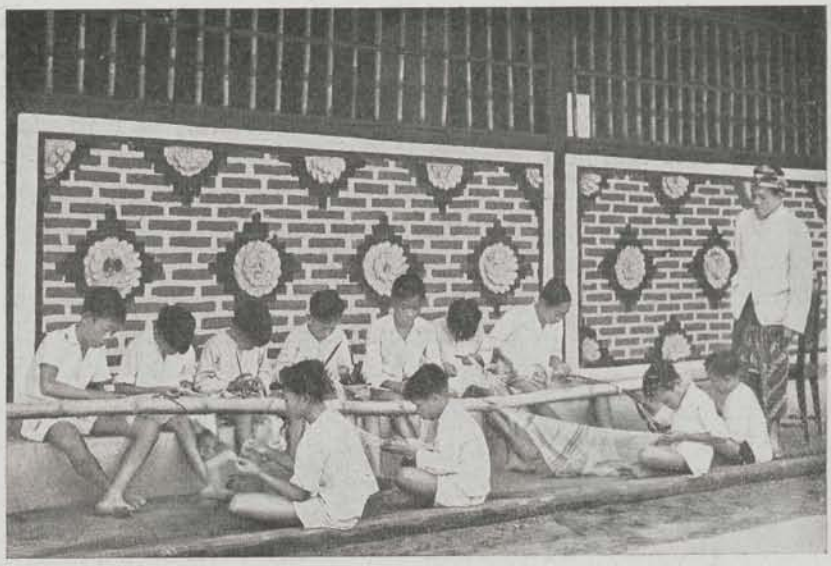

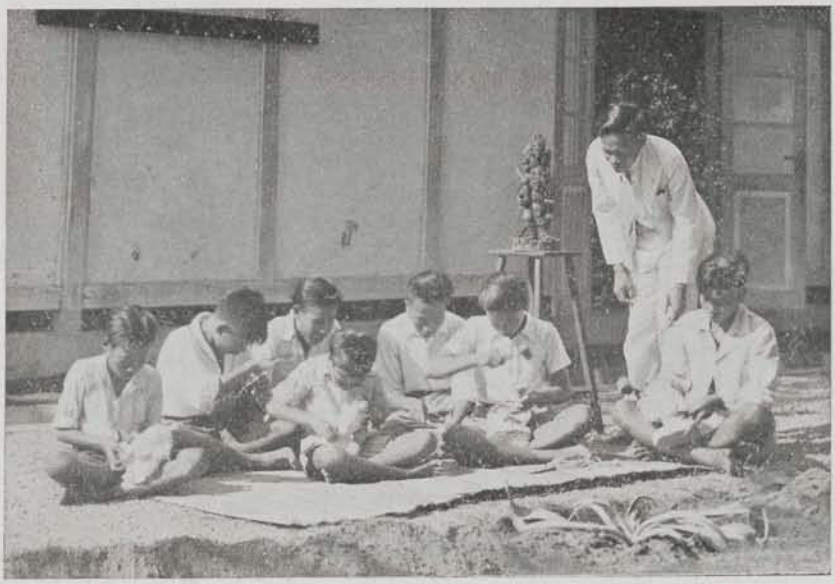

Beeldhouwen in hout — Vervolgschool No. 2 Denpasar (Pemetjoetan)

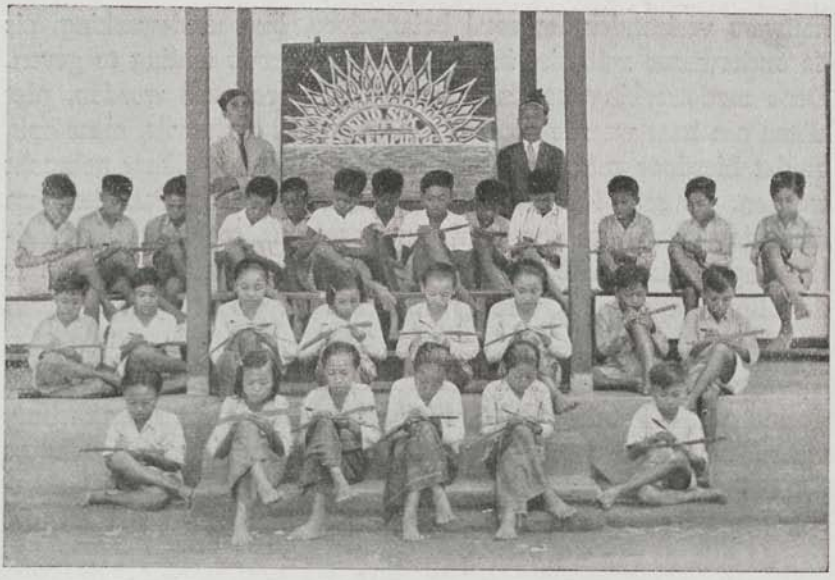

Lontar schrijven — Volksschool Sempidi (Badoeng)

Had het voorgaande betrekking op de aanpassing van het onderwijs aan cultureele waarden van het volk, ook aan *de sociale aanpassing* is bij het onderwijs gedacht.

In dit verband moge worden gewezen op het instituut *schooltuinen*, dat speciale aandacht verdient op dit eiland, dat een bevolking heeft, die voor bijna 100% uit agrariërs bestaat. Al is de algemeen geuite klacht, dat de abituriënten der scholen weinig voor den landbouw voelen, voor Bali sterk overdreven, het verdient toch alleszins aanbeveling het kind reeds op jeugdigen leeftijd vertrouwd te maken met den grond en het werk, dat hem later zijn levensonderhoud moet verschaffen. Besprekingen met den Landbouwvoorlichtingsdienst leidden er toe, dat deze dienst zijn medewerking verleent door het geven van adviezen en het verstrekken van plant- en zaaimateriaal. Voor verschillende scholen kon vergrooting van den tuin worden verkregen. De producten worden dikwijls verkocht en het geld gestort in de kas der schoolcoöperatie, die op meerdere scholen gevormd is. Deze coöperaties, zeer eenvoudig van opzet, zijn geheel in overeenstemming met den Balischen lust tot *„sekeha-"* vorming (sekeha = vereeniging)

Het is gelukt om voor het liefhebberijwerk op verschillende scholen hulp uit de desa te verkrijgen. Dansonderwijzers en beeld-

houwers verleenden, meestal belangeloos, hun medewerking, als de onderwijzer zelf niet in staat was voldoende leiding te geven. Deze medewerking kan niet genoeg geapprecieerd worden, niet alleen om haar waarde voor de school en het onderwijs, maar ook, omdat hierdoor school en samenleving nader tot elkaar gebracht worden. *De school* behoort in de toekomst in de Balische desa dezelfde plaats in te nemen als nu *de tempels*, tot welker instandhouding het bevolkingsplicht is om mede te werken. Bekend is de blijmoedige wijze, waarop deze moreele plicht op Bali wordt nagekomen.

Daarvoor is het ook noodzakelijk, dat *de onderwijzer* actief deelneemt aan het desa-leven, waar voor hem door zijn ontwikkeling, welke boven die van den gewonen desaman uitgaat, bovendien een belangrijke rol weggelegd kan zijn als vraagbaak voor zijn desagenooten. Zijn opleiding moet daarom zoodanig zijn, dat hij niet van de cultuur van zijn volk vervreemdt, zooals dit vroeger gemeenlijk het geval was. Hij moet door zijn opleiding belangstelling hebben voor en positief deel hebben aan de cultuur van zijn volk. Wat dit betreft gaan we den goeden kant uit. En al is de opleidingstijd van 2 jaar wel heel kort, er wordt gewerkt in den nieuwen geest, die er op gericht is het onderwijs in dienst te stellen van het streven om alle cultureele waarden te behouden.

De „baliseering" zou stellig in zoo korten tijd niet zulke goede vruchten hebben kunnen afwerpen, als niet van alle zijden medewerking was verleend. Het initiatief van het Departement van Onderwijs en Eeredienst is door het Europeesch en Inlandsch Bestuur ten volle gesteund en niet minder door de Zelfbestuurders. Bestendiging van deze samenwerking zal het mogelijk maken het begonnen werkt voort te zetten en te voltooien tot heil van het Balische volk.

Een Balikenner van naam heeft eens gezegd, dat er geen groep onder de Baliërs bestond, die geestelijk zoo leeg was als de onderwijzers. Dat was onbillijk! De onderwijzer staat geestelijk niet lager dan ieder ander, die ons onderwijs, dat cultureele vitaliteit en natuurlijke, aesthetische begaafdheid versluierde, had genoten. De wijze, waarop *het onderwijscorps* heeft medegeholpen aan het werk der „baliseering", is boven allen lof verheven. Meerdere belangstelling van autoriteiten en grootere waardeering voor hun werk zijn ongetwijfeld een belangrijke stimulans geweest, om dit corps cultureel zelfbewustzijn te geven.

Veel moet er nog gebeuren en dat zal gebeuren als de algemeene samenwerking bestendigd blijft. Bovendien, de op Bali bestaande eenheid van Godsdienst, Cultuur en Maatschappij biedt nog veel groeimogelijkheden.

Denpasar, Maart 1941.

DE CULTUREELE EN SOCIALE TAAK VAN DE RADIO IN NEDERLANDSCH-INDIË

DOOR D. DE VRIES

Naar de couranten hebben gemeld, zal het ontwerp van een „Radio-Ordonnantie" binnenkort den Volksraad ter behandeling worden aangeboden.

Ieder die zich bezighoudt met de korte, doch bewogen geschiedenis van de radio, wordt getroffen door het feit, dat bijna nergens de geweldige mogelijkheden, die de ontdekking van Marconi in zich droeg, voldoende zijn onderkend. Ook in Indië is dit niet het geval geweest. Zooals wij zullen zien, is het in Indië niet de overheid geweest, die de ontwikkeling en toepassing van de radio geleid heeft: zij heeft zich veel meer bepaald tot toezicht. Het beste bewijs hiervoor ligt wel hierin, dat er voor de radio nog steeds geen wettelijke voorzieningen zijn getroffen, enkele bepalingen daargelaten.

Men kan het betreuren, dat de radio zich in Indië niet heeft kunnen bewegen in een van te voren aangegeven richting, in elk geval biedt de toestand dit voordeel, dat wettelijke regelingen thans gebaseerd kunnen worden op een veel beter besef van de mogelijkheden op cultureel en sociaal gebied, dan dit, laat ons zeggen, twintig jaar geleden mogelijk was geweest. Doch hierdoor wordt tevens den ontwerper van deze wettelijke regelingen een groote verantwoordelijkheid opgelegd.

De radio in Indië is jong. Het was lang na den eersten wereldoorlog dat door particulieren de eerste radioverenigingen werden opgericht, eerst „Westersche", later ook „Oostersche".

De Bataviasche Radio Vereeniging werd in 1926 opgericht; evenzoo de Bandoengsche Radio Vereeniging; deze laatste vierde juist haar 15-jarig bestaan. Van bewuste leiding van de zijde der Overheid was hierbij nog niets te bespeuren : de uitzendingen werden aan een zekere contrôle onderworpen en de luisteraars dienden een vergunning te vragen voor hun ,,ontvangststation voor radiotelegrafie".

Wel verklaarde de Regeering reeds in 1925 wat de grondslagen waren, waarop de Overheid de radio wenschte te zien opgebouwd. Een dezer grondslagen was, dat niet slechts de stedeling, doch ook de bewoner van het platteland van de radio zou kunnen profiteeren. Zij, die een concessie wilden aanvragen voor een omroepbedrijf op commercieelen grondslag, zouden in elk geval aan dezen eisch hebben te voldoen.

Zij lieten zich niet lang wachten : in 1930 kreeg de Volksraad te beslissen over een concessieaanvrage van de Nirom. Het is teekenend, dat deze concessieaanvrage zelfs niet voor wat het cultureele gedeelte betreft, onder het Departement van Onderwijs en Eeredienst viel, doch geheel onder dat van Verkeer en Waterstaat. De begeleidende ontwerp-ordonnantie bevatte slechts de bepaling, dat voor het bezit van een radio-ontvangsttoestel in het vervolg een maandelijksche contributie verschuldigd zou zijn. Sterker nog dan het feit, dat de geheele concessie-aanvraag door Verkeer en Waterstaat werd behandeld, spreekt uit de Memorie van Toelichting de wensch van de Regeering, de radio als cultuur-verbreidend instrument geheel buiten haar bemoeienis te laten vallen. Wij citeeren uit de Memorie van Toelichting :

,,Nagenoeg alle landen hebben de exploitatie der omroepdiensten ,,aan particuliere personen of lichamen overgelaten. Het in Enge- ,,land in 1923 ingestelde ,,Broadcasting Committee" zegt dienaan- ,,gaande in zijn rapport : ,,Whatever may be the position as regards ,,the operation of wireless stations, a government would not be ,,a suitable body to undertake the entertainment-side; and a ,,Minister might well shrink from the prospect of having to defend ,,in Parliament the various items in Government concerts". ,,Het behoeft wel geen nader betoog, dat ook hier te lande ,,verzorging van den ontspanningsomroep van Gouvernementswege ,,onwenschelijk moet worden geacht. Altijd heeft de gedachte ,,voorgezeten, deze aan een particuliere maatschappij op te ,,dragen"."

Nu in vele landen de radio in handen der regeering een krachtig instrument is geworden, heeft het Engelsche citaat wel veel van zijn comische waarde verloren. Doch afgezien hiervan treft het ons, dat de radio in het bovenstaande citaat nagenoeg uitsluitend als een technisch phaenomeen wordt beschouwd.

Ook komt dit uit in de bepalingen der concessievoorwaarden, die zich met de „omroepstof" bezighouden. In tegenstelling met de technische en financieele bepalingen, die zeer precies zijn geformuleerd, munten deze uit door vaagheid en negativisme. B.v.: „De omroep moet gericht zijn op het voldoen aan de behoeften en wenschen der luisteraars. Zij dient daartoe de aanwijzingen te volgen van den Directeur van Verkeer en Waterstaat, daarbij voorgelicht door een Raad van Advies. De omroepstof mag niet in strijd zijn met de belangen van den staat, de wetten des lands, de openbare orde of de goede zeden."

Tevergeefs zoekt men in de concessievoorwaarden iets dat bewijst, dat de wetgever zich bewust is geweest van de verschillende eischen, die Oostersche en Westersche luisteraars aan het omroepprogramma stellen. Slechts worden, behalve een aantal Europeesche talen, „de in Indië gebruikelijke Oostersche talen" genoemd als talen, waarin woorduitzendingen mogen plaats hebben.

De concessie zou voor de particuliere radiovereenigingen een zware slag beteeken. Zij hadden allen hun organisatie met groote offers van hun leden opgebouwd. De monopolie-positie van de Nirom zou de leden dwingen tot het betalen der verplichte omroepbijdrage ten behoeve van de Nirom, zonder dat voor hen eenig voordeel hiertegenover stond. De Memorie van Toelichting, deze kwestie besprekend, zegt, niet zonder een zeker cynisme: „Het is overigens de vraag, of de zenders der radiovereenigingen zullen blijven bestaan". „Zoodra de uitzending van den concessionaris qualitatief en quantitatief aan de eischen van het publiek ten volle voldoet, zal men vermoedelijk niet langer ten behoeve van den plaatselijken zender willen blijven contribueeren, zoodat deze niet zal kunnen blijven bestaan".

Het is anders geloopen dan de Regeering verwachtte: de particuliere radiovereenigingen — wier werk, met veel opoffering van vrijen tijd, grootendeels con amore verricht, met een pennestreek te niet dreigde te worden gedaan — zijn blijven bestaan en zelfs tot bloei gekomen.

Een aardige illustratie hiervan levert een artikel ter gelegenheid van het jubileum der B(andoengsche) R.V. Deze vereeniging zag de toekomst donker in, toen aan de Nirom de concessie werd verleend. Het wonderlijke geval deed zich echter voor, dat kort nadat de uitzendingen van de Nirom begonnen waren, het ledental der B.R.V. met sprongen omhoog ging. Het zal moeilijk na te gaan zijn, of dit slechts toe te schrijven is aan de contributieverlaging van *f* 2.50 op *f* 1.— per maand of dat hierop andere invloeden gewerkt hebben, b.v. een toename der belangstelling voor de radio, dank zij de min of meer officieele Nirom-uitzendingen. Het zou voorbarig zijn dezen bloei op het voetspoor van de Memorie van Toelichting aan onvoldaanheid van het publiek met de uitzendingen van de concessionaresse, de Nirom, toe te schrijven.

De behandeling in den Volksraad van het ontwerp der Radio-ordonnantie heeft zeer veel tijd in beslag genomen en resulteerde in het aannemen van het ontwerp, dat dus, behalve het verplicht stellen van een luisterbijdrage, de Nirom concessie verleende tot het exploiteeren van een radio-omroep op commercieele basis.

Duidelijker dan de eigenlijke besprekingen vertolken de voorgestelde moties de stemming der Volksraadsleden tegenover de Ontwerp-ordonnantie.

De eerste — verworpen — motie vroeg het verleenen der concessie uit te stellen tot de grondslagen daarvoor bij ordonnantie waren gelegd.

Een tweede motie, eveneens verworpen, vroeg de instelling van een Commissie van onderzoek, die het radio-vraagstuk in zijn vollen omvang zou moeten bestudeeren.

Een derde motie gaf uitdrukking aan het verlangen van de voorstellers naar staatsexploitatie van de radio. Ook deze motie werd verworpen.

In deze moties spreekt duidelijk de vrees van een aantal Volksraadsleden, dat in deze uiterst belangrijke zaak een beslissing zou worden genomen, voordat men zich geheel op de hoogte had kunnen stellen van de consequenties, die de beslissing met zich zou kunnen brengen. Ook uit de verhouding der stemmen (24 — 22), waarmede tenslotte het ontwerp werd aangenomen, blijkt duidelijk, dat de Volksraad slechts aarzelend zijn goedkeuring aan het ontwerp hechtte.

In Maart 1933 aanvaardt de Nirom dan de concessie voor 10 jaar en in April 1934 begint zij uit te zenden.

Tusschen deze eerste bescheiden uitzendingen en de tegenwoordige geperfectionneerde programma's ligt een boeiende periode van experimenten, op wier slagen uitbreiding en ontwikkeling volgden. Ook tegenslagen en teleurstellingen bleven de Nirom niet bespaard. Al dadelijk bleek, dat aan den eisch der concessievoorwaarden: hoorbaarheid der uitzendingen eerst op geheel Java, later over geheel Indië, veel moeilijker te voldoen was, dan men zich had voorgesteld. Ondergingen eenerzijds de z.g. lange golflengten zooveel atmosferische invloeden, dat zij op grootere afstanden geen voldoende ontvangst meer gaven, anderzijds hebben de stations, die op een korte golf uitzenden, een gebied om zich heen, waar de modulatie in het geheel niet hoorbaar is. De Nirom moest daarom, om aan de concessievoorwaarden te kunnen voldoen, zich gaan bedienen van een combinatie van uitzendingen op korte golflengte over archipelzenders en plaatselijk hoorbare zenders op langere golflengte. Langs de telefoonlijn werden de verschillende zendstations gevoed. De uiterst gecompliceerde zendapparatuur waarover thans de Nirom beschikt, en welke nog steeds wordt verbeterd en uitgebreid, stemt elken niet-technicus tot bewondering. En misschien is daartoe zelfs voor den technicus wel reden.

De comische noot in deze technische symphonie is het verschil van opvatting dat vaak tusschen luisteraars en den controleerenden P.T.T.-dienst bleek te bestaan over de hoorbaarheid der uitzendingen in bepaalde gebieden. Velen zullen zich den stroom van ingezonden stukken in de dagbladen hierover nog herinneren. Wanneer de P.T.T. namelijk had vastgesteld, dat in een bepaald gebied de uitzendingen van de Nirom goed hoorbaar waren, werden de luisteraars verplicht, de luisterbijdrage te betalen.

Eerst later dan de concessievoorwaarden eischten, is de Nirom er in geslaagd een voldoenden graad van hoorbaarheid met haar uitzendingen te bereiken. De oorzaken hiervan zijn zooeven reeds genoemd.

Evenals de technische kant van het bedrijf een gestadigen groei te zien gaf, is dit het geval met de programma's.

In April 1934 begonnen de uitzendingen van Batavia en Soerabaia uit met „Westersche" programma's, waarin echter aanvankelijk ook Oostersche muziek was opgenomen. Later werden beide programma's vereenigd tot het algemeene programma, zooals wij dit thans kennen. Misschien verdient het aandacht, dat dit

algemeene programma voor zijn stof niet op Batavia is aangewezen: telefonische verbindingen en studio's in verschillende plaatsen maken het mogelijk, gedeelten van de omroepstof uit andere plaatsen te betrekken. Op den inhoud van het programma kom ik straks terug.

Reeds zeer spoedig bleek het gewenscht, afzonderlijke uitzendingen voor Oostersche luisteraars te geven; op 16 September 1934, het jaar waarin de „Westersche" uitzendingen begonnen, gaf de Nirom haar eerste „Oostersche" programma's, eveneens van Batavia en Soerabaia uit. De ontwikkeling van de samenstelling dezer programma's vertoont een beeld, dat in zekeren zin tegengesteld is aan dat van de Westersche uitzendingen. Ging dit laatste in de richting van unificatie, bij de Oostersche programma's bleek differentiatie noodzakelijk, doordat de verschillende groote cultuurgebieden aan de radio uiteenloopende eischen stelden. Op 1 Augustus 1935 werd aan de programma's van Batavia en Soerabaia dat van Bandoeng toegevoegd. In alle drie genoemde plaatsen was daarvoor een eigen studio. In nauwe samenwerking met de particuliere radiovereenigingen van Midden-Java begonnen tevens uitzendingen van Jogja, Semarang en Solo uit. 1 September 1936 voegde de Nirom hieraan nog een „Archipel-programma" toe, bestemd voor de buitengewesten.

Op 1 Januari 1937 had weer een belangrijke wijziging in de verdeeling der programma's plaats. De programma's uit de verschillende plaatsen kwamen te vervallen en werden vervangen door een West-Java-programma en een voor Oost- en Midden-Java. Het Archipel-programma, dat een deel van zijn stof aan het West-Java-programma ontleende, bleef daarnaast bestaan. In het eerste nummer van 1937 der Soeara Nirom werd den luisteraars hiervan kennis gegeven. Tevens deelde de Nirom den luisteraars mede, dat zij voortaan de samenstelling der Midden-Java-programma's in eigen handen zou nemen. De vergoedingen aan de particuliere omroepvereenigingen voor de overname van gedeelten uit hun programma zouden geleidelijk worden verminderd. Deze verandering zou ver strekkende gevolgen met zich brengen.

Nadat van Januari 1938 af een deel van het West-Java-programma en ook wel andere omroepstof door een afzonderlijken zender was uitgezonden, in het bijzonder ten behoeve van de luisteraars op Noord-Sumatra, waar de Archipel-zenders slecht hoorbaar waren, ging de Nirom er later toe over, voor dit gebied een eigen programma, van Medan uit, uit te zenden. Tot November 1940

heeft de Nirom op deze wijze haar taak voor de „Oostersche" luisteraars vervuld. Tot 1 November 1940, want op dien datum werd de voorbereiding en samenstelling der „Oostersche" programma's door de Regeering overgedragen aan de P.P.R.K. (Perikatan Perkoempoelan Radio Ketimoeran; de Federatie van Oostersche Radio Vereenigingen).

De voorgeschiedenis van deze overdracht vindt haar oorsprong in het voornemen der Nirom, aangekondigd op 1 Januari 1937, om de samenstelling van haar Midden-Java-programma's in eigen handen te nemen. Het feit dat de particuliere radiovereenigingen van Midden-Java zich hierdoor van een deel harer inkomsten zouden zien beroofd, was voor den heer Soetardjo aanleiding om reeds op 11 November 1936, dus nog vóór de officieele aankondiging in „Soeara Nirom", in den Volksraad een initiatief-voorstel in te dienen, dat beoogde, een deel der verschuldigde Nirom-bijdrage aan de particuliere radiovereenigingen ten goede te doen komen. Dit voorstel heeft tenslotte tot iets geheel anders geleid dan het beoogde. Het voorstel is voor de Regeering aanleiding geworden te overwegen, of, en zoo ja op welke wijze, het mogelijk zou zijn een deel van de taak van de Nirom, n.l. de samenstelling der „Oostersche" programma's, over te dragen aan een Inheemsche organisatie zelf, die hiertoe beter in staat werd geacht dan de Nirom, doordat een dergelijke organisatie geacht werd in nauwere aanraking met de Oostersche luisteraars te zijn. Nadat tenslotte een Raad van Advies ad hoc als zijn oordeel had uitgesproken, dat de P.P.R.K. in staat kon worden geacht, deze taak op bevredigende wijze te vervullen, droeg de Regeering het samenstellen en ten gehoore brengen der Oostersche programma's over aan de P.P.R.K. en benoemde zij een afzonderlijken Raad van Advies, welke tot taak zou hebben de door de P.P.R.K. ontworpen programma's te beoordeelen en daarover advies uit te brengen aan den Directeur van Verkeer en Waterstaat.

Ter bestrijding van de kosten aan de samenstelling der programma's verbonden, zou de P.P.R.K. een voor elk jaar afzonderlijk te bepalen deel der luisterbijdragen worden uitgekeerd.

Bij deze taakverdeeling blijft het technische gedeelte, de eigenlijke uitzending, dus bij de Nirom.

Een vergelijking tusschen de bepalingen der overdrachtsregeling en die der concessievoorwaarden, voor zoover zij de beteekenis van de radio vastleggen, toont aan, dat het inzicht in de beteekenis

der radio is toegenomen. Eischten de concessievoorwaarden nog slechts, dat de omroep gericht zou zijn op het voldoen aan de behoeften en wenschen der luisteraars, de overdrachtsregeling eischt dat de programma's gericht zijn op ontspanning, voorlichting, ontwikkeling en geestelijke bevrediging. Trouwens: ook wat in den omroep niet mag is nauwkeuriger aangegeven dan in de concessievoorwaarden.

Met eenige plechtigheid nam de P.P.R.K. op 1 November haar taak van de Nirom over.

Tot slot van dit korte overzicht van den groei der Niromprogramma's mogen enkele cijfers volgen. De Nirom begon 1 April '34 haar uitzendingen met 5390 luisteraars. Dit aantal nam snel toe:

ult.	Maart	'35	—	17.000
,,	Dec.	'35	—	24.000
,,	,,	'36	—	39.028
,,	,,	'37	—	54.462
,,	,,	'38	—	71.000

Thans is het aantal luisteraars tot boven 100.000 gestegen. Aan de hand van de namen der luisteraars wordt een indeeling gemaakt in ,,Westersche" en ,,Oostersche" luisteraars. Ongeveer de helft behoort op grond hiervan tot de ,,Westersche" luisteraars, de andere helft tot de ,,Oostersche" luisteraars, in hoofdzaak Indonesiërs en Chineezen.

Deze indeeling houdt niet in, dat ook naar de ,,Oostersche" en ,,Westersche" programma's in dezelfde verhouding geluisterd wordt: veel Indonesische en Chineesche intellectueelen luisteren regelmatig naar de ,,Westersche" uitzendingen en ook onder de Europeesche luisteraars zijn er velen, die naar de ,,Oostersche" programma's luisteren, in het bizonder de uitzendingen van Indische muziek.

In dit opzicht zijn deze cijfers wel merkwaardig, omdat er uit blijkt, dat een belangrijke stijging van het aantal ,,Westersche" luisteraars volgens bovenstaande indeeling niet te verwachten is: 50.000 Eur. luisteraars is voor de grootte der Europeesche bevolkingsgroep hier te lande vrij dicht bij het maximum. Het aantal Chineesche kan nog belangrijk stijgen en het aantal Indonesische luisteraars staat zelfs nog in geen enkele verhouding tot de millioenenbevolking. Zal de radio er naar streven over een zoo groot mogelijk deel der bevolking haar invloed uit te strekken, dan zal

men vooral het oog dienen te richten op de categorie der Indonesische luisteraars. Ik kom hierop straks terug.

Met de stijging van het aantal luisteraars ging een geleidelijke verlaging der omroepbijdrage gepaard. Was deze aanvankelijk *f* 3.— per maand, via verlagingen tot *f* 2.—, *f* 1.50 en *f* 1.25 bereikte zij het tegenwoordige bedrag van *f* 1.15.

Thans enkele woorden over de programma's zelf. Het wordt een ietwat netelig onderwerp, zoodra men komt tot waardeering hiervan, omdat daarbij het subjectieve element overweegt. In het algemeen kan men veilig aannemen, dat de Nirom er naar gestreefd heeft, zoo goed mogelijk aan de wenschen en verlangens der luisteraars te voldoen. De programma's moeten dan ook vooral onder dezen gezichtshoek worden bekeken. Wat waren en zijn verlangens van de luisteraars?

In het Economisch Weekblad van 1935 geeft Ir. C. Hillen, Hoofd van den Dienst der P. T. T., een rubriceering van het Westersche programma in dat jaar. Deze luidt als volgt.

Radiotooneel en hoorspelen	0.4
Oostersche uitzendingen	7.—
Godsdienstige ,,	6.2
Nieuws ,,	7.1
Lezingen, cursussen, causerieën, kinderuurtje	9.2
Klassieke- en operettemuziek	18.3
Lichte muziek	50.4
Gymnastiek	1.4

Indien men de Oostersche uitzendingen bij de klassieke muziek onderbrengt, komt men op deze globale verdeeling: de helft der uitzendingen bestond uit lichte muziek, een kwart klassieke muziek, een kwart woorduitzendingen, waarvan slechts een deel als van cultureelen aard kan worden beschouwd.

De analyse voor 1936 van denzelfden schrijver vertoont een overeenkomstig beeld: het ,,cultureele" gedeelte is ongeveer een kwart gebleven, doch de lichte muziek is toegenomen tot 62%, ten koste van de klassieke, waaraan nog slechts 13% van den zendtijd besteed wordt.

In deze rangorde der programmastof is in den loop der jaren in beginsel geen verandering gekomen: zeer veel lichte muziek, minder klassieke, nog minder woorduitzendingen.

Enquêtes door de Nirom onder de Westersche luisteraars gehouden gaven trouwens steeds den indruk dat over het algemeen de samenstelling van de programma's aan de verlangens der luisteraars beantwoordden.

Vergelijkt men met deze programma's die der particuliere vereenigingen, dan wordt men in de eerste plaats getroffen door het zeer geringe aantal woorduitzendingen, waartegenover echter meer klassieke muziek staat. Er is reden om aan te nemen, dat deze programma's sterker nog dan die der Nirom een afspiegeling zijn van het verlangen der luisteraars. Men zou daaruit dan mogen concludeeren, dat de Nirom eigenlijk meer woorduitzendingen geeft, dan overeenstemt met den wensch van het meerendeel der luisteraars. Voor het grootere percentage klassieke muziek dan bij de Nirom kan ik echter geen afdoende verklaring geven. Behooren de leden der particuliere radiovereenigingen wellicht meer tot de groote-stadsbevolking, voor wie buiten de radio om nog verscheidene andere gelegenheden zijn om van lichte muziek te genieten (bioscopen, dancings, café's etc.)?

Voor samenstelling der Oostersche programma's citeer ik uit een artikel van Ir. A.J.H. van Leeuwen, voormalig Hoofd van den Indischen Radio-dienst, in „Kritiek en Opbouw" (1 Augustus 1938):

„Beschouwt men de programma's van de Nirom, die voor den „Oosterschen omroep zijn samengesteld, dan ontdekt men een „bedroevende afwezigheid van intellectueele voorlichting. Ik „ontleedde een willekeurige week (19 tot 26 Juni 1938) van het „officieele Niromprogramma voor West-Java en kwam tot het „volgende resultaat: Op de 57 uren Oostersche omroep was slechts „4 3/4 uur (zegge en schrijve 4 uren en 3 kwartieren) géén amu„sements-omroep. Deze 4 3/4 uur nader differentieerende, blijkt „daarvan:

„ 30 minuten gewijd aan boekbespreking „Balai Poestaka",
„ 30 id gewijd aan Koran-lezing en bespreking,
„ 20 id gewijd aan een kook-les,
„ 120 id gewijd aan voorgelezen nieuwsberichten,
„ 45 id gewijd aan bijbel-lezing,
„ 45 id gewijd aan een chineesche lezing.

„ 290 minuten totaal van de 3.420 minuten omroep, dat is .. „8 1/2 %! Strikt genomen zijn echter slechts 80 minuten bestemd „voor iets, wat op opvoeding van het Inheemsche publiek lijkt. „Het percentage wordt daardoor dus iets meer dan .... 2%!!!!

„De analyse van het laatste programma van 17 tot 23 Juli geeft „een al even bedroevend beeld".

In een der laatste Oostersche programma's der Nirom (6 t/m 12 Oct.) vond ik voor West-Java de volgende cijfers:

Godsdienstige uitzendingen	252 min.
Kinderuurtjes	110 „
Buitenlandsche overzichten	60 „
Boekbespreking	30 „
Gezondheidszorg	30 „
Radiotooneel	90 „
Cursussen en andere lezingen	175 „
	747 minuten.

Op een totaal van 114 $^1/_2$ uur levert dit een percentage van ongeveer 11 procent. De nieuwsberichten zijn daarbij buiten beschouwing gelaten. Indien toename van het percentage woorduitzendingen een verbetering is, dan is het programma dus inderdaad verbeterd. Het komt wat de tijdsruimte van dit deel betreft met het „Westersch" programma overeen en het overtreft het waarschijnlijk, wanneer men rekening houdt met den langeren zendtijd, noodig doordat veel Oostersche programmanummers ettelijke uren in beslag nemen.

Wij mogen veilig aannemen, dat ook deze programma-indeeling in hoofdzaak met de wenschen der luisteraars overeenstemt.

Vergelijkt men de samenstelling der jongste programma's der P.P.R.K. met de laatste door de Nirom samengestelde, dan wordt men niet getroffen door ingrijpende veranderingen, niettegenstaande men het deed voorkomen, alsof de P.P.R.K. van zins was, geheel nieuwe wegen in te slaan. Ook de P.P.R.K. zal zich in belangrijke mate hebben te richten naar de wenschen van haar luisteraars. Of de uitzendingen qualitatief verschillen, kan ik niet voldoende beoordeelen.

Alvorens thans de vraag te stellen, of de toestand op radiogebied tot tevredenheid stemt, en zoo neen, op welke wijze daarin verandering zou zijn aan te brengen, is het gewenscht op twee punten de aandacht te vestigen. In de eerste plaats is, meen ik, voldoende gebleken, dat de samenstelling der programma's tot dusver in belangrijke mate afhankelijk is van den smaak van het publiek. De radio — en dit geldt zoowel voor den algemeenen

als voor den bizonderen (particulieren) omroep — leidt niet; zij wordt geleid. Dit is het goede recht van den particulieren omroep, die bestaat van de vrijwillige contributies zijner luisteraars. Of dit ook dient te gelden voor den algemeenen omroep, waag ik te betwijfelen — al dient ook deze met de wenschen van het publiek rekening te houden.

In de tweede plaats wil ik de aandacht vestigen op de wijze, waarop de ,,Oostersche" algemeene omroep ontstaan is. Deze heeft zich losgemaakt van den ,,Westerschen" omroep, doch is duidelijk een vitium originis blijven dragen. Door zijn geboorte uit den ,,Westerschen" omroep was de ,,Oostersche" omroep in den aanvang in het bizonder bestemd voor luisteraars met een zekeren graad van ontwikkeling, doch tevens diende hij zich, met de toename van het aantal luisteraars, tot een breeder publiek te richten. Daardoor heeft hij iets tweeslachtigs gekregen, dat ook in de programma's van de P. P. R. K. tot uiting komt: het programma is bestemd voor menschen, niet met een onderling quantitatief verschil in ontwikkeling (dit zal steeds zoo zijn), maar met wat ik een qualitatief verschil zou willen noemen: eenerzijds de groep met een zekere ,,verwestersching", anderzijds de groep, die zich nog niet uit het streek- en groepsverband heeft losgemaakt. Bovendien biedt de ,,Oostersche omroep" voor volledig Westersch opgeleiden weinig aantrekkelijks. Zij luisteren in het algemeen liever naar Westersche uitzendingen.

Een veel essentieeler grondslag voor de verdeeling der programma's zou naar mijn meening gevonden kunnen worden in de mate, waarin de luisteraar ,,streek-gebonden" is. Bij een verdeeling van den algemeenen omroep op grondslag hiervan komt aan de eene zijde het geheele tegenwoordige ,,westersche" programma, plus die Maleische woorduitzendingen uit den tegenwoordigen ,,Oosterschen" omroep, die aan den luisteraar betrekkelijk hooge intellectueele eischen stellen, plus die uitingen van ,,Oostersche" kunst, die ook van beteekenis zijn voor grootere gebieden dan dat, waar zij geboren zijn. In de eerste plaats denken wij hier natuurlijk aan de gamelanmuziek van Java en Bali.

De ,,Oostersche" omroep krijgt dan een geheel ander karakter. Wellicht rijzen er op het eerste gezicht tegen een dergelijken omroep ernstige bedenkingen. Toch is deze vermenging van Westersche en Oostersche elementen niet iets geheel onbekends. In de radio-uitzendingen van Singapore en Delhi, wellicht ook andere plaatsen,

komen behalve Engelsche woorduitzendingen ook uitzendingen in Inheemsche talen voor. Het bezwaar, dat ontgewijfeld veel luisteraars zullen hebben: dat in het programma, waarop zij aangewezen zijn, groote gedeelten voorkomen, waarvoor zij hoegenaamd geen belangstelling hebben, kan zeer gemakkelijk ondervangen worden, indien men overgaat tot de uitzending van een dubbelprogramma, dat wil dus zeggen twee programma's, over den geheelen archipel hoorbaar gemaakt, waarin ,,Westersche" en ,,Oostersche" elementen elkaar zoo afwisselen, dat men uit een der beide gelijktijdige uitzendingen steeds de gewenschte keuze kan doen. Wellicht is het mogelijk in de beide programma's nog op andere wijze een zekere differentiatie te brengen, b.v. door in het eene programma hoogere intellectueele eischen aan de luisteraars te stellen, dan in het andere.

Een ander groot voordeel van een reorganisatie op deze basis is ook, dat op deze wijze in de Indonesische wereld de groei naar cultureele ,,eenheid in verscheidenheid" wordt gestimuleerd.

Bij veel ,,Oostersche" luisteraars bestaat het verlangen naar Westersche muziek in de ,,Oostersche" uitzendingen. Aan dit verlangen wordt op deze wijze tegemoetgekomen.

Laat ons thans den algemeenen ,,Oosterschen" omroep bezien. In het begin van dit artikel is uiteengezet, dat deze een regionaal karakter draagt en verder meen ik te hebben aangetoond, dat de algemeene ,,Oostersche" omroep, door de uiteenloopende eischen, die de luisteraars door hun graad van ontwikkeling daaraan stellen, slechts voor een deel aan zijn doel kan beantwoorden. Bij de regeling als boven voorgesteld gaat het meest ,,verwesterschte" gedeelte der luisteraars over naar den anderen omroep, en wordt het luisteraarscorps dus een meer homogeen geheel; een geheel dat weliswaar in verhouding tot de grootte der bevolking nog zeer klein is, doch dat de mogelijkheid tot nagenoeg onbeperkte uitbreiding heeft. Wanneer de radio het voorrecht krijgt zich tot deze groep te mogen richten, openen zich wijde perspectieven naar volksopvoeding en ontwikkeling.

Mr. Van Werkum heeft in een lezenswaardig artikel in het eerste nummer van het Koloniaal Tijdschrift van dit jaar een uiteenzetting gegeven van het werk der radio in dienst der volksopvoeding in India. Hij beveelt ditzelfde systeem warm aan voor Nederlandsch-Indië, en stelt zich daarbij voor, dat deze zelfde wijze van voorlichting (geheel berekend op de desa-bevolking)

zonder veel wijziging hier zou kunnen worden overgenomen. Het lijkt mij, dat Mr. Van Werkum zich er echter niet voldoende rekenschap van heeft gegeven, dat de structuur van den tegenwoordigen „Oosterschen" omroep dit niet veroorlooft. Zooals uiteen is gezet, richt deze zich tot een zeer gedifferentieerde groep van luisteraars, waarvan de desa-bevolking slechts een gering deel uitmaakt. Bovendien — en dit is ten minste even belangrijk — zal men slechts met succes per radio de desa-bevolking kunnen bereiken, indien de uitzendingen op de kleinst mogelijke gemeenschap zijn afgestemd. Voor deze gemeenschappen komen als sprekers dan in de allereerste plaats zij in aanmerking, die aan het grootste deel der bevolking van de streek, waarin zij wonen, bekend zijn en die uit hoofde van ambt of persoonlijke kwaliteiten een zeker gezag genieten. Veel ruimer dan tot dusver zal men zich daarbij van de streektalen kunnen en moeten bedienen.

In den boezem der P.P.R.K. leven gedachten, die in deze richting gaan: zij staat een grootere regionale verdeeling der programma's voor, b.v. splitsing van het Oost- en Midden-Java-programma in twee afzonderlijke programma's en een afzonderlijk programma voor Borneo. Voor deze opvattingen geldt, wat naar aanleiding van Mr. Van Werkum's artikel is gezegd: slechts indien tot een veel verdere splitsing wordt overgegaan — een splitsing, die in den tegenwoordigen toestand niet uitgevoerd kan worden — laten de plannen der P.P.R.K. ten aanzien van volksontwikkeling en opvoeding zich verwezenlijken.

Zou men echter een oplossing gaan zoeken in de richting, die hierboven is aangegeven, dan worden geheel nieuwe mogelijkheden geopend. Men zou dan b.v. ertoe kunnen overgaan, om voor dezen „ontwikkelings-omroep" een veel lagere omroepbijdrage vast te stellen en ertoe mede te werken, dat goedkoope radiotoestellen worden geconstrueerd, waarmede slechts deze ontwikkelingsomroep opgevangen kan worden. De radiotoestellen die tegenwoordig in gebruik zijn, worden bijna zonder uitzondering op het electrisch lichtnet aangesloten. Voor deze toestellen zou er naar gestreefd moeten worden, hen van het electriciteitsnet onafhankelijk te maken door het gebruik van — in Indië vervaardigde — batterijen. Men zegt, dat er in Japan radiotoestellen in den handel zijn, die slechts *f* 8.— kosten. Het moet daarom mogelijk zijn, ook hier toestellen van geringen prijs te construeeren.

Van deze „toekomstmuziek" moge het volgende het slotaccoord zijn: voor het welslagen van dergelijke pogingen tot volksopvoeding acht ik het noodzakelijk, dat de radio, waarvan hierboven de omtrekken aangegeven zijn, gecoördineerd wordt met al wat er verder op het gebied van onderwijs en voorlichting geschiedt. Een uiteenzetting van den aard van deze coördinatie zou den omvang van dit artikel ver overschrijden en zou mij op terrein brengen, waarvan ik het betreden gaarne aan meer bevoegden overlaat.

Ik keer thans terug tot mijn uitgangspunt: de vraag, of de tegenwoordige toestand op radiogebied tot tevredenheid stemt, en zoo niet, op welke wijze daarin verandering zou zijn aan te brengen. Het lijkt mij, dat ik eigenlijk het antwoord al gegeven heb. Ik kan daarom met enkele slotopmerkingen volstaan, die ons terugvoeren tot het begin van dit artikel: het feit, dat den Volksraad binnenkort het ontwerp van een radio-ordonnantie ter behandeling zal worden aangeboden.

Het overal doorgebroken inzicht, dat de radio niet slechts ontspanning dient te brengen, doch eveneens en vooral een instrument dient te zijn, waarmede de cultureele en sociale vooruitgang worden bevorderd, dwingt ons, er ons rekenschap van te geven, op welke wijze dit het best kan geschieden. Het bovenstaande moge hiertoe een kleine bijdrage zijn.

Veel belangrijke punten zijn onbesproken gebleven: de vraag naar de plaats van de Nirom en de P.P.R.K. in het geheel; de vraag naar de verhouding tusschen den officieelen omroep en de particuliere omroepvereenigingen; de vraag, of bij een regeling als boven geschetst een officieele instantie niet een grooteren invloed op de samenstelling der programma's dient toe te komen. Dit zijn m.i. echter punten van ondergeschikt belang; hoofdzaak is het beginsel, waarvan bij de radio-wetgeving zal worden uitgegaan. Naar ik meen te weten, zal het ontwerp der ordonnantie in den Volksraad niet door den Directeur van het Departement van Verkeer en Waterstaat worden verdedigd, doch door zijn ambtgenoot van het Departement van Onderwijs en Eeredienst. Wellicht mogen wij aan deze wisseling een symbolische beteekenis toekennen.

DE PANCHAYAT

DOOR Mr. H. D. VAN WERKUM

Bestudeering van de (Britsch) Indische panchayat biedt eene welkome gelegenheid om zoowel ons nog steeds niet opgelost staatsrechtelijk vraagstuk der instelling van dorpsraden als eventueele uitbreiding van de dorpsrechtspraak aan eene nadere beschouwing te onderwerpen.

Panchayat beteekent 'groep van vijf, die tezamen vormen den raad der oudsten in het Britsch-Indische dorp. Zij vertegenwoordigen de plaatselijke gemeenschap en zijn belast met het bestuur van de dorpszaken en/of de dorpsrechtspraak, hetzij op eigen verantwoordelijkheid, hetzij als adviseerende raad van het dorpshoofd. De Panchayat vertoont dus groote overeenkomst met den traditioneelen raad der oudsten in onze Indische desa's, de toewa-toewa-desa.

In den tijd van de Hindoesche en Buddhistische koninkrijken namen deze panchayats in verband met den grooten afstand tot het gezagscentrum en de toenmalige slechte verbindingen, eene zeer zelfstandige positie in. Gedurende de verwarde periode van de Mohammedaansche invallen, toen het centrale gezag vaak verlamd was, moesten de dorpelingen zelfs in grootere mate dan tevoren steunen op dit primitieve zelfbestuursapparaat, dat zij in den loop der eeuwen ontwikkeld hadden. De komst van Pax Britannica bracht eene geleidelijken ommekeer teweeg op het platteland. De centralistische tendenzen van het Britsche gezag op het gebied van bestuur en rechtspraak ondermijnden de oude quasi-democratische landelijke instellingen en schiepen een bijna anarchistischen toestand.

Reeds meer dan een eeuw geleden was dit gevaar onderkend, b.v door Sir John Malcolm, die voorstelde om de rechtspraak in minder belangrijke civiele en stratzaken weder toe te vertrouwen aan de dorpspanchayats, zooals gebruikelijk was in de Rajput en Maratha Staten. In het algemeen begon in het begin van de negentiende eeuw het denkbeeld baan te breken om de dorpszaken in zekere opzichten over te laten aan dorpsorganen. Zoo was reeds in 1819 in Madras en in 1879 in Bombay aan de dorpshoofden *rechtspraak* toegekend in kleine zaken. Deze wetgeving werd aangevuld met maatregelen voor het *bestuur* van dorpszaken, door dorpsorganen. Daartoe behoorden in de eerste plaats de Sanitary Committees Acts van 1889 in Bombay en de Central Provinces, waarbij gezondheidscommissies in het leven werden geroepen voor het schoonhouden van de dorpen.

Het befaamde schema van Lord Ripon, een mijlpaal op den weg van de Britsch-Indische decentralisatie, dat in 1881 aan de provincies werd voorgelegd, bevatte een ontwerp voor het bestuur van locale zaken buiten de steden. Merkwaardigerwijze was daarin geen plaats ingeruimd aan het plaatselijk dorpsbestuur. In stede van het staatkundig bestel op te bouwen van onderop en daartoe te beginnen met het herstel van de dorpsautonomie, werd het bestuur over het platteland practisch geheel toevertrouwd aan de district boards, die zich om allerlei redenen weinig bekommerden om de decentralisatie naar beneden. Protesten tegen de straffe centralisatie van het zelfbestuur op het platteland bleven niet uit en met klem werd aangedrongen op toekenning van bevoegdheden aan de dorpelingen, opdat zij hun eigen zaken zouden kunnen regelen.

Carstairs schreef in 1904 in zijn „Local Government of Bengal": „We have enormous untapped resources of energy and intelligence which can be used for the local service of the people .... capable of being organized, developed and utilized" and — describing the rural Bengal of his day — „Throughout this great mass of over 70.000.000 people, all living in villages ... there are no legal means for raising a public fund by means of local taxation for making a bridge, road, well or tank, or for cleansing or repairing them. There is no local authority who has legal power to preserve a right of way or prevent a nuisance; not a scavenger or a conservancy cart can be employed; not a street-lamp set up or lighted; not a dispensary or school established or maintained by means of local taxation. This is not civilization."

In de Javaansche desa is het met deze uitwendige beschaving op het oogenblik nog niet veel beter gesteld. Ook h.t.l. kunnen geldelijke bijdragen voor allerlei dorpsbehoeften tot dusver slechts op basis van *vrijwillige* overeenstemming, neergelegd in desabeslissingen, worden geïnd.

De groote ommekeer in Britsch-Indië kwam vlak na den oorlog, toen op grond van het Rapport van de Decentralisatie Commissie van 1910, gevolgd in 1918 door eene circulaire van het Indische Gouvernement in zake plaatselijk zelfbestuur, *in en kort na 1920 verschillende wetten, gericht op de instelling van dorpspanchayats, in bijna iedere provincie tot stand kwamen.*

In den brief, waarbij het Rapport van de Decentralisatie Commissie werd aangeboden, schreef Lord Morley : „The village in India has been the fundamental, indestructible unit of the social system, surviving the downfall of dynasty after dynasty. I desire your Excellency in Council to consider the best way of carrying out a policy which would make the village a starting-point in public life".

De talrijke Village Panchayat Acts konden zoo spoedig na den oorlog door de provinciale regeeringen worden vastgesteld, omdat onder vigueur van de in 1919 in werking getreden Montagu-Chelmsford staatkundige hervormingen, Local Self-Government aan de provincies ter regeling was overgedragen.

Een belangwekkend overzicht van deze wetgeving is te vinden in eene lezing, welke door Sir Selwyn Fremantle op 12 Maart 1937 werd gehouden voor de Royal Society of Arts (vgl. ook J. G. Drummond, Panchayats in India, blz. 14 v.).

De eenheid van het dorpsbestuur wordt gevormd door de panchayat of union board (vgl. de oud-Javaansche pantja-lima), al naar gelang de panchayat één of meer dorpen omvat. Immers passen verschillende panchayattypen bij verschillende streken en omstandigheden. Zoo is b.v. in de Punjab de plattelandsbevolking te zelfbewust om inmenging te dulden van vreemdelingen, die tot een ander dorp behooren en wordt daar evenals in de United Provinces de eenheid gevormd door het afzonderlijke dorp. In Madras zijn er twee categorieën, de major en minor panchayats, aan welke laatste minder bevoegdheden op het gebied van belastingheffing en bestuur zijn toegekend.

De union boards van Bengalen beslaan meestal eene uitgestrektheid van 10 tot 15 vierkante mijlen en tellen een gemiddelde

bevolking van 10.000 zielen, waarvan het centrum een kleine stad of een dorp is.

Een panchayat of board is overal samengesteld uit vijf of meer dorpelingen, die al naar gelang van de omstandigheden allen verkozen worden, benoemd door het Gouvernement of gedeeltelijk verkozen gedeeltelijk benoemd. Waar het kiesstelsel in zwang is, zijn de eischen laag gesteld. Zoo zijn in de Central Provinces alle volwassen personen, die wonen of bezittingen hebben binnen de union, kiesgerechtigd.

In de meeste provincies komen de panchayats nog slechts sporadisch voor met uitzondering van Madras en Bengalen. Het totaal aantal panchayats in geheel Britsch-Indië beloopt thans tusschen de 10.000 en 12.000, hetgeen slechts 2% uitmaakt van het half millioen dorpen. In Madras waren er in 1936 450 major en 5300 minor panchayats. In Bengalen brachten historische omstandigheden en door de Regeering genomen maatregelen een massaproductie van panchayats („union boards") te weeg. Er waren daar in 1937 4684 panchayats op een mogelijk totaal van 5667. In de andere provincies zijn zij alleen ingesteld in die streken waar er plaatselijk om gevraagd werd of waar de omstandigheden daarvoor buitengewoon gunstig werden geacht.

De bevoegdheden der Panchayats, die voor de verschillende provincies uiteenloopen, kunnen worden onderscheiden in rechtsprekende en besturende.

In het algemeen gesproken oefenen de panchayats in Bombay en Madras geen rechtsprekende functies uit, maar zijn zij uitsluitend administratieve colleges. Daarentegen vormt in de Central Provinces, de Punjab en de United Provincies, de rechtspraak den hoofdschotel van hun werk, terwijl hun positie in andere provincies daar tusschen in ligt. De panchayats berechten lichte strafzaken, waarop maximum-boeten van 50 Rs. zijn gesteld, en civiele zaken tot een maximum-bedrag van 200 Rs. Het voordeel van zulke beslissingen ligt niet zoozeer in de bestraffing van een overtreder als in het onderzoek van een geschil in een aan de partijen vertrouwde atmosfeer en omgeving. In een dorp zijn de juiste feiten aan ieder bekend en is er weinig aanleiding om het geschil op de spits te drijven, zooals gebruikelijk voor den beroepsrechter. Vele twisten worden daardoor in der minne geschikt en bittere gevoelens verzacht.

Met deze methode van interventie en summiere berechting (want de verbalen zijn zeer eenvuodig en advocaten worden niet

toegelaten), kan vergeleken worden het werk van de Engelsche justices of the peace, die zich niet tevreden stellen met het opleggen van boete of gevangenisstraf aan overtreders, maar hun tijd besteden, althans in vele districten, om dwalenden te waarschuwen en beterschap te doen beloven.

De Indische panchayat verkeert in de meeste provincies nog in het aanvangsstadium, dat plaatselijke rechtspraak en plaatselijke administratie door dezelfde personen worden uitgeoefend. Het is niet noodzakelijk deze functies te scheiden zoolang de combinatie goed werkt, al zal er ongetwijfeld een tijd komen dat meer gespecialiseerde werkzaamheden, van rechtsprekenden of besturenden aard, beter zullen worden verricht door personen uit de panchayats gekozen dan door alle leden. Zoo is b.v. in Bengalen een rechtbank gevormd door selectie van enkelingen uit de union boards.

Op bestuursgebied kunnen de panchayats, in het algemeen genomen, groote activiteit betoonen. Zoo *moet* b.v. in de North-West Frontier Province een dorpsraad maatregelen treffen ten aanzien van :

(a) The construction, maintenance and improvement of public ways and drains.
(b) The excavation, maintenance, improvement and disinfection of wells, ponds and tanks for the supply of water for drinking, washing and bathing.
(c) The prevention against epidemics and the improvement of hygienic condition of the village.
(d) The popularization of village sports and the advancement of education in general.
(e) The establishment of burials and burning grounds.

Zoo *kan* een dorpsraad maatregelen treffen ten aanzien van :

(a) The lighting of public ways and places.
(b) The planting and preservation of trees.
(c) The construction, maintenance and improvement of buildings or structures intended for and promoting the safety, health, welfare and convenience of the inhabitants of the village and of travellers.
(d) The excavation and maintenance of ponds for animals.
(e) The relief of the poor or the sick.

(f) The organization and celebration of public festivals other than religious festivals.
(g) The improvement of agriculture and agricultural stock (including horses).
(h) The laying out and maintenance of public gardens and public playgrounds.
(i) The promotion and encouragement of cottage industries.
(j) The establishment and maintenance of libraries.
(k) The voluntary registration of the sale of cattle,
terwijl de wet aan den raad uitgebreide bevoegdheden verleent ter voorkoming van hinder.

Er bestaan dus geen wettelijke beletselen voor de dorpsraden om verstrekkende verbeteringen ter hand te nemen. De eigenlijke beletselen zijn andersoortig — gebrek aan initiatief, gebrek aan gemeenschapszin en bovenal gebrek aan geld, waardoor zij op administratief gebied een betreurenswaardige zwakte toonen, indien er geen straf toezicht wordt uitgeoefend.

Hoewel dus tamelijk groote bevoegdheden zijn toegekend aan de panchayats, wordt daarvan onvoldoende gebruik gemaakt en wel in hoofdzaak om psychologische redenen. De openbare dorpsmeening is achterlijk, voorzichtig of conservatief en de panchayat kan niet, althans niet met succes, aan de dorpelingen verbeteringen opdringen, welke zijzelf niet wenschen.

Bijna overal is *het recht van belastingheffing*, zij het gebonden aan vele beperkingen, aan de panchayats toegekend. Nergens echter wordt eene belasting met dwang opgelegd, omdat het eene onmogelijkheid zou zijn die te innnen zonder vrijwillige toestemming van de dorpelingen. Over het algemeen geeft men de voorkeur aan indirecte heffingen als gerechtelijke boeten waar rechtspraak aan de panchayats is toegekend, of passarretributies.

In Madras wordt door de district boards eene extra-belasting geheven en uitgekeerd aan de panchayats. In de practijk blijkt dit het makkelijkste schoon niet het meest paedagogische middel te zijn om den tegenzin van de bevolking tegen belastingbetaling te overwinnen. Het totale inkomen van de 450 major panchayats in Madras, waarvan sommigen den semi-gemeentelijken status van de „kleine gemeenten" in andere provincies benaderen, bedroeg in 1933 — 1934 27 lakhs Rs. (£ 202.500). Zij hadden dus meer dan driemaal zooveel inkomen als de 5300 minor panchayats, die in totaal slechts 8 lakhs Rs. (£ 60.000) ontvingen, welke voor meer

dan één derde bestonden uit overheidssubsidies. Dezelfde toestand heerscht in de Indische Staten, die de politiek van de Indische provincies hebben nagevolgd in het scheppen van een panchayatstelsel. Van de 11000 panchayats in den Indischen Staat Mysore hebben slechts honderd een belasting geheven, hoewel nuttig werk wordt verricht voor verbetering van de watervoorziening, den waterafvoer en de wegen. Zij zijn voor het grootste deel afhankelijk van subsidies en retributies. Desondanks worden de ontvangsten niet geheel uitgegeven en vermeldt elk jaarlijksch rapport van Mysore een toename van ongebruikte saldi, welke thans voor den geheelen Staat meer dan 30 Rs. lakhs bedragen.

Het behoeft geen betoog, dat met betrekking tot werkprestaties en uitgaven Bengalen met zijn duizenden uitgestrekte „unions" natuurlijk de resultaten van haar zuster-provincies in de schaduw stelt. De panchayats in Bengalen besteedden in 1932 — 1933 een bedrag van 38.88.000 Rs. (£ 291.600), exclusief de uitgave van ± 50.00.000 Rs. voor de dorpspolitie. Het meerendeel van dit geld werd geheven middels een dorpsbelasting, hoewel de district boards bijdroegen voor een bedrag van 3.82.000 Rs. De objecten waarvoor dit geld besteed werd, waren achtereenvolgens wegen, drinkwatervoorziening, scholen, waterafvoer, vuilverwijdering en poliklinieken. Wat de *resultaten* van de *dorpsrechtspraak* betreft, deze waren over het algemeen goed in de Punjab en de United Provinces. In laatstgenoemde provincie berechtten de panchayats in 1932 — 1933 91.476 civiele en strafzaken. Hier leerde de ervaring, dat de quantiteit en de qualiteit van het werk van een panchayat grootendeels afhangen van de persoonlijkheid van het dorpshoofd en dat de aanwezigheid van een (politieke) partij in een dorp fataal is voor eene goede rechtspleging. In Bengalen is de rechtspraak *betrekkelijk* onbelangrijk, aangezien slechts aan ongeveer een vijfde van de panchayats rechtsmacht is toebedeeld, maar desniettemin werden in 1932 — 1933 68.800 strafzaken en 138.392 civiele zaken berecht. Lichte mishandelingen, kleine diefstallen, schade aan eigendom door losloopend vee, achterstallige leeningen, gevallen van beleediging, dat waren in hoofdzaak de dorpsproblemen, welke door de panchayats geduldig werden onderzocht en opgelost.

De ervaring heeft geleerd, dat het nutteloos is om panchayats in het leven te roepen in de verwachting dat zij, aan hun eigen lot overgelaten, zich zullen ontwikkelen zonder behoorlijke

training in het gebruik der hun toegekende bevoegdheden. Hoewel hoogere locale gemeenschappen als de districts- en onderdistrictsraden met het toezicht op de panchayats zijn belast, heeft de ervaring ook geleerd, dat dit stelsel van contrôle zeer gebrekkig werkt. In afwachting van de ontwikkeling eener krachtige publieke opinie dient op andere wijze aan de panchayats gestadige steun te worden geboden, welken zij behoeven om hun plichten na te komen tegenover hun mede-dorpelingen.

Ter voorziening in deze leemte hebben verschillende provincies Panchayat Officers aangesteld, die belast zijn met de taak om de panchayat in hun ressort geregeld te bezoeken, hun boekhouding te controleeren, toe te zien op de verkiezingen, hun te adviseeren omtrent de te voeren administratie en hen tot activiteit te stimuleeren. De Panchayat Officer heeft geen directe bemoeienis met hun rechtsprekende werkzaamheden, maar kan voorstellen indienen bij den District Officer t.a.v. het personeel en zich uitspreken over de onpartijdigheid en het beleid van de dorpsrechtbanken. Het is duidelijk dat zulke ambtenaren aangesteld zouden moeten worden in elke provincie en elken Staat, aangezien de District Officer en zijn staf het veel te druk hebben om meer dan gelegenheidsbezoeken te kunnen brengen. Het spreekt vanzelf, dat de Panchayat Officers zelf behoorlijk moeten worden opgeleid voor hun taak.

In de tweede plaats zal een drang tot ontwikkeling van het plaatselijk zelfbestuur moeten uitgaan van verschillende vereenigingen. Zoo zijn er provinciale vereenigingen voor plaatselijk zelfbestuur opgericht in Bombay, Calcutta en Lahore in den trant van de Vereeniging van Nederlandsche gemeenten, de Vereeniging voor Locale Belangen en de Vereeniging voor Regentschappen op Java en Madoera. Het Bombay-instituut (1928) heeft o.m. samenkomsten georganiseerd van leden van panchayats, die door hen worden bijgewoond, mits zij op het platteland worden gehouden en de sprekers bekend zijn met het dorpsleven en het plaatselijke dialect. Bovendien zouden deze instituten daartoe in het bijzonder opgeleide mannen en vrouwen naar de dorpen moeten zenden om aan den landbouwer en zijn vrouw uit te leggen wat een panchayat voor hen kan doen en waarom het de moeite waard is daarvoor te betalen. Zoolang zij echter niet beschikken over dit personeel en over voldoende fondsen, zullen de Panchayat Officers de dorpen kunnen ingaan en een gedeelte van hun tijd moeten besteden aan de voorlichting van het publiek.

Ook op het gebied van de decentralisatie zouden nuttige resultaten kunnen worden verkregen, indien de provinciale regeeringen en vereenigingen van locale belangen alle krachten samenspanden. Zoo zouden gemeenschappelijke cursussen kunnen worden georganiseerd voor Panchayat Officers, onder leiding van de academische leiders der vereenigingen en van de practische terreinwerkers, ambtenaren van de verschillende departementen, zendelingen en enkelingen, die de dringende problemen van het dorp kennen, de zwakste plekken, waar de panchayat ze het makkelijkste kan aanvallen, en de beletselen welke de panchayat zal ondervinden, wanneer hij dat tracht te doen.

In de op 23 Januari 1941 bij den Volksraad ingediende ontwerp-Desa-ordonnantie is de mogelijkheid geopend om ook in de meer modern georiënteerde desa's op Java en Madoera *desaraden* in te stellen. Daarbij is echter geen rekening gehouden met den inhoud van de Panchayat Acts noch met de practijk van de (Britsch) Indische Panchayats. Dit valt te betreuren, omdat er eene verrassende gelijkheid in historische ontwikkeling bestaat tusschen het (Britsch) Indische dorp (mauza) en de Javaansche desa.

Zoo rijst b.v. wat de *dorpsrechtspraak* betreft de vraag, of ook h.t.l. aan de nieuwe dorpsraden in de toekomst geen rechtsprekende bevoegdheden zullen moeten worden teogekend zoowel in het belang van de justiciabelen als ter ontlasting van de gouvernementsrechters.

Hoewel in art. 3a R.O., ingevoegd bij Stbl. 1935 No. 102, thans is bepaald, dat rechtszaken, van welke de kennisneming volgens het adatrecht toekomt aan rechters van kleine rechtsgemeenschappen (dorpsrechters), aan die kennisneming onderworpen blijven, laat dit nochtans onverkort de bevoegdheid van partijen om te allen tijde hare zaak aan de beslissing der gouvernements-rechters te onderwerpen. De dorpsrechters (op Java en Madoera de desahoofden) oefenen dus geen uitsluitende jurisdictie uit, terwijl aan hunne beslissing onderworpen dorpsrechtszaken in verband met de bepaling van art. 25 lid 2 I.R. zijn beperkt tot geringe adatrechtelijke *civiele* geschillen. Immers mogen zij geen straffen opleggen. Het behoeft dan ook geen betoog, dat de dorpsrechtspraak h.t.l., althans op Java en Madoera, ondanks het nieuwe art. 3a R.O., practisch weinig beteekent, vergeleken met de zelfstandige en omvangrijke competentie van de panchayats in (Britsch) Indië. Hun bevoegdheid overschrijdt zelfs die van onze regentschaps-

en districtsgerechten. Deze toch nemen slechts kennis van die *burgerlijke* rechtsvorderingen tegen eigenlijk gezegde Inlanders, waarvan het onderwerp eene waarde heeft resp. van *f* 20.—, *f* 50.— en van minder dan *f* 20.—, terwijl de panchayats civiele zaken berechten tot een maximum-bedrag van 200 Rs. (± *f* 120.—).

In de practijk leggen de districtsgerechten op Java en Madoera geen straffen op en mogen de regentschapsgerechten slechts die overtredingen berechten, waaop hechtenis van ten hoogste zes dagen of geldboete van ten hoogste tien gulden is gesteld. Deze bevoegdheid is in de practijk uitsluitend beperkt tot het opleggen van straf wegens overtreding van art. 523 lid 1 W.v.S. (het nietverrichten van desadiensten), tenzij tijdens het plegen van de overtreding nog geen zes maanden zijn verloopen sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens gelijke overtreding onherroepelijk is geworden, in welk geval het Landgerecht bevoegd is.

Daarentegen berechten de panchayats lichte strafzaken, waarop maximum-boeten van 50 Rs. (± *f* 30.—) zijn gesteld.

Hoewel de ontwikkeling van de leden van den (Britsch) Indischen panchayat op een veel lager peil staat dan die van onze regenten en districtshoofden, bezit de dorpsraad dus eene naar verhouding zeer uitgebreide rechtsprekende bevoegdheid. Kan dit markante verschil eenerzijds wellicht verklaard worden door het afwijkend standpunt van de Nederlandsch-Indische en de Britsch-Indische Regeering tegenover het vraagstuk van scheiding van bestuur en rechtspraak, anderzijds rijst toch de vraag, of, wanneer de dorpsraden zich in het Indische rechtsleven zullen hebben ingeburgerd, ook niet op hen meerdere rechtsprekende bevoegdheden zullen kunnen worden afgewenteld, uiteraard onder de noodige waarborgen voor eene goede rechtspleging. Zoo zou b.v. aan de dorpsrechtbanken de verplichting kunnen worden opgelegd om al hare uitspraken te laten registreeren op de griffie van den Landraad, waardoor een schat aan adatrechtmateriaal zal kunnen worden vergaard. Contrôle op die rechtspraak zou kunnen worden uitgeoefend, hetzij door den betrokken Landraadvoorzitter, indien zijn ressort samenvalt met het regentschap, of door een speciaal daartoe aangewezen rechterlijk (bestuurs) ambtenaar naar het voorbeeld van den Panchayat Officer. Bovendien zal aan partijen de bevoegdheid moeten worden toegekend om hooger beroep in te stellen bij den Landraad, die in summiere samenstelling zou moeten kunnen beslissen. In dit geval zouden de districts- en regentschapsgerech-

ten kunnen worden opgeheven, waardoor het Inlandsch Bestuur geheel uit de rechtspraak zou kunnen worden uitgeschakeld.

Wij meenen dat niet alleen op het gebied van het bestuur, maar ook op dat van de rechtspraak aan de bevolking meerdere zeggingschap moet worden toegekend ter versteviging van de dorpsautonomie.

Daardoor zal de onuitputtelijke voorraad van energie, gezond verstand en „public spirit", welke nu nog sluimert in de landbouwende massa's gemobiliseerd worden, waarvan het resultaat niet anders zijn kan dan een voortdurende verbetering van de levensomstandigheden op het platteland.

DE BETEEKENIS VAN DEN NEDERLANDSCH-INDISCHEN MIJNBOUW

DOOR Dr. Ir. R. W. VAN BEMMELEN

I. Inleiding.

De beteekenis van den mijnbouw voor Ned.-Indië kan bekeken worden van internationale en van nationale zijde.

Doch alvorens deze aspecten te bespreken, moeten wij eerst even de algemeene beteekenis van den wereldmijnbouw voor de menschheid bekijken.

100 Jaar geleden kwam 80% van de dingen, die de mensch gebruikte, van de agrarische productie, thans is slechts 30% van hetgeen de mensch verbruikt afkomstig van organisch gegroeide grondstoffen. Vandaar dat men spreken kan van een vegetatieve beschaving in het verleden en een minerale beschaving in het heden.

Terwijl van 1800 tot heden de wereldbevolking verdriedubbelde, werd de steenkoolproductie 100 ×, de ijzerproductie 200 ×, de goudproductie 50 × en de koperproductie 120 × grooter. Voorts zijn in deze eeuw allerlei nieuwe minerale grondstoffen in gebruik genomen, zooals petroleum, nikkel, zink, aluminium, magnesium, kalizouten, wolfram, molybdeen, vanadium, seleen, enz. De totale mijnbouwproductie van de wereld bedraagt ca 2 milliard ton per jaar en hierbij zijn ruim 7 millioen arbeiders werkzaam (met nevenbedrijven en smelterijen ca 15 millioen).

Evenals de land- en boschbouw, de veeteelt en de vischvangst behoort de mijnbouw tot de oerproductie van de wereld. Er is echter een zeer belangrijk verschil tusschen de mijnbouwproductie

en alle overige oerproducties: de minerale grondstoffen groeien niet, d.w.z. ze kunnen niet opnieuw geproduceerd worden. Voorts zijn zij onderling slechts in beperkte mate vervangbaar.

Sinds een eeuw gebruikt de mensch naar verhouding steeds minder van zijn agrarisch inkomen. Daarentegen teert hij verbijsterend snel in op het (door de natuur verzamelde) minerale kapitaal. Voor de krachtsverhouding der industrieele grootmachten in de toekomst is dus van de grootste beteekenis te weten wat hun kapitaalsreserves op het gebied van minerale grondstoffen zijn.

Het is opmerkelijk dat de wereldreserves sinds den vorigen oorlog over het algemeen niet verbeterd zijn, als men afziet van petroleum en nieuwe technische metalen, zooals aluminium, magnesium, molybdeen, vanadium en dergelijke. Daarentegen is de techniek gedurende de laatste 25 jaren met sprongen vooruitgegaan en het verbruik van mineralen is daardoor tot in het fantastische gestegen.

Mijnbouweconomen stellen met zorg vast, dat na de sensationeele periode van 1840-1890, toen de eene ontdekking op de andere volgde, er tijdens de laatste 50 jaren geen belangrijke nieuwe ontdekkingen van ertsvoorkomens hebben plaats gehad. De tegenwoordige verzorging der wereld met mijnbouwproducten berust grootendeels op afzettingen, die reeds sinds tientallen van jaren bekend zijn. En verschillende van deze voorname leveranciers der wereldbehoefte aan mineralen zijn hun uitputting nabij.

Een geleidelijk terugloopen der wereld-aardolieproductie is na ca 15-20 jaren te verwachten; de ertsvoorkomens van een groot aantal metalen zooals tin, lood, zink, koper, kwik, antimoon, wolfram, molybdeen, vanadium, goud en zilver zullen vóór het einde van deze eeuw uitgeput zijn, indien de productie op het tegenwoordige peil gehandhaafd wordt. Daarentegen behoeft de menschheid zich voorloopig niet bezorgd te maken over haar reserves aan steenkool, ijzer, aluminium, magnesium, fosfaat, enz.

Schattingen van de tijden, dat de diverse wereldertsreserves nog toereikend zullen zijn om in de behoeften van het moderne machinetijdperk te voldoen, zijn echter zeer moeilijk, omdat eenerzijds de schattingen omtrent de reserves onzeker zijn en de winningsmethoden kunnen verbeteren, terwijl anderzijds de voortschrijdende techniek nieuwe besparingsmogelijkheden in het gebruik brengt, het

hergebruik van oud metaal toeneemt en voorts vervangingsstoffen ingevoerd worden.

In de laatste tien jaren is wel duidelijk geworden, dat een zuiver nationale regeling van het delfstoffenvraagstuk in industrielanden, ondanks ver doorgevoerde autarkische pogingen, practisch onmogelijk is. Het door de natuur geschapen voordeel, dat de aan mijnbouwproducten rijke industrieele grootmachten bezitten, laat zich niet inhalen door de aan delfstoffen arme volken, ook niet door de grootste inspanning van alle nationale krachten. Maar ook geen der grootmachten is volkomen onafhankelijk op dit gebied.

Deze onderlinge afhankelijkheid vergroot de internationale spanningen. Zij drijft ons verder op den weg van minerale grondstoffen-nood eenerzijds en minerale grondstoffen-imperialisme anderzijds, en zij is ook een van de voornaamste oorzaken van den tegenwoordigen wereldbrand.

Internationale ordening van de productie en verdeeling der minerale grondstoffen is daardoor een urgente noodzaak voor de menschheid. De geestelijke houding der volkeren maakt echter, dat zulks slechts door internationale machtsmiddelen tot stand gebracht kan worden. Bij de toekomstige vredesonderhandelingen zal dit probleem van de verdeeling der mijnbouwproducten dan ook één van de voornaamste onderwerpen zijn.

II. Internationale aspecten van den Nederlandsch-Indischen Mijnbouw.

Eén van de eerste vraagstukken, die ons in dit verband interesseeren, is dan ook de internationale beteekenis van Ned.-Indië als exportland van delfstoffen. Dat deze beteekenis niet gering kan zijn, volgt uit het feit, dat in 1939 niet minder dan 61,5 %[1]) van de uitvoertonnage van Ned.-Indië uit delfstoffen bestond, welke 29 % van de totale uitvoerwaarde vertegenwoordigden. Van groote waarde voor de wereld-economie zijn aardolie en tin; voorts hebben ook de aluminium-, nikkel-, mangaan- en ijzerertsen van Nederlandsch-Indië een beteekenis, die uitgaat boven de plaatselijke behoeften.

Aardolie.

Het leeuwenaandeel van de productie van minerale grondstoffen van Nederl.-Indië wordt gevormd door de aardolie. Hiervan werd

[1]) Dit hooge uitvoerpercentage is het gevolg van het belangrijke aandeel der aardolieproducten in den uitvoer.

in 1939 en in 1940 resp. 7,949.000 en 7.939.000 ton (± 59 mill. barrels) gewonnen. Nederl.-Indië neemt daarmee onder de olieproduceerende landen de vijfde plaats in (na de Ver. Staten van N. Amerika, Soviet-Rusland, Venezuela en Iran). Voorts produceerden de Ned.-Indische aardolieterreinen in 1939 bijna 1,3 millioen ton aardgas, welke tot dusver grootendeels door de olieindustrie zelf als energiebron benut werd.

Van de aardolieproductie was 5,2 millioen ton (ca. 40 millioen barrels) afkomstig van Sumatra, welk eiland dus verreweg de belangrijkste producent is, 1,8 millioen ton (ca. 13 millioen barrels) van Oost-Borneo (inclusief 0,8 millioen ton van het eiland Tarakan), 0,8 millioen ton (ca. 5.7 millioen barrels) van Java en ten slotte 0,1 millioen ton van het eiland Ceram in de Molukken. De Sumatraansche productie werd grootendeels (4,3 millioen ton) geleverd door de terreinen in Palembang en Djambi.

De olie der produceerende terreinen is bijna uitsluitend afkomstig van jongtertiaire afzettingen in het geosynclinale gebied van Oost-Sumatra, Noord-Java en Oost-Borneo, dat zich langs den rand van het Soendaland uitstrekt. Slechts op Ceram is het oliehoudende gesteente van pretertiairen (triadischen) ouderdom.

De gewonnen ruwe olie wordt in vijf groote en twee kleine raffinaderijen op Sumatra, Java en Oost-Borneo (Balikpapan) verwerkt tot tientallen verschillende producten, zooals benzine en vliegbenzine van diverse octaancijfers, kerosine, solar- en dieselolie, residu, smeerolie, paraffine, enz.

Zooals bekend, geschiedt de aardolieproductie van Nederlandsch-Indië door de Bataafsche Petroleum Maatschappij (een dochtermaatschappij van de Royal Dutch Shell), de Nederl. Koloniale Petroleum Maatschappij (een dochtermaatschappij van de Standard Oil Co. of New Yersey) en de Nederlandsch Indische Aardolie Maatschappij (combinatie van het Ned.-Ind. Gouvernement en de B. P. M.), wier producties in 1939 bedroegen respectievelijk 4.487.000 ton (56½ %), 2.141.000 ton (27 %) en 1.320.000 ton (16½ %).

Aangezien Nederlandsch-Indië de eenige belangrijke aardolieproducent is van de landen rondom den westelijken Pacific, vormt de afzet van olieproducten een zeer belangrijk strategisch probleem. Nederlandsch-Indië is door zijn ligging de natuurlijke leverancier van vloeibare brandstoffen aan de omliggende landen, die alle op

invoer van aardolieproducten aangewezen zijn [1]). Van deze landen verkeert vooral Japan, dat een eigen productie heeft van niet meer dan 3 millioen barrels en waarvan de behoefte in 1939 geschat werd op 40 millioen barrels, in een ongunstige positie. De Nederlandsch-Indische olieterreinen liggen zoowat 50 % dichter bij Japan dan eenig ander exportland van aardolie. In dit verband kan er aan herinnerd worden, dat bij de, in de tweede helft van 1940 te Batavia gevoerde Japansch-Nederlandsch-Indische onderhandelingen verkoopcontracten zijn gesloten door de oliemaatschappijen voor de levering van 1,8 millioen ton (ruim 13 millioen barrels) in het jaar 1941.

T i n.

Na aardolie is tin het belangrijkste der minerale producten van Nederlandsch-Indië. Het ertsvoorkomen is, voor zoover bekend, practisch beperkt tot de eilanden Bangka, Billiton en Singkep, gelegen ten Oosten van Sumatra in het verlengde van het schiereiland Malakka.

De ertsafzettingen zijn overwegend alluviaal, maar ook primaire ertsen (ertsaders) komen voor en worden op Billiton ook ontgonnen (Klappa Kampit). Verscheidene der alluviale rivierafzettingen strekken zich tot op een aanzienlijken afstand buiten de kustlijn uit.

De ontginning geschiedt met behulp van moderne grondverzetwerktuigen, waaronder een 25-tal emmerbaggers, met emmers van 7 tot 16 cu.ft. inhoud. De ertshoudende grond wordt dan verwerkt in waschgoten, jigs en concentratietafels, waarbij een product verkregen wordt, dat gemiddeld ongeveer 75 % tin bevat.

Onder de wereld-tinproducenten neemt Nederlandsch-Indië de tweede plaats in (na Malakka). Dank zij de uitstekende technische outillage en organisatie was Nederlandsch-Indië in staat om aan het exportquotum van 1940 (dat gemiddeld 115 % van de standaardproductie was en zelfs 130 % in de laatste helft van het vorige jaar bedroeg) te voldoen. Zij exporteerde zelfs meer dan haar aandeel. De overige productielanden bleven alle, uitgezonderd Nigeria, soms in belangrijke mate, op het exportquotum ten achter.

[1]) De totale uitvoer van aardolieproducten in 1940 bedroeg 6.343.000 ton tegen 6.425.000 ton in 1939. De uitvoerwaarde in 1940 was *f* 169.499.000 tegen *f* 155.351.000 in 1939.

Deze prestatie zal ongetwijfeld moeten leiden tot herziening van het bedrag der standaard-tonnage, bij een eventueele verlenging van de Internationale Tin-overeenkomst, in voor Nederlandsch-Indië gunstigen zin.

De mijnen op Bangka zijn het eigendom van en worden geëxploiteerd door het Gouvernement; die van Billiton en Singkep worden ontgonnen door de Gemeenschappelijke Mijnbouw Maatschappij Billiton, een gemengd bedrijf, waarin het Gouvernement de meerderheid der aandeelen bezit. Op deze wijze heeft het Gouvernement de contrôle over 85 % van de totale productie van het land, waarvan de opbrengst als regel een belangrijke bron van inkomsten beteekent.

De ertsreserves zijn nog aanzienlijk en bedragen vele honderdduizenden tonnen metaal. Bovendien zijn de afzettingen, vooral die van Bangka, van een goed gehalte, zoodat de bedrijven in staat zijn tegen relatief lagen kostprijs te produceeren.

Bangka bezit eigen smelterijen, waar het erts met houtskool en bitumineuze steenkool van Sumatra wordt versmolten tot het bekende merk Bangkatin, waarvan het gehalte nog boven dat van Straitstin uitgaat en waarvoor dan ook als regel een premie boven de standaardnoteeringen wordt betaald.

De ertsen van Billiton, Singkep en een gedeelte van die van Bangka werden vroeger naar Arnhem (Holland) verzonden, waar een modern ingericht smeltbedrijf met vlamoven door de Billiton Maatschappij was opgericht; hier werden de bekende merken Billiton, Tulp, Lam & Vlag afgeleverd. Door het uitbreken van den oorlog werd dit onmogelijk gemaakt en thans worden de ertsen gezonden naar de smelterijen van de Straits Settlements en bereikt het metaal de markt in den vorm van Straitstin.

In normale tijden werd verreweg het grootste deel van het Nederlandsch-Indische tin naar Europa verkocht, thans echter is Amerika de voornaamste afnemer, in het bijzonder sinds de beslissing van de Regeering der Vereenigde Staten tot de vorming van een grooten reserve-voorraad aan tin [1]) en andere strategische metalen. In 1940 werden van een totale export van ca. 43.000 ton (24.000 ton van Bangka, 17.000 ton van Billiton en 2.000 ton van Singkep) niet minder dan 34.000 ton naar de Vereenigde Staten

[1]) Ca. 75.000 ton, dat is vooraad voor een jaar, aangezien de consumptie in de V. St. in 1939 niet minder dan 70.315 ton bedroeg en bij de tegenwoordige herbewapening waarschijnlijk nog verder zal stijgen.

verscheept, terwijl ook voor 1941 reeds contracten voor de levering van belangrijke hoeveelheden werden afgesloten. De uitvoerwaarde van het tin (incl. tinerts) was in 1940 *f* 72.218.000.

Steenkool.

In vele streken van den Archipel komt steenkool voor, vrijwel uitsluitend in de jongere, tertiaire formaties.

Eenige koollagen van Sumatra en Borneo worden ontgonnen. De totale productie van 1940 bedroeg rond 2.000.000 ton, waarvan ruim 1.425.000 ton afkomstig is van twee door het Gouvernement geëxploiteerde mijnen op Sumatra (Oembilin en Boekit-Asam). De twee grootste particuliere kolenmijnen zijn de N. V. Steenkolen Maatschappij Parapattan, wier productie bijna uitsluitend voor de vloot der Koninklijke Paketvaart Maatschappij bestemd is, en de N.V. Oost-Borneo Maatschappij die haar steenkolen exporteert naar Manila, Singapore, Hongkong, e.d. Het grootste deel van de kolenproductie wordt binnenslands verbruikt door de spoorwegen, de industrieën en het interinsulair verkeer; het overige gedeelte wordt geëxporteerd naar de voornaamste Oostersche havens Singapore, Penang, Bangkok, Manila, Hongkong en Shanghai [1]). De uitvoerwaarde was ruim 5 millioen gulden in 1940 tegen ruim $3^1/_2$ mill. gulden in 1939.

De transportkosten van de kolen naar verafgelegen verkoopplaatsen zijn hoog, zoodat bijv. de prijs f.o.b. afscheepshaven slechts ongeveer een derde van den verkoopprijs in Hongkong is.

De kolen vinden een goede markt, vooral sinds de concurrentie der Japanners, die tengevolge van het Chineesche conflict geen kolen meer voor export beschikbaar hebben, is weggenomen [2]).

[1]) In 1939 werd bij een productie van $1^3/_4$ millioen ton steenkool ruim $^1/_2$ millioen ton uitgevoerd, terwijl bijna 200.000 ton kolen (voor gasfabricage e.d.) werden ingevoerd.

[2]) In een mededeeling in „The Mining Journal" van 13 Juli 1940, p.473 wordt de Japansche steenkoolbehoefte voor 1940 geschat op 57 millioen ton. De productie bedraagt slechts ca.42 millioen ton. Zelfs als men de productie 6 millioen ton heeft kunnen opvoeren, zooals geprojecteerd werd, dan nog moet Japan 9 millioen ton steenkool invoeren, tenzij de nationale industrieele productie tot een lager consumptiepeil wordt teruggebracht. Reuter-berichten van 22 Oct. 1940 uit Tokio meldden een acuut-tekort aan steenkool in Japan. De steenkoolvoorziening van de electrische centrales was bijvoorbeeld onvoldoende en daarom zou begin Nov. 1940 de electrische stroomvoorziening met 10-15% beperkt worden.

De marktprijs van steenkolen is in groote mate afhankelijk van de conjunctuur, vooral omdat scheepsvrachten er een belangrijken invloed op uitoefenen.

Bovendien dient men bij de beschouwing van de internationale marktpositie van de Indische steenkolen er rekening mee te houden, dat uitstekende kolen en groote steenkoolmijnen voorkomen langs den rand van het Oost-Aziatische vasteland (in Indo-China, China en Mandsjoerije) en ook in Britsch-Indië en Australië.

De marktprijs van steenkool kan dan ook aanmerkelijk fluctueeren en in tijden van depressie zijn de mijnen dikwijls gedwongen geweest om met verlies te werken.

In 1939 bedroeg de winst echter ruim 1.1 millioen gulden en in 1940 2,5 millioen. De productiekosten van de Oembilin steenkolen f.o.b. Emmahaven bedroegen in 1939, ƒ 6,96 per ton, welk bedrag als volgt samengesteld was:

Winningskosten	ƒ 2,53
Verz. en afscheepskosten	3,23
Rente en afschrijving	1,20
	ƒ 6,96.

De opbrengst in 1939 was gemiddeld ƒ 7,64 per ton.

Voor de Boekit-Asammijnen waren de cijfers als volgt: Productiekosten 1939 f.o.b. Kertapati ƒ 5.58 (tegen ƒ 7,15 in 1938) nl.:

Winningskosten	ƒ 2,03
Verz. en afscheepskosten	2,37
Rente en afschrijving	1,18
	ƒ 5,58.

De gemiddelde opbrengst, inclusief het gruis bestemd voor de briketten-fabriek, was ƒ 6,72 in dat jaar.

De Indische steenkool bezit in het algemeen onvoldoende bakkende eigenschappen; het is geen cokes-kool en zij is daardoor minder geschikt voor de gasfabricage; de gasfabrieken moeten hun grondstof uit Australië invoeren.

Deze cokeskwestie is tot dusverre ook een bezwaar gebleken t.a.v. het stichten van een Inheemsche metallurgische industrie (hoogovenbedrijf).

IJzererts.

Op Borneo en Celebes komen eenige honderden millioenen tonnen ijzererts voor, als verweeringsproduct van ultrabasische

eruptiefgesteenten (peridotiet of serpentijn). Deze ertsen bezitten een gehalte van 45—50% ijzer en een gering percentage chroom en nikkel. Ofschoon reeds diverse serieuze pogingen zijn aangewend, om tot ontginning der afzettingen te geraken, zijn tot dusverre nog geen positieve resultaten bereikt.

Bij het stichten van een ijzer- en staalindustrie dient men voorts te bedenken, dat voor de fabricatie van 1 ton staal ongeveer 9 ton steenkool noodig zijn; voorts heeft steenkool van transport veel te lijden, wat met ijzererts niet het geval is. In de meeste gevallen zal daarom het ijzererts naar de steenkool gebracht worden.

Deze ijzerertsreserves van Nederlandsch-Indië kunnen beteekenis krijgen binnen het raamwerk van de economische verhoudingen in het deel van Oost-Azië, dat aan den Indischen Oceaan grenst. Dit deel der aarde is over het algemeen arm aan ijzerertsen. Zoo zijn bijvoorbeeld de ijzerertsreserves van Japan absoluut onvoldoende voor een industrieele grootmacht (50—80 millioen ton). In China, Mandsjoerije en Korea komen weliswaar enkele honderden millioenen tonnen ijzererts voor, doch deze zijn over het algemeen arm aan ijzer (35—38% Fe) en zij bezitten vaak een hoog kiezelzuurgehalte, waardoor eerst een speciale concentratie noodig is, alvorens deze ertsen in hoogovens versmolten kunnen worden.

De Philippijnen bezitten, evenals Nederlandsch-Indië, eenige honderden millioenen tonnen lateritische ijzerertsen van een behoorlijk gehalte (Surigao op Mindanao bijv.). Hiervoor bestaat van Japansche zijde belangstelling, doch tot leveringscontracten is men nog niet gekomen.

Op Malakka wordt hoogwaardig ijzererts gewonnen door Japansche belangen (ca. 1 1/2 millioen ton per jaar).

In verband met de zwakke positie van Japan op het gebied van ijzerertsvoorzieningen gaat de belangstelling van dit land ook uit naar de ijzerertsen van Nederlandsch-Indië.

Nikkelerts.

In Midden- en ZO-Celebes zijn sinds langen tijd lateritische nikkelertsen bekend. De gehalten die men had vastgesteld, bedroegen nog geen 2% en de vastgestelde reserves waren betrekkelijk gering (ca. 1 millioen ton). In 1939 zijn deze ertsen door de Oost-Borneo Maatschappij in productie gebracht, nadat in 1938 een proefzending van 20.000 ton naar Europa verscheept

was. Het erts in kwestie bezat een gehalte van 4% Ni, nadat het watergehalte door drogen was teruggebracht tot 15%. In 1939 werd met de regelmatige productie aangevangen. In dat jaar bedroeg de productie 23.500 ton. Verdere exploratie van de nikkelertsafzettingen zijn in gang en hebben reeds bevredigende resultaten opgeleverd, zoodat de productie in 1940 snel kon toenemen.

De Celebes-nikkelertsen zijn voor Oost-Azië, dat arm aan nikkel is, van strategische beteekenis; vooral voor Japan, dat vóór het Chineesche conflict 3.500 ton nikkel per jaar invoerde, doch welks behoefte sindsdien snel tot ca. 10.000 ton nikkel per jaar is toegenomen. Japan opende een nieuwe nikkelmijn in Nieuw-Caledonië en het schijnt voorts dat arme nikkelertsen in Japan zelf in exploitatie genomen zijn. Door deze maatregelen tracht Japan zich zooveel mogelijk vrij te maken van de overheerschende machtspositie van Canada, den voornaamsten wereldleverancier van nikkel [1]).

Mangaanerts.

De mangaanertsproductie van Nederlandsch-Indië is zeer bescheiden. Zij bedroeg in 1939 slechts 12.000 ton (tegen 10 à 11.000 ton in de twee voorafgaande jaren), welke productie zoogoed als geheel van Java afkomstig was.

De verschepingen hadden in 1939 grootendeels naar Europa plaats, doch sedert Mei 1940 naar Amerika. In 1940 werd 9,878 ton mangaanerts voor een waarde van *f* 402.502 uitgevoerd, waarvan 6.597 ton met een waarde van *f* 250.485 bestemd was voor N. Amerika.

De productie is grootendeels in handen van de N.V. Algemeene Industrieele Mijnbouw en Exploitatie Maatschappij (A.I.M.E.), wier voornaamste terreinen gelegen zijn in het Zuidergebergte van West-Java (ten Z. van Tasikmalaja) en in het gebergte ten W. van Djokjakarta in Midden-Java.

Het erts komt voor als onregelmatige lenzen, die gelegen zijn nabij de grens van vulkanische breccies en rifkalkafzettingen.

Tot dusver werden hier voornamelijk hoogwaardige ertsen gewonnen met ca. 90% MnO_2, bestemd voor de chemische industrie en de vulling van droge batterijen.

[1]) Begin Maart 1941 verbood Nieuw-Caledonië verderen uitvoer van nikkel naar Japan.

Behalve de hoogwaardige ertsen komen ook ertsen voor met een lager gehalte, waarbij als verontreiniging vooral ijzer en kiezelzuur optreedt. Door de bestaande marktverhoudingen was daarvoor echter tot dusver nog weinig belangstelling.

De ertsreserves, zoowel van de hoogwaardige als ook van de ertsen van lager gehalte, zijn echter gering.

Nederlandsch-Indië zal daarvoor als mangaanertsproducent waarschijnlijk nooit een belangrijke factor op de wereldmarkt worden [1]).

Ook in het kader van de mangaanertsproductie en behoefte van het aan den Pacific grenzende deel van Oost-Azië is Nederlandsch-Indië van geringe beteekenis. Dit gebied produceerde in 1937 in totaal slechts 210.000 ton mangaanerts, waarvan door Japan 70.000 ton, China 52.000 ton, Indo-China 5.000 ton, Malakka 32.000 ton, Philippijnen 40.000 ton en Nederlandsch-Indië 11.000 ton geleverd werden.

Door de toenemende ijzer- en staalproductie van Japan en Mandsjoerije bestaat er een toenemende behoefte aan mangaan, dat bij de metallurgische processen als toeslag noodig is. De Japansche mangaanerts-invoerin 1937 bedroeg niet minder dan 235.000, ton waarvan 179.000 ton uit Britsch-Indië afkomstig was. In 1939 bedroeg de Britsch-Indische mangaanerts-uitvoer naar Japan ruim 159.000 ton en de Philippijnsche 40.000 ton.

Men ziet uit deze cijfers dat de mangaanertsproductie van Nederlandsch-Indië voor de internationale mangaanmarkt, die o.a. voor landen als N. Amerika en Japan groote economische en strategische beteekenis heeft, van gering belang is.

Aluminiumerts.

Een geheel ander aspect biedt echter de bauxiet- (= aluminiumerts-) productie van Nederlandsch-Indië. Deze is pas in 1936 begonnen met 10.000 en sindsdien snel gestegen tot ruim 200.000 ton, waardoor dit gebied 5—6 % van de wereldproductie levert. Nederlandsch-Indië is in enkele jaren tijd geworden tot den belangrijksten producent van bauxiet in Oost-Azië.

De productie in 1940 bedroeg ca. 275.000 ton en de export zelfs 288.877 ton voor een waarde van ruim twee millioen gulden, welke uitvoer grootendeels voor Japan en voor een klein deel ook voor Noord-Amerika bestemd was.

[1]) De wereldproductie van mangaanerts was 5.6 millioen ton in 1939.

De Indische bauxiet is afkomstig van het eiland Bintan, gelegen tegenover Singapore. De exploitatie geschiedt door de N.I.B.E.M. (Nederlandsche-Indische Bauxiet Exploitatie Maatschappij). Op Bintan (en de omliggende eilandjes) bevinden zich ook de voornaamste reserves, die al naar de kwaliteitseischen te schatten zijn op 10—20 millioen ton [1]). Deze reserve bedraagt wel is waar slechts 1 à 2% van de wereldreserve aan bauxiet (die ca. 1 milliard ton groot is), doch zij is groot genoeg om de tegenwoordige productie eenige tientallen jaren lang te handhaven. De Bintan-bauxiet is de voornaamste grondstof van de Japansche aluminium-industrie, sinds Mandsjoerijsche schalies en Koreaansche aluniet minder goede resultaten als grondstoffen geleverd hebben.

De Japansche aluminiumproductie bedroeg in 1939 ca. 23.000 ton, waarvoor ca 100.000 bauxiet als grondstof benoodigd was: In 1939 werd echter 170.000 ton Bintan-bauxiet naar Japan uitgevoerd. Het Japansche aluminiumverbruik was in dat jaar 45.000 ton, waarvan 21.000 ton uit Canada ingevoerd werd.

Er bestonden ver gevorderde plannen voor de stichting van een eigen aluminiumindustrie met een aanvangsproductie van ca. 5.000 ton Al. per jaar. Hiertoe was begonnen met den aanleg van groote electrische waterkracht-werken aan de Asahan-rivier, die het Toba-meer in N.-Sumatra ontwatert. De installaties voor de aldaar te bouwen aluinaarde- (Al_2O_3) en aluminiumfabriek werden reeds in Zwitserland geconstrueerd. Het uitbreken van den oorlog haalde hier voorloopig een streep door de rekening, doch de laatste berichten zijn, dat de werkzaamheden aan de Assahan voortgang vinden en de installaties elders besteld zijn.

III. Nationale aspecten van den Nederlandsch-Indischen Mijnbouw

In de voorgaande bladzijden werden de voornaamste organische delfstoffen en ertsen behandeld, die door Nederlandsch-Indië uitgevoerd worden of kunnen worden. Door deze minerale grondstoffen is Nederlandsch-Indië een belangrijke factor in de wereldeconomie en de strategische krachtsverhoudingen van de industrieele grootmachten.

[1]) Deze reserves zijn vastgesteld op grond van intensieve exploraties door de N. I. B. E. M. in den Riouw-archipel. Er zijn ook in West-Borneo gebieden, waar bauxiet zou kunnen voorkomen, maar daar zou het transportvraagstuk de concurrentie bemoeilijken.

Daarnaast is er nog een aantal niet-metallische, anorganische delfstoffen (zoogenaamde industrieele delfstoffen) die voor de nationale economie van beteekenis zijn, zooals natuurfosfaat als meststof voor den landbouw, grondstoffen voor de chemische industrie (zwavel, jodiumverbindingen en andere zouten), voor de keramische industrie (kaolien, kwartszand, kleisoorten, veldspaat, enz.) en voor de bouw-industrie (kalksteen, tras, steensoorten).

Natuurfosfaat.

Door de intensieve onderzoekingen, die gedurende de laatste 10 jaren (vooral op Java) hebben plaats gevonden, is een reserve aangetoond van ca. $^1/_2$ millioen ton calciumfosfaat, waardoor de tegenwoordige fosfaatbehoefte van Nederlandsch-Indië (die 30-35.000 ton per jaar bedraagt) voor ca. 15-20 jaren door eigen productie gedekt kan worden. De fosfaatproductie in 1939 bedroeg 18.750 ton tegen resp. 26.170 ton en 33.110 in 1937 en 1938.

In deze nieuwe delfstofwinning vinden op Java thans eenige duizenden arbeiders een bestaan. Ofschoon dus de natuurfosfaat voor de Indische volkshuishouding van beteekenis is, heeft zij op de wereldmarkt-verhoudingen geen invloed. De wereldfosfaatproductie bedroeg in 1939 ruim 12 millioen ton. Alleen al de Vereenigde Staten van Noord-Amerika hadden op 1 Jan. 1940 een totale reserve van 18 $^1/_2$ milliard ton natuurfosfaat met een gehalte van 30-35 % P_2O_5.

Japan voert jaarlijks omstreeks een millioen ton fosfaat in [1]). Voor deze kwetsbare fosfaatvoorziening van Japan kan Nederlandsch-Indië nooit een factor van beteekenis worden.

Zwavel.

Nederlandsch-Indië produceerde in 1939 17.570 ton zwavel, tegen 12.670 ton en 16.240 ton in de voorafgaande twee jaren. Deze productie was geheel afkomstig van de zwavel van de vulkanische zwavelmodderafzetting der Kawah Poetih nabij Bandoeng. Een ander voorkomen van zwavelmodder in West-Java (Telagabodas) zal waarschijnlijk in de naaste toekomst in exploitatie

[1]) De voornaamste fosfaatleveranciers van Japan in 1939 waren Angaur (Japansch) met 375.000 ton, Christmas Island met 137.000 ton, Egypte met 230.000 ton, Makatea met 147.000 ton, Nauru met 50.000 ton, Noord-Afrika met 25.000 ton en de Ver. Staten met 226.000 ton. De Japansche Mandaateilanden produceerden in dat jaar 232.000 ton. Totaal 1.422.000 ton.

genomen worden. Ook in de Minahassa (Celebes) is een klein zwavelwinningsbedrijf in opkomst, dat 2039 ton in 1939 produceerde. De reserve aan vulkanische zwavelmodder met 50-70 % S bedraagt ca. 1 millioen ton. Het is echter mogelijk om armere zwavelmodderafzettingen door middel van flotatieprocessen te concentreeren.

Door de stichting van een zwavelzure-ammoniafabriek op Java zal de binnenlandsche zwavelbehoefte waarschijnlijk tot een totaal van ca. 30.000 ton zwavel per jaar toenemen. Het zal waarschijnlijk mogelijk zijn om deze behoefte gedurende minstens een kwart eeuw door de binnenlandsche productie te dekken. In verband met de beperkte reserves kan echter niet verwacht worden, dat deze delfstof een belangrijk exportartikel wordt. De zwaveluitvoer van Java bedroeg de laatste jaren een paar duizend ton (3.131 ton in 1940 voor een waarde van *f* 190.270). Deze uitvoer geschiedt naar landen als Britsch-Indië, Zuid-Afrika, Nieuw-Caledonië, e.d. Daar staat tegenover, dat de B.P.M. een deel van de zwavel voor haar zwavelzuur-fabricatie (ten behoeve van de olieraffinage) invoert, bijv. 1.834 ton in 1939.

De eenige groote zwavelproducent in Oost-Azië is Japan, dat in 1937 ca. 200.000 ton produceerde, dat is 6 % van de wereldproductie, die in dat jaar 3,4 millioen ton bedroeg.

Diversen.

Van de overige delfstoffen, die voor de nationale economie van beteekenis zijn, kunnen ten slotte nog genoemd worden *goud* en *zilver* (prod. in 1939 resp. 2525 en 19223 kg ter gezamenlijke waarde van *f* 5.667.000), *asfaltkalksteen* (5400 ton), *kalksteen* (640.000 ton), *koperjoduur* (uitvoer in 1939, 37 ton), *kaolien* (2.810 ton), *tras* (1900 ton), *kleisoorten* (31.770 ton).

De nationale beteekenis van den Nederlandsch-Indischen mijnbouw is minstens even groot als de internationale.

Men denke slechts aan de groote bronnen van inkomsten, die het land direct (door cijns en andere belastingen) of indirect (door deviezenbesparing op den invoer) eruit betrekt. Deze inkomsten komen weer aan de volkshuishouding ten goede in den vorm van algemeene bestuursvoering en openbare werken.

Voorts vinden in den mijnbouw talrijke arbeiders en hooger personeel een bestaan; in de steenkool- en tinmijnen werken ruim 30.000 arbeiders onder ca. 1000 man hooger personeel, op de

boorterreinen van de oliemaatschappijen werken ruim 20.000 arbeiders, in de goudmijnen ca. 5000 onder ca. 150 man hooger personeel. Eenige tienduizenden menschen werken in de winningsterreinen van niet bij de mijnwet genoemde delfstoffen (kalksteengroeven, enz.).

Bij de Nederlandsch-Indische delfstoffenproductie, die qua tonnage ruim $^1/_2\%$ van de wereldproductie uitmaakt, zijn in totaal ongeveer 100.000 arbeiders werkzaam, dat is ongeveer 1% van het aantal arbeiders, dat bij de mijnbouwproductie op aarde betrokken is.

Ook vele transportondernemingen, electrische centrales, aannemers- en constructiebedrijven, handelslichamen, enz. zijn in hun bestaan geheel of ten deele van den mijnbouw afhankelijk. Hoe belangrijk de mijnbouw is voor de welvaart van geheele landstreken kwam in de economische crisis van eenige jaren geleden nog duidelijk tot uiting, toen er plannen bestonden om de Oembilinmijnen te sluiten. Het bleek toen, dat in zoo'n geval tal van andere ondernemingen, zooals de spoorweg, de krachtcentrale, enz. niet meer zouden kunnen bestaan en zoo iets zou niet minder dan een ramp voor de Padangsche-Bovenlanden beteekenen.

Vaak is de mijnbouw de pionier, die heele landstreken openlegt en tot ontwikkeling brengt. De mijnbouw levert voorts een deel van de grondstoffen der Inheemsche industrie, en de ontwikkelingsmogelijkheden dezer industrie hangen ten nauwste met onze minerale reserves samen [1]).

Kortom, het is duidelijk dat de mijnbouw een zeer groote beteekenis heeft voor de Nederlandsch-Indische volkshuishouding.

[1]) Zie bijv. het artikel van den schrijver in afl. 1, 1941 van het Natuurwet. Tijdschrift (Buitenzorg) en der Geografische Mededeelingen (Batavia): „Delfstoffen van Nederlandsch-Indië als grondstoffen der Inheemsche industrie".

ONTVANGEN BOEKEN EN TIJDSCHRIFTEN

Gedenkboek: Riwajat 40 Taon. Tiong Hoa Hwe Koan — Batavia (1900—1939).

Tijdschrift: De Ingenieur in Nederlandsch-Indië. 15 Maart 1941.

Inhoud : Ter nagedachtenis van ir. B. C. M. van der Hoop, door ir. H. P. Koopmans.

Het transport van stroomend water, door ir. H. Vlugter.

en andere bijdragen en overzichten.

Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, aflevering 2, 1941.

Inhoud: Nog drie spuierbeelden van Belahan terechtgebracht?, door ir. Th. A. Resink.

De vlucht van Amangkoerat Tegalwangi (2—13 Juli 1677), door Dr. H. J. de Graaf.

en andere bijdragen en overzichten.

Tijdschrift: The Asiatic Review, January 1941.

Inhoud: Proceedings of the East India Association; The Indian Red Cross in peace and war; door Miss Norah Hill, A. R. R. C.

Madras and the new constitution; by Lord Erskine.

Exploration in Baluchistan, by Brigadier General Sir Percy Sykes.

en andere bijdragen en overzichten.

Britain to-day, Number 44.

Inhoud. The New Year, by the Editor.

The British Press in War-Time, by Wilson Harris.

en andere bijdragen.

KOLONIALE STUDIËN

ERRATA

Pagina 308 regel 22 gelieve te lezen:
„in Haar standpunt, dat het hier niet gaat om twee partijen, werkgever en"

INHOUD

Bladzijde

Wijsgeerige Koloniale Rechtsleer, III, door Dr. J. J. van Rijckevorsel 207

Een boschordonnantie voor de Buitengewesten, door Ir. P. C. M. Fluyt 233

De Indische Universiteit en de Wijsbegeerte, door Dr. K. A. H. Hidding 264

Rationalisatie der Banka-Tinwinning, door Ir. A. L. ter Braake 274

Het Statuut van Westminster en het Britsche Gemeenebest, door Mr. H. D. van Werkum 284

Beslechting van Arbeidsgeschillen als sluitstuk van de Rechtsverhouding tusschen werkgevers en werknemers in Nederlandsch-Indië, II, door Mr. F. J. Domela Nieuwenhuis 303

Ontvangen boeken en tijdschriften 324

WIJSGEERIGE KOLONIALE RECHTSLEER III

DOOR Dr. J. J. VAN RIJCKEVORSEL

TWEEDE VRAAGSTUK.

Welke zijn de bijzondere plichten en rechten, die uit de stichting van een kolonie voortvloeien?

I.

De beteekenis van het vraagstuk.

Verondersteld wordt, dat er „ergens op aarde" een kolonie gesticht is en dat zij òfwel van den beginne af rechtmatig bestond, òfwel door verjaring een rechtmatig bestaan verwierf.

Heeft toch die stichting op onrechtmatige wijze plaats gehad en is zij nog niet door de boven beschreven praescriptie (blz. 121) rechtmatig geworden, dan is de buitenlandsche macht, die deze kolonie stichtte, verplicht haar de onafhankelijkheid eenvoudigweg terug te schenken en voor een behoorlijken overgang van het bewind zorg te dragen. Een der weinige voorbeelden van een dergelijk — zij 't dan ook slechts analoog — geval levert de teruggave van de *Russische* concessie in *China* op (blz. 26). De vraag omtrent een dergelijk onrechtmatig overheerscht gebied beschouwen we als genoegzaam opgelost door de beantwoording van het *Eerste Vraagstuk*, en een eenvoudige toepassing der algemeene rechtsregels op het in dat antwoord gebodene.

Thans rest dus te onderzoeken, welke de bijzondere plichten en rechten zijn, die het rechtmatig bezit van een koloniaal gebied medebrengt.

Voor de oplossing van dit *Tweede Vraagstuk* hangt natuurlijk veel af van de wijze, waarop de koloniën bevolkt zijn (blz. 6—7). Zijn ze uitsluitend bevolkt door van buiten gekomen kolonisten, hetgeen 't gemakkelijkst voorkomt bij stichtingen in onbewoonde gebieden, dan is er zeker nog onderscheid te maken tusschen de wijze, waarop deze hun vaderland verlieten. Zijn het enkel bannelingen, vluchtelingen of gewoon uitgewekenen — het eerste kwam in de oude tijden bij de *Grieken* voor (blz. 10), het laatste ook in veel latere tijden b.v. bij het stichten der *Zuid-Afrikaansche Boeren-Republieken* — dan zullen de rechten der oude landen of steden zeer gering zijn en mogelijk geen beteekenis hebben. Zijn de kolonisten echter door hun stedelijke of landelijke regeeringen uitgezonden en voor hun onderneming uitgerust, daarmede in alles geholpen, — dan ligt de zaak natuurlijk anders. In dit geval zullen die „uitzenders" ook den plicht hebben, de door hen uitgezondenen te blijven steunen, hun kolonie mede in stand te houden en tot bloei te brengen en dan zullen zij aan dat alles van zelf vele rechten ontleenen. Dit geval lost zich, evenals het eerste, zonder bijzondere moeilijkheden op. Deze gevallen behoeven dus niet besproken te worden.

Meer moeilijkheden biedt het, wanneer de kolonie een gemengde bevolking heeft en in het bijzonder, wanneer de beide groepen, kolonisten en Inheemschen, als tegen elkander opwegen in belangrijkheid. Het is dit geval, dat wij hier nader willen behandelen.

De tusschen-gevallen van koloniën, bijna uitsluitend door kolonisten, maar toch ook door een relatief kleine groep Inheemschen bewoond, of bijna uitsluitend door Inheemschen, maar toch ook door een klein aantal kolonisten, worden genoegzaam opgelost door een aangepaste toepassing der hier te geven oplossing voor het meest voorkomende geval : twee groote groepen: kolonisten en Inheemschen.

II.

De oplossingen van het vraagstuk.

Evenmin als over de oplossing van het eerste vraagstuk, dat de geoorloofdheid der kolonisatie onderzocht, heeft men zich in den

tijd der eerste meer omvangrijke kolonisaties, die der *Carthagers, Grieken* en *Romeinen*, om deze tweede vraag druk gemaakt. Het leek vanzelfsprekend, dat de kolonisten, tenzij ze te vreezen bannelingen of uitgewekenen waren, als landslieden werden bestuurd door het moederland, en dat de oer-bevolking der streek als overwonnenen behandeld kon worden naar willekeur. Eerst in zijn laatste eeuwen deed Rome wat water in zijn wijn en werd 't nood gedwongen wat humaner.

In de tweede kolonisatie-periode kwam dit tweede vraagstuk wel ter sprake, doch het eerste trok zoo sterk de aandacht, dat men niet tot een volledige formeele behandeling van het tweede kwam.

In de laatste periode, tijdens de heropleving van de *Europeesche* belangstelling voor de koloniën werd, gelijk we opmerkten (blz. 12), het eerste vraagstuk wel opnieuw in behandeling genomen, doch duurde het een heelen tijd, eer het tweede meer dan opportunistisch en dus grondig en principieel werd bestudeerd. Eigenlijk is dit pas goed begonnen in de twintigste eeuw en nog bijzonder na den grooten oorlog. Lang waren tot dan toe velen blijven stilstaan bij de minder wijsgeerige en meer onmiddellijk voor de practijk bestemde vraag, of en in hoever het stichten van koloniën den stichters nut aanbracht. Sommige regeerders, als b.v. Vorst *Bismarck* wilde de kolonisatie liefst aan particulieren overlaten, die op zijn hoogst eenige regeeringsbescherming zouden erlangen. Zijn opvolger *Von Caprivi* had daar zelfs bezwaar tegen. Ook de Franschman *J.B.Say* en de Engelschman *R.Cobden* meenden, dat het bezit van koloniën slechts nadeelen opleverde. Men ontkende, dat de koloniën de overbevolking, waarvoor ze nooit meer beteekenden dan een flinke neusbloeding voor een gezond mensch, wezenlijk verlichtte. Anderen zagen er ook voor den handel geen heil in. Deze heeft trouwens nooit meer bedragen dan 10 % van den wereldhandel. Het politieke voordeel scheen te duur betaald. *Von Caprivi* zou de *Duitsche* koloniën, die zijn huidige landgenooten onontbeerlijk noemen, wel aan *Engeland* hebben willen verkoopen. Na de beëindiging van dit twistgeding over de waarde der koloniën en het veld winnen der meening, dat ze het koloniseerend land nut opleveren, kwam voor goed de vraag aan de orde, die we thans moeten bespreken.

Zien we dus eerst de niet-juiste oplossingen, die ervan werden voorgesteld, en dan de juiste.

Par. 1.

De verkeerde oplossingen.

De verkeerde of althans minder juiste oplossingen der vraag, welke de plichten en de rechten zijn, die het koloniaal bezit medebrengt, gaan, evenals de verkeerde oplossingen van het eerste vraagstuk (blz. 12), twee tegengestelde richtingen in.

Sommigen miskennen de rechten der Inheemsche bevolkingen en meten die van de kolonisten en hun regeeringen al te breed uit. Anderen daarentegen vergrooten de rechten der Inheemschen al te zeer, terwijl ze die der andere partij buiten mate verkleinen.

A. De verkleiners der rechten van de Inheemschen.

Vangen we hier aan met hen, die in deze richting het verst gingen, om geleidelijk tot de meer humane, maar toch nog onjuiste oplossingen op te klimmen.

De verst afwijkende verkleiners van de rechten der Inheemsche bevolkingen verklaren kortweg, dat de uitroeiing van Inheemsche bevolkingen de beste oplossing is van het koloniale vraagstuk. Zij prijzen daarom de verdelging der *Indianen* van *Hispanjola* als een navolgenswaardig voorbeeld aan, hebben slechts lof voor de moordpartijen, op de *Roodhuiden* gepleegd, en die onder de oerbewoners van *Tasmanië* en *Australië* aangericht. Een *Sir Ch. Dilkes* roemde zijn toenmalige rasgenooten, omdat zij zich niet vermengden met de kleurlingen en. . . dezen trachtten uit te roeien. Zelfs de jongste koloniale moordpartijen op groote schaal, waarmede de *Duitschers* de *Herero's* van *Zuid-West-Afrika* voor een niet gering deel afmaakten, vinden genade in de oogen van deze lieden.

Deze theorie is thans geheel verlaten en wordt door zoo goed als allen veroordeeld. Niet echter steeds op degelijk principieele gronden. Er zijn er, die de uitroeiing en decimeering van de gekleurden enkel afkeuren, omdat de kolonies daardoor verstoken worden van een voldoenden voorraad werklieden, zoodat de exploitatie van den landbouw en de industrie te kostbaar wordt en de winsten te zeer dalen.

Anderen weten zich gelukkig boven deze laag-bij-den-grondsche en plat-materialistische opvatting te verheffen, maar blijven toch in een — zij 't dan wat meer gefatsoeneerd — utilitarisme steken. Zij meenen, dat afgezien moet worden van die moordpartijen, wijl

een behoorlijk mensch rekening moet houden met de, in zijn dagen gangbare, meening en — al zeggen zij 't met een zucht — deze keeren zich thans tegen die wreedheden.

De eigenlijke grond, waarom de gewraakte praktijken veroordeeld moeten worden en waarom zij thans ook door bijna allen veroordeeld worden, is natuurlijk de groote gedachte, die het Christendom het eerst verkondigde, maar die geleidelijk bij alle meer beschaafden ingang vond: alle menschen zijn van een zelfde geslacht en waardigheid, — alle menschen zijn elkanders gelijken en broeders, — geen enkel mensch kan ooit het recht hebben, een ander mensch het leven te benemen, zonder dat deze het recht op zijn leven verbeurde. Wat vroeger wel eens bestempeld werd met *„sentimentaliteit van een groepje Christenen"*, wordt thans, alle pogingen tot ont-Christelijking ten spijt, als de eenig ware richtsnoer erkend. Ook de ontwikkelde niet-Christenen veroordeelen eenparig de uitmoord-kolonisatie.

Verwant met de juist besproken ultra-verkleiners der Inheemsche rechten is de groep van hen, die wel wars zijn van rechtstreeksche uitmoording der gekleurde bevolkingen, maar die er toch niet tegen opzien, de stammen en families dezer volkeren te verzwakken, terug te dringen of minstens ook physiek klein te houden. Nu eens werd of wordt er — ook in onze dagen — de verspreiding van besmettelijke ziekten voor aangewend, — dan weer die van alcoholisme of morphinisme (*Japan* in *China*) — ook nog de propaganda voor geboortebeperking of de min of meer vrijwillige verwaarloozing der volksgezondheid. In dezelfde lijn liggen de praktijken van sommige particuliere maatschappijen, die haar Inheemsch personeel door spel en andere verleidingen den weg tot welstand trachten af te snijden en ze zich liefst in schulden zien steken, opdat ze zoo genoodzaakt zouden zijn, na afloop van hun arbeidscontract, elk mogelijk nieuw aan te gaan. Anderen gaan wel zoo ver niet, maar het geheime parool voor de employé's luidt toch : *„Zorgt, dat de koelies en de mandoers tevreden zijn, maar voorkomt een zoodanigen maatschappelijken welstand, dat ze niet meer opnieuw zouden teekenen"*. Gewoonlijk zijn deze heeren min of meer tegen de Christianiseering van hun Inheemsch personeel gekant. Zij begrijpen als instinctmatig, dat het Christendom de boom is, waaraan — naar het zeer juiste woord van gouverneur-generaal *A. Idenburg* — de vrucht der vrijheid rijpt, en de vrijheid

van dat nu eenmaal onderworpen „koelie-volk" is in hun oog iets onmogelijks, ja iets gruwelijks.

Zelden werd de mentaliteit van deze koloniale specialisten duidelijker en ruwer weergegeven, dan bij gelegenheid van een medisch congres te *Batavia*. Een der *Nederlandsch-Indische* doktoren had er uiteengezet en met statistieken toegelicht, hoe schitterende resultaten hier bereikt waren met de bestrijding der volks-ziekten, als cholera, pest, frambosia enz. En wat merkte een der buitenlanders op? Heel verbaasd, zeide hij: *„Wat doen jullie toch? Zoo worden die bruinen veel te talrijk en blijven jullie ze geen baas meer"*. Gemakkelijk valt hieruit af te leiden, welke practijken in de kolonie, waar deze wijze thuis hoorde, werden toegepast . . . . Men had er pas consultatie-bureau's voor kinderbeperking geopend . . . .

Toch daalt het aantal van deze voorstanders van het numeriek, physisch en economisch klein houden der Inheemschen, — maar bij velen is het wederom een of ander te verhopen voordeel, dat hen matigt. *„Houdt de kleurlingen in leven. Het zijn goedkoope werkkrachten"*: zóó vragen dezen tegenwoordig. Anderen voegen eraan toe: *„Drukt hun levensstandaard niet te zeer, want we hebben behoorlijke afnemers onzer industrieproducten noodig"*.

De meesten echter verzetten zich thans tegen deze neerdrukopvattingen en-praktijken ook uit beginsel. Het is alsof het weerzinwekkende moorden van den *Europeeschen* grooten oorlog en zijn nog gruwzamere herhaling in onze dagen een vergoeding en verzachting doet zoeken in de sterkere propageering van de gedachte der broederschap aller volkeren en rassen. Hoe verder het zoo hoog als beschaafd geprezen deel der oude wereld van deze idee afwijkt, hoe krachtiger de overige wereld er zich aan vastklampt en met hoe meer zorg, zij tracht, haar te verwezenlijken. De noodzakelijkheid en de plicht, medemenschen menschelijk te behandelen en hun niet aan te doen, wat men zelf niet van hen zou willen ondervinden, worden door de niet dictatoriaal-verblinden hoe langer hoe beter ingezien. Schriller en schriller steekt daartegen het wangedrag van enkele, van *Christus* vervreemde volkeren en vooral leiders af, bij wie het menschelijk gevoel zoo hopeloos ver ontaard is, dat zij liefst alle invaliden, ernstig verminkten en zwaar-zieken naar lichaam of ziel laten afmaken of aan hun lot prijsgeven, ook al zijn zij van hun eigen ras. Nog verder gaan zij zelfs en decimeeren, ja trachten uit te roeien tot een der edelste

volkeren van *Europa* toe, omdat het in hun oog minderwaardig is. Wat den kleurlingen, die hun zouden worden toevertrouwd, te wachten zou staan, is niet te beschrijven!

Een *derde* groep verkleiners van de rechten der Inheemschen keuren de beide beschreven systemen, die men onder den naam van *„afmaak-systemen"* zou kunnen samenvatten, wel sterk af, maar trachten die rechten tot iets louter negatiefs terug te brengen.

Een merkwaardig voorbeeld hiervan biedt het systeem, dat *Napoleon III* in *Algiers* trachtte in te voeren. De nadeelen van zijn systeem springen het best in het oog, als we eerst nagaan, wat er in die dagen in *Algiers* bereikt was. Maarschalk *Bugeaud*, een waar genie van krijgs- en bestuursbeleid, was er na de overwinning der opstandelingen met alle zorg op bedacht geweest, de overwonnen *Arabieren* voor *Frankrijk* te winnen. Daarvoor had hij allereerst zorg gedragen, dat er in de gepacificeerde gebieden strikt eerlijk bestuurd zou worden; in het bijzonder moest er geleidelijk, maar onverbiddelijk een eind gemaakt worden aan de knevelarijen en afpersingen van de *Arabische* hootden, die hij hun functie liet uitoefenen onder toezicht van met zorg gekozen *Fransche* ambtenaren. Verder had hij naar het voorbeeld van *Alexander den Groote* in die gewesten tal van Europeesche nederzettingen gesticht, die de Inheemsche bevolking zachtjes aan de nieuwere opvattingen moesten bijbrengen. Liefst bezigde hij daarvoor eenvoudige, kerngezonde en ook gezond denkende *Fransche* boeren, die zich voor goed in *Algiers* vestigden als — wat we hier noemen —, „kleine landbouwers". Aan hun invloed hechtte hij veel meer dan aan dien van de groot- kapitalisten. *„De kapitalen"* — zoo schreef hij aan den hertog van *Aumale* — *„leveren geen vaste vestigingen op . . . . De beste kapitalen zijn de armen, die door eigendom met den grond verbonden worden"*. Alleen schijnt hij te gemakkelijk te hebben aangenomen, dat iedere boerenzoon, die in zijn leger gediend had, ook onmiddellijk de ploeg met het geweer verwisselen kon. Toch had zijn systeem al veel goed gedaan, toen *Napoleon III* ermede brak.

Deze meende, dat men te ver ging in de positieve richting. Hij veroordeelde de bemoeienis met de zaken der Inboorlingen. Men moest die en in het bijzonder die hunner hoofden aan dezen alleen overlaten. Geen tegengaan dus meer van misbruiken en onderdrukkingen door de hoofden. Geen invloed uitoefenen op de mentaliteit

der bevolking. Geen bevorderen van onderwijs of verbeteren van de opvoeding, allerminst steunen van de Evangelie-prediking. ,,Laat ze, wat ze zijn. Zorgt, dat ze zoo blijven, en Uw macht, o Franschen, is het beste verzekerd. Onze troepen zullen hen aldus het gemakkelijkst klein houden"; ziedaar het kort begrip van zijn opzet.

Vanzelf werd daarmede verbonden : nooit ingaan op verzoeken om sociale of politieke verbetering. ,,Neen, elke toegeeflijkheid zou zwakheid beteekenen en 't gezag van kolonisten en van *Frankrijk* verminderen, om het tenslotte verloren te doen gaan". Wijs den Inboorlingen de plaats aan die hun toekomt. Ieder op zijn eigen plaats, is de beste stelregel".

't Verdere gevolg van deze en dergelijke opvattingen? Dat in sommige koloniën aan de oer-bewoners afzonderlijke gebieden werden aangewezen, relatief veel kleiner en slechter dan hetgeen de kolonisten voor zich behielden, ooit alleen woestijnen. In de steden : afzonderlijke stadswijken. Overal afzonderlijke gebouwen, waar de Inheemschen hun ontspanning konden genieten, gaan baden, gaan eten en drinken, liefst ook afzonderlijke kerken of hoogstens een afdeeling van een zoogenaamde ,,broek-kerk".

Het is—gelijk *J. Alaude* opmerkt—het systeem van den heer, die zijn knecht doemt om zijn heele leven aan de poort van 's meesters paleis te blijven staan, en die niet kan inzien, dat de man, al was hij er in het begin mede tevreden, op den duur gaat beramen, hoe hij er, zijn meester ten spijt, eenmaal in zal kunnen binnendringen.

Het resultaat van dit louter negatieve systeem, hier ooit aangeprezen met de woorden : ,,Zorg, dat ze elkaar niet te veel dood slaan, maat laat ze verder aan hun lot over", was allertreurigst. De *Arabieren*, die door de uitstekende regelingen en zorgen van *Bugeaud* voor *Frankrijk* gewonnen waren, vervreemdden zich hoe langer hoe meer van dat land. Er ontstond een scherpe afscheiding en felle tegenstelling tusschen hen en de *Franschen*, van wie ze niets goeds meer konden verhopen. Gelukkig, dat er nog eenige van *Bugeaud*'s kleine landbouw-nederzettingen waren overgebleven. Tijdens den hongersnood van 1866 redden zij duizenden *Arabieren* het leven en brachten zij er aldus weer velen nader tot *Frankrijk*, maar in het algemeen werd de toestand hoe langer hoe moeilijker en verwarder.

Lang duurde het echter, alvorens de *Fransche* Regeering haar misvatting inzag en begreep, dat zij haar *Algiersche* Inheemsche onderdanen schromelijk te kort had gedaan. Zij had ten opzichte

van dezen nog zelfs de zwakke rol niet vervuld, die het verouderde liberalisme den staat toekent, politie-man te spelen. De al te barre misdaden werden vervolgd, de misbruiken konden voortwoekeren. De groote plicht van elke regeering, het algemeen welzijn te behartigen, werd verwaarloosd. De *Arabieren* voelden zich overgelaten aan hun onmacht en zonken er als steeds verder in weg. *Parijs* zag toe, maar stak er geen hand naar uit. Het meende nog altijd, dat de negatieve methode de beste was.

Eindelijk opende de opstand van *Marguèrite* den *Franschen* minister *Waldec-Rousseau* de oogen. Hij begreep, dat het louter negatief systeem niet deugde en door een positief beleid vervangen moest worden. Helaas echter faalde hij in de keuze van het toe te passen positieve systeem. Voor *Napoleon's* opzet: *„Laat de Inheemschen aan hun lot over"*, stelde hij het mooi klinkende, maar — zooals hij het verstond — in den grond foutieve program: *„Ontwikkeling volgens eigen beschaving"*.

En hiermede zijn we gekomen aan een nieuwe groep dwaalleeraren op het gebied van de koloniale plichten en rechten.

In *Algiers* werden de *Arabieren* nu niet meer louter negatief aan hun eigen inzichten overgelaten, maar positief en stelselmatig teruggewezen naar hun oude, of liever sterk verouderde wetten en gebruiken, naar het systeem, dat volgens *Renan „het ellendigste systeem is, dat de menschheid ooit gekend heeft"*. Zij werden als het ware van bovenaf gedwongen, om er meer en meer in vast te groeien en erin te versteenen.

Niets mocht hun nog worden medegedeeld van de nieuwere meer beschaafde en tot welvaart brengende opvattingen. Het uitsluitend aan *Arabieren* toevertrouwde onderwijs mocht niet verder gaan, dan de verstarde *Islam*.

Het gevolg?

Vooral in Tunis, waar geen *Bugeaud*sche nederzettingen de uitwerking verzachtten, lieten de ellenden zich niet wachten. De bevolking viel terug in de oude barbaarsche gewoonten en misbruiken, — gaf zich weer over aan de dwaaste bijgeloovigheden en nam voortdurend in afkeer van het Fransche gezag toe. Dit had hoe langer hoe meer moeite, zich te doen gelden en de weinige *Europeesch-Afrikaansche* ondernemingen afdoende te beschermen. De lust verging den *Franschen*, er zich nog te vestigen. Minder eischende, maar vaak anti-Fransch gezinde *Italianen* trokken er

heen, maakten er opgang en verdubbelden de zorgen van den *Franschen Protector*. Terwijl *Algiers* onder het *Bugeaud*-systeem den weg der verzoening reeds een flink eind was opgegaan en zich tot zekere hoogte liet assimileeren tot groot voordeel van Inheemschen en *Franschen* beiden, ontstond vooral in *Tunis* een kloof en verwijdering, die zelfs het daar ingevoerde protectoraat als ondraaglijk maakte : *Frankrijk* niet ten voordeel en den *Tunisianen* evenmin. Een verkeerd positief regeerings-ingrijpen is nog fataler dan een misvatten bij het zich onthouden en louter negatief besturen.

Waar ligt de fout van een dergelijk systeem? In het bijzonder, zooals het hier werd toegepast?

In de dwaling, dat men in één zelfde land twee geheel verschillende beschavingen volkomen van elkander gescheiden tracht te houden en ze aldus positief tot bloei tracht te brengen. Deze misvatting wordt door heel de beschavings-geschiedenis gewraakt en houdt ook iets psychologisch onmogelijks in.

Wat toch leert de geschiedenis? Dat de *Grieksche, Romeinsche, Byzantijnsche* en *Westersche* beschavingen steeds op elkaar hebben ingewerkt, gelijk uit den aard van haar dragers, de van nature sociale menschen, volgt, maar dat zij nooit in één zelfde land naast elkaar tot haar hoogsten bloei kwamen. Zij volgden elkander op. Deze natuurlijke ontwikkelingsgang der menschelijke beschaving te willen stuiten, is iets absoluut onmogelijks nastreven. In een land, dat met een nieuwere beschaving in aanraking komt, de doorwerking van die beschaving te willen voorkomen, dáár de verouderde beschaving zonder iets van de nieuwere te willen doen herleven en gedijen, is even dwaas, als het in ijzeren banden knellen van een woudreus. De boom zal kalm, maar zeker doorgroeien en vroeg of laat de banden doen springen of er wild overheengroeien.

Daar zat het hem: *Waldeck-Rousseau* was wel wars van de door *Napoleon* gewilde algeheele scheiding van *Arabieren* en *Franschen*. Ze moesten volgens hem met elkander wel in aanraking komen en blijven, maar hij verbood, dat de *Fransche* of breeder opgevat de *algemeen-Europeesche* beschaving aan de *Arabieren* zou worden overgedragen. 't Was hem niet genoeg, dat van de hun eigen beschaving zou worden uitgegaan — een zeer juiste opvatting —, maar zij moesten binnen deze grenzen gehouden en als het ware teruggedreven worden. De weg tot verder-ontwikkeling hunner nog zeer gebrekkige beschaving werd hun aldus afgesneden.

Of er bij hem ook de min-waardige idee achter zat : „Laat ze Islamiet en vooral polygaam, dan komen ze nooit flink vooruit", is moeilijk te zeggen. Anderen uiten die opvatting wel. Ooit wordt ze verbonden met een nog minderwaardigere : „Stuurt ieder naar de eigen beschaving terug, de eene naar het Hindoeïsme, de andere naar het Islamisme. Zoo vervreemdt Ge ze van elkaar, bereikt Ge dat er immer tweedracht is en dat Gij, kolonist, onontbeerlijk wordt". In die lijn lag ook de Islamiseering van *Oost-Java* door „de edele Compagnie" om er de relaties met *Bali* te verbreken.

Gelukkig echter begrijpen thans velen der meer-ontwikkelde Inheemschen, dat het stoer en stroef vasthouden aan het oude hun volk slechts ten onheil kan zijn. Gelukkig vinden we b.v. in *Nederlandsch-Indië* ook aan de Vorstenhoven tal van mannen en vrouwen van breede opvatting, die inzien, dat met behoud van het goede der vaderlijke overlevering verbonden moet worden het aannemen van hetgeen andere beschavingen aan goeds bieden. Hier begint aldus een frisschere, weldoende wind te waaien. Dat zijn heilzaamheid meer en meer moge begrepen worden!

Deugt dus noch het louter negatieve zorgen voor de Inheemsche onderdanen van een koloniaal rijk, noch dat positieve, waardoor zij naar verouderde misvattingen en verlammende misbruiken worden teruggedreven en daarin worden gesterkt, moeten met de beide *„afmakings-systemen"* ook deze averechtsche *„bemoeiings-systemen"* worden veroordeeld als tekortkomingen aan de plichten, die de koloniale regeeringen ten opzichte van haar Inheemsche onderdanen hebben en als onrechtmatige miskenningen van deze rechten, toch zijn we daarmede niet aan het einde der systemen, die aan dit dubbele euvel mank gaan. Wel zijn de verkeerde verklein-systemen, die we nu hebben te onderzoeken, niet zóó absoluut fout, als de besprokene en houden ze naast onjuiste, ook goede elementen in, wel werken deze dan ook niet zóó nadeelig, als de vier eerste, maar toch moeten ze ook om het onrecht, dat ze den Inheemschen aandoen en het vele kwaad, dat er zoo voor dezen, als — minstens indirect — voor de kolonisten uit volgt, veroordeeld worden.

Het oudste van deze meer gematigde verkeerde systemen was niet afkeerig van een verbeteren der koloniale toestanden, maar het sloot elke kolonie in een vijfvoudigen economischen band. Het schreef voor, dat de koloniën *ten eerste* haar producten alleen aan

het vaderland der kolonisten mochten verkoopen, dat zij *ten tweede* alleen uit dat land betrekken mochten hetgeen zij uit het buitenland noodig hadden, en *ten derde* niets mochten vervaardigen, wat in het vaderland der kolonisten werd gefabriceerd. *Ten vierde* moest datzelfde vaderland het monopolie van geheel het transport naar en van de kolonie in handen hebben en *ten vijfde* mocht dit land zo bij het uitvoeren der koloniale waren uit de kolonie, als bij het binnenbrengen dezer waren tol heffen.

Hoe dit systeem de kolonie moet verarmen, haar in een soort van slavernijtoestand brengt en er de ontevredenheid immer sterker doet aangroeien, spreekt van zelf. Het heeft dan ook voor goed afgedaan.

Nieuwere koloniale economisten verklaren zich uitdrukkelijk voor een positieve regeeringszorg ook op sociaal gebied. Deze zorg mag echter volgens sommigen hunner alleen ten doel hebben, aan de kolonisten een flink aantal stevig gebouwde en genoegzaam ontwikkelde, goedkoope werkkrachten te bezorgen. Niet het welzijn der Inheemsche bevolkingen, maar het voordeel van de kolonisten en van hun vaderland moet volgens hen het richtsnoer en de maatstaf van elke regeerings-maatregel wezen.

Waarom?

Omdat zij in de Inheemschen geen wel-anders, maar toch gelijkwaardige medemenschen m.a.w. geen volwaardige medemenschen zien, doch slechts lieden van een lagere soort, geschikt, om hen als bijzonder doelmatige hulpmiddelen te helpen verrijken.

Een allertreurigste opvatting, voorwaar, die alleen wrevel en verbittering kan wekken en die de goede verstandhouding onmogelijk maakt. Een regeering, die dezen lieden zou ter wille zijn, zou schromelijk te kort schieten in haar taak en de verdeelende rechtvaardigheid ten opzichte van haar Inheemsche onderdanen ernstig schenden. Ze zou rechtstreeks aansturen op een ontijdige en vijandige verbreking der koloniale verhouding.

Het zelfde moet gezegd van een andere categorie. Deze wil, de Inheemschen wel niet allen bestemmen tot het in dienst treden bij de kolonisten en het voor hen arbeiden, noch hen daarvoor uitsluitend africhten, maar hun ideaal is toch, de Inheemsche gemeenschap zooveel mogelijk dienstbaar te maken aan het belang van de kolonisten en dat van hun vaderland.

Zij stellen daarom voor, het levenspeil der Inheemsche bevolking zóó hoog mogelijk op te voeren en hun zelfs een zekeren welstand te bezorgen, doch enkel en alleen, opdat men in hen naast goedkoope werkkrachten ook een zoo groot mogelijk aantal afnemers zal verwerven voor de overproductie der Europeesche en liefst der vaderlandsche industrieën.

Weer wordt hier de menschelijke en eigene waarde van de Inheemschen voorbijgezien en miskend. Ook een regeering, die alleen dit doel beoogde, zou haar plicht ergerlijk verzuimen, daar zij het welzijn der haar toevertrouwde volkeren zeer zou schaden. Ook deze materialistische en verderfelijke kapitalistische opvatting zou tallooze onheilen voortbrengen.

Anderen zien zulks dan ook zeer goed in, keuren dit systeem af en bevelen een waardiger behandeling der Inheemschen en een onbaatzuchtigere verzorging van hunne belangen aan. Zij eischen, dat de Inheemschen degelijk onderwijs in modernen trant zullen genieten, dat voor hen alle mogelijke scholen van de laagste tot de hoogste toe zullen worden geopend, dat met het onderwijs een verstandige opvoeding zal worden verbonden, dat de best onderwezenen en meest karaktervollen in grooten getale in den staatsdienst zullen worden opgenomen, maar dan alleen in de administratieve posities, nooit in de politieke of in de hoogere leiding gevende, tenzij in ondergeschikten rang. Zóó was het in sommige koloniën lang, zeer lang. Zóó zouden sommigen ook daar, waar men er mede brak, den toestand hervormd willen zien.

De grondgedachte dezer lieden is niet immer dezelfde.

Er zijn er onder hen, die nog geheel vast zitten in het oude vooroordeel, dat er volkeren bestaan, die nu eenmaal niet geschikt zijn, noch ooit geschikt zullen worden, om een staat te vormen en te besturen, hoe talrijk ze ook mochten worden en welke ontwikkeling ze overigens ook mochten bereiken. Zoo dachten ook de Grieken over de „barbaren" van *Noord-Europa.*

Anderen gaan wel niet zoo ver, maar bij hen maakt macht recht. Het feit, dat een volk een ander volk onderworpen heeft, doemt zoo'n onderworpen volk nu eenmaal om immer onderworpen te blijven, wat er op aarde verandere of niet,—aldus meenen zij. Het visioen van *Macauly:* de *Nieuw-Zeelander,* die op een der gebroken zuilen van de *London Bridge* de ruïnen van de *S. Paul* zit te schilderen, is hun een gruwelijke miskenning van de onover-

winnelijke Westersche superioriteit. Ook hun schijnt de geschiedenis weinig of niets geleerd te hebben.

Ook zijn er, die de bestuurs-capaciteit van kleurlingen niet absoluut willen ontkennen, *Japan* bewijst ze trouwens genoeg,—die ook begrijpen, dat de algeheele verandering van toestanden en verhoudingen oude rechten kunnen doen vervallen,—maar die toch huiverig blijven, den Inheemschen meer dan een ondergeschikte plaats toe te kennen, omdat zij er voor zich zelf althans voor hun nakomelingen nadeelige gevolgen van vreezen. Zij zijn als voogden, die hun pupillen maar immer willen klein houden en kortwieken, om zich aldus van hun steun en hulp beter te kunnen verzekeren. Voor de groote voordeelen, die de tijdige erkenning en loyale eerbiediging van de rechten van anderen, ook van ondergeschikten, meebrengt, hebben ze geen oog. Het juiste inzicht in de steeds veranderende menschelijke verhoudingen ontbreekt hun daartoe geheel en al. Heel hun systeem komt op egoïsme of minstens egocentrisme neer en zelfs de concessies, die ze willen doen, berusten uitsluitend op een zuchtend : „*Het kan niet anders. In vredesnaam dan maar*". Onmogelijk is het hun, in te zien, hoe van zelf sprekend het is, dat een millioenen-volk, bij het opklimmen tot het technisch, economisch, intellectueel en moreel peil van de beste der leidende volkeren, gaat verlangen evenals deze volkeren, vrij en onafhankelijk te zijn of ten minste een gelijkberechtigde positie te verwerven wat betreft de organieke deelen dezer volkeren. Zij staren zich blind op hetgeen zij hun plicht achten, te zorgen nl., dat zij en hun landgenooten voor eeuwig de onderworpenen blijven regeeren. Zij zien daar de erfenis der vaderen in, waarvoor zij moeten opkomen, en waaraan niet de minste afbreuk mag gedaan worden. Deze vraag en in het bijzonder de waarde van het aangegeven alternatief onderzoeken wij in ons *Derde* en laatste *Vraagstuk*.

Ten slotte is er nog een klasse van verkleiners der Inheemsche rechten, die het zoo goed met de Inheemschen zeggen te meenen, uitdrukkelijk verklaren, dat zij hen ten spoedigste tot het beschavingspeil der meest moderne volkeren willen opheffen en hun zoo spoedig mogelijk de vrijheid en onafhankelijkheid willen bezorgen, — als ze maar naar hun wijze raadgevingen willen luisteren.

En wat houden die raadgevingen in? Waarnaar streven de hier bedoelde koloniale specialisten? Wat vragen en vorderen zij zelfs van de Inheemschen?

Niets minder dan dit, dat zij volkomen breken met hun landgenooten en dezer gebruiken, gewoonten en opvattingen, ook al zijn ze nog zoo voortreffelijk en goed, hoog zedelijk en edel. Ooit moest heel hun, reeds ver ontwikkelde, beeldende kunst er aan gelooven.

De mooie naam, waarmede dit systeem wordt aangeduid, heet: *„assimilatie"*. Die er lang het sterkst mede dweepten, waren de *Franschen* van het begin der negentiende eeuw. Naar hun meening moest in dien tijd iedere Inheemsche van de *Fransche* koloniën worden omgevormd tot een *Franschman*. In de andere koloniën moest hij volgens hen *Engelschman, Hollander* enz. worden. In die gedachtengang vormden de *Fransche* koloniën *„het Frankrijk van over de zee"*, noemden zij de bewoners dier koloniën liefst *„overzeesche Franschen"* en het geheel van hun bezit aan onderdanen : *„de Fransche nationale familie"*.

Het verzet, waartoe *Montesquieu* met zijn eisch, de soms meer dan duizendjarige overleveringen en instellingen der Inheemschen hooger aan te slaan, reeds had opgewekt, bleef op den duur niet uit. P. *Leroy-Beaulieu* (De la colonisation chez les peuples modernes t. II) wees op de politieke voordeelen, die het meer ontzien der gewettigde verschillen van menschelijke beschaving bieden zou. *A. Girault* (Origines de colonisation et de législation coloniale p. 85) verzette zich heftig tegen deze *„manie der uniformiteit"*. De latere *Fransche* minister en koloniale specialiteit, *A. Sarraut* (La mise en valeur des colonies Françaises) noemde de assimilatie een *„verouderde dwaling"* en nog onlangs stelde de heer *Guillien*, Directeur der Rechtshoogeschool van de *Fransche* kolonie *Indo-China* in zijn rede bij de opening van het nieuwe studiejaar 1940-41 vast, dat *„de totale assimilatie schipbreuk geleden heeft"*.

En hij had gelijk. Uitdrukkelijk bewijzen dit niet alleen de ondervindingen, die de *Franschen* zelf bij hun pogen om dit systeem door te voeren opdeden, maar ook die van sommige proefnemingen, in die richting door de *Engelschen* gedaan.

De *Fransche* mislukkingen van assimilatie-strevingen waren wel het meest sprekend in *Algiers*. De opgedrongen scholen tot ver-*Fransching* der *Arabieren* verwijderden dezen hoe langer hoe meer van het *„douce patrie"* en maakten de *Franschen* gehaat. Noch de opgedrongen *Fransche* rechtspraak, noch zelfs de niet-gevraagde vertegenwoordigings- en stemrechten hadden bij de massa's eenig succes. Een latere nieuwe poging tot assimilatie,

beproefd na het beëindigen van den grooten wereld-oorlog, mislukte nog jammerlijker. Zij hield in: de afschaffing van het Inheemsche strafrecht, — het tot *Franschen* verklaren van een vier honderd duizend Inheemschen en het hun toestaan, wapenen te dragen. Er volgde echter een zoodanige toeneming van het aantal aanslagen en ruwheidsmisdaden, dat de justitie en politie er machteloos tegenover stonden. Eindelijk grepen de Inheemsche hoofden noodgedwongen zelf in, herstelden eigenmachtig de oude, afdoende strafrechtspraak en herstelden aldus de orde en rust. De schuldigen onderwierpen zich willig aan de verordeningen hunner hoofden. Gelukkig begreep de *Fransche* regeering, dit optreden te moeten sanctionneeren. Zij herstelde zelfs de oude strafrechtspraak en beperkte zeer sterk het verlof tot het dragen van wapenen. Eerst daarna keerde de rust, die van een overdreven assimilatie zwaar geleden had, voor goed terug.

Van een geheel gelijke ondervinding, die de *Engelschen* in *Britsch Indië* opdeden, verhaalde in de vorige aflevering van dit tijdschrift *Mr. H. D. van Werkum.* Ook daar werd de fout begaan *„de oude quasi-democratische landelijke instellingen"* te ondermijnen en aldus *„een bijna anarchistischen toestand"* te scheppen. Ook daar moest de regeering herstellen, zij 't dan ook, verbeterend herstellen, wat ze vroeger met eigen hand had afgebroken. Al dachten de *Engelschen* nooit aan het volkomen assimileeren, dat den *Franschen* voor den geest stond, toch waren zij in dit geval te zeer de richting der assimilatie ingegaan.

Verlangens in die richting treft men ook bij sommige *Duitschers* aan, die den Inheemschen de *Duitsche* „kultur" willen bijbrengen, om zoo het *„Deutschland in der Welt voran"* te verwezenlijken, — gelukkig, zoo kunnen we hier zeggen, met weinig succes.

Hoe ook de *Nederlandsche* en de *Nederlandsch-Indische* regeering lang met de assimilatie-gedachte is meegegaan, wees professor *Mr.C. van Vollenhoven* voor het rechtskundig gebied na. Als vaste wet gold het toen, dat *„wie het recht der inlanders of vreemde oosterlingen verbeteren wilde, het door europeanenrecht — het eenige wezenlijke recht immers — moest vervangen"*. Nadat de hoogleeraren *Van der Lith, G. A. Wilken* en *Dr. Ch. Snouck Hurgronje,* later zijn medewerker, hem daartoe den weg gebaand hadden, hebben vooral de geniale studiën van professor *van Vollenhoven* deze dwaling voor goed uit de wereld geholpen en streeft een heel leger van door hem gevormde juristen naar het steeds beter kennen en begrij-

pen van de Inheemsche rechtsadat, om van deze uitgaande door geleidelijke synthese met het beste van het nieuwere tot betere rechtstoestanden te komen. De verderfelijke ultra-assimilatie heeft daarmede in deze gewesten voor goed afgedaan.

Tot hen, die zich tegen hare praktijken mede het sterkst verzet hebben, behooren ongetwijfeld ook een *Benedictus XV* („Maximum illud") en *Pius XI* („Unigenitus Dei") die ze den missionarissen uitdrukkelijk verboden.

Toch komt het voor, dat sommige Inheemschen zelf de assimilatie verdedigen en tot niet geringe hoogte voorstaan. Zij meenen aldus hun wenschen naar vrijheid en onafhankelijkheid eerder te kunnen verwezenlijken.

Evenals de overheerschers, die er hun heerschappij door hopen te bestendigen, vergissen zij zich.

Het streven naar de, hier bedoelde, volkomen assimilatie kan beiden, Inheemschen en overheerschers, slechts ten nadeel zijn.

Waarom?

Omdat zij een onnatuurlijk en min of meer gewelddadig ingrijpen in het rijpingsproces der volkeren inhoudt. De natuurlijke, geleidelijke inwerking der verschillende beschavingen op elkander door van boven opgelegde dwangmiddelen in een bepaalde richting te willen dringen, die niets met het algemeen menschelijke, doch alleen met het nationaal-eigene van een of ander volk te maken heeft, kan voor de beschavings-ontwikkeling slechts nadeelig zijn en moet de aldus voortgedrevenen hinderen en stooten. Het resultaat is—gelijk *Algiers* bewees—een grootere afkeer van die pseudo-opvoeders en verder, dat de Inheemschen wantrouwig worden en van hun leermeesters minder aannemen en overnemen, dan noodig is, om zich tot het peil der andere volkeren op te werken. Ten slotte zal het uur der rijpheid voor zelfstandigheid tot teleurstelling van de Inheemsche aasimilatie-voorstanders verlaat worden en zal de uiteindelijke ontbinding der koloniale verhouding heel wat minder aangenaam plaats hebben, dan de overheerschers zulks van de assimilatie verhoopten. Natuurlijke gesteldheden laten zich niet dwingen, zeker niet, waar het geheele volkeren betreft.

Het „ontwikkelen naar eigen beschaving" zoo verstaan, dat de technisch, economisch en politiek minder ontwikkelde volkeren teruggedreven worden naar verouderde systemen, die de, hun noodige, ontwikkeling op deze gebieden onmogelijk maken of minstens

zeer vertragen, is verkeerd, gelijk we zagen, maar het andere uiterste, de Inheemschen te willen wringen in een, hun volstrekt niet passende, nationale cultuur van een of ander Westersch land moet hun opgang eveneens zeer belemmeren en verdient slechts afkeuring. Een Javaansche prijaji kan zich niet behaaglijk gevoelen in het pak van een Volendamschen visscher.

Nu is er in dit verkeerde assimilatie-systeem nog verschil van graden aan te wijzen. Het systeem, dat verkeerd is, kan zelfs verderfelijk en allerverderfelijkst zijn.

Verkeerd is het al, wanneer men de Inheemsche kunst b.v. geheel naar de Europeesche tracht te verwringen of haar op titel van een of andere overdreven opvatting gaat beknotten of verbieden. *Baliërs*, die geen beelden meer zouden mogen scheppen!!!

Erger wordt het, verderfelijk wordt het systeem, wanneer niet bij hetgeen in het Westen voor het beste geldt, maar bij het decadente van dat Westen aansluiting wordt nagestreefd en zelfs het beste en edelste, dat de Inheemschen bezitten, daardoor wordt aangetast. Dit is waarlijk een verkleining der rechten van de Inheemschen, die alle perken te buiten gaat. Was ze meer algemeen en kwam ze, althans in de meeste koloniën, niet slechts sporadisch voor, dan hadden wij ze moeten noemen vóór de uitroeiingssystemen, want deze methode heeft op den duur hetzelfde resultaat, doch is nog verraderlijker dan de vermelde bedekte afmakingen.

Waaraan is het ontstaan van deze nare methode te wijten?

Aan de dwaling van hen, die meenen, dat de minder technisch, economisch en politiek ontwikkelden ook op het hoogere terrein van godsdienstige en zedelijke overtuigingen ofwel steeds minder waardig zijn, ofwel alle overtuiging missen. Niets nu is minderwaar. Ze kunnen zeker bijleeren, maar zonder hoogere overtuigingen zijn zij niet. Meestal hebben zij op dit gebied heel wat betere opvattingen, dan de van God en goede zeden vervreemden in het huidige Westen. De boven genoemde *Andana*-eilanders (blz. 24) hadden vele volkomen zuivere opvattingen omtrent den éénen God, Looner van het goed en Straffer van het kwaad, en kenden de voornaamste bepalingen der natuurwet zeer wel en hetzelfde is uitdrukkelijk vastgesteld van alle oer-volkeren. Deze hoogheilige overtuigingen aantasten, treft hen in het diepst hunner ziel.

Vandaar de hartroerende klacht van een oud hoofd der *Afrikaansche Bata's* tot *Mgr. Leroy*: *„De Blanken zijn hier gekomen.*

Zij hebben hier handel gedreven. Zij hebben hier soldaten gevestigd. Zij hebben hier vreemdelingen binnengehaald. Zij hebben hier booten, vol met koopwaren, laten komen. Dat alles is goed. Maar mijn kinderen gelooven aan niets meer. Mijne dochters zijn verspreid naar alle kanten. Men luistert niet meer naar de ouderen. De Blanken hebben ons onze overtuigingen ontnomen en hebben ons daar niets voor in de plaats gegeven. Daarom sterven wij".

Met ontzetting nam zelfs het ook nog maar eenigszins geloovige deel van Europa kennis van het feit, hoe eerst de *Bolsjewiki* en thans de *Nazi's* de jeugd volslagen aan het bederven zijn en haar voor elken goeden invloed verloren doen gaan door haar van God en de zedewetten te vervreemden, haar in het bijzonder tegen hun ouders op te zetten.

Maar als dergelijke methoden reeds millioenen en millioenen slachtoffers maken in landen, waar nog een groote reserve van de oude degelijkheid en beschaving bewaard bleef, wat is er dan van te verwachten, als zij toegepast worden in landen, waar het tegenwicht van een dergelijke reserve veel, veel geringer is? als daar geklaagd kan worden: *„Thuis leerden we God kennen en dienen, op school hooren we Hem slechts vloeken"*? als op zulk een volk lieden worden losgelaten, die er zich op beroemen, de kinderen van God te kunnen vervreemden, zonder Hem te noemen?

Wil men de gevolgen van zulk een assimilatie-systeem kennen, men zie naar *Algiers*, waar de *Franschen* hun beruchte atheïstische openbare school invoerden en er niets dan ellende van oogsten, zoodat ze ten slotte van deze opzet moesten terugkomen. Of ook men denke een oogenblik na en vrage zich af, wat er van een Inheemsche jeugd, thuis in gehoorzaamheid opgevoed, zou terecht komen, als zij in handen viel van *Nazi*-jeugdleiders, die haar leerden, hun ouders aan te klagen en te verraden? Zou heel de Inheemsche gemeenschap niet met de *Finnen* uitroepen; *„Liever geheel ten ondergaan, dan onder zulk systeem te moeten leven?"*

Assimilatie, die de eerste grondslagen der menschelijke samenleving ondermijnt: de erkenning van God en het hoog houden van het ouderlijk gezag, moet verderfelijk werken.

Wel van minder diep ingrijpenden aard, maar toch eveneens zeer schadelijk is een andere assimilatie, die ook niet alleen te ver gaat, maar bovenal in een verkeerde richting wordt nagestreefd: de assimilatie, waarbij men in het bijzonder de aankomende jeugd

— bij de ouderen lukt ze in den regel niet — tracht te overtuigen, dat eigendom diefstal is en verdeeling van alle bezit plicht. Al is 't toch waar, dat de eigendom en meer bepaald de grond-eigendom bij vele Inheemsche volkeren een ietwat ander karakter draagt dan in het Westen, toch is de hoofdgedachte van den bijzonderen eigendom bij alle volkeren verspreid en diep ingeworteld. Wie deze hoofdgedachte aantast, ondermijnt daarmee geheel het zedelijkheidssysteem van zijn volgelingen. Vaagt men haar uit de volksovertuiging weg, dan zal de val van dezen samenlevings-hoofdpeiler heel wat andere zedelijkheidspeilers omtrekken en zoo'n volk zal niet meer te besturen zijn.

Volkomen trachten te assimileeren is verkeerd,— dit nastreven in een verkeerde richting is verderfelijk zoo voor Inheemschen als voor hun kolonisten.

Kan 't nog erger, zoo zou men zich willen afvragen.

En helaas: Ja, het kan nog erger. Er zijn graden in het verkeerd assimileeren. We wezen een paar absoluut verkeerde methoden ervan aan. Toch is er eene, die nog verderfelijker werkt.

Zij gaat niet recht tegen God, gezin of eigendom in, — doch tast den mensch dieper aan. Zij ondermijnt en vernielt de aller-, allereerste grondslagen van het hoogere zieleleven en zij doet dat liefst bij hen, die door hun hoogere studies bestemd zijn, eenmaal de leiders van hun volk te worden.

Waar komt zij op neer? Waar bestaat zij in?

Zij tracht de toekomstige Inheemsche leiders te assimileeren aan de Westersche sceptisisten en amoralisten. Zij houdt hun dag in dag uit voor, dat we van niets zekerheid hebben, dat alles maar schijn is, — dat er geen hoogere wet, geen natuurwet bestaat, dat alles goed en kwaad kan zijn, als de publieke opinie het maar zoo noemt: een mode-kwestie.

Hoe fataal zulk een opleiding moet werken, bijzonder op volkeren, die wat zwak van karakter zijn, gemakkelijk meegaan en ook gemakkelijk den moed opgeven, — op volkeren ook, die bij het vele, dat zij van allerlei zijden aan nieuws hooren het rechte spoor kwijt zijn en telkens voor onzekerheden staan op het zedelijk gebied, behoeft niet gezegd.

Hier vertoont zich de ultra-assimilatie wel in haar verderfelijksten vorm en het ergste is, dat ze hier, waar een soort wetenschappelijkheid haar dekt, het moeilijkst door velen onderkend wordt

en daarom lang en diep kan invreten, eer men zich van zijn dwaling bewust wordt. Ook nog om een andere reden. Deze vergiftiging van het verstand en karakter der hooger ontwikkelden en later hooger te plaatsen jongelieden wordt wel zeker, maar langzaam en geleidelijk aan de lager gelegen samenlevingskringen meegedeeld en vertoont haar treurige uitwerkingen dan ook pas na jaren en jaren, — maar dan is er bijna geen redden meer aan en de geïnfecteerde maatschappij gaat, als de tegenwoordige *Russische* en *Duitsche*, haar onheil als in razende vaart tegemoet. *Consules videant!*

Zoo ooit, dan wordt op deze wijze aan de menschelijke rechten der Inheemschen schromelijk tekort gedaan.

B. De vergrooters der rechten van de Imheemschen.

Tegenover de tot hier behandelde verkleiners van de Inheemsche rechten staan zij, die deze zelfde rechten overdrijven en aldus de tweede groep van dwaalleeraren omtrent de koloniale rechten en plichten vormen.

Deze groep telt twee afdeelingen. Er zijn onder deze ultra-vergrooters der rechten van de Inheemschen sommigen, bij wie het accent in het bijzonder ligt op het onredelijk verkleinen van de rechten der kolonisten. Anderen daarentegen meten de rechten der Inheemschen meer direct onredelijk breed uit.

Tot de eerste groep behooren natuurlijk al degenen, die wij vroeger (blz. 24-26) hebben leeren kennen als bestrijders van het recht tot kolonisatie. Toch hebben dezen niet allen uit hun theorieën de gevolgtrekkingen getrokken, die er voor de rechten en plichten in de koloniën eigenlijk in lagen opgesloten. Eerst in de laatste decennia zijn de tegenstanders der kolonisatie daartoe overgegaan en dat vooral onder den invloed van het *Bolsjewisme*. Dit van huis uit internationale systeem, dat in Europa het nationalisme fel bestrijdt en elke nationale uiting door zijn jeugdorganisatie laat bespotten en beschimpen, buit voor zijn anti-kolonialisme het meer en meer opkomend nationalisme der „onderdrukte" volkeren uit. Niet zonder een zeker genoegen aangehoord, konden de *Bolsjewiki* de Inheemschen der koloniën toch niet immer zoo ver meegesleept krijgen, als zij verlangden. Vandaar, dat er zich in deze groep van vergrooters der Inheemsche rechten door verkleining der kolonistenrechten verschillende schakeeringen

voordoen. Deze schakeeringen zijn hoofdzakelijk tot de volgende drie terug te brengen.

Ten eerste zijn er, die met de *Bolsjewiki* uit de naar hun meening geheel onrechtmatige koloniale overheersching besluiten, dat de „overheerschte" volkeren alle mogelijke middelen van verdediging en bevrijding mogen gebruiken, die het internationale recht aan een oorlogvoerend volk toestaat. Wanneer er maar eenige kans van slagen is, meenen zij tot het gebruik van dergelijke middelen te mogen en moeten aanzetten, want de koloniale regeering mist het recht de Inheemschen te overheerschen. Elk opstandje en elke moord, gepleegd op een koloniale gezagsvoerder, wordt door hen toegejuicht.

Dat dit systeem te ver gaat en dat deze practijken hun zaak eer schaden dan bevorderen, zien de meer ontwikkelde Inheemschen thans meer en meer in en het zal immer een der grootste verdiensten van enkele kloeke en verstandige leiders der Inheemsche beweging in Nederlandsch-Indië blijven, dat zij elk samengaan met de goddelooze *Bolsjewiki* onverbiddelijk afwezen. Hadji A g o e s S a l i m mag in dit verband met eere genoemd worden.

Anderen laten de — al of niet — absolute onrechtmatigheid der kolonisatie in het midden, doch achten de tijd gekomen, dat zij beëindigd wordt en ontkennen het recht der overheerschers ze nog voort te zetten. In gevolge deze ontkenning leeren zij naar den raad van den *Britsch-Indiër Mahatma Gandhi* dat de Inheemschen het recht hebben over te gaan tot *„non-co-operation"* en *„civil disobedience"*.

Zeker heeft deze beweging aan het gezag der *Engelschen* in *Britsch-Indië* en *Zuid-Afrika* veel afbreuk gedaan en dezen overheerschers veel nadeelen berokkend, — maar de groote vraag is, of zij den Inheemschen en hun opgaan naar de vrijheid ook ten goede is gekomen?

De groote Britsch-Indische staatsman G u p t a, die zijn land en volk dertig jaren lang in verantwoordelijke functies gediend heeft en in zijn werk de diepste problemen van volksontwikkeling en koloniale staatkunde als geen ander heeft aangevoeld, sprak er zich in zijn werk: *„The Foundations of National Progress"* aldus over uit: *„Non-co-operation kan ten slotte slechts een negatieve deugd zijn; niet door dwingerigheid en door afwenden van ons gelaat van het heldere daglicht zullen wij de ware vaderlandsche*

belangen kunnen dienen". Toch meene men niet, dat deze man den strijd voor de vrijheid en onafhankelijkheid zijner landgenooten heeft opgegeven. Integendeel, in de treffende opdracht van zijn werk aan zijn ,,*medewerkers, Indiërs en Engelschen*" verklaart hij zich ,,*sterk in het geloof, dat, wanneer de volheid der tijden zal gekomen zijn, de Natie de vruchten zal mogen oogsten van de zaden*", die hij ,,*dertig jaar en langer*" uitstrooide.

Te recht besluit dan ook A. D. A. de Kat Angelino ,,*dat niet de non-coöperators en sceptici, doch zij die de synthese der culturen voorstaan den goeden weg bewandelen, — dat niet de eersten, doch de laatsten de zege zullen wegdragen*".

Er is dan ook een *derde* schakeering van vergrooters der Inheemsche rechten, die min of meer uitgaan van een verkleining der rechten van de koloniseerende volkeren.

Gematigder dan de vorigen maken zij zich niet druk om de al- of niet-wettigheid der kolonisatie en haar voortbestaan in dezen tijd. Zij begrijpen, dat de meeste koloniën onmogelijk onafhankelijk kunnen worden en zulks om twee redenen: bijna overal ontbreken nog de genoegzaam hoog-ontwikkelde, genoegzaam ondervindingrijke en genoegzaam karaktervolle mannen, die voor het opperbestuur van een onafhankelijk land in dezen tijd noodig zijn, wil het niet, al zijn natuurlijke krachten ten spijt, in het voortdurend gevaar verkeeren, te worden ten onder gebracht, zooals het ellendig slecht bestuurde *Frankrijk*. Zij zien ook in dat in dezen tijd ware onafhankelijkheid niet mogelijk is zonder degelijke kapitaalkrachtigheid. Vandaar het juiste woord van een Oostersch vorst onder koloniaal opperbewind: ,,*Wij kunnen ons niet vrij maken, als we eerst niet meer kapitaal bijeenbrengen*".

Hoe redeneeren deze nationalisten nu verder?

Zeer juist merken zij op, dat de vrijmaking van hun volk een zeer moeilijk werk is, — dat ze een langdurige voorbereiding vordert, — dat in het bijzonder de groote, als nog slapende, massa's voor de idee gewonnen moeten worden, — dat zij er daarom propaganda voor moeten maken, zoo mogelijk, openlijk en, als dat niet kan, in het verborgene bij wijze van ondergrondsche actie.

Niemand, die hun dit kwalijk kan nemen. Een Leo XIII verklaarde daaromtrent in zijn encykliek: ,,Libertas praestantissimum": ,,*Ook veroordeelt de Kerk het niet, dat men zijn volk aan niemand onderdanig wil zien zijn . . . . , mits zulks zonder*

schending der rechtvaardigheid kan verwezenlijkt worden" en Pius XI stemde hem in zijn wereld-rondschrijven: „Ubi arcano Dei" volkomen bij, zeggende: „*Ook aan andere volkeren komt het recht toe te leven en naar voorspoed te verlangen*".

In de algemeene opzet zit het dus niet, maar waar begaan deze nationalisten, die daarom ook wel „extreme" of „ultra-nationalisten" worden genoemd, de fout en waarom zijn de koloniale besturen ooit verplicht, hun tegen te gaan?

Juist om het, door Leo XIII gewraakte, schenden der rechtvaardigheid. In de middelen, die zij aanwenden, gaan zij vaak te ver. Om het volk voor de vrijheidsbeweging te winnen, verspreiden zij al te vaak onwaarheden, scheeve voorstellingen en lasteringen, — dwarsboomen en belemmeren zij niet zelden de gewone bestuursuitoefening, — stoken zij het volk, als zij maar kunnen, tot onrust en ordeverstoring op en komt het voor, dat zij met vijanden van het bewind konkelen en in Aziatische koloniën dat zij zelfs onderhandelen met buitenlanders, die het bestaan dezer koloniën in beginsel afkeuren of met anderen, die ze liefst door verovering tot de hunne zouden maken.

Afbreuk aan het heerschend gezag kan zulk een beweging wel doen, — maar schadelijker is ze nog voor de Inheemschen en hun vrijheidsbeweging zelf. De verwijdering tusschen de Inheemschen en de kolonisten, die er uit volgt, doet vooral den eerstgenoemden en hun verdere ontwikkeling tot bestuursrijpheid veel kwaad. Niemand leert veel van een onderwijzer en opvoeder, tegen wien hij is opgezet. Noch de massa's, noch de meer ontwikkelden, die zich laten opzetten en verbitteren, komen in algemeene ontwikkeling en politiek inzicht verder en vooral gaat hun bestuursondervinding schade lijden, daar dergelijke elementen buiten den staatsdienst gehouden worden.

Inplaats van het uur der bevrijding te vervroegen, schuiven zij het meer en meer naar latere dagen. Zij maken het aanblijven der vreemde overheerschers hoe langer hoe meer onontbeerlijk en bederven zoo de zaak, waarvoor zij strijden.

Het nationalisme, dat eigenlijk niets anders is dan de door S. Thomas warm aanbevolen vaderlandsliefde, moet beoefend worden en is uitstekend, — doch het ultra-nationalisme, dat haar wil beoefenen met ongepaste middelen, is verkeerd en nadeelig.

Onder de meer onmiddellijke onbillijke vergrooters der Inheemsche rechten zijn op de eerste plaats diegenen aan te wijzen, die na de miskenning dier rechten verkondigen, dat de kolonies zoo wat enkel en alleen in het belang der Inheemschen moeten bestuurd worden en dat in 't bijzonder hun vaderland, er onder geen enkel opzicht eenig voordeel van mag trekken.

Het *eerste* is natuurlijk in strijd met de verdeelende rechtvaardigheid, die elke regeering verplicht, haar zorgen over al haar onderdanen uit te strekken en dat naar de maat der behoeften, die zij eraan hebben. De behoefte nu aan hulp van de regeering kan voor de kolonisten en vooral voor de kolonisten van gemengd ras soms zeer groot zijn. Hun toestand wordt in *Britsch-Indië*, waar men al begon een zeker percentage der staatsbetrekkingen voor hen open te houden, hoe langer, hoe moeilijker. En in de andere Aziatische koloniën met haar uitgebreide groepen van gemengd ras, die vroeger tal van betrekkingen bekleedden, waaruit de Inheemschen hen thans verdrijven, staan zij er maar weinig beter voor. Vandaar de noodzakelijkheid voor deze koloniale regeeringen, hun op bijzondere wijze tegemoet te komen.

De *tweede* bewering, dat een koloniseerend land niet het minste voordeel mag genieten van zijn koloniale arbeid, moge een naklank zijn uit de tijden, toen sommige koloniale regeeringen daarin al te ver gingen en alleen op sterk batige saldo's belust waren. Die tijden zijn echter voor de meeste koloniën geheel voorbij en zeer zeker voor de *Nederlandsche*. Geen onbevooroordeeld Inheemsch onderdaan die niet erkent, dat b.v. *Nederlandsch-Indië* zeer veel verschuldigd is aan het *Nederlandsche* bestuur. Van zelf volgt daaruit de billijkheid, dat zoo'n land — zij 't dan slechts op middellijke wijze — eenig voordeel trekt uit zijn koloniën, gelijk we bij het juiste antwoord op de gestelde vraag nader zullen zien.

Een andere klasse dezer vergrooters hebben we in zekeren zin al besproken. Het zijn zij, die het befaamde *„ontwikkeling naar beschaving"* overdreven en verkeerd toepasten. Thans niet in den zin van een aldus kleinhouden, maar omdat zij meenen, dat de Inheemschen recht hebben op onvoorwaardelijke erkenning en waardeering van alles, wat het voorgeslacht hun overleverde, mits het maar niet al te rechtstreeks met de eerste wetten der zedelijkheid strijdt, als b.v. het menscheneten, weduwen verbranden enz.

Zeker is het waar, dat het min of meer minachtend terugdringen naar verouderde gebruiken en — als ander uiterste — het op-

dringen van een assimilatie, die alle oude gebruiken, de beste niet uitgesloten, verdringen moet, twee geheel verkeerde systemen zijn, welker groote fout ligt in het miskennen en schenden van de rechten der Inheemschen. Maar er ligt ook een fout in het overdreven hechten aan en waardeeren van alles, wat maar Inheemsch kan genoemd worden, ook al is het in strijd met het ware volksbelang en verhindert het de algemeene volksontwikkeling. Ook in dergelijke gevallen de gebruiken, zelfs al hangen ze met godsdienstige overtuiging samen, laf prijzen en week lief doende aanmoedigen, is niet minder verkeerd, al spruit het voort uit een tegenovergesteld streven, uit een onredelijke vergrooting der Inheemsche rechten.

De ruwe buitenlander, die voor eenige jaren *Baliërs* bespotte en uitschold tijdens het brengen van afgodische offeranden, verdient slechts blaam, — en nobeler is het optreden van den hoogen bestuursambtenaar, die ook een verzameling van *Islam*-voorgangers eens weet te wijzen, hoe zelfs hun Profeet de verstooting afkeurde, dan de houding van een, die afgodische plechtigheden meent te moeten aanmoedigen en bevorderen door er — zoo ver mogelijk — persoonlijk aan deel te nemen. Het recht, dat dergelijke Inheemschen in een godsdienstig uiterst gemengd land kunnen opeischen, niet gestoord en gehinderd te worden, uitdijen tot een recht op positieve medewerking en bevordering, is een vergrooting van rechten, die onredelijk is, hun geen wezenlijk voordeel brengt en den zich daartoe verlagenden *Europeaan* in hun achting eigenlijk doet dalen.

Van heel wat breederen kijk en juister inzicht inzake de ware rechten en behoeften van zijn onderdanen en paleisbeambten geeft dan ook de Vorst blijk, die hun toestaat, den godsdienst te omhelzen, waarin zij rust en kracht vinden, — dan hij, die zich het recht zou toekennen, zulks te verbieden en hen — alle moderne opvattingen ten spijt — aan gewetensdwang te mogen onderwerpen. Een steunen van dergelijke verbodsbepalingen, gelijk dat in sommige *Fransche* kolonies voor is gekomen, is een te breed uitmeten van niet-bestaande rechten, dat tegelijk voor de massa's een onredelijke verkleining van de eerste menschenrechten inhoudt. We gaan er mede terug naar den tijd, dat de *„droits de l'homme"* alleen voor de *Franschen* zelf golden en hoogstens voor eenige Inlandsche hoofden van hun koloniën, maar niet voor de volkeren, die haar bewoonden. Veel kwaad is er aldus in die koloniën gesticht, veel goeds onmogelijk gemaakt.

EEN BOSCHORDONNANTIE VOOR DE BUITENGEWESTEN

DOOR Ir. P. C. M. FLUYT

§ 1. Inleiding.

De vooruitzichten met betrekking tot de afkondiging van een boschordonnantie voor de Buitengewesten zijn thans in een stadium gekomen dat het goed is eens terug te zien op de geschiedenis van de overheidsboschbemoeienis in deze gebiedsdeelen.

Wij moeten teruggaan tot de eerste aanraking van den Dienst van het Boschwezen met de Buitengewesten, willen wij den inhoud van het laatste ontwerp voor een ordonnantie, nl. dat van 1934, verstaan. Nu ligt deze eerste aanraking nog wel niet zoo heel ver in het verleden — zij dateert van de eerste jaren dezer eeuw — maar toch vraagt men zich telkens met eenige verbazing af hoe het toch komt dat, ofschoon sedertdien in de Buitengewesten een tak van overheidsdienst tot niet onaanzienlijke ontwikkeling is gekomen, nog steeds een wettelijke voorziening ontbreekt, die den grondslag zou moeten vormen voor zijn werkzaamheid. Een afdoend antwoord hierop is niet zoo gemakkelijk te geven.

Overzien wij den huidigen stand van zaken, dan treffen wij in de Buitengewesten een nagenoeg volledig uitgerusten boschdienst aan, die het geheele gebied der Buitengewesten omvat en die beschikt over een corps ambtenaren, dat op ultimo 1939 [1]) 1132 personen omvatte, waarvan 38 hoogere ambtenaren (incl. de leiding en inspectie, bestaande uit 4 personen). De inkomsten- en uitgavenrekening geeft voor genoemd jaar totaal-bedragen aan van resp. 2,6 en 2,2 millioen gulden. De totale ter instandhouding

[1]) Zie jaarverslag van den Dienst van het Boschwezen over 1939 bijlage 5 en staat 11.

aangewezen boschoppervlakte bedraagt 10,3 millioen hectaren [1]), waarvan 7.6 millioen hectaren bereids zijn afgebakend. De geregistreerde houtval, waarover zich de contrôle van den Dienst uitstrekt, bedroeg in 1939 2,2 millioen kubieke meter.

Nochtans is de zeggenschap van den Dienst over de bosschen zeer gering, voert hij niet het ,,beheer" over de bosschen, in den zin zooals men dit verwachten zou en waarvoor hij zeker competent geacht moet worden. Nog steeds ,,berust de zeggingskracht over de bosschen bij een veelkoppig wezen, samengesteld uit de bevolking, de hoofden van Inheemsche rechtsgemeenschappen, plaatselijke Europeesche en Inheemsche bestuursambtenaren, Hoofden van gewestelijk Bestuur, enz.", zooals Beversluis in 1929 dit uitdrukte. [2])

De Dienst heeft zich in den loop der jaren niet door dit veelkoppige wezen laten afschrikken. Gestadig heeft hij zijn land en volk beschermenden arbeid voortgezet. Soms mogen zijn groei en daadkracht er al door belemmerd zijn, bij de zich sterk ontplooiende ontwikkeling der Buitengewesten in de laatste decennia en de toenemende verkeersintensiteit in en om deze gewesten, waardoor ook de internationale belangstelling steeds meer daarop gericht wordt, is de boschdienst geleidelijk uitgegroeid tot een belangrijk onderdeel van het overheidsapparaat, dat deze ontwikkeling en groei heeft te leiden.

Toch bleef een vast richtsnoer voor het boschbeleid ontbreken. Er werden weliswaar incidenteel talrijke regelingen en voorschriften in het leven geroepen, doch hun verschijnen was dikwijls zeer ephemeer en zij hadden althans een zeer beperkte werkingssfeer. Het centrale gezag, dat aldus naar buiten den indruk wekte zich aan boschzaken weinig gelegen te laten liggen, liet echter in ieder geval na, door middel van een centrale regeling, zijn wil op te leggen aan de talrijke autoriteiten en autoriteitjes die, al of niet daartoe bevoegd, zich geroepen achten boschpolitiek te bedrijven.

Het heeft zeker niet aan pogingen ontbroken om een gecentraliseerde wettelijke regeling tot stand te brengen; de dienstleiding van het Boschwezen heeft in latere jaren meermalen alle krachten daartoe ingespannen. Aanvankelijk was hare belangstelling echter veel meer op Java gericht, naar welks model zij ook een bosch-

[1]) Toch nog maar 5,8% der totale landoppervlakte of 8,5% der totale boschoppervlakte.

[2]) Boschbouwkundig Tijdschrift ,,Tectona" XXII (1929) blz. 455.

dienst voor de Buitengewesten meende te moeten inrichten. Te weinig heeft zij daarbij beseft, dat ook hier meermalen gold, dat het betere de vijand is van het goede, en dat men, door juist dit betere te verlangen, er uiteindelijk niet in slaagde iets bruikbaars, zij het ook minder volmaakt, tot stand te brengen.

Uiteindelijk slaagde men er dan toch in een ontwerp voor een ordonnantie samen te stellen, dat in 1934 aan den Volksraad ter beoordeeling kon worden voorgelegd. De wederwaardigheden van dit ontwerp waren vele en het kon eerst na een tweede behandeling — en niet dan na amendeering — de goedkeuring van dit college verwerven. Nochtans bleef de afkondiging achterwege, al waren het niet alleen bedoelde amendementen, die de Regeering hiervan weerhielden.

Inmiddels hadden zich immers, zoowel door de bestuursvorming in de Buitengewesten (de instelling der Gouvernementen als inleiding tot de vorming van provincies), als door de zich steeds meer openbarende moeilijkheden ten aanzien van de boschbescherming en de regeling van de voortdurend toenemende boschexploitatie, veranderingen voorgedaan, die het ontwerp als geheel onvoldoende en onbruikbaar deden kenmerken nog vóór het in werking zou kunnen treden. De afkondiging bleef dan ook uit en zij kan zonder aanzienlijke wijziging van het huidige ontwerp ook niet tegemoet gezien worden.

Het ontwerp, zooals dit destijds aan den Volksraad werd voorgelegd, bevatte, naar in de toelichting uitdrukkelijk vooropgesteld werd, geen nieuwe elementen en hield slechts een compilatie in van de voorschriften, zooals zij in de practijk waren gegroeid en grootendeels in incidenteele ordonnanties en gewestelijke verordeningen werden vastgelegd. Het eenige werkelijk nieuwe element, in het door den Volksraad aangenomen ontwerp, werd daarin door den Volksraad zelf aangebracht, nl. door de aanneming van een amendement op de bepaling inzake de uitkeering van retributiën op hout aan de Inheemsche rechtsgemeenschappen, door welk amendement een geheel nieuw principe werd ingevoerd. De aanneming van dit amendement dat gezien moet worden met de domeinverklaring op den achtergrond, was overigens aanleiding voor de Regeering den Volksraad uit te noodigen het ontwerp opnieuw in behandeling te nemen, op grond van art. 89 der Indische Staatsregeling (de z.g. lange conflictenregeling).

Het ontwerp had overigens ook niet ten doel nieuwe elementen in de boschpolitiek der Buitengewesten te brengen, doch wilde alleen orde en regel brengen in, zoomede een wettige basis verschaffen aan, het beheer der bosschen. Vooropgesteld werd dat het domeinbeginsel daarbij buiten discussie zou worden gelaten. De vraag of het in de wet vastgelegde domeinbeginsel gehandhaafd diende te worden, zou bij de aan de orde zijnde zakelijke aangelegenheid geheel buiten beschouwing moeten blijven. Gezien de omstandigheid dat dit domeinbeginsel juist het kernpunt vormt van het wezen van een Gouvernementsboschbeheer, kon het moeilijk anders dan dat onder de gegeven omstandigheden een regeling, die dit punt tracht te omzeilen, òf zinledig zou worden òf op verzet zou stuiten van de tegenstanders van genoemd beginsel.

Dit laatste is nu geschied en de vraag is nog niet beantwoord of — en in hoeverre — de Regeering aan dit verzet zal tegemoet komen, dan wel of het ontwerp in zijn geheel zal worden teruggenomen. N.h.v. is de terugneming aanbevelenswaardig, omdat het niet gewenscht lijkt over te gaan tot de afkondiging van een ordonnantie, waarvan men weet dat zij met ernstige gebreken behept is, terwijl er reeds onmiddellijk aanleiding is een geheel nieuwe regeling in het leven te roepen.

§ 2. Aanvankelijke richtlijnen voor de boschbemoeienis in de Buitengewesten.

De overheidsbemoeienis met de bosschen der Buitengewesten kon, voor groote gebieden daarvan, eerst effectief worden na de periode-van Heutsz, waarin deze gebieden gepacificeerd werden. Want feitelijk dateert onze gezagsvestiging in Noord- en Midden-Sumatra, Centraal-Borneo, Celebes, de Kleine Soendaeilanden en de Molukken eerst van de jaren 1898—1910.

De instelling van een Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel (1 Januari 1905), onder de krachtige en stimuleerende leiding van Prof. M. Treub, was van directen invloed op het betrekken van de bosschen in de Buitengewesten in de publieke belangstelling. Van laatstgenoemd tijdstip dateert ook de vestiging van het Hoofdkantoor van het Boschwezen te Buitenzorg (bijbl. 6094), als onderdeel van het nieuwe Departement van algemeen bestuur. Waarschijnlijk was het overbrengen van den Dienst van het Boschwezen van het Departement van Binnenlandsch Bestuur

naar dat van Landbouw, ten aanzien van de bosschen in de Buitengewesten, nog wel wat praematuur. De meeste aandrang, om aan deze bosschen meer aandacht te schenken, was vooral uitgegaan van de Hoofden van Gewestelijk bestuur, die in hun jaarlijksche verslagen voortdurend wezen op de noodzaak van boschtechnische bemoeienis, vooral voor wat betreft de zorg voor de schermbosschen. Wellicht zou daarom een meer directe samenwerking met de ambtenaren van het B.B., onder éénzelfde leiding, reeds spoedig tot tastbare resultaten hebben kunnen leiden.

Het waren vooral twee oorzaken die aanvankelijk van grooten invloed zijn geweest op de richting, die men insloeg en die nog jaren lang hun stempel drukten op het gevolgde beleid.

De Houtvester H.J. Kerbert werd in 1908 uitverkoren tot het maken van een dienstreis naar de Philippijnen, naar aanleiding van hetgeen Prof. Treub daar gezien had op het gebied der boschexploitatie door de Amerikanen. De opdracht aan Kerbert luidde, een studie te maken van den machinalen uitsleep van hout uit het bosch, met de bedoeling in het djatiboschbedrijf op Java te kunnen bevorderen, dat, meer dan tot dan toe, het djatihout in onbekapten vorm aan de markt gebracht kon worden. Buiten zijn eigenlijke opdracht om stelde Kerbert tevens een onderzoek in naar de op de Philippijnen toegepaste methode tot het rendabel maken der bosschen, die nl. veel overeenkomst vertoonen met onze bosschen in de Buitengewesten. Het hieromtrent uitgebrachte rapport vond geen instemming bij de dienstleiding van het Boschwezen, in zooverre, dat de daarin vervatte voorstellen, naar haar overigens wel te verdedigen oordeel, niet zonder meer op de Buitengewesten zouden kunnen worden toegepast. Zij strookten echter geheel met de inzichten van Prof. Treub, terwijl zij ook voor diens in 1910 opgetreden opvolger Dr. Lovink als richtsnoer golden: m.n. de bevordering van den particulieren ondernemingszin bij de boschexploitatie.

Het verschil van inzicht tusschen den Directeur en de dienstleiding van het Boschwezen, dat zich ook door andere geschilpunten reeds tijdens het bewind van Prof. Treub manifesteerde, leidde tot een conflict. [1]) Begrijpelijk is dit wel indien men in aan-

[1]) Zie de gedrukte memorie van Prof. Treub, „Landbouw", opgesteld bij diens aftreden (post mortem door zijn beide broeders uitgegeven) en het daarop gevolgde antwoord van Bruinsma in „Cultura" jrg. 1911.

merking neemt, dat men op Java juist in tegengestelden zin werkzaam was, nl. de bevordering van de exploitatie in eigen beheer door het Boschwezen, met welke exploitatiewijze men, sedert het Boschreglement van 1897 zulks mogelijk maakte, inmiddels goede resultaten had bereikt en waartegen ook geen belangrijke oppositie meer bestond.

Ongeveer gelijktijdig met de, naar aanleiding van het rapport-Kerbert gerezen, meeningsverschillen, die uitvoerig in de eerste jaargangen van „Tectona" worden behandeld, verscheen een ander onderwerp ter behandeling op de agenda en wel de exploitatie der djatibosschen op het eiland Moena. Hier werd in 1909 een onderzoek naar de exploitatiemogelijkheden ingesteld door den Houtvester Van Hasselt op wiens advies in April 1910 een begin gemaakt werd met een Gouvernementsaankap in eigen beheer. [1]).

Men had zich overigens van de zijde van het Boschwezen nagenoeg niets aan de bosschen in de Buitengewesten gelegen laten liggen, behalve enkele incidenteele onderzoekingen (1886: Berkhout naar Bangka; 1891: Buurman van Vreeden naar Palembang; 1904: v.d. Roemer naar West-Borneo) en een mislukte exploitatie (in eigen beheer) van ijzerhoutbosschen in Palembang van 1892-1903. Het jaarverslag over 1903 deelde hieromtrent mede, dat deze exploitatie aanleiding gaf tot devastatie der bekende onglenbosschen en een aanzienlijk verlies door oninbare voorschotten „zonder nochtans te voorzien in de houtbehoefte van het Gouvernement".

Inmiddels was men op Java, na de totstandkoming van de boschordonnantie van 1897, gekomen tot een voor die dagen modern boschbedrijf. Naar Saksisch voorbeeld was men hier, op grond van de voorschriften van deze boschordonnantie, begonnen met de inrichting van djatibosch-houtvesterijen. De voorvechter hiervan was de toenmalige. Hoofdinspecteur Bruinsma, een der ontwerpers van genoemd boschreglement en later terecht genoemd de grondlegger van het moderne boschbedrijf op Java. Deze boschinrichting bracht ongetwijfeld goede resultaten voort, doch had ook tengevolge dat men alle aandacht daarop toespitste.

Het kan slechts verwondering wekken dat men niet, toen van alle zijden de belangstelling op de Buitengewesten werd gevestigd,

[1]) De exploitatie der djatibosschen op Moena geschiedde feitelijk in opdracht van G.G. van Heutsz, nadat deze bosschen eenige jaren tevoren door militaire patrouilles opnieuw waren ontdekt.

de handen ineen sloeg om iets tot stand te brengen. De voorstellen van Kerbert, alhoewel gekenmerkt door te weinig objectiviteit en onvoldoende kennis van de toestanden in de Buitengewesten, welke laatste men trouwens ook niet verwachten mocht, vonden van vele zijden weerklank en kwamen zelfs in de Staten-Generaal ter sprake. Voor de houding van de toenmalige dienstleiding terzake kan men achteraf bezien moeilijk bewondering koesteren. Ruime denkbeelden ten aanzien van het te volgen boschbeleid in de Buitengewesten emaneerden daarvan in elk geval niet en het ergste was, dat het verschil van inzicht tusschen Treub en de dienstleiding van het Boschwezen ook de Regeering huiverig maakte voor het nemen van beslissingen: althans werden de voorstellen van Treub door den Raad van Indië tot tweemaal toe teruggewezen.

Men bepaalde zich tot het rondzenden van vragenlijsten aan de Residenten in de Buitengewesten, die inderdaad wel tot eenige ontnuchtering leidden voor wat betreft de, vooral door buitenstaanders o.a. in de Tweede Kamer veronderstelde houtrijkdommen. Voor Sumatra wezen de binnengekomen rapporten o.a. op de gewekte overdreven voorstellingen omtrent de aanwezig geachte boschoppervlakte, den betrekkelijk geringen houtvoorraad per oppervlakteeenheid en de onjuistheid dat deze bosschen zonder meer ter vrije beschikking zouden staan van het Gouvernement. De Hoofdinspecteur Salverda schreef dan ook: „Van al deze millioenen zal de schatkist niets ontvangen, eenvoudig omdat ze er niet zijn!". Zeer scherp was Salverda's uitlating in het jaarverslag van den Dienst over 1910: „Voorloopig kan worden medegedeeld, dat de hooge verwachtingen, welke men, blijkens de Kamerverslagen, in Holland had van de millioenen, die de Buitengewesten in haar boschgebied vertegenwoordigen, bij goede exploitatie aan den fiscus zouden kunnen afwerpen, nooit in vervulling zullen komen, omdat thans reeds wiskundig zeker is vast te stellen, dat met exploitatie, op welken voet ook ingericht, van de meeste bosschen nagenoeg geen voordeel te bereiken zal zijn". Hoe onjuist ook deze voorstelling van zaken was en hoe voorzichtig men moet zijn met dergelijke enquêtes, is naderhand wel afdoende gebleken. In elk geval leverde de enquête niet het resultaat op dat de Directeur ervan verwachtte. De beantwoording paste daarentegen geheel in de zienswijze van den toenmaligen Hoofdinspecteur Salverda, die nl. vooropstelde, dat eerst een systema-

tisch onderzoek gewenscht was nopens de boschbouwkundige noodzakelijkheden en mogelijkheden, alvorens men daadwerkelijk iets kon beginnen. In dezen zin luidde ook zijn in 1911 uitgebracht advies [1]), waaraan de Regeering Haar goedkeuring hechtte.

Inmiddels was men met het door Salverda voorgestane onderzoek begonnen en rapporteerden de Inspecteur S. P. Ham omtrent den hydrologischen toestand ter Sumatra's Westkust (1910) en de Houtvester Dr. Hissink omtrent de Oostkust van Sumatra (1910). Uit deze eerste onderzoekingen blijkt wel dat men zich, van de zijde van de dienstleiding van het Boschwezen, de boschbouwkundige noodzakelijkheden vooral dacht als bemoeienis met het schermbosch. Niet echter dan nadat de Directeur Dr. Lovink zelf een bezoek aan Deli had gebracht (1911) en daar overleg had gepleegd met het Bestuur en de planters, waarbij o.a. het vraagstuk der toenemende bandjirs in het kustgebied en de verzanding van de rivieren aan de orde kwamen, werd overgegaan tot de permanente plaatsing van een houtvester te Medan (P. van Zon, 1912), die zich „grondig van de boschgesteldheid hier ter kuste en haar invloeden, op de hoogte zou stellen".

Ook in de volgende jaren werden nog enkele houtvesters op Sumatra geplaatst. Van de zijde van het Boschwezen ging men zeer ongaarne hiertoe over, omdat zulks slechts ging ten koste van de personeelsvoorziening voor Java, waar men juist door de geleidelijke afscheiding van ingerichte houtvesterijen (grootte volgens het Boschreglement 2500 tot 10.000 ha) ook voortdurend meer personeel noodig had, nog afgezien van het beschikbaar houden van speciaal personeel voor het in 1913 opgerichte boschbouwproefstation en vooral voor den dienst der boschinrichting. Zoo waren in 1913, op een totaal aantal van 81 actief dienende hoogere ambtenaren, 14 personen werkzaam bij de Boschinrichting tegenover 50 bij het beheer op Java en 7 (= 8,6 %) op de Buitengewesten. De verhoudingen zijn sedertdien wel veranderd. Per ultimo 1939 waren van de 141 hoogere ambtenaren, 83 personen tewerkgesteld bij den Dienst der bosschen op Java en Madoera (waarbij de boschinrichting thans organiek is ingedeeld) en 38 (= 27 %) bij den Dienst der bosschen in de Buitengewesten.

[1]) afgedrukt in „Tectona" IV (1911).

§ 3. Voorstel tot organisatie van een Boschwezendienst voor de Buitengewesten.

De verdere ontwikkeling van een ,,boschbeheer" in de Buitengewesten had vooral in den tm. ,,Inspecteur voor de Buitenbezittingen" [1]) J. S. Van Braam een warm pleitbezorger. Steeds weer kwam echter het gebrek aan houtvesters tot uiting.

In 1914 kwam Van Braam in het ,,Tijdschrift voor het Binnenlandsch Bestuur" (overgenomen in Tectona Dl. VII) met een volledig organisatievoorstel voor den dag. Dit voorstel bevatte goede elementen, en komt zeer nabij aan de huidige organisatie van den Dienst der bosschen in de Buitengewesten. Van Braam bepleitte de instelling van een afzonderlijken dienst voor de Buitengewesten, die naast den boschdienst op Java, ,,een gelijkwaardige, niet echter een gelijksoortige plaats" zou moeten innemen. Met een aantal van ruim 50 hoogere ambtenaren meende hij een beheer te kunnen instellen over alle bosschen in de Buitengewesten. Van Braam bedierf zijn voorstel eenigszins door voor zichzelf den rang van Sous-chef van den geheelen Dienst te creëeren. Overigens vond hij dat ,,de geschetste omvorming van den Dienst wel het geringste was wat men doen kan en moet". ,,Het kan ook wel anders, b.v. door den boschdienst van de Buitengewesten een afzonderlijken tak van Staatsdienst te maken, rechtstreeks onder den Directeur van Landbouw, of twee takken van den Dienst van het Boschwezen, elk met een Hoofdinspecteur en daarboven een Inspecteur-Generaal, dan wel een geheel nieuw Departement van algemeen bestuur, met een technischen Departementschef, onder toevoeging daaraan van alle Gouvernementsondernemingen van Landbouw, zoomede van een tak van dienst voor het beheer van woestliggende domeinen op Java".

Het voorstel-Van Braam getuigde van een organisatorisch talent, was echter te weinig doordacht in zijn oogenblikkelijke uitvoeringsmogelijkheid, omdat, nog afgezien van de financieele consequenties ervan, het door hem gewenschte personeel ten eenenmale ontbrak (o.a. 12 zg. ,,divisie-houtvesters" met minstens een 10-jarige ervaring).

Tegelijkertijd maakte Van Braam zijn denkbeelden omtrent boschexploitatie in de Buitengewesten wereldkundig. Ook hierin

[1]) Deze functie bestond sedert 1908 en werd achtereenvolgens vervuld door de H.H. Schravendijk, Salverda (1909-1910) en Ham (1910-1912), terwijl van Braam optrad in 1912.

vindt men veel terug van wat men heden ten dage, door de practijk gegroeid, aantreft. Voor een exploitatie in eigen beheer door het Boschwezen laat hij echter geen plaats. Bij zijn voorstellen voor een perceelsgewijzen aankap en dan gesplitst naar grootbedrijven (met langen termijn) en kleinbedrijven (met korten termijn) voegt hij ontwerpen voor een ordonnantie en daarbij behoorende uitvoeringsvoorschriften.

Het komt mij voor dat aan de diverse voorstellen van den Heer Van Braam minder aandacht is geschonken, dan zij verdienden. Niet onmogelijk is ook dat deze voorstellen zoozeer indruischten tegen de denkbeelden van den Hoofdinspecteur, vooral t.a.v. het ambt van souschef, dat een persoonlijke verwijdering tusschen de heeren Salverda en Van Braam ontstond, die een nuttige samenwerking in den weg stond. In elk geval werden de voorstellen van Van Braam, als zijnde praematuur, terzijde gelegd. Ondanks de door Van Braam aangetoonde behoefte aan een behoorlijke wettelijke regeling kwam deze niet tot stand en in den grond van de zaak zijn wij in de afgeloopen kwart-eeuw nog niet veel verder gekomen.

§ 4. De exploitatie der djatibosschen op het eiland Moena.

Inmiddels bleef de belangstelling van de dienstleiding voor de Buitengewesten in hoofdzaak beperkt tot de exploitatie der djatibosschen op Moena. Men had te dien aanzien besloten, naar aanleiding van het onderzoek van Van Hasselt, bij wijze van proef een aankap in eigen beheer aan te vangen. Al dadelijk kwam men tot onvoorziene moeilijkheden, doordien deze bosschen in zelfbestuursgebied waren gelegen, doch men loste dit vraagstuk gemakkelijk op door het zelfbestuur van Boeton een verklaring te laten afleggen, dat ,,bijaldien het Gouvernement de bosschen in de zelfbesturende landschappen onder geregeld beheer wenschte te brengen en zelf in exploitatie te nemen, het Zelfbestuur genoegen neemt met een jaarlijksche schadeloosstelling tot een bedrag van f 5.000.—, t.b.v. de Hoofden, wegens gemis aan inkomsten, die door hen bij de vroegere wijze van exploitatie werden genoten en dat zij genoegen nemen met een verdeeling van dit bedrag door den Gouverneur van Celebes (Verklaring 12 Mei 1910). Deze verklaring werd gebaseerd op het met dit Zelfbestuur gesloten politieke contract van 1906. Zij werd in 1911 (BGS. 3 Febr. No. 287) nog eens nadrukkelijk door de Regeering goedgekeurd:

„Aan de Rijksgrooten van Boeton zal in al die gevallen, waarin het verbod tot exploitatie der bosschen door de Hoofden gehandhaafd blijft, doorloopend een schadeloosstelling worden uitgekeerd."

Deze „proef"-exploitatie, die overigens minder succesvol was, dan men meende te moeten voorstellen, ontmoette weldra van Departementszijde tegenkanting, omdat zij indruischte tegen het bij Gouvernementsbesluit van 8 April 1915 No. 11 vastgestelde beginsel, dat de boschexploitatie in de Buitengewesten diende te geschieden door particulieren.

Maar ook de Gouverneur van Celebes kon zich met een gouvernementsexploitatie der landschapsbosschen niet vereenigen. Ofschoon door de Regeering te kennen werd gegeven dat aan 's Gouverneurs voornemen tot het instellen van een landschapsboschbeheer geen gevolg mocht worden gegeven, zoolang aan de particuliere industrie geen behoorlijke kans was gegeven, gaf de Gouverneur niettemin opdracht tot een landschapsexploitatie in eigen beheer ingaande 1 Januari 1917, onder het motief dat hiermede uitvoering werd gegeven aan de door de Regeering aanvaarde zelfbestuurspolitiek.

De jaren 1917 en 1918 gaan voorbij met een onverkwikkelijke correspondentie tusschen de drie partijen, die zich gevormd hebben, nl. den Gouverneur van Celebes als voorstander van landschapsexploitatie, den Hoofdinspecteur als heraut voor exploitatie door het Land en den Directeur, die ingevolge de Regeeringsopdracht van 1915 de exploitatie wenschte opgedragen te zien aan de particuliere industrie. Bevoegdheid en verantwoordelijkheid zijn termen die meermalen als argument worden aangevoerd.

Ook Endres' „Forstpolitik" verschijnt ten tooneele in een vergelijking met het beheer der gemeentebosschen in Pruisen. Volgens den Hoofdinspecteur Wehlburg zou nl. de noodzakelijke vorm van Staatszorg en Staatsbemoeienis met de bosschen in de zelfbesturende landschappen „het midden moeten houden tusschen Technische Betriebsaufsicht en Beförsterung". Wat Wehlburg hieronder verstaat is niet geheel duidelijk, doch wel dat hij, onder het mom van decentralisatie, toch een vrij ver doorgevoerd centraal geleid boschbeheer in de landschappen voorstaat, welk denkbeeld allerminst de instemming had van den Directeur.

De principieele beslissing in deze aangelegenheid werd tenslotte vervat in den brief van den *1sten* Gouvernements Secretaris

gericht tot den Directeur van Landbouw van 20 Juli 1918 No. 1890 a/III B, waarin tevens de opdracht werd gegeven tot het indienen van concrete voorstellen, inzake het in de Buitengewesten te voeren boschbeleid, waardoor dus een aanwijzing werd gegeven tot het ontwerpen van een boschordonnantie.

Ten aanzien van Moena kwam men tot een compromis, nl. door het vormen van een zg. ,,kerncomplex", waarin van landschapswege het beheer zou worden gevoerd, terwijl de exploitatie der daarbuiten gelegen, meestal zeer gedevasteerde, bosschen bij contract ter exploitatie zou worden gegund aan de particuliere industrie. Dit contract beleefde een geschiedenis op zichzelf, doch werd, om kort te gaan, in 1919 voor een termijn van 30 jaren afgesloten met de ,,Vejahoma".

§ 5. De ,,Instructie voor de Hoofden van Gewestelijk Bestuur."

Zoo was dus, door de exploitatie der djatibosschen op Moena, het vraagstuk omtrent het beheer der bosschen in de Buitengewesten op een algemeen plan gekomen. De leiding van den Dienst van het Boschwezen was echter door de gerezen meeningsverschillen in een zoodanige crisis geraakt, dat bij het aftreden van den Hoofdinspecteur Wehlburg (Mei 1919), de Regeering niet dadelijk in de vacature voorzag, doch de leiding van het Boschwezen ,,nevens eigen functiën" opdroeg aan den Directeur, den heer Sibinga Mulder, die in de dagelijksche leiding der zaken werd bijgestaan door den Inspecteur Van Asbeck.

Bovengenoemde Regeeringsopdracht van 1918, die nader uitgelegd werd als een opdracht tot het samenstellen van een ,,Instructie voor de Hoofden van Gewestelijk Bestuur nopens het boschbeleid in de Buitengewesten", werd in handen gesteld van den Houtvester (later Inspecteur voor de Buitengewesten) Dr. E. K. Plasschaert.

In een nota, gedateerd 15 April 1919 en getiteld ,,Verzameling van gezichtspunten t.a.v. het Boschwezen in de Buitenbezittingen, bedoeld als grondslag voor de opstelling van eene instructie voor de Hoofden van Gewestelijk Bestuur", leverde Plasschaert eenige algemeene beschouwingen omtrent de in de Buitengewesten te voeren boschpolitiek. Wederom werd echter, tegen de Departementsopvattingen in, een vrij ver doorgevoerde centralisatie van

het boschbeheer, met name wat betreft de exploitatie, bepleit. De hydrologische boschreserveering zou aan de gewestelijke houtvesters kunnen worden overgelaten. Treffend is in dit standpunt de tegenstelling met de veelal van B.B.-zijde geuite meening, dat de schermbosenverzorging taak van het Gouvernement moet zijn en de beschikking over het eigenlijke productiebosch aan lagere gemeenschappen kan worden overgelaten.

Een dispositie op deze nota had niet plaats en volgens de meening van Van Asbeck kon Plasschaert zijn taak (nl. de samenstelling eener Instructie) niet voortzetten, zoolang over de nota niet was beslist.

Inmiddels waren door de Regeering nieuwe gedragsregels vastgesteld ten aanzien van de zelfbesturende landschappen onder zg. ,,korte verklaring", nl. de zg. ,,Zelfbestuursregelen van 1919" (stb. 1919 No. 822) ter vervanging van de ,,Zelfbestuursordonnantie 1914" (Stb. No. 21).

Waarschijnlijk geïnspireerd door den gang van zaken op Moena, waar het Gewestelijk Bestuurshoofd de Regeering voor een fait accompli had gesteld, werd in art. 15 dezer Zelfbestuursregelen aan de zelfbesturen ,,vergund de boschontginning in hunne landschappen zelf ter hand te nemen of te doen plaats hebben, mits deze geschiedt op door den Gouverneur-Generaal te stellen voorwaarden en onder deskundig toezicht". Een dergelijke bepaling bevatte de zeltbestuursordonnantie van 1914 niet. Hierin werd nl. uitdrukkelijk bepaald, dat ,,de zelfbestuursrechten zich niet uitstrekken tot het verleenen o.a. van boschconcessies, zullende de daarop betrekking hebbende regelingen van Gouvernementswege worden uitgevaardigd".

Het lag voor de hand dat het Gewestelijk Bestuurshoofd van Celebes de eerste was, die den Gouverneur-Generaal een regeling voorlegde t.a.v. de boschexploitatie op Moena. Deze regeling omvatte drie ontwerpen, nl.

A: voor een gouvernementsbesluit houdende de ,,voorwaarden" enz.

B: voor een zelfbestuursbesluit houdende een: ,,Reglement op het beheer der boschdomeinen van de landschappen Boeton en Laiwoei".

C: voor een gouvernementsbesluit houdende een: ,,Reglement op den Dienst van het landschapsboschbeheer in de zelfbesturende landschappen Boeton en Laiwoei".

Deze ontwerpen konden evenwel niet de goedkeuring verwerven van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur, die nl. vond dat een regeling, als ontworpen door Gouverneur Frijling, te veel gebaseerd was op de gedachte „chez vous, sur vous et sans vous". Het bepaalde in het ontwerp A en een gedeelte van het ontwerp C behoorden te worden overgebracht naar het ontwerp B, omdat immers de instelling van een landschapsboschbeheer over landschapsbosschen van het zelfbestuur behoorde te emaneeren. Ook behoorde het zelfbestuursbesluit de omschrijving te bevatten van de landschapsgedeelten die daartoe zullen behooren.

De heer Plasschaert sloot zich in zijn advies bij de meening van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur aan, ofschoon naar zijn zeggen: „de keuze van de zelfbesturen van Boeton en Laiwoei, als voorgangers op het gebied van bevordering der zelfwerkzaamheid van de zelfbesturen voor wat betreft het boschbeheer, naar hetgeen hem bekend werd van de bestuurscapaciteiten harer leden, niet als een voor de hand liggende werd gevoeld". Voorts zou als „minste waarborg voor een voldoende beheer geëischt moeten worden, dat de Directeur van Landbouw in de gelegenheid gesteld wordt voor alle plannen en begrootingen, zoowel uit de stukken als door het doen verrichten van plaatselijke inspecties, vooraf zijn oordeel uit te spreken".

Voor zoover nagegaan kan worden werd de door den Gouverneur ontworpen regeling op een zijspoor gerangeerd, bracht zij het in elk geval niet tot een afkondiging.

Ook de „Instructie" ondervond om onbekende redenen belangrijke vertraging, want eerst in 1923 verzocht de opvolger van den Heer Sibinga Mulder, Dr. Rutgers, den inmiddels benoemden Hoofdinspecteur Van Asbeck zijn aandacht eraan te schenken.

De op het Hoofdkantoor van het Boschwezen met de samenstelling van een ontwerp voor een herziening van de boschordonnantie voor Java en Madoera van 1913 belaste Houtvester Brascamp, werd daarop tevens belast met het opstellen eener „Instructie voor de Buitengewesten".

Het blijvend ontbreken van een wettige basis voor het boschbeheer in de Buitengewesten leidde intusschen meermalen tot moeilijkheden. Zoo bleek in Sumatra's Westkust een ordening van den wilden houtaankap niet wel mogelijk. Er volgden vrijsprekende vonnissen op clandestien geachte houtaankappen, d.w.z.

houtaankappen welke plaats hadden zonder gedekt te zijn door, door den „boschbeheerder" afgegeven, „kapvergunningen". Weliswaar waren voor sommige gewesten bereids ordonnanties [1]) afgekondigd, welke een retributieheffing op de winning van boschproducten mogelijk maakten, doch nog afgezien van de omstandigheid dat deze ordonnanties slechts plaatselijk van kracht waren, bleef de zeggenschap over de bosschen door „de met het beheer belaste ambtenaren van het Boschwezen" toch zeer beperkt, terwijl ook de positie dezer ambtenaren onzeker was.

De uitvaardiging van een voor het geheel der Buitengewesten geldende regeling, die men zich gedacht had in den vorm van een instructie voor de Residenten, op grond waarvan deze Bestuursambtenaren gemachtigd zouden zijn gewestelijke boschreglementen af te kondigen en waarmede dus het decentralisatiebeginsel, overeenkomstig den wensch van de Regeering, zoo volledig mogelijk zou kunnen worden doorgevoerd, ondervond echter een onoverkomelijk bezwaar. Naar de meening van den Directeur van Justitie gold het hier nl. een aangelegenheid, die door den algemeenen wetgever behoorde te worden geregeld, terwijl deze niet gerechtigd was de hem toegekende bevoegdheid op den lageren gewestelijken wetgever over te dragen. In verband met het bepaalde in artikel 7 juncto artikel 20 van het Agrarisch Besluit (K.B. van 20 Juli 1870 No. 15, Ind. Stb. No. 118) is immers slechts de ordonnantiewetgever bevoegd regelen te geven, op grond waarvan het ontginningsrecht der bevolking aan banden kan worden gelegd.

§ 6. Eerste ontwerp voor een boschordonnantie voor de Buitengewesten.

Naar aanleiding hiervan stelde Brascamp het eerste ontwerp voor een ordonnantie op, dat medio 1923 bij den Directeur werd ingediend. Dit ontwerp vertoonde veel overeenkomst met het tegelijkertijd in behandeling zijnde ontwerp voor de Boschordonnantie voor Java, welke in 1927 (zeer geamendeerd) werd afgekondigd. Het ontwerp kon evenwel de goedkeuring van den Directeur niet verwerven, waarop van Departementswege een nieuw

[1]) meestal aangeduid met: „Voorloopige voorzieningen tot bescherming van 's Lands bosschen in (naam van het gewest)" en kortheidshalve genoemd „Boschbeschermingsordonnanties".

ontwerp werd samengesteld, hetwelk den Hoofdinspecteur ter beoordeeling werd voorgelegd. Het ontwerp Brascamp bevatte nl. geheel nieuwe elementen (er werd o.a. rekening gehouden met de instelling van provinciën) en was ook overigens dermate uitvoerig in het vaststellen van uitvoerende bepalingen, dat men van Departementswege geen succes verwachtte bij een indiening ervan bij de Regeering.

Het Departementsontwerp van 1924 werd door het Boschwezen andermaal omgewerkt, waarna een derde ontwerp verscheen, dat beknopter van opzet en eenvoudiger van vorm was dan het ontwerp-Brascamp. Dit ontwerp, dat in September 1924 aan de Regeering werd aangeboden, had inderdaad goede kwaliteiten en zou een goeden grondslag voor de in de Buitengewesten te voeren boschpolitiek hebben opgeleverd, ware het niet dat inmiddels in het Bestuur der Buitengewesten zich nieuwe richtlijnen hadden geopenbaard. De instelling van provincies was sedert aan de orde gesteld en hiermede was in het ontwerp nog geen rekening gehouden. Ook beoogde men van hoogerhand een versterking der autonomie van de inheemsche rechtsgemeenschappen van het rechtstreeks bestuurd gebied, o.a. door de instelling van z.g. beheerskringen.

De adviezen aan de Regeering omtrent het ontwerp, van de Directeuren van Justitie en van Binnenlandsch Bestuur, lieten daardoor lang op zich wachten. Zij werden eerst medio 1926, dus twee jaar na de aanbieding van het ontwerp aan de Regeering, in handen gesteld van den Directeur van Landbouw.

Door de Regeering werd nog de algemeene opmerking gemaakt dat het ontwerp een vermenging inhield van wetgevende en uitvoerende bepalingen, welke beter gescheiden zouden kunnen worden, door samenvatting van de eerste in een ordonnantie en van de laatste in een algemeene verordening. Deze opmerking was geenszins nieuw en is trouwens ook thans nog actueel. Zij werd nl. reeds gehoord bij de indiening van het ontwerp voor het boschreglement van 1897 en vormt ook thans nog een bezwaar tegen de geldende boschordonnantie in 1927 voor Java en Madoera.

De omwerking van het ontwerp werd thans in handen gesteld van den op het Departement van Landbouw werkzaam gestelden Mr. P. M. Letterie, een der beide auteurs van het in 1924 verschenen werk: ,,Agrarische en daarmede verband houdende re-

gelingen voor het rechtstreeks bestuurd gebied der gewesten buiten Java en Madoera."

In het nieuw opgestelde, dus 4de ontwerp, dat in het begin van 1927 aan de Regeering werd aangeboden, werd tevens rekening gehouden met de nieuwe agrarische politiek, zooals deze o.a. uitdrukking vond in de nieuwste „Agrarische Reglementen" (1925: Zuid Sumatra, 1927: Tapanoeli).

Doch ook dit ontwerp kon blijkbaar geen genade vinden en bleef „in behandeling".

§ 7. De ordonnanties van 1927 Nos. 283 en 284.

De moeilijkheden, die in het bijzonder ter Sumatra's Westkust werden ondervonden ten aanzien van den onwettig geachten houtaankap, hadden inmiddels geleid tot de afkondiging van een tweetal ordonnanties (Stb. 1927 Nos. 283 en 284), die retributieheffing, krachtens gewestelijke verordeningen, bij den aankap van hout mogelijk maakten en het kappen van hout, zonder gebruikmaking van door de daartoe aangewezen gezaghebbenden af te geven vergunningen, strafbaar stelden.

De aanleiding tot deze ordonnanties werd gevonden in een uitspraak van den Procureur-Generaal Mr. G. W. Uhlenbeck. vervat in diens tot den Hoofdinspecteur gerichten brief van 10 Augustus 1921. Tot een goed begrip moge deze uitspraak hieronder worden weergegeven.:

„Wanneer bepaalde bosschen bij gouvernementsbesluit ter instandhouding zijn aangewezen, is, naar mijn oordeel, hiermede over de gronden zelve, waarop die bosschen staan, althans over die bosschen, als zijnde op die gronden voorkomende natuurlijke voortbrengselen, wettiglijk beschikt in den zin van art. 8 van het Agrarisch Reglement voor Sumatra's Westkust (Stb. 1915 No. 98). Daardoor zijn de bij dat artikel aan de Inlandsche bevolking toegekende bijzondere rechten vervallen, zoodat de Inlander, die in deze tot het Landsdomein behoorende bosschen hout kapt en dit in bezit neemt, zich, volgens de algemeene voorschriften van het Wetboek van Strafrecht over diefstal, in het bijzonder art. 364, aan dat misdrijf schuldig maakt, tenzij zou blijken, dat hij nog steeds te goeder trouw in de meening verkeerde, dat zijn eigen adatrecht hem tot den aankap bevoegd maakte, daar in dat geval het vereischte oogmerk van wederrechtelijke toeëigening niet zou

kunnen worden aangetoond. Indien echter het feit dat bepaalde bosschen tot de z.g. reserve zijn gebracht, van de zijde van het Bestuur aan de betrokken bevolking is bekend gemaakt onder uitdrukkelijke mededeeling, dat voor die bosschen haar kaprecht niet langer kan gelden, zal bedoeld oogmerk wel meestal door den rechter aanwezig worden geacht".

Deze uitspraak was een uitvloeisel van door den Controleur van Pariaman (S.W.K.) gevelde vrijsprekende vonnissen in dergelijke zaken, omdat hij meende „dat geen directe bepalingen of reglementen bestaan, die deze feiten strafbaar stellen. Wel is dit het geval op Java, waar dergelijke feiten in het daar vigeerend boschreglement strafbaar zijn gesteld", zoo schreef hij.

Het in 1924 door den Directeur van Landbouw bij de Regeering ingediende ontwerp voor een ordonnantie, die in deze leemte zou moeten voorzien, door nl. „de Residenten, in afwachting van de totstandkoming eener definitieve regeling van het boschbeheer in de Buitengewesten, tijdelijk te machtigen tot retributieheffing op aankap van hout e.a. boschproducten en gedeeltelijk tot het geven van vergunning tot houtaankap in gereserveerde bosschen", lokte een enquête uit van het Departement van Binnenlandsch Bestuur, in opdracht van den Gouverneur-Generaal, bij de Gewestelijke Bestuurshoofden, tot het instellen van een onderzoek naar de gevoelens der bevolking omtrent den voorgestelden maatregel, teneinde ongewenschte gevolgen te voorkomen of weg te nemen en het rechtsbewustzijn van de bevolking te bevredigen.
Dit onderzoek werd speciaal opgedragen aan eenige Residenten „in wier ressort de bevolking op dit punt als gevoelig bekend staat".

De uitslag dezer enquête, noch een in het begin van 1926 terzake gehouden bestuursconferentie, brachten eenheid van meening omtrent de te volgen gedragslijn. Het is vooral in de aangelegenheid der retributieheffing dat het „domeinbeginsel" thans op het tapijt komt. Volgens den Directeur van Binnenlandsch Bestuur behoorde in elk geval vast te staan dat in beginsel het Land als „oppereigenaar" der bosschen retributie heft, waarvan een deel aan de Inlandsche rechtsgemeenschappen wordt afgestaan, terwijl „een andere, op een andere dan de domeinverklaring steunende regeling z.i. geen kans van slagen heeft". Voorts zou een in abstracto bestaand onaantastbaar recht van de bevolking op alle inkomsten uit de bosschen in strijd (zijn) met de domeinverklaring. Sommigen

der Gewestelijke Bestuurshoofden verzetten zich ten stelligste tegen deze opvatting. Zij ontkenden de rechtmatigheid van de „domeinverklaring" en daarmede ook van een retributieheffing door het Land, doch onthielden zich ervan een practische oplossing te geven, die een afdoende bescherming der bosschen zou kunnen waarborgen. Enkelen hielden vol dat alle inkomsten uit de bosschen toekomen aan de Inheemsche Rechtsgemeenschappen, die dan naar vermogen en draagkracht zouden hebben bij te dragen in de kosten van de instandhouding der bosschen. Men kwam op deze wijze niet verder, zoodat tenslotte de Directeur van B.B. aan de Regeering voorstelde vast te houden aan het beginsel dat de regeling en het beheer der boven het zamelrecht uitgaande boschexploitatie, behoudens overdracht daarvan in bijzondere gevallen aan de Inheemsche Rechtsgemeenschappen (in de zg. beheerskringen op grond van de Agrarische Reglementen), door het Gouvernement zouden geschieden. De toekenning van een deel der opbrengsten aan de Inheemsche Rechtsgemeenschappen zou bepaald wenschelijk zijn om de volgende redenen :

1e ten behoeve van de middelenvoorziening der kassen dezer gemeenschappen,
2e. ter vervanging van de bestaande „boengakajoe"-heffing,
3e. ter voorkoming van verstoring van het evenwicht tusschen inkomsten en uitgaven der kassen,
4e. ter bevrediging van bevolkingsaanspraken op recognities, voortvloeiende uit het beschikkingsrecht.

Uit practische overwegingen stelde de Directeur voor 50 % van de bruto opbrengst uit te keeren. Deze verdeeling ware als norm te aanvaarden, omdat ook bij de bevolking het „bagi doea systeem" een levend begrip vormt. Het voorstel van den Dienst van het Boschwezen voor een verdeeling der netto-opbrengst werd ontraden. Een dergelijk systeem is onpractisch, terwijl er in dat geval ook geen verband tusschen heffing en uitkeering bestaat, dat de bevolking kan begrijpen.

Van de zijde van het Boschwezen zag men niettemin in dit systeem van verdeeling der bruto-inkomsten ernstige bezwaren, echter uitsluitend op grond van de zeer materialistische overweging, dat „het saldo" daardoor wel eens in ernstige mate zou kunnen worden aangetast en voor wat betreft de Buitengewesten wel eens in een „nadeelig" zou kunnen omslaan. Verder protesteerde men

tegen de uitbreiding van het retributievrije „zamelrecht", nl. tot den aankap en inzameling voor vervreemding in het klein voor eigen rekening en bate. Men verloor, volgens deze meening, bij een dergelijke uitkeering, te veel uit het oog „dat het zamelrecht een adatrecht is dat bestemd is om te verdwijnen". De voorgestelde bepaling ging trouwens verder dan de overeenkomstige bepaling in de Agrarische Reglementen.

Een goed ding was dat thans spoed achter de zaak gezet werd, met het oog op den datum van 10 Mei 1927, waarop nl. de bepalingen van het derde hoofdstuk der wet op de staatsinrichting van Nederlandsch-Indië in werking zouden treden, houdende de inschakeling van den Volksraad als wetgevend orgaan. Tijd om opnieuw wijzigingen in het ontwerp aan te brengen of onderhandelingen te voeren was er (gelukkig) niet meer en aldus behoort de regeling op de heffing van retributiën bij den aankap van hout enz. onder de ruim honderd ordonnanties die in de eerste Meidagen van 1927 werden afgekondigd. Hiertoe behoorde ook de boschordonnantie voor Java en Madoera (Stb. 221).

§ 8. Het advies der Agrarische Commissie.

Met opzet is het ontstaan van de ordonnantie van Stb. 1927 No. 283 eenigszins uitvoerig in het bovenstaande in beschouwing genomen, omdat de aangelegenheid der retributieheffing, bij de behandeling in den Volksraad van het ontwerp voor een algemeene boschordonnantie, in de jaren 1935 en 1936, den meesten tegenstand ontmoette.

Laatstbedoeld ontwerp geraakte, ook door de retributie-ordonnanties, eenigszins op den achtergrond. Het werd in het begin van 1927 aan de Regeering aangeboden, doch eerst tegen het einde van 1929 scheen men zich het bestaan ervan te herinneren en wel naar aanleiding van een vrijspraak in een geval van onwettige ontginning in Tapanoeli (de „zaak"-Sipirok) Het Boschwezen betoogde toen opnieuw de noodzakelijkheid van afkondiging eener boschordonnantie, waarin o.m. aan de aanwijzing en de bescherming van in stand te houden bosschen een hechten grondslag zou moeten worden gegeven.

Hoe weinig kracht de aanwijzing bij Gouvernementsbesluit van de in de Buitengewesten in stand te houden bosschen wel had, blijkt o.m. uit de Regeeringscirculaire aan de Hoofden van Gewes-

telijk Bestuur van 19 Februari 1927 No. 340/B, houdende de mededeeling dat „deze aanwijzing bij het ontbreken van een boschordonnantie, welke de gevolgen der aanwijzing regelt, slechts te beschouwen is als een administratief verbindende maatregel en een verklaring van den eigenaar der bosschen, dat hij die bosschen in stand gehouden wenscht te zien." Deze circulaire was indirect aanleiding tot de uitvaardiging door den Dienst van het „Boschareaalvoorschrift voor de Buitengewesten van 1934", dat voornamelijk ten doel had de procedure der boschreserveering althans met zoodanige administratieve bewijsstukken te omkleeden, dat de rechter inbreuken als aantasting van den eigendom zou kunnen beschouwen.

Doch eerst nu was het verleende uitstel werkelijk gemotiveerd, want niet alleen was door de afkondiging van de ordonnantie van Stb. 1927 No. 283 (resp. No. 284, voor die gewesten waar reeds „boschbeschermingsordonnanties" waren afgekondigd) de aangelegenheid in een nieuw stadium gekomen, doch bovendien was het wenschelijk eerst het rapport af te wachten van de bij Gouvernementsbesluit van 16 Mei 1928 No. 17 ingestelde Agrarische Commissie.

Deze commissie had de drieledige opdracht, de Regeering van advies te dienen inzake de wenschelijkheid het domeinbeginsel als grondslag van de agrarische wetgeving los te laten, nieuwe beginselen voor te stellen en mede te deelen welke veranderingen van wetgevenden en practischen aard met het aanvaarden van nieuwe beginselen gepaard zouden moeten gaan.

Met een voorstel dit rapport af te wachten stemde de Regeering in en daarmede was derhalve de boschordonnantie voor de Buitengewesten voorloopig weer van de baan.

Het „Advies van de Agrarische Commissie", hetwelk in 1930 bij de Landsdrukkerij is gedrukt, verscheen in het begin van 1931. Het lokte van vele zijden heftige critiek uit door de zeer geavanceerde denkbeelden daarin tot uiting gebracht. Dagbladen, wetenschappelijke en politieke periodieken hielden zich maandenlang met het „advies" bezig en de eruit voortspruitende polemieken deden scherp de bestaande tegenstellingen uitkomen. In dit verband moge o.m. herinnerd worden aan het „Verslag van de door de vereeniging „Indië-Nederland" ingestelde „Commissie tot bestudeering van het Advies der Agrarische Commissie." [1])

*) afgedrukt in „Tectona" XXV (1932) blz. 923 e.v.

Het Boschwezen, dat in de Agrarische Commissie vertegenwoordigd was door den Inspecteur F. Blok, onderging uiteraard in het Advies een bijzondere beschouwing. Een schema voor een algemeen boschreglement, waarin de denkbeelden van de Commissie tot uiting werden gebracht. werd als bijlage bij het Advies gevoegd. Van de zijde van den Dienst van het Boschwezen werden uitvoerig de bezwaren daartegen, in een nota van de hand van Mr. Kalma, uiteengezet en in een helder juridisch betoog de rechtmatigheid van de domeinverklaring bepleit.

Het bestuur der vereeniging van houtvesters vond voorts aanleiding de aangelegenheid als onderwerp voor haar in April 1932 te Djocja gehouden congres op de agenda te plaatsen. Als inleider voor de te houden besprekingen trad hierbij op de toenmalige adjunct-adviseur voor het Boschwezen in de Buitengewesten J.W. Gonggrijp, met een voordracht getiteld: „De dienstuitoefening van het Boschwezen en de strijd om de domeinverklaring". Door de uitvoerige verslagen in de dagbladpers wekte dit congres nogmaals de publieke belangstelling op. De gehouden besprekingen waren uiterst belangwekkend, mede omdat als debaters tot dit congres waren uitgenoodigd het lid der Agrarische Commissie Prof. Dr. J. H. A. Logeman en het lid van den Volksraad Dr. W.L.H. Feuilletau de Bruiijn.

Ofschoon men niet tot overeenstemming van inzicht kwam, werkten de besprekingen op genoemd congres zeer verhelderend en werd althans bereikt, dat ook in buiten het Boschwezen staande kringen belangstelling werd gewekt voor de met het bosch samenhangende agrarische vraagstukken.

Het congres besloot zijn besprekingen met de aanneming bij acclamatie van een resolutie welke o.a. aan de Regeering, den Volksraad en de pers werd aangeboden.

In deze resolutie werd het oordeel uitgesproken: „1e. dat het van uiterste urgentie is de dienstuitoefening van het Boschwezen in de Buitengewesten een behoorlijke basis te verschaffen en 2e. dat het schema voor een algemeen boschreglement der Agrarische Commissie (ingesteld bij Gouvernements-besluit van 16 Mei 1928 No. 17) in belangrijke hoofdpunten niet bruikbaar is, noch ter vervanging van de bestaande boschordonnantie voor Java en Madoera (Staatsblad 1927 No. 221), noch als grondslag voor het boschbeheer in de Buitengewesten".

Het voor en tegen van het advies der Agrarische Commissie zal te dezer plaatse niet nader in beschouwing genomen worden. Voor de zeer belangrijke polemieken, waartoe het advies aanleiding gaf, moge verwezen worden naar de talrijke in druk verschenen artikelen, waaronder met betrekking tot ons onderwerp vooral ook de notulen van het congres der V.H.A.B.I.N.O.I. in 1932, zooals deze zijn opgenomen in Deel XXV van het Boschbouwkundig Tijdschrift „Tectona".

Het advies raakt inderdaad de grondslagen van ons agrarisch stelsel, zooals dit in den loop der jaren is gegroeid. De consequenties eener herziening, in den zin zooals door de Commissie is voorgesteld, konden danook nauwelijks worden overzien, omdat met het agrarisch stelsel belangen verweven zijn, die het politiek beleid en de welvaart van Nederlandsch-Indië in hooge mate aangaan.

De „Leidsche school", aan welker ideeën de in het advies besloten liggende gedachtengang in hoofdzaak is ontsproten, behaalde in elk geval geen gemakkelijke overwinning op de volgens haar verouderde en niet in het Indonesische rechtsbewustzijn passende opvattingen ten aanzien van het agrarisch recht, zooals deze zijn vastgelegd in de bestaande wetgeving. Tot op den huidigen dag bleef de Regeeringsbeslissing op het advies uit en daarmede zijn de met het domeinbeginsel samenhangende vraagstukken onbeantwoord gebleven. Terecht merkte Prof. Logeman in zijn congresrede evenwel op dat, sedert de bestuursvorming aandacht is gaan besteden aan het Inlandsch gemeentewezen, het „beschikkingsrecht" voet voor voet, zij het voorloopig incognito, in de wetgeving is doorgedrongen. Dit zou merkwaardigerwijze begonnen zijn vlak na het decreet van 1913 (de gewestelijke z.g. boschbeschermingsordonnanties, agrarische reglementen enz.).

§ 9. De regeeringsopdracht tot het ontwerpen van een boschordonnantie voor de Buitengewesten.

Inmiddels bleef de aandrang, vooral van de houtvesters in de Buitengewesten, tot het treffen van wettelijke voorzieningen, vooral wat betreft de aanwijzing en de handhaving van het in stand te houden boschareaal, aanhouden.

Dit gaf den toenmaligen Adviseur voor het Boschwezen in de Buitengewesten, P. van Zon, aanleiding tot het indienen van het

ontwerp voor een „noodordonnantie" houdende een 3-tal artikelen, nl. 1). De bevoegdheid tot het aanwijzen der in stand te houden bosschen zou bij den Gouverneur-Generaal berusten, 2). de ontginning van ter instandhouding aangewezen bosschen zonder vergunning van het Hoofd van Gewestelijk Bestuur zou worden verboden en 3). de strafbepaling. Ondanks de zoo duidelijk door Gonggrijp geschetste perikelen, waarin het boschbeheer verkeerde, en die in de noodordonnantie haar uitdrukking vond, ontmoette dit ontwerp allerlei tegenkanting, meer speciaal van de zijde van het Departement van Binnenlandsch Bestuur. Al dadelijk moge hierbij worden aangeteekend dat een sfeer van vertrouwen in elkanders bedoelingen en een wil tot samenwerking nagenoeg geheel ontbraken. Aan het Boschwezen werd vooral de groote mate van fiscaliteit, die zijn voorstellen kenmerkten, verweten. Anderzijds vermoedde men een streven tot loslaten van het domeinbeginsel en de overheveling van rechten van het Land naar de locale rechtsgemeenschappen, waarbij echter de financiën evenmin over het hoofd werden gezien!

De noodordonnantie naar het ontwerp- Van Zon stuitte op allerlei bezwaren, doch had tengevolge dat de aangelegenheid opnieuw in een acuut stadium gebracht werd. Uiteindelijk werd door de Regeering in Augustus 1933 (B.G.S. 24 Augustus 1933 No. 2441/B) een uitspraak gedaan ten aanzien van de door Haar gewenschte richtlijnen bij de samenstelling van een boschordonnantie. Hierin werd voorop gesteld, dat de Regeering elk debat omtrent het domeinbeginsel wenschte te vermijden, terwijl het stellen van regelen inzake het boschbeheer in de Buitengewesten slechts als een zaak van onmiddellijk practisch belang diende te worden beschouwd. Voorts zou zonder het adatrecht te krenken, niettemin dit adatrecht niet op den voorgrond mogen worden gesteld, en de te treffen overheidsregelingen moeten worden geformuleerd in positieve bewoordingen. Het was bovendien de wensch van den Gouverneur-Generaal dat tegelijk met de vaststelling der ordonnantie een rondschrijven zou uitgaan, houdende de mededeeling, dat het de uitdrukkelijke bedoeling der Regeering was, dat de betrokken bestuurshoofden overal zouden nagaan of het algemeen belang de boschreserveering en beperking van ontginningen en andere rechten eischte, welk onderzoek met voortvarendheid zou dienen te worden doorgezet.

Aldus werd door de Regeering in beginsel aangegeven op welke wijze Zij de boschordonnantie voor de Buitengewesten wenschte te

zien samengesteld. De opdracht tot het samenstellen van een ontwerp werd in handen gesteld van het Departement van Binnenlandsch Bestuur.

Reeds in het begin van 1934 bereikte het ontwerp den Volksraad (aanbiedingsbrief van den Gouverneur-Generaal ddo. 18 Mei 1934 No. 29). Het bleek thans dus zeer wel mogelijk dat op korten termijn het ontwerp alle adviesinstanties kon doorloopen. De persoonlijke inmenging van den Directeur van Economische Zaken Ir. Wellenstein en een voortdurend mondeling contact van de leidende ambtenaren van het Boschwezen Dr. R. Winkler en J. W. Gonggrijp met de samenstellers van het ontwerp op het Departement van Binnenlandsch Bestuur, in het bijzonder den adviseur voor Agrarische Zaken S. Bastiaans, waren hierbij van groot belang.

§ 10. De behandeling in den Volksraad.

Het ontwerp verscheen als onderwerp 2 op de agenda van den Volksraad voor het Zittingsjaar 1934—1935, en werd behandeld in het college van gedelegeerden, dat destijds nog uit den Voorzitter en 20 leden bestond. Het door dit college uitgebrachte z.g. „gedelegeerden-verslag" maakte niet den indruk, dat bij de besprekingen ernstige bezwaren zouden worden ontmoet. Weliswaar werd door „enkele" leden bepleit dat „de regeling van de in het ontwerp behandelde materie geheel ware over te laten aan de plaatselijke adatgemeenschappen, welke uit een historisch oogpunt daartoe de aangewezen organen zijn", doch noch de domeinkwestie, noch de inhoud van het later omstreden artikel 4 (de bestemming der retributie-opbrengsten) kwamen in het verslag ter sprake.

De „memorie van antwoord" van de Regeering behoefde zich danook in hoofdzaak slechts te bepalen tot een nadere motiveering inzake de ordeningsbevoegdheid van de Regeering en van de in het ontwerp door Haar aangewezen overheidsorganen (de Hoofden van gewestelijk bestuur).

Ernstige bezwaren kwamen eerst tot uiting tijdens de mondelinge beraadslagingen in de vergadering, die op 21 Januari 1935 aanving. Het waren vooral de afgevaardigden voor Sumatra, de H.H. Soangkoepon en Mochtar, die hun bezwaren tegen het in het ontwerp tot uiting komende agrarische stelsel, gebaseerd op de domeinverklaring, op den voorgrond stelden. Dit geschiedde ondanks de door

de Regeeringsgemachtigden, de H.H. Mr. Hart (Directeur van Economische Zaken) en Bastiaans, gevolgde taktiek om een debat over de domeinverklaring af te snijden en dit te leiden naar het terrein der practische politiek. Deze taktiek had uiteindelijk in zooverre een gunstig gevolg, dat de opponenten de zaak niet meer principieel stelden, maar toch kwam men in de vergaderingen van 5 Februari en 4 Maart telkens weer op dit kernpunt terug.

Het ontwerp werd tenslotte zonder hoofdelijke stemming aangenomen, echter niet dan nadat bedoelde leden, door aanneming van een amendement op art. 4 lid 1, de practische winst hadden behaald dat de Inlandsche rechtsgemeenschappen de volle bruto opbrengst van de retributies zouden genieten.

Het behoeft geen betoog dat het amendement een volstrekt onredelijke strekking had, want bij overneming van de geamendeerde ordonnantie zou het Gouvernement zich voorgoed binden alle lasten, aan het beheer der bossch en in de Buitengewesten verbonden, op zich te nemen, terwijl de daaruit voortspruitende baten 's Lands kas zouden ontgaan.

Doch ook andere aan deze wijziging verbonden consequenties konden door de Regeering niet worden aanvaard, want uit het bij de wet aanvaarde domeinbeginsel vloeit voort dat het Land bepaald rechten kan doen gelden op de inkomsten uit de bosschen, zoodat een tegemoetkoming, in den zin van het amendement, de tegenstanders der domeinverklaring een wapen in de hand zou geven tot erkenning van hun standpunt door de Regeering. De zelfbesturende landschappen „zonder boschrechten" (ook die op Java !) zouden overigens, in vergelijking tot de rechtsgemeenschappen in het gouvernementsgebied, wel in een zeer scheeve verhouding komen te staan, om nog niet te spreken van de minder gunstige werking met betrekking tot het financieel beleid, ten aanzien van deze rechtsgemeenschappen, bij een sterke verhooging der retributie-opbrengsten, als een gevolg van een intensiveering van het boschbeheer door het Gouvernement.

De onverzettelijke houding van de inheemsche fractie kwam wel zeer tot uiting toen van andere zijde het bemiddelingsvoorstel werd gedaan om aan de rechtsgemeenschappen de netto retributieopbrengst af te staan, waarbij dan althans het Land vergoeding zou ontvangen voor de kosten van het boschbeheer. Doch dit voorstel mocht geen waardeering ondervinden en zou overigens, zooals de Regeeringsgemachtigde terecht opmerkte, de zaak nog

verder van huis brengen, omdat de ,,netto-opbrengst" een te vaag begrip is en een strijdpunt zou opleveren voor wat men als ,,kosten" in rekening zou mogen brengen.

De Regeering heeft het niet dienstig geacht het door den Volksraad aangenomen ontwerp af te kondigen. Zij deed hiervan, overeenkomstig de wet, mededeeling aan dit College op 8 Mei 1936. Tegelijkertijd werd, met toepassing van art. 89 van de Indische Staatsregeling, den Volksraad verzocht het ontwerp opnieuw in behandeling te nemen.

De bij het opnieuw ingediende ontwerp gevoegde memorie van toelichting betoogde nog eens met nadruk dat het aangeboden ontwerp in hoofdzaak vereenvoudiging der wetgeving ten doel had en niet de invoering van nieuwe beginselen. ,,Er bestaat behoefte aan een algemeene regeling ter verzekering van een goed boschbeheer en deze beoogt het ontwerp te geven.".

Ten aanzien van de verdeeling der retributie-inkomsten werd nog toegezegd, dat de Regeering zich voornam te bevorderen, dat de Inheemsche rechtsgemeenschappen minstens de inkomsten uit de bosschen zouden behouden, die zij tot nu toe daaruit genoten.

Omtrent het ontwerp dat op 8 Mei 1936 aan den Volksraad werd aangeboden en als onderwerp 3 op de agenda geplaatst werd, verscheen het verslag van het college van gedelegeerden reeds op 10 Juni d.a.v. Er bleek uit, dat ,,verscheidene" leden zich met het standpunt der Regeering, inzake de ongewijzigde handhaving van den tekst van artikel 4, niet konden vereenigen. Aangezien alle argumenten ter verdediging van het Regeeringsstandpunt bereids bij de eerste behandeling waren aangevoerd, behoefde de memorie van antwoord slechts kort te zijn. Zij wees nogmaals op de redelijkheid eener verdeeling van inkomsten, en het streven de inkomsten der rechtsgemeenschappen minstens op het huidige peil te handhaven.

De behandeling in de vergadering van het college van gedelegeerden vond plaats op 3 en 10 November 1936. Zij resulteerde wederom in de aanneming van een amendement op artikel 4, waarna het geheele ontwerp zonder hoofdelijke stemming werd aangenomen.

Het amendement bevatte niettemin een nieuw element, dat beoogde de onredelijke strekking van het bij de eerste behandeling aangenomen amendement weg te nemen. Toch bleef de kern van het bezwaar der Regeering, nl. het streven om de domeinverklaring aan te tasten, bestaan. Men bereikte dit door artikel 4 zoodanig te redigeeren dat de inkomsten uit de bosschen volledig zouden moeten

worden uitgekeerd aan de Inheemsche rechtsgemeenschappen, waarvan dan een door den Gouverneur-Generaal vast te stellen deel in 's Lands kas zou worden gestort als schadeloosstelling voor de bemoeienissen van het Land met het boschbeheer. Bij een dergelijke handelwijze zou men practisch hetzelfde resultaat verkrijgen dat ook door de Regeering werd beoogd, maar toch een erkenning van het Land, dat alle inkomsten uit de bosschen rechtens toekwamen aan de Inheemsche rechtsgemeenschappen.

De voorsteller van dezen modus, de heer Roep, betoogde weliswaar in tweeden termijn dat het hoogheidsrecht van de Ned.-Indiche Regeering hier geheel buiten stond, doch uit de wijze waarop de abolitionisten op de suggestie reageerden moet afgeleid worden dat men de gelegenheid, om op deze wijze van zijn gevoelens te doen blijken, gaarne aanvaardde, wellicht mede omdat men kon aannemen dat, bij een stemming over deze aangelegenheid, thans gemakkelijk een meerderheid zou kunnen worden bereikt. Dit laatste bleek ook inderdaad het geval te zijn, want ofschoon de Regeering, bij monde van Haar gemachtigde, den adviseur voor Agrarische Zaken, den heer Mr. C.J.J. Maassen, nogmaals betoogde dat een amendement in bedoelden zin, om het daarin besloten liggende principe, voor Haar onaanvaardbaar was, werd bedoeld amendement met 9 tegen 5 stemmen aangenomen. Tot de voorstemmers behoorden, behalve de Inheemsche fractie, tevens de H. H. Roep, Kan, De Hoog en Blaauw.

Zoo was men er dus in geslaagd langs een omweg toch — en tegen den wensch der Regeering — een principe in de ontwerpordonnantie vast te leggen, dat in strijd geacht moest worden met het beginsel van het heerschende agrarische recht.

Aan de Regeering stonden thans twee wegen open, nl. om òf het geamendeerde ontwerp als ordonnantie af te kondigen — al òf niet met een toelichting dat daaraan geen wijdere strekking van principieelen aard zou mogen worden gegeven, dan oorspronkelijk de bedoeling was — òf wel het Opperbestuur voor te stellen het ongewijzigde ontwerp bij Algemeenen maatregel van bestuur (cf. art. 89 (3) I.S.) af te kondigen.

Tot op heden, dus ruim 4 jaren na de aanneming van het ontwerp door den Volksraad, bleef evenwel een beslissing uit.

Zoo strandde dus, in het gezicht van de haven, de eerste boschordonnantie voor de Buitengewesten, waarvan de voorbereiding

zooveel inspanning had gekost en op welker afkondiging zooveel aandrang was uitgeoefend.

De diepere oorzaken van deze stranding zijn duidelijk : zij zijn vooral van politieken aard, ondanks de herhaalde bevestiging, dat de ordonnantie niet meer wenschte te geven dan een ordening van de bestaande verhoudingen en zij dus louter van zakelijken aard was.

Het streven der tegenstanders, die aansturen op een volledige erkenning van het zg. beschikkingsrecht der inheemsche rechtsgemeenschappen op de bosschen, gelegen in het territoriale gebied dezer gemeenschappen — en dit zullen waarschijnlijk nagenoeg alle „woeste gronden" zijn —, voert terug naar de tijden der dorpsrepublieken, een sociologische phase, die niet alleen niet meer in deze moderne maatschappij past, maar die op velerlei gebied in deze maatschappij reeds lang is overleefd. [1]) Het terugvoeren dezer gemeenschappen tot een staat van zelfstandigheid, zooals door sommigen verlangd wordt, zou ten aanzien der bosschen tot geen ander gevolg leiden dan roekelooze boschvernieling en roofbouw, een gevolg dat op verscheidene plaatsen reeds thans kan worden waargenomen en dat het sterkste argument is voor een ingrijpen van hoogerhand.

§ 11. Slotbeschouwing.

Het is duidelijk, dat, ook indien het laatstelijk in 1936 in den Volksraad behandelde ontwerp het Staatsblad zou hebben bereikt, dit toch op belangrijke punten tekortkomingen zou hebben opgeleverd. Vooreerst bestrijkt dit ontwerp niet meer dan ongeveer de helft van het gebied der Buitengewesten, omdat het belangrijke boschgebied der zelfbesturende landschappen daarin geheel onvermeld blijft. Het komt mij voor dat in de „Boschordonnantie voor de Buitengewesten" noodzakelijk niet alleen voorschriften behooren te worden gegeven ten aanzien van het rechtstreeks bestuurd gebied, doch dat hierin al dadelijk rekening gehouden behoort te worden met het stellen van de „regelen inzake beheer en beschikking over de bosschen in het zelfbesturend gebied" (zie art. 17 der Zelfsbestuursregelen 1938 Stb. 529 en de gelijkluidende artikelen in de nieuwe politieke contracten, opgenomen in Stb. 1939 No. 146, 612 en 613).

1) De Kat Angelino, Staatkundig beleid enz. blz. 486.

En wat deze voorschriften en regelen zelve betreft, schept de bestuurshervorming. annex de instelling van groepsgemeenschappen en landstreekbegrootingen, zoomede de aanstaande provinciale indeeling der Buitengewesten, geheel andere verhoudingen, dan waarmede in de ontwerp-ordonnantie werd rekening gehouden.

Het algemeen doorgevoerde decentralisatiebeginsel zal daarbij ongetwijfeld ten aanzien van het boschbeheer in de Buitengewesten zijn intrede moeten doen. Dit wil niet zeggen dat het boschbeheer in de Buitengewesten een centrale overkapping zou kunnen ontberen, maar wel dat een groote mate van zelfstandigheid aan gewestelijke provinciale boschdiensten zonder bezwaar en met voordeel zal kunnen worden toegekend. De constructie zal echter anders moeten zijn dan op Java, omdat het in de Buitengewesten, anders dan op Java, met zijn drie provincies, mogelijk zal zijn de boschdiensten te doen aansluiten bij de gewestelijke (provinciale) indeeling. Een verdere opsplitsing in residentiediensten zou echter even weinig rationeel zijn als de instelling van provinciale boschdiensten op Java.

Bij de samenstelling van een nieuw ontwerp voor een boschordonnantie, waarin bovenvermelde onderwerpen niet buiten behandeling kunnen blijven, zal voorts rekening moeten worden gehouden met een verdere ontwikkeling van het boschbeheer in de Buitengewesten ook in technisch opzicht, waarbij o.a. de exploitatie in eigen beheer [1]) van speciale bedrijfsobjecten en complexen in een nieuw stadium is gekomen.

Het standpunt dat in de ordonnantie ten aanzien van het ,,domeinbeginsel" zal moeten en kunnen worden ingenomen, wordt in hoofdzaak bepaald door de houding der Regeering ten aanzien van het advies der Agrarische Commissie. Zoolang hierop geen positieve en bindende beslissing genomen wordt, is het uiterst twijfelachtig of een ordonnantie, regelende het boschbeheer op centralen grondslag, in welken vorm ook, door den Volksraad zal worden aanvaard.

Het bewandelen van een tusschenweg, zooals wel eens bepleit wordt, zal geen oplossing voor de moeilijkheden brengen. Professor

*) als vorm van boschexploitatie in de Buitengewesten, die tot nu toe van weinig belang was, naast de gebruikelijke exploitatie door tusschenkomst van derden; de boschexploitatie beschouwe men echter niet anders dan als een onderdeel van het boschbeheer, naast de boschbescherming, de boschverjonging enz.

Logeman liet dit in de congresdebatten van 1932 duidelijk uitkomen toen hij, in antwoord op de verklaring van de H.H. Gonggrijp en Feuilletau de Bruijn, die pleitten voor handhaving, niet van de huidige ,,domeinleer", doch van de ,,domeinidee hoe dan ook naar modern begrip gefatsoeneerd", verklaarde, dat hij hiermede volledig kan instemmen indien hiermee de juridische almacht van den wetgever bedoeld wordt. ,,Maar bedoelt men ermee dat de administratie met het beschikkingsrecht ,,tactvol" mag omspringen — en dat schijnt de bedoeling — dan staan wij onvereenigbaar ver uiteen".

De Heer Feuilletau de Bruijn haalde, tegenover dit standpunt, dat een ,,politiegezag over private rechten" in een modernen staat onverteerbaar noemde, een voorbeeld aan uit de Engelsche agrarische wetgeving, waarbij dit ,,politiegezag" wel degelijk werd toegepast. En hierbij ging men zelfs terug tot het domeinrecht uit den tijd der Normandische verovering !

Ook al bestaat voor het gezag van het Nederlandsch-Indische Gouvernement niet de noodzaak zoo ver terug te gaan in de historie, er is nog steeds ,,periculum in mora".

Dat een oplossing spoedig gevonden moge worden, want ook voor onze bosschen geldt : ,,Dum Roma deliberat Saguntum perit !"

Buitenzorg, Maart 1941.

DE INDISCHE UNIVERSITEIT EN DE WIJSBEGEERTE

DOOR Dr. K. A. H. HIDDING

Tijdens de behandeling van de Literaire Faculteit in den Volksraad plaatste een der leden bij de bespreking van het onderwijs in de instellingen van het Christendom en de wijsbegeerte de interruptie : of het een Zondagschool worden moest ? Deze, wellicht zachtjes-spottend bedoelde uiting, waarop niet nader gereageerd werd, heeft, zoo men de gegeven situatie in aanmerking neemt, inderdaad wel eenigen zin.

Het is uit den aard der zaak hier niet de plaats om het doel en het nut van Zondagscholen en het ongetwijfeld verre verband hiervan met het onderricht in de wijsbegeerte te beoordeelen, maar bij de vele definities, die men over godsdienst of religie en philosophie of wijsbegeerte lezen kan, treedt één gemeenschappelijk kenmerk toch wel naar voren : in beide gevallen gaat het niet om de kennis van bepaalde, welomschreven objecten, maar om een begrip van het geheel en den samenhang hiervan, welk inzicht op zeer verschillende wijze in beide gevallen alweer het menschelijk leven in al zijn uitingen te bepalen heeft, wil men op den naam van een vroom of wijs mensch aanspraak maken.

Al was deze interruptie dus wellicht niet ernstig gemeend, geheel zinloos was ze niet. Was het echter wel de bedoeling op deze manier de noodzaak van het onderricht in de wijsbegeerte in twijfel te trekken, dan zou dit van een bedenkelijk positivisme getuigen, dat wetenschappelijk niet alleen volstrekt verouderd is, maar waarvan onze cultuur in de huidige crisis al te zeer de wrange vruchten plukt. Want waar de menschelijke ratio op eenzijdige wijze, als

praktisch werktuig om de wereld te beheerschen, door de leidende kringen ten troon verheven en zoo in wezen verlaagd en misbruikt is, daar heeft, door de geestelijke ondervoeding van het geheel, de dictatuur haar kans gekregen. Niet de dictatuur van de ratio zelf, maar van dat beginsellooze, irrationeele machtsstreven, dat zich, uit het grooter verband losgeslagen, op de meest brutale en geraffineerde wijze van haar en haar resultaten bedient. Dank zij de op deze wijze verkregen macht, kon de moderne dictatuur, in vele openlijke of verborgen vormen, als kapitalisme, communisme of nationalisme, ontstaan, die steeds er naar gestreefd heeft om de aan deze ratio wezenlijk ten grondslag liggende geestelijke vrijheid te niet te doen en haar dienaren, waar dit noodig was, het zwijgen op te leggen.

De moderne geest heeft, in zijn door het scherpzinnig verstand eenzijdig vervormde gedaante, in onze cultuur het wezen van mensch en menschheid innerlijk verstoord, doordat hij de eenheid van het leven en van de verschillende levensgebieden verbroken heeft. Het feit dat de menschheid steeds meer in groepen uiteenviel op grond van verschil in ras, klasse, vermogen, godsdienst, vak, etc., duidt er op dat de onderlinge verbondenheid steeds sterker afnam naarmate de vooruitgang toenam, hetgeen duidelijk bewijst dat er met dien vooruitgang iets niet in orde was, waarvan met name het nationaal-socialisme rijkelijk geprofiteerd heeft.

Nu kan men ook in heel andere streken der aarde, in wellicht nog veel sterkere mate, streng gescheiden groepen opmerken, en wellicht kenmerkt geen verschijnsel zoo typisch de primitieve en Oostersche culturen als een dergelijke uitgewerkte, strenge, sociale classificatie, maar dan moet op één essentieel verschil wel alle nadruk vallen, op het feit nl. dat deze gescheidenheid principieel gegrond blijft in een oorspronkelijke, alles omvattende eenheid, die zij nooit verbreekt. De onderlinge afhankelijkheid der diverse groepen in het geheel blijft primair, ook daar waar alle omgang gemeden wordt, evenals het volstrekte geloof in haar goddelijken oorsprong en achtergrond, en hiermede is het principieele verschil met de volstrekt gesaeculariseerde en beginsellooze groepsvorming in onze moderne wereld aangewezen. Adel en geestelijkheid leven daar thans voor een goed deel in een zeker isolement, doordat zij geen door allen erkende en aanvaarde, organische functie meer vervullen, waarmede eertijds ook hun voorrechten gegeven waren.

Een dergelijke classificatie is, waar de democratie zich heeft doorgezet, door de zich steeds wijzigende mentaliteit grondig verstoord, zooals blijkt uit het feit dat dergelijke voorrechten aan bepaalde groepen eigen, opgeheven of praktisch van heel weinig beteekenis meer zijn. Helaas is het in de geschiedenis niet zelden bij zulke negatieve maatregelen gebleven, ongetwijfeld mede omdat men in een voorbarig optimisme van een dergelijk ingrijpen reeds veel te veel verwachtte. Maar overal waar de macht der gewijde traditie verbleekt, valt zij in andere vormen aan anderen toe, die een nieuwe dynastie trachten te grondvesten en haar met behulp der openbare machtsmiddelen willen handhaven. Hierbij valt de oude eenheid echter steeds meer uiteen zonder dat er een nieuwe tot stand komen kan en voortdurend verbreeden de kloven zich, tot dat, zooals thans in Holland, in den nood van het leven, dat met den ondergang door dit alles bedreigd wordt, de oude eenheid, ook met het vorstenhuis, die in breede kringen bijna verloren leek, hervonden wordt.

Dan kan de door de geschiedenis gelegde, eeuwenoude band, waardoor een volk volk is, opnieuw als een waardevol goed ervaren worden, evenals de godsdienst, die in voorspoediger tijden veeleer als een persoonlijke aangelegenheid dan als een alle groepen en levensgebieden verbindend, onuitputtelijk verband beschouwd wordt. Alles wordt dan tot eenvoudiger en waarachtiger proporties herleid, en allerlei problemen, die vroeger onoplosbaar leken, bieden thans een geheel ander aspect, zoodat in zulke tijden hervormingen mogelijk zijn, die men in kalmer dagen voor ondenkbaar hield.

Dergelijke hervormingen moeten echter niet bestaan uit een steeds verdergaande differentieering of kwantitatieve vermeerdering van het reeds bestaande, maar zij moeten trachten iets van het vroeger verlorene in nieuwe vormen te herwinnen, een menschelijke, op geestelijke beginselen gebaseerde verbondenheid te herstellen, die in den al te fellen strijd van allen tegen allen verbroken werd. Wil men van een dergelijke poging een sprekend voorbeeld, dan leze men de dezer dagen verschenen brochure : Oorlog en Vrede, waarin een tiental hoofdartikelen uit The Times, uit de tweede helft van 1940, verzameld zijn; hieruit spreekt zulk een verfrisschend en oprecht verlangen naar een behoorlijker wereld, dat menigeen, speciaal in het ondanks alles nog steeds te vredige Indië, wellicht het hoofd schudt over zooveel vooruitstrevendheid in zulk een con-

servatief bolwerk. En hiernaast is een even verheugend verschijnsel de opofferingsgezindheid en de vaderlandsliefde van haast alle radicale groepen in Engeland, wier volle medewerking volstrekt noodig is om den oorlog tot een goed einde te brengen.

Alle secundaire en kunstmatige scheidingslijnen kunnen vervagen, waar de gemeenschap zelf in haar hoogste waarde bedreigd wordt, en alle theoretische en dogmatische geschillen verliezen hun belangrijkheid, waar het leven op het spel staat. Deze door den nood mogelijk geworden herleiding van vele problemen tot de meer juiste verhoudingen en afmetingen kan een mensch en een volk van veel overtollige ballast bevrijden, speciaal op geestelijk en godsdienstig terrein, en dank zij deze versobering zal men ook beter voor den strijd, die nog gestreden worden moet, bekwaam zijn. Niet meer dat wat verdeelt, maar dat wat allen verbindt en wat nu bedreigd wordt, overheerscht: het besef van de waarde der vrijheid, de mogelijkheid zich zelf te blijven en eigen leven te leven. Waar dit leven tot den dood wordt bedreigd, herleeft het oeroude, door vooruitgang en oppervlakkigheid ondermijnde, alleen in de primitieve en Oostersche wereld nog levende besef van den onverbrekelijken samenhang van dood en leven in één heilig verband, en daar ook beseft en verwerkelijkt men weer die diepe waarheid van het offer, dat de absolute voorwaarde is voor den voortgang en den opgang van alle leven.

Langs dezen directen weg wordt de positieve waarde der vrijheid, die te lang verloren was, hervonden: de vrijheid, niet voor den enkeling om ten koste en met overheersching van de anderen zoo veel mogelijk te vergaren aan materieele en geestelijke goederen, maar om in vrijwillige zelfbeperking het heil der gemeenschap en der cultuur te dienen. En zulk een heil is nooit in uiterlijke macht en bezit gelegen, maar in de geestelijke waarden, die slechts in vrijheid verwerkelijkt kunnen worden. De strijd gaat thans niet om het herstel van die oude zgn. vrijheid om onbeperkt het eigen belang na te jagen, maar om een waardiger toekomst voor de menschheid, waartoe allereerst de vijand, de redelooze zelfzucht en hoogmoed, buiten en binnen de grenzen, bedwongen worden moet.

In den hoogsten nood worden hiervoor die tallooze offers gebracht, die alleen dan door de overlevenden naar waarde geschat zullen worden, als dezen op hun beurt na de overwinning niet te kort zullen schieten in die zelfbeperking en in die offers, die voor elke cultuur onvoorwaardelijk noodig zijn, wil zij niet door sociale

en politieke misstanden ondermijnd worden, wil er voor waarheid, vrijheid en gerechtigheid plaats zijn.

Tot de oude, in een cosmisch-sacrale levensbeschouwing gegronde eenheid van cultuur, die ondanks haar vele minder aantrekkelijke eigenschappen toch altijd een grootsch en boeiend verschijnsel is, is de terugkeer voor ons uitgesloten, maar desalniettemin dient men er bewust naar te streven op geheel ander plan iets hiervan te verwerkelijken. Datgene wat in dagen van nood hervonden wordt, dient de mensch vast te houden, als nij weer zijn vrijheid misbruiken en eigen wegen gaan wil. Een levend besef van de aan zijn rechten en plichten ten grondslag liggende vrijheid, heeft de moderne mensch hiervoor noodig, dat echter in de moderne wereld allerminst een natuurlijk bezit der gemeenschap is, zoodat de vorming van een juiste geestesgesteldheid voor de toekomst van de grootste beteekenis zal zijn. Deze vorming mag men niet in de oude, zgn. neutraliteit overlaten aan die groepen en personen, die hiervoor krachtens welk motief ook een bijzondere geneigdheid toonen, maar hier moet de overheid mede het initiatief nemen en positief leiding geven, omdat zij, vrij van vooroordeelen en dogmatische gebondenheid, het algemeen belang en dus in de eerste plaats het geestelijk heil der gemeenschap te behartigen heeft, krachtens de democratische beginselen, die wel degelijk een bepaalde mensch-beschouwing impliceeren, die zij als richtsnoer te bezigen heeft.

De huidige situatie, waarin thans de geheele wereld verkeert, moet ook haar invloed uitoefenen op de organisatie van het universitair onderwijs, dat nooit louter vakonderricht zijn mag, en zeker niet aan de Indische Universiteit, die wel voor heel bijzonder moeilijke problemen staat. Bezinning op deze beginselen, zelfbeperking en tucht zijn de eischen nu en in de toekomst aan enkeling en samenleving te stellen, en dus ook bij de beoordeeling van de wijze waarop hier de wijsbegeerte onderwezen worden moet. Want ook het intellect en zijn voornaamste organisatie, de universiteit, bevinden zich in een crisis, naar de opvatting van Prof. Pos in „de zin der Wetenschap" vooral veroorzaakt door het positivisme en het irrationalisme, die den geest verdreven, zoodat het defaitisme het kenmerk werd van het intellect.

Wil men deze situatie van te voren onder het oog zien en eenigen vormenden invloed van de Universiteit verwachten, waarbij speciaal het onderwijs in de wijsbegeerte een groote rol kan spelen, dan zal men deze zeker niet als eenzijdige vakwetenschap mogen doceeren.

Tot nu toe gebeurde dit maar al te zeer aan de Nederlandsche Universiteiten, vooral waar men alles in het licht van een bepaald philosophisch systeem bezag of een enkel onderdeel als de kennistheorie in nauw verband hiermede als de eigenlijke en alleen ware philosophie beschouwde. In zulk een omgeving pleegt men bovendien nog in dogmatische geborneerdheid elkaar wederzijds voor ,,onwetenschappelijk" of voor ,,onwijs" te verklaren, en het is een gezonde reactie, als een normaal intellectueel zich dan van een dergelijk willekeurig bedrijf afwendt en zich maar liever bij zijn eigen vak houdt. Deze typisch Duitsche neiging eigen standpunt te verabsoluteeren en hoogmoedig op al het andere neer te zien, heeft ook in Nederland te zeer het philosophisch onderwijs gekenmerkt, juist door de overdreven orientatie naar de Oostzijde. En hoewel elk absoluut oordeel hier zeker ongepast zou zijn, mag deze zienswijze thans wel eens overwogen worden, aangezien heroriëntatie op Engeland en Amerika zeker veel voordeelen biedt, waar de wetenschap in elk geval nooit dermate hinderlijk arrogant pleegt te zijn, ook al wil men het typisch Nederlandsche karakter in de eerste plaats tot zijn recht laten komen.

Er zijn echter nog meer redenen het onderwijs in de wijsbegeerte principieel in beschouwing te nemen, juist als men het als algemeen vormend onderwijs ziet, tot op zekere hoogte verplicht voor elken student, op grond van het feit dat men later in de maatschappij ook eenige geestelijke leiding verwacht. Wil de maatschappij in een Universiteit nog iets meer zien dan een hoogere ambachtschool, die haar leerlingen voor de hooger bezoldigde betrekkingen opleidt, dan zal uit den opzet van het onderwijs moeten blijken in hoeverre men tegen de gevaren van de niet te vermijden specialisatie bewust waakt. Tevens valt hier uit af te leiden of men principieel erkent dat in het maatschappelijk leven ook de vrije geest zijn rol te spelen heeft, want is dit het geval, dan zal men in niet mindere mate dan aan het economische ook aan het geestelijke leven leiding moeten geven, daar hier in nog veel ernstiger mate anarchie en ontsporing dreigen. Tot nu toe heeft men dit gevaar volkomen over het hoofd gezien, omdat het zich nooit zoo direct in catastrofale verschijnselen als hongersnood, werkloosheid, overproductie etc. openbaart.

Dit beteekent echter allerminst dat verwante symptomen hier niet zouden voorkomen, al storen ze niet direct en voor elk duidelijk zichtbaar den gang van het uiterlijke leven. Maar hoe afkeerig in theorie wellicht ook van het materialisme, in feite beschouwt de

overheid overal daar den geest als een soort natuurlijke bovenbouw, waar zij wel het economische, maar, in een valschen schijn van neutraliteit, niet het geestelijke leven in haar ordenende zorg betrekt. Deze zorg beteekent hier niet de organisatie en uitbreiding van scholen, maar de doelbewuste leiding van het onderwijs zelf, waarvan de grondslagen, zeker in tijden als deze, steeds weer opnieuw critisch doordacht moesten worden. Want overal waar men in een te groot liberalisme de behartiging der waarheid en der geestelijke waarden overlaat aan particulieren, openbaren zich de anarchie en de onverschilligheid, waarvan handige „gangsters" altijd weer misbruik maken. Geen als neutraliteit vermomd materialisme of positivisme, maar een weldoordachte geestelijke bezinning dient aan de leiding der overheid allereerst hier ten grondslag te liggen, wil al het verdere werk, ook en juist dat op economisch gebied, vrucht dragen.

Dit geldt in zeer hooge mate voor Indië, waar de leerlingen der Universiteit in vele gevallen nog minder geestelijken inhoud van huis uit meebrengen dan in Holland het geval is. Want ook zonder den invloed van het milieu te overdrijven, zal het duidelijk zijn, dat de tegenstellingen hier grooter zijn dan elders. Dit oordeel impliceert echter geenszins een depreciatie van de inheemsche cultuur, die op zich zelf vele waardevolle elementen bevat, die zeker niet te verwerpen zijn, maar het wil slechts op het feit wijzen, dat de afstand hiervan tot het aan de Universiteit onderwezene noodwendig zeer groot is.

Het mag aan deze universiteit maar om één ding gaan: om de vorming van bewust levende menschen, die beseffen dat er in dezen voor hen dubbel zwaren overgangstijd bijzondere eischen worden gesteld. Want door den overgang van de oude naar de nieuwe cultuur en de gebruikelijke overschatting van academische graad en diploma dreigt het geestelijk leven toch al in het gedrang te komen, al is hiervoor op zich zelf zeker wel een gezonde belangstelling aanwezig.

Wil men dus op geestelijk gebied eenige leiding verwachten, wil men iets anders dan de steeds meer oppervlakkige, en voor de cultuur zeker niet ongevaarlijke kennis van het lager, middelbaar en hooger onderwijs, dan zal men hiervoor de organen moeten scheppen. Want geen van de bestaande instellingen is ook maar in de verte in staat de problemen, die hiermede samenhangen, te overzien; een geheel nieuwe opzet wordt hiervoor vereischt, die alleen

dan kans van slagen heeft als men van de Universiteit het juiste gebruik zal weten te maken.

Deze universiteit dient dus menschen af te leveren, die weten dat het in het persoonlijk en maatschappelijk leven om waarheid en waarden gaan moet, die niet als het gras van zelf uit den grond groeien, maar die eerst welbewust veroverd en verzorgd moeten worden. De vorming en leiding van de geestelijke gesteldheid der samenleving moet mede het doel zijn van de Universiteit, zoodat niet meer, zooals thans gebeurt, particuliere willekeur of een verouderde en niet meer te verantwoorden levensbeschouwing, zij het vaak onbewust, o.a. den inhoud van de pers, het onderwijs, de radio in al zijn geledingen bepalen. Zulk een proces is niet te forceeren, en met name zal de opleiding van onderwijzers en leeraren hierbij van groot belang zijn, maar reeds dadelijk zou b.v. de inhoud der leerboeken uit dit oogpunt nader onderzocht kunnen worden, waarbij de geestelijke achtergrond en het geestelijk belang in de allereerste plaats overwogen behooren te worden.

De vrees, dat de geestelijke vrijheid op deze wijze in het gedrang zou komen, getuigt alleen van een volkomen eenzijdige opvatting van dit begrip, want de vrijheid van thans op geestelijk gebied is pure anarchie en onverschilligheid, waarvan de wereld, wil zij nog een toekomst hebben, zoo gauw mogelijk verlost dient te worden.

Daarom mag het onderwijs in de philosophie niet naar Hollandsch voorbeeld bestaan in het onderricht in een bepaald systeem. Waar er zoovele problemen zijn en blijven en waar de betrekkelijkheid van alle menschelijk geestesleven den laatsten tijd in de moderne wetenschap steeds duidelijker aan den dag treedt, hebben wij de groote gevaren van dergelijke gesloten, alles verklarende systemen niet te onderschatten, juist ter wille van de geestelijke vrijheid, die niet door welke philosophische richting ook bedreigd mag worden. Dergelijke systemen zijn tenslotte het product van een verouderd optimisme, waarin naast veel waarheid ook veel hoogmoed schuilt, een hoogmoed en een zelfgenoegzaamheid, die de huidige crisis in het bijzonder kenmerken. Wie in het besef van de eigen absoluutheid de wereld aan haar zelf overlaat, verraadt daardoor de hoogheid der eigen beginselen en vervalt in dat defaitisme, dat in academische kringen het eerst bestreden moet worden in het juiste besef dat ook de wetenschap tot het leven behoort.

In de wijsbegeerte heeft de jonge mensch zich te bezinnen op den zin van het menschelijk leven, op zijn waarheid en zijn waar-

den, die hij als levensbeginselen te erkennen en te dienen heeft. Ook in de maatschappij heeft hij er naar te streven, dat niet het botte eigenbelang zegeviert, maar dat de geest zijn invloed kan uitoefenen, hetgeen volstrekt geldt voor een samenleving, die zich door democratische beginselen wil laten leiden. Hier heeft de overheid in de allereerste plaats een taak, want zij erkent den mensch als geestelijk wezen, die binnen de grenzen door het algemeen belang gesteld, recht heeft op zijn vrijheid. Voor deze overheid is het hierom ook van primair belang, dat in het politieke leven de oppositie op een behoorlijk peil staat, wil zij haar taak naar behooren kunnen vervullen. Waar opvoeding en onderwijs juist op de allerbelangrijkste punten schromelijk tekort schieten, doordat zij niet veel meer dan technische kennis bijbrengen en wellicht juist hierdoor zeer hooge waarden vernietigen, daar kan men van de oppositie in deze landen niet veel meer verwachten dan de echo van allerlei reeds lang verouderde, uit het Westen overgenomen politieke eischen en een plat opportunisme, dat evenzeer voor de gemeenschap van geen waarde is. Een dergelijke politiek moet onvruchtbaar blijven tot groote schade voor overheid en volk beide, daar zij tot geen doelbewust en weloverwogen handelen leiden kan.

En ook het godsdienstig leven in de maatschappij moet kwijnen, zoo de overheid, te beginnen met haar universiteit, er niet naar streeft aan de geestelijke belangen van het geheel al haar aandacht te wijden. Het peil der samenleving is niet gediend door officieele neutraliteit en onverschilligheid, want alleen van een opgewekt leven, ook op deze gebieden, is voor de samenleving heil te verwachten; ook hier kan de bestaande stagnatie slechts dan worden opgeheven als er eenig werkelijk begrip komt van de problemen, die hier liggen, en dan alleen zal het godsdienstig gesprek tusschen de verschillende groepen vruchtbaar gevoerd kunnen worden als men over den aard hiervan inderdaad heeft leeren nadenken.

Zoo zijn er vele redenen om aan te dringen op een veel meer bewuste, geestelijke politiek, die voor een democratische overheid de volstrekte voorwaarde is voor het slagen harer plannen op welk ander terrein ook. Want alleen de mensch, die zich rekenschap geeft van het doel en het motief zijner daden, heeft zich de geestelijke vrijheid verworven, die de voorwaarde is voor dit welslagen. Deze vrijheid bereikt men niet door zich aan allerlei dogmata te binden in den waan, dat de absolute waarheid voor altijd in een

systeem onveranderlijk vast ligt; integendeel, deze vrijheid bereikt men door zich allereerst van een dergelijken waan te bevrijden.

Daarom moet er aan de Indische Universiteit geen schoolsche philosophie gedoceerd worden, die uit den tijd is, omdat het systeem steeds meer een schoone illusie zal blijken. Deze tijd stelt aan de huidige leiding andere, veel meer directe en concrete eischen, hij vraagt menschen die hun beperktheid naast hun menschelijke grootheid als reëel erkennen, hun rechten naast hun verplichtingen jegens zich zelf en de wereld. Daaruit volgt de eisch om geen systemen, maar om den mensch zelf op wijsgeerige wijze te bestudeeren, den mensch van het Oosten en van het Westen, elk in verband met de eigen cultuur en de eigen denkwijzen, den mensch, die in zoo rijke verscheidenheid zoo lang gestreden heeft om inzicht in de vele vragen van godsdienstigen, ethischen, kennistheoretischen en metaphysischen aard. Welke antwoorden hij op al zijn vragen gevonden heeft, kan ook voor ons van zeer veel belang zijn, als men dit alles maar steeds in de nauwste betrekking tot den mensch zelf ziet, die in zijn relatie tot menschheid en cosmos ons tenslotte het eenig ware, concrete en reëele probleem is, dat men nooit diep en zuiver genoeg kan verstaan.

Daarom moet alle wijsgeerige bezinning op dezen mensch gericht zijn in heel den rijkdom zijner typische verscheidenheid. De vraag naar het menschelijk wezen en zijn beginselen, de wijsgeerige anthropologie moet daarom voor alles hier onderwezen worden, omdat men zoo niet enkel theoretische verheldering, maar ook praktische levensleiding geeft, die de mensch van dezen tijd meer dan ooit noodig heeft, wil hij zich zelf als geestelijk wezen handhaven en de eigen beginselen niet steeds meer verloochenen en wil er een gezonde maatschappij kunnen ontstaan.

RATIONALISATIE DER BANKA TINWINNING

DOOR Ir. A. L. TER BRAAKE
(OUD-HOOFD DER B. T. W.)

Het is een klein aantal exportproducten, dat thans aan Nederlandsch-Indië een onschatbare waarde geeft voor Nederland en zijn bondgenooten: rubber, olie, kina en ook tin. Het tin neemt daarbij een bijzondere plaats in, omdat het niet alleen sterk gevraagd en hoog geprijsd is, maar ook omdat het een grondstof is, die in dit land zeer goedkoop kan worden gewonnen, zoodat een aanzienlijk verschil tusschen kostprijs en marktprijs in staat stelt tot het maken van zeer groote winsten. En deze winsten vloeien voor een groot deel in 's Lands schatkist, aangezien het tin op Banka gewonnen wordt door een Landsbedrijf en omdat het mijnbedrijf op Billiton en Singkep in handen is van een gemengde onderneming, waarbij het Indische Gouvernement groot-aandeelhouder is.

Het is thans reeds eenige jaren geleden, dat vele gemoederen in onrust verkeerden door bestaande plannen der Regeering om de drie Indische tinbedrijven onder één leiding te brengen, de z.g. tintusie-plannen, en — hoewel reeds in 1934 door minister Colijn daarvoor het initiatief was genomen — had in September 1939 bij het uitbreken van den oorlog in Europa het voorstel zijn eindbestemming: staatsblad of archief, nog niet bereikt. Sedertdien wordt er niets meer van vernomen. Bij de behandeling van het betreffende Regeeringsvoorstel in Volksraad en Tweede Kamer werd veel kritiek gehoord, kritiek, welke in zakelijkheid eenigszins tekort schoot en sterk door sentiment werd beheerscht.

Het fusie-voorstel had tot doel aan de Indische tinbedrijven een zoodanigen beheersvorm te geven, dat een zoo rationeel mogelijke ontginning der Indische tinafzettingen was gewaarborgd, d.w.z. dat in den loop der jaren het grootst mogelijke fiscale voordeel zou worden bereikt. Dit doel was alle moeite van het fusie-voorstel zeker ten volle waard en indien de Regeering door alle kritiek, die werd uigeoefend, thans van meening is, dat dit plan niet voor verwezenlijking vatbaar is, zoo zal het zeker wenschelijk zijn het gestelde doel op andere wijze te bevorderen.

In het bijzonder moet thans naar een zoo rationeel mogelijke ontginning van het Indische tinbezit worden gestreefd, nu de oorlogstoestand dit als een gebiedende eisch stelt. De vraag naar tin is zóó groot als nooit te voren en de internationale restrictiebepalingen leggen practisch geen enkele rem op aan de ontwikkeling der productie. Het voordeel, dat deze omstandigheden meebrengen, dient tot het uiterste te worden benut ten bate van het Land, niet het minst omdat de tinverkoop helpt aan de zoo noodige buitenlandsche deviezen.

Doch wellicht krachtiger nog zal deze eisch moeten worden gesteld als de groote vraag naar tin mocht verminderen, als derhalve de productie moet worden ingekrompen en de marktprijs inzakt, toekomstbeelden, welke zeker onder de oogen dienen te worden gezien.

Het internationale quotum voor de tinproductie varieerde in de laatste jaren aanzienlijk, zooals onderstaand overzicht laat zien.

1931	65,4 — 77,7 %	1937	100 — 110 %
1932	33,3 — 56,2 %	1938	35 — 70 %
1933	33,3 %	1939	35 — 120 %
1934	40 — 50 %	1940	80 — 130 %
1935	40 — 80 %	1941	130 %
1936	85 — 105 %		

In werkelijkheid waren de variaties nog scherper als men de kwartaalwijzigingen beschouwt, die meermalen met terugwerkende kracht plaats vonden. Ondanks internationale afspraken dus zijn groote variaties in de productieplannen noodig geweest. Het is duidelijk, dat hooge eischen moeten worden gesteld aan de beheerende organen der tinbedrijven om deze sprongen op zoo juist mogelijke wijze uit te voeren. Zoo juist mogelijk, dat beteekent: de gestelde productie behalen, tegen zoo laag mogelijken kostprijs,

dus met verkrijging van een zoo hoog mogelijke winst, onder inachtneming van gezonde bedrijfseconomische beginselen. Het spreekt van zelf, dat deze laatste zich evenzeer kunnen wijzigen met veranderende omstandigheden.

De indiening van het fusie-plan door de Regeering bewees, dat Zij de noodzakelijkheid van een radicale wijziging in den bestaanden toestand inzag, dat Zij besefte hoe weinig de oude bedrijfsorganisatie — in het bijzonder die der Banka Tinwinning en der bijbehoorende departementale organen — aan die hooge eischen beantwoordde. Zij beoogde immers het beheer van Banka in andere handen te leggen, namelijk in die, welke ook Billiton en Singkep beheeren. Dit inzicht was de basis van het fusieplan.

Uit de verschillende stukken, die ter toelichting bij het Regeeringsvoorstel werden overgelegd en uit de woorden van den Regeeringsgemachtigde, bij de behandeling daarvan in den Volksraad gesproken, blijkt ten duidelijkste hoe zeer de Regeering overtuigd is van de noodzaak verbetering te brengen in de bestaande beheersfiguur op Banka. Eenige aanhalingen kunnen dat verduidelijken.

De Memorie van Toelichting zegt o.a. :

„Een sedert vele jaren gevoelde en dan ook herhaaldelijk in „beschouwing genomen belemmering van het bedrijf is gelegen „in zijn afhankelijkheid van de landsbegrooting en van de lands„administratie."

Deze Memorie wijst er verder op „tot welke schade voor het Land het gebrek aan soepelheid voert, dat aan den huidigen bedrijfsvorm inhaerent is."

Verder :

„. . . . Zooals reeds gezegd, heeft de bedrijfsleiding zelve „meermalen voorgesteld, het bedrijf de zoo dringend noodige „soepelheid te verzekeren door den band met de landsbegrooting „en met de landsadministratie losser en het bedrijf „zelfstandig" „te maken. De geest der landsadministratie is bovendien een geheel „andere dan die voor het voeren van een bedrijf wordt vereischt."

„. . . . Wanneer het — als in casu — uitsluitend er om gaat „een winstbedrijf zoo hoog mogelijke baten te doen opleveren „voor 's Lands kas, moet men vooral een open oog hebben voor „de realiteit."

In de Memorie van Antwoord aan den Volksraad schrijft de Regeering :

„. . . . De vraag of de in de Memorie van toelichting ver-
„melde belemmeringen, welke het Bankabedrijf door zijn huidigen
„bedrijfsvorm ondervindt, niet te breed worden uitgemeten
„. . . . meent de Regeering ontkennend te moeten beantwoor-
„den. Zonder te kort te doen aan het vooral in de latere jaren op
„Banka verrichte zeer verdienstelijke werk, wordt het mogelijk
„geacht de rendabiliteit van genoemd bedrijf nog belangrijk op
„te voeren, door het geheel op commercieele leest te schoeien."

De Regeeringsgemachtigde verklaarde bij de behandeling in den Volksraad o.a.:

„. . . . Het is dus niet alleen noodig te beschikken over
„ervaren, in het werk doorkneede technische deskundigen, doch
„bovendien moet een continue, streng commercieele leiding ver-
„zekerd zijn."

„. . . . Hoofdzaak is, dat het bedrijf gesteld wordt onder een
„continue, in alle opzichten deskundige leiding; het mag wel als
„zeker worden aangenomen, dat een aldus beheerd bedrijf de
„hoogst mogelijke baten zal opleveren. Deze hoogste graad van
„deskundigheid is bij het landsbedrijf niet voldoende verzekerd;
„het is practisch niet altijd mogelijk onder de ambtenaren een
„bedrijfsleider te vinden, die voor 100 % aan de te stellen eischen
„voldoet, terwijl ook het toezicht veelal berust bij terzake niet ten
„volle deskundigen, die bovendien slechts een klein gedeelte van
„hun tijd voor dit belangrijke bedrijf beschikbaar hebben."

„. . . . Het daartoe noodige orgaan (voor de opperste leiding)
„moet samengesteld zijn uit personen van gezag in vraagstukken
„op het gebied der bedrijfseconomie, die hun volle aandacht daar-
„aan kunnen geven."

„. . . . Ik meen te mogen constateeren, dat het uitgangspunt
„van de Regeering, dat het Bankabedrijf door zijn afhankelijkheid
„van de landsbegrooting en van de landsadministratie te veel
„belemmerd wordt, door verschillende sprekers als juist wordt
„erkend."

Met deze aanhalingen kan worden volstaan om aan te toonen, dat de Regeering het destijds dringend noodig achtte verandering te brengen in de bestaande organisatie, in het bijzonder in den beheersvorm, d.w.z. in de leiding door een overheidsorgaan, zooals een departement van algemeen bestuur, zoowel wegens de ongeeigendheid van een dergelijk orgaan voor het geven der meest doelmatige leiding, als wegens de remmende administratieve voor-

schriften, waaraan het bedrijfsbeheer door een dergelijk orgaan noodzakelijkerwijs is gebonden. Deskundigheid en soepelheid zijn de eischen, die ter bereiking van het meest gewenschte bedrijfsresultaat, het duidelijkst in de Regeeringswoorden doorklinken.

Zooals reeds uit de gedane aanhalingen is gebleken, steunt de erkenning der Regeering van dezen ongewenschten toestand op het oordeel van diverse Banka-bedrijfsleiders. Eén dezer — ir. P. Hövig — heeft reeds in 1922 in een publicatie in Koloniale Studiën van zijn meening naar buiten doen blijken, later gevolgd door Publicatie No. 15 van de Vereeniging voor Studie van Koloniaal Maatschappelijke Vraagstukken. Thans — zoovele jaren later — dient geconstateerd te worden, dat in wezen nog heel weinig is gewijzigd. De beheersvorm, met al zijn bezwaren, is dezelfde gebleven en al zijn er, met name in de toepassing der begrootingswetgeving, eenige wijzigingen ten goede ingevoerd, de noodzaak tot verbetering blijft onveranderd bestaan.

Gold deze uitspraak vóór den 10en Mei 1940, nu ons land in oorlog is en Nederlandsch-Indië zich tot het uiterste moet inspannen om het bereiken van het oorlogsdoel te bevorderen, dient het vraagstuk van de rationalisatie der Banka Tinwinning eerst recht een spoedige en voor deze tijden bevredigende oplossing te krijgen. Stonden in normale tijden vele bezwaren aan een dergelijke oplossing in den weg, deze groote tijd is er een, die groote maatregelen noodzakelijk en mogelijk maakt. Heilige huisjes vallen thans gemakkelijker omver dan vroeger.

Juist in de nu heerschende omstandigheden doen zich bij het beheer van een groot mijnbedrijf velerlei moeilijkheden voor — en het ziet er naar uit, dat deze eerder toe dan af zullen nemen — die het bestaan van deskundigheid en soepelheid bepaald noodzakelijk maken. Elke poging dient te worden gedaan om te geraken — en spoedig — tot de beste oplossing, die onder de zoo zeer gewijzigde omstandigheden kan worden gevonden.

De ontwerper van het fusie-plan meende deze oplossing te moeten zoeken in nauwe aansluiting met den particulieren tinmijnbouw in Indië, in den vorm van een gemengd bedrijf, met het Land als grootsten aandeelhouder en onder directie van de Billiton Maatschappij. Hij zag dus in deze directie en de achter haar staande organisatie een waarborg voor deskundigheid, in den naamlooze-vennootschapsvorm een waarborg voor soepelheid in het bedrijfsbeheer.

De buitenstaander zal wellicht eenigszins sceptisch staan tegenover die Regeeringsuitspraak, welke opgesloten ligt in de voorgestelde oplossing, welke de Billiton Mij. en het begrip deskundigheid zoo zeer aan elkander koppelt en welke bedoelde deskundigheid in het bijzonder stelt tegenover het Banka-beheer.

Toch is dat begrijpelijk. Het Departement van Verkeer en Waterstaat te Bandoeng, dat de groote lijnen in dat beheer vaststelt, gegroeid uit het oude Departement voor Openbare Burgerlijke Werken, is onvoldoende ingesteld op het leiden van een groot mijnbedrijf, met zijn steeds wisselende aspecten en eischen. De verschillende departements-organen hebben allicht de neiging bedrijfszaken op gelijke wijze te bezien en te behandelen als aangelegenheden, de algemeene overheidszorg betreffend. Zij staan, door gebrek aan persoonlijk contact en door gebrek aan plaatselijke kennis en inzicht in de specifieke bedrijfsmoeilijkheden, noodzakelijkerwijs vreemd tegenover de telkens zich wijzigende vraagstukken, die om een oplossing vragen. Ook de Dienst van den Mijnbouw is niet het orgaan, dat voldoet aan den eisch, welke de Regeeringsgemachtigde terecht stelt, namelijk, dat dat orgaan „moet samengesteld zijn uit personen van gezag in vraagstukken op het gebied der bedrijfseconomie, die hun volle aandacht daaraan kunnen geven."

De praktijk heeft geleerd, dat de leiding van dien dienst te Bandoeng slechts bij hooge uitzondering opgedragen kan worden aan personen, die volkomen vertrouwd zijn met het bedrijf op Banka. Bovendien kan van „volle aandacht" voor tinaangelegenheden zeker geen sprake zijn, door het groote aantal andere belangrijke zaken, dat door Mijnbouw dient te worden behartigd, doch bovendien door de zeer beperkte personeelsbezetting op het eigenlijke hoofdkantoor van dien dienst. De beperking der formatie, eenige jaren geleden op bezuinigingsgronden tot stand gebracht, heeft zelfs genoopt tot overdracht van enkele dienstafdeelingen aan het departement.

Het contact met het bedrijf op Banka, dat zoo goed als uitsluitend onderhouden wordt door 3 à 4 bezoeken 's jaars van den bedrijfsleider aan Bandoeng, blijft vrijwel beperkt tot enkele specifiek departementale onderwerpen, als begrooting, personeelsformatie, financieele resultaten, jaarwerk, e.d. Personeelsgebrek maakt het onmogelijk om iemand — onder leiding van het diensthoofd — speciaal met Banka-aangelegenheden te belasten. Van een „con-

tinue, streng commercieele leiding" — zooals de Regeeringsgemachtigde terecht voor Banka wenschte — kan zeker niet worden gesproken.

Van uitnemend belang voor een bedrijf als dat der Banka Tinwinning is de personeelsvoorziening. Ten slotte moet het werk door den mensch geleid en voor een belangrijk deel verricht worden, ook al speelt de machine in den tinmijnbouw een steeds belangrijker rol. En hoe meer dit laatste het geval is, des te hooger eischen dienen er aan het personeel te worden gesteld. De bedrijfsuitkomsten hangen voor een zeer groot deel af van een quantitatief en vooral qualitatief goede personeelsvoorziening. Geconstateerd dient te worden, dat de bestaande personeelsvoorwaarden ongeschikt zijn om te verkrijgen hetgeen de Regeeringsgemachtigde bij de behandeling van het fusieplan in den Volksraad noemde : een corps van ,,ervaren, in het vak doorkneede deskundigen". Ook hij stelde vast : de ,,hoogste graad van deskundigheid is bij het landsbedrijf niet verzekerd." Dit heeft ongetwijfeld betrekking op alle categorieën personeel van hoog tot laag. Zeer speciaal geldt ten aanzien van personeelsaangelegenheden de reeds aangehaalde uitspraak : ,,De geest der landsadministratie is bovendien een geheel andere dan die voor het voeren van een bedrijf wordt vereischt."

De organisatie bij den particulieren tinmijnbouw is zoowel op het directiekantoor als in het bedrijf ongetwijfeld een veel betere. Personen met jarenlange ervaring in het bedrijf zijn in de directie opgenomen en worden geplaatst bij den directiestaf. Op velerlei wijze wordt een actief contact onderhouden met het bedrijf, zoodat ontvangen cijfergegevens duidelijk spreken, de ontwikkeling van het bedrijf, meer dan in hoofdlijnen, wordt meebeleefd, de invloed van allerlei factoren en plaatselijke omstandigheden kan worden begrepen, de beteekenis van nieuwe behoeften kan worden aangevoeld, enz. Doch ook kan van directie-zijde, indien noodig, op vruchtbare wijze initiatief worden genomen en actief leiding worden gegeven. De vele beperkende voorschriften op personeelsgebied, welke formatie, bezoldiging, woningregeling en zooveel andere zaken bij den overheidsdienst bepalen, ontbreken hier of zijn in overeenstemming met de bedrijfsbelangen, zoodat naar behoefte en met succes een beroep op de arbeidsmarkt kan worden gedaan voor het aantrekken van die krachten, welke gewenscht zijn.

Dat het accent van deskundigheid op de particuliere directie valt, is derhalve begrijpelijk. Doch ook in het bedrijf zelf zijn daarvoor betere waarborgen dan in een overheidsbedrijf als op Banka. Theoretisch zou zulks niet het geval behoeven te zijn, maar in de praktijk is het dit wel, gelijk ook door den Regeeringsgemachtigde werd erkend. Het spreekt van zelf, dat ook in het bedrijf zelf — en daar in versterkte mate — de personeelsvoorwaarden een belangrijke rol spelen. Tusschen Banka en Billiton zijn op dit laatste terrein dan ook zeer markante verschillen aan te wijzen, vanaf de regeling voor den eenvoudigen toekang tot die voor den hoogsten beambte.

In haar Memorie van Antwoord vermeldt de Regeering, dat ondanks het „vooral in de latere jaren op Banka verrichte zeer verdienstelijke werk" belangrijke verbetering van de rendabiliteit mogelijk wordt geacht. Ongetwijfeld heeft het „verdienstelijke werk", waarop hierbij de aandacht werd gevestigd, betrekking op de aanzienlijke verlaging van den kostprijs, welke sedert 1933 kon worden behaald. Uit onderstaand overzicht blijkt deze duidelijk.

Jaar	Productie in quintalen	Tinrijkheid kg tin per m^3 grond	Kostprijs per q. inclusief rente en afschrijving
1930	219.428	0,87	*f* 109,16
1931	173.940	0,80	113,33
1932	114.503	0,81	124,30
1933	80.640	0,77	117.03
1934	116.060	0,91	74,19
1935	99.189	0,76	68,10
1936	181.261	0,90	49,79
1937	221.424	0,87	49,07
1938	182.007	0,73	63,16
1939	180.846	0,72	62,82
1940	224.844	0,74	54,70

Aangezien uit den aard der zaak de kostprijs belangrijk wordt beïnvloed door den omvang der productie en door den rijkdom van den bewerkten grond, zijn ook daaromtrent cijfers in het overzicht vermeld. Het best vergelijkbaar zijn de resultaten van de

jaren 1930 en 1937, omdat zoowel productie als tinrijkdom van die jaren ongeveer gelijk waren. Het blijkt dan, dat de kostprijs per quintaal tin in 1937 minder dan de helft is geweest van die in 1930. Ongetwijfeld een zeer fraai resultaat, waarop men in Banka terecht trotsch kan zijn. Een bijzonder karakter krijgt die verbetering evenwel als men weet, dat deze voor een zeer belangrijk deel het gevolg was van bedrijfsreorganisatie na een studie in het jaar 1933 door twee Banka-ingenieurs van werkwijze en organisatie op Billiton. Ook van de gelegenheid, dat thans twee baggermolens van Billiton op Banka werkzaam zijn, maakt men gebruik om zich lessen ten nutte te maken.

Hoewel uit plaatselijk contact bij studiereizen, zooals in bovenbedoeld verband plaats vond, ongetwijfeld belangrijk voordeel te putten valt, zal dit bij volledige samenwerking uit den aard der zaak veel grooter kunnen zijn.

Had het fusie-voorstel door de onbetwistbaar bestaande deskundigheid en soepelheid der Billiton-bedrijfsorganisatie een zeer aantrekkelijke zijde, thans kan van een verwerkelijking van dit plan in den voorgestelden vorm zeker geen sprake zijn. Ook al zou de wensch daartoe bestaan, de tijdsomstandigheden maken het onmogelijk de daarvoor noodige wettelijke regeling tot stand te brengen. Het zou evenwel de moeite van een aandachtig onderzoek zeker waard zijn of de in het fusieplan vervatte grondgedachte, namelijk rationalisatie der Banka Tinwinning door nauwe samenwerking met den particulieren mijnbouw, niet in anderen vorm te bereiken zou zijn.

Want juist nu, nu de tijdsomstandigheden het aantal moeilijkheden in het mijnbedrijf aanzienlijk hebben doen toenemen, nu de productie vrijwel ongelimiteerd dient te worden opgevoerd en een periode van inkrimping vermoedelijk in het verschiet ligt, zou uit een intensieve samenwerking der drie Indische tinbedrijven groot voordeel kunnen worden getrokken ten bate van de Indische gemeenschap.

In dezen tijd van bijzondere eischen van efficiency, van personeelsgebrek, van moeilijke materiaal-aanschaffing, van productieuitbreiding, van zich wijzigende smeltbelangen, enz. is versnippering van energie meer dan ooit uit den booze. Thans staan twee verkooporganisaties naast elkaar, een onvoldoend uitgeruste directie te Bandoeng en een zooveel beter geëquipeerde directie te

Batavia doen overeenkomstig werk, aanschaffing van gelijksoortige goederen geschiedt langs twee geheel verschillende wegen, het naast elkaar bestaan van twee groepen personeel verhindert de meest doelmatige benutting van de beschikbare werkkrachten, ertsverschepingen naar dezelfde smelterijen vinden langs twee afzonderlijke kanalen plaats, enz.

Wel is reeds een tweetal baggermolens, toebehoorend aan de Gemeenschappelijke Mijnbouw Maatschappij „Billiton" op Banka werkzaam, doch de ontginningswerkzaamheden worden geheel zelfstandig door genoemde maatschappij verricht, zonder verder organisatorisch verband met de Banka Tinwinning. Deze maatregel werd uitsluitend genomen om, door bewerking van een zooveel rijker terrein op Banka dan op Billiton beschikbaar is, de Indische tinproductie op te voeren. De ervaringen bij deze „platonische" samenwerking opgedaan, doen de verwachtingen omtrent een meer innig contact der beide producenten onder leiding van de deskundige Billiton-directie zeker goed zijn.

De vorm van een dergelijke samenwerking Banka-Billiton-Singkep, die om vele andere redenen niet dezelfde kan zijn als van een fusie, zou wellicht gevonden kunnen worden in een exploitatie-contract, waarbij aan de Billiton Mij. de geheele ontginning op Banka door haar eigen organisatie — en met detacheering van het thans aanwezige Banka-personeel bij die maatschappij — wordt opgedragen op zekere voorwaarden. Deze vorm van intensieve samenwerking zou binnen de bestaande bepalingen, welke het bedrijf op Banka regelen, mogelijk zijn, uiteraard met aanpassing van verschillende detailregelingen.

Waar thans gestreefd dient te worden naar de hoogst bereikbare bedrijfsresultaten, moet elke poging tot bedoelde rationalisatie als een groot landsbelang gezien worden, zoodat er alle reden is een plan daartoe met voortvarendheid te onderzoeken. In de landen, welke als bondgenooten aan onze zijde strijden, zijn wel ingrijpende maatregelen getroffen ter bereiking van doelen, die men in overeenkomstig verband voor oogen had. De door de Regeering zoo duidelijk uitgesproken erkenning van de ondoelmatigheid van de bestaande overheidsorganisatie op Banka mag in dezen tijd niet zonder meer genegeerd worden nu de opvoering der bedrijfsresultaten in den tinmijnbouw een levensbelang is voor Nederlandsch-Indië.

HET STATUUT VAN WESTMINSTER EN HET BRITSCHE GEMEENEBEST

DOOR Mr. H. D. VAN WERKUM

De betrekkingen tusschen de Dominions en het Vereenigd Koninkrijk rusten thans op het vaste fundament van het Statuut van Westminster van 1931, waarin de staatkundige ontwikkeling van de Dominions voor een belangrijk gedeelte wettelijk gekristalliseerd is.

Onder leiding van Canada sedert 1847 vindiceerden de belangrijkste Engelsche koloniën in de tweede helft der negentiende eeuw de volledige zeggenschap in de regeling en het bestuur hunner inwendige aangelegenheden (self-government).

Op dien historischen weg der evolutie passeerden zij, met uitzondering van Ierland, gelijksoortige fasen van kroonkoloniebestuur, „representative" en „responsible" government.

Kenmerk van den eersten regeeringsvorm is de autocratische uitoefening van het gezag door een gouverneur, uitsluitend verantwoordelijk aan de Britsche Regeering, bijgestaan door een benoemden uitvoerenden en wetgevenden raad.

Ook onder den tweeden regeeringsvorm handelt de gouverneur op eigen gezag en verantwoordelijkheid, bijgestaan door een benoemden uitvoerenden raad, doch deelt hij de wetgevende macht met een gekozen volksvertegenwoordiging.

Daarentegen moet onder den derden (parlementairen) regeeringsvorm de gouverneur handelen *op het advies van ministers*, die het vertrouwen bezitten van de volksvertegenwoordiging en aan haar verantwoording verschuldigd zijn.

Zoo was b.v. Nieuw-Zeeland in de periode van 1840 — 1852 eene kroonkolonie, totdat bij de Constitution Act van 1852 aan haar „representative" government werd toegekend. De overgang naar „responsible" government kwam in 1856 op zeer eenvoudige wijze tot stand. De Staatssecretaris schreef namelijk een brief aan den nieuwen gouverneur, Kolonel Gore Browne, waarin deze werd geïnstrueerd „to secure the co-operation of the Assembly in his policy, by entrusting its administration to such men as could command a majority". Daarbij werd dezelfde methode gevolgd, die Lord Durham in 1839 t.a.v. Canada had voorgesteld in zijn beroemde „Report on the Affairs of British North America".

Op het gebied van de *buitenlandsche* aangelegenheden verliep de ontwikkeling minder snel.

In het Durham-rapport waren de buitenlandsche betrekkingen en de handel onttrokken aan het zelfbestuur der koloniën. Zoolang deze beperkingen van kracht bleven, waren de koloniale regeeringen in menig opzicht ondergeschikt aan de Britsche Regeering. Naar al naar gelang deze verdwenen, ontwikkelde zich de huidige „equal status". Zoo hadden in den loop der negentiende eeuw de Dominions belangrijke bevoegdheden verworven in zake het sluiten van *handelsverdragen,* met behoud van de „diplomatic unity" van het Britsche Rijk.

Maar ook in een andere sfeer van internationale betrekkingen, die van de z.g. *technische vraagstukken* (posterijen, industrieele eigendom enz.) ontwikkelde zich de bevoegdheid van de Dominions om verdragen te sluiten door hun eigen afgevaardigden, zij het na machtiging van de Britsche Regeering.

Ondanks deze vermeerdering van bevoegdheden verklaarde Mr. Asquith, de Minister-President van Groot- Brittannië, op de Imperiale Conferentie van 1911 nog, dat het gezag van de Engelsche Regeering in zulke ernstige aangelegenheden als de leiding van de buitenlandsche politiek en het sluiten van verdragen, *niet kon worden gedeeld.*

Derhalve was de gelijkheid van status in de staatkundige practijk nog verre van volledig.

Hetzelfde gold van de wettelijke theorie.

Zoo verklaarde in 1912 Oppenheim, de toenmalige Engelsche autoriteit op dit gebied, dat „they (the Dominions) have no international position whatever".

De wereldoorlog van 1914, die het staatkundige en maatschappelijke leven van zooveel staten en volkeren revolutioniseerde, was bestemd om ook de betrekkingen tusschen de verschillende deelen van het Britsche Rijk te revolutioniseeren.

Hoewel de Imperial War Conference van 1917 de staatkundige herziening (readjustment) van deze betrekkingen uitstelde tot na den oorlog (inter arma silent leges), sprak zij nochtans de overtuiging uit, dat deze gebaseerd zou zijn op „a full recognition of the Dominions as autonomous nations of an Imperial Commonwealth" en erkende zij het recht van de Dominions „to an adequate voice in foreign policy and in foreign relations".

De toelating van hunne afzonderlijke delegaties tot de Vredesconferentie was de beslissende stap in de ontwikkeling van den internationalen status van de Dominions.

De belangrijkste van de daarop volgende gebeurtenissen was zonder twijfel de toelating van de Dominions tot het afzonderlijk lidmaatschap van den Volkenbond.

Bovendien gingen zij na den oorlog eigen verdragen sluiten, ook ten aanzien van andere dan commercieele en technische kwesties.

Ook verwierven zij de bevoegdheid om diplomatieke vertegenwoordigers aan te stellen en te ontvangen.

Eerst door de Imperiale Conferentie van 1926 werd uitvoering gegeven aan de resolutie van 1917. De motieven, welke de beweging opnieuw stimuleerden, waren van gecompliceerden aard. Generaal Hertzog, de Premier van Zuid-Afrika, was naar de Conferentie gegaan met de bedoeling om het recht van afscheiding van Engeland op te eischen. Canada had juist een staatkundige crisis doorgemaakt als gevolg van de weigering van den Gouverneur-Generaal Lord Byng om het Parlement te ontbinden op verzoek van den Premier, Mr. Mackenzie King.

De Iersche Vrijstaat, die in 1922 den Dominion-Status had verworven, was daardoor lid geworden van de Conferentie en zeer radicaal gezind.

Hoewel Australië en Nieuw-Zeeland tevreden waren met hunne positie in het Britsche Gemeenebest, waren zij nochtans ter wille van de eensgezindheid bereid om in veranderingen te berusten.

Op 25 October 1926 werd door de Imperiale Conferentie een commissie ingesteld onder voorzitterschap van Lord Balfour om alle kwesties, samenhangende met „Inter-Imperial Relations", te onderzoeken. In haar rapport — evenals het Durhamrapport

een mijlpaal in de koloniale geschiedenis — stelde zij op den voorgrond, dat ,,nothing would be gained by attempting to lay down a Constitution for the British Empire".

Maar wel was het van belang om de betrekkingen tusschen het Vereenigd Koninkrijk en de Dominions te definieeren. Deze definitie werd door haar vastgelegd in de z.g. Balfour-declaration en door de Imperiale Conferentie overgenomen. Deze formule luidde als volgt: ,,They are autonomous Communities within the British Empire, equal in status, in no way subordinate one to another in any aspect of their domestic or external affairs, though united by a common allegiance to the Crown, and freely associated as members of the Britisch Commonwealth of Nations".

In deze verklaring werden derhalve buiten de wet om drie onbetwistbare elementen van ,,Dominion Status" opgenomen. In de eerste plaats was een Dominion een territoriale gemeenschap *binnen het Britsche Rijk*, welke in de eerste plaats trouw verschuldigd was aan den Koning tezamen met Groot-Brittannië. In de tweede plaats was de status van een Dominion gelijk aan dien van Groot-Brittannië en in de derde plaats was een Dominion vrijwillig verbonden met Groot-Brittannië.

Maar, zooals de commissie opmerkte : ,,Equality of status is the root principle governing our Inter-Imperial Relations".

Desniettemin liet de *conventioneele* Balfourverklaring een groote hoeveelheid *wettelijke* beperkingen bestaan, welke geacht konden worden de Dominions te binden. ,,Existing administrative, legislative and iudicial forms", zeide de commissie ,,are admittedly not wholly in accord with the position as described in this Report. Most of these forms date back to a time well antecedent to the present state of constitutional development".

Immers was het zelfbestuur van de Dominions geleidelijk en natuurlijk gegroeid, in tegenstelling met de staatkundige ontwikkeling van Britsch-Indië, waar een ,,prescribed goal and a prescribed method" door de Engelsche Regeering was gevolgd.

Bovendien waren verschillende staatkundige conventies in strijd met het gelijkheidsbeginsel. Het was het werk van de Conferenties van 1926, 1929 en 1930 om de bestaande wettelijke en conventioneele beperkingen af te schaffen, zoodat de *inwendige souvereiniteit* van de Dominions niet langer betwijfeld kon worden.

Het valt op dat in de Balfour-declaratie de term ,,Dominion Status" *niet* voorkomt. Daaronder verstaat men de staatkundige

en internationale positie van de Dominions, welke deels wordt beheerscht door regels van wettelijk recht en rechterlijke beslissingen, deels door niet-wettelijke regelen. De belangrijkste dier wettelijke regels worden thans gevormd door het statuut van Westminster. De belangrijkste dier niet-wettelijke regels worden thans gevormd door de staatkundige conventies, waaromtrent overeenstemming is bereikt op de Imperial Conferences van 1926 en 1930 en welke zijn neergelegd in de rapporten dier conferenties. Beiderlei soort regels moeten worden samengevoegd voor een juist begrip van *die constitutioneele positie* der Dominions, welke wordt aangeduid met den term „Dominion Status".

Het Inter-Imperial Relations Committee van 1926 wist omtrent eenige van de bestaande ongelijkheden overeenstemming te bereiken n.l. t.a.v. den titel van Zijne Majesteit den Koning, den status van den Gouverneur-Generaal en het beroep op het Iudicial Committee van de Privy Council.

T.a.v. de overige vraagstukken stelde zij voor om het onderzoek op te dragen aan eene speciale commissie van deskundigen. Als gevolg hiervan kwam er te Londen van 8 October tot 4 December 1929 eene Conferentie bijeen on the Operation of Dominion Legislation and Merchant Shipping Legislation. Dit rapport (het z.g. O.D.L.-rapport) werd door de Imperiale Conferentie van 1930 goedgekeurd. Ten slotte werd het resultaat neergelegd in het Statuut van Westminster, dat, na goedkeuring door de parlementen van de Dominions, door het Britsche Parlement op 11 December 1931 werd vastgesteld. [1])

Bij de opening van het Parlement werd het door Koning George V aangekondigd als „a measure designed to make clear the powers of Dominions Parliaments and to promote the spirit of free-co-operation amongst Members of the British „Commonwealth of Nations". Australië, Nieuw- Zeeland en New- Foundland waren niet bijzonder ingenomen met het verwerken van de bestaande conventies van het Rijk in een Statuut. Bij de bespreking van het wetsontwerp in het Parlement van Nieuw- Zeeland zeide de Premier Mr. Forbes o.a. dat Nieuw- Zeeland slechts uit collegialiteit berust had in den door de andere Dominions gevolgden koers. Het zelfde standpunt werd ingenomen door andere parlementsleden. Zoo betwijfelde Sir F. Dillon Bell in het Hoogerhuis of de vaststelling van het Statuut de ontbinding van het Britsche Rijk niet zou bevorderen.

[1]) De tekst is als bijlage hierachter opgenomen

Voor een juist begrip van de beteekenis van het Statuut is het noodzakelijk eerst nauwkeurig de resoluties na te gaan welke door de beide Imperiale Conferenties van 1926 en 1930 werden aangenomen, in de eerste plaats die, welke *niet* zijn overgenomen in de inleiding en de bepalingen van het Statuut. Deze resoluties beoogden de practijk van het staatsrecht aan het gelijkheidsbeginsel aan te passen, hetzij door herziening van de wetgeving, hetzij door de methode van conventioneele verandering, in onderling verband en samenhang.

In de eerste plaats werd de Titel van den Koning in de Royal Titles Act van 1901 omschreven als „George V, bij the Grace of God, of the United Kingdom of Great Britain and Ireland and of the British Dominions beyond the Seas King, Defender of the Faith, Emperor of India" door the Royal and Parliamentary Titles Act 1927 gewijzigd in dien van „George V, bij the Grace of God, of Great Britain and Ireland and the British Dominions beyond the Seas King, Defender of the Faith, Emperor of India".

Door deze wijziging zijn de aardrijkskundige termen „Great Britain" and „Ireland" in de plaats gekomen van den politieken term „the United Kingdom of Great Britain and Ireland", welke geen rekening hield met het afzonderlijk bestaan van den Ierschen Vrijstaat als Dominion sinds 1922.

In verband hiermede werd ook de titel van het Parlement veranderd in dien van „Parliament of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland".

In de wijziging van den naam van het Parlement komt die politieke beteekenis daarvan scherper tot uitdrukking dan in die van den Koninklijken titel, waarin de geografische aanduiding de verandering verdoezelt.

De essentieele eenheid, welke de oude imperiale souvereiniteit in de internationale wetgeving voortzet, is *thans dus het Vereenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland.*

Het probleem van den status van den Gouverneur-Generaal werd opgelost door de toepassing van staatkundige conventies. In de eerste plaats bestond er de kwestie van zijn status met betrekking tot de Ministers van het Dominion. In 1926 werd verklaard dat de G.G. van een Dominion met betrekking tot alle belangrijke regeeringszaken in dezelfde verhouding zou staan tot zijn ministers als de Engelsche Koning. De tweede kwestie — de betrekking van den G.G. tot de Britsche Regeering — werd

in dezen zin opgelost, dat hij niet de vertegenwoordiger of agent van de Britsche Regeering zou zijn, maar *uitsluitend de vertegenwoordiger (the counterpart) van den Engelschen Koning.*

Het imperialistisch gezinde Nieuw-Zeeland was niet bereid om de resolutie van de imperiale conferentie op dit stuk uit te voeren en handhaafde den G.G. in zijne positie van agent der Britsche Regeering.

De functies, welke den Gouverneur-Generaal in de andere Dominions zijn ontnomen, werden overgedragen aan de High Commissioners in de Dominions, die het tegenbeeld vormen van de High Commissioners voor de Dominions in Londen.

In verband met deze verandering in de positie van den G.G. rees onmiddellijk de vraag naar de uitoefening zijner bevoegdheid met betrekking tot het onderwerpen van wetten der Dominions aan de Koninklijke goedkeuring (de z.g. reservation). Dit recht was oorspronkelijk een waardevol element geweest voor de contrôle op de wetgeving der Dominions, maar was niet in overeenstemming met het gelijkheidsbeginsel.

De conferentie van 1930 verklaarde dat, indien een wet gereserveerd moest worden, de beslissing genomen moest worden in overeenstemming met de Dominion Regeering en niet met die van Engeland. Zoo was wederom door eene conventie de uitoefening van deze bevoegdheid geregeld. Indien het recht van reservation voortvloeide uit bepalingen in de constituties der Dominions, waren zij bevoegd de noodige stappen te doen om deze af te schaften.

Indien zij zelve daartoe niet bevoegd waren, zou het Parlement van het Vereenigd Koninkrijk daartoe de noodige medewerking verleenen. Zoo eischt b.v. in Nieuw-Zeeland de Constitution Act van 1852 dat elke wet tot wijziging van het salaris van den Gouverneur-Generaal of van de kleine som daarin gewaarborgd voor inheemsche zaken, gereserveerd zal worden.

Door het Britsche Parlement is in de artikelen 5 en 6 van het Statuut de bevoegdheid tot reservation op grond van de bepalingen van de Merchant Shipping Act 1894 en van de Colonial Courts of Admiralty Act 1890, met betrekking tot de Dominions afgeschaft.

In tegenstelling tot de z.g. reservation van wetten was de figuur van d i s a l l o w a n c e (de bevoegdheid van de Kroon om wetten van de Dominions binnen bepaalden tijd te vernietigen) in 1926 practisch reeds in onbruik geraakt.

Omtrent deze bevoegdheid werd in 1930 verklaard dat „the power of disallowance can no longer be exercised in relation to Dominion legislation".

Dienovereenkomstig zouden de Dominions, zoo noodig met medewerking van het Britsche Parlement, de betrekkelijke bepalingen uit hunne constituties kunnen verwijderen.

Op het gebied van de buitenlandsche betrekkingen werd door de conferentie van 1926 het recht van de Dominions erkend om zonder de formeele medewerking van de Britsche Regeering verdragen met vreemde mogendheden te sluiten, behoudens de verplichting tot voorafgaande consultatie van de leden van het Britsche Gemeenebest, indien z.g. „group questions" daarbij betrokken waren (men denke aan handelsverdragen, internationale luchtverbindingen enz.)

Op de Imperiale Conferenties van 1926 en 1930 werden derhalve, op basis van het O.D.L. rapport 1929, verschillende belangrijke en veelomvattende resoluties aangenomen. Deze zijn in hoofdzaak verwerkt in conventies en locale wetgeving. Terzelfder tijd echter zijn andere bestaande wettelijke ongelijkheden weggenomen door de bepalingen van het Statuut van Westminster, welke wij thans in beschouwing willen nemen.

In 1907 had de Colonial Conference den conventioneelen term „Dominion" aanvaard voor de beschrijving van die gedeelten van de „British Dominions beyond the Seas", welke in het genot waren van zelfbestuur.

Wettelijke erkenning vond deze term in enkele wetten als b.v. onder de Royal Titles Act 1901. Echter was krachtens de Interpretation Act 1889 de conventioneele term „Dominion" begrepen in den wettelijken term „colony", want deze omvatte zoowel de koloniën met als zonder zelfbestuur.

Ter opheffing van deze anomalie is in artikel 1 van het Statuut van Westminster bepaald, dat de uitdrukking „Dominion" beteekent de Dominion van Canada, de Commonwealth van Australië, de Dominion van Nieuw-Zeeland, de Unie van Zuid-Afrika en de Iersche Vrijstaat, terwijl artikel 11 hieraan toevoegt, dat de uitdrukking „Colony" geen betrekking zal hebben op een Dominion of eenige provincie of staat, deel uitmakende van een Dominion". Deze definitie van „Dominion" krachtens enumeratie geeft geen uitsluitsel omtrent de criteria welke den status van een Dominion bepalen.

Eenerzijds beteekent het feit dat een gemeenschap in artikel 1 is genoemd niet, dat deze nu ook Dominion Status bezit (zooals b.v. het geval is met New Foundland sedert 1933). Anderzijds sluit het feit dat een gemeenschap *niet* in artikel 1 is genoemd, niet uit, dat deze nu ook geen Dominion Status zou kunnen bezitten (zooals b.v. t.z.t. met Indië het geval zou kunnen zijn).

De deelen van het Statuut van Westminster, die handelen over de betrekkingen tusschen het Parlement van het Vereenigd Koninkrijk en de Parlementen van de Dominions, zijn vervat in de paragraphen 2 en 3 van de inleiding en in de artikelen 2 t/m 6. Het meest verrassende kenmerk van deze deelen is dat in hetzelfde staatstuk in de inleiding de constitutioneele conventies zijn opgenomen en in de artikelen de positieve inhoud van wettelijke voorzieningen. Nergens kan dan ook frappanter beeld worden teruggevonden van de wisselwerking tusschen wet en conventie als in de ontwikkeling van het Britsche Gemeenebest.

De inleiding tot het Statuut is niet geheel samengesteld uit constitutioneele conventies. De overige paragraphen maken in het algemeen melding van de reeks stappen, die geleid hebben tot de vaststelling van het Statuut. Zoo wordt in paragraaph 1 medegedeeld, dat de afgevaardigden van de verschillende leden van het Britsche Gemeenebest op de Imperiale Conferenties van 1926 en 1930 samenwerkten in het ontwerpen van de verklaringen en de resoluties neergelegd in de rapporten van die conferenties. Paragraaph 4 maakt bekend, dat het voor het bekrachtigen van deze verklaringen en resoluties noodzakelijk was om een wet te doen vaststellen door het Parlement van het Vereenigd Koninkrijk. Volgens paragraaph 5 hebben de verschillende Dominions verzocht om en ingestemd met de vaststelling van een zoodanige wet.

Hoewel de Imperiale Conferenties de souvereiniteit van het Britsche Parlement erkenden, is nochtans getracht dit beginsel te verzoenen met de „established constitutional position". In verband hiermede is zoowel in paragraaph 3 van de inleiding als in artikel 4 van het Statuut bepaald, dat geen wet van het Parlement van het Vereenigd Koninkrijk, vastgesteld na de inwerkingtreding van het Statuut, zich zal uitstrekken of zal geacht worden zich uit te strekken tot een Dominion als deel van de wet van die Dominion, tenzij uitdrukkelijk daarin verklaard is, dat „that Dominion has requested, and consented to, the enactment thereof". Dit verzoek en deze toestemming beteekenen, in het geval van Australië, het verzoek en

de toestemming van het Parlement en de Regeering van Australië en in de gevallen van de overige Dominions, het verzoek en de toestemming alleen van hunne resp. Regeeringen.

Deze clausule is naar strikt recht nietig, omdat de souvereiniteit van het Britsche parlement daardoor beperkt wordt. Hoewel ,,no law it makes can deprive it of the supremacy over that law", nochtans heeft dit Parlement zichzelf vrijwillig gebonden door de constitutioneele conventie van paragraaph 3, welke rechtskracht bezit in het geheele Britsche Rijk. Twijfel hieromtrent heeft in de Unie van Zuid- Afrika geleid tot de opname van een artikel 2 in de ,,Status of the Union Act 1934", waarin na de verklaring, dat ,,the Parliament of the Union" shall be ,,the sovereign legislative power in en over the Union" als volgt wordt voortgegaan : ,,No Act of the Parliament of the United Kingdom and Northern Ireland passed after the eleventh day of December, 1931, shall extend, or be deemed to extend, to the Union as part of the law of the Union, unles extended thereto by an Act of the Parliament of the Union". De bedoeling hiervan was dat, ook wanneer het Britsche Parlement een wet had vastgesteld op verzoek en met toestemming van de Unie, in elk geval nog een wet van de Unie noodig zou zijn. Dit wat betreft de macht van het Britsche Parlement om wetten te maken, welke rechtskracht zouden bezitten *als deel van de wetgeving in de Dominions*. Bovendien is het Britsche Parlement krachtens eene constitutioneele conventie, welke echter niet voorkomt in het Statuut van Westminster ,verplicht om bij zijn wetgeving, die de belangen van de Dominions mocht raken, vooraf met hen overleg te plegen.

Naast den algemeenen regel is in paragraaph 2 van het Statuut een conventie opgenomen, handelende over een bijzonder onderwerp van gemeenschappelijk belang voor Groot-Brittannië en de Dominions n.l. de *troonsopvolging*.

Immers zoolang ,,common allegiance to the Crown" een essentieel element blijft van Dominion Status, zoolang is de handhaving en de regeling van de monarchie een zaak van aller belang.

In verband hiermede is in paragraaph 2 bepaald, dat voor elke verandering in de wet op ,,the Succession to the Throne or the Royal Style and Titles", de toestemming vereischt is zoowel van de Parlementen van *alle* Dominions als van het Parlement van het Vereenigd Koninkrijk. Deze regel kreeg onverwachts bijzondere beteekenis als gevolg van den troonsafstand van Koning Edward

VIII in 1936, toen de staatrechtelijke vraag rees of wel in overeenstemming hiermede was gehandeld.

Ter tegemoetkoming aan de verlangens van de Dominions, die niet gedwongen wenschten te worden om den wetgevenden band met het moederland te verbreken, werd in artikel 10 van het Statuut bepaald, dat de artikelen 2 t/m 6 niet van toepassing zouden zijn op de Dominions van Australië, Nieuw-Zeeland en New-Foundland, tenzij uitdrukkelijk aanvaard door het betrokken Parlement. Zoolang dit niet is geschied, geldt voor Nieuw-Zeeland het de constitutioneele conventie van paragraaf 3 aanvullende artikel 4 niet.

Wat Australië betreft, is, naar ik meen, in 1938 een „Statute of Westminster Adoption Bill" tot stand gekomen.

De suprematie van het Britsche Parlement was mede gebaseerd op de Colonial Laws Validity Act 1865. Deze wet was vastgesteld met de bedoeling om de beteekenis van den vagen regel dat de koloniale wetgeving niet in strijd mocht zijn met de beginselen van de Engelsche wet, duidelijk te omlijnen. Immers had in het begin van de zestiger jaren der vorige eeuw Mr. Justice Boothy van het Hooggerechtshof van Zuid-Australië de meening verkondigd, dat koloniale wetten in strijd met de „common law of England", nietig waren.

In verband hiermede werd in artikel 2 van de Colonial Laws Validity Act 1865 de nietigheid uitgesproken van elke koloniale wet, indien en voorzoover in strijd met een wet van het Britsche Parlement. Terzelfder tijd verklaarde echter artikel 3, dat geen koloniale wet nietig was op grond van strijd met de "Law of England".

Deze bepalingen breidden zonder twijfel de werkingssfeer van de koloniale wetgeving belangrijk uit. De Colonial Laws Validity Act was dus „an enabling Act, not a restrictive or disabling Act".

Aangezien de leer van de z.g. repugnancy, waardoor de Dominionwetgeving gesubordineerd was aan die van het Britsche Parlement, zich niet verdroeg met de onderlinge gelijkheid van Status, werd in artikel 2 lid 1 van het Statuut bepaald, dat „The Colonial Laws Validity Act, 1865, shall not apply to any law made after the commencement of this Act by the Parliament of a Dominion", waardoor het criterium van repugnancy op grond van strijd met een wet van het Britsche Parlement geëlimineerd werd. Opdat echter het oude en vage criterium van strijd met de common-law niet weer zou

herleven, werd ten aanzien van dit punt eene uitdrukkelijke voorziening in artikel 2 lid 2 van het Statuut opgenomen.

Het behoeft geen betoog, dat door de toekenning van deze „full legislative powers", de geheele federale structuur van de Dominions Canada en Australië ontwricht zou kunnen worden.

In verband hiermede werd in de artikelen 7, 8 en 9 van het Statuut imperatief voorgeschreven, dat geen bevoegdheid geacht zou worden te zijn overgedragen om de grondwetten van de Dominions Canada, Australië en Nieuw-Zeeland te wijzigen of te herroepen anders dan op den ouden voet. De exceptie met betrekking tot de constitutie van Nieuw-Zeeland was geen gevolg van eene federale kwestie, maar van de daar bestaande oppositie tegen veranderingen van status met de strekking om de Dominions souvereine staten te maken.

In de eerste plaats was het dus de bedoeling van het Statuut om te verzekeren, dat het Britsche Parlement *slechts dan en zoo* zou wetgeven, wanneer een Dominion daarom vroeg en daarin toestemde. In de tweede plaats dat waar door het Britsche Parlement reeds wetgeving had plaats gevonden of mocht plaats vinden, het Parlement van het Dominion de bevoegdheid zou hebben om elke zoodanige wet te herroepen of te wijzigen.

Ten einde allen twijfel uit te sluiten omtrent de grenzen van de wetgevende macht der Dominions in zake visscherij, belasting, koopvaardij, luchtvaart, onwettige immigratie, smokkelhandel enz., werd in artikel 3 van het Statuut verklaard, dat het Parlement van een Dominion ook „full power" bezat om wetten te maken met *extra-territoriale werking*. De bedoeling hiervan was om aan een Dominion de bevoegdheid te verleenen zijne wetgeving buiten de driemijlsgrens van toepassing te verklaren op zijn eigen onderdanen en hen te onderwerpen aan zijn eigen rechtspraak, wanneer zij binnen zijn jurisdictie kwamen.

Een aantal onderwerpen was tot dusver in het algemeen belang centraal geregeld door het Britsche Parlement — zooals b.v. de nationaliteit en de koopvaardij. Opdat dit algemeen belang door afzonderlijke regeling niet geschaad zou worden, werd overeengekomen, dat de Parlementen van de Dominions evenals die van het Vereenigd Koninkrijk geen wetten zouden vaststellen zonder vooraf ter zake onderling overleg te hebben gepleegd en overeenstemming te hebben verkregen. Ten aanzien van de koopvaardij werd zelfs een uitdrukkelijke overeenkomst gesloten, welke in het geheele Britsche Rijk van kracht werd tegelijk met de inwerkingtreding

van het Statuut. Zoo trad uniformiteit door vrijwillige afspraak in de plaats van uniformiteit opgelegd door één overheerschend Parlement aan ondergeschikte wetgevende lichamen.

Ten slotte was er nog de wettelijke ongelijkheid, voortvloeiende uit het bestaan van het recht van beroep van de gerechtshoven in de Dominions op en met speciale vergunning van het Iudicial Committee van de Privy Council.

Ter zake van dit beroepsrecht werd op de Conferentie van 1926 slechts verklaard, dat kwesties daaromtrent zouden worden beslist in overeenstemming met de verlangens van de daarbij in de eerste plaats betrokken Rijksdeelen. Dienovereenkomstig hebben enkele Dominions dit recht beperkt of afgeschaft. Daarentegen beschouwt Nieuw-Zeeland het Iudicial Committee als een integreerend bestanddeel van zijn rechtsstelsel.

In het Report of the Committee on Inter-Imperial Relations is de *internationale status* van de Dominions uitdrukkelijk erkend.

De vraag, welke hierbij rijst, is of de Dominions uit een oogpunt van internationaal recht beschouwd moeten worden als *souvereine staten*. Deze kan niet zonder meer beantwoord worden met een verwijzing naar hunne bijzondere positie in den Volkenbond.

Keith (The Dominions as Sovereign States 1938 blz. 54) komt tot de conclusie, dat „in a *large sense* (wij cursiveeren) the Dominions are really and unquestionably States of international law". Er is één eenheid (het Britsche Rijk), die in het internationaal recht het souvereine gezag uitoefent en daarnaast zijn er vijf Dominions, die een minder completen internationalen status bezitten en samen met het Vereenigd Koninkrijk het Britsche Gemeenebest vormen. Hoewel het bestaan van dit Gemeenebest officieel wordt erkend in verschillende rapporten, bezit het geenerlei internationalen status.

Hoewel de Dominions dus een eigen afzonderlijke internationale rechtspersoonlijkheid bezitten, kunnen zij toch niet op één lijn gesteld worden met onafhankelijke souvereine staten.

Immers is de formeele structuur van het Britsche Rijk de uitdrukking van twee fundamenteele constitutioneele beginselen — het beginsel van het uitvoerende prerogatief van de Kroon en het beginsel van de suprematie van het Britsche Parlement. Hoewel deze beginselen verzwakt zijn door het Statuut van Westminster, zijn zij echter geenszins geheel verdwenen. Zoo hebben wij gezien dat de wettelijke suprematie van het Britsche Parlement nog bestaat, getuige de vaststelling van het Statuut van Westminster

zelf. Echter is deze door eene constitutioneele conventie eene suprematie geworden, welke in het geval van de Dominions alleen wordt uitgeoefend met toestemming van de betrokken Dominion.

Behalve deze *wettelijke band*, vormt het beroep op het Iudicial Committee van de Privy Council, ondanks alle beperkingen, door de verschillende Dominions gesteld of alsnog te stellen, nog steeds een *rechtsband* door het geheele Rijk. Bovendien werd in het Balfour-rapport bijzondere nadruk gelegd op de positie van den Koning als de *uitvoerende* eenheidsband door het geheele Rijk. Ook bestaat er een grondig verschil tusschen de wederzijdsche betrekkingen tusschen de Rijksdeelen met die tusschen souvereine staten. Deze betrekkingen worden niet beheerscht door het internationale recht, maar zijn constitutioneel van aard. Zoo vallen de tusschen de Rijksdeelen gesloten overeenkomsten als van Ottawa, niet onder het bereik van de *meestbegunstigingsclausule* in handelsverdragen met vreemde mogendheden.

De samenhang tusschen de verschillende Rijksdeelen berust op gevoelens en conventies, welke het practisch onmogelijk maken om de onderlinge verhouding in vaststaande staatsrechtelijke klassen als statenbond, personeele unie enz. in te deelen. Deze is meer te beschouwen als een wettelijk „partnership", voor gemeenschappelijke doeleinden (P. J. Noel Baker, The Present Iuridical Status of the British Dominions in International Law 1929 blz. 371).

De voornaamste vorm van deze samenwerking komt tot uiting in de periodieke *Imperiale Conferenties*. In den strikten zin van het woord zijn de resoluties van deze Conferentie van Regeeringen verantwoordelijk aan Parlementen, die de beslissing moeten nemen. Zooals Mr. Mackenzie King tijdens de Conferentie van 1937 opmerkte „Its function is not to formulate or declare policy". De constitutie van het Britsche Rijk berust dus op deze resoluties en op hare goedkeuring door de Parlementen als de werkbasis voor haar practische uitvoering.

Na de totstandkoming van het Statuut van Westminster viel er in de politiek der Dominions, met uitzondering van die van Australië en Nieuw-Zeeland, een tendens te bespeuren om de souvereiniteit en onafhankelijkheid te bevestigen en de groote beteekenis van imperiale samenwerking in het belang van de internationale politiek te onderschatten. Er bestond dus wel eenige reden voor de vrees van Sir F. Dillon Bell, dat het Statuut de ontbinding van het Britsche Rijk zou bevorderen.

Deze nationalistische politiek vond mede uitdrukking in de oprichting van allerlei handelsbarrières tegenover Europeesche landen, ja — zelfs tegenover Engeland was de handelspolitiek, ondanks het Verdrag van Ottawa in 1932, eenzijdig georiënteerd. Er leefde in de Dominions weinig begrip van en belangstelling voor de buitenlandsche politiek, tenzij deze hun materieele belangen onmiddellijk raakte.

Deze negatieve en bekrompen houding kenmerkte ook de defensiepolitiek van de Dominions. Ondanks het gelijkheidsbeginsel werd de last van de bescherming der handelsroutes en het op peil houden der vlootsterkte van het Britsche Rijk, bij voorkeur op de schouders van de Engelsche Regeering afgewenteld. Er bestond de uiterste tegenzin om voor de defensie iets anders te doen dan het *uiterste minimum.*

Slechts Nieuw-Zeeland schonk een belangrijke bijdrage voor de Singapore-basis, hoewel deze in werkelijkheid ontworpen was voor de bescherming van *alle* Dominions.

Uit politieke en economische overwegingen voerde Australië dezelfde politiek van versterking der *imperiale defensie* zoowel te land, ter zee als in de lucht. De overige Dominions wilden niet erkennen, dat de Rijksdefensie een probleem was, dat slechts in nauwe samenwerking op den grondslag van een vast omlijnd plan kon worden opgelost. De Dominions Canada, Zuid-Afrika en de Iersche Vrijstaat interesseerden zich uitsluitend voor de *locale defensie.* Canada vertrouwde gedeeltelijk op de Monroe-leer en zag de rechtvaardigheid niet in van een billijke bijdrage in de kosten van verdediging van den Pacific, waardoor deze ernstig werd verzwakt. Maar voor een krachtig gezamenlijk optreden is, behalve bijdragen in personeel en materieel, ook eenheid van opleiding en organisatie onmisbaar.

Het belangrijkste symbool van imperiale samenwerking was het Imperial Defence Committee. Echter waren de Dominions Canada en Zuid-Afrika slechts bereid om enkele punten aan haar oordeel te onderwerpen en weigerden zij mede te werken tot de instelling van een Imperialen Defensie-Raad, die kon worden belast met de regeling der defensie langs imperiale lijnen.

Geen wonder dat de fascistische staten hoe langer hoe meer overtuigd raakten van de waardeloosheid der democratieën, geopenbaard in den duidelijken onwil van de leden der Commonwealth om een gemeenschappelijke defensie-politiek te voeren

en in de besliste isolatie van Canada, de Unie en den Ierschen Vrijstaat.

Het behoeft dan ook geen betoog dat, toen in September 1939 de oorlog uitbrak, de Dominions op defensiegebied volkomen onvoorbereid waren en een kolossalen achterstand hadden in te halen.

Anderzijds bewees de loyale eensgezinde medewerking van alle bevolkingsgroepen in de Dominions dat de verzwakking der constitutioneele banden door het Statuut van Westminster niet geleid had tot verzwakking van het saamhoorigheidsgevoel, doch de innerlijke kracht van de geheele politieke structuur daardoor veeleer was verstevigd. Wederom waren in de geschiedenis van het Britsche Rijk de imperiale banden „though light as air, as strong as iron" gebleken.

Met uitzondering van den Ierschen Vrijstaat, die door zijn neutraliteitspolitiek zich feitelijk heeft afgescheiden van het Britsche Rijk, is dit ondanks de zware beproeving van dezen oorlog gebleven „an indestructible union of indestructible States". Een eenheid, die niet berust op totalitairen staatsdwang, maar op vrije samenwerking tusschen vrije volkeren.

Modjokerto, April 1941.

THE STATUTE OF WESTMINSTER, 1931

An Act to give effect to certain resolutions by Imperial Conferences held in the years 1926 and 1930.

(22 Geo. 5, c. 4) [11 Dec. 1931].

WHEREAS the delegates of His Majesty's Governments in the United Kingdom, the Dominion of Canada, the Commonwealth of Australia, the Dominion of New Zealand, the Union of South Africa, the Irish Free State and Newfoundland, at Imperial Conferences hold at Westminster in the years of our Lord nineteen hundred and twinty-six and nineteen hundred and thirty did concur in making the declarations and resolutions set forth in the Reports of the said Conferences.

And whereas it is meet and proper to set out by way of preamble to this Act that, inasmuch as the Crown is the symbol of the free association of the members of the British Commonwealth of Nations, and as they are united by a common allegiance to the Crown, it would be in accord with the established constitutional position of all the members of the Commonwealth in relation to one another that any alteration in the law touching the Succession to the Throne or the Royal Style and Titles shall hereafter require the assent as well of the Parliaments of all the Dominions as of the Parliament of the United Kingdom :

And whereas it is in accord with the established constitutional position that no law hereafter made bij the Parliament of the United Kingdom shall extend to any of the said Dominions as part of the law of that Dominion otherwise than at the request and with the consent of that Dominion :

And whereas it is necessary for the ratifying, confirming and establishing of certain of the said declarations and resolutions of the said Conferences that a law be made and enacted in due form by authority of the Parliament of the United Kingdom :

And whereas the Dominion of Canada, the Commonwealth of Australia, the Dominion of New Zealand, the Union of South Africa, the Irish Free State and Newfoundland have severally requested and consented to the submission of a measure to the Parliament of the United Kingdom for making such provision with regard to the matters aforesaid as is hereafter in this Act contained.

Now, therefore, be it enacted by the King's most Excellent Majesty by and with the advice and consent of the Lords Spiritual and Temporal, and Commons in this present Parliament assembled, and by the authority of the same, as follows :

1. In this Act the expression „Dominion" means any of the following Dominions, that is to say, the Dominion of Canada, the Commonwealth of Australia, the Dominion of New Zealand, the Union of South Africa, the Irish Free State and Newfoundland.

2.-(1) The Colonial Laws Validity Act, 1865, shall not apply to any law made after the Commencement of this Act by the Parliament of a Dominion.

(2) No law and no provision of any law made after the commencement of this Act by the Parliament of a Dominion shall be void or inoperative on the ground that it is repugnant to the law of England, or to the provisions of any existing or future Act of Parliament of the United Kingdom, or to any order, rule or regulation made under any such Act, and the powers of the Parliament of a Dominion shall include the power to repeal or amend any such Act, order, rule or regulation in so far as the same is part of the law of the Dominion.

3. It is hereby declared and enacted that the Parliament of a Dominion has full power to make laws having extra-territorial operation.

4. No Act of Parliament of the United Kingdom passed after the commencement of this Act shall extend, or be deemed to extend, to a Dominion as part of the law of that Dominion, unless it is expressly declared in that Act that that Dominion has requested, and consented to, the enactment thereof.

5. Without prejudice to the generality of the foregoing provisions of this Act, ections seven hundred and thirty-five and seven hundred and thirty-six of the Merchant Shipping Act, 1894, shall be construed as though reference therein to the Legislature of a British possession did not include reference to the Parliament of a Dominion.

6. Without prejudice to the generality of the foregoing provisions of this Act, section four of the Colonial Courts of Admiralty Act, 1890 (which requires certain laws to be reserved for the signification of His Majesty's pleasure or to contain a suspending clause), and so much of section seven of that Act as requires the approval of His Majesty in Council to any rules of Court for regulating the practice and procedure of a Colonial Court of Admiralty, shall cease to have effect in any Dominion as from the commencement of this Act.

7.-(1) Nothing in this Act shall be deemed to apply to the repeal, amendment or alteration of the British North America Acts, 1867 to 1930, or any order, rule or regulation made thereunder.

(2) The provisions of section two of this Act shall extend to laws made by any of the Provinces of Canada and to the powers of the legislatures of such Provinces.

(3) The powers conferred by this Act upon the Parliament of Canada or upon the legislatures of the Provinces shall be restricted to the enactment of laws in relation to matters within the competence of the Parliament of Canada or of any of the legislatures of the Provinces respectively.

8. Nothing in this act shall be deemed to confer any power to repeal or alter the Constitution or the Constitution Act of the Commonwealth of Australia or the Constitution Act of the Dominion of New Zealand otherwise than in accordance with the law existing before the commencement of this Act.

9.-(1) Nothing in this Act shall be deemed to authorize the Parliament of the Commonwealth of Australia to make laws on any matter within the authority of the Parliament or Government of the Commonwealth of Australia.

(2) Nothing in this Act shall be deemed to require the concurrence of the Parliament or Government of the Commonwealth of Australia in any law made by the Parliament of the United Kingdom with respect to any matter within the authority of the States of Australia, not being a matter within the authority of the Parliament or Government of the Commonwealth of Australia, in any case where it would have been in accordance with the constitutional practice

existing before the commencement of this Act that the Parliament of the United. Kingdom should make that law without such concurrence.

(3) In the application of this Act to the Commonwealth of Australia the request and consent referred to in section four shall mean the request and consent of the Parliament and Government of the Commonwealth.

10.-(1) None of the following sections of this Act, that is to say, sections two, three, four, five and six, shall extend to a Dominion to which this section applies as part of the law of that Dominion unless that section is adopted by the Parliament of the Dominion, and any Act of that Parliament adopting any section of this Act may provide that the adoption shall have effect either from the commencement of this Act or from such later date as is specified in the adopting Act.

(2) The Parliament of any such Dominion as aforesaid may at any time revoke the adoption of any section referred to in subsection (2) of this section.

(3) The Dominions to which this section applies are the Commonwealth of Australia, the Dominion of New Zealand and Newfoundland.

11. Notwithstanding anything in the Interpretation Act, 1889, the expression 'Colony', shall not, in any Act of the Parliament of the United Kingdom passed after the commencement of this Act, include a Dominion or any Province or State forming part of a Dominion.

12. This Act may be cited as the Statute of Westminster, 1931.

BESLECHTING VAN ARBEIDSGESCHILLEN ALS SLUITSTUK VAN DE RECHTSVERHOUDING TUSSCHEN WERKGEVERS EN WERKNEMERS IN NEDERLANDSCH-INDIË II

DOOR Mr. F. J. DOMELA NIEUWENHUIS

In het eerste gedeelte van dit opstel werd aangestipt hoe in Nederland de beslechting van arbeidsgeschillen is geregeld en hoe in Ned.-Indië dit vraagstuk werd aangevat. Daarbij bleek, dat met de voor den oorlog bestaande voorzieningen h.t.l. nog lang geen afdoende regeling van dit vraagstuk werd bereikt, eenerzijds doordat de noodzaak daartoe zich niet in blijvende mate even sterk deed gevoelen, anderzijds doordat de speciale verhoudingen, welke nu eenmaal in een koloniale maatschappij bestaan, de oplossing van dit vraagstuk uitermate moeilijk maken, vnl. als gevolg van het ontbreken van een goede organisatie van alle werknemersgroepen h.t.l.

Bij het opzetten van een systeem ter voorkoming dan wel ter beslechting van arbeidsgeschillen zijn in den loop der jaren tal van moeilijkheden ondervonden.

In de eerste plaats diende de vraag te worden beantwoord of de Overheid dwingend in deze materie moet ingrijpen. m.a.w. of Zij de partijen in geschil zou dwingen de beslechting van het geschil in handen te leggen van een onpartijdigen derde, een bemiddelingsinstantie, een arbiter of arbitrage-commissie of een

scheidsgerecht, dan wel of de Overheid alleen het systeem zou willen huldigen om het aan partijen zelf over te laten onderlinge geschillen te beslechten. Een tusschenstandpunt deed zich voor, indien de Overheid zich ertoe bepaalde de mogelijkheid voor partijen te scheppen in onderling goedvinden op een bepaalde neutrale instantie een beroep te doen.

In de tweede plaats behoorde te worden uitgemaakt of na inschakeling van een bepaalde neutrale instantie deze een beslissing [1]) zou kunnen geven, dan wel of deze slechts voorstellen voor een oplossing aan de hand kon doen en hieraan eventueel door een beroep op de Regeering en op de publieke opinie kracht zou kunnen bijzetten.

In de derde plaats moest men het eens worden over de vraag of alleen collectieve arbeidsgeschillen dan wel ook individueele geschillen aan een bepaalde neutrale instantie ter beslechting [1]) moesten worden overgelaten en zoo ja wellicht de individueele conflicten met behulp van een eenvoudiger procedure tot oplossing gebracht zouden kunnen worden.

In de vierde plaats of een systeem van geschillenbeslechting slechts betrekking zou hebben op de z.g.n. belangengeschillen, dan wel of ook rechtsgeschillen, b.v. over de interpretatie van een gesloten arbeidsovereenkomst, aan een bijzondere (rechterlijke) instantie zouden worden voorgelegd.

In de vijfde plaats of tijdens de behandeling van het geschil door een bepaalde neutrale instantie de medewerking van partijen, van getuigen en deskundigen kon worden geëischt b.v. om zelf te verschijnen, om alle benoodigde inlichtingen te verstrekken, om inzage van boeken en bescheiden te geven, etc.

En tenslotte of sancties, zoo noodig strafrechterlijke sancties aan de nakoming dezer voorschriften konden worden verbonden, en zoo ja, aan de nakoming van welke dezer voorschriften.

Al deze verschillende aspecten van het onderhavige vraagstuk worden in laatste instantie beheerscht door het bestaande wetssysteem in het betrokken land en door de economische verhoudingen, die aldaar worden aangetroffen.

De voornaamste vraag is uiteraard in hoeverre de Overheid op het terrein van de arbeidsgeschillenbeslechting dwingende voorschriften in het leven moet roepen. Tot vóór den huidigen

[1]) Uiteraard niet in het geval van een bemiddelend orgaan.

oorlog is Zij daartoe h.t.l. niet bereid gebleken. Zulks volgt uit de mededeelingen van de Regeering in den Volksraad op 26 Juli en 2 Augustus 1937 [1]) over het al of niet scheppen van een permanente georganiseerde overleginstantie tusschen werkgevers en werknemers, op 18 Augustus 1938 [2]) over de vraag of een instantie voor bemiddeling bij geschillen tusschen werkgevers en werknemers in het leven geroepen diende te worden, dan wel of volstaan kon worden met voorzieningen, waaromtrent de Regeering in verband met een verzoek van den Minister van Koloniën met Dezen overleg pleegde en tenslotte op 1 en 11 Augustus 1939 [3]) over een permanente adviesinstantie voor sociale voorzieningen, welke instantie mede nuttig werk zou kunnen doen bij arbeidsmoeilijkheden tusschen een bepaalden werkgever en zijn werknemers.

De Volksraad zelve gaf op 18 Augustus 1938, met 37 stemmen vóór en 8 stemmen tegen, haar instemming te kennen met de motie v. Lonkhuyzen c.s. volgens welke de Volksraad de wenschelijkheid uitspreekt in Ned.-Indië een instantie voor bemiddeling bij geschillen tusschen werkgevers en werknemers in het leven te roepen. De voorstellers dezer motie, op 2 Augustus 1938 herinnerd aan de uitspraak van den Minister in de bij de Eerste kamer ingediende Memorie van Antwoord betreffende de Indische begrooting, dat hij „met den Gouverneur-Generaal in overleg getreden (is) over „de mogelijkheid en wenschelijkheid om een instantie in het leven „te roepen voor bemiddeling bij geschillen tusschen werkgevers „en werknemers", „wenschten alleen te kennen te geven, dat een „voorziening in dezen geest naar hun ernstige overtuiging noodig „is, in verband met de gecompliceerde en zich toespitsende arbeids-„verhoudingen h.t.l., gezien ook het belang van een zoo langdurig „mogelijken bedrijfsvrede". [2])

Het heeft weinig zin dieper in te gaan op het bij de behandeling dezer motie gelegde verschil tusschen de begrippen „voorziening" en „instantie". Van belang is, dat de Regeering nog op 11 Augustus 1939 sprak van het „idée-fixe" van een of andere permanente instantie. „In het tegenwoordige stadium van ontwikkeling van „de arbeidsverhoudingen in Indië is het in het geheel niet raad-„zaam permanente instanties in te stellen. Wij zijn hier nog eerst „toe aan experimenteeren en de omstandigheden en verhoudingen,

[1]) Handelingen Volksraad 1937-1938, blz. 448 en 591
[2]) Handelingen Volksraad 1938-1939, blz. 1042 en 1044
[3]) Handelingen Volksraad 1939-1940, blz. 612/613 en 891

„ook op het gebied van de vakorganisatie in Indië, zijn niet van „dien aard, dat belangenvertegenwoordiging thans algemeen en „permanent kan worden geregeld". [1]) Nog geen maand later brak de oorlog in Europa uit en 9 maanden later was Nederland ten prooi gevallen aan de laaghartige overweldiging van vrijheid en onafhankelijkheid. En reeds ruim 13 maanden later werd door de Regeering aan den Volksraad ter overweging aangeboden een ontwerp-ordonnantie welke gemaakt is „teneinde te voorzien in een concrete behoefte, namelijk het hoofd te bieden aan de thans h.t.l. „bestaande bijzondere situatie". De regeling is dus een oorlogsregeling [2]), en zou bestemd zijn zonder meer te verdwijnen, wanneer de Regeering van meening was dat de buitengewone omstandigheden, welke tot de indiening van dit ontwerp aanleiding gaven, hebben opgehouden te bestaan, indien de Volksraad niet door de aanneming van een amendement, hetwelk door de Regeering werd overgenomen, de mogelijkheid opengehouden had om door haar medebeslissingsrecht over de intrekking zich over de al of niet prijsgave te beraden van een sociale voorziening, welke — bedriegen de teekenen niet — van verstrekkende beteekenis zal zijn voor de verdere ontwikkeling der sociale wetgeving h.t.l.

Op 16 September 1940 nl. werd door de Regeering bij den Volksraad een ontwerp-ordonnantie ingediend tot instelling van een bijzonder Overheidstoezicht op de rechtsverhouding tusschen werkgevers en arbeiders : uit de Memorie van Toelichting [3]) moge in het ondervolgende een en ander worden aangehaald.

Door de bezetting van Nederland en de daaruit voortvloeiende verbreking van alle verbindingen met het Moederland hielden ook de handelsrelaties op en werd de financiering van vele bedrijven, die vanuit Nederland placht te geschieden, zeer bezwaarlijk. Daar hierdoor niet meer op de gebruikelijke wijze kasmiddelen beschikbaar kwamen, moest naar mogelijke bezuinigingen worden omgezien, welke door besparing op de personeelsuitgaven en door vermindering of stopzetting van pensioensuitkeeringen zouden kunnen plaats vinden.

De na 10 Mei aangezegde ontslagen en loonsverlagingen verwekten in werknemerskringen echter ongerustheid, weshalve

[1]) Handelingen Volksraad 1939-1940, blz. 612/613 en 891.
[2]) Handelingen Volksraad 1ste Buitengewone Zitting 1940-1941, blz. 695/696.
[3]) Bijl. Handelingen Volksraad 1940-1941, ond. 69, stuk 3.

de Regeering een Overheidstoezicht in het leven wenschte te roepen ,,om te zorgen, dat de maatregelen, die de werkgevers meenen te ,,moeten ten uitvoer leggen, de belangen der werknemers niet ,,verder zullen aantasten dan de toestand van de bedrijven onver-,,mijdelijk maakt". Dit toezicht werd opgedragen aan een ,,Commissie voor Arbeidsaangelegenheden", bestaande uit ambtelijke leden en vertegenwoordigers van werkgevers- en arbeidsbelangen ,,waardoor een zoo goed mogelijke deskundigheid en objectiviteit ,,der commissie verzekerd is".

De taak der commissie bestaat in hoofdzaak hierin, dat zij de maatregelen, die een werkgever in verband met de huidige buitengewone omstandigheden voor zijn bedrijf noodzakelijk acht, in beschouwing neemt. Acht zij de voorgenomen maatregel niet onvermijdelijk, dan treedt zij met den werkgever in overleg, teneinde een andere voor de arbeiders minder bezwarende oplossing voor de bestaande moeilijkheden te vinden. Het gaat hierbij om de rechtsverhouding tusschen werkgevers eenerzijds en arbeiders, gewezen arbeiders of hun nagelaten betrekkingen anderzijds. Indien bij het overleg met den werkgever geen algeheele overeenstemming tusschen partijen wordt bereikt, dan wordt de beslissing over de vraag, welke maatregel van den werkgever dan wel toelaatbaar moet worden geacht, in handen gelegd van den Directeur van Justitie, wiens beslissing in deze onherroepelijk zal zijn.

De commissie is voorts bevoegd verklaard om naast de vervulling van de haar in de ordonnantie speciaal opgedragen taak nog verder werkzaam te zijn in het belang van het bestaan van goede arbeidsverhoudingen. Tevens kan de Gouverneur-Generaal haar nog andere werkzaamheden opdragen, zooals het bestudeeren van bepaalde arbeidsverhoudingen of het bemiddelend optreden in een arbeidsconflict. [1])

De Regeering wijst er verder in de Memorie van Toelichting op dat al moge een regeling worden getroffen, die naar het oordeel der commissie voor de arbeiders de beste voorwaarden biedt, welke onder de huidige omstandigheden door het bedrijf kunnen worden gegeven, zulks in een aantal gevallen onvermijdelijk een wijziging van de positie der werknemers in ongunstigen zin zal beteekenen,

[1]) Reeds heeft de Gouverneur-Generaal van deze bevoegdheid gebruik gemaakt, door aan de Commissie op te dragen de vraag in behandeling te nemen, of onder deze oorlogsomstandigheden invoering van een werkloosheidsverzekering mogelijk is, en zoo ja, op welke wijze. (Hand. Volksr. 1940-1941, blz. 1794).

ja zelfs afwijkingen van dwingende arbeidsrechterlijke voorschriften noodig zullen zijn, waarbij echter „moge worden bedacht dat het in sommige gevallen ook voor de arbeiders beter kan zijn van „de hun door de wet toegekende rechten af te zien dan de gevolgen „te dragen van een faillissement en het algeheel stopzetten van het „bedrijf".

Indien men zich thans de vraag stelt, wat dit bijzondere Overheidstoezicht op de rechtsverhouding tusschen werkgevers en arbeiders te maken heeft met de beslechting van arbeidsgeschillen, dan dient men zich dadelijk te realiseeren, dat niet de uiterlijke schijn, maar de inhoud van deze regeling deze vraag kan beantwoorden. Inderdaad is noch in de tekst dezer ordonnantie, noch tijdens de behandeling in den Volksraad van Regeeringswege het woord „arbeidsgeschil" genoemd. [1]) Zulks neemt echter niet weg, dat de geheele ordonnantie gebaseerd is op het streven naar behoud van den bedrijfsvrede, naar voorkoming van arbeidsgeschillen. De reden, dat de Regeering, die zooals hierboven vermeld reeds vóór den oorlog in overleg was getreden met den Minister van Koloniën „over de mogelijkheid en wenschelijkheid om een instantie in het leven te „roepen voor bemiddeling bij geschillen tusschen werkgevers en „werknemers", thans het woord „arbeidsgeschil" ontwijkt, is gelegen in Haar standpunt, dat het hier gaat om twee partijen, werkgever en werknemers, die tegenover elkaar staan, wier geding door een onpartijdige instantie moet worden beslecht [2]). Dit behoeft ook inderdaad niet zoo te zijn. De Regeering wil er niet van weten, dat een geschil zou kunnen uitbreken, Zij wenscht dit integendeel te voorkomen. Maar Zij noemt de Commissie toch een „bemiddelende instantie". („wat dit dan tenslotte is en zoo is het ook door „de Regeering aangekondigd, toen het denkbeeld voor het eerst „in het publiek werd gebracht", aldus Mr. Enthoven [3]). Doch door wie wordt dan bemiddeld en tusschen welke partijen ? Deze bemiddelende instantie is een Overheidsorgaan, dat „zonder dat hier normen liggen, die den weg wijzen, hier het beste tracht te „verkrijgen voor het bedrijfsleven en de bedrijfsgenooten" [4]). „Onder bedrijfsgenooten" zijn de werknemers niet te rekenen,

[1]) In een artikel van den Voorzitter dezer Commissie in het „Eén jaar oorlog"-nummer van het Economisch Weekblad (9 Mei 1941, blz. 798-800) komt het woord „geschil" slechts eenmaal voor.

[2]) Hand. Volksr. 1940-1941, blz. 725
[3]) „ „ „ „ 723
[4]) „ „ „ „ 725

„maar iets eerder zeide de Regeering, dat het bij het werk van de Commissie gaat „om de practische mogelijkheden, namelijk om de mogelijkheid „om voor het personeel in de eerste plaats het „optimum te verkrijgen". [1])

Dus ingrijpen van de Overheid bij een dreigende beëindiging van de dienstbetrekking en bij een dreigende wijziging in ongunstigen zin van de arbeidsvoorwaarden door het dwingend voorschrijven van overleg, gepaard gaande met het streven het beste te verkrijgen voor de bedrijfsgenooten en voor het personeel, afgesloten door een bindende beslissing, het zijn alle facetten van het arbeidsgeschillen-vraagstuk, al moge nog zoo sterk de nadruk gelegd worden „op de voorziening in een concrete be- „hoefte nl. om het hoofd te bieden aan de thans hier te lande „bestaande bijzondere situatie", „op het tegengaan van maatschap- pelijke ontwrichting" [2]). Evenmin doet daaraan af de mededeeling in de Memorie van Antwoord dat de Gouverneur-Generaal aan de Commissie tevens kan opdragen bemiddelend op te treden in een arbeidsconflict. Deze regeling heeft immers alleen betrekking op geschillen, die zouden kunnen ontstaan in verband met (den invloed van) de huidige buitengewone omstandigheden: alle andere vallen hierbuiten.

Alleen uit het hierna te vermelden artikel 13 is op te maken, dat niet steeds een arbeidsgeschil behoeft te dreigen, doch daaruit blijkt m.i. alleen, dat deze regeling een ruimer terrein omvat dan alleen dat der arbeidsgeschillen.

De regeling valt uiteen in twee onderdeelen, nl. de regeling van het toezicht der Commissie op de arbeidsovereenkomsten en van zulk toezicht op pensioensuitkeeringen. Aan het eerstbedoelde toezicht moge hierbij aandacht worden gewijd, nl. aan de artikelen 10 t/m 14.

Artikel 10 bepaalt dat de werkgever, die meer dan 20 arbeiders in dienst heeft, gehouden is onder omstandige opgaaf van redenen schriftelijk de Commissie ervan in kennis te stellen, alvorens hij in verband met de huidige buitengewone omstandigheden:

a. de dienstbetrekking van alle of van een gedeelte der arbeiders collectief wenscht te beëindigen,

b. collectief wijzigingen in ongunstigen zin wenscht aan te brengen in de arbeidsvoorwaarden van alle of van een gedeelte der arbeiders.

[1]) Hand. Volksr. 1940-1941, blz. 724
[2]) „ „ „ „ 695

In aansluiting hierop bepaalt artikel 11, dat de Commissie binnen 14 dagen na ontvangst van vorenbedoelde kennisgeving bij geadviseerden dienstbrief dan wel telegrafisch aan den werkgever mededeelt, hetzij dat tegen den voorgenomen maatregel geen bezwaar bestaat, hetzij dat nader overleg terzake noodig wordt geacht. Leidt het plaatsvindend overleg met den werkgever tot algeheele overeenstemming aangaande den te nemen maatregel, dan mag deze worden getroffen ; komt deze overeenstemming evenwel niet tot stand, dan beslist de Directeur van Justitie of en zoo ja welke maatregel zal mogen worden genomen, van welke beslissing geen hooger beroep is toegelaten. Zoolang de Commissie dan wel de Directeur van Justitie nog geen beslissing heeft genomen mag de voorgenomen maatregel noch geheel noch gedeeltelijk worden uitgevoerd (art. 12) en is zij nietig, ook al hebben de daarbij betrokken arbeiders ermede ingestemd (art. 13).

Tenslotte is ingevolge art. 14 de arbeider bevoegd in een geval, dat niet is voorzien in art. 10 lid 1, de bemiddeling van de Commissie in te roepen, teneinde de wijziging van dien voor hem ongunstigen, in verband met den invloed van de huidige buitengewone omstandigheden genomen, maatregel te verkrijgen. Eenzelfde bevoegdheid komt hem toe, indien een zoodanige maatregel hem trof i.v.m. de omstandigheid, dat hij is of zal worden opgeroepen in werkelijken dienst bij de zee- of landmacht of voor het vervullen of verrichten van burgerdienstplicht. De Commissie beslist alsdan omtrent de rechtsverhouding tusschen werkgever en arbeiders, van welke uitspraak geen hooger beroep is toegelaten.

Het doel van deze regeling „maatschappelijke ontwrichting tegen te gaan" [1]) wordt dus in de eerste plaats nagestreefd door *overleg*. Dit voorschrijven van een noodig geacht overleg is op zichzelf niets nieuws, [2]) doch wel is belangrijk de wijze, waarop het overleg dient plaats te hebben en de mogelijke beslissing van de Commissie dan wel van den Directeur van Justitie. De Regeering was „met de werkgevers en de werknemersvertegenwoor-„digers, die Zij raadpleegde van oordeel, dat in dit land geen ont-„wrichtende maatregelen mogen worden genomen op eigen gezag „zonder overleg met een instantie, met een commissie van, laten „we zeggen vroede mannen". [1])

[1]) Hand. Volksraad 1940-1941, blz. 695/696
[2]) Vide Kol. Studiën 25e Jrg. no. 1, blz. 95

„Er is overwogen, of men niet uitsluitend zal kunnen zeggen, „dat een werkgever, die maatregelen gaat nemen, welke zijn per „soneel in moeilijkheden brengen, omdat zijn bedrijf in moei„lijkheden is, dit niet mag doen, alvorens terzake overleg gepleegd „te hebben". „De Regeering heeft echter gemeend, dat een rege„ling als deze niet af zou zijn, dat daaraan als het ware de sluit„steen zou ontbreken, wanneer daarin niet voor de enkele gevallen, „dat men niet tot overeenstemming komt, aan een instantie de „bevoegdheid zou worden gegeven, den knoop door te hakken". [1])

Na het voorafgaand tripartite-overleg tusschen Regeering, werkgevers- en werknemersvertegenwoordigers en na de zonder hoofdelijke stemming aanvaarding van dit ontwerp [2]) door den Volksraad zijn in de Commissie benoemd 6 ambtelijke leden naast 7 vertegenwoordigers van werkgevers- en werknemersbelangen elk. De bij de Commissie voorgebrachte zaken worden behandeld met tenminste 5 leden, de voorzitter of plaatsvervangend voorzitter daaronder begrepen en van die 5 leden zal er steeds minstens één vertegenwoordiger zijn zoowel van werkgevers- als van werknemersbelangen. Wij zien hier dus, dat de werknemersbelangen in de Commissie behartigd worden door een werknemersvertegenwoordiger, als zoodanig officieel door de Regeering benoemd, die mede te oordeelen krijgt over de arbeidsvoorwaarden, welke bij de behandeling van elk speciaal geval aan de Commissie bekend gesteld moeten worden. En niet alleen dit. Indien in de Commissie geen eenstemmigheid bereikt wordt over de te nemen maatregel als gevolg van een van de meerderheid afwijkend inzicht van één der leden, hetwelk uiteraard ook de werknemersvertegenwoordiger kan zijn, dan beslist de Commissie niet, doch brengt de Voorzitter der Commissie de zaak voor bij den Directeur van Justitie.

Hiermede heeft de Regeering een belangrijke en verantwoordelijke taak op de schouders gelegd, vooral van de werknemersvertegenwoordigers. Immers niet alleen de medewerking tot het voorkomen dan wel tot een verzachting van door den werkgever noodzakelijk geachte verslechteringen in de arbeidsvoorwaarden is hun toevertrouwd, doch ook een beoordeeling van de arbeidsvoorwaarden zelf. Geen geheel neutrale instantie wordt hier ingeschakeld, maar vertegenwoordigers van belanghebbenden zelve werken mede aan de oplossing der moeilijkheden.

[1]) Hand. Volksraad 1940-1941, blz. 723
[2]) afgekondigd in Staatsblad 1940 no. 569

De Commissie is bevoegd de door haar noodig geachte onderzoekingen in te stellen, getuigen en deskundigen op te roepen en al of niet onder eede te hooren. Een ieder, wiens medewerking wordt verlangd, is verplicht die zonder voorbehoud te verleenen, ook door het geven van inzage in boeken en bescheiden. Getuigen en deskundigen zijn verplicht voor de Commissie te verschijnen, getuigenis af te leggen of hun diensten als deskundigen te verleenen. [1]) Aan het overleg kunnen partijen zich dus niet onttrekken, hun medewerking tot het oplossen der gerezen moeilijkheden wordt vereischt.

In den Volksraad is veel te doen geweest over het uiteindelijke beslissingsrecht der Commissie. Van werknemerszijde werd met kracht erop aangedrongen om geen hoogere instantie nl. den Directeur van Justitie, in te schakelen, doch aan de Commissie de bevoegdheid te geven, ook tegen het oordeel van den erbij betrokken werkgeversvertegenwoordiger omtrent een door de Commissie met meerderheid van stemmen aanvaardbaar geachte maatregel in te beslissen. De Regeering heeft zulks in eersten termijn afgewezen op grond van het feit, dat tegen het Regeeringsstandpunt „geen klemmende argumenten" zijn aangevoerd. [1]) In tweeden termijn wees de Regeeringsgemachtigde erop, dat wat in deze regeling wordt gegeven „veel en veel verder (gaat) dan in Nederland en „in de sociale wetgeving, die ons hier ten voorbeeld wordt „gesteld op dit gebied ooit heeft gegolden. Een dergelijke bemid- „delende instantie is zeer logisch en af zonder beslissende bevoegdheid." Na vervolgens den nadruk erop te hebben gelegd, dat ingeval van een Commissie-beslissing met meerderheid van stemmen niet de werknemers, maar alleen de werkgever hiertegen kan opkomen, betoogde Mr. Enthoven, dat het hier tenslotte niet gaat „om een geding tusschen twee partijen, die tegenover „elkaar staan, dat nu door een onpartijdige instantie moet worden „beslecht en waarbij de belangen van elk der partijen tegen elkaar „worden afgewogen, opdat men tot een billijke beslissing komt, „maar dat het gaat om een beslissing van het „staatsgezag," om „een daad van de Overheid" [2]).

Het overleg wordt dus dwingend voorgeschreven door deze ordonnantie, werkgevers- en werknemersvertegenwoordigers spelen bij dit overleg een belangrijke, dikwijls beslissende rol, nl.

[1]) Hand. Volksr. 1940-1941 blz. 697.
[2]) Hand. Volksr. 1940-1941, blz. 724/725.

als het om een al-of niet eenstemmig oordeel van de Commissie gaat. Hierbij komt nog, dat geen enkel geval, dat door de Commissie in behandeling genomen wordt, zonder een dwingende beslissing eindigt. En tenslotte verzekeren tal van strafbepalingen de nakoming dezer beslissingen, terwijl bovendien nietigheid gesteld is op het niet-nakomen van bepaalde verplichtingen door den werkgever.

De Regeering heeft in deze regeling naast het toezicht op de collectieve wijzigingen in de arbeidsverhoudingen, die maatschappelijke ontwrichting zouden kunnen teweegbrengen, tevens een toezicht op een zuiver individueele verhouding in het leven geroepen. Hiermede wil uiteraard niet gezegd zijn, dat het toezicht van artikel 10 niet ook in feite betrekking zou hebben op individueele verhoudingen, doch laatstbedoeld toezicht heeft nu eenmaal een geheel ander object. Een beslissing van de Commissie — of van den Directeur van Justitie — dat de door den werkgever voorgenomen, doch onder artikel 10 vallende maatregel slechts ten deele of in het geheel niet mag worden uitgevoerd, zal den werkgever zwaarder vallen, dan een dergelijke beslissing op grond van artikel 14, doch juist daardoor is de ratio van dit Overheidstoezicht bij artikel 10 in verband met de daarmede gepaard gaande belangen dan ook duidelijker aanwezig dan bij artikel 14. De Memorie van Toelichting [1]) zegt, dat „bij de beslissing omtrent deze „(individueele) gevallen het algemeen belang niet in die mate zal „betrokken zijn als bij de maatregelen, die worden genomen in „de grootere bedrijven en die een collectief karakter dragen." Doch daarom juist zoude men zich de vraag kunnen stellen, waarom deze gevallen ook onder het toezicht der Commissie zijn gebracht.

De „individueele" gevallen vormen immers in feite een vraagstuk op zichzelf. Hiervan kan toch bezwaarlijk maatschappelijke ontwrichting het gevolg zijn, noch een verstoring van den bedrijfsvrede. Een vergelijking van de redactie van de artikelen 10 en 11 eenerzijds en artikel 14 anderzijds levert dan ook aanmerkelijke verschillen op.

Bij de collectieve gevallen treedt de Commissie op als een verzoeningsinstantie, speelt louter een bemiddelaarsrol: slaagt de

[2]) Bijl. Hand. Volksr. 1940-1941, Ond. 69, Stuk 3, blz. 12/13.

bemiddeling niet, dan is de Directeur van Justitie de arbiter, aan wiens beslissing beide partijen zich hebben te onderwerpen. Bij de individueele gevallen is de Commissie de arbitrage-instantie met beslissende bevoegdheid.

Bij de collectieve gevallen beteekent overeenstemming aangaande den te nemen maatregel tusschen alle aan het overleg deelnemende personen: eenstemmigheid van de Commissie-zelve en van den werkgever. Bij de individueele gevallen kan de Commissie hare beslissing nemen met meerderheid van stemmen.

Bij de collectieve gevallen is de werkgever, die in strijd handelt met een beslissing van den Directeur van Justitie zonder meer strafbaar: bij de individueele gevallen is de werkgever, die zich niet gedraagt naar de beslissing van de Commissie strafbaar, tenzij zulks te wijten is aan de gedragingen van den arbeider, voor wien die beslissing mede geldt.

Bij de collectieve gevallen moet overleg gepleegd worden met den werkgever. Bij de individueele gevallen is zulks facultatief gesteld.

Uit al deze verschillen blijkt hoezeer de ontwerpers van deze ordonnantie zich realiseerden met een tweevoudig aspect der arbeidsgeschillen-beslechting te doen te hebben. Wel kan men volhouden, dat het in het kader van deze ordonnantie opnemen van het toezicht der Commissie op de individueele gevallen als afronding van het geheele systeem dient: eenige individueele gevallen in een bedrijf, waar meer dan 20 arbeiders werkzaam zijn, kunnen immers het collectief karakter van artikel 10 gaan aannemen, doch alsdan zou in verschillende individueele gevallen kunnen worden opgetreden op grond van de omschrijving van hetgeen onder „collectief" beëindigen van dienstbetrekkingen of „collectief" wijzigen van arbeidsvoorwaarden in artikel 10 lid 3 wordt verstaan. Veeleer dient een andere oorzaak voor den huidigen opzet der ordonnantie te worden gezocht.

Daarvoor is een aanknoopingspunt te vinden in de Volksraadsvergadering van 2 Augustus 1938 [1]) aangehaalde passage uit de bij de Eerste Kamer ingediende Memorie van Antwoord betreffende de Indische begrooting, nl. dat de Minister, ter voldoening aan een gedane toezegging, met den Gouverneur-Generaal in overleg is getreden" over de mogelijkheid en wenschelijkheid om

[1]) Bijl. Hand. Volksr. 1940-1941, Ond. 69, Stuk 3, blz. 12/13.

„een instantie in het leven te roepen voor bemiddeling bij geschil-„len tusschen werkgevers en werknemers." Toentertijd was bedoeld overleg nog niet beëindigd.

En thans is met deze ordonnantie op prachtige wijze een regeling in het leven geroepen, waarmede het doel, nl. het tegengaan van maatschappelijke ontwrichting, kan worden bereikt, doch waarmede tevens als het ware een proef wordt genomen met een systeem tot voorkoming van die arbeidsgeschillen, welke het gevolg konden zijn van de huidige buitengewone omstandigheden. In het „Eén jaar Oorlog"-nummer van het Economisch Weekblad wees de Voorzitter der Commissie reeds op enkele groote voordeelen, welke deze regeling met zich medebrengt: de waarborg voor de betrokken werknemers, dat de maatregel goedgekeurd door de Commissie (dan wel door den Directeur van Justitie) niet zou zijn genomen, indien hij niet als onvermijdelijk moest worden beschouwd en voorts het tot samenwerking tusschen werkgevers- en werknemersvertegenwoordigers leidende overleg, hetwelk niet anders dan bevorderlijk kan zijn voor het verkrijgen van een steeds betere arbeidsvrede in deze gewesten. Schrijver zou hieraan willen toevoegen, dat door het werk der Commissie bereikt wordt een betere kennis van de verschillende aspecten van het arbeidsgeschillenvraagstuk, waardoor een ervaring op dit gebied verkregen wordt, die van het grootste belang zal zijn zoodra na den oorlog dit vraagstuk zelve weer aan de orde gesteld kan worden.

Er zou over de in deze ordonnantie vervatte regeling nog veel kunnen worden gezegd, b.v. over de mogelijkheid, dat van een op grond van artikel 14 met meerderheid van stemmen door de Commissie genomen beslissing later, indien meerdere individueele gevallen tot een collectief geval zijn uitgegroeid, door den Directeur van Justitie moet worden afgeweken. Genoeg zij het nog erop te wijzen, dat in den Volksraad van werkgevers- en werknemerszijde groote instemming is betuigd met deze regeling, hetgeen mede er een waarborg voor is, dat de Regeering, ook wat de uitvoering in de praktijk betreft, zich van de volle medewerking van alle belanghebbenden verzekerd kan achten.

Alvorens thans over te gaan tot het uiteenzetten van een schema voor een toekomstige regeling voor de beslechting van arbeidsgeschillen, moeten in het kort nog twee punten worden aangestipt, welke bij de behandeling van dit onderwerp niet buiten bespreking mogen blijven. Het eerste is het stakingsverbod van artikel 161 bis

van het Wetboek van Strafrecht en het tweede is het complex van oorlogsmaatregelen, welke thans deze materie mede beheerschen.

Artikel 161 bis vormde de belichaming van den door de Regeering overwogen maatregel om aan de herhaaldelijk in de jaren 1920 e.v. voorkomende werkstakingen paal en perk te stellen en was gericht tegen anti-sociale ontoelaatbare gedragingen. In het bijzonder had Zij hierbij het oog op de zgn. politieke stakingen, die geen economischen ondergrond hadden en wier funeste gevolgen belangrijke schade aan het economisch leven h.t.l. hadden toegebracht. Deze strafbepaling treft dan ook slechts de leiders, die tot staking aanzetten: het staken zelve werd niet strafbaar gesteld.

Tegen deze bepaling werden herhaaldelijk in den Volksraad (en in de pers) ernstige bezwaren naar voren gebracht en na de behandeling van het ontwerp tot aanvulling van het Strafwetboek met bepalingen tot bestrijding van revolutionnaire woelingen, ging de Regeering dan ook over [1]) tot de benoeming eener Commissie (de zgn. Commissie-Schepper), wier taak het zou zijn advies uit te brengen over de voorzieningen, die gewenscht mochten worden geacht ten aanzien van de artikelen 153 bis en 161 bis. Dit advies [2]), 4 Juli 1931 aan de Regeering aangeboden, bevat naast uitvoerige beschouwingen over de bezwaren tegen de redactie en strekking van bedoelde artikelen ingebracht, een behandeling van het stelsel hetwelk ter verbetering van den bestaanden toestand door de Commissie wordt aanbevolen. „Waar immers artikel „161 bis aan de Regeering een wapen in de hand geeft om stakingen „practisch onmogelijk te maken — en wel niet alleen stakingen „die een politiek karakter dragen, maar ook economische stakingen „in bedrijven, die van zoodanig belang zijn, dat daardoor een ont-„wrichting van de maatschappelijke huishouding het gevolg moet „zijn (zgn. „vitale bedrijven") — daar mag van dezelfde Regeering „worden verwacht dat Zij alles in het werk stelt om de arbeids-„voorwaarden, waartegen rechtmatige grieven worden aangevoerd „verbeterd te krijgen" [3])

Het door de Commissie voorgestelde stelsel kwam hierop neer, dat voor de vitale bedrijven een afzonderlijke regeling in het leven

[1]) Bij Gouvernementsbesluit van 10 Maart 1930, no. IX
[2]) Verslag van de Commissie voor de herziening van de artikelen 153 bis en 161 bis van het Wetboek van Strafrecht, Landsdrukkerij 1931.
[3]) Verslag van de Commissie blz. 26

moest worden geroepen, „waarbij met een volstrekt verbod van „staking een goed functionneerend arbitrage-apparaat werd ver- „bonden. Voor de overige bedrijven werd aan de strafbaarstelling „een uitzonderingsbepaling toegevoegd, welke indirect de toelaat- „bare (op redelijke economische verbeteringen gerichte) stakings- „actie uitschift en buiten de strafbedreiging plaatst. [1]) Een orgaan zou in het leven geroepen moeten worden, dat gelegenheid krijgt, „telkens voordat de stakingsactie wordt ingezet zich uit te spreken „omtrent de redelijkheid der economische doeleinden waarop de „actie, die met stakingsbedreiging zich poogt door te zetten, gericht is". [1])

Dit advies werd door de Regeering niet opgevolgd. Niettemin is de vermelding ervan — en van dat der Arbeids-commissie [2]) — van belang, waar vele der daarin vervatte aanbevelingen kunnen worden teruggevonden in de thans bestaande regeling betreffende het bijzonder Overheidstoezicht op de rechtsverhouding tusschen werkgevers en arbeiders. Het stakingsverbod houdt nog vele gemoederen bezig, doch het moet gezegd worden, dat juist in de huidige tijdsomstandigheden deze strafbepaling voor het economisch bestel en voor het versterken der economische weerbaarheid dezer gewesten uiterst belangrijk is.

De staat van beleg, waarin deze gewesten thans leven, heeft tal van maatregelen doen ontstaan, welke in normale tijden niet noodig zelfs ongewenscht zouden zijn. De voornaamste hiervan, de „Algemeene Machtigingsordonnantie" [3]), verleent den Gouverneur-Generaal de bevoegdheid om, in geval van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden, bijzondere maatregelen te treffen ter bescherming van het Land. Voor het onderwerp van dit opstel is daarbij van belang, dat als bijzondere maatregel kan worden bepaald, dat o.m. de burgerlijke dienstbetrekking krachtens welke personen in bedrijven werkzaam zijn niet kan worden beëindigd zonder van overheidswege verkregen toestemming en dat bedoelde personen, zoolang die dienstbetrekking voortduurt, gehouden zijn hun werkzaamheid voort te zetten overeenkomstig de van overheidswege te verstrekken aanwijzingen (artikel 2 lid 1 sub 2e) terwijl daarnaast personen tusschen 16 en 60 jaar o.m. in bedrijven kunnen worden tewerkgesteld, of wel

[1]) Verslag blz. 29
[2]) Kol. Studiën, 25e Jrg. no. 1, blz. 82 e.v.
[3]) Staatsblad 1939, no. 557

kunnen worden aangewezen om in het belang van het Land noodzakelijke werkzaamheden of diensten te verrichten, dan wel zich daarvoor te bekwamen of voor te bereiden (artikel 2, lid 1 sub 3e en 4e) : in de laatste twee gevallen worden bij de betreffende regeeringsverordening de arbeidsvoorwaarden geregeld en vastgesteld op welke wijze geschillen over die arbeidsvoorwaarden zullen worden beslist (artikel 3 lid 2). De „Verordening medewerking bedrijven" [1]) en de „Burgerdienstplichtverordening" [2]) schrijven thans voor arbeidsdwang ten aanzien van den werknemer gepaard gaande met eenzelfde verplichting voor den werkgever, e.e.a. zoodra het bedrijf tot „vitaal bedrijf" is verklaard. In „vitale bedrijven" kunnen dus thans de werknemers het werk niet ongestraft neerleggen, tenzij met goedkeuring van den door den Gouverneur-Generaal aangewezen autoriteit.

Op deze voorschriften behoeft thans niet nader te worden ingegaan. Het onderwerp van dit opstel is ingesteld op normale tijden, doch het leek schr. van belang hierbij aan te stippen, dat naast den arbeidsdwang van artikel 2, lid 1 sub 3e en 4e de arbeidsvoorwaarden worden geregeld en tevens wordt vastgesteld, op welke wijze geschillen over die arbeidsvoorwaarden zullen worden beslist.

Indien thans een poging wordt gewaagd om een schema op te stellen voor een toekomstige regeling voor de beslechting van arbeidsgeschillen, dan zij daarbij vooropgesteld, dat niet bedoeld wordt iets geheel nieuws te ontwerpen. Over dit onderwerp is in den loop der jaren reeds veel gezegd en geschreven en het uiteenzetten van nieuwe ideeën zou thans weinig nut opleveren, zoolang niet kan worden aangetoond, dat de vroeger gehuldigde ideeën geen bruikbare elementen bevatten. Daarbij komt, dat de sociale verhoudingen h.t.l. in een periode van snelle ontwikkeling verkeeren en hetgeen momenteel een afdoende regeling lijkt over eenige jaren onvoldoende zal blijken te zijn. Groote veranderingen in de maatschappelijke structuur zullen na den oorlog niet uitblijven en het heeft geen zin in deze richting thans reeds veronderstellingen te doen.

Schr. is er echter van overtuigd dat juist het vraagstuk der arbeidsgeschillen-beslechting sterk op den voorgrond zal treden. De onoverzienbare verliezen, welke deze oorlog over de wereld

[1]) Staatsblad 1940, no. 203
[2]) Staatsblad 1940, no. 204.

zal brengen, zal het belang van de factor arbeid in het productieproces meer dan in de jaren 1918 e.v. doch ook op een andere wijze in het licht stellen. De totalitaire oorlog heeft de Staat gedwongen meer en meer op alle terreinen van werkzaamheid zijner onderdanen in te grijpen. Naast de economische ordening moet thans h.t.l. de sociale ordening ter hand genomen worden.

Ter verbetering van de rechtspositie van den werknemer h.t.l. is reeds veel gedaan. Weliswaar had men er steeds rekening mede te houden, dat de arbeidersstand naar ras en ontwikkelingspeil geen uniforme massa vertegenwoordigde, doch dit heeft er slechts toe geleid, dat de arbeidswetgeving vnl. partiëele regelingen omvatte, niet dat al deze groepen rechteloos bleven. En is eenmaal deze rechtspositie over de geheele linie geregeld, zijn alle waarborgen aanwezig, dat behoudens onvoorziene omstandigheden de uitvoering van de arbeidsovereenkomst op rustige en voor beide partijen bevredigende wijze kan plaats vinden, dan rest alleen nog als sluitsteen van dit stelsel de beslechting van arbeidsgeschillen. Een regeling voor de oplossing van arbeidsgeschillen, uit de internationale literatuur op dit gebied blijkt zulks duidelijk, kan in geen enkel naar vooruitgang strevend land gemist worden. De overweging van een aan de arbeidstoestanden in deze gewesten aangepaste regeling dezer materie is daarom geenszins overbodig te achten.

Beziet men het arbeidsgeschillen-vraagstuk, dan kan men zich niet aan den indruk onttrekken, dat een partiëele regeling van deze materie niet wel mogelijk is, althans tot groote ontevredenheid onder de daarvan uitgesloten werknemers aanleiding zal geven. Men zal uiteraard in den beginne de arbeidsverhouding in desa-verband, in familie-verband, in de allerkleinste ondernemingen van de toepasselijkheid eener geschillenregeling dienen uit te sluiten, omdat daarin een Overheidsregeling ongetwijfeld een ongewenschte, zelfs schadelijke inmenging zou beteekenen, afgezien van de vraag of betrokkenen zelve hierin niet een rem zouden voelen voor hun eigen vrije wil om te werken waar en wanneer zulks hun goeddunkt. Daar waar echter de arbeidsverhouding als een arbeidsovereenkomst is te zien, als een rechtsverhouding tusschen twee partijen, wier rechten en verplichtingen vaststaan, dienen meer dan tot dusver in de practijk mogelijk bleek de daaruit voortvloeiende geschillen op een eenvoudige en snelle wijze tot oplossing gebracht te kunnen worden.

Na den oorlog nu zal de Commissie voor Arbeidsaangelegenheden een veel omvattende ervaring hebben verkregen op een uitgebreid terrein van het sociale leven. Zij zal te maken hebben gehad met bezuinigingsmaatregelen t.a.v. het personeel van de grootste Westersche ondernemingen tot die van de kleinste Indonesische bedrijfjes, welke nog net aan 20 personen arbeid verschaffen. Zij zal niet alleen te oordeelen hebben gehad over ontslaggevallen, maar tevens over verslechteringen der arbeidsvoorwaarden en over wijzigingen in ongunstigen zin van pensioen- of onderstandregelingen, e.d. Hare beslissingen zullen langzamerhand een soort jurisprudentie vormen op arbeidsgebied en gedragen door het vertrouwen van werkgevers en werknemers beide zal zij op den duur een evenwicht tusschen de belangen dezer beide groepen kunnen brengen, gezien niet in het licht van het enge belangengebied van telkens één werkgever en zijn arbeider(s), maar in het licht van het belang van de geheele gemeenschap, welke ten zeerste gebaat is bij een handhaving der bedrijfsvrede en bij een rustige, doch snelle afwikkeling van gerezen conflicten.

Ook na den oorlog zou dan ook deze Commissie moeten worden gehandhaafd. Haar taak zal alsdan uiteraard geheel anders worden. Alle wettelijke regelingen, welke door de ordonnantie, waaraan de Commissie haar instelling te danken heeft, buiten werking gesteld zijn, zullen weer van kracht worden en hare taak zal zich dan dienen te beperken tot de zuivere belangengeschillen.

Zij zal daarbij echter niet het geheele terrein der belangengeschillen kunnen bestrijken. Een groote groep van kleine, minder belangrijke geschillen zal zij aan plaatselijke autoriteiten kunnen overlaten. De bemiddeling in deze geschillen dient alsdan te worden toevertrouwd aan de ambtenaren van den Dienst der Arbeids-inspectie. Deze ambtenaren zijn reeds ermede belast om te trachten „voor„zooveel noodig en mogelijk geschillen tusschen werkgevers en „werknemers betreffende hunne onderlinge rechten en verplich„tingen in der minne te schikken", [1]) en een bevestiging in deze taak door een wettelijke regeling zou n.h.v. op geenerlei bezwaren kunnen stuiten. Bijzondere voorzieningen zouden dan getroffen kunnen worden ten aanzien van keuze en opleiding der desbetreffende ambtenaren, en deze zouden b.v. in den aanvang

[1]) Vide de Instructie voor dezen Dienst, artikel 6 lid 2 in Bijbladen 10404 en 12540.

alleen op Java en wel op de hoofdplaatsen, voorloopig nog met een klein inspectieressort, gestationneerd moeten worden.

Zooals in het eerste deel van dit opstel is uiteengezet en uit de instructie blijkt zouden deze ambtenaren echter niet uitsluitend belangengeschillen te behandelen krijgen. Ook tot eenvoudige rechtsgeschillen behoort hun bemoeienis zich uit te strekken, doch — en hierin zou de verzwaring van hun taak gelegen zijn — zij zullen dan nauwkeurig tusschen rechts- en belangengeschillen moeten kunnen onderscheiden, daar zij, indien een bemiddeling in een rechtsgeschil niet slaagt, deze gevallen naar den rechter moeten verwijzen, doch indien het een onoplosbaar belangengeschil betreft zulks aan de Commissie voor Arbeidsaangelegenheden ter behandeling moeten voorleggen. Erkend dient te worden, dat deze rol van den arbeidsinspecteur zeer moeilijk en verantwoordelijk zal zijn. Hij dient zich b.v. te onthouden van elken stap, die van nadeeligen invloed zou kunnen zijn op de latere beslissing van de Commissie of van de Regeering. Een eng contact met de Commissie is weliswaar mogelijk, doordat hem steeds de beslissingen van de Commissie (of van de Regeering) bekend gesteld kunnen worden, vooral wanneer, zooals thans het geval is, het Hoofd van het kantoor van Arbeid en de Chef der Arbeidsinspectie in de Commissie zitting zouden nemen, waardoor ook de ambtelijke verhouding gemakkelijk geregeld zou kunnen worden.

Reeds in 1914 werd door D. G. Stibbe [1]) erop gewezen, dat „aan de inspecteerende ambtenaren hooge eischen van tact en „beschaving moeten worden gesteld, wil men werkelijk het doel „bereiken, dat bij de instelling van de arbeidsinspectie heeft voor„gezeten". Temeer zal zulks het geval moeten zijn, indien deze ambtenaren van alle geschillen kennis mogen nemen en het noodige vooronderzoek mogen houden.

De Commissie zal op dezelfde wijze als thans geschiedt voor elk geval met 5 leden vergaderen, de voorzitter of plaatsvervangend voorzitter daaronder begrepen. Alleen in het geval van een individueel belangengeschil zal de Commissie als arbitrage-commissie een dwingende beslissing kunnen geven met meerderheid van stemmen. Betrokken partijen zullen echter de bevoegdheid hebben uit de groep van ambtelijke leden en uit die der werkgevers — respectievelijk werknemersvertegenwoordigers — elk een persoon aan

[1]) D. G. Stibbe „Het arbeidsvraagstuk in Ned.-Indië" in Kol. Tijdschrift, 3e Jrg., no. 4, blz. 441.

te wijzen om in de Commissie ad hoc zitting te nemen: de Voorzitter zelf, dan wel op diens aanwijzing de plaatsvervangend voorzitter presideert alsdan deze Commissie.

Bij collectieve belangengeschillen zal de procedure echter anders moeten zijn. Hoofdbeginsel daarbij moet blijven, dat bedoelde Commissie geen beslissing mag nemen, zoolang één van de beide erbij betrokken partijen het met den inhoud dier beslissing niet eens is. Zoodra blijkt dat de Commissie ad hoc op dezelfde wijze als bij individueele gevallen samengesteld geen voor beide partijen aanvaardbare oplossing tot stand kan brengen, zal de Commissie in pleno de zaak behandelen en zoo noodig aan de Regeering een omstandig verslag hierover uitbrengen. Aan de Regeering zal dan de bevoegdheid moeten worden gegeven een bindende beslissing te geven.

In individueele gevallen zal dus de Commissie kunnen beslissen, in collectieve geschillen de Regeering zelve. Uiteraard zullen aan de nakoming der genomen beslissingen gelijksoortige sancties verbonden dienen te zijn, als thans reeds ingevolge Stbl. 1940, no. 569 bestaan.

Wat thans de rechtsgeschillen betreft, van werknemerszijde wordt herhaaldelijk de klacht geuit, dat arbeidsprocedures dikwijls lang gerekt kunnen worden en als gevolg daarvan veelal te kostbaar zijn. De mogelijkheid om, zooals in enkele landen geschied is, speciale tot de rechterlijke macht behoorende juristen voor de beslechting van deze categorie van rechtsgeschillen aan te wijzen, zou in de toekomst wel overweging verdienen, doch bij de huidige verhoudingen kunnen n.h.v. de residentiegerechten en de Raden van Justitie dit werk nog wel af. Wellicht zou het noodig kunnen blijken op de groote plaatsen nog een residentie-rechter te benoemen, speciaal belast met de berechting in arbeidsprocedures, en verder de te stellen termijnen te bekorten dan wel anderszins de procedures te vereenvoudigen. Door de grootere vakvereenigingen wordt reeds veel gedaan, om voor hare leden het voeren van arbeidsprocedures te vereenvoudigen, doch wat wellicht nog belangrijker is om deze procedures door het treffen van een minnelijke schikking zoo mogelijk geheel te vermijden.

Er zou nog veel over een toekomstige regeling voor de beslechting van arbeidsgeschillen kunnen worden geschreven. Schr. ontveinst zich geenszins dat het voorgaande een zeer schematisch beeld geeft van wat in de toekomst zou kunnen worden gedaan.

Het arbeidsgeschillenvraagstuk staat in nauw verband met de maatschappelijke structuur, met de economische en sociale verhoudingen van het erbij betrokken land. Het zou veel te ver voeren indien op deze plaats een overzicht zou worden gegeven van de ontwikkeling in andere landen van dit vraagstuk. Speciaal in deze gewesten, waar de industrialisatie een sprongsgewijze vooruitgang vertoont, is het echter wenschelijk, dat men zich reeds thans bezint over de ervaringen, welke in andere landen zijn opgedaan met het treffen van voorzieningen om het hoofd te bieden aan eventueele ongunstige gevolgen eener sterke industriëele ontwikkeling. Juist de ernstige belangenconflicten, welke in de jaren 1920 e.v. op Java uitbraken en de verbittering, die daarvan zoo veelvuldig het gevolg was, dienen in de toekomst te worden vermeden.

Het belang van den Staat om hierbij in te grijpen ter bescherming van het economisch bestel is zonder meer duidelijk: nog meer spreekt zulks indien hierbij aangehaald wordt een zinsnede uit het rapport van het Internationaal Arbeidsbureau over „Conciliation and arbitration in industrial disputes" [1]). „Any disturbance „in the normal production of commodities and the consequent „shortage, as well as the loss of purchasing power of the indivi-„duals concerned, must inevitably affect not only the national „economic system of the State involved but to a greater or less „extent also the world market and all countries connected with it".

De taak van de Overheid op sociaal gebied zal in deze gewesten in steeds toenemende mate verzwaard worden. Groote belangen staan op het spel, het belang van een blijvende, rendabele voortbrenging op allerlei gebied, het belang van het verhoogen van het welvaartspeil der bevolking, doch bovenal het belang van het Rijk der Nederlanden bij een rustige, vredige ontwikkeling van alle deelen van het Rijk met inachtname van de fundamenteele rechten van alle onderdanen. Nederland zal nog lange jaren moeten toonen, dat het zich zijne verantwoordelijkheid als koloniale mogendheid ook op sociaal gebied welbewust is en het moge die taak vervullen met den inzet van al zijne krachten.

[1]) Studies and reports : Series A (Industrial Relations) no. 34, Genève 1933, blz. 7.

ONTVANGEN BOEKEN EN TIJDSCHRIFTEN

1 DJÅWÅ, Tijdschrift van het Java Instituut : Mei 1941

Inhoud : Verslag van de plechtigheid ter gelegenheid van de opening van het Museum „Sånå Boedåjå" en de Kunst-Ambachtsschool te Jogjakarta, op Zaterdag 1 Maart 1941 (met ill.)

Inhoud Med. Kirtya Liefrinck-van der Tuuk Afl. 14
De heilige maskers van Poera Panataran Topèng te Blahbatoe [Bali door H.H. Noosten (met ill.)]
Naschrift idem door Dr. W. F. Stutterheim.

2. Tijdschrift „Locale Techniek" (*Malang-nummer*) Maart-April 1941

3. Parahiangan 10 Mei. Bale Poestaka Batavia.

4. Britain to-day, Number 4

Inhoud : The Arts in War Time, by the Editor
Mountaineering: A British Sport, by Michael Roberts
the Londoners in the Country, by Crystal Pudney
Some Aspects of Insurance, by J. G. Anderson.

5. Tijdschrift: Kritiek en Opbouw. 4de Jaargang, No. 9

Inhoud : In de marge.
Roosevelt contra Hitler, door J. de Kadt.
Naar een nieuwe Maatschappij (Slot), door M. K.
Janus, door W. Walraven
en andere bijdragen en overzichten.

KOLONIALE STUDIËN

INHOUD

Bladzijde

Wijsgeerige Koloniale Rechtsleer, IV, door Dr. J. J. van Rijckevorsel 331

Naar een Indische Universiteit, door Prof. Dr. I. J. Brugmans. 364

De mogelijkheid van een Tungolie-cultuur in Nederlandsch-Indië, door Ir. J. W. Roeloffs 376

De vestiging van een Indische filmindustrie, door Nio Joe Lan. 386

De verpachting van Jachtterreinen op Java en het behoud van den Wildstand, door W. Groeneveldt 404

Ontvangen boeken en tijdschriften 427

WIJSGEERIGE KOLONIALE RECHTSLEER IV

DOOR Dr. J. J. VAN RIJCKEVORSEL

TWEEDE VRAAGSTUK.

Welke zijn de bijzondere plichten en rechten, die uit de stichting van een kolonie voortvloeien?

II.

De oplossingen van het vraagstuk.

Par. 2.

De juiste oplossing.

Ter inleiding.

Opnieuw wordt hier verondersteld, dat er een kolonie bestaat, die òfwel van het begin af rechtmatig ontstond en aldus nog voortbestaat, òfwel door verjaring een rechtmatig bestaan verwierf en dat niet verloor.

Over de onrechtmatig bestaande koloniën werd genoegzaam gesproken, toen wij de beteekenis van dit tweede vraagstuk uiteenzetten (blz. 207 v.).

Om nu na de veroordeeling van de verkeerde oplossingen de juiste oplossing met vrucht uiteen te zetten, is het noodig, twee vragen te stellen.

De *eerste* dezer vragen kan aldus worden weergegeven: Welke zijn de plichten en de rechten van de regeering eener kolonie, van de onderdanen eener kolonie en van eene kolonie, als geheel genomen? — De *tweede* vraag kan gesteld worden met de woorden:

In hoever moet bij het nader bepalen van het nakomen dier plichten en benutten dier rechten medezeggenschap verleend worden aan de bewoners en in het bijzonder aan de Inheemsche bewoners eener kolonie?

Het is echter alleen de oplossing van de *eerste* dezer twee vragen, welke wij hier op het oog hebben. De oplossing van de *tweede* vraag hangt zoo innig samen met de behandeling van het *Derde Vraagstuk* over de noodzakelijkheid van het voortbestaan of opheffen der koloniale verhouding, dat zij beter onder dit hoofd behandeld wordt.

Ter volledige beantwoording nu van de *eerste* vraag, die de — zoo kan men zeggen — objectief beschouwde koloniale plichten en rechten onderzoekt, dienen twee groepen van bijzondere koloniale plichten en rechten onderscheiden te worden.

Er zijn algemeene staatsplichten en -rechten, die naar hun wezen in elke staatsgemeenschap voorkomen en uit haar natuur volgen, — maar die in een kolonie wegens de bijzondere omstandigheden en moeilijkheden, welke er zich voordoen, *bijzondere bijkomstigheden* vertoonen, die elders niet of alleen in veel geringere mate voorkomen. Zij vormen een *eerste klas* van bijzondere koloniale plichten en rechten.

Er zijn ook koloniale plichten en rechten, die naar geheel hun wezen aan eene kolonie bijzonder of eigen zijn, zoodat ook hun kern elders niet voorkomt en zij dus met alle recht *specifiek koloniale plichten en rechten* kunnen genoemd worden. Zij vormen de *tweede klas* van bijzondere koloniale plichten en rechten.

Zien we deze twee klassen of groepen elk afzonderlijk.

A. Koloniale bijzonderheden der algemeene staatsrechtelijke plichten en rechten.

Zooals bekend is en reeds werd aangestipt, kunnen de *algemeene staatsrechtelijke plichten en rechten* in drie groepen worden onderscheiden: die van de *overheid*, die van de *onderdanen* en die van *het staatkundig geheel*. In elke dezer groepen vinden we voor een kolonie enkele bijzonderheden, die zich niet of althans niet in die mate voordoen in landen, waar geen koloniale verhouding bestaat.

Daarom volgt een overzicht der voornaamste koloniale bijzonderheden voor elke dezer drie groepen.

a. Bijzonderheden van de algemeene plichten en rechten eener koloniale regeering.

Als bekend mag hier wederom worden verondersteld, dat de *regeerings-plichten* en -rechten voor twee indeelingen vatbaar zijn: een dubbele *horizontale insnijding,* die drie als boven elkaar liggende lagen onderscheidt: de wetgevende-, de uitvoerende- en de rechterlijke macht; — en ook een dubbele *verticale,* welke de drie groote gebieden aanwijst, waarop deze drie machten werkzaam moeten zijn: het stoffelijke gebied, het verstandelijke gebied en het zedelijke.

Zien we eerst de bijzonderheden, welke de *drievoudige uitoefening* van het bestuur in eene kolonie eigen zijn, — en daarna de bijzonderheden van de *drie verschillende terreinen,* waarop die machten moeten worden uitgeoefend.

De drievoudige bestuursuitoefening.

Hier komt allereerst de *wetgevende* macht, die van nature de bron der twee anderen is, aan de beurt.

Op wetgevend gebied vinden we deze bijzonderheid, dat in een kolonie, die — gelijk hier verondersteld wordt — deels door Inheemschen en deels door kolonisten bewoond wordt, steeds minstens twee en, als de Inheemschen in sterk uiteenloopende groepen te onderscheiden zijn, zelfs meerdere afzonderlijke wetgevingen noodig zullen zijn. Het zelfde geldt, waar b.v. naast de Inheemsche Indiërs ook sterke geïmmigreerde bevolkingsgroepen gevonden worden van geheel ander ras, als *Chineezen, Arabieren* enz.

Bij deze eerste bijzonderheid komt een tweede. De koloniale wetgeving voor de Inheemschen zal met zorg twee klippen hebben te vermijden. De eene klip is, dat de regeerders en dat vooral het opperbestuur in het land der kolonisten de Inheemsche bevolkingen aan dezelfde wetten zouden willen onderwerpen als voor het vaderland der kolonisten of ook als voor dezen zelf gelden. Aldus toch zou de aanpassing aan bestaande instellingen, gebruiken en rechtsnormen ontbreken, die voor elke gezonde wetgeving noodig is. Denken we slechts aan een burgerlijke huwelijkswetgeving van een Christelijk land, die zou worden uitgebreid tot en toegepast op Mahomedaansche Inheemschen eener kolonie of *vice versa.*

De andere klip wordt hierdoor gevormd, dat een moderne wetgever zich geen moeite zou geven, om hetgeen de instellingen

der Inheemschen aan verouderde en met den waren vooruitgang strijdige bepalingen bevatten, geleidelijk door betere regelingen te vervangen. Zou hij b.v. de meer ingewikkelde gevallen, die vroeger zelden voorkwamen, doch zich in de nieuwere tijden telkens weer voordoen, steeds alleen maar door een ongeschreven recht laten oplossen, dan zou dat zeker nadeelig werken op de onontbeerlijke ontwikkeling eener gezonde rechtsbedeeling. De mondeling overgeleverde rechtsbedeeling moet in den tegenwoordigen tijd geleidelijk worden gecodificeerd en aan de huidige eischen aangepast worden. Voor dat alles is natuurlijk groote staatsmanswijsheid noodig en vooral ook een uitstekende kennis van de bestaande Inheemsche rechtsbedeeling. Gelukkig de kolonie, die daarvoor over een degelijk onderlegd en absoluut betrouwbaar ambtenarencorps beschikt!

Ook de *uitvoerende macht* heeft haar koloniale bijzonderheden. De voornaamste is wel deze, dat er groot onderscheid dient gemaakt te worden tusschen het in toepassing brengen van een wet, die voor de Inheemschen van eene kolonie geldt, en een wet, welke alleen de kolonisten verplicht. Doorvoering van een wet eischt toch allereerst, dat zij begrepen wordt naar haar wezen, haar doel en haar te verwachten nut. Daar nu de Inheemsche massa's van de koloniën bijna immer sterk in ontwikkeling achter zijn, zal er bij de invoering van een nieuwe, moderne wet steeds bijzondere zorg aan moeten worden besteed, dat ze aan het volk of althans aan de onmiddellijke leiders van het volk, de dorpshoofden en hun raadslieden, helder en duidelijk wordt uitgelegd en verklaard. Geschiedt dat goed, dan gaat er ook een geheel nieuwe wet meestal zonder moeite in, — maar geschiedt het niet of verkeerd, dan volgt er onrust en kunnen er zelfs opstootjes uit voortkomen in anders rustige gewesten. Een recent voorbeeld van deze uiteenloopende nawerkingen gaven in *Nederlandsch-Indie* o.a. twee districten, waarvan het eene volkomen juist werd ingelicht omtrent een nieuwe huwelijks-ordonnantie, — het andere echter averechts. Al was hier geen sprake van eenige oproerigheid, groot was toch in het tweede district de onrust, die er weken lang zonder eenig nut heerschte.

Voor de *rechterlijke* macht doet zich dezelfde bijzonderheid voor als voor de wetgevende: onmogelijk is het haar voor de

Inheemschen op geheel dezelfde wijze uit te oefenen als voor de kolonisten. Van den eenen kant moeten bij haar regeling en bij haar toepassing de rechtsopvattingen en -instellingen der Inheemsche bevolkingen in acht genomen worden en van den anderen kant moet ook het hanteeren van deze macht benut worden, om het verouderde en ondoelmatige, dat die opvattingen en instellingen insluiten, geleidelijk te verbeteren.

Vooral is dit waar van het straf- en tuchtrecht. Gelijk we vroeger (blz. 222 v.) al vermeldden, kan een vervanging der oude Inheemsche straf- en tuchtbepalingen door de soms zeer zachte en voor Inheemschen niet begrijpelijke moderne strafwetgeving een ramp worden. Toch mogen de straf- en tuchtwetgeving en -toepassing zich niet zoo aan de Inheemsche opvattingen en gebruiken op dit gebied assimileeren, dat er nog ruwe en overstrenge straffen en tuchtmaatregelen worden gehandhaafd, die in den oertoestand dier Inheemschen misschien onontbeerlijk waren, maar onder een krachtig en diep ingrijpend modern bestuur overbodig werden (blz. 215).

Ook zelfs bij de gratieverleening of de omzetting van de doodstraf en gevangenisstraf moet op dit onderscheid gelet worden. Al te licht maken dergelijke overheidsdaden op de Inheemsche, weinig ontwikkelde massa's den indruk van bangheid, zwakheid en onvermogen. De goedgunstigheid en welwillendheid, die eraan ten grondslag liggen, ontgaan die massa's in den regel volkomen en zoo kweeken deze akten vaak overmoed in de plaats van betere zedelijke opvattingen en gedragingen. Zelfs aan recht-sprekende Inheemschen geven ze ooit aanstoot.

Het drievoudige bestuursgebied.

Doorloopen wij na het overzicht der koloniale bijzonderheden in zake de *drievoudige bestuursmacht* die, welke betrekking hebben op de *drie gebieden, waarop* deze macht wordt *uitgeoefend*, dan vinden we allereerst als het uitgebreidste en meest omvattende het *stoffelijk gebied*.

Hier hebben we eerstens de drie *primaire* en meest noodzakelijke bearbeidingsvakken te onderscheiden: de zorg voor de *volksgezondheid* met de aanvullende ziekenzorg, — de zorg voor een voldoend aantal gezonde *woningen* en eindelijk die voor het gemakkelijk genoeg verkrijgbaar-zijn van hetgeen er aan levens-, kleedings- en ontspanningsmiddelen noodig is.

Als voornaamste hulpmiddelen op deze drie *primaire* terreinen komen — gelijk bekend is — vooral de volgende in aanmerking: voor de *volksgezondheid*: het assaineeren van ongezonde streken en het voorkomen van het zich verbreiden of ook het binnengevoerd worden van ziektekiemen, — voor de *gezonde huisvesting*: het tijdig afkeuren en doen opruimen en verbeteren of vervangen van onbewoonbare huizen en krotten alsmede het toezicht op den woningbouw en het waken tegen onredelijke opdrijving van de woninghuurprijzen, — voor de *voldoende aanwezigheid der noodige middelen*: het vergemakkelijken der voortbrenging (drooglegging, bevloeiing, — voorkoming van roofbouw, bronnenopdroging, afkaveling en uitroeiing van wild en visch), — het bevorderen van een behoorlijke productenverdeeling (verkeerswegen, havens, — voorkoming van al te sterke volksopeenhooping, — beperking van het te sterk aangroeiend aantal winkels enz.) en het bestrijden der ergste verbruiksmisbruiken, als overdadige weelde, dronkenschap, woeker.

Wie dit alles overziet en eenig begrip heeft van koloniale toestanden, zal deze bijzonderheid opmerken, dat de behoeften der Inheemschen aan regeeringsingrijpen op bijna al deze gebieden niet weinig verschillen van de behoeften, die de kolonisten daaraan hebben.

Waarom? Allereerst omdat de Inheemsche massa's in den regel economisch veel zwakker zijn en dus meer steun en hulp behoeven dan de kolonisten, wier kapitaalkracht het hun mogelijk maakt, uitgestrekte stukken grond en bosch te ontginnen en in rendabele ondernemingen om te zetten. Inheemschen hebben voor zoo'n omzetting hetzij regeeringsvoorschotten, hetzij daadwerkelijke hulp van regeeringsdiensten (irrigatiewerken enz.) noodig. Particuliere hulp is voor hen te duur.

Ook de mindere ontwikkeling en dien ten gevolge het minder goed in staat zijn, hun productie en verkoop aan veranderde omstandigheden aan te passen en de komende veranderingen te voorzien en te beoordeelen, eischen een veelvuldiger en dieper ingrijpen in de productie en goederenverdeeling der Inheemschen, dan deze voor de kolonisten althans in de gewone omstandigheden noodig is.

Van den anderen kant is het tegengaan van overtollige weelde en dronkenschap dikwijls harder noodig voor de kolonisten dan voor de Inheemschen, bij wie de woeker weder in den regel krachtiger moet bestreden worden.

Aan deze *primaire* zorgen voor de stoffelijke welvaart sluiten zich andere aan, die *secundair* kunnen genoemd worden, daar zij niet, zooals de eerste, voorzien in de allernoodzakelijkste behoeften van gezondheid, woongelegenheid en levensmiddelen e.d., maar datgene omvatten, wat noodig is, om de volkeren hun tijd te laten bijblijven en aldus te voorkomen, dat zij achter raken bij de overige volkeren of — koloniaal gesproken — datgene, wat noodig is, om onder technisch en economisch opzicht achterlijke volkeren niet alleen in 't leven te houden, doch ze op te voeren tot het peil der moderne volkeren en ze vervolgens hun tijd te laten bijblijven.

Daarvoor zijn de aan den tijd aangepaste middelbare en hoogere scholen noodig, — voorlichtingsdiensten voor landbouw, industrie en handel met proeftuinen, proefstations, laboratoria en, ook voor de koloniale zaken behoorlijk uitgeruste, consulaten. Dergelijke instellingen alleen voor de kolonisten en hun landbouw- of industrie-ondernemingen en hun handel oprichten, inrichten en onderhouden zou een onbillijkheid ten opzichte van de Inheemsche bevolking inhouden.

Nu komen de opgenoemde verschillen en tegenstellingen wel tot zekere hoogte ook in de onafhankelijke homogene landen voor, waar ook groepen zijn van armen en rijken, van minder- en meer-ontwikkelden en minder of meer tot misbruiken geneigden, die deels aan deze, deels aan gene voorlichting en steun behoefte hebben, — toch zijn deze verschillen nergens zoo groot en uiteenloopend als in de koloniën met haar deels uit Inheemschen, deels uit kolonisten bestaande bevolkingen. Vandaar dat ook voor dit gebied der stoffelijke staatszorgen wederom een groote dosis staatsmanswijsheid vereischt wordt, om de staatshulp in haar verschillende vormen behoorlijk te verdeelen. Gewaakt moet van den eenen kant, dat de kolonisten, wier invloed op de regeering soms veel grooter is dan die der Inheemschen, niet te veel voor zich zelf opeischen en bemachtigen, — en gewaakt moet van den anderen kant worden, dat de regeering niet vervalt in hetgeen hier ooit teekenend genoemd is *„een staats-baboeïsme"*, dat den Inheemschen het werk als uit de handen neemt en sommigen zou doen gaan denken: *„Laten we ons niet moe maken; als er nood is, dan helpt de regeering toch wel"*.

Een feit, dat door de minder ontwikkelden der Inheemsche samenleving soms niet genoegzaam begrepen wordt is, dat een koloniale regeering soms groote, kostbare werken heeft uit te

voeren, waaraan de Inheemsche bevolking zelf geen onmiddellijke behoefte heeft, maar die toch onontbeerlijk zijn om de kolonie tot bloei te brengen en middellijk ook aan de Inheemschen zelf ten goede komen. Denken we aan groote havenwerken, moderne breede verkeerswegen enz.

Zoo ook zijn er verbodsbepalingen, die sommige Inheemschen in hun onnadenkendheid zwaar vallen. In *Nederlandsch-Indië* kan men ooit de opmerking hooren : *„Waarom mogen de Europeanen suikerriet planten en wij niet?"* De vragers vergeten dat de Europeanen dat recht moeten verwerven en betalen, en zien over het hoofd, dat vrijheid van suiker-planten spoedig een tekort aan de noodige Inheemsche levensmiddelen zou ten gevolge hebben.

De vroeger reeds aangeprezen tijdige en juiste voorlichting, hetzij in de bijeenkomsten van de leiders der Inheemsche gemeenschappen, hetzij in dezer pers, is tegen zulke klachten onontbeerlijk, maar verzekert dan ook bij zoo goed als allen de behoorlijke naleving der verordeningen.

Behalve het stoffelijk gebied heeft elke regeering ook het *verstandelijk gebied* te verzorgen of althans op dit gebied hulp te verleenen. In den tegenwoordigen tijd is dat noodzakelijker dan in vroegere eeuwen. Was het toen toch nog mogelijk, het onderwijs uitsluitend aan zijn eerste en meest natuurlijke verzorgers, de gezinnen over te laten, en zijn er ook tijden geweest, waarin die zorg genoegzaam kon worden uitgeoefend door de kerkgenootschappen en godsdienstige instellingen, — die tijden zijn voorbij. Een goed geordend en op peil gehouden onderwijs is thans al te kostbaar om alleen door particulieren of alleen door kerkgenootschappen of zelfs ook alleen door deze beiden tezamen te worden verzorgd. Op onderwijsgebied moeten de tegenwoordige regeeringen steeds aan de gezinnen en de kerkgenootschappen, tot wier taak de opvoeding en het onderwijs behooren, steun en hulp verleenen. Buitendien zullen zij menige, ook met steun moeilijk te stichten en te onderhouden instelling zelf moeten in het leven roepen en verzorgen. Denken we b.v. aan de groote musea, rijksbibliotheken en -universiteiten.

Ook hier doet zich voor eene kolonie de bijzonderheid voor, dat het daar niet slechts geldt het bestaande in stand te houden en het zich te doen ontwikkelen in een gelijk tempo met de ontwikkelingsgang der omringende volkeren, — maar dat meer

geëischt wordt : het opwerken van een voor het meerendeel op onderwijs- en opvoedingsgebied achterlijke massa tot het peil der moderne volkeren, om deze van dan af in vooruitgang gelijk te blijven. Immers al is het, gelijk wij aantoonden (blz. 20 vv.) niet waar, dat er volkeren zijn, die zich kunnen beschouwen als door God van nature of krachtens een bijzondere opdracht aangesteld, om andere volkeren te ontwikkelen en hen daarvoor aan zich te onderwerpen — het is wel waar, dat elke regeering, die het bestuur over een minder ontwikkeld volk aanvaardt en feitelijk bezit, ook de strenge verplichting heeft, dat volk tot die ontwikkeling op te leiden, waartoe het in staat is. Waar het om millioenenvolkeren gaat, houdt dit in, dat zij moeten worden opgevoed tot het peil der moderne, wereldbeheerschende staatsvolkeren

Het oude : *„Laat ze maar dom blijven"* is slechts een uiting van rassenwaan, strijdt volstrekt tegen de naastenliefde en schendt de plichten, welke de verdeelende rechtvaardigheid aan elke regeering oplegt : allen naar evenredigheid van behoeften hulp te verleenen. Gelijk alle dergelijke vergrijpen brengt het tal van nadeelige gevolgen mede : ontevredenheid, vervreemding, afkeer en verzet. Zelfs op het zuiver economisch gebied werkt het nadeelig, daar spoedig de genoegzaam ontwikkelde handen- en hoofdarbeiders zullen ontbreken, waaraan ook een kolonie steeds in grootere mate behoefte krijgt.

Erger nog dan deze negatieve opzet is de positieve, welke het onderwijs en de opheffing der onontwikkelde Inheemschen ontraadt, omdat zij anders niet onderdanig genoeg zullen blijven, naar onafhankelijkheid gaan verlangen en ten slotte de koloniale verhouding zullen verbreken. Gelijk we ook vroeger reeds opmerkten (blz. 220), mag de vrees voor het verlies van toevallige voordeelen en dus ook de vrees voor mogelijke latere concurrentie den voogd of verzorger niet weerhouden van het behoorlijk en naar zijn stand opvoeden van den pupil, die hem, al is het niet van nature, dan toch door wetgeving, gebruiken of op eigen verzoek is toevertrouwd.

Behalve het op de aangegeven titels beknibbelen der regeeringszorg voor het onderwijs der Inheemschen, een euvel, dat in de meeste koloniën gelukkig heeft afgedaan, zal een koloniale regeering op het onderwijsgebied meestal drie bijzondere moeilijkheden hebben te overwinnen.

Allereerst stuit de regeering vaak op den onwil van ouders en kinderen, om van het geboden onderwijs gebruik te maken. Toch zal het in den regel zoo goed als onmogelijk zijn, den onwil van primitieve of weinig ontwikkelde volksmassa's op dit gebied met geweld of dwangmiddelen te breken. Het teere voorwerp : onderwijs en opvoeding, leent er zich in dit ontwikkelingsstadium slecht voor; het eischt allereerst het bijbrengen van een overtuiging, het inzien van het nut en vooral ook een aanpassen van het te bieden onderwijs aan de levensbehoeften der achterlijke volkeren. De fout bestaat dikwijls hierin, dat er op onderwijsgebied te veel gedacht wordt aan unificatie en concordantie en te weinig aan de werkelijke, onmiddellijke en eerste volksbehoeften. Wel wordt begrepen dat aan de kinderen der Inheemsche massa's niet hetzelfde onderwijs kan worden gegeven als aan die der kolonisten en der Inheemsche hoogere standen, maar niet immer wordt ingezien, hoe sterk die Inheemsche massa's onderling verschillen, hoe onpractisch het is, alle Inheemsche volkskinderen precies dezelfde school te laten volgen. Toch leert de practijk, dat de allerprimitiefsten eerst gedurende eenige geslachten voorzien moeten worden van de eerste en allernoodzakelijkste kennis en aldus moeten leeren, hun gezinnen, hun productie en hun kleinen onderlingen handel wat beter te regelen en zich beter te vrijwaren tegen oplichterij en bedrog. Als dat peil is bereikt, kan met vrucht verder gegaan worden ; daarvóór is het hopeloos werk en beklijft de overtollige opgedane ,,wetenschap" toch niet.

Het tweede stadium, dat dus het eerste veronderstelt, eischt niet, deze al wat ontwikkelden zoo vlug mogelijk allen op te leiden voor kantoorwerk en er allemaal klerkjes van te maken, die de oude ambachten en bedrijven den rug toe keeren en ze gaan minachten. Neen ! Na geleerd te hebben, ordelijk, systematisch en juist te doen, wat ze van ouds al deden en wat voor de meesten immer de hoofdzaak van hun arbeid zal blijven, moeten deze lieden geholpen worden hun werkzaamheden te vervolmaken, daarvoor te benutten hetgeen de moderne mensch daarvoor elders ook benut. De meisjes moeten beter leeren naaien, breien, kleeren verstellen, verstandiger het huishouden leeren beheeren, hygiënischer en doelmatiger de kinderen verzorgen enz.; — de jongens moeten onderricht worden in de methoden van verbeterde hout-, steen- en metaalbewerking, huizen- en schurenbouw, landbouw, veeteelt en visscherij enz.; — voor beide sexen

moet werk gemaakt worden van de moderne, lichaamsterkende oefeningen en spelen, die zooveel mogelijk dienen aangepast te worden aan hegeen er bij de verschillende volkeren op dit gebied van oudsher bestond; — voor beide sexen dient in dit stadium ook wat meer geleerd te worden van de beginselen van systematisch boekhouden, handeldrijven enz.; — voor beide sexen trachte men, waar er nog eenige resten van zijn, de oude kunstbeoefening weer te doen herleven en haar zonder haar oorspronkelijk karakter aan te tasten tot hoogere volmaaktheid op te voeren.

„Leve en groeie het eerzaam handwerk" zij hier de eerste leus en niet *„Hoe vermeerderen wij het aantal schrijvers en klerken?"*. Deze zijn er in menige kolonie veel te veel en technici soms te weinig. Te *Algiers* boden zich enkele jaren geleden honderden Inheemschen aan voor een klerkenbaantje en was er geen Inheemsche sollicitant voor de technische betrekking, in dezelfde advertentie vermeld. Men moest er een Italiaan voor nemen. Ook in *Nederlandsch-Indië* komen, al is het niet zoo sterk, dergelijke wanverhoudingen voor.

Dat deze algemeene opzet het vooruitstuwen van wezenlijk bijzonder begaafden naar verdere en hoogere studies niet uitsluit, spreekt van zelf. Toch dient hier voorzichtigheid betracht, in het bijzonder als het volkeren geldt, die nimmer aan studie deden en er hoegenaamd geen traditie van hebben. Ook de meest begaafden hunner kinderen blijken meer dan eens de zwaardere studies niet te kunnen verwerken tenzij ten koste van hun lichaams- of ook van hun zielsvermogens. Bekend is het verder ook, dat het zelfs op moderne volkeren nadeelig inwerkt, als men de volksklassen intellectueel afroomt,— er m.a.w. alle talentvollen uit wegpikt om ze in de hoogere klassen over te planten. De volksklassen gaan dan lijden aan een soort intellectueele bloedarmoede. Ze worden zich bewust, in eigen kring geen wezenlijk superieure menschen te hebben, gaan ze in andere klassen zoeken, maar deze begrijpen hen en hun nooden niet,— en de zaak loopt spaak. Geleid door de erkend intellectueel hooger staanden uit eigen kring, maar die dan ook in dien eigen kring bleven en er al de bijzonderheden van kennen, vinden zij de leiding die zij noodig hebben. Zóó is het ginds, zóó is het in de kolonies; de vaak daar gehoorde klacht der kleine lieden, dat hun geleerde zonen en dochters hen in het geheel niet meer begrijpen, bewijzen het duidelijk.

Iets anders is het natuurlijk, dat na in het tweede stadium tot wezenlijke verbetering der oude werkzaamheden te zijn opgeklommen ook voor de massa's of ten minste voor een élite der massa's weer naar hoogere vervolmaking gestreefd moet worden. De ambachtsscholen — om een Indisch voorbeeld te noemen — moeten deels althans door technische scholen vervangen worden en deze op dezelfde wijze door middelbare technische enz. Zoo bouwt men solied verder en leveren de scholen overvloedige vruchten op,—niet als men overal op dezelfde wijze wil aanvangen, dezelfde eischen stellen, dezelfde vruchten in zelfden tijd wil doen rijpen. De onderwijsboom heeft de eigenaardigheid, eerst kleinere en later pas grootere vruchten voort te brengen, die toch ieder naar haar aard en op haar tijd rijp worden en hun weldoen, voor wie ze bestemd zijn.

Een *tweede* moeilijkheid biedt het gebrek aan de noodige onderwijskrachten, om de kinderen van millioenenvolkeren, die in hun geheel aan achterlijkheid lijden, behoorlijk te onderrichten en op te voeden. Het daarvoor noodige onderwijzers- en onderwijzeressencorps kan pas na jaren en jaren de vereischte talrijkheid bereiken, zeker bij primitieve volkeren. Maar ook bij half-ontwikkelden en zelfs bij die, welke op een oude cultuur mogen bogen en bij wie het oude onderwijs der vaderen sinds eeuwen in aanzien was. Hoe voortreffelijk leerkrachtenmateriaal er bij deze laatste volkeren ook gevonden worde, toch zal zijn opvoering tot het peil, dat de moderne school eischt, nog heel wat moeiten en tijd vorderen. Voor de geïmporteerde leerkrachten komt er bij, dat zij een of meer Inheemsche talen hebben aan te leeren, wat ook weer tijd vordert en de geëischte bekwaming vertraagt. Al kan toch een uitgebreide élite der Inheemschen met de kinderen der kolonisten worden opgeleid in onderwijsinstellingen, die met min of meer recht *„eenheidsscholen"* worden genoemd, voor de groote massa's zal eigen onderwijs in de eigen Inheemsche taal steeds onontbeerlijk blijven.

De groote moeilijkheden, om het noodige aantal degelijk onderlegde leerkrachten op te leiden en de onmogelijkheid, dit in korten tijd te doen, eischen dan ook, dat er van den kant der Inheemschen en hun leiders geduld betracht wordt en van de zijde der koloniale regeeringen naarstigheid. In een zijner laatste uitingen over *Nederlandsch-Indië* drong de bekende Katholieke staatsman Mgr. Dr. W. H. Nolens daar met kracht op aan *„opdat"* — zoo sprak

hij — *„de Inheemschen van Indië niet achter raken bij die der omliggende landen"*. Ook volgt uit dit alles de plicht van een koloniale regeering, gretig gebruik te maken van de hulp, haar op onderwijsgebied geboden door vereenigingen en genootschappen, op welker trouw en aanhankelijkheid zij staat kan maken. Voor ver afgelegen en zeer primitieve gewesten, waar anders geen onderwijzers voor te vinden zijn, tenzij tegen onmogelijk hooge betalingen, is zulks dubbel noodig. Regeeringsgestes in deze richting afkeuren of bedekt dan wel openlijk dwarsboomen valt moeilijk te rijmen met het ware behartigen der volksbelangen.

Als *derde* bijzondere moeilijkheid rest die van de hooge kosten. Zijn de kosten van het moderne onderwijs overal reeds hoog, — in een kolonie, die op onderwijsgebied een groote achterstand heeft in te halen en daarenboven een groot deel van de onderwijskrachten en leermiddelen uit het buitenland betrekken moet, zijn de kosten dubbel hoog. Daarbij komt, dat de groote massa's, voor wie door intensiveering de achterstand ingehaald moet worden, financieel zwak zijn en maar betrekkelijk weinig kunnen bijdragen in den gewonen vorm van school- en examengelden. Een nieuwe reden, waarom de koloniale regeering méér dan elk ander bestuur aan het onderwijs besteden moet en waarom het onverantwoordelijk zou zijn, dat zij, gelijk in *Noord-Afrika* een tijd lang geschiedde, de aangeboden hulp van betrouwbare particulieren en genootschappen zou weigeren te aanvaarden.

Al deze moeilijkheden hebben tot gevolg, dat de koloniale regeeringen op onderwijsgebied dikwijls voor een niet gemakkelijke keuze staan, aan welke der verschillende groepen, die hulp behoeven, deze zal geschonken worden. Aldus doet zich een vraagstuk voor, dat in een kolonie een heel bijzonder karakter draagt.

Wat zien we in de homogene, goed bestuurde, moderne landen in zake het jeugdonderwijs gebeuren?

Dat het wel niet over alle klassen der bevolking in absoluut genomen dezelfde mate verdeeld is en er ook niet absoluut even sterk uitgroeit, — maar er kan daar toch gesproken worden van een proportioneel evenveel ontvangen en proportioneel even sterk uitgroeien, gelijk b.v. de vingers van onze hand ook niet absoluut even lang zijn of evenveel groeien, maar wel proportioneel genomen, d.i. ieder volgens zijn aard.

In de koloniën echter staat het anders. Daar heeft men bijna altijd te doen met een zeer uitgebreide groep analphabeten, zoodat er al geen sprake is van een voor allen proportioneel aanwezig zijn. Van zelf kan er dus ook van geen proportioneel groeien gesproken worden; wat niet is, groeit niet aan. Ook kan het aangroeien van het onderwijs, dat wel gegeven wordt, slechts tot beperkte hoogte proportioneel geschieden. Om de groote behoefte aan onderwijzers, technici, modern opgeleide bestuursambtenaren moet er ten spoedigste een *élite* gevormd worden en moet het onderwijs voor deze *élite* heel bijzonder worden verzorgd, opdat het ook ten spoedigste het peil der moderne landen bereike. De oude verhouding tot de andere soorten van onderwijs zal dus onwillekeurig geweld lijden en verbroken worden.

En dit brengt een gevaar mee, dat het koloniaal onderwijs eigen is. De tot zekere hoogte noodzakelijke vooruitschuiving eener *élite*, kan, als zij vergezeld gaat van een niet genoeg verzorgen der overige klassen, een volk en zeker een weinig ontwikkeld Inheemsch als in tweeën breken: een zoo wat dom of minstens achterlijk gelaten deel en een volkomen modern ontwikkeld. Gevolg zal zijn, dat deze — tot zekere hoogte reeds aanwezige — scheiding hoe langer hoe grooter afmetingen aanneemt. Op den duur gaan de twee groepen zich meer en meer van elkander vervreemden. Zij gaan ieder haar eigen weg zoeken. De *élite*-groep zal de andere meer en meer gaan overheerschen en haar een ondragelijk juk gaan opleggen. Ten slotte volgen er vaeten, die als onuitroeibaar zijn. En nu mogen kortzichtige koloniaal-specialisten van zulke misstanden een of ander voordeel voor de overheerschers verwachten, — wie den mensch en zijn behoefte aan samenleving en samenwerking kent, zal begrijpen, dat dergelijke tweespalt geheel verkeerd moet inwerken op heel de koloniale samenleving en er zoowel den kolonisten als den Inheemschen noodlottig moet worden.

Vandaar het geheel bijzonder koloniale onderwijsvraagstuk: in hoeverre een *élite* aan te kweeken en als vooruit te stuwen, om zoo ten spoedigste het moderne peil te bereiken, en in hoever tevens het analphabetisme te bestrijden, om de meest achterlijken tenminste uit hun staat van hulpbehoevendheid te verlossen, — en dat alles, terwijl het onmogelijk is, beide doeleinden tegelijk volledig te verwezenlijken? Waar ligt de verdeelingsgrens? Waar de juiste middenweg? Dit zijn de hoofdlijnen van een vraagstuk,

dat zich ook voordoet bij het al- of niet- en minder- of meer-uitbreiden van het onderwijs voor de middenklassen, van nature bestemd om de kern van de gezonde samenleving te vormen. De oplossing vraagt een diepgaande studie van de toestanden en verhoudingen (o.a. tusschen de verschillende lagen der Inheemsche gemeenschap), — van de uiteenloopende behoeften (Inheemschen in kolonistenomgeving en alleenwonende Inheemschen) en van bestaande gevaren (grens- of kustbewoners en binnenlanders, nabuurschap van woekeraars enz.). Een bijzonderheid dus wederom, die het regeeringsbeleid van een kolonie eigen is en nergens elders in die mate gevonden wordt.

Aan deze bijzonderheid in zake het *jeugd*-onderwijs voegt zich een andere toe. Ook gelegen op het verstandelijk of intellectueele zorgengebied betreft zij de voorlichting van de *groote volksmassa's*. Voor een koloniale regeering volstaat het niet, dat zij door geldelijken steun, moreelen invloed of politieke overeenstemming over een of meer dag- of weekbladen beschikt ter voorlichting van het publiek en toelichting harer daden, — zij heeft daarenboven een publicistische taak van veel grootere beteekenis en veel wijderen omvang te vervullen.

Staande voor de reuzentaak, de haar toevertrouwde millioenenmassa's binnen een niet te lang tijdsverloop uit hare intellectueele, technische en economische achterlijkheid op te heffen, is zij verplicht, die massa's van goed gekozen, breed ontwikkelende en degelijk opvoedende lectuur te voorzien en haar aldus als omhoog te stuwen. Zeker, zij kan dat alles òf zelf en rechtstreeks doen òf door er behoorlijken steun voor te verleenen aan volkomen geschikte en betrouwbare instellingen en genootschappen, — maar het alleen aan willekeurige particulieren of handelsondernemingen overlaten mag zij niet. Duidelijk bewijzen dit de wantoestanden, die er in de half-souvereine staten ten Zuiden en ten Oosten van de *Middellandsche Zee* op het gebied der volkslectuur bestaan. De opperregeeringen hoopten er, de volksvoorlichting door louter repressieve maatregelen in de juiste banen te houden, maar faalden daar volkomen in. Bij gebrek aan goede en goedkoope lectuur, zooals die in een koloniaal land alleen door een regeeringsinstituut of met regeeringshulp kan worden verschaft, worden er de massa's — al de repressiemaatregelen ten spijt — vergiftigd met allerlei minderwaardig, volkomen onwetenschappelijk, demoraliseerend en —

zoo ver 't maar mogelijk is — opruiend geschrijf. Dergelijke blaadjes en boekjes toch brengen er geld in overvloed op, — de betere niet en waarom gaat het voor de willekeurige particulieren en de handelsdrukkerijen tenzij om geld te maken? Ook valt er bij dergelijke massa's niet te denken aan het tegenwicht van een behoorlijke pers, die de hier bedoelde regeeringslectuur overbodig zou maken. Het critisch vermogen der lezers is te gering, het volk-vleien te zoet, de niet van regeeringswege gesteunde lectuur te prijzig.

Niet genoeg geroemd kan dan ook worden het beleid van de *Nederlandsch-Indische* regeering, die deze kolonie van een uitstekend uitgerust, zeer actief en over het algemeen juist kiezend publicatie-instituut voorzag, welks periodieken, brochuren en boekwerken honderden uitgebreide kringen, verspreid over heel het eilandenrijk, van goede, degelijke en opvoedende lectuur voorzien. Moge het spoedig zijn arbeid met ietwat strengere censuur ook tot de eenvoudigste Inheemsche lezers, die voor lectuur slechts enkele centen beschikbaar hebben, uit gaan strekken. Het voorgaan in dezen van den *Mangkoenegaranschen Vorst* zij het ten spoorslag.

Aan dezen allereersten en meest noodzakelijken arbeid voor de ontwikkeling der achterlijke koloniale massa's kan zich zeker met groote vrucht paren een onder Regeeringstoezicht staande publicatie van persoverzichten. Deze zijn uit hun aard wel niet voor de groote massa's bestemd, maar helpen de geleidelijk aangroeiende Inheemsche schrijversgemeenschap en eveneens de Uitheemsche op uitstekende wijze bij hun voorlichten van die massa's. De regeeringen hebben aldus ook een geschikte gelegenheid, om meeningen, die van de hare afwijken en minder op haar plaats zijn in eigen regeeringsuitgaven, aan het oordeel der gemeenschap voor te leggen. Haar opmerkingen toch kunnen groot nut opleveren.

Wat het onderrichten en opvoeden der massa's betreft, zou hier nog kunnen worden gevraagd, of een koloniale regeering het wel bij de genoemde volkslectuur en persvoorlichting kan laten. In tijden van oorlog vooral zullen er zeker niet weinigen zijn, die voor de volksopvoeding ook een min of meer militaire training en opleiding wenschelijk achten. In hoever zij gelijk hebben, zal

voor elke kolonie afzonderlijk moeten worden uitgemaakt. Het zal zelfs niet voor alle deelen van een zelfde kolonie op dezelfde wijze mogelijk zijn. Er zal verschil te maken zijn tusschen volkeren, die zich nog kort te voren aan vreedzame vreemdelingen vergrepen, en volkeren, die in volkomen vrede en eendracht met hen samenleven, — tusschen meer en minder ontwikkelde volkeren — rijkere en armere, — om hun bezit of hun woonplaatsen meer of minder aan gevaren blootgestelde, — eindelijk ook tusschen tijden, waarin de vrede als voor lang verzekerd mag worden beschouwd, en tijden, waarin de wereld vol is van oorlogsgeweld en oorlogsbedreigingen en de kolonie deze mogelijk vanuit nabije landen heeft te vreezen. Het zwaartepunt der beoordeeling zal liggen in de algemeene houding der bevolkingen, de gevaren, die haar en de kolonie bedreigen, en van de mogelijkheid om in korter of langer tijd duizenden militair op te leiden, uit te rusten en in kazernes onder te brengen. Een teer en moeilijk vraagstuk, dat wederom buiten de koloniën nergens zoo voorkomt.

Het *derde* en laatste gebied, waarop de regeering haar drievoudige macht heeft uit te oefenen, is het *zedelijke*. Ook op dit gebied komen in de koloniën eenige bijzonderheden voor, die de meer moderne, homogene staten niet kennen.

De eerste bijzonderheid bestaat in de noodzakelijkheid, sommige pas onderworpen volken van hun onmenschelijke barbaarschheden te genezen, als het menscheneten, — het verbranden van weduwen, — het koppensnellen, — ritueele tegennatuurlijke onzedelijkheden, — slavernij en slavenhandel en dienstbaarheidsvormen, die daar sterk mede overeenkomen (is het in de *Encyclopedie van Nederlandsch-Indië* zelfs niet vernoemde en toch in die kolonie zoo sterk verspreide *„endoeng-schap"*, vooral dat der *„endoeng tlosor"* ooit degelijk onderzocht? zijn ook alle buitengewesten van deze kolonie geheel vrij van slavendienst??). Bij die uitroeiing van grove zedelijke misbruiken behoort het, boven reeds vermelde, afschaffen van de al te ruwe en onevenredig zware straf- en tuchtmaatregelen ook daar, waar een eigen Inheemsch straf- en tuchtrecht is toegelaten.

Een tweede bijzonderheid op het zedekundig gebied vinden we gewoonlijk in de meer dan elders uiteenloopende huwelijksgebruiken en -misbruiken. Op dit bijzonder teere gebied is er dikwijls heel wat, dat afschaffing vereischt: soms polyandrie, — dikwijls kinder-

huwelijken, — zeer dikwijls huwelijksdwang en ook te hooge huwelijkskosten. Gelukkig, dat de meer ontwikkelde Inheemschen tegen al deze verkeerdheden meer en meer opkomen en krachtig aan de afschaffing medewerken. Ook de Inheemsche Vorsten maken zich op dit gebied dikwijls verdienstelijk.

Naast deze door ieder nadenkenden veroordeelde verkeerdheden zijn er huwelijksgebruiken, waarvan de zedelijke verkeerdheid niet algemeen wordt aangenomen, maar waarvan toch vast staat, dat ze nadeelig zijn voor het gezin, de opvoeding en de samenleving: de polygynie en de ontbindbaarheid van den huwelijksband. Deze aan allen verbieden is onmogelijk, doch voorkeur toonen voor het monogame huwelijk en zijn onverbreekbaarheid zal aan de bevolking ten goede komen en strookt geheel met de verlangens der meer ontwikkelde Inheemschen van onzen tijd. Meer en meer komt het voor, dat ook niet-Christen meisjes onder dergelijke voorwaarden het huwelijk aangaan. Regeeringssteun in deze richting kan haar en velen nadenkenden Inheemschen jongelieden slechts welkom zijn.

b. Bijzonderheden van de algemeene plichten en rechten der koloniale onderdanen.

Na het overzicht van de bijzonderheden, welke in een kolonie aan de algemeene *plichten en* daaruit voortvloeiende *rechten van een regeering* eigen zijn, hetzij naar haar drievoudige macht, hetzij naar de drie gebieden, waarop zij deze heeft uit te oefenen, volgt van zelf de vraag naar de bijzonderheden, die in een kolonie eigen zijn aan de algemeene *plichten en rechten der onderdanen.*

Zien we eerst deze bijzondere *onderdanen-plichten* en daarna deze bijzondere *onderdanen-rechten.*

De algemeene *plichten van koloniale onderdanen* betreffen, gelijk alle onderdanen-plichten, òfwel hun *persoon* òfwel hun *goederen.*

In zake de *persoonlijke plichten,* die op de eerste plaats het gehoorzamen aan de koloniale wetten en verordeningen eischen, doet zich in de koloniën deze bijzonderheid voor, dat de medezeggenschap der onderdanen bij het uitvaardigen van wetten en verordeningen zoowel voor kolonisten als voor Inheemschen in den regel veel geringer is dan in de moderne democratische landen. Voor de Inheemschen is ze soms zelfs geringer dan zij oorspronkelijk was, althans in hun eenvoudigere en kleinere groepeering.

Geleidelijk kan die toestand verbeterd worden. Dit zullen we bij de behandeling van het *Derde Vraagstuk* zien. Zoo lang echter de meer of mindere onmondigheid in zake de wetgeving bestaat, is het een eisch van gezond regeeringsbeleid, voor het uitvaardigen van nieuwe regelingen steeds een degelijk onderzoek in te stellen naar de juiste toestanden, verhoudingen en behoeften, welke nadere regeling schijnen te vorderen. Ook na de uitvaardiging der wetten en verordeningen zal, zoo lang deze toestand voortduurt, nauwlettend moeten worden toegezien, of de toepassing en uitvoering geen onvoorziene moeilijkheden opleveren. Duiken deze in werkelijkheid op, dan zij de betrokken uitvaardigende macht bereid, de noodige wijzigingen, verstrengingen of verzachtingen aan te brengen. Wordt dit verzuimd, dan is er gevaar, dat de nieuwe regeling bijzonder voor de vaak al te weinig gekende Inheemsche samenleving meer na- dan voordeel brengt; gehoorzaamheid mag en moet geëischt worden, maar tevens moet er voor worden gewaakt, dat haar naleving niet al te zware, noch ook nuttelooze lasten oplegt.

Daarom ook worde aan elke niet-oproerige, eerlijke kritiek royaal gelegenheid gegeven, zich te uiten. In dezen zin is in de meeste koloniën de vrijheid van drukpers noodzakelijker dan in landen, waar tal van colleges bestaan, die de grieven en verlangens der volksmassa's als dagelijks kunnen vertolken en een wijdvertakte reportersdienst alle misstanden naarstig opspeurt en onverwijld brandmerkt. In vele koloniën kan er nog al te veel verkeerds onbekend blijven.

Van den anderen kant komt er in de koloniën soms een verschijnsel voor, dat de bekende *Javaansche* edelman en schrijver Rn. Ms. Noto Soeroto toeschrijft bij de eenen aan een *„z.g. minderwaardigheidscomplex"* en bij anderen aan *„zelfbedrog"* en *„zelfoverschatting"*. Wij bedoelen de *„non-cooperation"* en *„civil-disobedience"*, die wij vroeger ook door een *Britsch-Indiër* hoorden veroordeelen (blz. 228). In haar aard slechts negatief, kan een dergelijke beweging nimmer onmiddellijk positieve voordeelen opleveren en wat er middellijk door bereikt wordt, is te duur gekocht. Dergelijke bewegingen tegengaan is de plicht van ieder, die zijn vaderland en volk lief heeft.

De *algemeene onderdanenplicht* in zake *het bezit* wordt in een kolonie door twee bijzonderheden gekenmerkt.

De eerste bijzonderheid betreft de *Inheemschen* en trekt in de laatste jaren op bijzondere wijze de aandacht van velen, zoo in als buiten de koloniën. Zij komt hierop neer: in sommige koloniën bestaat sinds eeuwen en van voor den tijd der kolonisatie het gebruik, dat de minst bemiddelde Inheemschen in plaats van door bijdragen in naturalia of in geld, door persoonlijken arbeid, verricht ten algemeene nutte, bijdragen in de algemeene samenlevings- of staatskosten. Deze arbeidsdiensten worden door hun onmiddellijke hoofden onder hen verdeeld en dwingend van hen gevorderd. Nu zijn er vooral in landen, waar men de koloniale verhoudingen niet of bijna niet kent, tegen deze „verplichte diensten" stemmen opgegaan. Men heeft ze uitgekreten voor een soort van verkapte slavernij, zuivere dwingelandij enz. Dat kan er zeker van gemaakt worden en het is er mogelijk hier of daar van gemaakt, maar goed toegepast en behoorlijk gecontroleerd houdt deze voorvaderlijke instelling zeer veel goeds in.

Welke toch zijn de toestanden, waarin ze voorkomen?

Er zijn breede bevolkingslagen, die wel van den aanleg en het onderhoud van wegen, — het bouwen en in stand houden van kunstwerken, — het onderwijs en de voorlichting, — de administratie en het bestuur, — de politie en justitie — overvloedige voordeelen genieten, maar die niet in staat zijn, daarvoor uit hun poovere naturalia of uit geld, dat ze bijna niet hebben, naar behooren bij te dragen. Deze zelfde menschen nu beschikken dikwijls over een degelijk gezonde werkkracht en over een overvloed van onbenutten en voor hen onbenutbaren tijd, b.v. in tropenlanden vlak na het rijstplanten. Wat nu ligt meer voor de hand en is zoowel voor hen zelf als voor de gemeenschap voordeeliger, dan dat zij in hun vrije dagen worden opgeroepen om aan wegen, assaineeringen enz. te gaan arbeiden?

Niet alleen worden zij van hun schadelijk gedwongen nietsdoen bevrijd, maar onder goede leiding leeren zij soms heel wat bij, als flinker werken, meer nauwkeurigheid betrachten, disciplinair samenwerken enz. Vandaar dan ook, dat velen hunner aan die *„verplichte diensten"* de voorkeur geven boven de afmartelende zorg, zoo of zooveel geld bijeen te brengen, het op te sparen en te bewaren en het op den vast gestelden tijd te gaan betalen.

Zouden de critische buitenstaanders niet beter doen, als zij zich wat minder bemoeiden met interne koloniale zaken, waarvan zij geen begrip hebben?

Een geheel andere koloniale bijzonderheid in zake het *naar vermogen bijdragen* voor de staatsuitgaven vinden wij bij de *kolonisten,* zoo ambtenaren of militairen als particulieren.

Wat is in een kolonie het bijzondere op dit gebied?

Dat een zeer groot deel der kolonisten de jaren, waarin zij voor arbeid geschikt zijn, in de kolonie doorbrengt en dan het daar gewonnen pensioen buiten de kolonie en niet zelden ook buiten het oude vaderland gaat verteren. Buiten de kolonie brengen zij meestal ook hun vele verlofsjaren door.

Wat volgt hieruit voor de financiën van de kolonie?

Dat er voortdurend een breede stroom geld naar buiten vloeit, die er wel opgebracht wordt, maar waarvan niet het minste in de kolonie terugkeert. De belastingen der koloniën moeten immers ook de pensioenen en verlofstoelagen der ambtenaren en militairen opbrengen; de revenuen der landelijke en industrieele ondernemingen, — der particuliere spoorwegen en scheep- en luchtvaartlijnen, — der in- en exporthandelshuizen en banken moeten voorzien in de pensioenen van hun vroegere beheerders en employé's en dat is voor de hand liggend, -- maar het koloniaal bijzondere is, dat het overgroote deel dier opgebrachte gelden in het geheel niet meer bijdragen ten bate van het land, waar ze van afkomstig zijn en waar ze werden gewonnen. De niet geringe financieele voordeelen, die het genieten en verteren van pensioenen en verlofstoelagen voor de schatkist en het handelsverkeer opleveren, vervallen alle aan een vreemd land en meestal aan een rijker land, dat al van de eigen gepensionneerden en verlofgangers profijt trekt. Het in evenwicht houden van de koloniale financiën wordt daardoor veel moeilijker en zulks op min of meer ongewone wijze.

Daarom mag zeker de vraag geopperd worden, of het niet billijk zou wezen, dat de koloniale regeeringen — na tijdige waarschuwing natuurlijk — althans de buiten de kolonie te verteren pensioenen met een niet onbelangrijk procent belasten. Te meer lijkt deze vraag gewettigd, nu de hygiënische toestanden tot in de tropische koloniën toe zoo aanmerkelijk verbeterd zijn en de meeste dezer koloniën zoo veel uitgelezen gezondheidsoorden tellen, dat de vroegere noodzakelijkheid, naar gezondere landen terug te keeren, om niet te vroeg *„onder de palmen en bananen"* ten grave te worden gedragen, grootendeels vervallen is. Voor vele oud-gedienden is zelfs het klimaat, waarin ze hun beste jaren doorbrachten, vaak

beter dan b.v. het gure *Noordsche*. Ook vinden zij ginds vaak niet meer de oude omgeving terug, waarin ze opgroeiden en staan zij er als vreemdelingen alleen, terwijl hun kinderen zich in de kolonie vestigden.

Ten slotte: in de kolonie vinden zij in den regel gemakkelijk een nuttige werkkring, die zij elders vergeefs zoeken en .... de koloniën hebben meestal gebrek aan ouderen, die over genoegzaam vrijen tijd en ervaringskennis beschikken om ze in dienst te stellen van heel wat nuttig werk op sociaal en charitatief gebied.

De voornaamste titel echter blijft het abnormale, men zou bijna zeggen, het tegennatuurlijke, dat een kolonie zich jaar in jaar uit zoo sterke financieele aderlatingen moet laten welgevallen zonder er eenige vergoeding voor te erlangen.

Na deze koloniale bijzonderheden der algemeene *onderdanenplichten* een woord over de koloniale bijzonderheden der algemeene *onderdanen-rechten,* die naar bekend is — *deels negatief* zijn: veiligheid van personen en bezittingen d.i. daarin niet geschaad worden, — *deels positief*: bevordering van het algemeen welzijn d.i. daarvoor geholpen worden.

De zorg voor de hier bedoelde binnenlandsche veiligheid van personen en goederen omvat natuurlijk — gelijk overal — zoowel de preventieve politiezorg als de wrekende en beslechtende rechtspraak of justitie. Beide zullen in het begin nog al eens verschillen van die der moderne landen, doch geleidelijk het betere, dat deze bieden moeten overnemen, om den tijd bij te komen. Wij spraken er al over.

Bij deze algemeene zorgen voor de goede handhaving van ieders rechten komt in een kolonie als bijzonderheid de noodzakelijkheid van een preventieve maatregel omtrent de verdeeling van de grondrechten. In de eerste tijden van een mogelijk met wapengeweld gestichte kolonie is zulk een maatregel soms noodig om persoonlijke botsingen tusschen kolonisten en Inheemschen te voorkomen. Overal is ze noodzakelijk om de goede verhouding tusschen beide groepen te bevestigen en in stand te houden, ja om te voorkomen, dat deze door ontreddering vernietigd wordt.

Wat toch is in dezen het geval?

Dat in de koloniën twee zeer uiteenloopende groepen van menschen samenwonen: de Inheemschen, die voor het meerendeel

arm zijn en wier ondernemingen financieel relatief zwak staan, — en de kolonisten met een bijna onbeperkte kapitaalkracht en den ruggesteun van hun wereldmaatschappijen; — Inheemsche massa's, die òf dom òf weinig ontwikkeld zijn, — en kolonisten met moderne ontwikkeling en uitstekenden handelsaanleg; — Inheemschen, die in veel koloniën overgedwee, te volgzaam, te toeschietelijk en vooral ook te zorgeloos zijn, — en op geld beluste kolonisten, soms alleen gekomen, om in de kolonie zoo snel, als 't maar kan, zoo rijk mogelijk te worden.

Wat volgt uit een dergelijken toestand van zelf, wanneer de regeeringen geen preventieve maatregelen treffen in zake de grondrechten?

Dat het bezit der Inheemschen aan landerijen, erven en zelfs woonhuizen in zeer korten tijd van hen aan de kolonisten zou overgaan. Na eenige jaren zouden er slechts doodarme Inheemschen overblijven en rijk geworden kolonisten. Een behoorlijke opvoering der Inheemschen tot den stand en staat der moderne volkeren zou onmogelijk worden. De nu niet meer slechts politieke overheersching doch ook economische zou meer en meer gaan drukken en eindelijk ondragelijk worden. Het besef, dat zij niets meer konden verliezen, daar zij alles reeds verloren, zou tot treurige wandaden leiden.

Gelukkig daarom de kolonie, waar dergelijke misstanden tijdig voorkomen werden, en dubbel gelukkig de koloniën, die daarvoor niet de ellendige methode aanwenden: de Inheemschen samen te drijven in afzonderlijke, soms zeer slechte of al te kleine gebieden (blz. 214).

Het mag waar zijn, dat het verbod van vervreemding van Inheemsche gronden, waardoor deze regeeringen de misstanden voorkomen, met verloop van tijd en ten gevolge van de veranderde verhoudingen en toestanden eenige wijziging en verzachting moet ondergaan, zeer lang zal de kern, het essentieele dezer regelingen onmisbaar blijven.

Een laatste koloniale bijzonderheid, die *preventieve* en zelfs diep-ingrijpende preventieve maatregelen vraagt, biedt in onze dagen voor vele koloniën de snelle overgang van een nog tamelijk primitief landbouwersleven naar dat van de industrieele en wel de Westersche industrieele bedrijvigheid met alle na- en voordeelen, die ze overal medebracht. Zelfs het geleidelijk industriali-

seeren der moderne landen heeft er voorgoed doen breken met het oude *„laissez faire, laissez aller"* der liberale school. Had men er de noodzakelijkheid der nieuwe ordening maar wat vroeger ingezien, wellicht waren ons heel wat rampen bespaard gebleven. Hoeveel meer dan in die oude wereld is in de koloniën met haar weinig ontwikkelde, grootendeels arme en maar zwak onderling verbonden bevolkingen de staatswaakzaamheid noodzakelijk in deze tijden, waarin ze soms voor uitgestrekte gebieden als bij tooverslag geïndustrialiseerd worden. Hoeveel verschrikkelijker gevolgen zou hier regeeringsnalatigheid op dit gebied na zich sleepen. Een erger chaos, dan *Europa* thans te aanschouwen biedt, zou de slotsom zijn.

Geen wonder dan ook, dat van bijna alle zijden groote instemming betuigd is met de economische paragraaf der rede, waarmede de *Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, Jhr. Mr. A.W.L. Tjarda van Starkenborgh Stachouwer,* op *16 Juni j.l.* de nieuwe zittingen van den Volksraad opende. Na van den eenen kant de dwalingen van het socialisme en van den anderen kant die der totalitaire staten te hebben afgewezen, besloot hij haar met deze gedenkwaardige woorden :

„Maar wèl zal alle economische bedrijvigheid zich te voegen hebben naar de regelen, die de Overheid in het belang van redelijke maatschappelijke verhoudingen en sociale rechtvaardigheid stellen moet". Moeilijk kon duidelijker en krachtiger gezegd worden, dat ook voor *Nederlandsch-Indië* het liberalisme heeft afgedaan; dat ook daar een nieuwe, betere, rechtvaardigere ordening gaat ingevoerd worden. Gelukkig, dat deze noodzakelijkheid ook door vele werkgevers meer en meer wordt ingezien en erkend.

De koloniale bijzonderheden, die de positieve algemeene *rechten van de onderdanen* meebrengen, behoeven we hier niet meer op te noemen, daar ze volgen uit de koloniale bijzonderheden der algemeene *regeeringsplichten,* die we bespraken. Worden deze nagekomen, dan worden ook de koloniale bijzonderheden der positieve *onderdanenrechten* genoegzaam verzorgd.

c. Bijzonderheden der algemeene plichten en rechten van een kolonie als geheel.

Gelijk elke staatsgemeenschap, heeft eene kolonie, *als geheel genomen,* drie soorten van plichten en rechten. Zij volgen uit de *drie verhoudingen,* die de kolonie, als menschengemeenschap,

te eerbiedigen heeft en die in de natuur van den mensch hun diepsten grond vinden. Het zijn de verhouding tegenover *God*, tegenover *zich zelf* en tegenover den naaste, dat is voor de kolonie, als dusdanig, tegenover *andere staatsgemeenschappen.*

Wat de verhouding tegenover *God* betreft, kan er natuurlijk alleen sprake zijn van plichten: de plicht Gods opperheerschappij te erkennen, Hem bij tijd en wijle hulde te bieden en dank te betuigen, Zijn hulp af te roepen enz. In landen, waar slechts één godsdienst beleden wordt, kan dat alles natuurlijk gemakkelijk door regeering en volk of volksvertegenwoordigers gezamenlijk geschieden; maar ook daar, waar er verschillende godsdiensten beleden worden, is dat van staatswege hulde brengen aan God niet onmogelijk. De regeeringen kunnen er op vaste dagen en bij bijzondere gelegenheden de onderscheidene gezindten toe uitnoodigen en zich bij de afzonderlijk te houden plechtigheden door ambtenaren van de betrokken belijdenis laten vertegenwoordigen.

In de koloniën komt deze toestand het meest voor. Het meest nog zal men er naast Katholieke en niet-Katholieke Christenen ook nog Mahomedanen aantreffen, hetgeen geen bijzondere moeilijkheden oplevert, daar al deze godsdiensten een persoonlijken God aannemen, Looner van het goed en Straffer van het kwaad. Moeilijker wordt de oplossing, als er ook een groot aantal afgodendienaars woont. En voor Mahomedanen èn voor Christenen is het bezwaarlijk uitnoodigingen rond te zenden voor het plegen van afgoderij, een bijzonderheid zeker in de moderne landen niet voorkomend.

Uit de *tweede* verhouding, die elke staatsgemeenschap heeft te eerbiedigen, de verhouding van den staat *ten opzichte van zich zelf*, volgt allereerst de plicht van de kolonie, zich zelf in stand te houden en volgen verder alle rechten, noodig om dezen plicht naar behooren te vervullen. Staatsgemeenschappen en dus ook koloniën, in zoover zij een soort van staatsgemeenschappen vormen, behooren tot de van nature verplichte instellingen, die voor het voortbestaan en de verdere ontwikkeling der menschelijke beschaving onontbeerlijk zijn. Daarom zijn zij waard ten koste van alles, ook het dierbaarste niet uitgezonderd, verdedigd te worden tegen haar aanranders.

Nu kunnen zich, wat het verdedigen van een kolonie betreft, twee gevallen voordoen. Het kan gaan om het vervangen der

bestaande koloniale verhouding door een andere of m.a.w. een andere mogendheid kan de overheerschende mogendheid haar koloniaal bezit willen ontrooven, om het zelf te gaan overheerschen.

Het kan ook gaan om het opheffen en afschaffen van de koloniale verhouding en het verwerven van de onafhankelijkheid door de kolonie met of zonder hulp van anderen.

Van zelf spreekt, dat elke onrechtvaardige aanranding van koloniaal gebied door heel de kolonie, onderdanen en regeering, moet worden afgeslagen. Onrecht, tegen een bestaande staatsgemeenschap en dus ook tegen een koloniale staatsgemeenschap gepleegd, eischt gewapend verzet, verdediging met alle geoorloofde middelen. Anders vervalt de wereld in een heilloozen wantoestand, waarin de slechten doen wat zij willen en de goeden verdrukt worden.

Maar hoe staat het met het tweede geval? Moet altijd en immer, tot in de eindelooze tijden opgekomen worden tegen het afschaffen der koloniale verhouding als dusdanig?

Deze vraag onderzoeken we in ons *Derde Vraagstuk*, doch reeds mag opgemerkt, dat er gevallen mogelijk zijn, waarin de koloniale verhouding met wederzijdsch goedvinden en tot heil van beide partijen wordt opgeheven. Zeker is het echter ook, dat die opheffing tot groot nadeel van beide partijen al te vroeg kan worden gevorderd, nagestreefd en mogelijk zelfs afgedwongen. Daar dit beide partijen alleen tot onheil strekken kan, is het beider plicht en dus ook plicht van de kolonie in haar geheel zich daartegen te kanten. In zoover is dus zeer zeker ook de koloniale verhouding als dusdanig met alle zorg en kracht te verdedigen.

Wat de *derde verhouding* betreft, die er nl. ten opzichte van andere staatsgemeenschappen bestaat, hebben we onderscheid te maken tusschen de verhouding tot het *overheerschende land*, welke wij bij de specifiek koloniale plichten en rechten zullen bespreken, en de verhouding tot de *overige staatsgemeenschappen*, die hier te behandelen is.

De bijzondere plicht, dien elke koloniale gemeenschap, regeering en onderdanen, hebben, is deze, dat er voor gezorgd worde, de bijzondere delfstoffen, landbouwproducten en zelfs industrieele voortbrengselen, waarover eene kolonie beschikt en mogelijk alleen of bijna alleen beschikt, op zóó overvloedige wijze voort te brengen en — in normale vredestijden althans — zóó doelmatig

over de landen, die er behoefte aan hebben, te verdeelen, dat de kolonie naar de mate van haar bezit en voortbrengingsvermogen bijdraagt tot het algemeen stoffelijk welzijn van de menschheid.

Het voor de eigen bewoners alleen reserveeren van uitgestrekte, goed bruikbare gronden of welvaartsbronnen, die men zelf toch in eenigszins afzienbare tijden niet kan benutten of productief maken, gelijk sommige landen en koloniën thans doen, is in strijd met de rechten, die de menschheid heeft op het bezit en gebruik van de aarde en haar voortbrengselen. Deze zedelijke plicht sluit natuurlijk niet uit, dat indringerspogingen met veroverings bijbedoelingen of rustverstoringsallures krachtig mogen worden afgeweerd.

Toch mogen de tekortkomingen op dit gebied niet altijd aan de koloniën alleen worden geweten, want de meeste regelingen der verhoudingen tot andere staten gaan voor de koloniën uit van het land, waarvan zij afhankelijk zijn. Koloniën met eigen diplomatieke en consulaire vertegenwoordigers waren steeds uitzonderingen en zullen dat wel altijd blijven, tenzij wat betreft de nabijgelegen landen. Het daar diplomatiek en consulair vertegenwoordigd zijn kan voor een kolonie groote voordeelen opleveren, terwijl de overige vertegenwoordigingen meestal beter van uit het oude land plaats hebben, waar het geheel der internationale verhoudingen beter te overzien is.

B. Specifiek koloniale plichten en rechten.

Behalve de *bijzonderheden*, die *de algemeene plichten en rechten* van regeering, van onderdanen en van het geheel in een kolonie meebrengen en die als benadrukkingen zijn van enkele punten, die zich elders ook min of meer op gelijke of analoge wijze voordoen, — zijn er nog plichten en rechten, die aan een kolonie en aan deze alleen eigen zijn. We kunnen ze met den naam van *„specifiek koloniale plichten en rechten"* aanduiden.

De grondslag, waarop deze plichten en rechten berusten, is het algemeene beginsel: *„Waar er tusschen twee natuurlijke of zedelijke personen specifieke of soort-eigene verhoudingen bestaan, volgen daaruit ook specifieke of soorteigene plichten en rechten"*.

En daar nu uit de definitie van een kolonie (blz. 6 vv.) van zelf volgt, dat tusschen haar en het land, waarvan zij afhangt, verhoudingen bestaan, die geheel verschillen van die tusschen de

onafhankelijke of half-onafhankelijke staten en ook andere dan tusschen een staat en zijn organieke deelen of tusschen deze deelen onderling, volgt van zelf, dat er tusschen een kolonie en den overheerschenden staat specifiek bijzondere plichten en rechten zijn aan te wijzen.

De aard van deze plichten en rechten moet natuurlijk opgemaakt worden uit den aard van de verhoudingen, waaruit zij voortvloeien.

De *eerste* en alles beheerschende verhouding tusschen een kolonie en den overheerschenden staat is zeker deze, dat de overheerschende staat door het bestuur van de kolonie over te nemen de dubbele zorg op zich nam: de kolonie en haar bewoners tegen onrecht te beschermen en tot welvaart te brengen en tevens de Inheemsche bevolking tot het peil der moderne volkeren op te voeren. Elk aanvaarden van een koloniaal bewind sluit in dezen zin op zijn minst stilzwijgend het aanvaarden van een vaderlijke voogdijschap over de Inheemschen van de kolonie in.

Uit die voogdijverhouding volgt van zelf de specifiek koloniale plicht, de Inheemschen der kolonie door bevordering van hun economische, intellectueele en zedelijke ontwikkeling geleidelijk hooger op te voeren en dat uitgaande van hun aanleg en reeds verworven beschaving, aansluitend bij hetgeen er goeds is in hun gebruiken en instellingen en vooral zonder vrees, zich zelf en zijn verzorging in het eind overbodig te maken.

Bij die eerste en essentieele verhouding komt tijdelijk soms nog een *tweede* : die van schuldenaar-zijn en restitutie-plichtige. Deze verhouding kan zich op twee wijzen voordoen. Het kan zijn, dat de Inheemschen van eene kolonie zich aan misdaden hebben schuldig gemaakt en dat het aan den thans overheerschenden staat veel bloed en geld heeft gekost, om hen tot rede te brengen en in hun voor de veiligheid bezet land orde en rust te scheppen. Het kan ook zijn, dat de kolonisten misbruik hebben gemaakt van hun overmacht, zonder voldoende redenen het land der Inheemschen binvielen, er schatten en schatten wegroofden en duizenden onschuldigen vermoordden. Tenzij de misdaden van beide partijen tegen elkander opwegen, zullen ook na de pacificatie in het eerste geval de Inheemschen en in het tweede geval de kolonisten en hun uitzenders de onrechtmatig berokkende schade hebben te herstellen en door meer dan gewone bijdragen aan de andere partij moeten

goed maken, wat ze haar tekort deden. Toch zal deze schuldenaarsverhouding en restitutieplicht in een goed bestuurde kolonie, die hetzij van den beginne af, hetzij door praescriptie wettig werd, maar van tijdelijken duur zijn. De gebrachte voorspoed en welvaart en genoten voordeelen doen het onrecht, van welke zijde het ook kwam, gemakkelijk vergeten en vergeven. Het op oude misvattingen en vergrijpen uit den treure terugkomen, als men voortaan in vrede leeft, is strijdig met 's menschen behoefte aan onderlinge samenwerking en liefdevol verkeer.

Een *derde* verhouding en daaruit volgende derde plicht kan de nood doen ontstaan, waarin een kolonie verkeert. Bij groote natuurrampen of overlast van vijandelijke invallen en rustverstoringen is het overheerschend land zeker verplicht, zijn kolonie en haar bewoners te hulp te komen,— daarvoor zoowel geld en stoffelijke goederen als ook extra-zendingen van mannen en vrouwen over te hebben hetzij voor voorlichting, verpleging en dergelijke werkzaamheden, hetzij voor het met wapengeweld afslaan van vijanden en herstellen van orde en rust. Betaamt het toch volgens de gezonde opvatting van het natuurrecht, dat de sterkere staten de zwakkere bijstaan en helpen, dubbel is elke staat dit verplicht ten opzichte van de kolonie, waarvan hij de zorg op zich nam.

De beschrijving van de specifiek koloniale *plichten van den overheerscher* ten opzichte van de kolonie wijst van zelf meteen aan, welke *de specifiek koloniale rechten* der kolonie en in het bijzonder der Inheemsche ingezetenen eener kolonie zijn. We behoeven er dus niet verder over te spreken.

Wel rest ons te onderzoeken, of er ook specifiek koloniale *plichten* van de zijde *der kolonie* en in het bijzonder van de zijde harer Inheemsche bevolking bestaan.

Het antwoord vinden we wederom door het beschouwen van de verhoudingen.

Nemen we de eerste en diepste, dan zal iedereen moeten erkennen : De vaderlijke voogd, die zijn zorgenkind wezenlijk goed groot brengt, heeft recht op de dankbaarheid van zijn pupil.

En wat houdt die dankbaarheid in? Het allerminst is wel, dat de pupil ten opzichte van zijn verzorger welwillendheid, genegenheid en dankbaarheid koestert en hem in verder gelijke omstandigheden de voorkeur geeft boven andere vreemden.

Mag het daarbij blijven? Van zelf sprekend: niet. Die dankbaarheid moet zich ook door werken uiten, zij moet daadwerkelijk betoond worden.

Allereerst dienen die daden daarin te bestaan, dat de kolonie aan het opvoedende land gaarne de voordeelen gunt en helpt te verwerven, welke het bezit van een kolonie van zelf medebrengt, zonder dat de kolonie er zelf het minst onder lijdt, als de vergrooting van beteekenis en macht tegenover andere staten, — de opening van een prachtig arbeidsveld voor velen zijner zonen en dochters, — de uitbreiding van het afzetgebied zijner producten, — het gemakkelijker verwerven van de noodige, in eigen land niet verkrijgbare, grondstoffen en landbouw- en industrieproducten.

Bovendien betaamt het, dat een wezenlijk goed bestudeerde kolonie het besturende land in moeilijke tijden zijn hulp verleent en daarvoor geld en in grooten nood zelfs zijnen zonen ter beschikking stelt, dat zij — zoo noodig — aan de opperregeering een toevluchtsoord biedt. De kolonie zal er ook de eigen belangen mee dienen.

Een verdere vraag is deze, of een kolonie ook verplicht is, om in de gewone, normale tijden aan het land zijner overheerschers geld op te brengen?

Deze vraag is lang bevestigend beantwoord, doch gelukkig komen thans bijna allen van dit antwoord terug. Buiten het daar juist besproken geval van een nog niet gedelgde of vergeven restitutie en dat van een noodtoestand heeft elke kolonie het volste recht, haar opbrengsten voor zich zelf te behouden en aan te wenden, — daarmede haar ontwikkeling en bloei te bevorderen en vooral het opgaan der Inheemschen naar de gelijkschakeling met de moderne volkeren te bespoedigen. Het zelf verdiende moet aan hen, die het verdienden, ten goede komen. Een ander heeft er geen recht op.

Als uitzondering zou hier genoemd kunnen worden het zeker zeldzame geval, waarin een kolonie, dank zij de overvloedige hulp van het heerschersland, een zoo overvloedig overschot zou kweeken, dat het in de kolonie zelf als niet behoorlijk verwerkbaar was. Dat in zulk geval het land, waaraan dat groote overschot mede te danken is, er ook in zou deelen, ligt voor de hand, gelijk het ook billijk is, dat bijzonder welvarende heerscherslanden uit hun meer dan gewone overschotten hun koloniën extra bedenken. *Nederland* gaf er voor enkele jaren een mooi voorbeeld van.

Maar al is het waar, dat de kolonie zelden verplicht zal zijn, het overheerschersland rechtstreeks en onmiddellijk stoffelijk te steunen, steeds zal zij, wanneer zij tot bloei gebracht wordt, zulks indirect en middellijk doen, gelijk ook de bloei van dat land steeds op zijn minst indirect aan de kolonie zal ten goede komen.

Een goede leiding maakt én den geleide én den leider groot.

VOORNAAMSTE WERKEN EN ARTIKELS, BEHALVE DE OP BLZ. 132 VERMELDE, GERAADPLEEGD voor het TWEEDE VRAAGSTUK.

ARNOU, le R.P.: De l'Action Populaire et du Bureau International du Travail: Capitalisme et prolétariat dans les pays coloniaux: Semaines sociales de France: Marseille, XXIIe Session: 1930: p. 341-360: Paris 1930.

AVIAT, Paul: La politique indigène de la France en Afrique du Nord: Etudes 1928 T. 194: p. 5-22: Paris 1928.

BELL, H: Kolonien, — Kolonialgeschichte, — Kolonialpolitik: Staatslexicon im Auftrag der Görres-Gesellschaft herausgegeben von H. Sache, Dritt. Band: 458-471: Freiburg i.B. 1929.

BENEDICTUS XV: Maximum illud 30 Nov. 1919: Act. Apost. Sed. Vol. XI p. 440-455.

BRIERE, le R.P. Yves de la, Professeur à l' Institut Catholique de Paris: Les mandats de la société des nations et leur rapport avec le problème social dans les colonies: Semaines sociales de France: Marseille, XXIIe Session 1930 p. 239-256: Paris 1930.

BRUYNE, Dr. E. de, Professor aan de universiteit te Gent: Ethica III p. 154 vv.: Antwerpen 1936.

DANEL, Joseph, Professeur à la Faculté de Droit de l'Université libre de Lille: Comment établir dans l'organisation du travail aux colonies les garanties, prévues par l'encyclique „Rerum Novarum": Semaines sociales de France: Marseille, XXIIe Session 1930 p. 363-383: Paris 1930.

DUTOIT, E.: Président de la Commission générale des Semaines Sociales de France: Conclusions de la semaine: Semaines sociales de France: Marseille, XXIIe session 1930 p. 490-495: Paris 1930.

GOSSES, Prof. Dr. I. H.: Volks- en Staatsgemeenschap: Rijksuniversiteit te Groningen: Academiejaar 1937-1938: Tweede interfacultaire leergang: De Gemeenschap p. 139-152: Groningen-Batavia 1938.

GUILLIEN, M. le Professeur, Directeur de l'Ecole de Droit de l' Université Indochinoise: Le problème de l'assimilation: Indochine, Hebdomadaire Illustré 26 Déc. 1940.
JALABERT, Louis: Le „Père à la Casquette": le Maréchal Bugeaud et l' Algérie: Etudes 1930 T. 205 p. 323-337, Paris 1930.
KASTEEL, Dr. P.: Abraham Kuyper: Kuyper als Staatsman: III Koloniale Politiek p. 298-317: Kampen 1938.
KAT ANGELINO, A. D. A. de: Staatkundig Beleid en Bestuurszorg in Nederlandsch-Indië: Eerste Deel: Eerste en Tweede Gedeelte: 's Gravenhage 1930.
KEULEMANS O. Carm., Mr. Dr. Th.: Maatschappijleer: No. 112-113: Sittard 1937.
KOCH S. J., H.: Gedanken zur Kolonialpolitik: Stimmen aus Maria-Laach: 70 Band 1906 p. 1-20: Freiburg i.B. 1906.
LEO XIII: Libertas, praestantissimum 20 Juni 1888: Act. Sanct. Sed. Vol. 20 p. 593-613.
NIEUWENHUIS, Dr. G. J., Gedel. v/d Ind. Onderwijsraad: Opvoeding tot Autonomie: Groningen-Weltevreden 1923.
NOTA betreffende de Indische Katholieke Partij: Weltevreden 1918.
NOTO SOEROTO, Rn. Ms.: Nederland-Indonesië: Naar een nieuwe samenleving: s' Gravenhage 1913.
MENSCHING, Wilhelm: Gekleurd en Blank: Rassen-, koloniale- en cultuurproblemen: geautoriseerde vertaling van H. J. Mispelblom Beyer: Arnhem MCMXXXI.
PESCH S.J., H.: Lehrbuch der Nationalökonomie II 4-5: Freiburg i.B. 1925.
PETRUS BLUMBERGER, J. Th., Oud-Ned. Indisch Bestuursambtenaar: De communistische beweging in Nederlandsch-Indië: Haarlem 1928.
IDEM: De Indo-Europeesche beweging in Nederlandsch-Indië: Haarlem 1939.
PINON, René, Prof. à l'Ecole des sciences politiques, — membre de l'Academie des sciences coloniales: Extrême variété des conditions naturelles et historiques, ainsi que de la structure sociale dans les pays de colonisation: Semaines sociales de France: Marseille, XXIIe Session 1930 p. 91-107: Paris 1931.
IDEM: L'Application de l'encyclique (Rerum Novarum) dans les colonies: Il anniversario della enciclica: Rerum Novarum p. 434-440: Milano 1931.

PIUS XI: Unigenitus Dei Filius: 19 Martii 1924: Act. Apost. Sed. Vol. 16 p. 133-148.
PUBLICATIES der INDISCHE KATHOLIEKE PARTIJ: No. 1: 1929: Buitenzorg 1929.
SCHMIDLIN, D. Dr. Josef: Ord. Professor der Missionswissenschaft an der Universität Münster: Katholieke Missionslehre im Grundriss: Münster i.W. 1919.
IDEM: Katholieke Weltmission und deutsche Kultur: Freiburg i.B. 1925.
SCHMUTZER, Prof. Dr. J.: Werkverruiming en emigratie: 12de Limburgsche studieweek te Rolduc, 2 tot 4 Augustus 1936. Heerlen 1936.
SOLAGES, M. l'Abbé Bruno de, Rédacteur en chef de la revue Apologétique: Devoirs, droits et responsabilités des puissances colonisantes: Semaines sociales de France: Marseille, XXIIe Session 1930 p. 137-173: Paris 1930.
SOMBART, W.: Der moderne Kapitalismus 6: Erster Band. Erster Halbband S. 430 ff.: München und Leipzig 1924.
TEPPEMA, P. E.: Eenige beschouwingen over de White Australian plicy: Koloniale Studiën: 1920 Deel I p. 537 vv.
THOMAS, A.: Dix ans d'organisation internationale du travail p. 273-282: Genève 1931.
S. THOMAS AQUINAS: Summa Theologica IIa IIae p. 101-107.
TRAITÉ de VERSAILLES: Partie I: Pacte de la Société des Nations Art. 22
„ „ „ Partie XIII: Travail
TROMP, P.: Indische Burgerschapskunde: Batavia 1934.
VOLLENHOVEN, Mr. C. van: Het Adatrecht van Nederlandsch-Indië: Eerste Deel: Leiden 1918.

NAAR EEN INDISCHE UNIVERSITEIT

DOOR Prof. Dr. I. J. BRUGMANS

Nederlandsch-Indië zal binnenkort verrijkt worden met een instituut dat tot dusverre in zijn onderwijsorganisatie ontbrak: een universiteit. Een ontwerp voor een nieuwe hooger onderwijsordonnantie, dat reeds aan de faculteiten voor advies is gezonden, zal den Volksraad weldra bereiken. Er is alle aanleiding voor een terugblik en een blik op de toekomst. Het hooger onderwijs hier te lande, dat jong is en niet in een roemrijke traditie wortelt, wordt weinig gekend, ook in kringen, die zelf een academische vorming hebben genoten. Het „onbekend maakt onbemind" geldt ook hier.

I.

Tot omstreeks het jaar 1910 gold het als een communis opinio, dat in Indië voor hooger onderwijs geen plaats was. Deze opvatting, zooals de meeste andere onzer inzichten en denkbeelden, was niet zoozeer rationeel gefundeerd als wel op onbewuste gevoelens gegrondvest. Er kunnen niettemin een tweetal factoren worden aangewezen, die tot deze opvatting leidden of althans medewerkten.

In de eerste plaats: er was niet voldoende middelbaar onderwijs in Indië aanwezig, dat studenten naar het hooger onderwijs had kunnen toevoeren. Er waren slechts enkele hoogere burgerscholen (Batavia, Semarang, Soerabaia), die vrijwel uitsluitend door Nederlandsche leerlingen bezocht werden. [1]) Gymnasia ontbraken; van lycea was nog geen sprake. Voor dit kleine aantal een uni-

[1]) Het aantal abituriënten der middelbare scholen bedroeg in 1910 slechts 26.—

versiteit op te richten moest dwaasheid lijken; althans in het kader van het onderwijsstelsel in Indië was in die dagen de instelling van hooger onderwijs niet verantwoord geweest. Het onderwijs in Indië is immers van den grond af opgebouwd; men is eerst tot oprichting van hoogere instellingen overgegaan wanneer de lagere tot in de perfectie in orde waren.

Dat een andere weg mogelijk zou zijn geweest bewijst Britsch-Indië. Daar te lande is men reeds in 1857 tot oprichting van een drietal universiteiten overgegaan (Calcutta, Bombay en Madras), hoewel van een goede inrichting van het middelbaar onderwijs aldaar nog geen sprake was. Men huldigde in Britsch-Indië de filtratie-theorie; de aan de universiteit verworven ontwikkeling zou langzamerhand de geheele maatschappij doortrekken als een osmoseproces en men zag er dus geen bezwaar in, dat het peil van de Britsch-Indische universiteit niet onbelangrijk lager was dan dat van de Engelsche. De verschillen zouden geleidelijk worden ingehaald, zoo meende men.

De in Britsch-Indië gangbare opvatting heeft in de onderwijspolitiek van Nederlandsch-Indië nimmer geheerscht; voor ons was het duidelijk, dat er geen hooger onderwijs zou kunnen komen, alvorens het middelbaar onderwijs zou zijn uitgebouwd, en daarvan was voor 1910 nog geen sprake.

Nog een tweede omstandigheid leverde voor 1910 een beletsel op tot het stichten van instellingen voor hooger onderwijs in Nederlandsch-Indië, nl. het ontbreken van een sfeer, waarin het hooger onderwijs zou kunnen bloeien. Het was dit argument, dat vooral naar voren is gebracht door Van Deventer, die in 1910 in een Gidsartikel [1]) verklaarde: „Voor het verkrijgen van die ontwikkeling (d.w.z. hooger onderwijs) biedt Nederlandsch-Indië het opkomend geslacht nog geen gelegenheid aan. Het *kan* die gelegenheid niet aanbieden, omdat het de omgeving, die daarvoor een vereischte zijn zou, mist en deze niet kunstmatig in het aanzijn kan worden geroepen. Een omgeving, gevormd door wetenschappelijk ontwikkelden, voor het meerendeel kinderen van het land, die het hooger onderwijs door eigen ervaring liefhebben en hun liefde overplanten op volgende geslachten. Voor Nederlandsch-Indië is, zoolang het zelf die omgeving niet verschaffen kan, Nederland het land der wetenschap"

[1]) De Gids, 1910 I, blz. 526 vlg.

Toen Van Deventer deze inzichten uitte, was hij ongetwijfeld de vertolker van de algemeen heerschende opvatting. Is de maatschappelijke ontwikkeling in Nederlandsch-Indië sindsdien zoo snel gegaan, dat deze inzichten spoedig moesten verouderen, of ontgingen aan Van Deventer de voorboden van den nieuwen tijd? Het antwoord moet luiden: beide.

Van Deventer zag niet, hoe sedert den aanvang der 20ste eeuw het gelaat van Nederlandsch-Indië was veranderd. De typische koloniale trekken der maatschappij werden flauwer, de samenleving der Nederlanders werd steeds meer Europeesch, westersch van karakter. Dit hangt samen met de sterke economische expansie, die Indië sedert de eeuwswisseling onderging, een expansie, die zich uitte in stijgende cijfers van in- en export. Daarnaast vond een sterke intensiveering van de staatsbemoeienis plaats, mogelijk geworden door Indië's economischen opgang. Alle mogelijke sociale voorzieningen, die thans als vanzelfsprekend aanwezig zijn, dateeren uit het begin der 20ste eeuw: arbeidsinspectie, volkscredietwezen, gouvernementspandhuizen, opiumregie, of werden sedert de eeuwswisseling sterk geïntensiveerd: onderwijs, hygiëne, ziekenzorg, irrigatie, verkeer, zelfstandige rechtspraak. Dat alles vereischte een snel stijgend aantal academisch opgeleide werkers. En in het particuliere bedrijfsleven, dat eveneens na 1900 zijn groote expansie onderging, was het niet anders. Van Deventer had dus ongelijk, toen hij meende, dat Indië nog miste een omgeving, waarin het hooger onderwijs zou kunnen bloeien. Die wetenschappelijke omgeving begon zich steeds duidelijker af te teekenen. En zelfs was de sfeer van wetenschappelijk onderzoek reeds aanwezig, zij het dan buiten verband van academie of universiteit; men denke slechts aan het geneeskundig laboratorium te Batavia, waar Eykman en Grijns hun triomphen vierden; aan den plantentuin te Buitenzorg, met zijn krans van instituten en laboratoria.

Kan men dus zeggen, dat Van Deventer niet aanstonds heeft onderkend, dat een nieuwe periode in Indië was aangebroken, anderzijds moet worden opgemerkt, dat sedert hij zijn Gidsartikel schreef, factoren ten gunste van het hooger onderwijs zijn opgetreden, die hij niet kon kennen, hoogstens had kunnen vermoeden. Wij bedoelen de opkomst van de z.g. Inlandsche beweging en de uitbreiding van het middelbaar onderwijs. Zij gaan terug op het algemeene verschijnsel, dat men het Aziatisch réveil pleegt te noemen.

Wij kunnen er niet aan denken, zelfs maar een schets te geven van het Aziatisch réveil, zooals het zich in Nederlandsch-Indië openbaarde. Genoeg zij het te vermelden, dat het hier te lande later is opgetreden dan in de andere oostersche gebieden (Japan, China, Britsch-Indië, Philippijnen), en dat er, toen Van Deventer schreef, nog maar nauwelijks iets van te bespeuren was. Zooals bekend was het eerste symptoom van het ontwakingsproces bij de Indonesische bevolking de stichting van Boedi Oetomo in 1908; de Sarekat Islam, de tweede organisatie van Indonesiërs, ontstond eerst in 1912. Van belang is het nu hier op te merken, dat dit réveil zich niet alleen manifesteerde in den vorm van politieke wenschen en eischen, maar ook (en zeker niet in de laatste plaats) in den vorm van een roep om onderwijs.

Waren de Indonesiërs in de 19de eeuw ten opzichte van het onderwijs onverschillig geweest, in de 20ste werd dit geheel anders; er ontstond een dringende vraag naar scholen en wel scholen, zooveel mogelijk gelijk aan de voor Nederlanders bestemde onderwijsinrichtingen. De Indische regeering heeft de rechtvaardigheid van deze wenschen ingezien. Zij ging in 1914 over tot de stichting van Hollandsch-Inlandsche scholen, waar de meer aanzienlijke en gegoede Indonesiërs een opleiding op Nederlandschen voet verkregen, van hetzelfde gehalte als de Nederlandsche lagere school. In het zelfde jaar kwam het tot mulo-scholen, toegankelijk voor alle landaarden, maar berekend op een groot aantal Indonesische kinderen. En daarbij bleef het niet. Een nieuw schooltype werd uitgedacht, dat als voortzetting van de mulo kon fungeeren en dat in een driejarigen leergang de leerlingen tot het zelfde punt zou brengen als de hoogere burgerschool. Deze nieuwe school, de algemeene middelbare school, zou nagenoeg uitsluitend door niet-Nederlanders worden bezocht, want de Nederlander bezat en behield de hoogere burgerschool. De eerste algemeene middelbare school werd geopend in 1919, hetgeen beteekent, dat in 1922 de eerste leerlingen werden afgeleverd met een diploma, dat hun de toegangspoort van een universiteit opende. Moest de Indische regeering nu zeggen : tot hier toe en niet verder; hooger onderwijs is voor u niet weggelegd? De regeering heeft het niet gezegd en had reeds eerder het tegendeel verklaard. Daarvoor moet weder eenige jaren in de geschiedenis worden teruggegaan.

De eerste kentering in de denkbeelden inzake hooger onderwijs in Indië viel te bespeuren in het jaar 1910, toen een „Indische

universiteitsvereeniging" werd opgericht, juist in het jaar waarin Van Deventer schreef. Een grooten aanhang verkreeg deze organisatie niet, doch er zouden weldra omstandigheden komen, die de doorvoering dezer denkbeelden zouden verhaasten. De wereldoorlog brak uit en verbrak de verbinding tusschen moederland en kolonie; aanvoer van academici uit Nederland werd onmogelijk. Indië kreeg vooral een nijpend tekort aan ingenieurs en bijgevolg besloot de regeering in 1917 de eerste voorbereidende stappen te doen om tot een technische hoogeschool te geraken. Maar voordat iets in die richting kon geschieden, bezemde het particuliere initiatief alle theoretische overwegingen terzijde. In zeer korten tijd was een bedrag van *f* 3.000.000 bijeengebracht voor een technische hoogeschool te Bandoeng, die in 1920 plechtig door Gouverneur-Generaal Van Limburg Stirum kon worden geopend.

Daarmede was de situatie aanmerkelijk vereenvoudigd en waren verschillende theoretische problemen door de macht der feiten terzijde gesteld. De vraag, of Indië voldoende sfeer bezat voor instellingen van hooger onderwijs, was door de feitelijke aanwezigheid der technische hoogeschool van de baan geraakt en ook de vraag, welk onderdeel van het hooger onderwijs het eerste zou moeten worden ingericht, was hiermede vanzelf vervallen.

De Indische regeering maakte nu ook volte face; het was de befaamde volksraadrede van Creutzberg, op 21 en 22 Juli 1918 gehouden. Creutzberg, die toen als directeur van onderwijs en eeredienst voor het eerst een synopsis gaf van de Indische onderwijspolitiek, verklaarde omtrent het hooger onderwijs het volgende : ,,De regeering stelt zich niet op het door sommigen ingenomen standpunt dat deze gewesten, met het oog op het algemeen peil hunner ontwikkeling, nog niet rijp zijn voor het hooger onderwijs". Erkend moest worden, ,,dat van een levendig wetenschappelijk verkeer, zooals men dit in Europa ook buiten de onmiddellijke omgeving der universiteit kent, nog weinig te bespeuren is", maar de regeering zou het verkeerd gezien achten, om die reden de stichting van instellingen voor hooger onderwijs achterwege te laten ,,in stede van erop te vertrouwen, dat zulke instellingen, in een verhouding van wisselwerking tot het algemeene intellectueele leven in Indië, het peil van dat leven en daardoor ook haar eigen peil, vanzelf zullen opvoeren". [1])

[1]). Blz. 65 van de afzonderlijke uitgave.

Dit betrof dus het algemeene beginsel. Wat de concrete uitvoering aangaat ontwikkelde de regeering twee richtlijnen. Primo zou de uitgroei van het hooger onderwijs afhankelijk zijn van den uitbouw van het middelbaar onderwijs, m.a.w. naar mate het middelbaar onderwijs meer leerlingen aflevert zal het hooger onderwijs kunnen worden uitgebreid; secundo zou het hooger onderwijs in eerste instantie worden gevormd door omzetting van reeds bestaande vakscholen. Een rechtshoogeschool zou dus kunnen komen naast of in de plaats van de reeds bestaande rechtsschool, waar voornamelijk Inheemsche jongelieden werden opgeleid tot rechtskundige. En voorts zou uit de S.T.O.V.I.A., de voortzetting van de aloude „Dokter-djawaschool", een geneeskundige hoogeschool kunnen worden gevormd.

Aldus is ook geschied. In 1917 benoemde de Gouverneur-Generaal een commissie, die de omzetting van de S.T.O.V.I.A. tot een geneeskundige faculteit zou voorbereiden. Discussies in de artsenwereld zelf omtrent de verhouding van de Europeesche artsen tot de Indische veroorzaakten echter een aanmerkelijke vertraging, zoodat het tot 1927 duurde, eer de geneeskundige hoogeschool tot aanzijn kwam en het rechtskundig hooger onderwijs het pleit won. In 1924 toch was te Batavia de rechtshoogeschool tot stand gekomen, waar de studie van het Nederlandsch-Indisch recht werd geconcentreerd. Aldus bezat Nederlandsch-Indië sedert 1927 een drietal instellingen van hooger onderwijs : de technische hoogeschool te Bandoeng (1920, in 1924 overgenomen door het Land), de rechtshoogeschool te Batavia (1924) en de geneeskundige hoogeschool van 1927, eveneens te Batavia.

Deze ontwikkelingsgang werd niet van alle zijden met instemming gadegeslagen, ook niet — misschien mag men zeggen : juist niet — door de voorstanders van hooger onderwijs in Indië. In breede kringen heerschte de opvatting, dat begonnen had moeten zijn met een faculteit der letteren, die veel meer dan de opleiding van ingenieurs, juristen en medici een centrum van Indische cultuur had kunnen worden. De teleurstelling kwam duidelijk aan den dag op het koloniaal onderwijscongres van 1924, dat juist in Den Haag vergaderde, toen de officieele berichten omtrent de rechtshoogeschool binnenkwamen. Men bleek de meening te deelen van prof. Krom, dat de beteekenis der Indische universiteit hoofdzakelijk in haar rol van cultuurcentrum gelegen was en dat dus

begonnen had moeten worden met de faculteit der eigenlijke cultuurvakken. Prof. Hazeu sloot het congres dan ook in een toon van mineur en met het uitspreken van de hoop, dat de ontstane leemte binnen niet te langen tijd mocht worden aangevuld [1]).

Aanstonds werd die hoop niet vervuld, al kon het aanvankelijk wel anders schijnen. In 1929 diende de toenmalige directeur van onderwijs en eeredienst, Prof. Schrieke, een plan voor een faculteit der letteren in, dat vervolgens werd gepubliceerd [2]), teneinde een openbare gedachtenwisseling uit te lokken. Op de begrooting voor 1931 werd vervolgens een post tot dit doel gebracht, doch de inmiddels ingetreden crisisomstandigheden waren oorzaak, dat van het uitgetrokken bedrag geen gebruik werd gemaakt. Er bleef slechts een memoriepost op de begrooting, die jarenlang werd gehandhaafd en aldus de herinnering aan dit plan levendig hield.

Eerst in 1937 werd de draad weder opgenomen door den directeur van onderwijs en eeredienst, Dr. Idenburg. Gevolg was een onderzoek van regeeringswege en een rapport, dat evenals het plan van 1929 in „Djåwå" werd gepubliceerd [3]). De inmiddels voorgevallen bezetting van Nederland verhaastte de uitvoering der plannen; terwijl tevoren aan de opening van de faculteit der letteren niet vóór 1941 was gedacht, besloot de regeering tot oprichting in 1940. De hoofdoverweging, die hierbij gold, was de wenschelijkheid van Indië's cultureele zelfstandigheid; nu de centra der oostersche studiën in Nederland waren afgesloten, diende in Indië zoo snel mogelijk de beoefening van de oostersche humaniora in academisch verband te worden aangevat. Daarnaast gold de overweging, dat Indië, uit een oogpunt van personeelsvoorziening autarkisch geworden, ten spoedigste zelf in de opleiding der hier te lande benoodigde werkkrachten diende te voorzien.

Niet alleen op het gebied der cultuurvakken bracht de oorlogstoestand, die in Europa was ingetreden, een uitbreiding van het Indische hooger onderwijs. De technische hoogeschool onderging een uitbreiding; voorts kwam een landbouwkundige propaedeuse tot stand ter inleiding van de stichting eener landbouwkundige faculteit.

[1]) Stenografisch verslag kol. onderwijs congres Den Haag, 23-24 April 1924, blz. 201-203.

[2]) In het tijdschrijft „Djåwå", 1930, aflevering 3.

[3]) I. J. Brugmans, Rapport inzake een te Batavia op te richten Faculteit der letteren (Djåwå, 1940, aflevering 6)

Toen de technische hoogeschool werd gesticht, was haar omvang in vergelijking met haar zusterinstelling te Delft zeer bescheiden; terwijl in Delft zeven afdeelingen bestonden, verkreeg Bandoeng er slechts één : de afdeeling der weg- en waterbouwkunde, een opleiding derhalve tot civiel-ingenieur. Van den aanvang af lag het in de bedoeling geleidelijk ook andere afdeelingen tot stand te brengen, doch de geleidelijkheid werd zoozeer in acht genomen, dat de omvang der hoogeschool in 1940 nog dezelfde was als in 1920. Meer dan eens werd overwogen, welke afdeeling naast de reeds bestaande het eerst voor oprichting in aanmerking kwam. Was het de opleiding tot scheikundig ingenieur of die tot werktuigkundig en/of electrotechnisch ingenieur? Ook voor de opleiding tot mijningenieur werd somtijds een lans gebroken, terwijl ook de vraag ter sprake kwam of wellicht de behoefte aan landbouwkundige ingenieurs het grootst was. Telkens maakte een economische crisis met de daaraan verbonden bezuinigingsnoodzaak aan alle plannen ontijdig een eind. Doch zooals de eerste wereldoorlog Bandoeng aan een technische hoogeschool had geholpen, zoo bracht de tweede eindelijk de uitbreiding van deze instelling. Met ingang van den cursus 1940/1941 werd bij wijze van voorloopigen maatregel een scheikundige propaedeuse aan de technische hoogeschool verbonden, bestemd voor diegenen, die zich zagen belemmerd in hun voornemen om in Delft in de scheikundige afdeeling te gaan studeeren. Deze tijdelijke voorziening wordt thans omgezet in een definitieve: in den cursus 1941/1942 zal de technische hoogeschool mede een afdeeling voor scheikundige technologie omvatten en bovendien een werktuigkundige afdeeling. De daarvoor vereischte begrootingspost werd in Juli in den Volksraad aangenomen.

Een even snelle ontwikkeling gaf het hooger landbouwonderwijs te zien. Hier was de situatie dezelfde. Er waren genoeg pleidooien gevoerd en verworpen, nota's geschreven en opgeborgen, maar tot uitvoering was nooit eenig plan gekomen, vooral omdat het vraagstuk van de vestigingsplaats onoplosbaar scheen. Sommigen wenschten aanhechting aan de technische hoogeschool te Bandoeng, anderen aan de hooger-onderwijsinstellingen te Batavia, weer anderen oprichting te Buitenzorg in nauw contact met de aldaar bestaande wetenschappelijke instituten op landbouwkundig gebied. De stopzetting van den toevoer van landbouwkundigen en houtvesters uit Wageningen sedert Mei 1940 bracht ook hier een

versnelling te weeg. In het tweede halfjaar van 1940 werd te Batavia een landbouwkundige propaedeuse aangevangen, die wegens de overeenkomst der meeste studievakken voorloopig aan de geneeskundige hoogeschool kon worden verbonden. In den cursus 1941/1942 zal een zelfstandige faculteit worden ingesteld, waartoe een ontwerp-ordonnantie weldra aan den Volksraad zal worden gezonden. Wanneer de regeering het advies volgt van de commissie, die ter voorbereiding van deze landbouwkundige faculteit is ingesteld, dan zal deze laatste worden gevestigd te Buitenzorg. Echter niet als afzonderlijke landbouwhoogeschool, doch als onderdeel van de universiteit van Nederlandsch-Indië.

Zoo zal de universiteit van Nederlandsch-Indië, welker stichting thans in voorbereiding is, al dadelijk vijf faculteiten omvatten; de drie bestaande hoogescholen zullen als afzonderlijke organisaties vervallen en als technische, juridische en geneeskundige faculteit worden ondergebracht in de universiteit, die voorts de faculteit der letteren en wijsbegeerte en de op te richten faculteit van landbouwwetenschap zal omvatten.

II

De vraag kan rijzen, of aan de oprichting van een Indische universiteit wel groote beteekenis mag worden gehecht, nu instelling van nieuwe faculteiten of studierichtingen daarvan niet het gevolg is en alleen samenbinding van de bestaande hoogescholen en faculteiten wordt beoogd. Dat deze vraag bevestigend moet worden beantwoord moge uit het volgende blijken.

Daar is in de eerste plaats het internationale aspect. Bij vele gelegenheden, b.v. op internationale congressen, is dikwijls gebleken, dat de wetenschappelijke wereld onvoldoende op de hoogte is van het bestaan van instellingen voor hooger onderwijs in Nederlandsch-Indië. Hoe kan het ook anders, wanneer de term „hoogeschool" door niet-deskundigen pleegt te worden vertaald met „high school", terwijl laatstgenoemde term een school voor middelbaar onderwijs, soms zelfs uitgebreid lager onderwijs aanduidt. Een titel voorts als b.v. „rechtshoogeschool" is voor het buitenland geheel onbegrijpelijk en zelfs onuitspreekbaar. Verkrijgt Indië nu zijn universiteit, dan wordt dat op slag anders. Er zal veel gemakkelijker dan thans een internationale uitwisseling van gegevens en publicaties tot stand kunnen komen.

Men schatte het belang daarvan niet gering. Bij de behandeling van de laatste Indische begrooting in de tweede kamer heeft Minister Welter erop gewezen, dat Indië, geheel anders dan Nederland, onder de schijnwerpers van de buitenlandsche belangstelling staat. Hoe in Nederland de onderwijsvoorziening, de zorg voor de volksgezondheid en dergelijke zijn geregeld, is voor het buitenland van geen beteekenis; hoe deze aangelegenheden in Indië zijn verzorgd is daarentegen een vraag, waaromtrent tegenover het buitenland rekenschap moet worden afgelegd. De stichting van de universiteit zal dus in de internationale wereld de overtuiging versterken, dat Indië ook in geestelijk opzicht zijn tijd begrijpt en paraat blijft. Men meene overigens niet — er zijn helaas vele Nederlanders die nog deze opvatting huldigen — dat Indië, zoo het al niet met deze universiteit te hoog grijpt, dan toch belangrijk bij andere soortgelijke landen vooruit ijlt door een universiteit te stichten. Wanneer men toch bedenkt, dat Manila naast de groote staats-universiteit („University of the Philippines") en de enorme Katholieke universiteit „Santo Tomas" een vijftal particuliere universiteiten heeft, dat Britsch-Indië 18 universiteiten telt en dat zelfs het nietige Hongkong zijn universiteit bezit, dan is er werkelijk geen aanleiding om voor Indië van een overhaast tempo te spreken.

Echter ook voor Indië intern beschouwd is de oprichting van een universiteit niet een zaak van administratieve organisatie, doch eene van algemeen beleid. Met de reeds genoemde faculteiten is het hooger onderwijs hier te lande immers zeker nog niet volgroeid. Reeds wezen wij op de faculteit van technische wetenschap; deze bezit ook na de allerjongste uitbreiding nog ruimschoots mogelijkheid tot expansie. De faculteit der letteren is met haar bestaande studierichtingen (sociale wetenschappen, Indonesische taal- en letterkunde, geschiedenis en volkenkunde) evenmin tot vollen wasdom gekomen; de moderne talen, de sociale geographie, de sinologie zijn evenzoovele mogelijkheden, die vermoedelijk binnen afzienbaren tijd voor invoering in aanmerking komen. Voorts kan de faculteit der landbouwwetenschap een kern worden van een faculteit der wis- en natuurkunde, waarbij in de eerste plaats te denken valt aan de studierichting voor biologie. Denkbaar is ook een faculteit van economische wetenschappen in aansluiting bij de faculteit der letteren; Amsterdam bezit reeds een zoodanige faculteit, gelijk ook in Britsch-Indië en elders een „faculty of commerce" veelvuldig voorkomt.

Al deze vraagstukken kunnen niet worden behandeld vanuit een bepaalde faculteit; een centraal orgaan is noodig, dat het hooger onderwijs in zijn geheel overziet en alle belangen tegen elkander kan afwegen. Men denke zich b.v. in, welke organisatorische en wetenschappelijke moeilijkheden verbonden zijn aan de stichting eener faculteit der wis- en natuurkunde, die nauwe verwantschap heeft zoowel met de toekomstige landbouwfaculteit te Buitenzorg als met de faculteit van technische wetenschap te Bandoeng. De vraag zal dus te zijner tijd rijzen of deze faculteit te Buitenzorg, te Bandoeng dan wel — in verband met het medisch hooger onderwijs — te Batavia moet worden gesticht. Hier kan alleen een centrale instantie, dus een universiteit, co-ordineerend en stimuleerend optreden.

Echter onder één voorwaarde: de nieuwe universiteit moet behoorlijk bewerktuigd zijn. Niets zou kortzichtiger wezen dan het overnemen van de gebrekkige organisatie die de Nederlandsche universiteit kenmerkt, waar van den jaarlijks wisselenden rector magnificus onmogelijk krachtige leiding kan uitgaan en waar merkwaardigerwijze de secretaris van het college van curatoren, dus een ondergeschikt ambtenaar van een toezichthoudend lichaam, alle administratieve draden in handen heeft. Vandaar dat het in de bedoeling ligt om op voetspoor van de Engelsch sprekende landen aan de Indische universiteit in plaats van een jaarlijks aftredenden rector magnificus een president te verbinden, die zijn volledige dagtaak in de behartiging van de belangen van het hooger onderwijs in den ruimsten zin zal vinden. Juist voor Indië is een instituut als dat van den president der universiteit van beteekenis. Men vergete niet, dat het hooger onderwijs in Nederlandsch-Indië een creatie van bovenaf is. Het hooger onderwijs in Nederland is eeuwen oud, het heeft zijn wortels diep in de maatschappij gedrongen en behoeft zijn waarde voor de maatschappij niet meer te bewijzen. In Indië daarentegen zijn de instellingen voor hooger onderwijs resultaat geweest van weloverwogen onderwijsbeleid als exponent van de koloniale politiek in het algemeen. De vraagstukken, die het hooger onderwijs in Nederlandsch-Indië betreffen, zijn dus van veel dieperen aard en van veel wijdere strekking dan het geval kan zijn in een Europeesch land met zijn meer stabiele sociale structuur.

Vele aangelegenheden, die in Nederland buiten den gezichtskring van het hooger onderwijs vallen, behooren dan ook in Indië

tot de taak van de overheid, d.w.z. van de universiteit. Wij noemen de huisvesting van de studenten, op welk gebied het gouvernement op onverklaarbare wijze tot dusverre nagenoeg geheel afzijdig is gebleven, totdat zeer onlangs door den directeur van onderwijs en eeredienst een commissie is benoemd om het vraagstuk te onderzoeken. Voorts valt te wijzen op de bevordering van de lichamelijke oefening der studenten; tot nog toe heeft men hier het slechte voorbeeld van Nederland gevolgd en op dit gebied niets verricht, terwijl zelfs ook thans nog huivering bestaat om sportbeoefening voor de studenten verplicht te stellen, hoewel eenig steekhoudend argument daartegen nog nimmer is te berde gebracht. Tenslotte dient ook de opvoeding van de studenten in meer algemeenen zin ter hand te worden genomen, niet alleen door de hoogleeraren zelf — er is op dit gebied reeds veel loffelijks verricht — maar ook door de universiteit als zoodanig; het milieu, waaruit de studenten afkomstig zijn, biedt dikwijls onvoldoenden steun uit een oogpunt van de opvoeding van geest en karakter, zoodat de universiteit moet vergoeden, waarin het gezin tekort schiet. Al dergelijke voorzieningen — wij noemden er trouwens slechts enkele der voornaamste van — kunnen het best worden getroffen in universitair verband waar één instantie alle belangen kan overzien en co-ordineeren.

Wanneer, zoo mag worden geconcludeerd, de universiteit van Nederlandsch-Indië binnenkort plechtig zal worden geïnstitueerd, dan zal Indië een instelling rijker zijn geworden, die gelijk zoovele andere getuigenis aflegt van Indië's groeiende cultureele zelfstandigheid en van Indië's vasten wil om op eigen kracht zijn bestaan te handhaven.

DE MOGELIJKHEID VAN EEN TUNGOLIECULTUUR IN NEDERLANDSCH-INDIË

DOOR Ir. J. W. ROELOFFS

1. Inleiding

De noodzakelijkheid van het zoeken naar nieuwe handelsgewassen werd door de Regeering voor de eerste maal uiteengezet bij de opstelling van het „Economisch Werkplan" in 1933, waarbij Zij tevens erkende, dat voor Haar op dit terrein een taak was weggelegd. De motieven, die destijds tot het nemen van bijzondere maatregelen noopten, waren in hoofdzaak gebaseerd op de wenschelijkheid om door een grootere differentiatie in de teelt van landbouwexportgewassen, onzen uitvoer minder kwetsbaar te maken en daardoor de economische weerbaarheid van Ned.-Indië te verhoogen. Dat dit argument vooral in de eerste crisisjaren naar voren kwam, is te begrijpen. De welvaart in deze landen is goeddeels afhankelijk van den export en men had aan den lijve de gevoeligheid van onzen export ondervonden

Doch ook uit anderen hoofde steeg de urgentie van nieuwe cultures met den dag. De crisis had aangetoond, dat ons productieapparaat t.a.v. onze voornaamste landbouw-exportgewassen te breed was opgezet in verhouding tot de wereldconsumptie.

Tengevolge hiervan zijn groote arealen vrijgekomen en aan de Regeering teruggegeven. Voor deze terreinen moest een bestemming worden gezocht. In dit verband moge mede worden gewezen op de uit een algemeen oogpunt zoo dringende openlegging der bui-

tengewesten, waarbij de beplanting van groote uitgestrektheden een belangrijke factor zal vormen.

Van veel belang is voorts de ontwikkeling van het natuurwetenschappelijk onderzoek en speciaal de groote vlucht, die de technologie de laatste jaren genomen heeft. Deels door grootere vervangbaarheid, deels ook door meer gespecificeerde eischen, treden telkens nieuwe grondstoffen op den voorgrond en worden steeds nieuwe gebruiksmogelijkheden gevonden, hetgeen ons noodzaakt tot een permanente activiteit bij het zoeken naar gewassen, die bepaalde grondstoffen kunnen leveren.

Ten slotte hebben de internationaal-politieke spanningen der laatste jaren, in het bijzonder de tegenwoordige oorlog, aangetoond dat het gewenscht is, dat wij voor sommige onontbeerlijke producten selfsupporting worden. De door den huidigen oorlog veroorzaakte moeilijkheden en belemmeringen bij de distributie van vele artikelen geven reeds nu voor verschillende producten verschuivingen te zien tusschen de productie- en de consumptielanden. Hoewel dit terrein momenteel nog niet kan worden overzien en evenmin kan worden voorspeld in hoeverre dergelijke verschuivingen van blijvenden aard zullen zijn, dienen wij in elk geval ook in dit opzicht op onze hoede te zijn en ons researchwerk te intensiveeren.

2. Economische perspectieven van tungolie voor de wereldmarkt.

Het Gouvernement entameert sinds enkele jaren een intensief onderzoek over het gewas, dat de bekende Chineesche hout- of *tungolie* levert. Deze olie wordt gewonnen uit de zaden van de in China en Indo-China inheemsche Aleurites Fordii en Aleurites montana.

Tungolie neemt op de wereldmarkt voor drogende oliën naar kwaliteit een eerste plaats in. Door haar gunstige eigenschappen t.o.v. andere oliën, zooals oiticicaolie, perillaolie, lijnolie en hennepolie, zoomede door de omstandigheid, dat zij slechts in beperkte hoeveelheden op de markt komt, wordt zij tegen hooge prijzen verhandeld.

Tengevolge hiervan wordt zij in de verfindustrie voorloopig slechts gebruikt bij de bereiding van duurdere verven, lakken en vernissen. Het product vindt voorts toepassing bij de fabricatie van drukinkt, linoleum, zeildoek, kunstleder, bij het waterdicht

maken van bepaalde weefsels, en in de blikindustrie. In de laatste jaren kreeg tungolie eveneens beteekenis bij de fabricatie van isolatievernissen voor electrische apparaten, terwijl de recente toepassing bij de bereiding van plastische materialen waarschijnlijk nieuwe ruime perspectieven voor den afzet van deze olie opent.

Afgezien van de locale consumptie in de productielanden, bedroeg het totale wereldverbruik van tungolie voor het uitbreken van het Chineesch-Japansche conflict, ± 100.000 ton per jaar.

Verreweg de belangrijkste afnemers waren de V.S. van Noord-Amerika, terwijl daarnaast o.a. Duitschland, Frankrijk, Denemarken en Japan deze olie geregeld verbruikten, en in een toenemend aantal landen belangstelling ontstond voor aanwending van tungolie.

In het algemeen kan gezegd worden, dat deze olie, mede door het vinden van nieuwe toepassingsmogelijkheden, een steeds belangrijker plaats gaat innemen op de wereldmarkt. Aan de toenemende vraag naar dit product kon het oude productieland China, dat in 1937 nog practisch geheel in de wereldbehoefte voorzag, niet voldoen; evenmin als Indo-China, dat overigens slechts geringe hoeveelheden exporteerde.

Het artikel bleek de laatste jaren voor den oorlog dan ook zeer prijshoudend te zijn, terwijl na het uitbreken van den oorlog in China de noteeringen snel opliepen en in 1939 en 1940 zelfs van fancy-prijzen kon worden gesproken. Hoewel deze zeer hooge prijzen t.z.t. ongetwijfeld weer zullen dalen, kan echter, in verband met de aanzienlijke behoefte aan verven en vernissen voor den wederopbouw in Europa en v.z.v. het scheepsbouw betreft ook in Amerika, ook na den vrede nog vele jaren een zeer hoog prijzenniveau voor drogende oliën worden verwacht.

Als men bedenkt, dat in Amerika bij een prijs van meer dan 15 dollarcent per lb. (dat is ± *f* 0.50 per kg hier te lande) het gebruik van deze olie voor verschillende bestaande toepassingen te duur wordt, en dat de prijs de laatste paar jaren steeds hooger gelegen heeft, is het verklaarbaar, dat allerwegen naar *vervangingsmiddelen* gezocht is.

De Chineesch-Japansche oorlog (het sluiten van de Yang Tse Kiang; de successievelijke verovering van nagenoeg alle Chineesche havens, tengevolge waarvan de export van tungolie uit China in 1939 slechts de helft van de normale hoeveelheid bedroeg en de prijs in New York in December van dat jaar tot 26½ dollarcent per lb. opliep, en in 1940 daar zelfs nog boven uit kwam) accen-

tueerde de wenschelijkheid van vervangingsmiddelen natuurlijk belangrijk. Ook na de recente heropening van den Burmaweg moet het uitgesloten worden geacht, dat de export langs deze moeilijke en bedreigde route voorshands op een normaal peil zal komen.

Het is echter niet mogen gelukken, onder de andere drogende oliën een volwaardig substituut voor tungolie te vinden. Uit de zeer sterke stijging van den invoer in 1939 van Braziliaansche oiticicaolie in Amerika bleek weliswaar wederom, dat deze olie in kwaliteit het dichtst bij de tungolie staat, doch van een algeheele vervanging is door de bijzondere eigenschappen van laatstgenoemde olie geen sprake.

Het alarmeerende bericht in enkele Ned.-Indische dagbladen, dat in Amerika een volwaardig synthetisch product voor tungolie zou zijn gevonden, bleek bij nader onderzoek niet juist. Wel dient echter te worden gereleveerd dat men in de Vereenigde Staten tegenwoordig met succes gedehydreerde castorolie als drogende olie van goede kwaliteit gebruikt. Deze olie kan echter de tungolie niet vervangen en staat in kwaliteit iets boven lijnolie.

Ook de waardevolle perillaolie, waarvan de prijs in Amerika de laatste jaren zeer sterk is opgeloopen, wordt slechts als onvolwaardig surrogaat gebruikt ter vervanging van houtolie.

De beperkte en onzekere aanvoer uit China heeft er voorts toe geleid, dat in verschillende landen geprobeerd is, een Aleuritescultuur te vestigen. Tot nu toe zijn deze pogingen echter nergens op een succes uitgeloopen. Het meest intensief is deze kwestie ter hand genomen in het Zuidelijk deel der V.S. van Noord-Amerika, waar men einde 1939 reeds een aanplant van 75.000 ha in den grond had. De opbrengsten per ha blijven hier echter ver beneden het normale, hetgeen o.a. geweten moet worden aan klimatologische bezwaren en meer speciaal aan de nachtvorsten, die den oogst bijna jaarlijks voor een groot deel vernietigen. Een tegen deze nachtvorsten resistente vorm is ondanks veel researchwerk nog niet gevonden. De productie van de Ver. St., die b.v. voor 1939 slechts 1.500 ton bedroeg, blijft binnen afzienbaren tijd zelfs tegenover den import in Amerika zelve, die in 1937, voordat er transportmoeilijkheden in China ontstonden, 80.000 ton beliep, van ondergeschikt belang.

De productie van Indo-China, die voorzoover ze geëxporteerd werd nagenoeg geheel naar Frankrijk ging, speelt op de wereldmarkt evenmin een rol van beteekenis.

Ook in Japan, de Britsche Koloniën, Trinidad, Britsch-Guyana, Nyassa-land, Rhodesia, Rusland en hier en daar in Zuid-Amerika, zijn proeven genomen met Aleuritessoorten, doch van belangrijke successen is nog nergens sprake. Over de ervaringen, die in Ned.-Indië met de Aleuritescultuur werden opgedaan, volgen hieronder enkele mededeelingen.

3. Import van en onderzoek over Aleurites in Ned.-Indië.

In de jaren 1930 — 1933 werden door C. van de Koppel, destijds Hoofd van het voormalige museum voor economische botanie, en door enkele particulieren verscheiden partijtjes Aleurites Fordii- en Aleurites montanazaden uit China en Indo-China geïmporteerd en op vele plaatsen onder verschillende omstandigheden uitgeplant. De Aleurites Fordii, de boom die 90 % van de Chineesche houtolie levert, is in geen van deze proefculturen tot behoorlijke ontwikkeling gekomen. Aleurites montana ontwikkelde zich overal onregelmatig; de eigenschappen verschilden individueel belangrijk. De aanwezigheid van enkele zeer goed groeiende en flink dragende boomen, wees echter al spoedig op zekere mogelijkheden met deze soort, en een in 's Lands Plantentuin staand exemplaar, afkomstig van zaad uit Hanoi, leverde ten slotte behoorlijke resultaten op. Uit zelfbestoven zaaisels van dezen boom werden sinds 1932 o.a. in den Cultuurtuin en op de Gouvernementsonderneming Tjipetir regelmatige culturen verkregen, die in de eerste jaren zeer goed gedijden. De verdere ontwikkeling van deze culturen deed echter vermoeden, dat de groei-omstandigheden ter plaatse niet onverdeeld gunstig waren.

In de tweede helft van 1938 werd door Dr. Toxopeus, Hoofd van het Plantkundig Instituut, een reis naar Indo-China gemaakt ter bestudeering van de groeivoorwaarden van Aleurites montana aldaar, terwijl tevens voor het selectiewerk waardevol plantmateriaal verkregen werd.

Het researchwerk is sinds enkele jaren zoowel op botanisch als op landbouwtechnisch- en selectiegebied in vollen gang.

Er doen zich daarbij vele moeilijke en omvangrijke vraagstukken voor, zoodat het Gouvernementsapparaat zich voor een zware en langdurige taak geplaatst ziet. Ter illustratie daarvan mogen hieronder enkele belangrijke punten worden gereleveerd.

Hoewel Aleurites montana in verschillende streken hier te lande een goede jeugdontwikkeling vertoont, zal de rentabiliteit van het gewas ten slotte afhangen van de vruchtdracht. Deze vruchtdracht nu is van zeer veel factoren afhankelijk. In de eerste plaats moet naar het meest geschikte *klimaat* worden gezocht. In Noord Indo-China, waar men een uitgesproken koude-droge en warme-natte periode heeft, valt waarschijnlijk tengevolge daarvan een zeer duidelijke begrensde periodiciteit in bloei en vruchtdracht te constateeren. Of de functie van de koude-droge periode van Tonkin als rusttijd van het gewas hier te lande kan worden vervuld door een drogen Oostmoesson, is een kwestie van onderzoek. In Buitenzorg en Tjipetir, in een streek dus waar geen duidelijke droge tijd is, werden weliswaar reeds behoorlijke vruchtdrachten geconstateerd, doch het is zeer goed mogelijk, dat het klimaat van Oost-Java van beteren invloed zal blijken te zijn op vruchtzetting, levensduur van het gewas e.d. Over de hoogten boven zee en de grondtypen die voor Aleurites het meest geschikt zijn, worden eveneens onderzoekingen ingesteld.

Van zeer groot belang voor de vruchtzetting is de omstandigheid, dat de bloei van Aleurites éénslachtig en éénhuizig is, d.w.z., dat een bloem òf mannelijk òf vrouwelijk is en dat aan elken boom zoowel mannelijke als vrouwelijke bloemen voorkomen. De mate, waarin aan een boom vrouwelijke bloemen voorkomen, bepaalt haar waarde voor de productie, hoewel natuurlijk in een aanplant altijd een zekere hoeveelheid mannelijke bloemen noodig blijven.

In Indo-China vindt men volgens Dr. Toxopeus in de meeste gevallen aan een boom òf overwegend mannelijke òf overwegend vrouwelijke bloemen. In tegenstelling met de cultuur te Buitenzorg vond men dit verschijnsel terug bij enkele aanplantingen, die gelegen waren in streken met een uitgesproken drogen tijd (rustperiode). Men zou hier dus kunnen denken aan invloed van het klimaat. Daarnaast wezen de onderzoekingen er op dat het aantal overwegend vrouwelijk bloeiende boomen in een aanplant waarschijnlijk in hooge mate door erfelijke factoren wordt bepaald.

Ten einde deze kwesties tot oplossing te brengen zijn uitgebreide *botanische onderzoekingen* over den bloei, de bestuiving en de vruchtzetting aangezet.

Een gelukkige omstandigheid is, dat Aleurites zich gemakkelijk laat veroculeeren, zoodat men uitblinkende boomen op groote schaal vegetatief kan vermeerderen.

Werd in het bovenstaande reeds met enkele woorden gedoeld op de mogelijkheden en moeilijkheden bij het *selectie-onderzoek*, talrijk en van groot belang zijn ook de vraagstukken, die zich voordoen t.a.v. de *cultuurtechniek*. Behalve de reeds genoemde invloed van grond en klimaat op vruchtdracht en kwaliteit van de olie, zijn cultuuromstandigheden als plantverband, onderhoud, schaduw, onderplanting, bemesting, momenteel in nader onderzoek. Evenzoo vormen de plantmethodiek, de wenschelijkheid van snoei, de beste wijze van vegetatieve vermeerdering, het onderstammenvraagstuk enz., objecten, waaraan gewerkt wordt. Plantmateriaal is voorts reeds op groote schaal aan particulieren afgestaan.

Ten slotte moge hieraan nog worden toegevoegd, dat de uitkomsten van het scheikundig onderzoek, dat hand aan hand loopt met de selectie en opbrengstonderzoekingen, gunstige resultaten hebben opgeleverd. De hier gewonnen Aleurites montana-olie, die thans door den handel op één lijn gesteld wordt met de Fordii-olie, voldoet ten volle aan de aan deze olie gestelde eischen. Bovendien staat het vast, dat wij thans reeds beschikken over Aleuritesboomen, die een voldoend rendement aan olie leveren. Ook de technische, machinale bereiding der olie biedt geen moeilijkheden.

4. Ontwikkelingsmogelijkheden voor een tungoliecultuur in Ned-Indië.

In het voorgaande werd betoogd, dat de economische kansen voor tungolie op de wereldmarkt gunstig zijn en dat de cultuur van Aleurites hier te lande in het algemeen wenschelijk en mogelijk is.

De vraag doet zich thans voor, in welke richting van *bedrijfsvorm* een eventueele Aleuritescultuur de meeste kansen biedt om tot ontwikkeling te komen. Is dit gewas een geschikt object voor bevolkingsculturen, leent het zich meer voor den grooten landbouw of hebben beide vormen kansen ?

Deze vraag is moeilijk te beantwoorden en het is even hachelijk, in dit opzicht een prognose te wagen. De geschiedenis van onze voornaamste cultures wijst uit, dat deze, voorzoover ze uit het buitenland zijn ingevoerd, aanvankelijk veelal voorwerpen van den ondernemingslandbouw werden. In sommige gevallen heeft echter de bevolking, nadat de beginmoeilijkheden, de kinder-

ziekten, overwonnen waren, zich van het product meester gemaakt. Rubber is hiervan een sprekend voorbeeld; het is echter niet waarschijnlijk, dat de rubber als bevolkingscultuur zoo'n groote en snelle vlucht zou hebben genomen, indien niet eerst de groote landbouw het risico der beginjaren had gedragen en de noodige ervaring met dit gewas had opgedaan.

Het is mogelijk, dat ook de tungoliecultuur een dergelijken ontwikkelingsgang zal doormaken. Hoewel dit gewas in China en Indo-China als extensieve bevolkingscultuur gedreven wordt, zijn er verschillende omstandigheden, die er op wijzen, dat de cultuur hier te lande althans voorloopig slechts in ondernemingsverband kans van slagen zal hebben. In cultuurtechnisch opzicht doen zich vooralsnog, zooals hierboven reeds werd uiteengezet, zooveel moeilijkheden voor en brengt een aanplant nog zooveel risico mee, dat zoowel in technischen als in financieelen zin aan den planter zware eischen gesteld worden, waaraan de inheemsche landbouwer in het algemeen nog niet kan voldoen. Bovendien moet worden bedacht, dat Aleurites een vruchtboom is met een vrij breede kroon, waardoor zij een wijd plantverband behoeft. De cultuur neemt daardoor veel grond in beslag.

Volgens de tot nu toe opgedane ervaring kan voor een volwassen aanplant op niet meer dan 200 boomen per ha gerekend worden. Hoewel over de productiecapaciteit en het productieverloop van Aleurites in Ned.-Indië nog slechts weinig gegevens bekend zijn, kan de normale gemiddelde productie bij de goed onderhouden aanplanten op ± 2 kg olie per boom per jaar worden gesteld. Per ha wordt dus ongeveer 400 kg olie per jaar verkregen. Volgens Amerikaansche gegevens zijn de aldaar gebruikte machinerieën voor ontbolsteren en persen der vruchten gebaseerd op een capaciteit van 3000 lb vruchten per uur, hetgeen naar schatting overeenkomt met een productie van ± 180.000 kg olie per jaar. De minimale oppervlakte van den aanplant, waarop deze machinerieën moeten kunnen steunen, zou dus ± 450 ha met een aantal van 90.000 boomen bedragen.

Men zou zich kunnen voorstellen, dat dit gewas door de bevolking niet in gesloten culturen, doch evenals b.v. kapok, verspreid op allerlei daarvoor in aanmerking komende plaatsen als erven, langs sawah's e.d. zou kunnen worden gecultiveerd, doch hier staat tegenover, dat goed ontwikkelde Aleuritesboomen be-

halve een vrij breede, ook een dichte kroon hebben, zoodat lichtbehoevende gewassen als rijst, maïs enz. er niet onder kunnen kunnen worden geplant ; bovendien is reeds gebleken dat hier te lande vrijstaande Aleurites montana-boomen weinig bestand zijn tegen wind. Afgezien van de vraag, of voor een bevolkingscultuur van Aleurites gronden beschikbaar zijn, welk vraagstuk in de Buitengewesten uiteraard andere aspecten vertoont dan op Java, biedt ook de bereiding voor de bevolking vooralsnog veel moeilijkheden. De vruchten moeten achtereenvolgens worden gedroogd, ontbolsterd en gereinigd, waarna de pitten worden fijngemalen en geperst. De verkregen olie moet ten slotte worden geklaard en gefiltreerd. Weliswaar heeft de bereiding in China door de bevolking zelve plaats, doch dit geschiedt op zeer primitieve wijze en men neemt aan, dat bij deze bereidingswijze ongeveer 1/3 van de olie verloren gaat.

Het is denkbaar, dat de bevolking hier te lande alleen de vruchten zou kweeken en de bereiding zou overlaten aan z.g. opkoopfabrieken. Hierbij mag echter niet worden vergeten, dat de gepelde zeer vet-houdende Aleuriteszaden vrij spoedig aan bederf onderhevig zijn en geen langdurig transport of ander oponthoud kunnen verdragen. Ook een opkoopfabriek moet dus de beschikking hebben over het product van minstens 90.000 boomen *in de omgeving*.

De hierboven gegeven beschouwingen over bezwaren en moeilijkheden, die de ontwikkeling van een Aleurites-bevolkingscultuur in den weg schijnen te staan, gelden niet of althans in veel mindere mate voor den grooten landbouw. Hier kunnen aan den planter vrij hooge cultuurtechnische, algemeen technische en financieele eischen gesteld worden. Aan de voorwaarde van een voldoende aaneengesloten of samenhangende oppervlakte kan hier gemakkelijk worden voldaan. De vraag naar nieuwe gewassen voor nog niet geoccupeerde of vrijgekomen terreinen dwingt, zooals reeds onder punt 1 werd uiteengezet, den ondernemingslandbouw zelfs in dit opzicht een actieve houding aan te nemen. Dit moge blijken uit de groeiende belangstelling van deze zijde voor de pogingen van het Gouvernement om te komen tot nieuwe gewassen. Vermeld kan worden, dat er reeds verschillende individueele cultuurmaatschappijen zijn, die Aleuritesproeven nemen en daarbij dankbaar gebruik maken van de ervaring, die de Gouvernementsinstanties tot nu toe hebben opgedaan. Deze belangstelling bewijst, dat men

van de zijde van den grooten landbouw de hoop koestert, dat dit gewas van belang kan worden.

Verschillende mogelijkheden doen zich hierbij voor. Gewezen moge o.a. worden op de moeilijkheden, waarin onze koffiecultuur nu al jaren verkeert en waarvan het niet te verwachten is, dat binnen afzienbaren tijd een bevredigende oplossing zal worden gevonden. In verband met wat tevoren reeds werd opgemerkt over de klimaatsvoorwaarden en de economische perspectieven van Aleurites, blijkt het niet uitgesloten, dat dit gewas een goede vervanging c.q. aanvulling kan vormen voor onze armelijke Robusta-koffiecultuur in Oost-Java. Ook op dit gebied kunnen moeilijk voorspellingen worden gedaan, doch naar het mij voorkomt, is voor den grooten landbouw de tijd gekomen om deze en andere Aleurites-mogelijkheden terdege onder de oogen te zien. Mocht de ondernemingslandbouw deze meening eveneens zijn toegedaan, dan dient het Aleuritesresearchwerk in samenwerking met de particuliere organisaties zoo spoedig mogelijk te worden geïntensiveerd.

DE VESTIGING VAN EEN INDISCHE FILMINDUSTRIE

DOOR NIO JOE LAN

I. Inleiding.

Het zal een ieder, vooral het bioscooplievend publiek, reeds opgevallen zijn, dat in den laatsten tijd meerdere Maleisch sprekende films worden vertoond.

Wat stellig niet elkeen weet is, dat deze films bijna alle — met enkele uitzonderingen voor de in de Straits vervaardigde — in Indië geproduceerd zijn, en dat in Batavia alleen op het oogenblik niet minder dan 6 filmvervaardiging-maatschappijen hun studio's hebben. Verder zal het niet van belang ontbloot zijn mede te deelen, dat al deze ondernemingen door Chineezen in het leven zijn geroepen, en dat sommigen er van reeds jaren lang op dit gebied, dat ontegenzeggelijk nieuw is voor de betrokken Chineesche zakenlieden evenals voor geheel Indië, werkzaam zijn, ja lang voordat de in Nederland gemaakte Maleisch sprekende film „Pare" en de in de hoofdstad van Indië door Anif vervaardigde eveneens Maleisch sprekende speelfilm „Terang Boelan" hun intrede in de theaters deden. Het is dus een bewijs te meer van den ondernemingszin van de Chineezen, dat zij er niet voor terugdeinzen zich op een gebied, dat tot voor kort nog zoo heel duister voor hen was, te begeven, het financieel risico gewillig op zich nemend. De Chineezen hebben derhalve nieuwe industrieele mogelijkheden doen ontstaan. Zooals het zich thans laat aanzien, openen zich kleurige perspectieven voor deze industrie, mits goed geleid en zich steeds verbeterend. Althans, er komen steeds nieuwe ondernemingen zich bij de reeds bestaande voegen.

Is tot dusver Batavia de uitverkoren plaats voor het vestigen van film-studio's, ook Oost-Java laat zich ten aanzien hiervan niet onbetuigd. Persberichten maakten gewag van plannen en voorbereidingen, die in Malang zijn en worden gedaan om aldaar een tweetal film-ondernemingen in het leven te roepen. Het ligt, naar verluidt, zelfs in het voornemen om aan een er van een artistenschool te verbinden, alwaar de toekomstige film-„sterren" hun eerste opleiding in de kunst van het optreden voor de camera's zullen kunnen krijgen.

Deze industrie in Indië's hoofdstad vermag zich in de belangstelling zelfs van de Europeesche pers te verheugen, en een beschrijving van de een of andere studio was reeds in meerdere periodieken en dagbladen te lezen, zooals ook de Soerabajasche pers de Oost-Javasche filmplannen reeds in haar kolommen heeft besproken.

Het ontstaan van filmondernemingen in Indië geeft meerdere redenen voor het koesteren van goede verwachtingen. Immers is de vooruitgang van deze nieuwe veelbelovende industrie mede een belang voor dit land.

II. De Chineesche film als voorbereidende factor ten opzichte van de Indische filmindustrie.

Het is wel merkwaardig, dat in de totstandkoming van dezen voor Indië nieuwen ondernemingsvorm de in China vervaardigde films van grooten invloed zijn geweest.

Het was omstreeks het jaar 1924 dat de eerste Chineesche film in Batavia werd vertoond. Dit was een heele sensatie voor de Chineesche gemeente. Vergissen wij ons niet, dan was het een productie van de Star Motion Picture Co. te Shanghai met den titel „Een kleinzoon redt zijn grootvader", waarin een kleine jongen, Tan Djie Tjoen, mede een rol vervulde. De geheele stad was vol van deze film. Begrijpelijk is dit natuurlijk, want terwijl de handelingen op het doek bij de vertooning van Amerikaansche en Europeesche films voor de meeste Chineezen, nl. voor die categorie, die noch Engelsch noch Nederlandsch kent, duister waren, konden zij thans de film, die vanzelfsprekend van Chineesche, alsmede van Engelsche, teksten voorzien was, tot in de kleinste bijzonderheden volgen. De Engelsche teksten hadden dit voordeel, dat de film ook die groep Chineezen, die het

Chineesch niet meer, doch het Engelsch wel machtig is, aantrok. Het liep dan ook overal in Indië storm bij de theaters, die de film afdraaiden.

De kwaliteit van de eerste Chineesche films was niet bijzonder hoog, zooals te verwachten is van de producten van een nieuwe industrie, die tastend en zoekend haar weg nog moet vinden. Wij hebben in de beginperiode zelfs een Chineesche film gezien, waarin de opnamen niet alleen niet scherp waren maar zelfs wazig, zoodat de figuren niet liepen maar zweefden, en bij het einde van de voorstelling vroegen wij ons af, waarom men zulk een film het afdraaien nog waard had gevonden.

Maar gaandeweg werden de opnamen beter, en dit bracht een verandering van houding bij de Chineezen die er naar gingen zien. Was het in het begin louter nieuwsgierigheid, die het van het scepticisme had gewonnen, die de Chineezen hier te lande, vooral de Peranakan-Chineezen, naar de Chineesche films dreef, later, met de opgevoerde kwaliteiten van de Chineesche films, ging men er met genoegen heen om zich te amuseeren, zooals bij Amerikaansche en Europeesche films. Alleen één groep, nl. die een Westersche opleiding genoten had en aan Westersche films gewend was, werd er niet erg door aangetrokken.

Verschillende oorzaken zijn aan te wijzen, waardoor de Chineesche films in Indië binnen zeer korten tijd onder het gros van de Chineezen populair zijn geworden. Ten eerste: het vertoonde speelde zich af in een milieu, dat den Chineezen welbekend was. Ten tweede: de beweegredenen en motieven van de handelingen op het doek waren voortgesproten uit een levensbeschouwing, die de hunne was. Ten derde: verscheidene filmstudio's hadden hun films, stellig op aanraden van Chineesche importeurs hier te lande, voorzien van Maleische verklarende teksten, zoodat dat gedeelte van de Chineezen, dat slechts Maleisch sprak, ook van de film kon genieten.

Vooral de Maleische teksten waren voor het succes van de Chineesche (in deze periode nog „zwijgende") films zeer belangrijk. Het was dan ook door de importeurs goed gezien om het zoo te bewerkstelligen, dat de hier geïmporteerde Chineesche films er mede waren voorzien. Zoo waren er in dien tijd Chineesche films met verklarende teksten in niet minder dan drie talen, nl. in het Chineesch, Engelsch en Maleisch, naast die met slechts teksten in het Chineesch en Engelsch of in het Chineesch en Maleisch.

Het wilde ons toen voorkomen, dat Chineesche films zonder Maleische teksten zich niet in zulk een groote belangstelling mochten verheugen als die, die wel van deze teksten voorzien waren. Het Maleisch vertoonde hier zijn waarde als de algemeene taal van den archipel. Want kunnen wij in het geval van de Maleische teksten in de Chineesche films zeggen, dat die aangebracht werden om meerdere hier geboren Chineezen aan te trekken, dus minder met de bedoeling om naast dezen ook andere bevolkingsgroepen, die het Maleisch als hun omgangstaal gebruiken, te bekoren, deze redeneering ging niet op bij die Amerikaansche films — natuurlijk in den tijd van de „stille films", waarover wij het hier hebben — die ook verklarende teksten in het Maleisch gaven. En zulke Westersche films met Maleische teksten waren er wel. Omdat wij in dit laatste geval moeilijk kunnen inzien, dat dit werd gedaan ter wille van de Chineesche bevolkingsgroep, moeten wij hieruit wel tot de conclusie komen, dat men in den tijd, toen de in de films optredende figuren hun handelingen nog niet zelf konden verklaren, de belangrijkheid van het Maleisch om vollere zalen te trekken had ingezien.

Eenige Chineesche films wisten zulk een graad van ontwikkeling te bereiken, dat zij ook het Europeesche publiek vermochten te boeien. Eén dezer is de film „Why Divorce?", die te Semarang een goede recensie van de Europeesche pers kreeg. Ook op andere plaatsen bestormde men letterlijk de theaters, die deze film afdraaiden.

De Chineesche films, waarover wij het boven hadden, hielden alle een modern verhaal in. Het milieu, waarin de film zich afspeelde, was voornamelijk dat van het huisgezin. Het behandelde was het gezinsleven met de verwikkelingen, die daarin konden optreden, bv. het conflict tusschen oude begrippen, belichaamd door ouders, en moderne ideeën, die in hun kinderen hun representanten vonden.

Weldra sloeg de Chineesche filmindustrie echter ook een andere richting in.

Zij verfilmde populaire klassieke volksverhalen, zooals die zich door alle eeuwen heen hebben weten staande te houden en nog altijd door verhalenvertellers in China worden voorgedragen. Deze novellen zijn bijna alle lang en derhalve weinig geschikt om in haar geheel in de film te worden bewerkt. Uit zulke verhalen werden slechts fragmenten verfilmd. Zoo werden gedeelten uit

bv. de *San Kuo (De Drie Koninkrijken)*, de *Hsi Yu Chi (De Reis naar het Westen)* en de *Feng Shen (De Verheffing tot Goden)* tot een filmwerk vervaardigd. Een bewerking van een fragment van de *San Kuo* was zelfs zoo lang, dat die in twee gedeelten moest worden gesplitst. De speciale voorstelling hiervan voor pers en genoodigden, die in de morgenuren was begonnen, moest zelfs tegen 12 uur worden afgebroken om tijdruimte te verleenen aan een lunch, waarna het afdraaien voortgang vond ! Kortere verhalen werden dikwijls in hun geheel verfilmd en de rolprenten daarvan werden zeer dikwijls in 2 à 3 gedeelten gesplitst.

De verfilming van lange verhalen, zonder dat daardoor zg. seriefilms ontstaan, geschiedde derhalve reeds in China, vele jaren voordat het eerste Amerikaansche meer-urig filmwerk „Gone with the wind", dat den geheelen avond in beslag neemt, vervaardigd werd.

Het op het witte doek tot leven brengen van volkshelden en -heldinnen uit volksverhalen deed het bezoek aan vertooningen van Chineesche films in Indië toenemen.

De meeste dier verhalen zijn nl. reeds in het Maleisch door en voor hiergeboren Chineezen vertaald. Nu er fragmenten uit deze novellen op het zilveren doek te bezien vielen, is het slechts begrijpelijk, dat vele menschen deze kans om de gratie van in vroegere tijden levende personen te bewonderen niet onbenut wilden laten voorbijgaan.

De overzetting in de Maleische taal van de betrokken volksverhalen had derhalve den weg naar succes voor de Chineesche films gebaand.

Maar aan den anderen kant zal deze vertaling van Chineesche novellen in het Maleisch in Indië mede de aanleiding zijn geweest, dat eenige daarvan in hun geheel dan wel fragmentarisch verfilmd werden. Het was nl. opmerkelijk, dat van de reeds in de Maleische taal te lezen Chineesche novellen slechts de allerbekendste werden verfilmd, zoodat het niet van eenigen grond ontbloot schijnt, wanneer men denkt, dat in dit geval de vervaardigers in Shanghai de Chineesche bioscoop-enthousiasten in Indië ter wille hebben willen zijn door juist die verhalen, die zij het liefst lazen, te verfilmen. Maar aan de andere zijde is het een feit, dat de hier door ons bedoelde verhalen op zich zelf reeds eeuwen op een vermaardheid hebben kunnen bogen, zoodat het voor de hand liggend zou zijn, dat men bij het zoeken van voor verfilming

in aanmerking komende novellen het oog daarop het eerst liet vallen. Zoodat in het geval van beroemde verhalen men niet zooveel redenen had om te beweren, dat hierbij de producers zich hadden laten inlichten door de in Indië gevestigde in de Chineesche films geïnteresseerden; zij bepaalden hun keuze zelf aan de hand van de meerdere of mindere mate van populariteit, die de betrokken volksverhalen onder de massa hadden. Bij een zekere categorie van novellen, die minder uitblinkt, is zulk een oordeel echter wel op feiten gefundeerd. Van zekere zijde, die veel in aanraking kwam met importeurs van Chineesche films hier te lande, hebben wij vernomen, dat dezen soms wel een hint aan de Chineesche filmmaatschappijen in China gaven, welke novellen, die reeds in het Maleisch waren vertaald, zij moesten verfilmen om ook de Peranakan-Chineezen, die het Chineesch niet meer kennen maar veel belangstelling toonen voor Chineesche literaire voortbrengselen, al zij het door vertalingen, waarvan de vroegere erg gebrekkig zijn, aan te trekken.

Zoo kunnen wij tot de gevolgtrekking komen, dat de vertaling van Chineesche literatuur-producten mede van invloed is geweest op de verfilming van zekere Chineesche novellen. Dit is bijv. het geval met het verhaal *Ouw Phe Tjoa (De Zwarte en de Witte Slang)*, die in de Chineesche literatuurgeschiedenis vanwege zijn mindere belangrijkheid meestal niet genoemd wordt, maar hier te lande onder de Peranakan-Chineezen, dank zij de overzetting daarvan in de Maleische taal, overbekend is. De film over dit verhaal was zoo lang, dat ze in drie deelen werd gesplitst. De voorstellingen trokken altijd volle zalen.

Daarentegen meenen wij te bemerken, dat de invloed van de vertooning van nog niet in het Maleisch te lezen Chineesche novellen ongeveer gelijk staat aan nihil. Voor zoover wij weten, is er nog geen Chineesch verhaal in het Maleisch overgezet als direct gevolg van de vertoonde film daarvan. De novelle *Hung Lew Meng (De Droom in de Roode Kamer)*, die in China tot de meestgelezene behoort, was reeds in de eerste jaren van het bestaan van de Chineesche filmindustrie ook in Indië op het zilveren doek te zien, maar tot nu toe laat een Maleische vertaling in boekvorm daarvan nog altijd op zich wachten.

Welke beteekenis had nu de Chineesche film voor Indië?

Voor het bioscoop-bezoekend publiek had zij ten gevolge, dat het andere producties dan de voortbrengselen van Hollywood

leerde kennen. De Chineesche film plaveide derhalve den weg voor andere dan Amerikaansche, en Europeesche, films. De Chineesche films lieten zich echter ook op een ander gebied gelden. De import van Chineesche films hier te lande, die practisch uitsluitend door Chineezen plaats vond, vermeerderde het aantal import-artikelen in deze gewesten. Dit beteekende aldus voor dit land een verlevendiging van den import en een intensiveering van de economische relaties met China.

Verder opende dit een nieuw handelsterrein voor de Chineezen. Met het succes van de eerste hier ingevoerde Chineesche films groeide het aantal van hen, die het importeeren van Chineesche films tot hun eigenlijk dan wel nevenberoep maakten. Weliswaar voltrok zich hier onder de importeurs van Chineesche films hetzelfde proces als in China onder de film-produceerende ondernemingen, nl. er werden veel opgericht maar ook niet weinig na een kortstondig bestaan weer opgeheven, doch de invoer van Chineesche films blijft belangrijk, vooral te oordeelen naar het feit, dat er te Batavia een Chineesche bioscoop was en nu nog is, die enkel en alleen Chineesche films afdraaide en afdraait. Dit verschijnsel zal zich in andere groote steden in Indië stellig ook voordoen. De import van Chineesche films schijnt dus wel groot genoeg te zijn om eenige bioscopen uitsluitend dit soort van films te doen vertoonen.

De interesse, die de Chineesche filmimporteurs in de Chineesche films hadden, strekte zich zelfs van de in Indië gevestigde bioscopen tot de zich in China, grootendeels in Shanghai, bevindende studio's uit.

Wij hebben boven reeds gezegd, van zekere zijde vernomen te hebben, dat er vanuit Indië verzoeken door de producenten ontvangen waren om reeds in het Maleisch vertaalde en hier populair geworden verhalen te verfilmen. Dit beteekent, dat de smaak van de hier geboren Chineezen zijn invloed op de vervaardiging van films in China liet gelden. Wij kunnen, in grooter verband, zelfs zeggen, dat Indië invloed op de Chineesche film-productie uitoefende.

Deze „medezeggenschap" van Indië in de vervaardiging van Chineesche films reikte echter verder.

Er was in dien tijd, de thans afgesloten periode van de stille films, zelfs een Peranakan-Chinees van Batavia, die in een film, en wel een fragment van de veelgelezen novelle *Feng Shen (De*

Verheffing tot Goden, van welke novel in 1940 een Nederlandsche bewerking van de hand van schrijver dezes bij de Sin Po, Batavia, is verschenen), ... medespeelde! Dit veroorzaakte een heele sensatie, vooral te Batavia, de plaats van inwoning van den betrokken Peranakan-Chinees. Een Peranakan-Chinees, dien je al eens ontmoet hebt en misschien wel kent, op het zilveren doek! Dat moet men eens gaan zien!

De werkelijke en groote beteekenis hiervoor ligt echter niet in het feit, dat de Indische Chineezen een Indischen landgenoot op het zilveren doek konden zien, ofschoon dit iets nieuws was, maar hierin, dat de Indische Chineezen thans niet alleen geïnteresseerd waren in de Chineesche films als toeschouwers en als importeurs, maar ook als . . . . deelnemers aan de vervaardiging daarvan!

Dit optreden van een Indischen Chinees in een Chineesche film zou stellig energieke naturen in Indië doen beseffen, dat de in Indië geboren Chineezen zich ook op het terrein van de productie van films zouden kunnen begeven.

In deze film met een Indischen Chinees als één der spelers zagen wij de weerspiegeling van den aarzelenden dageraad van een nieuwe industrie in Indië: de filmindustrie.

III. De eerste pogingen der Chineezen in Indië om films te vervaardigen.

Door den vooruitgang van de Chineesche films in opname, verhaal en speltechniek, waren de producties van de Shanghaische studio's zeer in trek. De vertooning van Chineesche films vond toen dan ook altijd met verhoogde entrees plaats.

Dit succes deed ondernemende Chineezen zich afvragen, of het mogelijk zou zijn hier in Indië speelfilms te produceeren, of ook in deze gewesten gemaakte en een Indisch-Chineesch verhaal bevattende films kans van slagen zouden hebben.

Het is wijlen de heer Liem Goan Lian geweest, de jonge vertegenwoordiger te Batavia van de Handel-maatschappij Liem Goan Kwie, die meende, dat deze vragen bevestigend konden worden beantwoord. Hij besloot althans een financieel verlies te riskeeren en begon al heel spoedig aan het vervaardigen van een film met een zich in Indië onder Chineezen afspelend verhaal, waarvoor, als wij ons niet vergissen, de beide thans in Indië bekend geworden

gebroeders Wong als camera-men uit China werden geëngageerd. De jongedames Lie Lian Hwa en Lie Bow Tan, die in Soerabaja naam hadden gemaakt op het gebied van de sport en liefdadigheidsvoorstellingen (voor zang en dans), werden uitgenoodigd de hoofdrollen te vervullen, terwijl verder eenige Chineesche ingezetenen van Batavia de medespelers en -speelsters waren. Deze film, die „Melatie van Java" genoemd werd, werd te Batavia vervaardigd. De studio was in een perceel aan de Prinsenlaan gevestigd.

Dit geschiedde in het jaar 1928.

De heer Liem Goan Lian was een afgestudeerde van de Fu-tan University te Shanghai. Gedurende zijn studietijd in China had hij volop gelegenheid gehad om zich op de hoogte te stellen van het produceeren van rolprenten. Voor de film „Melatie van Java" had hij zich dan ook verzekerd van technische medewerkers uit het stamland.

De film „Melatie van Java" is derhalve de eerste film geweest, die door Chineezen in Indië werd gemaakt. De belangstelling hiervoor was dan ook enorm, vooral waar deze productie, behalve van Maleische, ook voorzien was van Chineesche teksten.

In den boezem van de onderneming van wijlen den heer Liem Goan Lian schijnt daarna echter een verschil van meening te zijn ontstaan; althans tot het vervaardigen van een tweede film is nimmer overgegaan.

Ondertusschen werd een andere filmonderneming opgericht, waarin een deelgenoot van den heer Liem Goan Lian mede geïnteresseerd was, de Nansing Film Co. Deze werkte niet enkel met amateurs als spelers en speelsters, maar deinsde er niet voor terug, een welbekende Chineesche filmactrice, die ook in deze gewesten vermaardheid had verworven met haar verschillende hier vertoonde rolprenten, te engageeren: Miss Olive Young (Yang Ai Li).

De film, waarvoor men Olive Young uit China had laten uitkomen, werd „Resia Boroboeder" („Het Geheim van den Boroboedoer") genoemd, een mystische film, waarvoor verschillende opnamen in en rondom den Boroboedoer werden gemaakt. Voor hieraan verbonden groote onkosten was men derhalve niet afgeschrikt. Jammer was het, dat men niet aan alle details dezelfde mate van ernst had geschonken. In deze film was er bijv. een scène, waarin de heldin (Olive Young) bij den Boroboedoer achtervolgd werd door een menigte. Wie goed oplette, zou kunnen

bemerken, dat de achtervolgers en -volgsters verre van een woedend gezicht te zetten, zooals dat zou passen, de actrice al lachend naliepen. Deze scène werd derhalve meer als een pretmakerij dan als een serieus spel door de achtervolgers en -volgsters opgevat.

De vertooning van deze film werd ,,versterkt" met het optreden van Miss Olive Young zelve, die op het tooneel eenige dans- en zangnummers ten beste gaf. Wij weten niet, waaraan dit lag: aan het besef, dat de film zwak was, of aan het verlangen, Miss Olive Young, de hoofdrolvertolkster, aan de toeschouwers in levenden lijve voor te stellen. Wij voor ons moesten erkennen, dat het spel van Olive Young in haar Indische film, die de tweede door Chineezen hier te lande vervaardigde film is geweest, ons minder heeft kunnen bekoren dan haar optreden in de Chineesche films.

Deze productie van de Nansing Film Co. kwam in het jaar 1929 in circulatie.

Het uit Shanghai laten uitkomen van een beroepsactrice beteekende intusschen, dat de Chineesche ondernemers in Indië de in China op het gebied van het produceeren van rolprenten verworven ervaringen wilden benutten.

De financieele resultaten van deze film schijnen niet aan de verwachtingen van de producers te hebben beantwoord, want deze tweede poging tot het vestigen van een filmindustrie in onze gewesten bleef tot deze eerste film ,,Resia Boroboedoer" beperkt. Olive Young verliet weer de tropen en zette koers naar Amerika. Eenigen tijd daarna vonden wij haar naam in een film-aankondiging vermeld als leading lady in een film met Tom Mix in de hoofdrol. Het is ons echter onbekend, of dit haar eenige optreden in Hollywood is geweest.

Na deze film werden door energieke personen andere pogingen in het werk gesteld op het tot dusver niet voldoende verkende terrein van de filmproductie. De meesten hunner kwamen, evenals de producenten van de films ,,Melatie van Java" en ,,Resia Boroboedoer". niet verder dan hun eerste product.

De beide gebroeders Wong richtten bijv. te Bandoeng een eigen filmonderneming, de Halimoen Film Co., op. Verscheidene films hebben zij vervaardigd, maar ten slotte sloten zij hun studio.

Door den heer Tan Boen Soan, journalist, thans hoofdredacteur van het dagblad *Soeara Semarang* te Semarang, werd een Indo-Chineesche en reeds in boekvorm in de Maleische taal verschenen novel verfilmd. Deze novel was de *Setangan Berloemoer Darah*

(De bloedbevlekte Zakdoek), een met romances en gevechten doorvlochten verhaal.

Een Chineesche zakenman te Batavia vervaardigde de film „Si Tjonat", naar een gelijkluidende novel, die den levensloop van een bandietenhoofdman behandelde.

De twee laatstgenoemde films kozen derhalve tot inhoud novellen, die reeds onder het Chineesche Maleisch-lezende publiek populair waren.

Ook de heer The Teng Chun te Batavia kreeg interesse in het vervaardigen van films. Zijn vader, de heer The Kim Ie, was importeur van Chineesche rolprenten. Het waren dus de in China geproduceerde films, die hem voor het eerst in contact met filmzaken brachten. Het is dan ook niet te verwonderen, dat, toen van verschillende zijden pogingen werden gedaan om Indië een eigen filmindustrie te schenken, de voortvarende heer The Teng Chun besloot zijn bijdrage op dit gebied te leveren, hierin flink bijgestaan door zijn broeders.

De onderneming van de familie The kreeg den naam van The Java Industrial Film Co.

Terwijl andere filmmaatschappijen na hun eerste productie meestal weer opgeheven werden, werkte The Java Industrial Film Co. na haar eerste product gestadig verder, zich steeds verbeterende.

Het is weer uit den grooten schat van reeds in het Maleisch overgezette voortbrengselen van de Chineesche literatuur, dat de heer The Teng Chun in den beginne veelal de stof putte voor de te vervaardigen films. Door hem zijn films geproduceerd over de *Pat Bie To (Acht Schoone Vrouwen)*, *Pat Kiam Hiap (Acht Zwaardvechters)* en andere meer. Bij de verfilming van Chineesche verhalen uit vroegere tijden deed zich natuurlijk de behoefte gevoelen, de kleederdracht en gebruiken dier lang vervlogen dagen zoo natuurgetrouw mogelijk na te bootsen. Dit deed The Java Industrial Film Co. tot op zekere hoogte wel, maar somtijds bleken eenige scènes zeer modern te zijn. In de film „Pat Bie To" zag men bv. een auto, die natuurlijk in den tijd, waarin het verhaal zich afspeelde, nog niet was uitgevonden. Deze moderne gedeelten konden worden beschouwd als concessies aan de verlangens van het publiek.

Terwijl de eerste behandelde filmvervaardigers nagenoeg alle nog nimmer eenige bemoeienis met filmzaken, hetzij als importeurs

van films hetzij in een andere hoedanigheid, gehad hadden, hadden de heer The Kim Ie en zijn zonen reeds lang vóór hun eerste productie belangen in films, zij het dat zij in den beginne slechts als importeurs van Chineesche films optraden. In het geval van de familie The kunnen wij derhalve een directen invloed van Chineesche films zien, een invloed, die het daarheen heeft geleid, dat er thans in Batavia alleen niet minder dan zes Chineesche filmondernemingen werken en men te Malang bezig is aan de oprichting van twee dergelijke maatschappijen.

De import van Chineesche films had echter ook andere gevolgen.

Door de vertooning van deze films verkregen eenige acteurs en actrices in Indië, en natuurlijk voornamelijk onder Chineezen, vermaardheid. Toen een Chineesche cabarettroep, waarin deelnam de ook in Indië populair geworden actrice Li Ming Hui of May May Lee en welke onder de leiding van haar vader Li Ching Hui stond, hier overkwam, was de belangstelling hiervoor zeer groot, waartoe de roep, die van den naam van Li Ming Hui als een begaafde actrice uitging, niet weinig had bijgedragen. Deze troep gaf in Indië zang- en dansnummers, die zeer in den smaak vielen. Zij was dus de tweede groote Chineesche filmactrice, die een bezoek aan Indië bracht. Ook een bekende acteur van het Chineesche zilveren doek heeft deze gewesten bezocht. Deze was niemand anders dan Chang Wei Chung, de welbekende leider van den Chineeschen acrobatentroep onder denzelfden naam, die in de laatste jaren op den Bataviaschen Pasar Gambir voorstellingen heeft gegeven. Het Chineesche publiek kende Chang Wei Chung het eerst door de Chineesche films, waarin hij optrad. De rollen, die door Chang Wei Chung werden vervuld, waren meestal die van een held, die tegen kwade elementen vecht. Hij kreeg onder het bioscoop-bezoekend publiek den bijnaam van Chineeschen Tom Mix. Ook Chang Wei Chung bezocht het eerst Indië met een acrobatentroep, die als het gezelschap van Li Ming Hui de toeschouwers wist te boeien.

De Chineesche films hebben derhalve op menig gebied in Indië hun sporen achtergelaten.

IV. Een opkomende industrie.

Het is wel eigenaardig, dat sinds de intrede van de Chineesche sprekende films (de eerste hiervan werd hier niet door een Chineesche, maar door een Amerikaansche filmonderneming

geïntroduceerd), de in China vervaardigde rolprenten onder de hiergeboren Chineezen, die het Chineesch niet meer kunnen spreken, aan populariteit hebben ingeboet. Voor het grootste deel vindt dit zijn oorzaak in het feit, dat de talkies verklarende teksten missen en dus voor dat deel der Chineezen, die het Chineesch niet verstaan, niet meer te volgen zijn. Vroeger bestond immers de gewoonte, dat de Chineesche films ook van Maleische teksten voorzien werden. Op deze manier verloren de Chineesche thans sprekende films een gedeelte van hun toeschouwers.

Wij hebben reeds gezegd, dat er (stille) films waren, die op verzoek van den een of anderen Chineeschen importeur van in China vervaardigde films voor de distributie in deze gewesten waren gemaakt van in Indië bekend geworden en reeds in het Maleisch vertaalde Chineesche literatuur-voortbrengselen. Van een Chineesche talkie, die den titel van „Terug naar het natuurlijke" voerde, werd met het oog hierop zelfs een Maleische versie geproduceerd. D.w.z., er werd een andere copie gemaakt, waarin de dialogen niet, als in de origineele film, in het Chineesch, maar in het Maleisch plaats vonden. In Indië werd de copie met de Maleische dialogen ingevoerd, hetgeen in de richting wees van een waardeering van de groep Maleisch sprekende en het Chineesch niet meer machtig zijnde Chineezen als bioscoopbezoekers. Op deze wijze begrepen echter op hun beurt de in China geboren Chineezen niets van het gesproken woord in die film!

De sprekende film heeft ook een algeheele omwenteling in de vervaardiging van films in deze gewesten teweeggebracht.

In den tijd van overgang van de stille naar de sprekende films was er nog maar één Chineesche onderneming, die haar arbeid had weten voort te zetten: The Java Industrial Film Co. te Batavia, onder de bekwame leiding van den heer The Teng Chun. In overeenstemming met de wijziging, die zich aan het bioscoopbedrijf voltrok, begon toen The Java Industrial Film Co. sprekende films te produceeren. Hiervoor koos men nog altijd populaire reeds in het Maleisch overgezette Chineesche verhalen. Maar hiernaast schreef men ook eigen verhalen, welke zich onder Indo-Chineezen afspeelden.

Batavia kreeg echter weldra een tweede filmstudio, ook van Chineesche zijde opgezet: de heer Jo Kim Tjan, eigenaar van Toko Populair op Pasar Baroe, aldaar, vervaardigde een Maleisch sprekende film met een fragment uit de welbekende Chineesche

en eveneens reeds in de Maleische taal te lezen novel over de rondzwervingen van Keizer Ch'ien Lung in Chiangnan.

Voorloopig scheen het financieel succes van de Maleisch sprekende films niet erg groot te zijn; er werden niet meerdere filmvervaardiging-ondernemingen opgericht. Begrijpelijk is dit wel. Ervaring in de productie van sprekende films had men toen nog niet. Over goede acteurs en actrices had men niet de beschikking, hetgeen tot gevolg had, dat èn actie èn dialogen beide wel wat te wenschen overlieten. Ook het technisch gedeelte was zeer vatbaar voor verbetering.

Eerst ongeveer 3 jaren geleden kreeg de productie van Maleisch sprekende films een prikkel ten goede. Deze werd gevormd door de film „Terang Boelan", die door de thans niet meer bestaande Anif, een Nederlandsche filmmaatschappij te Batavia, onder regie van den heer Balink werd geproduceerd. Het verhaal hiervan werd door den heer Saeroen, een Inheemsch journalist, geschreven. Aan de totstandkoming van deze film zijn mede werkzaam geweest de gebroeders Wong, die indertijd voor de vervaardiging van de eerste door Chineezen in Indië vervaardigde stille films („Melatie van Java", „Resia Boroboedoer") uit China waren uitgenoodigd. De film „Terang Boelan" herinnert ons derhalve aan de eerste in Indië door Chineezen vervaardigde films, en via deze aan de . . . . Chineesche filmindustrie in Shanghai, waarin de gebroeders Wong werkzaam zijn geweest.

Voor de film „Terang Boelan" werd tot vertolkster van de hoofdrol een werkelijke actrice, zij het ook geen filmartiste, uitgezocht, Miss Roekia, die op het Maleische tooneel reeds ervaring had opgedaan. Bovendien is zij een goede zangeres, welke kwaliteit ook in haar voordeel is bij het spelen voor een sprekende film, waarin zang- en muzieknummers veelal factoren van gewicht zijn.

„Terang Boelan" is derhalve het product van een Europeesche filmmaatschappij en is verder te beschouwen als het eindresultaat van Europeesch-Inheemsch-Chineesche samenwerking.

Deze film heeft overal groot succes kunnen boeken.

De Anif, wier doelstelling nu eenmaal niet het maken van speelfilms was, heeft echter geen andere Maleisch sprekende speelfilm vervaardigd. Maar haar product had in Chineesche ondernemende kringen groote aandacht getrokken. En zoo kreeg Miss Roekia

al heel gauw een tweede aanbieding en wel van een ondertusschen gecreëerde Chineesche filmonderneming, de Tan's Film Co., die eveneens in Indië's hoofdstad is gevestigd.

Haar tweede film, waarvan het verhaal eveneens door den heer Saeroen werd geschreven en de opname ook in handen van de gebroeders Wong werd gesteld, heette ,,Fatimah". Het feit, dat een bekende krontjong-vereeniging te Batavia, ,,Lief Java", haar medewerking aan de film verleende, heeft stellig mede bijgedragen tot het succes van deze film.

Sindsdien heeft de Tan's Film Co. andere rolprenten met altijd Miss Roekia in de hoofdrol, soms bijgestaan door de bekende zangeres Annie Landouw, vervaardigd.

The Java Industrial Film Co. heeft ondertusschen de eerste Indische jungle-film, ,,Alang-alang", geproduceerd.

Na het succes van deze films zijn er te Batavia andere Chineesche filmondernemingen verrezen. Eén er van, de Oriental Film Co., heeft voor haar eerste films, ,,Kris Mataram" en ,,Zoebaida", de medewerking verkregen van den heer Njoo Cheong Sing, een Chineeschen romanschrijver, die eenige jaren verbonden is geweest aan een Chineesch-Maleischen en Europeesch-Maleischen operatroep (,,Miss Riboet", ,,Dardanella"), en diens echtgenoote Fifi Young, die ook deel heeft genomen aan de ,,Dardanella"-opera (wier eigenaar, de heer A. Piedro, een Rus is); voorts den heer Njoo Cheong Sing als draaiboekschrijver en mevrouw Fify Young als leading lady in de producties.

Een jaar geleden, in 1940, werd te Batavia een andere Chineesche filmonderneming opgericht, The Union Film Co. Haar eerste voortbrengsel is de film ,,Kedok Ketawa" (,,Het lachende Masker)", die de zg. ,,vechtfilms" vertegenwoordigt. Tot nu toe heeft deze onderneming reeds verschillende films vervaardigd, waarvan de laatste ,,Asmara Moerni" is met in de hoofdrol drs. A. K. Gani, een Indonesisch intellectueel, hetgeen heel wat beroering in een deel van de Inheemsche maatschappij heeft teweeggebracht.

Ook The Java Industrial Film Co. heeft zich verzekerd van krachten, die ervaring op de planken hebben opgedaan. Voor haar film ,,Rentjong Atjeh" (,,Atjehsche Rentjong") zijn eenige spelers en speelsters opgetreden, die vroeger tot de Dardanella-opera hebben behoord.

Populair Film produceerde de film ,,Garoeda Mas" (,,De Gouden Adelaar").

De laatste in Batavia gevestigde filmvervaardiging-maatschappij is de Star Film Co. Deze onderneming werkt met technisch personeel uit Shanghai, waaruit ook de uitrustingen zijn betrokken. De eerste film hiervan werd „Pendekar Boediman Pah Wongso" („De nobele held Pah Wongso") genoemd met den heer L.V. Wijnhamer te Batavia, die onder de Chineezen en Inheemschen te dier stede bekend staat als Pah Wongso, in de hoofdrol.

De verhoogde activiteit op het gebied van de productie van Maleisch sprekende films door Chineesche ondernemingen is kennelijk te danken aan Hollandsch initiatief, nl. dat, hetwelk geleid heeft tot de vervaardiging van de film „Terang Boelan" door de Anif met een opera-actrice in de hoofdrol. Want wel werden voordien gestadig Maleisch sprekende films gemaakt, doch de aandacht van het algemeene publiek, dus buiten den kleinen kring van hen, voor wie die bestemd waren, werd er niet door getrokken. Eerst na het succes van Anif's film „Terang Boelan" werd meer zorg gewijd aan de details van de te vervaardigen films, terwijl de concurrentie, die door de oprichting van meerdere filmondernemingen ontstond, de producties natuurlijk slechts ten goede komt.

Het verhaal van de films in de laatste drie jaren, dus na de „Terang Boelan" vervaardigd, speelt zich af in Inheemsch milieu in diverse schakeeringen. Ze zijn derhalve voor de breede lagen van de Inheemsche bevolkingsgroepen, waaruit de „cast" wordt gerecruteerd, bestemd.

Maleisch sprekende films, die toestanden in de kringen van de Peranakan-Chineezen betreffen, schijnt men met het oog op de te verwachten financieele resultaten niet goed aan te durven. Zulk een film werd echter wel gemaakt. Het is de „Impian di Bali" („Een droom op Bali"). In de onderneming, die deze rolprent vervaardigd heeft, is een Chineesche handelaar te Batavia geïnteresseerd. Deze film schijnt echter niet veel bijzonders te zijn, terwijl de inhoud ietwat te fantastisch is. In tegenstelling tot de niet onbelangrijke reclame, die door de zes eerder genoemde filmbedrijven voor hun voortbrengselen wordt gemaakt, werd aan deze zich onder Chineezen afspelende film zoogoed als geen publiciteit gegeven. Deze film verschafte den vervaardigers dan ook niets dan teleurstellingen. Van de onderneming, die deze rolprent op haar naam heeft staan, hoort men thans niets meer.

De mislukking is echter stellig niet zoozeer te wijten aan het

feit, dat men voor „Impian di Bali" een zich onder Chineezen afspelend verhaal heeft uitgekozen, als wel aan andere factoren, bijv. opname en actie.

V. De beteekenis voor Indië.

Het behoeft geen verder betoog, dat deze ontkiemende filmindustrie van groote beteekenis is voor Indië.

In de eerste plaats worden toch daarmede nieuwe arbeidsmogelijkheden aangeboord, hetgeen ten goede komt aan degenen, die een uitgesproken talent hebben voor het optreden op het zilveren doek, de regie dan wel het schrijven van filmverhalen, en verder aan alle daarin betrokkenen, zooals technici en musici. Al deze menschen kunnen thans hun aanleg en kunde in dienst stellen van de vervolmaking van de hier vervaardigde Maleisch sprekende rolprenten, die, ondanks den onmiskenbaren vooruitgang, nog zooveel verbeteringen van noode hebben.

Ten tweede: de waarde van de hier gemaakte films voor Indië in het buitenland is niet gering te schatten. Het lijdt geen twijfel, dat naarmate de perfectie van de hier geproduceerde rolprenten in elk opzicht — opname, geluid, verhaal, spel enz. — voortschrijdt, het buitenland er aandacht aan zal geven. Reeds thans worden de in Indië vervaardigde Maleisch sprekende films in de Straits vertoond. Van de eerste productie van de Star Film Co., nl. de film „Pendekar Boediman Pah Wongso", zal, naar verluidt, een copie naar China worden gezonden, omdat men in China er zeer prijs op stelt den heer Wijnhamer, die zooveel voor de in Indië op touw gezette Chineesche Roode Kruis-fondsen heeft gedaan, te zien, al is het alleen op het zilveren doek. In de vertooning van in Indië vervaardigde films in het buitenland ligt een waardevol propagandistisch element voor land en volk van deze gewesten. Zal het zoover zijn gekomen, dat de hier vervaardigde films geregeld in het buitenland worden afgedraaid, dan zal dit te beschouwen zijn als een dankbetuiging der Chineezen aan het land, dat hun als een tweede vaderland is geworden.

In de derde plaats zullen deze films Indië's millioenenbevolking nog meer kunnen overtuigen van het feit, dat het eigen land in natuurschoon niet voor andere gebieden behoeft onder te doen. Dientengevolge zouden deze producties, wanneer daarin meer aandacht wordt geschonken aan Indië's rijkheid aan prachtige natuurtafereelen, het binnenlandsche toerisme kunnen bevorderen.

Ten vierde: ook ten aanzien van de verspreiding van de Maleische taal in den geheelen archipel zijn deze films van groot gewicht. Deze rolprenten maken immers gebruik van de Maleische taal; het is duidelijk, dat deze films in de toekomst eenigen invloed zullen kunnen hebben op den ontwikkelingsgang van het Maleisch. Met de opvoering van het gehalte van de in deze films voorkomende dialogen zou men dus het Maleisch mede kunnen veredelen.

Ten slotte is de opvoedkundige waarde van deze films ten aanzien van de massa ook van belang. Waar de verhalen van deze producties in Inheemsch milieu onder Inheemschen zich afspelen, zal het volk daarin zijn eigen maatschappij en levensbeschouwing herkennen. Het zal met het vertoonde meer meeleven dan het geval is bij een bijwoning van een Westersche film. Het volk kan weliswaar door importfilms worden geboeid, maar de sfeer daarin is toch zoo geheel anders dan zijn eigene; de gedachtengang, die aan de handelingen ten grondslag ligt, blijft voor het volk vreemd, en gebruiken en gewoonten zijn zoo verschillend met de zijne, dat het meeleven nimmer zoo intens kan zijn als bij een hier geproduceerde en in de eigen omgeving zich afspelende rolprent. Met deze in Indië vervaardigde films als middel zou men derhalve meerdere psychologische effecten bij het volk kunnen verkrijgen.

Het is derhalve een zaak van groot gewicht, dat de producties van de Indische filmindustrie steeds beter worden en op een hooger peil komen te staan. Onzes inziens wordt dit reeds gewaarborgd door de aanwezigheid van meer dan één filmonderneming. Hierdoor ontstaat immers concurrentie, die verfijnend werkt. Vooral nu de Maleisch sprekende films hun karakter van iets nieuws te zijn reeds verloren hebben, kunnen zij alleen door vervolmaking de aandacht van het publiek behouden.

Zoo zal deze opkomende filmindustrie een zegen voor deze gewesten zijn en een welkome aanwinst voor de cultuur dezer landen. Voor de Chineesche bevolkingsgroep zal het bovendien een groote voldoening zijn, dat zij door op dit terrein te arbeiden aan den cultuuropbouw mag medewerken.

De Indische filmindustrie verdient alleszins aller aandacht en aanmoediging! Wie zal zeggen, of deze filmbedrijven, waarin thans Chineesch initiatief en Indonesisch kunnen harmonieus met elkaar samenwerken, later, wanneer Nederlandsche cineasten en artisten daaraan hun deel zullen hebben gekregen, geen filmwerken voor het Europeesche publiek zullen kunnen voortbrengen?

DE VERPACHTING VAN JACHTTERREINEN OP JAVA EN HET BEHOUD VAN DEN WILDSTAND

DOOR W. GROENEVELDT

In artikel 3 (1) b van de Jachtordonnantie van 1939 Stbl. 733 wordt de mogelijkheid geopend om van de overheid gronden, behoorende tot het vrije staatsdomein, voor de jacht te huren.

Bestaande wildbescherming onbevredigend.

Een juiste toepassing van dit artikel kan t.a.v. het behoud van den wildstand en van de natuurbescherming waarschijnlijk meer nut stichten, dan ooit met speciaal daarvoor bestemde andere bepalingen op dat stuk bereikt is. Er komt namelijk in de practijk van de goede bedoelingen van den hoogsten wetgever al zeer weinig terecht, deels door het algemeen heerschende gemis aan belangstelling van de zijde van het meerendeel der uitvoerders dier voorschriften, deels doordat in de regelingen van deze materie bepalingen zijn opgenomen, die het mogelijk maken dat de lagere autoriteiten eigener opvatting de meest belangrijke beginselen practisch buiten werking kunnen stellen of zelfs lijnrecht in strijd daarmede kunnen handelen.

Het onderwerp is zóó miskend en het heeft als regel zóó weinig belangstelling, dat bij ieder conflict tusschen de bescherming van de wilde fauna en onverschillig welk ander belang, hoe onbeduidend ook, de voorvechters voor het behoud en de verbetering van den wildstand kansloos de verliezende partij zijn.

Maar men vergeet daarbij, dat een rationeele exploitatie van diezelfde wilde fauna in Europa, Amerika en Afrika vaak een lucratief staatsbedrijf is, dat, evengoed als andere vormen van staatsbelang, in den loop der tijden moet worden opgebouwd. Het is overigens duidelijk dat, wanneer dit niet heel spoedig wordt ingezien en geen einde wordt gemaakt aan de bestaande afbraak van den wildstand, het onvervangbare stamkapitaal wordt vernietigd.

Voorloopig alleen groote jachtgebieden te verpachten.

Beschouwt men de jachtpacht zuiver uit een financieel oogpunt, dan laat het zich aanzien dat op grond van die overweging alléén, althans t.a.v. deze overheidsgronden, in hoofdzaak voorloopig slechts de mogelijkheid geopend is voor groote pachtgebieden, waarvan de geldelijke consequenties inderdaad niet gering zullen zijn.

Bewaking hoofdzaak.

Maar door een soepele regeling wat betreft de pachtsom kunnen deze groote objecten ook voor gegadigden, die slechts bescheidener bedragen voor de jacht kunnen missen, toch aantrekkelijk worden gemaakt, indien, voorloopig althans, het gewicht wordt gelegd op de bewaking van den geteisterden wildstand en daaromtrent in de overeenkomsten duidelijk voorwaarden worden gesteld. Met de uitvoeringskosten van deze bewaking, die ten laste van den pachter komt, zal dan bij de vaststelling van de pachtsom terdege rekening moeten worden gehouden.

Hiermede heeft de overheid een rationeele regeling in de hand wat betreft de instandhouding en eventueel zelfs de uitbreiding van den wildstand.

Het is inderdaad een geluk, dat de gronden, die hierbij betrokken zijn, grootendeels beheerd worden door den Dienst van het Boschwezen, een dienst die zich niet alleen bij uitstek leent voor de uitvoering van de bepalingen op de jacht en de natuurbescherming, maar die ook voortdurend tastbare bewijzen heeft geleverd dat hij dat kàn en dat deze materie hem na aan het hart is gelegen.

Op die wijze is het dan mogelijk om waardevolle wildgebieden in de belangensfeer te voeren van de groep van kapitaalkrachtige sportjagers, die veel meer dan tot nu het geval was, daadwerkelijk zullen kunnen medewerken aan een betere wild- en de daarmede gepaard gaande natuurbescherming.

Zooals gezegd zal het dus van groot belang zijn, bij het uitgeven van jachtpachten niet alleen rekening te houden met een onmiddellijke groote opbrengst in geld, maar met het oog op de waardetoename als jachtgebied en de in de toekomst ten bate der Overheid te bedingen hoogere pachtsom, zuiver in het belang van de momenteel dringend noodzakelijke bescherming van den wildstand — het stamkapitaal — niet te aarzelen bepaalde gedeelten van het vrije staatsdomein voor een betrekkelijk lagen prijs af te staan aan bekend bona fide personen, waarbij dan de hoofdvoorwaarde is de stellige eisch van een behoorlijke bewaking ten genoegen van het Boschwezen. In dit verband denk ik bv. aan administrateurs van ondernemingen, die op deze wijze wellicht toezicht zouden willen en kunnen houden op terreinen, gelegen in de buurt van hunne ondernemingen, en die dan hun op bovenomschreven basis worden verhuurd.

Wellicht zal men zoodoende ook geleidelijk kunnen komen tot een inventarisatie van het edelwild op Java en de verbetering daarvan door afschot van minderwaardig materiaal, ook vrouwelijke dieren, waarvan om practische redenen terecht thans het schieten geheel verboden moest worden.

Desiderata voor het slagen van het instituut van jachtpacht.

Zoo is dus met deze jachtpacht-mogelijkheid een nieuw element geschapen; het is zeer de moeite waard om de desiderata voor een verstandige en soepele ontwikkeling van dit veelbelovende nstituut aan een nadere beschouwing te onderwerpen.

De mogelijkheid om het pachten van jachtterreinen ingang te doen vinden, zal hoofdzakelijk afhangen van de uitvoering van de details der desbetreffende bepalingen door Bestuur en Boschwezen.

Jachtrevier omvat bosch plus omringende strook cultuurgronden.

In bewoonde gebieden in de geheele wereld zal een boschgebied alléén, waar het wild slechts een goede schuilplaats vindt, niet aan de eischen van een behoorlijk jachtrevier voldoen, tenzij in dat boschgebied zelf voldoende open plekken voorkomen, waar het hoefwild kan weiden.

In ieder ander geval is het noodzakelijk dat het jachtrecht van den pachter van het boschgebied zich ook uitstrekt over de om-

ringende strook bouw- en grasland, heide, e.d., waar het wild komt laveien en waar kans bestaat op een behoorlijk schot. Meer nog dan voor Europa geldt dit voor Indië, waar het dichte tropenbosch practisch geen zicht heeft en de kansen op een draaglijk schot in de dichte vegetatie uiterst poover zijn. Van nog meer belang is echter dat de jachtpachter er wel weinig voor zal voelen om zijn zorgvuldig bewaakt en verzorgd wild door anderen te laten afschieten, zoodra dat wild zich buiten het gepachte boschgebied begeeft. Het is duidelijk, dat bij de vaststelling van de pachtsom van een revier met bovenstaanden factor rekening moet worden gehouden en dat beide soorten van terreinen tezamen als één onsplitsbaar geheel moeten worden beschouwd.

Verdeeling van de pachtsom.

De opbrengst van het geheele jachtrevier dient dus billijkheidshalve te worden verdeeld tusschen de instanties, die het beschikkingsrecht hebben op de „schuilgebieden" van het wild eenerzijds en de „terreinen van afschot" anderzijds. Normaal zullen dit op Java zijn de Dienst van het Boschwezen voor het eerste en voor de tweede de inheemsche rechtsgemeenschappen als zoodanig of de individueele grondbezitters in die gemeenschappen, wier gronden aan het boschareaal grenzen.

In welke verhouding die verdeeling van de pachtsom zal moeten plaats hebben, hangt in de eerste plaats af van de gesteldheid van het terrein en den aard van het wild dat daarin gevonden wordt. Zeker is, dat hiervoor geen algemeene regelen te geven zijn en dat slechts een plaatselijk onderzoek dit kan uitmaken.

Zoo zal in een gedeelte van een boschgebied, waarin zich bantengs en herten bevinden, de aanwezigheid daarin van ruime weidegebieden, drinkplaatsen, e.d. het aandeel van het Boschwezen gunstig beïnvloeden. Waar men te maken heeft met dichtbegroeide gedeelten in een boschreserve, kan men gerust zeggen dat het wild alleen te schieten is, wanneer het zich waagt in de open bouwvelden van de bevolking buiten het boschperceel. In dat geval zal het bevolkingsaandeel naar rato hooger moeten zijn.

Ik heb hierbij op het oog de groote meerderheid der gewone jagers en niet die weinigen, voor wie het bemachtigen van het wild door het volgen van de sporen en wildpaden, bersen, e.d. wat meer mogelijkheden oplevert. Zelfs de omslachtige en meestal kostbare

drijfjachten brengen in wildhoutbosschen als regel belangrijke bezwaren met zich.

Welke categorieën van pachters zijn er?

In het algemeen zijn er twee soorten van pachters te verwachten:

a. zij, bij wie het sportieve element geheel op den voorgrond treedt en voor wie geldelijke overwegingen slechts een zeer ondergeschikte rol spelen;
b. diegenen, i.c. de overgroote meerderheid, waarbij de opbrengst van de jacht, zij het in allerlei gradaties, wel degelijk een factor van beteekenis is.

In deze laatste groep zijn als uitersten aan te merken de zuivere broodjager, wien het uitsluitend om gewin te doen is en anderzijds de vele sportjagers — ik stipuleer uitdrukkelijk dat zij wel degelijk: „sportjagers" zijn —, die tegenover de geldelijke opofferingen welke zij zich getroosten, toch ook wel eenig voordeel willen zien, al ware dit slechts in den vorm van wildbraad.

Voor de eerste categorie van rijke lieden levert een pachtsysteem, hoe ingewikkeld de procedure daarvan ook moge zijn, practisch weinig moeilijkheden.

Voor de tweede groep echter moeten de totale kosten van de jacht zeker niet in een totale wanverhouding staan tot de opbrengst.

Overeenkomsten met Boschwezen eenvoudig.

Wat het sluiten van de overeenkomsten aangaat, moge het volgende worden opgemerkt.

Die met het Boschwezen zullen voor een goed deel worden beheerscht door de voorwaarden, welke die Dienst terecht zal stellen in verband met het behoud van een behoorlijken wildstand en die volkomen billijk zijn: bewaking, verbod van afschot bij drinkplaatsen, uitsluiting van bepaalde diersoorten van de jacht, e.d.

Overeenkomsten met de bevolking geven verschillende moeilijkheden.

Lastiger wordt het, wanneer het gaat om de jacht op bevolkingsgronden.

Een groote moeilijkheid zal wel blijken te zijn het sluiten van een reeks overeenkomsten met individueele grondbezitters in de desa. Wanneer men bekend is met de plaatselijke omstandigheden

in een bepaalde streek of daar eventueel relaties heeft, wat in het algemeen niet mag worden verwacht, zijn de niet te onderschatten bezwaren om in contact te komen met de personen, die men noodig heeft, nog wel te overkomen. In het normale geval echter, dat men vreemd staat tegenover deze materie — ik denk aan menschen uit de groote plaatsen — kan men blootgesteld worden aan allerlei chicanes, bv. van een enkeling, die voor zijn kleine aandeel een exorbitanten prijs eischt. Men denke eens aan het ook in Europa algemeen bekende geval, waarin door den eigenaar van een stuk grond in een jachtrevier een enclave geschapen wordt, die dan tegen een flinken prijs aan een weinig scrupuleus pachter wordt verhuurd, daarbij speculeerende op het passeerende wild, dat op die manier door den grooten pachter feitelijk gratis wordt geleverd. Bovendien is schade, als gevolg van kwade trouw, op een individueelen tani civielrechterlijk practisch toch onmogelijk te verhalen.

Overeenkomsten moeten zoo mogelijk gesloten worden met de rechtsgemeenschap als zoodanig, niet met het individu.

Daarom zou het de voorkeur verdienen, dat dergelijke overeenkomsten gesloten worden met de rechtsgemeenschap als zoodanig en niet met het individu.

Er bestaat in Europa in enkele landen de bepaling, dat van een stuk grond, dat kleiner is dan wat tot een minimum-omvang van een draaglijk jachtterrein moet worden gerekend, de beschikking over het jachtrecht daarop door de overheid van den eigenaar wordt overgenomen. Bij het verpachten van dergelijke complexen gronden van keuterboertjes wordt het terrein geïnventariseerd op zijn waarde als *jachtgrond* en het totaal van de pachtsom wordt dan op basis daarvan onder belanghebbenden verdeeld, al dan niet naar rato van de oppervlakte.

Feitelijk verleent de overheid in dit geval slechts haar intermediair om aan bona fide jagers de gelegenheid te geven een behoorlijk jachtrevier te pachten zonder te zijn blootgesteld aan allerlei moeilijkheden bij het sluiten van de overeenkomst, de uitmoording van den wildstand te voorkomen en aan de betrokken boeren een billijke en gewaarborgde schadeloosstelling te bezorgen.

Van het bevolkingsjachtrecht, zoo dit al bestaan heeft, is nimmer gebruik gemaakt.

Hoe is de toestand op Java thans?

Wij hebben op Java te maken met vier vormen van inheemsch grondbezit, nl.: 1. Communaal bezit.
2. Agrarisch eigendom.
3. Erfelijk individueel bezit.
4. Opgezetenen van particuliere landerijen.

1. T.a.v. communaal bezit, ook al is dit met vaste aandeelen, kan er m.i. geen twijfel aan bestaan, dat de rechtsgemeenschap als zoodanig, die juridisch het beschikkingsrecht over den grond heeft, dit ook bezit wat aangaat een jachtrecht, indien daarvan sprake is.

2. Het agrarisch eigendom, (Stbl. 1872 no. 117 — Maassen en Hens Dl. II—p. 52), speelt uit hoofde van den geringen omvang van dit bezit practisch geen rol voor ons betoog.

3. Wat betreft het erfelijk individueel bezit kan het volgende dienen.

Blijkens Bijblad no. 2936 ddo 28 October 1875 wordt het erfelijk individueel bezit geacht te zijn een zakelijk recht van dezelfde strekking voor den inheemschen bezitter als het eigendomsrecht volgens het Burgerlijk Wetboek.

De daarbij gevolgde redeneering is als volgt.

De rechten, die de Javaan uitoefent op zijn grond, moeten niet worden getoetst aan de voorschriften van het B.W., maar aan zijn eigen rechten. Het wordt dus beheerscht door het Mohammedaansch recht en de voorschriften van het Gouvernement, die men vindt in de z.g. Agrarische Bepalingen. Deze erkennen een erfelijk individueel bezit, dat verkregen is door ontginning en dat de beschikking daarover door het Gouvernement, anders dan ten algemeenen nutte, uitsluit.

Het Mohammedaansch recht, dat deze materie deels beheerscht, erkent land, waarop erfelijk bezit of gebruiksrecht, en land, waarop eigendom wordt uitgeoefend. Datzelfde erfelijk bezit of gebruiksrecht nu erkent de Regeering óók.

Uit hoofde van het Mohammedaansche recht, nl. dat men de volle vrije beschikking houdt over het op die wijze bezeten land, zoolang men de schatting op den grond betaalt, is het wel ontwijfelbaar,

dat het z.g. erfelijk gebruiksrecht hetzelfde karakter heeft als het B.W. toekent aan het vruchtgebruik en het gebruik van onroerende zaken, het recht van opstal en het erfpachtsrecht.

De bij het B.W. als onroerende zaken bekend gestelde zakelijke rechten kunnen natuurlijk een onderwerp uitmaken van den handel der menschen.

Maar dan kan er ook niet aan getwijfeld worden, met betrekking tot het zakelijk recht van den Javaan, dat dit den eigendom nog veel meer nabij komt dan de zakelijke rechten, die het B.W. als onroerend goed beschouwt.

Bij verschillende regelingen is vastgesteld het gebruik, dat de erfelijk individueele bezitter heeft over water, dat in zijn belangensfeer valt, maar deze dragen alle het karakter van de vastlegging van het gebruik van drink-, spoel- en irrigatiewater.

Nergens komt tot uitdrukking, dat er een vischrecht aan de occupatie van den grond verbonden is, zooals vastgeknoopt wordt aan den eigendom volgens het B. W.

Visch- en jachtrechten zijn van huis uit over de geheele wereld heerlijke rechten, die zelfs in onze sterk ontwikkelde democratische maatschappij in Europa eerst betrekkelijk kort geleden werden gelikwideerd, terwijl wat aangaat vischrechten in Holland, b.v. wat betreft op eigendom rustende servituten t.a.v. vischrechten, eerst in 1918 een wettelijke regeling werd getroffen, waarbij de overdracht van die servituten, indien de eigenaar van den grond dit eischte, verplicht werd gesteld.

Het vroeger op Java heerschende communaal bezit heeft in de Javaansche maatschappij, waar het individu een zeer ondergeschikte plaats innam, de evolutie naar het erfelijk individueel bezit in een zeer geleidelijk tempo doorloopen en nog is dat proces niet beëindigd.

Ik herhaal, dat het wel uitgesloten geacht moet worden dat, gezien deze geleidelijke ontwikkeling van de vroegere specifiek aristocratische Javaansche samenleving, deze onbeduidende enkeling uit de massa der bevolking, los van het dorpsverband, een individueel jachtrecht op zijn grond zou hebben gehad.

4. Bijzonder valt op, dat bij alle getroffen regelingen, het jachtrecht nimmer ter sprake is gekomen, behalve in het Reglement omtrent de particuliere landerijen bewesten de Tjimanoek op Java — kortweg P.L.R. — Stbl. 1912 no. 422 — Maassen en Hens Dl I, p. 664/6.

Zeer duidelijk is in art. 10 van dat Reglement het jachtrecht van den eigenaar dier landerijen vastgelegd. Uit hetgeen t.a.v. de rechten op het dooden van wild door de opgezetenen is bepaald, blijkt wel, dat het kennelijk niet in beginsel de bedoeling van den wetgever geweest is om daarin een bepaald jachtrecht van die opgezetenen te erkennen, maar wel om datzelfde recht van den landheer, wanneer de onvoldoende uitoefening daarvan aanleiding zou geven tot het optreden van wildschade op de door de inheemsche bevolking in gebruik zijnde gronden, naar recht en billijkheid te beklemmen. Dus alweer de bekorting van het heerlijke recht.

Het beperkt zich dan ook tot vogels — men denke aan die soorten, welke de padi ernstig belagen — en schade veroorzakende herbivoren. Dat daarnaast het dooden van gevaarlijke en verscheurende dieren is vrijgegeven, spreekt wel vanzelf.

Opmerkelijk is, ik herhaal dit, dat ook in Europa dergelijke beperkende bepalingen op het heerlijke jachtrecht met grooten schroom worden gemaakt. N.m.m. gaat het er in dergelijke democratische landen niet om, dat men ook maar een moment zou aarzelen om de positie van maatschappelijk bevoorrechte bevolkingsgroepen te beknotten — dat heeft men wel bewezen —, maar dat de gedachtengang veel meer is geweest het voor totale uitroeiing beschermen van den wildstand. Ter oplossing van de moeilijkheden maakte men in vele gevallen liever bepalingen, die recht gaven op vergoeding van geleden wildschade.

Er moet bijzonder de aandacht worden gevestigd op het volgende.

Het moet eenvoudig onaannemelijk worden geacht, dat zoowel bij de principieele regeling bij Bijblad 2936, als bij alle latere, daaruit voortvloeiende bepalingen, wèl de beperkte beschikking over het water zeer uitvoerig geregeld is, terwijl daarbij een jachtrecht, zoo dit werkelijk een levend recht *van het individu* ware geweest, zonder meer over het hoofd zou zijn gezien.

Veel meer ligt het daarom voor de hand dat dit jachtrecht, wie het ook bezeten moge hebben, als een onbeduidende factor nooit veel heeft beteekend. De Javaan is in beginsel, wellicht uit hoofde van den Hindoe-godsdienstigen ontwikkelingsgang in vroeger eeuwen met de daaraan verbonden opvatting van respecteering van leven, nu eenmaal geen jager. Daarom ware dit jachtrecht te beschouwen als een factor, die begrepen ligt in de algemeene, t.o.v. den

grond bedoelde restrictie, aangegeven als volksinstellingen en gebruiken in meergenoemd Bijblad 2936.

Daaruit zou men n.m.m. mogen concludeeren, dat een, zij het voorshands onuitgesproken jachtrecht gelaten is aan de rechtsgemeenschap als zoodanig en inderdaad zal deze het ook beter en voordeeliger kunnen hanteeren ten bate van hare leden, dan de weinig ontwikkelde enkeling dit zelf zou kunnen.

Kan, zoolang er geen afdoende regeling van het jachtrecht bestaat, een erfelijk individueel bezitter van den grond het jagen op zijn terrein door Jan en alleman beletten, ingeval hij b.v. het op zijn grond aanwezig wild, zonder dat hij nog zelf jaagt, productief zou willen maken?

Misschien zou dit kunnen geschieden krachtens art. 551 WS., dat luidt:

„Hij die zonder daartoe gerechtigd te zijn, over eens anders grond, waarvan de toegang op eene voor hem blijkbare wijze door den rechthebbende is verboden, loopt of rijdt, wordt gestraft met een geldboete van ten hoogste vijftien gulden."

Ik zeg misschien, omdat nl. de vraag rijst of er ook t.a.v. deze bepaling in het W.S. een restrictie bestaat, voortvloeiende uit de beklemming van het beschikkingsrecht op den grond, uit hoofde van de in Bijblad 2936 daarop betrekking hebbende woorden: „volksinstellingen en gebruiken."

Er bestaat een eeuwenoud adatgebruik, dat iedereen zich vrij over desagronden mag bewegen, natuurlijk zonder daarbij schade aan te richten. Zonder twijfel geldt dit adatrecht in veel mindere mate voor werkelijke woonerven, omdat het in de inheemsche maatschappij geen gewoonte is om deze zonder noodzaak te betreden, waarbij men dan nog den hoffelijkheidsvorm in acht neemt, zijn aanwezigheid door kuchen of roepen aan de bewoners kenbaar te maken.

Ware de implicite toepassing van art. 551 toegestaan, dan zou dit beteekenen de feitelijke opheffing van dat door iedereen erkende doorgangsrecht, het „right of way" over de bedoelde desa-terreinen. Daarmede zou de vrije toegang tot het dorp eenvoudig worden afgesloten en in de practijk zou deze bepaling zonder meer onuitvoerbaar worden.

Mocht daarnaast de bevolking te eeniger tijd willen overgaan tot commercialiseering van het op haar gronden aanwezige wild, dan zal ongetwijfeld ook dit punt ter sprake worden gebracht,

tenzij men tijdig een bevredigende regeling van het jachtrecht in het leven zou hebben geroepen. Het is beter reeds nu een mogelijke oplossing van dit probleem onder de oogen te zien, een probleem, dat zich zonder twijfel meer en meer op den voorgrond zal plaatsen, naarmate het moeilijker wordt om behoorlijke jachtgronden te vinden. Men kan het nu nog rustig overdenken en overwegen.

Is de Overheid de meening toegedaan, dat het jachtrecht van den individueelen bezitter nooit heeft bestaan — hetgeen n.m.m. inderdaad juist is — en dat ook de inheemsche rechtsgemeenschap het zoodanig heeft laten afslijten, dat er geen aanleiding bestaat om het weer in eere te herstellen, dan zoude dit in hooge mate te betreuren zijn.

Het zou zeker in het belang van alle partijen zijn, niet het minst van de kleinere jagers en het wild, wanneer de beschikking over dat jachtrecht weer in een of anderen vorm in handen werd gelegd van de *Inheemsche rechtsgemeenschap als zoodanig*, zijnde een „Heerlijk recht", waarvan aannemelijk is dat de desa, of anders namens haar hare vertegenwoordigers, i.c. hoofden of regeerders, het vroeger hebben bezeten.

Het ware n.m.m. kortzichtig om deze vraagstukken niet reeds thans eerlijk onder de oogen te zien, omdat niemand gebaat kan zijn met een struisvogel-politiek, die geen oplossing van de moeilijkheden brengen kan.

Maar ook t.a.v. van de jacht op meer bescheiden schaal, nl. die van de groote massa der jagers met kleine middelen, zal men op den duur, en misschien reeds binnen korten tijd, niet meer kunnen ontkomen aan beperkende bepalingen, in de allereerste plaats in het belang van den bona fide kleinen jager zelf. Een „wilde jacht", zooals vroeger het geval was, kan men zich niet meer veroorloven. In dien tijd maakten de gebrekkige vervoermiddelen, dat de jacht als regel een zeer locaal karakter had en dat een uitmoording van het wild in een bepaald beperkt rayon weinig invloed had op het geheel. Met de intrede van de auto, en vooral van de autobus, heeft de toestand zich radicaal gewijzigd en de afstand van huis naar het jachtterrein speelt een ondergeschikte rol in een groot deel van Java.

Alle wildterreinen, waarop geen beperking van het jachtrecht bestaat, de vrije wildbaan, staan nu bloot aan een betrekkelijk weinig gereglementeerde jacht, die soms het karakter aanneemt van een vernietigingsjacht door weinig scrupuleuze jagers.

Ik zeg „vernietigingsjacht", omdat de practijk in de geheele wereld wel duidelijk bewezen heeft, dat de restrictie slechts zeer gedeeltelijk uitgaat van de jagers zelven, de vele goeden niet te na gesproken ; de dwingende Overheid moet het ten slotte doen en komt daarbij helaas vaak te laat.

Men vergete niet, dat een gering aantal onbehoorlijke schieters, „game hogs" noemt men ze in Amerika, de resultaten van de opofferingen van een groot aantal eerlijke sportjagers op korten termijn te niet kan doen.

Hoe groot is nu die vrije wildbaan en door hoeveel geweren wordt deze bejaagd ?

Hieronder volgen nu eenige cijfers, getrokken uit het Statistisch Zakboekje voor Ned. Indië van 1940. In de eerste plaats Tabel 52, waarin de bestemming van den grond op Java wordt aangegeven.

	Bestemming	Opp. in 1000 HA	In % van het geheel
I.	a. Bevolkingslandbouw & visscherij (inclusief hoema-blokken in Bantam)	7885.0	59.7
	b. brakwater-vischvijvers	69.3	0.5
		7954.3	60.2
	a. is onderverdeeld in :		
	1. sawah's	3274.0	
	2. droge gronden en erven	4372.0	
	3. hoema-blokken	239.0	
		7885.0	
II.	Ondernemingslandbouw	1010.9	7.6
III.	Gvts bosschen	3090.9	23.4
IV.	Overige gronden	1161.3	8.8
		13217.4	100

De terreinen, waarom het voor ons doel gaat, nl. de vrije wildbaan, waar de jacht, behoudens de bepalingen van de jachtordonnantie, vrijelijk wordt uitgeoefend en die dus geheel leeggeschoten kunnen worden, vinden wij in de categorieën I en IV. Wanneer wij sawah's, die hoogstens klein waterwild bevatten, uitschakelen,

en ook hoemablokken waar het Boschwezen, als het dat wilde, verscherpende bepalingen zou kunnen toepassen, blijft ons over:

Ia-2. Droge gronden en erven	4372.0	
IV. Overige gronden	1161.3	
totaal	5533.3	dzd. HA.

Dit lijkt op het eerste gezicht heel wat, maar wat gaat er af, als zijnde volkomen ongeschikt als jachtgebied?

Onder de 4.372.000 HA bevinden zich o.m. de woonerven van eenige millioenen gezinnen. Er bestaan helaas ambtelijk geen gesplitste cijfers van droge gronden en woonerven, elk apart, maar men kan zich toch een globaal denkbeeld vormen van waar het hier om gaat uit de navolgende cijfers. De census van 1930 geeft op voor Java 11.141.600 volwassen inheemsche mannen. Voor de 12 groote steden met meer dan 50.000 inwoners gaat daar af 1,573.800, behalve wat er dus nog op de particuliere landerijen en de kleinere plaatsen woont; men kan zonder een groote fout het aantal op het platteland schatten op 8 millioen. Ik beschik niet over cijfers, hoeveel daarvan gezinshoofd zijn en een huis bezitten met erf, ook niet hoe groot een gemiddeld woonerf is, zoodat iedere schatting op dit punt illusoir is. Sommige streken, bv. Malang, Tjibinong bij Buitenzorg, e.d., hebben woonerven, die groot zijn, andere streken, bv. Bagelen, Kedoe, e.d., hebben bijna geen terrein om het huis.

Maar een ieder die Java uit eigen aanschouwing kent, weet, dat het in ieder geval in totaal om een zeer groot areaal gaat.

Andere verminderingen zijn o.m.:

het kale zeestrand;

mangrove-bosschen, — waarbij men eens denke aan de delta's van eenige groote rivieren, als de Tjitaroem, Tjimanoek, e.d.;

zoetwatervischvijvers in en buiten de kampongs;

wegen — (5500 KM geasfalteerd en 4469 alleen verhard, waarbij de desawegen niet zijn medegerekend!);

spoorwegen;

groote steden en andere centra van bewoning, — desa's niet inbegrepen. Het gaat in dit geval niet alleen om zuiver het oppervlak dier steden — Batavia is ongeveer 3200 HA groot — maar ook om een breede strook in de peripherie, waar door de gewoonlijk zeer dichte bevolking als regel wild geheel ontbreekt.

Hoewel hiermede ook een belangrijk areaal gemoeid is, kan lechts een locale opname door deskundige jagers hierover een concreet beeld geven.

Vervolgens zijn er ook buiten de groote steden op Java verschillende landstreken, zooals bv. gedeelten van Kedoe, Bagelen, Banjoemas, e.d., waar de bevolkingsdichtheid zóó enorm is, dat dergelijke gebieden practisch als jachtterrein in hun geheel kunnen worden afgeschreven, niettegenstaande zij toch zeer gemakkelijk bereikbaar zijn.

Daar staat tegenover, dat men weer andere, goede jachtgronden vindt die zoodanig afgelegen zijn, dat de groote afstanden van bewoonde streken den tocht daarheen kostbaar maken, zoodat alleen enkele welgestelde lieden reis- en verblijfkosten in die streken kunnen betalen. Als voorbeeld geef ik de strook langs de Zuidkust van Java, zoo ongeveer tusschen Tjilatjap en Straat Soenda, waar in verschillende gedeelten practisch geen jager komt en waar bovendien de onwil van de geloovig Mohammedaansche bevolking het vervoer van den jachtbuit zeer moeilijk, zoo niet onmogelijk maakt. Ook verder naar het Oosten toe op Java bestaan wel meer van dergelijk land.

Ik vrees, dat na aftrek van de verschillende genoemde gebieden, welke geen jachtgrond genoemd kunnen worden, het oorspronkelijke totaal van 5533.3 dzd. HA. vrije wildbaan tot bedenkelijk bescheidener proporties zal zijn teruggevoerd!

Nu is de volgende vraag, door hoeveel geweren deze grond wordt bejaagd. Daarop zou een zeer concreet antwoord kunnen worden gegeven, ware het niet, dat om voor de hand liggende redenen het niet gewenscht is daarover cijfers te publiceeren. Ik kan alleen dit zeggen, dat, ware de jacht daarmede regelmatig over het geheele areaal verdeeld, ook de lezer de kans op de instandhouding van het wild daarin inderdaad niet hoog zou aanslaan!

De dichtheid van bejaging van bovendoeld terrein is het grootst in de strook langs de Noordkust, waar de voornaamste bewoningscentra zijn; zij neemt, zuidwaarts gaande naar het middelste gedeelte van Java, dat, hoewel iets minder, toch nog goed te bereizen is, geleidelijk af en valt verder snel in de onherbergzame zuidelijke strook.

Indien men de dichtheid met rood zou aangeven, zou men het volgende beeld krijgen.

Noord-Java donkerrood; middelste deel rood tot lichtrood, met donkere oplevingen rondom centra — bv. Bandoeng — en rose tot wit afloopende naar het zuiden.

Ook al zou het pachten van jachtgebieden niet dadelijk noodig zijn of het denkbeeld eerst langzaam ingang vinden, dan toch zou n.m.m. het N.I.J.G. een uiterst dankbaar werk verrichten door over geheel Java geleidelijk plaatselijk gegevens te verzamelen over de practisch te gebruiken jachtterreinen voor de jagers met een matige beurs, laat ik ze noemen ,,kleine jagers''. De financieele zijde van het vraagstuk, areaal voor areaal afzonderlijk, is natuurlijk een belangrijk punt, omdat iedereen zelf dient te bepalen, hoeveel hij voor zijn jachtliefhebberij overheeft.

Het jachtrecht van den tani op de door hem geoccupeerden grond is op Java klaarblijkelijk sinds menschenheugenis nimmer practisch uitgeoefend en er kan zelfs gerechte twijfel over bestaan of hij dat recht *als individu* wel ooit heeft bezeten. In ieder geval is hij practisch onmachtig om, zoo hij het al bezit, het ooit daadwerkelijk uit te oefenen. Het brengt hem onder de huidige omstandigheden niet het geringste voordeel op, aangezien hij de wapens mist en ook niet in staat is om de voorgeschreven jachtacten te betalen.

Hij heeft daartegenover het twijfelachtige voorrecht om schadelijk wild, voornamelijk varkens, te moeten opruimen, een wildsoort, die hij noch zelf kan eten, noch kan verhandelen, in verband met zijn Godsdienst. Hij moet er allerlei moeite voor doen, zonder eenig rechtstreeks geldelijk voordeel.

Bovendien is het opruimen van schadelijk wild een werk, dat als regel collectief dient te geschieden, wil men er eenig duidelijk nut van hebben, terwijl onwil of gemis aan medewerking van zijn mede-dorpsgenooten het resultaat van al zijn moeite ernstig kan schaden.

In de Buitengewesten is het jachtrecht een levend recht.

In een groot deel van de Buitengewesten is het jachtrecht levend ; zelfs in dicht bevolkte en goed ontwikkelde gebieden als de Minangkabau en Zuid-Sumatra wordt het nog onverkort uitgeoefend. Uit de geregelde aanteekeningen, die ik in den loop der tijden maakte aan de hand van de door mij persoonlijk geconstateerde practijk, ontleen ik o.a. het volgende.

Karbouwen.

Bij jacht op verwilderde karbouwen moeten aan den persoon of de familie, die daarop nog aanspraken kan doen gelden, van den buit een achterbout en de kop, met een flink stuk van het vleesch van den nek worden afgestaan. Zijn het karbouwen, die men beschouwt als geheel wild te zijn, dan komt aan het dorpshoofd de kop toe.

Herten

Voor herten geldt, dat het dorp, in den persoon van het hoofd, recht heeft op een achter- of voorbout, al naar gelang het dier is afgemaakt op het droge of terwijl het uitgeput in het water ligt, alsmede den staart met een stuk van het daarmede samenhangende rugvleesch.

Ten slotte kan het hoofd rechten doen gelden op den kop met het gewei; van dit recht wordt ook geregeld gebruik gemaakt, ten bewijze waarvan men in de huizen van die hoofden, ook al jagen zij zelf niet, meestal meerdere geweien kan zien hangen.

Deze aanspraak op de trofee ten bate van den grondeigenaar bestaat ook in Hongarije en gedeelten van Roemenië, waar de jager dan echter een afspraak kan maken, dat hij de trofee tegen een bepaald usantieel bedrag kan terugkoopen, hetgeen niet geweigerd mag worden.

Olifanten.

In Sumatra heeft het hoofd van de rechtsgemeenschap uit hoofde van zijn functie aanspraak op één der tanden van een geschoten olifant, waarbij de schutter dezen tand tegen een bij de adat vastgesteld bedrag kan terugkoopen. Ik meen dat dit b.v. voor de Boven-Kampar indertijd *f* 3.— per katti was.

Merkwaardig is dat precies dezelfde bepalingen gelden in de Belgische en Fransche koloniën in Afrika, waar één der slagtanden het eigendom der Regeering wordt. Ook daar bestaat de bepaling, dat de jager dit ivoor tegen een vast bedrag kan terugkoopen, hetgeen niet geweigerd mag worden.

Algemeen indonesisch jachtrecht.

Er bestaat n.m.m. geen aanleiding om er aan te twijfelen, dat het in hoofdtrekken in verschillende deelen van Indië geldende ongeveer uniforme indonesische jachtadatrecht ook op Java zal hebben gegolden, al zal het dan wel hebben bestaan ten voordeele

van de overheidspersonen of een andere bevoorrechte bevolkingsgroep en niet ten bate van het individu.

Wil men dus uitgaan van een juiste basis voor den afkoop van het „jachtrecht" van de bevolking, hetzij dat men de beschikking meent te moeten toekennen aan de inheemsche rechtsgemeenschap, hetzij op grond van de interpretatie, dat erfelijk individueel bezit het eigendomsrecht volgens het B.W. nadert, dan dient men daarvoor het historische jacht-adatrecht te nemen. Op meer heeft men zeker geen recht en het kan toch nooit in de bedoeling van de overheid liggen om voor de regeling dezer materie een volkomen willekeurige basis aan te nemen.

Plicht tot bescherming van den aanplant: omheining.

Bewaking en bescherming van den aanplant is een primaire plicht, waaraan geen landbouwer, waar ook ter wereld, zich straffeloos kan onttrekken. Dit geldt ook voor de best ontwikkelde en dichtst bevolkte gebieden, waar tam vee een voortdurende bedreiging kan zijn voor een onbeschermd gewas.

Maakt de overheid in intensief gecultiveerde landen tal van bepalingen, waarbij de plicht tot omrastering van terreinen gebiedend aan den burger wordt opgelegd, ook in meer primitieve streken is zij, vide de verschillende adatbepalingen in de Buitengewesten, in dat opzicht veelal niet afzijdig gebleven.

Bewaking

Naast het afrasteren van den aanplant staat de onafwijsbare plicht van den landbouwer om in den tijd, dat het gewas de grootste attractie heeft voor zijn belagers — herten als het jong is, varkens en vogels als het rijp is — te zorgen voor bewaking in den vorm van vogelverschrikkers, geraasmakende middelen, schreeuwen, e.d. Men staat op Java anders tegenover deze materie dan daar buiten, om verschillende redenen. In de eerste plaats is in de Buitengewesten als regel het materiaal, dat voor de omheining van den akker noodig is, in voldoende hoeveelheid aanwezig en zelfs bv. in Timor, Flores en Soembawa, waar het hout schaarsch is, beschikt men over enorme voorraden cactus, die zich uitmuntend voor dat doel leenen. Dan is een ladang bv. op Sumatra — die men zeer vaak twee en zelfs drie jaren in gebruik houdt — ongeveer 0.6 HA groot, dus een object waarvan de afrastering de moeite loont.

In verschillende gedeelten van Java met armen grond en met kleine individueele aanplantingen, die telkens verplaatst worden, zal de verplichting tot omheining vermoedelijk zeer drukkend zijn en vaak wel practisch onuitvoerbaar blijken. Zoo moet men aan de norm voor een redelijke bewaking op Java wel belangrijk bescheidener eischen stellen dan elders in den archipel.

Wil men dus komen tot een bevredigende overeenkomst tusschen partijen, dan zal de plicht van de bevolking tot bescherming van het gewas naar plaatselijken maatstaf moeten worden afgemeten.

Wildschade.

Het wild op Java, i.c. practisch uitsluitend hoefwild, dat uit de beschermende bosschen komt, zoekt in de eerste plaats in het omringende land de open plekken op, allerlei ruigten, verlaten bouwland, dat men in Sumatra ,,bloekar'' of ,,djeramih'' noemt, waar het voedsel vindt. Daarbij zal het zich liefst niet te ver van het beschermende bosch wagen. De schade die aangericht wordt, hangt in het algemeen niet in de eerste plaats af van het verbouwde gewas, maar primair van de ligging van den akker, bv. op een wildpad, bij een drinkplaats, enz.

Berekening van de wildschade.

Wil men de mogelijkheid van wildschade billijk taxeeren, dan moet met de volgende factoren rekening worden gehouden:

a. dat de afrastering en de bewaking van den aanplant op bevredigende wijze of ten genoegen van partijen is geregeld op basis van het plaatselijk gebruik;

b. dat daartegenover staat dat de gebruiker van den grond in beginsel afstand heeft gedaan van zijn recht tot het nemen van geëigende afweermiddelen, i.c. het dooden of verjagen van het wild dat den aanplant beschadigt, zoodat deze afweerverplichtingen en de gevolgen daarvan bij nalatigheid daarin, waarvan de grondbezitter thans de volle consequenties draagt, dan ten rechte geheel ten laste komen van den pachter van het jachtrecht;

c. dat het duidelijk is, dat alle wildschade, die daarna ontstaat, zonder meer door den pachter vergoed moet worden.

Ik kom nog eens terug op het eerste punt. Ik stipuleer nog eens uitdrukkelijk, dat het niet aangaat dat de landman er eenvoudig

op zou speculeeren dat alle wildschade toch tot het volle bedrag zou worden vergoed, ook al zou hij in gebreke blijven zijn verplichtingen tot beperking daarvan na te komen. In dit verband moge ik er bv. op wijzen, dat de bevolking op Sumatra in vroegere tijden zorgvuldig vermeed ladangs aan te leggen op de aan iedereen bekende olifantswissels (trekwegen). Sedert de overheid dit goede gebruik miskent en iedere daardoor aangerichte olifantenschade aan de aanplantingen van de „arme bevolking" op de olifanten wreekte, ongeacht buitendien onvoldoende omrastering en volkomen gemis aan bewaking — vele ladangs werden in den tijd, dat de padi bijna rijp was, niet eens meer bewaakt — is een volkomen onverantwoordelijke slachting onder deze dieren aangericht.

Samenwerking van pachter, tani en overheid.

Toch zal het in het belang van den pachter en ook van de overheid zijn om in samenwerking met de bevolking te komen tot een beperking van de wildschade in het belang van dat wild zelf; voorts bij het vergoeden daarvan niet te karig te zijn en vooral vlotheid te betrachten.

Ongetwijfeld zullen sportieve pachters gaarne genegen zijn, in het belang van de goede zaak de bevolking bij het maken van behoorlijke omrasteringen financieel naar vermogen te steunen.

Bepaling van de pachtwaarde. Welk en hoeveel wild mag geschoten worden?

De kosten van de jacht in een bepaald revier hangen in hoofdzaak af van de hoeveelheid en het soort wild, dat voor afschot wordt vrijgegeven. Er moet zoo zorgvuldig mogelijk worden nagegaan, hoeveel exemplaren van elke diersoort kunnen worden geschoten, zonder dat de wildstand daardoor op den duur nadeelig wordt beïnvloed; zelfs moet men eigenlijk reeds verder gaan en rekening houden met de noodzaak om den wildstand op te voeren, waar dat noodig blijkt. In dit verband zou het van eminent belang zijn, indien op basis van hetgeen door Dr. J. F. Kools en Ir. F. Appelman werd gepubliceerd in Tectona Dl. XXXIII, Juli/Augustus 1940, in 's Lands bosschen, waar dat reeds nu uitvoerbaar is, overgegaan werd tot een nadere inventarisatie van het wild.

Anderzijds is het zeer wel denkbaar, dat er gevallen zijn waarin aan een pachter de verplichting wordt opgelegd om, bv. wat betreft de wilde varkens, te zorgen voor een geregeld en voldoende afschot.

Hier moge een proeve van berekening volgen van de pachtsom, die een revier moet opbrengen, uitgaande van het nog bekende indonesische adat-jachtrecht. *Ik stel uitdrukkelijk op den voorgrond, dat de gegeven cijfers slechts ter illustratie dienen en niet de minste concrete waarde bezitten.*

Waar in dit geval alles op geld gewaardeerd wordt, dient men te weten wat het geschoten wild ter plaatse van afschot waard is, natuurlijk aannemende dat de jager den tijd en de moeite neemt om den buit zoo productief mogelijk te maken.

Nu zal de schatting van de waarde daarvan plaatselijk wel zeer sterk uiteenloopen in verschillende gedeelten van Java : een dier, geschoten ergens in een afgelegen wildernis in het gebergte, heeft natuurlijk een heel andere locale verkoopwaarde dan een dat omgelegd is vlak bij een grooten kampong. Men zou dus feitelijk de retributie per banteng, indien men deze uitsluitend afhankelijk stelt van de verkoopwaarde van het vleesch, telkens locaal moeten vaststellen.

Er komt in geval van bantengs echter nog een geheel andere overweging bij.

Wij stelden in het begin op den voorgrond, dat billijkheidshalve de kosten van de jacht in het algemeen niet in volkomen wanverhouding moeten staan tot de opbrengst van den buit, maar voor bantengs is dit principe, ware het alleen al wegens de hooge kosten van de jachtacte — *f* 100.— voor twee dieren —, niet wel uitvoerbaar. Maar bovendien is de jacht op bantengs in de gegeven omstandigheden door hun gering aantal en de kosten en zorgen van overheidswege om hen voor algeheele uitroeiing te bewaren, nu eenmaal een luxe-jacht. Wie in Holland op wilde zwijnen en herten wil jagen, betaalt daarvoor ook een prijs, die in geen enkele redelijke verhouding staat tot de waarde van den buit.

Het is volkomen billijk om voor bantengs, die in dezelfde positie verkeeren als wilde zwijnen en herten in Holland en vele andere gedeelten van Europa, flink te laten betalen ; het kan een middel zijn om den bantengstand op te voeren naar een punt, waarop in de toekomst een lager tarief kan worden aangelegd.

Wanneer wij ons beroepen op het ons nog bekende adat-jachtrecht, zou van elk hert en elke kidang moeten worden afgestaan aan de daarop rechthebbenden één bout en de kop; laten wij de waarde van de retributie per hert en per kidang stellen respectievelijk op *f* 5.— en *f* 3.—.

Mag men nu per seizoen in een bepaald revier omleggen 8 herten en 20 kidangs — bantengs vallen hier uit hoofde van hetgeen hierover reeds gezegd werd, buiten —, dan komt men dus op grond van bovenstaande berekening op een minimum pachtsom van *f* 40.— + *f* 60.— = *f* 100.— voor deze twee wildsoorten alléén. Daarbij komen dan nog mogelijke andere wildsoorten als pauwen, boschkippen, panters, e.d.

Voor wilde varkens geldt een geheel andere maatstaf en het is volkomen onmogelijk om daarvoor in dit bestek eenig concreet bedrag aan te geven. T.a.v. wilde varkens gaat het er eenvoudig om wat de beschikker over den grond vraagt en wat de pachter wenscht te betalen. Daarover zal men tot overeenstemming moeten komen.

Een punt, in den eersten tijd van primair belang, is de bewaking. Het ligt voor de hand dat deze post relatief een zeer hooge zal zijn en dus zwaar zal drukken op de kleinere pachten, zóó zelfs, dat het zich daarom laat aanzien, dat het instituut van het huren van jachtterreinen zich voorshands niet zal leenen voor kleine objecten, althans in het algemeen gesproken. Intusschen geldt ditzelfde bezwaar niet alleen voor Indië, want eigenlijk is het de geheele wereld overal hetzelfde; in Europa en Amerika is deze moeilijkheid ondervangen door het systeem van jachtclubs, waarbij als regel de overeenkomsten tusschen de leden onderling notarieel en voor langeren termijn worden gesloten. Verder zijn daarin verschillende bepalingen opgenomen, waarbij overtreders van de daarin gestelde bepalingen of zij die stroopen, kunnen worden beboet of zelfs uitgestooten als lid, zonder recht van terugbetaling van hun aandeel.

In enkele landen maakt de overheid gebruik van het interne tuchtrecht van de vereeniging, om bij ernstige schending van afspraken met de overheid, zoowel de vereeniging als geheel als wel de schuldige leden individueel — die het bestuur zelf heeft aangegeven — in den vervolge voor korteren of langeren termijn van het recht tot pachten uit te sluiten. Daartegenover staat dan weer een voorkeurrecht bij vernieuwing van den pachttermijn.

Bij het vaststellen van de pachtsom moet verder tot uiting komen de ligging van het terrein De gegadigden voor jachtpachten zullen als regel afkomstig zijn uit de groote centra op Java, waarbij dan gerekend moet worden op een hoogen post voor transport- en verblijfkosten voor de meer afgelegen revieren. Tenslotte behoeft een enthousiast sportjager, die veel voor de jacht over heeft, als regel nog geen millionnair te zijn.

De groote groep van Europeanen, die in de cultures werkzaam zijn, zal toch veelal zóóveel faciliteiten hebben om te jagen op ondernemingsgronden, dus met geringe kosten en dicht bij huis, dat er voor haar voorshands weinig aanleiding bestaat om speciaal voor dat doel terreinen te pachten.

Ten slotte nog de volgende suggestie.

Een deel der boeten op stroopen uit te keeren aan den aanbrenger.

Teneinde het aangeven van gevallen van strooperij aantrekkelijker te maken, is het buitengewoon gewenscht in de strafbepalingen op dat stuk clausules op te nemen waarbij, evenals vroeger het geval was bij overtredingen van de Slachtverordering, aan den aanbrenger een gedeelte van de rechterlijk opgelegde boete als premie uit te keeren. Ik moge er op wijzen, dat soortgelijke bepalingen bestaan in verschillende gedeelten van de Britsche koloniën in Afrika en dat zij daar zeer voldaan hebben. Ik acht het bepaald onjuist om, zooals wel eens geopperd werd, dit door onderhandsche premies aan het bewakend personeel te doen, althans op den duur.

CONCLUSIES.

Bovenstaande beschouwingen samenvattende, kom ik tot de volgende conclusies :

1. Uit een oogpunt van wild- en natuurbescherming is het van groot belang om aan de ontwikkeling van het verpachtingsstelsel van jachtterreinen zooveel mogelijk uitbreiding te geven.
2. Daaruit zal in de toekomst de overheid belangrijke financieele baten kunnen trekken, waarvan de grondslagen echter door den huidigen ongewenschten toestand met vernietiging worden bedreigd.

3. Te dien einde is het noodig, dat voorshands bij het verpachten van tot het vrije staatsdomein behoorende gronden de nadruk wordt gelegd op de instandhouding en de vermeerdering van den wildstand, i.c. het onvervangbare grondkapitaal.
4. Eventueele rechten of aanspraken, als ,,jachtrecht'' en ,,goodwill'', in den vorm van hunne medewerking in algemeenen zin en toestemming om zich vrijelijk over bevolkingsgronden te bewegen, dienen te worden gewogen op reëele grondslagen, i.c. de beginselen van het algemeene indonesische adatjachtrecht en op geen andere, uit de lucht gegrepen basis.
5. De overheid zal moeten bevorderen, dat overeenkomsten terzake kunnen worden aangegaan met de inheemsche rechtsgemeenschappen als zoodanig en niet met de individueele leden dier gemeenschappen.
6. Bij vergoeding van wildschade dient rekening gehouden te worden met de als normale, algemeen plaatselijk erkende verplichtingen van den landbouwer t.a.v. bewaking en omheining van zijn aanplant.
7. Teneinde betere resultaten te verkrijgen bij het opsporen van overtredingen der jachtbepalingen, waardoor groote schade aan den wildstand wordt aangebracht, zijn wettelijke bepalingen vereischt, waarbij aan den aanbrenger van dergelijke overtredingen een deel van de rechterlijk opgelegde boete als premie wordt uitgekeerd.

Geraadpleegde literatuur:

Mr. C. C. J. Maassen — Mr. A. P. G. Hens
Agrarische regelingen voor het Gouvernementsgebied van Java en Madoera — 1934.

Dr. J. F. Kools en Ir. F. J. Appelman
Inventarisatie van den Wildstand — 1940
Tectona Dl. XXXIII — p. 421/451.

H. J. V. Sody — Over de wenschelijkheid van de jachtpacht op Java — 1926
Tectona Dl. XIX — p. 1056/1062.

ONTVANGEN BOEKEN EN TIJDSCHRIFTEN

1. DJÅWÅ, Tijdschrift van het Java-instituut, No. 4 en 5. Juli en September 1941.

   Inhoud: † Prof. Mr. B. ter Haar Bzn. Persoonlijke herinneringen, door door Dr. L. Adam.

   Korte chronologie van het palaeolithicum op Java, door H. R. Van Heekeren.

   Het huwelijk bij de Soendaneezen, door A. Prawirasoeganda.

   en andere bijdragen en overzichten.

1a. Klapper op den inhoud van het tijdschrift DJÅWÅ, samengesteld onder leiding van Dr. Th. Pigeaud.

2. Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen; Jaarboek VIII, 1941.

3. Jaarverslagen: Departement van Verkeer en Waterstaat over 1940. Opium en Zoutregie en Zoutwinning over het jaar 1940.

4. Tijdschrift „Kritiek en Opbouw" No. 10. Juni 1941.

   Inhoud: In de Marge (De handelsbesprekingen met Japan, De binnenlandsche Staatkunde, enz.)

   Over de Democratie, door M.K.

   en andere overzichten en bijdragen.

5. Britain to-day, Number 49.

   Inhoud: The rebuilding of Britain, by the Editor

   Painting in War Time, by Paul Oppé

   War Damage Insurance, by Clare Hills

   Our Grammar School, by Edith Shackleton.

KOLONIALE STUDIËN

INHOUD

Bladzijde

Aanteekeningen omtrent geld- en goederenverkeer in West-Soemba, door Dr. J. J. N. Versluys 433

Het Gapi-Memorandum, door Mr. W. F. Prins 483

De Indische Uitgevers en de Javaansche Letterkunde, door Dr. Th. Pigeaud 493

Zuid-Nieuw-Guinea, 35 Jaren onder Missie-Invloed, I, door J. Verschueren, Msc. 507

Volksverheffing, door Mr. H. D. van Werkum 535

Ontvangen boeken en tijdschriften 570

AANTEEKENINGEN OMTRENT GELD- EN GOEDERENVERKEER IN WEST-SOEMBA

DOOR Dr. J. I. N. VERSLUYS

I. Inleiding.

Indien men voor een bepaalde maatschappij zou willen nagaan in welke verhouding transacties op geldbasis en op goederenbasis worden afgesloten, zal het wel steeds ondoenlijk zijn tot exacte gegevens te geraken. Al zou men zich tot een zeer kleine gemeenschap willen beperken, b.v. tot één dorp, dan nog is het in de practijk uitermate moeilijk om over een periode die redelijke kans geeft op een juiste conclusie, waarvoor dus in een van den bodem afhankelijke streek ten minste een jaar zal moeten worden genomen, de noodige gegevens te verzamelen. Bovendien zouden de aldus verzamelde cijfers van weinig belang zijn, daar men rekening moet houden met groote plaatselijke verschillen in een overigens vrij homogene samenleving, zooals wij zullen trachten aan te toonen voor de inheemsche maatschappij van het thans te onderzoeken gebied: WEST-SOEMBA.

Toch is het ongetwijfeld van belang voor een helder inzicht in een maatschappij, die deels de goederenhuishouding handhaaft, ten deele ook in het geldverkeer is opgenomen, indien althans in zekere mate die verhouding kan worden vastgesteld. Vooropgesteld worde daarbij, dat men die verhouding steeds vloeiend zal moeten zien en wel in samenhang met de algemeene

conjunctuur. Opname in het algemeene geldverkeer immers houdt in, dat het betrokken gebied op eenigerlei wijze leveringen doet of diensten verricht, die buiten dit gebied zekere waardeering vinden, waardoor geld binnenstroomt. Wordt deze waardeering nu geringer, om welke reden ook, dan zal noodzakelijkerwijze minder geld binnenvloeien, waardoor uiteraard de circulatie binnen het bedoelde gebied wordt beïnvloed, zonder dat echter de oorzaak daarvan juist aldaar gezocht behoeft te worden. [1])

Om een inzicht in de circulatie te verkrijgen zullen de met geld betaalde importen van den export afgetrokken moeten worden, waarbij tevens gelet dient te worden op betalingen van anderen aard over en weer.

Berust dus de totale hoeveelheid geld binnen het gebied op de betalingsbalans, daarmee is nog niet veel gezegd omtrent de circulatie binnen de maatschappij zelve. Het is immers mogelijk dat het binnengevloeide geld slechts in de handen van weinigen komt, die het verder niet of in geringe mate doen circuleeren. De intensiteit der circulatie is derhalve weer afhankelijk van twee factoren: het percentage der bewoners dat met geld omgaat en de omloopsnelheid.

Om na te gaan in hoeverre het geldverkeer is doorgedrongen moeten dus bekend zijn: 1e de grootte van de totale geldhoeveelheid, in verhouding tot de bevolking, 2e de circulatie-intensiteit. Daarbij heeft men zich af te vragen hoe de goederentransacties reageeren bij verandering in de hoeveelheid geld en in het geldverkeer. Houdt toename van de beide laatste factoren noodzakelijkerwijze in een terugdringing van den ruilhandel of kan deze daarbij constant blijven, wellicht ook toenemen? Deze vragen zijn slechts te beantwoorden indien voortreffelijk statistisch materiaal beschikbaar is, zoodat bij gebreke daaraan gepoogd zal moeten worden om met gebrekkige gegevens te komen tot het opstellen van ramingen die althans zeker verband houden met de werkelijkheid.

De vraag zou echter gesteld kunnen worden of, indien slechts zeer spaarzame gegevens ter beschikking staan, het van eenig belang kan worden geacht die te behandelen. Al is het duidelijk dat exacte resultaten op deze wijze niet te verkrijgen zijn, toch

[1]) Verwezen zij — venia implorata — naar mijn dissertatie : Vormen en soorten van loon in den Indischen Landbouw, 1938, p. 28 — 29.

behoeft dit nog niet de poging op zichzelf te veroordeelen. Want het doel van een onderzoek als het onderhavige ligt immers voornamelijk op sociaal-economisch terrein, waarbij getracht wordt a.h.w. een momentopname te geven van de verschillende aspecten der economische bedrijvigheid, die soms ook veroorzaakt wordt door buiten-economische motieven. In een maatschappij waarin het geld nog een min of meer vreemd en de bevolking oneigen karakter draagt, is het interessant om na te gaan hoe deze bevolking op het gebruik van geld, en, meer algemeen gesproken, op de met en door de Westersche bestuursorganisatie vernieuwde economische situatie reageert, zoodat men het doel van dit onderzoek aldus zou kunnen omschrijven, dat het tracht na te gaan op welke gebieden van het leven het geld een rol is gaan spelen en waar het goederenverkeer nog onbeperkt heerscht. Het sociale aspect is derhalve niet minder belangrijk te achten dan het economische, waaruit volgt dat zoo nu en dan het terrein der ethnologie zal moeten worden betreden, om de gegevens in hun onderling verband te kunnen beschouwen.

Voor hiertoe over te gaan zal het nuttig zijn een kort overzicht te geven van het te onderzoeken gebied.

De onderafdeeling West-Soemba telde in 1930 bijna 110.000 inwoners, wat neerkomt op een bevolkingsdichtheid van 26 per K.M.^{2} Echter is de bevolking niet gelijkmatig over alle negen zelfbesturende landschappen verspreid: de 3 in het midden der onderafdeeling gelegen landschappen hebben elk een dichtheid van ruim 45 per K.M.^{2} (Laoeli, Waidjewa en het ten Z. van Laoeli gelegen Wanokaka), de beide landschappen in het Westen (Kodi en Lamboja) zijn wat minder dicht bevolkt: 30 à 35 per K.M.^{2}, terwijl de 4 overige in het Noorden en Oosten liggende landschappen (nl. Laoera, Memboro, Anakalang en Oemboe Ratoe Nggai) het schraalst bevolkt zijn, daar hier niet meer dan 11 tot 17 menschen per K.M.^{2} wonen.

Het groote aantal zelfbesturende landschappen wijst er al op, dat er in West-Soemba, evenals trouwens in het Oostelijk deel van het eiland, slechts kleine en wel op genealogische basis georganiseerde adatgemeenschappen bestaan. Toch zouden er nog heel wat meer landschappen zijn, indien aan alle adatgemeenschappen volledig recht was wedervaren; thans komen er in verscheiden landschappen z.g. Onderbestuurders voor, die hun eigen adatgebied, een „onderlandschap", vertegenwoordigen en

ook door het Bestuur erkend worden, doch overigens onder den Zelfbestuurder staan, terwijl zelfs hiermee de scala der kleine, zich zelfstandig voelende adatgemeenschappen nog niet geheel voltooid is.

De groote verbrokkeldheid van het gebied wordt nog geaccentueerd door de verschillen in taal: Oemboe Ratoe Nggai, Anakalang, Memboro en Wanokaka spreken Oost-Soembaneesch, waarbij Memboro een soort overgang vormt tot het West-Soembaneesch, dat gesproken wordt in Waidjewa, Laoeli, Laoera en Lamboja, hoewel in dit laatste landschap weer belangrijke verschillen te hooren zijn, zoo zelfs dat iemand uit Lamboja vaak een man uit Waidjewa niet of onvolkomen begrijpen zal. Tenslotte wijkt het Kodineesch zoowel van het Oost- als van het West-Soembaneesch af, hoewel verwantschap met de oostelijke groep nauwer is dan met de Westelijke. [1]).

Het behoeft geen verwondering te wekken dat bij zulke belangrijke verschillen op allerlei terrein ook economisch West-Soemba rijk geschakeerd is. In het Oosten van de onderafdeeling dat zich ook qua uiterlijk verwant vertoont met Oost-Soemba met zijn kopjeslandschap, afgewisseld door groote vlakten of een enkel licht boschje, waartusschen men hier en daar eenige sawah's en ladangs ziet, is het leven nog voornamelijk geconcentreerd in de groote huizen der maramba (adellijken), die met hun familie en „ata ta oema" (dienstbaren) een tamelijk zelfstandig maatschappijtje vormen. Over deze „ata ta oema" zal straks nog iets meer volgen; voorloopig zij slechts opgemerkt dat in dezen term een nog krachtig levend overblijfsel ligt opgesloten van den tijd dat het bezit van slaven maatschappelijk en economisch het leven beheerschte.

In deze dun bevolkte streken is veehouderij van het hoogste belang. Met opzet wordt het woord „veeteelt" vermeden, omdat de meeste zorg die men ooit aan het vrij rondloopend vee (ongeveer evenveel paarden als karbouwen, minder sapi's) besteedt, bestaat uit het bewaken, wat gewoonlijk neerkomt op het uitsturen van iemand om te gaan kijken of alle dieren er nog zijn, terwijl soms ook wel vaste bewakers zijn aangesteld, die min of meer regelmatig het vee in een kraal drijven. Komt men meer Westelijk

[1]) Ontleend aan de mededeelingen van den taalgeleerde Dr. L. Onvlee, geschreven voor de Bestuursmemorie van Controleur Riekerk 1936. Aan Dr. Onvlee dank ik ook de juiste schrijfwijze en beteekenis van de meeste der hier gebruikte Soembaneesche woorden en uitdrukkingen.

(de grens ligt ter hoogte van Anakalang), dan verandert het aspect eenigszins: grootere aanéengesloten sawahvlakten en vooral talrijke ladangs, aangelegd veelal tegen de soms steile hellingen van het vrij lage bergland, wijzen op een dichtere bevolking. Het totale veebezit is hier niet minder dan in de meer Oostelijke streken, doch het aantal karbouwen is hier i.h.a. heel wat grooter dan dat der paarden (waarschijnlijk mede in verband met de behoefte aan karbouwen voor het trappen van de sawah's dat in plaats van ploegen geschiedt), terwijl men weinig runderen ziet. Een ander verschil is dat het vee hier over meer bezitters is verdeeld, wat trouwens in overeenstemming is met de geheele sociale structuur, daar de figuur van den maramba met zijn familie en dienstbaren als economische eenheid in deze streek niet, althans minder uitgesproken, voorkomt.

II. Het inbrengen van geld.

In het midden en Westen der onderafdeeling is de landbouw van dusdanige beteekenis dat jaarlijks een niet onaanzienlijk overschot kan worden uitgevoerd, terwijl men in het Oosten niet veel meer verbouwt dan wat voor de eigen behoefte noodzakelijk is. Uitvoer van vee heeft plaats uit bijna geheel West-Soemba, al valt de totale hoeveelheid niet te registreeren, daar weliswaar het grootste deel gaat via de aanlegplaats Waikelo, doch een niet te verwaarloozen deel over land wordt gedreven en dan in Waingapoe wordt uitgevoerd of elders in Oost-Soemba koopers vindt.

Zoo kan men vaststellen, indien een oogenblik de betalingen door de Overheid, Zending en Missie verricht, buiten beschouwing worden gelaten, dat het geld dat in West-Soemba binnenkomt, de opbrengst is van vee (en huiden), maïs en padi. De overige landbouwproducten als klappers, sirih, pinang, tabak, groenten, vruchten, etc. blijven practisch volledig binnen de onderafdeeling. Voortbrengselen van anderen aard als verfhout, was, eetbare vogelnestjes, e.d. zijn van weinig of geen beteekenis. Ook de export van kains, die in Oost-Soemba niet geheel zonder beteekenis schijnt, is hier van geen belang; evenmin bestaan er andere producten van nijverheid voor den export bestemd.

Gaan wij thans in korte trekken na op welke wijze van de reeds aangeduide zijden (handel, Overheid, Zending en Missie) geld van buiten toestroomt.

Het behoeft geen betoog, dat de export geschiedt door bemiddeling van vnl. Chineesche handelaars, die op verschillende plaatsen gevestigd zijn en daar dus centra van geldverkeer vormen. Het is overigens zonder meer duidelijk dat de aldaar gedreven handel slechts een deel en, voor zoover is na te gaan, vrij gering deel vormt van het algemeene ruilverkeer in West-Soemba.

De belangrijkste vestigingen van handelaars vindt men in Waikaboebak, Weetaboela en Karoeni, terwijl ook in Bondo Kodi en in Waibakoel eenigen woonachtig zijn. Vrijwel zonder uitzondering zijn zij tegelijkertijd tokohouder, zoodat in de meeste gevallen het door hen gekochte voor een deel in goederen wordt betaald (vnl. stoffen, kleedingstukken en parangs).

In het algemeen echter wordt toch hoofdzakelijk in geld betaald, om de eenvoudige reden dat het juist geld is, dat door den verkooper wordt gezocht en bovendien de tokohouder maar voor een zeer gering deel waren zou kunnen leveren gelijkwaardig aan het gekochte vee, daar de behoeften nu eenmaal zeer beperkt zijn en de verlangens van den doorsnee Soembanees met een parang van een paar kwartjes, een baadje en wat zwarte stof gewoonlijk al wel bevredigd zijn, zoodat zelden meer dan 20% van de koopsom in natura zal worden betaald.

Op de vraag of zich een zekere regelmatige prijsvorming heeft ontwikkeld, valt niet zonder meer een antwoord te geven. Hierbij moet bedacht worden, dat de veehandel slechts groote en mooie exemplaren wenscht, gewoonlijk om als fokmateriaal te dienen, waaruit dus volgt dat kleinere dieren feitelijk geen geldprijs hebben, omdat deze exemplaren uitsluitend onderling worden verhandeld, waarbij het geld een veel geringere rol speelt en de tegenwaarde bestaat uit bv. padi, of een Soemba-kain met een varken en een gulden of iets van dien aard. Eenigszins anders wordt dit, indien de geldbehoefte groot en algemeen is, nl. tijdens den belastingaanslag. Het is de vaste gewoonte dat dan reeds een flink deel van het verschuldigd bedrag wordt afbetaald, zoodat practisch iedereen in die periode (December - April) op een of andere wijze aan geld moet zien te komen. Het spreekt vanzelf dat de veeprijzen dan dalen door het verhoogde aanbod, wat zelfs onder de bevolking tot een zegswijze heeft geleid die ongeveer zoo kan worden weergegeven: als de karbouw geld zoekt, is hij goedkoop, maar als het geld den karbouw zoekt, is hij duur. In de periode van den belastingaanslag zou men wellicht kunnen spreken van

een zich ontwikkelende markt voor karbouwen en paarden van matige of geringe grootte, omdat, vooral in een landschap als Oe. R. Nggai, de groote veebezitters dat soort vee wel tegen geld opkoopen van den kleinen man. Deze rijkere lieden kunnen één of meer mooie exemplaren aan den exporthandel slijten, waardoor zij in staat zijn het goedkoope vee voordeelig op te koopen, gebruik makend van de groote vraag naar geld. Toch is het de vraag of men hier van een markt met vrije prijsvorming zou mogen spreken, daar men de bestaande verhoudingen dan wellicht zou miskennen. Want gewoonlijk toch zal de kleine veebezitter bij den rijken veehouder komen met het verzoek hem te „helpen". Hij heeft bv. *f* 2.50 noodig om zijn belasting te betalen; dat geld krijgt hij en geeft in ruil een karbouwkalf. Hier dus geen loven en bieden, zooals het inderdaad met den Chineeschen opkooper gedaan wordt, doch een verzoek om hulp van den kleinen man aan iemand die in rijkdom en stand zijn meerdere is. Zoo zal het ook voorkomen dat de rijke reeds het gevraagde geld geeft tegen de *belofte* van een stuk vee, waaruit blijkt dat het element „hulp" inderdaad vaak aanwezig is. Zulk een transactie veronderstelt trouwens steeds een zekere onderlinge verhouding; men gaat niet aan een wildvreemde dat geld vragen, voelt het verkrijgen ervan als een hulpbetoon, omdat men nu eenmaal op een bepaalden dag aan den kepala kampong de noodige contacten moet kunnen laten zien. Maar in het algemeen is deze soort veeverkoop vrij zeldzaam en wordt alleen groot vee voor geld verhandeld. De door de handelaars betaalde prijs is gewoonlijk *f* 15.— tot *f* 30.— per karbouw en *f* 20.— tot *f* 50.— voor een paard, enkele zeer fraaie en dure exemplaren niet meegerekend, zoodat bij een export van 1163 karbouwen en 367 paarden in 1940 ruim *f* 30.000 aan de bevolking zal zijn uitgekeerd. Echter is hierbij dan niet inbegrepen de niet onaanzienlijke verkoop van vee in Oostelijke richting, die niet geregistreeerd kan worden, doch een waarde van omstreeks *f* 15.000 zal opleveren. Deze schatting berust op mededeelingen van enkele adathoofden, zelf groote veebezitters, en op het aantal afgegeven verkoopbriefjes [1]) in het landschap Oe. R. Nggai (rond 900), dat voornamelijk in Oostelijke richting exporteert. Voorts hebben de huiden van ruim 3000 geslachte dieren nog 5 à 6 mille opgebracht.

[1]) Bij verkoop buiten het landschap wordt door den Zelfbestuurder een registratiebriefje afgegeven.

Behalve vee koopen de handelaars echter ook flinke hoeveelheden padi en djagoeng. Algemeen gesproken zal hun daarbij het voordeel der dubbele winst (n.l. betaling gedeeltelijk in goederen) eerder ten deel vallen dan bij den inkoop van vee, daar de hoeveelheden maïs en rijst per verkooper betrekkelijk klein zijn, zoodat, waar ook hier vaak met een baadje of eenige ellen stof een deel van den prijs wordt betaald, procentsgewijs meer in waren dan bij den inkoop van vee geruild zal worden. Toch is ook dit niet absoluut te nemen, daar de verkooper op geldbetaling zal aandringen, indien hij om bepaalde redenen (bv. betaling van belasting, afkoop van heerendienst, voldoening van een geldschuld) nu eenmaal geld noodig heeft.

Opgemerkt zij, dat de verkochte hoeveelheden rijst en maïs niet nauwkeurig de voedseloverschotten aangeven, daar de landbouwers gewoonlijk meer verkoopen dan mogelijk zou zijn, indien zij voorraad voor eigen gebruik tot den volgenden oogst zouden aanhouden. Geldbehoefte dwingt tot verkoop, waarbij de verkoopers er trouwens op rekenen dat zij, komt straks de nood aan den man, in hun onderhoud kunnen voorzien door het zoeken van wilde oebi e.d.

Aangezien 1940 zeer ongunstige oogsten bracht, zoodat de voedselsituatie in gevaar kwam, is in Mei van dat jaar de uitvoer van rijst en maïs verboden. De waarde van dezen uitvoer is in normale jaren op ongeveer *f* 25.000 à *f* 30.000 te stellen, doch bedroeg in 1940 slechts nauwelijks de helft, nl. ± *f* 12.000 [1]).

Het totaal van deze vee- en granenexporten (omstreeks *f* 65.000 in 1940, waarvan gemiddeld ongeveer 15 à 20% afgetrokken zal moeten worden om tot het in geld uitgekeerde bedrag te komen) geeft een beeld van den verkoop aan de „uitheemsche sfeer". Geheel volledig echter niet, daar hierbij nog niet in rekening is genomen de aankoopen door andere instanties, bv. ten behoeve van de landschapsgevangenis (per jaar ± *f* 6.000.—). Deze leveringen (vnl. rijst en slachtvee) zijn ook daarom van belang, omdat in het klein wordt opgekocht, zoodat derhalve aan velen de gelegenheid wordt verschaft geld te verwerven.

Hiermee zijn wij reeds gekomen tot de tweede geld fourneerende instantie: de Overheid. Dit geschiedt behalve door betaling van leveringen vnl. in den vorm van salarissen en loonen: aan

[1]) Deze waarden zijn berekend op grond van de hoeveelheden uitgevoerd product.

ambtenaren, aan de Zelfbestuurders, hun schrijvers en oppassers, dorpshoofden en ander personeel. Een deel van deze gelden komt echter slechts in de Soembaneesche huishouding terecht, daar bv. van de salarissen, uitgekeerd aan het personeel ter hoofdplaats en aan de veldpolitie, niet veel meer dan 6 à 7 mille jaarlijks de bevolking toevloeien zal en de rest naar de toko's gaat. Anders is het met de aan de verspreid wonende zelfbestuurders en hun personeel uitbetaalde gelden. Deze komen voor een niet onaanzienlijk deel de bevolking ten goede, in de eerste plaats ter voldoening van door hun bedienden en afhankelijken verschuldigde belasting (waarop wij nader terugkomen), vervolgens ook als betaling van leveringen.

Zoo zal naar schatting omstreeks 2/3 van deze salarissen of ongeveer *f* 11.000 de bevolking toevloeien. Ook van de collecteloonen (8% van de geïnde belasting) mag men op een vrij aanzienlijk deel rekenen, dat door het kampoenghoofd wordt betaald voor zijn vrienden of bekenden om hun belastingschuld te voldoen, zoodat dit bedrag op omstreeks *f* 3.000.— is te stellen [1]). Het totaal alzoo der overheidsgelden die zoodoende onder de bevolking komen, is ruw te schatten op omstreeks *f* 30.000, inbegrepen wat nog aan koelieloonen en kleinere uitgaven wordt betaald.

Tenslotte het geld dat wordt ingebracht door de Gereformeerde Zending en de Roomsch-Katholieke Missie. Het belangrijkste daarbij zijn de goeroesalarissen. Ook hiervoor geldt, dat een deel wordt aangewend ter betaling van belasting van familieleden etc., een ander deel gaat naar de toko en de rest, behalve wat nog gebruikt wordt voor andere doeleinden als verpleeggelden, een tijdschrift e.d., wordt besteed aan voedselaankoopen, voor zoover eigen ladang of sawah althans daarin niet voorziet, wat bij 50 van de ± 130 zendingsgoeroes [2]) inderdaad het geval is. Zoo kan men vermoeden dat ruim de helft van hun salarissen of ± *f* 8000.— op eenigerlei wijze de bevolking ten goede komt. Van de 20 goeroes der Missie bleken 3 nog een inkomen uit anderen hoofde

[1]) Aanslag 1940 rond *f* 68.000 (waarvan ruim *f* 54.000 als inkomstenbelasting en het overige als verplichte schoolbijdrage). De achterstand is gewoonlijk slechts eenige procenten, al was het in 1940 meer i.v.m. de ongustige oogsten. — Collecteloonen van slachtbelasting en afkoop heerendienst over resp. rond *f* 6000,— en *f* 4000,— zijn, als van minder beteekenis, niet vermeld.

[2]) Aan de Zending is de taak van het volksonderwijs op Soemba overgedragen, die daarvoor een subsidie geniet uit de landschapskas.

dan uit hun salaris te genieten; in totaal kan men ramen dat ± f 1.500.— door hen aan of voor de bevolking zal worden betaald.

De leveringen aan de Zending betreffen vnl. die van voedingsmiddelen aan het Zendingsziekenhuis te Waikaboebak; jaarlijks wordt voor omstreeks f 2.500.— gekocht van de bevolking, terwijl haar nog f 1.500.— ten goede zal komen aan loonen en kleinere leveranties.

Door de Missie werd in 1940 een bedrag van omstreeks f 1000.— uitgegeven, behalve de reeds genoemde goeroesalarissen, dat de bevolking ten goede komt in den vorm van loonen en nog eens f 2000.— voor leveringen.

Voor beide genootschappen geldt, dat een niet onbelangrijk deel hunner inkomsten getrokken werd uit giften van Holland, zoodat thans, behalve hun vaste baten, slechts giften uit Indië zelf hun toevloeien [1]). Echter zal alles bijeen toch nog ruim f 15.000.— direct en indirect door Zending en Missie aan de bevolking zijn uitgekeerd.

Indien thans het totaal wordt beschouwd van wat, naar schatting, de bevolking toevalt door de hier vermelde geld inbrengende instanties, komt men tot een bedrag van ongeveer f 100.000.—. Dit bedrag is dit jaar 10 à 15 mille lager dan gewoonlijk in verband met den geringen rijst- en maïsexport. Rekent men dus wat in een normaal [2]) jaar in totaal van buiten aan de bevolking ten goede komt, dan zal dit bedrag de f 125.000.— niet veel overtreffen. Uit het voorgaande is reeds duidelijk geworden, dat de geschatte bestanddeelen van deze som te belangrijk zijn, dan dat aan dit cijfer absolute beteekenis kan worden gehecht. Het zij dus slechts vermeld om de gedachte te bepalen, waarbij nog zij aangeteekend, dat de door de landschapskas uitbetaalde gelden uit den aard der zaak niet „van buiten" ingebracht geld zijn, doch in het algemeen bestaan uit door de bevolking als belasting opgebrachte bedragen. Toch is de beteekenis ervan dezelfde als die van het inderdaad van buiten binnengekomen geld, daar „buiten" in dit verband niet locaal dient te worden opgevat, doch in den zin van liggende buiten de economische sfeer der inheemsche bevolking.

[1]) Gegevens omtrent het Zendingsziekenhuis werden mij vriendelijk verstrekt door den Geneesheer-Directeur, Dr. J. Berg, terwijl die omtrent de Missie welwillend door den wd. Deken van het district Soemba, Pastoor J. van Stokkom, zijn verschaft.

[2]) Men aarzelt echter dit woord te gebruiken, daar de uitvoer van karbouwen — de belangrijkste bron van inkomsten — zeer sterk schommelt in verband met de wisselende vraag. In de laatste 3 jaren werden resp. 1838, 881 en 1163 stuks uit Waikelo geëxporteerd.

III. De onttrekking van geld.

De onttrekking van geld heeft op de meest algemeene wijze plaats door de belastingheffing. Hierbij doet zich de gelegenheid voor tot een min of meer massaal onderzoek naar de bronnen, waaruit de bevolking haar belastingpenningen put, waaruit ten deele valt op maken op welke der vermelde geld inbrengende instanties een betaling is terug te voeren. Oogenblikkelijk zij hieraan toegevoegd dat niet elke betaling daartoe gelegenheid biedt, want ware dit zoo, dan zou daarmee aangetoond zijn, dat in de inheemsche maatschappij practisch geen geld circuleert. De onderstaande gegevens zullen het tegendeel bewijzen, waarbij bovendien zal opvallen, dat niet in ieder landschap een gelijke eigen circulatie valt te constateeren, wat weer in verband staat met de reeds vermelde economische en sociale verschillen, die zich hierin merkwaardig manifesteeren.

De gevolgde werkwijze was deze, dat aan zoo veel mogelijk belastingbetalers tijdens den aanslag werd gevraagd op welke wijze zij het daar betaalde geld hadden verkregen. Het feit alleen reeds, dat ieder dat wist te vertellen, wijst er op dat het geld nog een beperkte rol speelt, al bleek uit verscheidene antwoorden ook dat men zeker niet van elk geldstuk afzonderlijk kon zeggen hoe men het verkregen had. Blijft de vraag of een ieder naar waarheid geantwoord heeft. Ongetwijfeld zal dat in sommige gevallen niet zoo geweest zijn (niemand heeft bv. verteld dat hij zijn geld met spelen gewonnen had), maar in het algemeen meen ik te mogen aannemen dat de overgroote hoeveelheid der antwoorden juist is, omdat er geen reden was een verkeerde opgave te doen en de kepala of de kampoenggenooten ook zeer wel wisten op welke manier de betrokkene aan zijn geld was gekomen. Een in 1941 gehouden onderzoek heeft trouwens, althans in groote trekken, overeenkomstige resultaten opgeleverd.

Het aantal antwoorden per landschap was zeer verschillend, hing vooral samen met den tijd dien de betrokken ambtenaar [1]) meende er aan te kunnen geven, daar het gewone werk niet kon worden opgehouden. Daar het te ver zou voeren alle gegevens te vergelijken, wat bovendien niet tot een zuiver resultaat zou leiden, omdat bij-

[1]) De wijze van opnemen is te voren besproken met degenen die belast zijn met het houden van den aanslag, nl. in Laoeli en Memboro de betrokken Zelfbestuurders, elders de Bestuurs-Assistent en de Belastingmantri.

zondere omstandigheden soms den uitslag wijzigden (wegens den aanleg van een irrigatiewerk in Memboro bv. werd aldaar veel geldloon uitgekeerd, wat zich in de antwoorden zeer duidelijk weerspiegelde), is volstaan met een overzicht van de uit Oe. R. Nggai, Laoeli en Kodi verkregen antwoorden, die min of meer representatief geacht kunnen worden voor den toestand in de geheele onderafdeeling.

Bij het rubriceeren scheen het nuttig drie afzonderlijke criteria aan te leggen, die elkaar echter kruisen, nl. twee van economischen aard en één van sociale strekking. Economisch : 1e is het geld uit de inheemsche sfeer verkregen of niet? 2e wat was het middel ter verkrijging? En sociaal : werd het geld betaald door hem die het door een aanwijsbare prestatie zelf verworven had („zelfstandige" betaling), of door iemand die het als gift van een ander had gekregen, of als gevolg van een bepaalde verhouding zonder aanwijsbare prestatie („afhankelijke" betaling)? Tenslotte werd getracht iets omtrent de circulatiesnelheid vast te stellen.

Het eerste criterium behoeft geen andere toelichting dan deze, dat indien iemand een karbouw aan handelaars verkocht heeft en met dit geld, behalve zijn eigen belasting, ook die van anderen betaalt, of anderen daarvan geeft opdat zij zelf daarmee hun belastingschuld voldoen, dit alles gerekend wordt geld te zijn uit de niet-inheemsche sfeer.

Wat het tweede criterium betreft zij nog medegedeeld, dat een splitsing is gemaakt tusschen 5 wijzen waarop het geld verworven was, nl. door verkoop van producten (onderscheiden in drieën : al of niet op den pasar of door „handel"), door verkoop van vee en door loondienst. Het onderscheid van handel op den pasar of daarbuiten is, hoewel niet in alle gevallen de gegevens voldoende licht verschaften, toch gehandhaafd, omdat bijna steeds wel bleek op welke wijze de verkoop had plaats gehad en voor sommige landschappen de pasarhandel van groote beteekenis is. Onder „handel" wordt verstaan een wijze van verkoop, waaruit zekere economische verfijning blijkt. Bv. iemand uit Oe. R. Nggai gaat met een varkentje of een hond naar Wanokaka, ruilt het dier tegen een aantal klappers, die hij dan weer voor geld verkoopt in zijn eigen landschap, waar die vruchten schaarsch zijn. Veel dergelijke gevallen zijn niet geconstateerd, deels echter, naar ik vermoed, omdat niet steeds ver genoeg werd doorgevraagd. Deze wijze van handel drijven is een variant op het in West-Soemba algemeen bekende „mandara":

het te paard er op uit trekken, gewoonlijk in een groepje van enkele personen, om zich in een andere streek van voedsel te voorzien. Dit kan met succes geschieden, omdat de oogsttijden in de verschillende landschappen tamelijk ver uiteenloopen. Men neemt kippen, varkentjes, honden of ook sirih, pinang etc., soms ook geld mee om daar straks bij kennissen in de andere streek de noodige rijst of maïs voor te ruilen. In het Oosten van West-Soemba gaat dit mandara vaak op grootere schaal : karbouwen worden door den maramba geruild tegen voedsel, dat steeds het doel is van den tocht. Om in een vreemde streek te kunnen mandara is het absoluut noodzakelijk, ook nu nog, daar één of andere relatie te hebben, want met vreemden handel drijven komt (behalve op de pasars) niet voor.

Het derde criterium zal een wat uitgebreidere uiteenzetting behoeven, daar hier de sociale structuur van deze landschappen in het geding wordt gebracht. Het „zelfstandig" verworven geld is, als zonder meer duidelijk is, datgene wat men zelf heeft verdiend, door den verkoop van eigen goederen, dan wel door een bepaalde dienstprestatie, waarvoor een bepaald loon is uitgekeerd (werk van een koelie, van een kampoenghoofd etc.). In het andere geval, bij „afhankelijke" betaling dus, doen zich vnl. twee mogelijkheden voor : men had het geld gekregen van een verwant, vriend of kennis, als gelijke dus, of wel had het ontvangen van zijn heer als dienstbare. In het eerste geval heeft men vaak met een toevallige omstandigheid te doen :

A heeft een karbouw verkocht aan een handelaar en laat daar nu zijn vader, broers, neven, zwagers enz. mede van profiteeren. Een volgend jaar zal wellicht A zelf dankbaar gebruik maken van door zijn zwager verkregen geld. Hierbij zij nog opgemerkt dat in de meeste gevallen A ongetwijfeld op een of andere wijze zijn hulp vergoed krijgt, bv. door een paar zakjes padi [1]), een karbouwkalf, een varkentje, misschien ook wel geld. Soms zal A geen vergoeding eischen, maar dan toch gewoonlijk alleen als het zeer nabije familie betreft. Deze „afhankelijke" betaling wil dan ook geenszins zeggen dat degenen die haar bezigen sociaal de minderen zijn van de anderen, ook niet dat zij de economisch zwakken zouden wezen, doch wijst er alleen op dat zij voor deze bepaalde betaling afhankelijk waren. Komt deze rubriek veel voor in een bepaald landschap,

[1]) De inhoud van een dergelijken uit pandan-bladeren gevlochten zak (sokal) wisselt gewoonlijk tusschen de 10 en 20 K.G.

dan bewijst dit m.i. echter wel, dat daar een nauwe band de leden der gemeenschap omvat houdt, dat het individu zijn inkomsten niet zuiver individueel bezit noch beheert, dat hij verantwoordelijk is voor de groep waartoe hij behoort. Anderzijds bewijst het in economisch opzicht, dat in zoo'n landschap weinig geld circuleert, daar immers, zoodra iemand geld verworven heeft, het onmiddellijk gebruikt moet worden om ook anderen ten nutte te komen.

Met een geheel andere sociale en economische situatie heeft men te doen bij de verhouding van heer en dienstbare. Naar reeds werd opgemerkt, was het slavenbezit van de hoogste beteekenis. Hiervan hing grootendeels af de politieke en economische macht van den heer, samenhangend daarmee ook zijn sociaal aanzien. Controleur Roos gaf een kleurige beschrijving van deze verhouding in Oost-Soemba omstreeks 1870 [1]). De behandeling der slaven was gewoonlijk niet slecht, maar hun heer beschikte geheel willekeurig over hen : verkocht ze eventueel [2]), doodde ze desnoods. Hetgeen Kruijt opmerkt omtrent de mogelijkheid van misverstand t.a.v. de vertaling van „ata" door „slaaf" is ongetwijfeld juist, daar ata „mensch" is in het Westen, doch in het Oosten „dienstbare" beteekent. Waar hij nu schrijft : „Ata is het volk, de onvermogenden, die zich onder bescherming van de rijken stellen om door hen beschermd en gevoed te worden" [3]), heeft hij ongetwijfeld de laatste beteekenis op het oog, maar toch schijnt hij daarbij nog twee begrippen te verwarren. Er zijn toch twee soorten dienstbaren [4]), nl. de reeds genoemde „ata ta oema" (de ingeboren en — in vroeger jaren — gekochte dienstbaren) en diegenen die zich zelf in dienst-

[1]) S. Roos: Bijdrage tot de kennis van taal, land en volk op het eiland Soemba. Verschenen in de Verhandelingen van het Kon. Bat. Gen. 1872, p. 1 v.v. Roos beschrijft Oost-Soemba: van wat in het Westen te vinden was heeft hij maar een flauwe notie (p. 92), daar hij het slechts kende van een oppervlakkig bezoek aan Memboro en Laoera. wat hem moeilijk is kwalijk te nemen, daar pas omstreeks 1910 het Nederlandsch gezag hier metterdaad gevestigd werd. De Bijdrage van Roos blijft tot op den huidigen dag interessant.

[2]) De huidige Radja van Anakalang, een goede vijftiger, vertelde dat hij zich herinnerde dat zijn vader een flesch kruit kocht bij de Endeneezen (van Flores) tegen betaling van een slaaf!

[3]) Dr. A. C. Kruijt: De Soembaneezen, in Tijdschrift voor Taal-, Land- en Volkenkunde dl. 78 (1922) p. 507.

[4]) De macht van den heer is in vele opzichten sterk verminderd, al is zij nog groot. Derhalve schijnt mij de term „dienstbaren" de huidige verhouding zuiverder weer te geven dan het woord „slaven", dat zooveel misverstand kan verwekken.

baarheid hebben gesteld op de wijze als Kruijt aangaf [1]). In Wanokaka maakt men onderscheid door de laatsten „ana ta oema" te noemen, kinderen in het huis. Men stelt zich onder bescherming van een rijken buurman, indien men zelf geen kans ziet om aan voedsel of kleeding te komen of om belasting te betalen, waardoor men zich verplicht zijn werkkracht ter beschikking te stellen van een ander. Meent de vrijwillig dienstbare, dat hij weer op eigen beenen kan staan, dan kan hij vertrekken en is hij weer eigen heer en meester, doch te voren zal hij zijn heer een of meer karbouwen hebben moeten geven als afscheidsgeschenk. Het is begrijpelijk dat in vele gevallen de verhouding echter van tamelijk langdurigen aard zal zijn. Is dit zoo, dan zal de heer ook den bruidsschat hebben te betalen (wat hij trouwens ook voor den ingeboren dienstbare doet), waardoor hij evenwel tevens een zeker recht verkrijgt op de vrouw en de kinderen. Zou bv. de vrijwillig dienstbare, die na een aantal jaren weer zelfstandig is geworden, zijn dochters uithuwelijken, dan ontvangt de vroegere heer een deel van den bruidsschat. Uit de mogelijkheid zich weer vrij te maken volgt reeds, dat de vrijwillig dienstbare eigendommen kan hebben of verkrijgen. Hij zal bv. bij den oogst een paar blik padi krijgen, die hij kan verruilen tegen een kalf, waardoor hij in den loop van eenige jaren over een paar stuks vee kan beschikken. Ook de ingeboren dienstbare kan dat verkrijgen, maar men zou eerder zeggen dat hij die dieren slechts bezit, daar het eigendomsrecht in laatste instantie niet bij hem, doch bij zijn heer is. Zich vrij maken met een geschenk kan hij dan ook niet, maar in verreweg de meeste gevallen zal hij daar ook geen behoefte aan hebben : hij heeft zijn voedsel en kleeding, zijn belasting wordt voor hem betaald evenals de bruidsschat, dus zorgen heeft hij niet. Hij is vaak de vertrouwensman van zijn heer, koopt en verkoopt vee voor hem, kortom hij is thuis in het huis van zijn meester. En waarheen zou hij gaan?

Thans, nu verkoop van slaven niet meer voorkomt, ontwikkelt de verhouding zich voortdurend in de richting van blijvende re-

[1]) Hiermee dient niet verward te worden een andere groep lieden die zichzelf in dienstbaarheid stellen (of daartoe verplicht worden), nl. degenen die niet in staat zijn den bruidsschat te betalen en in het huis van hun schoonvader (of zwager) blijven, tot de schuld is afbetaald. Deze verhouding is echter een andere, daar beide partijen tenslotte van den zelfden stand zijn, althans in de meeste gevallen. Vaak zal dit „pandelingschap" dan ook het karakter dragen van opname in het gezin. De verplichtingen van den schoonvader t.a.v. zijn inwonenden schoonzoon zijn moeilijk scherp te omschrijven.

latie, indien althans de meesters wegens de vrij hooge onkosten hun dienstbaren niet aan hun lot overlaten. De adat maakte scherp onderscheid tusschen de gekochte of bij oorlog gevangen genomen slaven, de „wisi wawi roeta, pare pamandara", en de ingeborenen, die vaak geslachten lang in een familie bleven en van wie een of meer bij het huwelijk van een dochter des huizes haar voor haar persoonlijken dienst werden meegegeven en die in het nieuw gestichte gezin groot aanzien genoten. De meegegeven slaven worden „wisi woela wisi ladoe" genoemd. [1]) Elk marambazoon krijgt ook een ingeborene toegewezen, die hem voortdurend vergezelt en vaak grooten invloed heeft; zelfs ontleent zijn heer gewoonlijk zijn naam aan hem : Oemboe nai Mete, de Heer van Mete.

In het algemeen kan men zeggen, dat de ingeboren dienstbare vooral voorkomt in Oemboe Ratoe Nggai (en verder Oostwaarts), ook in Memboro, minder in Anakalang, en verder Westwaarts vrij zelden. In de hier gevolgde rubriceering kon geen verschil gemaakt worden tusschen beide groepen dienstbaren, maar men kan aannemen, dat in Oe. R. Nggai vrijwel steeds ingeboren, in Laoeli en Kodi gewoonlijk vrijwillig dienstbaren bedoeld zijn.

Gekomen tot de behandeling van de resultaten in de diverse landschappen verkregen, volge hier eerst de nummering der rubrieken:

I	II
Zelfstandig	Afhankelijk
1 = pasarverkoop	6 = geschenk van iemand (meestal familielid) met een geldinkomen of van iemand wiens wijze van verwerven niet nader bekend is.
2 = verkoop buiten den pasar	7 = geschenk van iemand die het geld door veeverkoop heeft verkregen.
3 = „handel"	8 = geschenk van een heer aan zijn dienstbare.
4 = verkoop van vee	
5 = loondienst	

De cijfers die de wijze van verkrijging aangeven, worden van een letter voorzien om aan te duiden uit welke sfeer van geldcirculatie het geld afkomstig is :

[1]) Deze uitdrukkingen (Memboro-taal) beteekenen resp. : „pooten van wilde varkens, rijst die gekocht wordt" en „voeten van de maan, voeten van de zon". De beteekenis zal wel zijn, dat de gekochte slaaf evenals het snelle wilde varken wordt gevangen of even gemakkelijk als rijst wordt gekocht, dus in geen enkele persoonlijke relatie tot den heer staat, terwijl de meegegeven slaven als „voeten "(dienaren) van de „zon en de maan", de constante metgezellen van hun heer zijn. Voor de bij een huwelijk meegegeven slaven vergelijke men ook Kruijt, op. cit. p. 450.

a duidt de inheemsche aan, *b* beteekent de niet-inheemsche. In verschillende gevallen kon bovendien worden nagegaan dat de landschapskas of het Gouvernement het geld had verstrekt; deze terugvloeiing werd aangegeven door *c* bij het cijfer te plaatsen.

De groep I (1 t/m 5) omvat degenen die hun belastingpenningen zelfstandig hebben verkregen, groep II (6 t/m 8) hen die van anderen afhankelijk waren.

Soms kwamen uiteraard combinaties voor: iemand had een deel (bv. *f* 0.80) van het door hem betaalde geld door pasarverkoop en de rest (bv. *f* 0.70) door loondienst verkregen. In zoo'n geval zijn beide cijfers vermeld, maar met den coëfficiënt die bij benadering aangaf de verhouding waarin het op den pasar en het als loon verdiende geld tot elkaar stonden, dus in de kolommen 1 en 5 werd $^1/_2$ ingevuld en 1 in de kolom „combinatie" (C). Bij het totaliseeren blijkt dus uit het totaal van kolom C hoeveel maal zich een dergelijke combinatie heeft voorgedaan.

Nog zij vermeld dat de rubriceering per betaling is geschied, onverschillig of deze groot of klein was. Op deze wijze is dus niet een geheel zuiver beeld ontworpen van de hoeveelheden geld, die in een bepaalde rubriek thuis hooren, maar is wel een inzicht verkregen in den aard der betalingen, zoodat meer de nadruk op de betalers is gelegd dan op het betaalde. Aangezien echter de verschillen in de per hoofd betaalde bedragen in het algemeen niet buitengewoon groot waren, kan men zonder veel bezwaar aannemen, dat de resultaten in beide richtingen bruikbaar zijn.

A. Voor Oemboe Ratoe Nggai waren de cijfers:

		I											II				
		1		2			3	4		5			6		7	8	
Totaal belasting-plichtigen	Onder-vraagd	a	b	a	b	c	a	a	b	a	b	c	a	b	b	b	c
3235	996 [1]	4	5	1.67	87	42½	8	66½	81½	11	6	52	52	49½	207	126	31
in procenten:	31 %	0.4	0.6	16.7	8.	4.	0.9	6.7	8.2	1.1		5.2	5.2	5	20.7 %	12.6	3.1
		1 %		29.7 %				14.9 %		6.9 %			10.2 %			15.7 %	
		31.6 %															
		53.4 %											46.6 %				

C: 27 | 2.7 %

[1]) Feitelijk is het aantal ondervraagden wat grooter, doch een deel van hen heeft bij den aanslag nog niets gestort (± 10%). Zooals gezegd, is het echter gewoonlijk zoo, dat de belangrijkste betaling juist bij den aanslag geschiedt. Het aantal in deze kolom geeft weer hoeveel personen inderdaad een storting hebben gedaan.

Door het groot aantal gegevens uit dit landschap is het mogelijk om tamelijk stellige conclusies te trekken.

Allereerst wat betreft de sfeer waaruit het geld afkomstig is : 31 % uit de inheemsche, 69 % uit de niet-inheemsche circulatie waarvan 12.6 % geld is rechtstreeks (2c) of indirect (8c) afkomstig van overheidsinstanties in den vorm van betaling van leveringen of diensten en dus 56.4 % door handelaars (voor een klein deel ook door goeroe's e.d.) in het verkeer is gebracht. Deze cijfers vereischen eenige toelichting. De pasarverkoop is a en b genoemd, daar zeer waarschijnlijk een deel uit elk der circulatiesferen is verkregen, daar de verkoop in Waikaboebak plaats had met zijn bevolking van lieden die hun inkomsten vrijwel uitsluitend uit de uitheemsche sfeer trekken. Echter wordt op dien pasar ook veel gekocht door de Soembaneezen zelf, zoodat soms geen definitieve conclusie te trekken was, hoewel meestal de aard der verkochte waren wel uitsluitsel gaf. Van rubriek 2 was bijna steeds in de antwoorden vermeld, waar de verkoop had plaats gehad; in twijfelgevallen is *a* aangenomen. De „handel" (3) heeft uitsluitend in de inheemsche sfeer plaats gevonden. Over den verkoop van vee is al het een en ander medegedeeld : alleen de kleinere exemplaren en ook kleinvee (geiten, biggen) worden onderling voor geld verhandeld; dit verklaart het tamelijk hooge cijfer van 4a (6.7 %). Zooals te verwachten was, is de loondienst in eigen maatschappij van weinig beteekenis, een paar maal komt het voor dat een sawah werd bewerkt of vee werd gehoed in loondienst. Deze rubriek als geheel is betrekkelijk groot, omdat door V. en W. een brug werd gebouwd, waar nogal wat menschen als koelie zijn gaan werken (5c). De rest (6 personen slechts) vonden werk bij een predikant of een goeroe (5b). Wat rubriek 6 betreft moet worden opgemerkt, dat niet zelden het antwoord bv. luidde : „ditolong oleh iparnja", zonder meer, in welke gevallen groep *a* werd aangenomen. Alleen in de gevallen waar duidelijk bleek, dat het familielid een geldinkomen had uit de niet-inheemsche sfeer (onderwijzer, toekang in dienst van het landschap, dorpshoofd etc.) werd het antwoord in rubriek 6b ingeschreven. Bij kolom 7 werd aangenomen dat degenen die geprofiteerd hebben van den verkoop van anderer vee, hun geld uit de niet-inheemsche circulatie hebben verkregen. Gebleken was immers dat uitsluitend de handelaren de groote dieren

kochten [1]) die dus zooveel opbrachten, dat nadat de verkooper zelf zijn belastingschuld had voldaan, nog voldoende overbleef om ook anderen te geven ter kwijting van hun belastingplicht.

Rubriek 8 vermeldt de betalingen der dienstbaren. Van ± 1/5 deel (8c) bleek dat zij in dienst waren bij den Zelfbestuurder of Onderbestuurders. De overige betalingen werden onder *b* geplaatst, daar telkens bleek dat hier verkoop van vee de bron was en ook, uiteraard, verkoop aan de uitheemsche handelaren.

De onderscheiding naar de bedrijfstakken waaruit het geld verworven werd (het tweede criterium) is met het bovenstaande tegelijk duidelijk: rubriek 1, 2 en 3 uit den verkoop van goederen, totaal dus 31.6%, rubriek 4, 7 en 8b uit den verkoop van vee, in totaal 48.2%, rubriek 5, 6b en 8c uit loonen (inbegrepen de salarissen van landschapsdienaren en collecteloonen van dorpshoofden) geeft een een totaal van 15 %. Nog niet ondergebracht is dus kolom 6a: geld gegeven door lieden die het hunne gewoonlijk door den verkoop van goederen zullen hebben gekregen wellicht ook van vee, zonder dat dit vermeld was en waarvan de herkomst dus niet zeker is. Het scheen onjuist om rubriek 8 (die der dienstbaren) samen te voegen bij 5 (loonen), daar immers bij deze lieden niet van een loon gesproken kan worden, gelet op de bestaande verhouding [2]). Daar echter de „ata ta oema" een vrij groote groep vormen (15.7 % der betalingen was immers van hen afkomstig) en zij inderdaad aan hun dienstbaarheid hun betaling ontleende, is deze groep afzonderlijk vermeld.

De in de rubrieken 1, 2 en 3 bedoelde goederen bestaan voornamelijk uit maïs, rijst, pinang, kippen of tabak. Een enkele maal worden eetbare vogelnestjes verkocht, soms een kain, maar het zoo juist genoemde is verreweg het belangrijkste. Opvallend hierbij is dat men er niet tegen opziet vaak groote reizen te maken om één of twee kippen te verkoopen, bv. in Waingapoe (Oost-Soemba) dat twee dagreizen verwijderd ligt [3]), of om in Karoeni (ongeveer

[1]) Ingevuld stond bv. van iemand, dat zijn betaling had plaats gehad met geld, verkregen door verkoop van een karbouw aan een handelaar, die *f* 20.— ervoor gegeven had. Degenen die daar mede van geprofiteerd hadden, verwezen dan steeds naar dien bepaalden verkooper. Daaruit kon soms worden opgemaakt, dat de geheele opbrengst tenslotte gebruikt was voor belastingbetaling.

[2]) De verhouding heer — dienstbare is primair: de dienstbare geniet de bescherming van zijn heer afgezien van zijn arbeid. Vgl. ook mijn diss. „Vormen en soorten van loon in den Indischen landbouw" p. 11.

[3]) Soms zal dit ook op de pasars aldaar gebeuren, zoodat wellicht de rubriek 1b wat grooter had behooren te zijn ten koste van 2b.

even ver Westwaarts) pinang aan de handelaars aldaar te slijten. Bijna de helft van het geld werd gevonden door den verkoop van vee, wat er dus op wijst dat men er bij behoefte aan geld al spoedig zijn toevlucht toe moet nemen dit kostbare bezit van de hand te doen bij gebrek aan andere ruilmiddelen. Het gemiddeld bezit van karbouwen is hier overigens niet zoo groot, wel dat van paarden en runderen (resp. 0.70, 0.78 en 0.26 per belastingplichtige, terwijl voor geheel West-Soembar deze cijfers zijn resp. 0.90, 0.37 en 0.07 [1]). Deze afhankelijkheid van veeverkoop maakt dit landschap derhalve rechtstreeks afhankelijk van de vraag die op een bepaald oogenblik in den veehandel heerscht : in de eigen circulatie [2]) is niet voldoende geld om ook maar bij benadering aan de behoefte die tijdens den belastingaanslag bestaat, te kunnen voldoen.

Hieruit blijkt de eenigszins kwetsbare positie van Oe. R. Nggai, vnl. tengevolge eenerzijds van den geringen geldvoorraad, terwijl toch aan belasting een zekere hoeveelheid geld moet worden opgebracht, anderzijds door de vrij beperkte voedselproductie. Het veebezit compenseert dit, indien behoorlijke veeprijzen worden gemaakt; is dat niet het geval, dan heeft die compensatie slechts tegen vrij groote offers plaats.

Gebleken is ook dat de circulatiesnelheid er gering is. Althans er waren aanwijzingen in meerdere antwoorden dat men het geld eenige maanden in huis had, voordat het aan den fiscus werd afgedragen, hoewel tijdsaanduidingen lang niet altijd vermeld werden. Het volgende geeft echter een indruk (betreft 287 personen van 27 kampoengs, alle in Februari aangeslagen). Het cijfer onder een maand duidt aan het aantal personen dat in die maand het geld, dat dus in Februari werd betaald, verworven had.

Juni.	Juli.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.	Jan.	Febr.	Onbekend
3	1	29	8	2	—	18	24	69	133

Het opvallende cijfer van Augustus betreft vnl. verkoop van pinang en sawahpadi. Men ziet dat op het totaal van 287 niet minder dan 43 hun geld 4 maanden of langer in huis hadden, wat dus neerkomt op een omloopsnelheid van hoogstens 2 à 3 per jaar, maar gelet op de geheele situatie wellicht zal beteekenen 1, m.a.w. één maal waren (of vee) verkoopen voor geld met het

[1]) Deze cijfers zijn ontleend aan belastinggegevens en maken geen aanspraak op absolute juistheid. De verhoudingen blijken echter duidelijk.

[2]) Eigen circulatie, d.w.z. in inheemsche sfeer, want een deel van het hiermee bedoelde geld is afkomstig van andere landschappen.

vooropgezette doel dit te gebruiken voor belastingbetaling. Men kan ook aannemen dat van de groote groep personen (69), die in Februari geld heeft gezocht, een deel overigens niet veel daarmee in aanraking komt, doch juist om aan den belastingplicht te voldoen het zich nog juist voor den aanslag heeft verschaft. Uit den aard der zaak blijft bijna de helft (133) nog geheel onzeker, doch de overige gegevens in aanmerking nemend, zou men, naar het schijnt, wellicht eerder te hoog dan te laag ramen, indien men de algemeene omloopsnelheid van het geld in Oe. R. Nggai op 3 à 5 stelt.

Niet minder dan 46.6% der ondervraagden (6 t/m 8) was bij de belastingbetaling afhankelijk van een ander. Allereerst uiteraard de groep der dienstbaren.

De talrijkheid van deze groep is een merkwaardig sociaal verschijnsel dat een aardigen kijk geeft op de patriarchale verhouding die voor velen het leven beheerscht. Het nadeel is ongetwijfeld, dat zelfstandig optreden op die wijze niet wordt aangeleerd; uit de geschiedenis is het trouwens meerdere malen gebleken, dat het dwingen van dergelijke groepen tot zelfstandigheid tot een débâcle leidt. Anderzijds mag men in het instituut, dunkt mij, een soort van armenzorg zien; dat der vrijwillig dienstbaren is het trouwens ongetwijfeld, al is hier armenzorg niet synoniem met philanthropie !

De overige „afhankelijken" zijn ook in dit landschap talrijker dan waar ook. Naar reeds werd opgemerkt mag hier echter niet al te groote beteekenis aan worden gehecht, daar het vaak een toevalligheid is dat iemand in die groep terecht komt, althans wanneer hij mede profiteert van veeverkoop: een oude man bv. verkocht een karbouw aan een handelaar en practisch de heele kampoeng (33 van de 38 die een eerste betaling verrichtten) deelde mee in de opbrengst. Men behoeft de toestanden niet te idealiseeren — de oude heer zal werkelijk wel zorgen dat z'n weldaden vergolden worden — maar dat zoo iets mogelijk is (en een uitzondering is het niet, al komt het vrij zelden op zoo groote schaal voor) wijst toch ongetwijfeld op de sterke eenheid van zoo'n groep. Maar ook hier blijkt weer duidelijk de geringe beweeglijkheid van het geld: degenen wier belasting er mee wordt betaald, krijgen het zelfs niet in handen, de verkooper van den karbouw betaalt de volledige opbrengst aan den belastinggaarder en het geld is weer de kampoeng uit. Bewijs dus voor wat wij in den aanvang noemden

geringe circulatie-intensiteit: het geld komt in de handen van weinigen die het weer spoedig definitief — dus buiten de inheemsche sfeer — uitgeven.

De groep onder 6, die dus het belastinggeld gekregen heeft van een familielid, dat ongeveer in de helft der geconstateerde gevallen een vaste betrekking had (6b) in dienst van het landschap of de Zending, zal eerder moeten worden beschouwd als waarlijk „afhankelijk", althans wat zijn geldinkomen betreft, dan die van veeverkoop profiteerde. Immers, zij die een familielid hebben dat een vast geldinkomen geniet, achten het vanzelfsprekend dat dit hun bij de belastingbetaling helpen zal. Daar staat vaak wel weer een vergoeding tegenover bv. in den vorm van rijst e.d., doch gewezen mag worden op het feit dat zoodoende bv. door de familieleden van een goeroe (en dat kunnen er vrij wat zijn!) geen pogingen worden gedaan om zelfstandig zich eenig geld te verschaffen, waardoor ongetwijfeld de economische weerbaarheid er niet op vooruit gaat.

De indruk dien men van dit landschap krijgt wat betreft het geldverkeer, is wel deze, dat het geld nauwelijks circuleert, schaarsch is en een voor een groot deel der inwoners vreemd element is in het ruilverkeer. Het is voor de meesten niet anders dan betaalmiddel, niet ruilmiddel. Reeds wezen hierop het hooge percentage der belastingbetalingen dat met geld uit de niet-inheemsche sfeer geschiedde, de vele „afhankelijke" betalingen, de verre tochten die degenen die goederen verkochten vaak moesten maken en tenslotte de veeverkoop die voor zoo'n belangrijk deel in de geldbehoefte bleek te voorzien. Want zoo komt door een enkele transactie zonder veel moeite een relatief groote hoeveelheid geld in handen van den verkooper, wat heel iets anders is dan het moeizaam bij elkaar sparen van geld, verkregen uit den verkoop bv. van pasarwaren, wat men in andere landschappen aantreft. Het is dan ook opvallend dat in deze streken geen pasar bestaat.

Nog uit een laatste feit moge worden aangetoond, dat het geld nog niet bij de massa der bevolking een eigen plaats heeft ingenomen en wel door de geringe hoeveelheid circuleerend kleingeld (muntstukken kleiner dan één gulden). Over 1940 bleek dat van de belastinggelden van Oe. R. Nggai slechts 18.4% uit kleingeld bestond, terwijl dit cijfer voor West-Soemba niet minder dan 42.6% bedraagt.

B. Het landschap Laoeli heeft statistisch een minder gunstig resultaat opgeleverd dan Oemboe Ratoe Nggai, doch het aantal binnengekomen antwoorden is nog wel van dien aard, dat eenig inzicht in de situatie verkregen kan worden. De cijfers zijn als volgt:

		I											II					
		1		2			3	4		5			6		7	8		C
Totaal belasting plichtigen	Onder-vraagd	a	b	a	b	c		a	b	a	b	c	a	b	b	b	c	
3079	438	37	15 1/4	95	96 1/2	43 3/4	—	19 1/2	21	6 1/4	36 3/4	9	27 1/4	13 1/4	15	1	1	76
in procenten:	14%	8 1/2	3 1/2	21 1/2	22	10		4 1/4	4 3/4	1 1/2	8 1/2	2	6 1/2	3		1/4	1/4	17%
		12%		53 1/2 %				9%		12%			9 1/2 %		3 1/2 %	1/2 %		
		65 1/2 %																
		86 1/2 %											13 1/2 %					

Het blijkt dus dat 42 1/4 % van het geld uit de inheemsche circulatie (a) afkomstig was en van de resteerende 57 3/4 % was door de overheid 12 1/4 % (10 % rechtstreeks door betaling van leveringen aan de gevangenis, het overige indirect via overheidsdienaren) gefourneerd en 45 1/2 % door andere instanties, vnl. handelaars (± 35 %), terwijl ook leveringen en diensten aan de Zending (het Zendingsziekenhuis ligt in Waikaboebak) een belangrijk deel verstrekten (omstreeks 10 %). Deze cijfers leveren het bewijs dat het geldverkeer in dit landschap heel wat levendiger is dan in het vorige, daar ondanks de zich in Waikaboebak regelmatig voordoende mogelijkheden van geldinstrooming vanuit de niet-inheemsche sfeer, het aandeel van deze circulatie aanzienlijk geringer is dan in de Oostelijk gelegen landschappen. Nogmaals zij er aan herinnerd dat in rubriek 1 en 2 met name de moeilijkheid zich laat voelen om met absolute zekerheid vast te stellen in welke sfeer de verkoop heeft plaats gehad, omdat niet altijd duidelijk is wie de kooper is, vooral indien bv. padi verhandeld wordt. Toch bleek het altijd er bij vermeld indien bv. de verkoop aan het ziekenhuis of de gevangenis had plaats gehad. In de N.W. gelegen kampoengs was geantwoord, dat men bv. zooveel blik maïs in Weetaboela had verkocht, wat ongetwijfeld beteekent dat dit is opgekocht door de aldaar gevestigde handelaars. Zoo

waren in de meeste gevallen wel aanwijzingen te vinden. In de overige rubrieken was trouwens in vrijwel alle gevallen voldoende aangeduid uit welke circulatiesfeer het geld afkomstig was.

Indien wij de rubrieken als zoodanig bezien om dus na te gaan als resultaat van welke economische activiteit de belastingpenningen konden worden geofferd, dan blijkt allereerst dat rubriek 1 en 2, te zamen dus den verkoop van producten aanduidende, verreweg het belangrijkst zijn ($65^1/_2\%$). Toch is het cijfer 12% dat den pasarverkoop weergeeft, niet hoog, indien men bedenkt dat in Waikaboebak dagelijks markt gehouden wordt. Voor Wanokaka en Lamboja, echte „pasarlandschappen", is dit getal dan ook heel wat hooger (70 à 80%). De aard der verhandelde goederen geeft geen aanleiding tot bijzondere aandacht: rijst en maïs zijn wel de belangrijkste producten, maar verder ook sirih, pinang, groenten, klappers, en andere vruchten, kippen, eieren, oebisoorten, vrij veel brandhout, verder alang[2] voor dakbedekking, gras voor paarden van veldpolitie en handelaars, bamboes, een enkele maal aarden kruiken, houten borden, gevlochten matten, rotan teugels of handgeweven kains en dergelijke voortbrengselen van huisvlijt, kortom een tamelijk uitgebreide lijst zonder dat een opvallende veelzijdigheid wordt bereikt. Aan de gevangenis werd uitsluitend rijst (padi) geleverd.

Opvallend is dat rubriek „handel" (3) geheel gesloten bleef. Mogelijk alweer dat de gegevens niet volledig genoeg waren, doch evenmin schijnt het uigesloten dat bij het blijkbaar ruimere geldverkeer in dit landschap men deze vrij ingewikkelde methode, die verre tochten vergt, minder noodig heeft. Opvallend is trouwens dat men hier veel minder verkoop in veraf gelegen streken aantreft. Toch is zich hier ongetwijfeld een soort „handel" aan het ontwikkelen, doch van eenigszins anderen aard dan die reeds beschreven is. De pienteren onder de Soembaneezen hebben nl. ingezien, dat er prijsverschillen zijn op de pasars te Waikaboebak en het 14 K.M. Westelijk gelegen Elopada en maken daar gebruik van: lieden uit den omtrek van laatstgenoemde plaats brengen hun maïs naar den pasar in Waikaboebak, waar ze slechts 4 kolven voor één cent behoeven te geven (in Augustus), terwijl in Elopada 6 voor 1 cent het tarief is. Een deel van het verdiende geld zetten zij om in klappers (2 voor één cent was toen de prijs in Waikaboebak) teneinde die in Elopada weer voor een cent per stuk van de hand te doen!

De veeverkoop levert niet meer dan ± 15% in totaal (4a, 4b, 7b, 8b, een deel van 6a) heel wat minder dus dan in Oemboe Ratoe Nggai, hoewel het veebezit in Laoeli toch niet veel geringer is dan daar. Wel is het anders verdeeld: er zijn hier meer karbouwen (0.96 per belastingplichtige tegenover 0.70) en varkens (0.37 en 0.11) doch minder paarden (0.28 tegenover 0.78) en sapi's (0.05 en 0.26). Den geringen veeverkoop mag men, dunkt mij, als een bewijs voor hoogere welvaart zien.

Tamelijk hoog is de rubriek „loonen" (5), hoewel, gelet op de gunstige gelegenheid, een hooger cijfer geen verbazing zou hebben verwekt. Begrijpelijk dat loondienst in inheemsche sfeer zeldzaam is ($1^1/_2$%); later zal er nog gelegenheid zijn hier iets dieper op in te gaan. Het werk dat verricht werd, was veehoeden, bewerken van kebons (bv. ompaggeren) en hout hakken. De groep b omvat arbeid voor particuliere handelaars en werk voor het ziekenhuis, terwijl c allerlei werk voor het landschap en landschapsdienaren aanduidt. Bij de particuliere werkgevers mag niet onvermeld blijven het antwoord dat ik tweemaal aantrof: oepah karangan njanji Soemba pada Toean Dokter Bahasa (loon voor het voordragen van Soembaneesche liederen en teksten bij den Taaldokter, Dr. Onvlee).

Men treft hier 17% aan voor de groep „combinatie". Vaak is het combinatie van de rubrieken 2 met 6, maar ook ziet men vele malen 1 en 2 met 4 of met 5 gecombineerd, of wel 1 met 2, wat dus een aanduiding is voor iets meer gedifferentieerde economische activiteit. De combinatie 2 met 6 geeft ook in verschillende gevallen aan, dat bv. het kampoenghoofd of een familielid een stuiver of een kwartje er bij legt om volledige betaling van de belasting mogelijk te maken (in 18 van de totaal 76 gevallen in C).

De „afhankelijke betalingen" zijn in dit landschap van weinig beteekenis. De groep dienstbaren (8) is zelfs opvallend klein. Niet onmogelijk is dat, aangezien (zooals reeds werd vermeld) deze groep als zoodanig hier veel minder een afzonderlijken stand vormt dan in Oe. R. Nggai, sommige dienstbaren in groep 6 of wellicht 5a zijn terecht gekomen, doch stellig is het aantal dienstbaren aanzienlijk geringer dan in het Oosten.

De groep 7b is evenmin groot, mede in verband met het tamelijk kleine percentage veeverkoop aan handelaars. Doch belangrijker schijnt hier de algemeene tendens, die men telkens weer gevoelt, nl. van de ruimere geldcirculatie, waardoor velen in het

geldverkeer worden opgenomen en voor hun geldbetalingen zelf een weg weten te vinden, onafhankelijk van anderen. Reeds de ruime goederenverkoop wees daarop, immers is het heel wat gemakkelijker wat landbouwproducten zelf te telen en aan den man te brengen, dan om een stuk vee van de hand te doen. Men zou in het algemeen kunnen zeggen dat de economische differentiatie in den zin van het verschil tusschen rijken en armen minder duidelijk naar voren treedt dan in het Oosten. Was het trouwens anders te verwachten gelet op het groote verschil in sociale differentiatie ginds en hier?

De tendens wordt versterkt door de — spaarzame — gegevens omtrent de circulatiesnelheid. Slechts in 175 gevallen werd hieromtrent iets vermeld, of was althans af te leiden in welke periode ongeveer het geld verworven was. De belastingaanslag had plaats in Februari, den tijd dat de maïs juist is geoogst of geoogst wordt. Indien men dus leest, dat het geld verkregen was door verkoop van jonge maïs, is het duidelijk dat het eind Januari of begin Februari is verdiend. Verder stond vaak vermeld dat het geld bij kleine beetjes bij elkaar gespaard was, dus een aanduiding van een gewend zijn aan het omgaan met geld. Deze beide groepen vormen resp. 18% en 22% van het toaal aantal geregistreerde gevallen (438), zoodat in alle 175 gevallen waarin gegevens omtrent de circulatiesnelheid werden verkregen, een aanwijzing ligt van vrij hooge circulatiesnelheid [1]), althans hoog voor deze toch altijd tamelijk primitieve samenleving. Wanneer een ruwe schatting gewaagd mag worden, schijnt mij 10 à 12 per jaar niet te hoog, te meer omdat in geen enkel geval bepaaldelijk vermeld werd dat het geld maandenlang bewaard gebleven was, zooals immers in Oemboe Ratoe Nggai telkens bleek. Toch wil dit niet zeggen dat in Laoeli overal een behoorlijk ontwikkeld geldverkeer zou bestaan: aangenomen moet worden dat in het afgesloten berggebied Tana Riwoe het geld geen groote rol speelt; dit kan evenwel den algemeenen indruk niet in belangrijke mate wijzigen.

Tenslotte zij nog medegedeeld dat uit Laoeli ontvangen werd 37.6% aan kleingeld van de totale som der belastingen over 1940,

[1]) Wat den maïsverkoop betreft moet worden opgemerkt, dat deze als zoodanig geen bewijs is voor de hooge circulatiesnelheid, daar de belastinginning valt op het einde der productieperiode, wat natuurlijkerwijs verkoop inhoudt. In Oe. R. Nggai was het in Februari verkregen geld gewoonlijk resultaat van verkoop van vee, dat dus *met opzet* juist toen van de hand werd gedaan, om belastinggeld te verkrijgen. Vandaar dat beide soorten verkoop, hoewel terzelfder tijd plaats hebbend, verschillend geïnterpreteerd moeten worden.

wat dus 5% beneden het gemiddelde kleingeld-percentage der onderafdeeling ligt. Hierbij moet nog bedacht worden dat in verscheiden gevallen de belastingbetalers hun kleingeld gewisseld hebben vóór zij kwamen storten, wat wel begrijpelijk is, aangezien de tokohouders altijd graag kleine munten wisselen voor grooter geld. Ook uit de hoeveelheid kleingeld blijkt dus wel dat het geldverkeer in Laoeli heel wat intensiever is dan in het Oosten van West-Soemba.

C. Kodi is een echt pasar-landschap. Al is slechts een klein gedeelte van de talrijke belastingplichtigen ondervraagd, het verkregen beeld is overtuigend en zou door een grooter aantal gegevens wel verscherpt, doch niet in zijn groote trekken gewijzigd kunnen worden. De uitkomst was als volgt:

		I										II				
		1	2			3	4		5			6		7	8	
Aantal bel. pl.	Ondervr:		a	b	c		a	b	a	b	c	a	b	b	b	C
5254	324	247½	8½	18	—	—	7	12	1	9½	—	10	6½	1	3	
in procenten:	6%	76¼%	2¾%	5½%	—	—	2%	4%	¼%	3%		3%	2%			3 1%
			8¼%				6%		3¼%			5%		¼%	1%	
			84½%													
			93¾%									6¼%				

Naar men ziet is bij den pasarhandel niet de indeeling gemaakt in rubriek a en b. De reden is, dat een op behoorlijke gegevens gegronde schatting niet gemaakt kon worden, daar het vroegere goederen-criterium niet bruikbaar is, omdat veel waren verhandeld worden (kippen, groenten) die in beide circulatiegebieden welkom zijn. Wel kon worden vastgesteld dat verreweg de grootste hoeveelheid geld in de a-groep (inheemsche circulatie) thuis hoort; wenscht men een verdeeling, dan schijnt mij dat van de 76¼ % minstens ongeveer 65% als „a" zou moeten worden gequalificeerd. De handel geschiedt op 4 of 5 pasars en op 2 daarvan slechts kan men niet-inheemsche koopers verwachten, nl. te Bondo Kodi en Weetaboela, waar Chineesche handelaars wonen. Nemen wij aan dat inderdaad 65% uit rubriek 1 in de a-groep

thuis hoort, dan wordt dus het totaal van de inheemsche circulatie 73%, terwijl 27% van handelaars (enkele procenten van door goeroes gefourneerd geld inbegrepen) afkomstig is. De Overheid treedt niet op als zelfstandige verschaffer van geld, welke rol voor de beide andere behandelde landschappen niet onbelangrijk bleek.

Het spreekt vanzelf dat in een streek als deze de goederenverkoop (rubrieken 1 en 2: 84½%) verre preavaleert boven dien van vee. Dit laatste verschafte volgens onze gegevens slechts ongeveer 10% (rubrieken 4, 7, 8 en waarschijnlijk een deel van 6a) van de totaal betaalde belastingen. Veel is dit niet, hoewel toch het veebezit per hoofd niet veel geringer is dan het gemiddelde voor West-Soemba. Omtrent de rubriek „handel" (3) kan, naar het voorkomt, hetzelfde worden opgemerkt als voor Laoeli. De verkoop van goederen kon met het sterk ontwikkeld pasarwezen vrij eenvoudig geschieden en ook hier zal wel geprofiteerd worden van plaatselijke prijsverschillen, zonder dat daarvan bij de opgaven nader bleek.

D è artikelen van Kodi zijn: tabak, kippen en touw. Verder veel klappers, allerlei groenten en vruchten, visch, eieren, rijst (al of niet gepeld), maïs, sirih, pinang e.d. Soms, hoewel niet vaak, ook producten van moeizamen ijver: matten, geklopte boomschors en de niet onbefaamde Kodi-kains. Dit alles en meer vindt men op de pasars.

Aan de handelaars wordt veel maïs en rijst verkocht, vooral het eerste. Gelet op de inderdaad niet onaanzienlijke hoeveelheden mais die Kodi levert, had men daarom een hooger percentage voor de rubriek 2b kunnen verwachten. Echter is in 1940 de oogst niet gunstig geweest en bovendien heeft (behalve voor Kodi Bengedo) de aanslag pas in April plaats gehad, terwijl de maïs al in Februari en in Maart werd geoogst.

Als werkgevers spelen de handelaars geen erg belangrijke rol: van rubriek 5b moet ongeveer 2% aan hen en 1% aan goeroes worden toegeschreven. De arbeid die verricht wordt, is vnl. opdrijven van vee. Goeroes nemen wel eens iemand in dienst om een tuin aan te leggen. Loondienst schijnt echter een niet zeer belangrijke bron van inkomsten. Het eenige geval van geldloon in de inheemsche sfeer bleek te bestaan uit steenhouwersarbeid, verricht voor een graf. Zooals vaak bij vooroudervereerders wordt

aan de laatste rustplaats der overledenen ook door de Soembaneezen veel zorg besteed. Gevallen als het onderhavige, dat iemand bepaaldelijk in dienst wordt genomen om een grafsteen te houwen, zijn echter , voor zoover mij bekend, zeldzaam.

De sterke pasarhandel geeft ongetwijfeld een zekere eenzijdigheid aan dit landschap (de rubriek C is ook te verwaarloozen), doch de verscheidenheid der ter markt gebrachte producten staat daar tegenover.

Het geringe aantal „afhankelijke betalingen" (zie rubrieken 6, 7 en 8) is deels toe te schrijven aan de weinige dienstbaren hier, deels ook wel aan het drukke pasarverkeer, waardoor haast een ieder wel de kans krijgt aan wat geld te komen. Opvallend is dat slechts éénmaal werd geconstateerd dat iemand had geprofiteerd van verkoop van vee door een ander (7b). Toch zal dit wel eens vaker zijn voorgekomen, zonder dat dit uit de gegevens bleek (6a). Maar zeer zeker is dit alles een aanwijzing voor een ver ontwikkelde individueele en rechtstreeksche economische bedrijvigheid in tegenstelling tot Oemboe Ratoe Nggai, waar het de „maramba" voor een niet gering deel zijn die het leven, ook het economische leven, leiding geven. Het cijfer 3 (1%) in kolom 8 zal overigens niet geheel aequivalent zijn aan de werkelijkheid, omdat verwacht kan worden dat de heer zijn dienstbare er op uit stuurt om het een of ander op een pasar te gaan verkoopen, waarop deze dan allicht den pasarverkoop heeft opgegeven als de bron van zijn betaling. Want van meerdere zijden werd mij meegedeeld dat het aantal dienstbaren hier niet zoo klein is als uit dit cijfer zou moeten blijken, omdat het aantal vrijwillig dienstbaren niet te verwaarloozen is. In een zeer slecht jaar als het nu afgeloopene neemt het ook ongetwijfeld toe.

Toch blijkt het verschil met de toestanden in het Oosten groot, omdat het individueel handel drijven en omgaan met geld hier staat tegenover het onder toezicht werken ginds, waar een dienstbare bij wijze van spreken nauwelijks geld ziet. Het probleem van het hoe en waarom van deze verschillen moge niet eenvoudig op te lossen zijn [1]), aangenomen mag worden dat een wijdvertakte kleinhandel de tendens heeft economische verschillen te verklei-

[1]) Dat er verband bestaat met de overheerschende beteekenis van den landbouw in het Westen, de veeteelt in het Oosten, werd reeds eerder vermeld. In dit verband zij nog verwezen naar het artikel van Dr. C. Nooteboom in het Koloniaal Tijdschrift (Sept. 1940): Volkenkunde en koloniale praktijk, p. 495.

nen, waardoor de sociale differentiatie gewoonlijk ook minder scherp wordt, daar immers de kansen voor elk individu grooter zijn zich geld, op den duur dus macht en invloed te verwerven. Zoo is stellig de algemeene indruk deze, dat in Kodi een (voor West-Soemba) sterk ontwikkeld geldverkeer heerscht, dat blijkbaar reeds eenigen tijd is doorgedrongen, daar de geldvoorraad niet zoo voortdurend aangevuld behoeft te worden [1]) als elders. Want ook in Laoeli was nog een vrij hoog percentage geld afkomstig uit de niet-inheemsche sfeer. Uit de gegevens van Kodi bleek, dat een groot aantal personen gewoonlijk de pasars bezoekt, dat er dus geen sprake was van opzettelijken verkoop in verband met de belasting, doch dat men regelmatige geldinkomsten verkreeg en dat geld ook weer besteedde.

Dit schijnt ook de verklaring dat van de vee- en maïsverkoopen aan handelaars zoo betrekkelijk weinig bleek: het geld was door verscheidenen alweer gebruikt om kleeren te koopen, schulden te betalen, zich van sirih-pinang te voorzien etc. De circulatiesnelheid is dan ook groot. Een schatting blijft willekeurig, maar gelet op het vrij regelmatige bezoek dikwijls aan twee pasars elke week zou men geneigd zijn ongeveer 20 per jaar te noemen om een denkbeeld te geven. Toen in Maart in Kodi Bengedo belastingaanslag werd gehouden, bleek dat van de 119 ondervraagden 6 hun geld in October t/m Januari, 9 in Februari en de rest (104) in Maart verkregen hadden. Van het overige Kodi, in April aangeslagen, waren de gegevens (totaal 205) minder duidelijk, doch slechts éénmaal bleek het geld in Februari en 9 maal in Maart verworven. Frappant was ook dat vrijwel steeds vermeld werd, althans niet in kleingeld werd betaald, dat het geld gewisseld was. Het is niet doenlijk een opgave te verschaffen van het in Kodi geinde kleingeld, omdat de Kodineesche handelaars en goeroes, vóór de storting in het centrale kantoor plaats heeft, komen wisselen, zoodat uit Kodi juist veel papiergeld ontvangen wordt; echter is, indien men hiermee rekening houdt [2]), het percentage niet minder dan 59.4% (gemiddelde West-Soemba: 42.6%), een bevestiging dus van den algemeenen indruk.

Aan het einde gekomen van het overzicht ontleend aan de tijdens de belastinginning verzamelde gegevens zij nog medege-

[1]) Hiermee is nog niet gezegd dat de hoeveelheid geld zoo groot zou zijn, maar wel schijnt aangetoond dat zij grooter is dan in de Oostelijk gelegen landschappen.

[2]) Voor de laatste 4 maanden van 1940 kon dit worden nagegaan.

deeld, dat de landschappen Lamboja en Wanokaka vrijwel op één lijn gesteld kunnen worden met Kodi, terwijl Waidjewa en Laoera ongeveer tusschen Laoeli en Kodi te plaatsen zouden zijn, zooals Anakalang en Memboro ongeveer staan tusschen Laoeli en Oemboe Ratoe Nggai, Memboro dichter bij Laoeli.

Op deze gegevens is vrij ver ingegaan, omdat er een tamelijk scherp beeld van de verschillen in de diverse landschappen door verkregen werd en anderzijds ook omdat de belastinginning, die de meest algemeene vorm is van geldonttrekking aan de bevolking, zich leende tot eenig onderzoek, wat practisch onmogelijk is bij den tokohandel, de andere instantie die op groote schaal geld van de bevolking ontvangt [1]). Dit gedeelte der circulatie, hoe belangrijk ook, zal buiten beschouwing moeten blijven, omdat, behalve de ruwe gegevens van den uitvoer die reeds zijn vermeld, geen andere te verkrijgen waren die een wat nauwkeuriger voorstelling van dit onderdeel gaven. Alleen kan gewezen worden op het feit dat de ligging der toko's wel ongeveer aangeeft waar voor de winkeliers wat te verdienen valt, waaruit blijkt dat dit niet bepaald de Oostelijke landschappen zijn.

IV. Het onderlinge ruilverkeer.

A. De vraag rijst of men bij beschouwing van deze maatschappij bepaalde sferen in het ruilverkeer zou kunnen onderscheiden waarin geld —, andere waarin het goederenverkeer praevaleert. Wellicht zal echter het antwoord moeten luiden dat er wel terreinen zijn waar vrijwel uitsluitend goederentransacties voorkomen, doch geen waar men zich geheel of bijna geheel van geld bedient, al neemt het bij den pasarhandel een belangrijke plaats in.

Zonder overdrijving kan gezegd worden dat de pasarhandel het belangrijkste middel is ter verspreiding van kleingeld, dus tot doordringing van geld in het dagelijksch gebruik. Maar belangrijker dan die functie is toch deze, dat de kleinhandel, al of niet met geld gedreven, sterk door het pasarwezen bevorderd wordt. Tot goed

[1]) In het ongunstige jaar 1940 kan het echter nooit veel geweest zijn: naar wij zagen waren de totale geldinkomsten bijna *f* 100,000, aan belasting werd, alles bijeen, omstreeks *f* 70,000 opgebracht. Van het resteerende moet nog afgetrokken worden hetgeen in de inheemsche circulatie bleef vóór men zou kunnen ramen wat den tokohouders toevloeide.

begrip van deze zaak diene, dat bijna alle pasars in West-Soemba instellingen zijn van de twee laatste decaden [1]).

Toch was het begrip markt vanouds bekend. Er werden tusschen twee groepen een naloe of paranggana (= ontmoeting) afgesproken door een vertegenwoordiger van elke groep, gewoonlijk één uit het gebergte en één uit de kuststreek.

Eigenaardig is in deze toch zoo aan het magische gebonden maatschappij, dat die vertegenwoordigers niet een bepaalde functie in het adatsysteem behoefden te bekleeden [2]), doch alleen lieden van zekeren invloed moesten zijn die veel menschen ontmoetten, dus wisten of er behoefte bestond aan een paranggana. Slechts indien voor het eerst tusschen twee groepen een paranggana werd belegd, werd een karbouw geslacht, verder was er weinig ceremonieel. Was de dag bepaald en besproken welke goederen geruild zouden worden, dan werd dit door beiden in hun groep bekend gemaakt. Op den vastgestelden dag verschenen allen die wat te ruilen hadden. Op deze wijze werden bv. oebi — zout markten gehouden, door de lieden aan de kust naloe kateti — masi (markt van oebi tegen zout), door de bergbewoners naloe meir — opoe (markt van zout tegen oebi) genoemd, waarbij dus datgene wat men zelf meenam, het laatst werd genoemd.

Het is wel opvallend dat in zoo weinige jaren zoo veel nieuwe pasars konden ontstaan in de Westelijke landschappen. De instelling van een nieuwe paranggana heeft, naar men mij verzekerde, zonder ceremonieel plaats en in de mij bekende gevallen op instigatie van den Onderbestuurder van de betrokken streek.

De plaats van samenkomst werd zuiver naar utiliteitsgronden bepaald, bv. bij een knooppunt van wegen. Het is geen toeval dat de nieuwe marktplaatsen alle in de Westelijke landschappen gelegen zijn, waar de sociale structuur en de economische situatie (minder

[1]) Tusschen 1920 en 1930 zijn ontstaan die te Watoe Ana, Bondo Kodi (600) en Bina Tana (400), na 1930 die te Elopada (400; 1933), Waimangoera (800; 1936), en Palla (200; 1939) alle, behalve de beide eerstgenoemde Kodineesche pasars, in Waidjewa gelegen, voorts de dagelijksche pasar in Laoera te Wetaboela (100; 1935). Behalve de laatste worden alle hier genoemde markten op 2 vaste weekdagen gehouden. Het achter de plaats genoemde cijfer tracht bij benadering aan te geven hoeveel menschen men ongeveer op de betrokken markt zal kunnen aantreffen, al is dat aantal naar jaargetijde en weersgesteldheid uiteraard zeer wisselend. Ook is altijd de markt die gehouden wordt na den interval van dagen grooter dan die volgt op de tusschenpoos van 3 dagen.

[2]) Een zelfde onverschilligheid voor zuiver economische aangelegenheden constateerde Dr. W. P. van Dam in Minangkabau: „Inlandsche gemeente en indonesisch dorp", p. 13.

macht der grooten, dichtere bevolking, meer en rijker gevarieerde landbouwproducten) gunstiger waren dan in het Oosten.

Op deze paranggana's van den ouden stempel wordt weinig van geld gebruik gemaakt, men ruilt rechtstreeks. Ook op de nieuwere zal men zeer veel directen ruil zien, maar toch speelt het geld daar een belangrijke rol. Men zal echter ook hier verschillen zien al naar de diverse markten: in Waikaboebak is bijna uitsluitend geldverkoop, veel ook in Weetaboela, minder op de andere markten. Een ander verschil met de oude paranggana is, dat de aangevoerde hoeveelheden goederen kleiner zijn, doch de verscheidenheid grooter is, wat al volgt uit de regelmatig weerkeerende gelegenheid tot handelsverkeer.

Wellicht is de beteekenis van het geld behalve als ruilmiddel minstens even groot als waardemeter : men legt de te verkoopen waren in hoopjes van bv. 1 cent, zonder bepaaldelijk uitsluitend voor geld te willen verkoopen. Hierdoor wordt dus bereikt dat ook zonder geldgebruik juister getaxeerd wordt en meer „economisch" wordt gedacht. Toch heeft de prijsbepaling vrij onnauwkeurig plaats: de bakjes en mandjes die de maten vormen, zijn verre van gelijk [1]), zoodat de prijsvorming nog min of meer willekeurig is. Aardig is de gewoonte om een aarden pot, indien niet voor geld verkocht, te ruilen tegen de hoeveelheid padi of maïs, die zij kan bevatten, een wijze van berekening die men vrijwel letterlijk gelijk kon aantreffen in Zuid-Afrika [2]).

Merkwaardig is, dat men op de markten wellicht een zekere scala in de waardeering van diverse goederen kan opmerken. Bovenaan staat geld, dat in het algemeen evenzeer als een goed wordt beschouwd. Dan volgen beras, padi en maïs en kort daarop kippen en touw. Deze artikelen verkoopt men gewoonlijk alleen voor geld. Andere artikelen, die deels van vreemden oorsprong zijn en door den verkooper in de toko's zijn gekocht om op de paranggana weder te verkoopen, als sigaretten, garen, zeep, stoffen, knikkers e.d.; verder ook inheemsche waren als : pinang, copra, visch, houten

[1]) Om een voorbeeld te noemen: op den pasar te Waikaboebak werden twee kwaliteiten rijst verkocht in borden en mandjes, waarbij het volgende werd genoteerd: voor 4 cent kon men koopen: 450 gram eerste soort of 440 gram tweede soort en voor 5 cent 570 gram eerste soort en 710 gram tweede soort. Andere proeven wezen in dezelfde richting.

[2]) „Sometimes, too, a woman who made better pots than others, would exchange a pot for the value of the grain it held, if it were maize, or for half its contents if the grain were small". Vgl. I. Schapera: Economic changes in South African native life, in : „Africa", 1928, p. 174.

borden etc. verkoopt men liefst voor geld, maar ook voor padi of maïs. Dan volgt zout, dat een zeer belangrijk ruilmiddel is om bv. sirih-pinang, tabak, groenten, klappers en andere vruchten te krijgen. Uit den aard der zaak is hier van een vaste indeeling geen sprake : alles hangt tenslotte af van wat de verkooper op een bepaald oogenblik noodig heeft.

Zooals begrijpelijk is worden door vrouwen heel wat goederen verkocht, hoewel men toch minstens evenveel mannen ziet.

Er zijn vrij veel lieden die regelmatig de markt bezoeken, getuige het reeds vermelde feit dat de drukste der beide pasardagen is die waarvoor men den meesten tijd heeft gehad de te verkoopen voorraden te verzamelen. Trouwens ook uit de mededeelingen tijdens den belastingaanslag bleek dit. Doch het aantal incidenteele bezoekers is ook steeds zeer groot. In het algemeen kan men vaststellen dat juist de gelegenheid om ook zeer kleine hoeveelheden goederen te verkoopen het den menschen gemakkelijk maakt om ook kleine overschotten op de nuttigste wijze te gebruiken. Zoo zal, naar het schijnt, nog afgezien van de hoeveelheid geld die zoodoende in circulatie wordt gebracht, door de ontwikkeling van het pasarwezen worden bereikt, dat koopers en verkoopers zich gewennen om waarde en tegenwaarde nauwkeurig af te wegen en de gelegenheid krijgen op eenvoudige wijze in hun behoeften te voorzien. Mocht door bepaalde omstandigheden de geldhoeveelheid verminderen, zoodat men weer waren rechtstreeks gaat ruilen, dan blijft toch deze winst behouden, die, hoewel door het geld teweeggebracht, niet daarvan afhankelijk is, immers niets anders is dan een verscherping van het economisch inzicht.

B. Behalve bij belastingbetaling, pasarverkeer en den handel met de tokohouders en veekoopers, heeft het geld, naar het schijnt, nog niet een bijzonder belangrijke plaats verworven. Dit wil niet zeggen dat bij onderlingen handel nooit geld zou worden gebruikt — uit het hierboven behandelde is het tegendeel gebleken — doch het goederenverkeer is ongetwijfeld verreweg het belangrijkste. Exacte gegevens of zelfs cijfers die bij benadering juist geacht kunnen worden, zijn hierover niet te geven. Men kan slechts vaststellen dat het geld wordt gevoeld als een complement op de bestaande goederenhuishouding.

Een der belangrijkste motoren voor de circulatie van waarden is de bruidsschatbetaling. Men kan zeggen dat nergens in West-

Soemba daarbij geld wordt gebruikt [1]). De geschenken die door den a.s. echtgenoot en zijn familie worden gebracht, zijn vooral : karbouwen, paarden, een of meer gouden oorhangers (mamoeli), speren en parangs.

De tegengaven bestaan voornamelijk uit handgeweven doeken en varkens. Soms worden daaraan nog ivoren armbanden toegevoegd en een rijpaard voor de bruid. Aanzienlijken gaven vroeger aan hun dochter een of twee slavinnen mee [2]).

De vraag rijst in hoeverre die overdracht van goederen over en weer wordt gevoeld als van economische beteekenis. Van Ossenbruggen acht deze voor de Toba-Bataks secundair, al erkent hij dat thans economische motieven niet geheel zullen ontbreken [3]). Volgens Kruijt zou op Soemba de hoeveelheid goederen wel degelijk gewicht in de schaal leggen :

„Bij de besprekingen van iederen bruidsschat tracht de familie van de vrouw zooveel mogelijk te bedingen, en in elk geval zal de vader van het meisje minstens evenveel voor zijn dochter willen ontvangen, als hij voor haar moeder heeft gegeven" [4]). En bij het ontvangen van de tegengave gaat het evenzoo : „Het is dan weer de beurt van de familie van den man om zooveel mogelijk binnen te krijgen" (op. cit. pag. 501). De indruk, dien men mij gegeven heeft bij de bespreking van deze zaak met verschillende personen in diverse landschappen, was deze, dat winstbejag bij het ontvangen van den bruidsschat en het aanbieden der tegengave uitgesloten behoort te zijn. Een vrouw wordt niet gekocht [5]). Iets anders is het of men zich altijd daaraan houdt, doch zeker is dat de bindende beteekenis der geschenkenwisseling als primair wordt gevoeld. Betreft het een huwelijk dat ten volle de goedkeuring van den vader

[1]) Dat het een enkelen keer voorkomt, dat een deel in geld wordt betaald om een der adatgeschenken te vervangen, verandert in feite niets.

[2]) Vgl. het boven op p. 490 meegedeelde.

[3]) Mr. F. D. E. van Ossenbruggen: Het economisch-magisch element in de Tobasche verwantschapsverhoudingen, Meded. Kon. Akad. van Wet., dl. 80 (1935) no. 3, p. 15. Aldaar ook een opsomming van analoge huwelijksbetrekkingen in de Groote Oost.

[4]) Dr. A.C. Kruijt, De Soembaneezen, Bijdragen T.L. en V. dl. 78 (1922) p. 500, vooral ook p. 508.

[5]) Men vergelijke voorts de algemeene beschouwing van Prof. Holleman in het Koloniaal Tijdschrift (jg. 1941 No. 1 en 2) over „De rechtspositie der inheemsche vrouw en haar ontwikkeling in Ned. Indië," hoofdstuk IV, § 9, met name p. 193-194.

van het meisje wegdraagt, dan zal de waarde van de door hem aangeboden tegengave ongeveer gelijk zijn aan die van den bruidsschat, of soms zelfs deze overtreffen. Staat zijn dochter echter op een huwelijk met een ander dan de vader zich had voorgesteld, dan zal hij, tenslotte zwichtend, zijn schoonzoon laten merken hoe hij over hem denkt door een hoogen bruidsschat te eischen en bijna niets terug te geven. Dit wil dan ook zeggen, dat hij de banden tusschen hem en zijn dochter als verbroken beschouwt. Maar is overeenstemming verkregen en geeft de vader der vrouw toch een opvallend geringere waarde dan hem is aangeboden, dan wordt hij met den nek aangezien en zijn dochter zal, naar men verzekerde, uit den treure moeten hooren hoe de opinie van haar mans familie is over haar vader. Toch zal men, vooral bij huwelijken van minder aanzienlijken, nogal eens kunnen opmerken, dat de tegengave vrij wat minder waard is dan de bruidsschat. Men zal dit waarschijnlijk als een door de practijk getolereerde afwijking moeten beschouwen, waarbij als rechtvaardiging wel eens wordt opgemerkt, dat de vader van het meisje immers al die jaren voor haar heeft moeten zorgen.

Vestigt men de aandacht op wat de meest waardevolle geschenken en wedergaven zijn op Soemba, dan valt het op dat karbouwen en paarden [1]) van den kant van den man, varkens en doeken van de zijde der vrouw gegeven worden. Men zou derhalve geneigd zijn in het grootvee, evenals in de wapenen, bij uitstek de mannelijke attributen te zien [2]), in de weefsels en varkens die der vrouw, daar de varkens door haar verzorgd, de doeken door haar geweven worden. Ook metaal acht men een mannelijk attribuut. De gouden mamoeli, die bij elke wali-betaling behoort, geeft de man aan zijn schoonmoeder „om haar dochter te vervangen". In het Westen, waar men gewoonlijk wat vrijer is met den bruidsschat, kan, met

[1]) Voor dit soort vee dat als bruidsschat wordt gegeven, heeft men zelfs een apart woord: „ranga".

[2]) Dat mannen degenen zijn die uitsluitend met het grootvee omgaan, wordt voor vele landen en streken vermeld; men vergelijke o.a. de reeds geciteerde bijdrage van Schapera in „Africa" (1928), waar staat: „The use of the plough involved the harnessing of cattle; and as the native social and religious systeem prohibited women from having anything to do with cattle, the men now had to do the ploughing" (p. 181). Ook uit een artikel van H. Baumann in denzelfden jaargang blijkt, dat de veehouderij specifiek mannelijk is (The division of work according to sex in African hoe-culture, p. 295-297).

goedvinden van partijen, de mamoeli door geld vervangen worden, maar men zou het absurd vinden, indien in plaats van kains geld gegeven werd. Zoo schijnt als verklaring voor den aard der geschenken de tegenstelling mannelijk — vrouwelijk voor Soemba niet onaannemelijk [1]).

Hoe dit ook zij, zeker is wel dat men de bij een huwelijk gewisselde geschenken niet kan zien als een ruilovereenkomst zonder meer, alleen reeds hierom niet, omdat alleen de door de mansfamilie te verrichten betaling wordt vastgesteld en de tegengave moet worden overgelaten aan de andere partij. Indien men van hooge bruidsschatten hoort, wil dit niet steeds zeggen dat de bruidsfamilie een belangrijk voordeel heeft behaald in economischen zin. Wat echter wel daardoor verkregen is — en daar was het dan ook vnl. om te doen — is dat „men" spreekt over een dergelijk huwelijk, zoodat dus het sociaal aanzien van beide partijen, maar vooral van de vrouwsfamilie verhoogd wordt. Deze zucht zich te onderscheiden boven andere families heeft, naar men meedeelt, het gevolg gehad dat de bruidsschat hooger is geworden. In bepaalde streken geldt nog steeds dat tien dieren het officieele aantal is dat wordt gegeven, tezamen uiteraard met de reeds genoemde wapenen en een gouden oorhanger. Al het meerdere acht men handel, wel in verband staande met de huwelijksgeschenken, doch niet daartoe behoorende. Het is trouwens een algemeen bekend verschijnsel dat ruilverkeer, door een huwelijk tusschen twee groepen ontstaan, leidt tot voortduring der economische relaties.

Zooals de uitwisseling der huwelijksgeschenken onmerkbaar overgaat in ruilverkeer, zoo ook zal men kunnen aannemen dat de waardeering der gegeven en ontvangen goederen noch eenzijdig sociaal, noch eenzijdig economisch is. Deze begrippen zijn nu eenmaal niet te scheiden. De persoonlijke instelling van de betrokken partijen is hier ook van belang : er zijn vaders die zorgvuldig overwegen hoe hun dochter het meeste kan opbrengen, maar andere bedenken slechts op welke wijze zij hun kind zooveel mogelijk in het huwelijk kunnen meegeven.

Naar dus blijkt is een huwelijk economisch van groot gewicht, omdat daardoor een blijvende relatie tusschen de families ontstaat, of, mochten er reeds betrekkingen bestaan (wat, gelet op het graag geziene exclusieve cross-cousin huwelijk, vaak zal voorkomen),

[1]) Een andere uitleg bij Van Ossenbruggen, op. cit. pp. 7, 8, 13, 19-22.

versterkt wordt. Het geheele ruilverkeer ondervindt daar de beteekenis van, want steeds zal de mansfamilie karbouwen en paarden fourneeren om in ruil kains en varkens te ontvangen.

Ook in anderen zin mag men beteekenis hechten aan de adat der bruidsschatbetaling, omdat hierdoor de jonge man (met zijn familie) gedwongen wordt een zekere hoeveelheid dieren bij elkaar te brengen, m.a.w. moet toonen dat hij wat bezit. Dat dit de economische activiteit prikkelt en het ruilverkeer stimuleert, schijnt aan geen twijfel onderhevig.

Als bezwaar van socialen aard wordt tegen den bruidsschat nogal eens aangevoerd, dat het sterk vertragend werkt op de huwelijkssluiting, zoodat de man pas op vrij gevorderden leeftijd zou kunnen trouwen. Voor aanzienlijke families die aan hun stand verplicht zijn een buitengewoon hooge „wali" te vragen en te geven, geldt dit bezwaar inderdaad wel eens, evenals voor de zeer arme lieden, die zich geen vee hoegenaamd kunnen verschaffen, doch in normale gevallen, waarin de bruidsschat slechts enkele dieren bedraagt, is het van minder beteekenis. Enkele steekproeven schenen aan te toonen dat de normale leeftijd om te huwen voor een man ongeveer 20 — 24 jaar is.

In het Oosten van West-Soemba, waar dank zij de meer aristocratisch georganiseerde maatschappij de huwelijksbetrekkingen gewoonlijk zuiverder volgens het exclusieve cross-cousin systeem gehandhaafd blijven dan in het Westen, waar men ook het gewone cross-cousin huwelijk kent en overigens veel vrijer staat tegenover de huwelijkskeuze, is op deze relatie vrijwel het heele ruilverkeer gebaseerd. Het zou te ver voeren op dit alles dieper in te gaan, zoodat volstaan zij met de vermelding van een feit waar Controleur Riekerk in zijn bestuursmemorie reeds den nadruk op legde, nl. de beweeglijkheid ook van goederen in het ruilverkeer. Het is zelden mogelijk die exact te constateeren, doch in drie gevallen kon worden nagegaan hoeveel maal een stuk vee van eigenaar wisselde gedurende een periode van 2 jaar: in het eerste geval (Lamboja) had een karbouw in dien tijd 9 eigenaars, d.w.z. één van hen bezat het dier ongeveer een jaar, twee omstreeks een half jaar elk en de overigen een of twee dagen. In Memboro is toevallig hetzelfde nagegaan, waarbij bleek dat een karbouw in 2 jaren tijd meer dan 20 eigenaars had gehad, een paard bracht het tot 13 verschillende meesters. Telkens waren de bezitperioden zeer verschillend: een gemiddelde is daarom niet te geven zooals uit het eerste voorbeeld bleek.

Hoe groot de beteekenis is van het ruilverkeer in vee valt niet na te gaan. Slechts zijn te vergelijken de uitvoercijfers met den verkoop (althans vervreemding) van vee van het eene landschap naar het andere, daar het aantal per jaar uitgereikte registratiebriefjes bekend is [1]). Het totaal dier verkoopbriefjes is jaarlijks omstreeks 4500, terwijl de uitvoer, naar reeds vermeld, in 1940 totaal ruim 1500 dieren beliep, ongerekend echter den uitvoer aan de Oostgrens. Vervreemding binnen de grenzen van een landschap, die uit den aard der zaak verreweg het meest plaats heeft, wordt niet geregistreerd. Toch is zonder meer duidelijk dat bij het ruilverkeer, voor zoover het vee betreft, door het geld, dat dus practisch uitsluitend bij den uitvoerhandel te pas komt, geen groote rol wordt gespeeld.

C. Van nog veel minder belang is de beteekenis van het geld bij de voorziening in werkkrachten. Arbeid van derden is trouwens in het algemeen min of meer uitzondering. Reeds werd melding gemaakt van de dienstbaren en de vrijwillig dienstbaren die vooral in de Oostelijke landschappen van beteekenis zijn bij de veehouderij, doch die eerder als behoorende tot het gezin beschouwd moeten worden.

Voorts is overal bij landbouwwerkzaamheden zeer gebruikelijk het wederkeerig hulpbetoon (hier „parapo" genoemd), waarbij degene die geholpen wordt, al of niet een maaltijd verstrekt, zonder echter ooit verplicht te zijn bijzonder rijkelijk voedsel en versnaperingen te verschaffen. Dit laatste moet wel geschieden bij toepassing van „pawanda", waarbij het kenmerkende is, dat het verrichten van wederhulp niet verplicht is, zoodat de overvloedige maaltijd, die den helpers wordt aangeboden, beschouwd moet worden als voldoende belooning. Deze arbeidsverhouding komt dus overeen met die, welk door De Bie is beschreven voor West-Java („rempoengan") en ook door Van Vollenhoven voor Atjeh vermeld wordt („meuseuraja") [2]). Ook „pawanda" wordt voornamelijk, hoewel niet uitsluitend, door de rijkeren toegepast : zij hebben veel hulp noodig, kunnen die niet altijd terug presteeren en verschaffen

[1]) Vgl. noot 3.

[2]) A.C.H. de Bie: De Landbouw der inlandsche bevolking op Java, 1901, deel I, p. 30. Ook het Mindere Welvaart Onderzoek vermeldt dezen arbeidsvorm (deel Va, p. 73); Mr. C. van Vollenhoven: Het Adatrecht van Ned.Indië, 1918, deel I pp. 213 en 647.

dus liever den helpers een flinken maaltijd, waardoor zij van verplichtingen verder ontslagen zijn. De kleinere boeren daarentegen leggen het liever wat eenvoudiger aan en zijn graag bereid wederhulp te geven aan de betrekkelijk weinige lieden die bij hen zijn komen werken.

Interessant is, dat hulp bij den sawahoogst, indien niet wederkeerig of in „pawanda" verleend, vergolden wordt met een vrij willekeurige hoeveelheid padi, die eenzijdig na afloop van den oogst door den sawaheigenaar wordt bepaald naar gelang van de opbrengst, waarbij ook eenigszins rekening gehouden wordt met de arbeidsprestatie, doch niet in de eerste plaats. Een oogstdeel evenredig aan wat de helper gesneden heeft (Java : bawon) wordt dus niet verstrekt, doch de maatstaf is het al of niet gunstig uitvallen van den oogst. De helper verbindt zich voor het afoogsten van een geheele sawah, dus voor enkele dagen. In Laoeli beschouwt men het als een gunst indien een sawahbezitter op deze voorwaarde iemand tot den oogst toelaat en slechts in een goed jaar zal het een vreemde dan ook gelukken, maar minder gegoede dorpsgenooten die geen sawah bezitten of wier sawahoogst slecht is uitgevallen, laat men graag op deze wijze wat verdienen. In het schraal bevolkte Oemboe Ratoe Nggai is het echter anders : daar is ieder welkom, zelfs menschen uit andere landschappen komen helpen. Het loon daar is er op ingesteld dat ook vreemden komen helpen : dagelijks krijgen zij een bos padi voor hun levensonderhoud en nadat de sawah is afgeoogst nog een zeer grooten bos van twee armen vol [1]). Helpen zij na afloop nog mee de padi met de voeten uit te dorschen, dan mogen zij de uitgetrapte rest, die is blijven liggen, nog deelen, zoodat, als het een groote sawah betreft zooals hier werd verondersteld, het totale loon per persoon geschat kan worden op ongeveer 40 kg padi.

Vaste regels zijn er echter niet te geven, behalve dat de sawaheigenaar het loon bepaalt, waarbij hij evenwel uiteraard aan zekere tradities gebonden is; de ijver van den arbeider is niet een zeer belangrijke factor, daar geen deelloon wordt uitgekeerd.

[1]) Deze wijze van beloonen komt eenigszins overeen met die, welke door Adriani en Kruijt is beschreven: per dag krijgt elke helper drie bossen: De Bare'e sprekende Toradja's van Midden Celebes, deel II, p. 284. Iets dergelijks is ook gebruikelijk bij den oogst van de groote sawahvlakte bij Babaoe (onderafdeeling Koepang), waar echter per dag een mandjevol padi aan elken arbeider wordt gegeven. De grootte van het mandje hangt af van de opbrengst, niet dus van de arbeids-prestatie, en is derhalve vrijwel jaarlijks verschillend.

Geldloon komt vrijwel niet voor bij landbouwarbeid. Den hoogst enkelen keer dat men er van hoort, is de werkgever iemand met een geldinkomen, of iemand die op eenigerlei andere wijze buiten de gewone dorpseconomie staat. Veehoeders worden een enkele maal (doch zelden, daar het gewoonlijk dienstbaren zijn) wel eens in geld betaald.

D. Verkoop van sawah's komt wel voor, hoewel men de groote poesaka-sawah's liefst in de familie houdt [1]). Dwingt toch de noodzaak, dan zal men veelal zijn geweten sussen, door er want in een pandovereenkomst van te maken, althans het zoo te noemen, werkelijkheid is het gewoonlijk een definitieve afstand.

De kleinere sawah's, die men zelf heeft aangelegd of die men van anderen heeft verworven, verkoopt men echter zonder eenig bezwaar. De prijs daarvoor is niet aan vaste regels gebonden, noch wat de hoogte, noch wat de ruilmiddelen betreft. Gewoonlijk zal men karbouwen vragen, doch ook kains, varkens of geld zijn welkom, of wat ook maar waarde heeft. Uit den aard der zaak bepalen oppervlakte, vruchtbaarheid en ligging van den grond t.o.v. de bron wat betaald zal moeten worden, doch ook hier geldt dat het een zeer groot verschil maakt, of men er op uit moet gaan om een sawah te koopen dan wel of men zijn gelegenheid kan afwachten. In welke verhouding vee, goederen en geld betaald worden valt niet te zeggen, dit hangt af van wat de verkooper op dat moment vooral noodig heeft, of de kooper betalen kan. Toch mag men wel in het algemeen vaststellen, dat het overgroote deel der betalingen in vee zal geschieden.

E. Een enkele opmerking moge nog volgen omtrent de wijze waarop het ruilverkeer plaats heeft, o.a. in verband met rentebetaling. Leent men geld, dan is de gewone rentevoet 25 % per

[1]) Dit heeft nog een dieperen grond dan gehechtheid aan het vaderlijk erfdeel alleen : de sawah's die van ouder op ouder in een familie zijn geweest, zijn destijds aan die familie gegeven om den „marapoe oema" (ongeveer te vertalen: beschermgeest van het huis, voorvader van de familie) „te eten te geven". Gewoonlijk is er een groote sawah in een familie die met name daartoe aangewezen is. Degene die het familiehuis bewoont en de opbrengst van die sawah geniet (echter ook den plicht heeft zijn verwanten zoo noodig te steunen), mag die sawah niet verkoopen zonder toestemming van de geheele familie. Zoo ook heeft de grootere eenheid, de kabisoe, eenige sawah's die niet vervreemd mogen worden.

leenperiode, d.w.z. per week, per twee weken, per maand. De duur van de leenperiode is van geen beteekenis. Treft men dus een geval aan waarin iemand *f* 1.— geleend heeft en 10 dagen later *f* 1.25 terugbetaalt, dan kan men niet zeggen dat de rentevoet per jaar $25\% \times \frac{360}{10} = 900\%$ zou bedragen! Dit zou tot absurditeiten voeren en dit is dan ook niet de redeneering die wordt toegepast. De wijze van geld leenen is aldus, dat de leener verklaart binnen 6 of 10 dagen, of hoogstens een maand terug te zullen betalen. Natuurlijk wordt het vaak heel wat langer dan die periode, maar de rente blijft constant. Trouwens, wanneer iemand geld voor langer dan een maand ter leen zou willen vragen, zou hij heel slechte kansen maken : niemand zou gelooven dat hij in ernst van plan was het ooit terug te betalen.

Al zal men soms van hooger rente vernemen, gewoonte is wel dat voor een gulden een kwartje extra wordt terugbetaald. Gelet op de betrekkelijke schaarschte van het geld en het risico dat de geldgever loopt (een dergelijke transactie zal dan ook alleen tusschen kennissen plaats vinden) moet men erkennen dat, waar de factor tijd die anders zoo'n funesten invloed heeft op dergelijke schuldverhoudingen, niet van belang is, de geldrente niet bijzonder hoog is te noemen.

Ook bij padileeningen had men een bepaalden vorm voor de terugbetaling, hoewel die thans gunstiger geworden is voor den schuldenaar. Hierbij zij opgemerkt dat, voor zoover deze leeningen zaadpadi betreffen, het prijsverschil van padi voor en na den oogst in aanmerking genomen moet worden. Leende men zaad, dan was (en is soms nog) de helft van de opbrengst voor dengene die uitleent. Later werd deze eisch vaak milder : voor één sokal (gevlochten zak) zaad moest men twee teruggeven, benevens een tros pinangnoten en een staaf tabak, [1]) althans dit was in Kodi gebruikelijk. Omgerekend in padiwaarde, kan men zoo de rente voor 1 sokal padi op ongeveer 7 sokal stellen, waarin dan echter het zoo even genoemde prijsverschil (voor en na den oogst) niet in rekening is gebracht. Bij grootere hoeveelheden mocht de toegift kleiner worden. Thans is in het algemeen die heele toegift verdwenen of althans verminderd, hoewel het oude stelsel (deelen van de opbrengst) ook nog wel eens schijnt voor te komen.

[1]) De tabak wordt geperst in staven van $1^1/_2$ m of langer, ongeveer 3 cm dik, door ze strak met touw te omwikkelen. Vele jaren lang kan de tabak zoo bewaard blijven, die met zijn ouderdom in prijs toeneemt.

Wordt rijst geleend om te eten, dan zal men die soms zonder rentebeding afstaan of anders tegen dubbele terugbetaling. Of dit verschil in rente geheel is terug te voeren op de beteekenis van de „vruchtbaar makende werking van het kapitaal" in het eene geval, schijnt echter de vraag. Zaadpadi n.l. wordt alleen geleend in uiterst schrale tijden, want anders heeft de boer zelf nog wel zaad bewaard. Bij zulk een schaarschte zal hij niet licht padi gaan leenen om te eten : het zou als een luxe beschouwd worden, waar het immers de gewoonte is om in zulke omstandigheden wilde oebi te zoeken of dergelijke gewassen. Wordt dus padi voor voedingsdoeleinden geleend, dan kan men i.h.a. veilig aannemen dat er nog een betrekkelijke overvloed is.

Wanneer gesproken wordt door den Soembanees van „leenen", beteekent dit echter niet zelden „koopen". Heeft men een karbouw noodig, dan „leent" men dien — vaak uiteraard weer bij zustersman, maar dit is overigens geen absolute regel — waarbij partijen gewoonlijk dadelijk bepalen op welken dag de contraprestatie zal worden geleverd. De waarde van het een en ander ontloopt elkaar daarbij meestal niet veel. Steeds weer treft het echter dat bij al deze transacties een zekere onbestemdheid te constateeren valt, want dat van de afspraak op eenigerlei wijze wordt afgeweken, zou men geen uitzondering durven noemen. Vooral indien er geregeld goederen over en weer geruild worden, merkt men die vloeiende verhoudingen duidelijk op, zoodat het voor een buitenstaander eigenlijk niet vast te stellen is hoe de schuldverhouding tusschen twee personen op een bepaald oogenblik is. Ongetwijfeld gevoelen partijen dan ook bij al deze handelingen sterk het element van geven en teruggeven van geschenken, maar dit neemt niet weg dat zij zelf zeer wel weten wie van hen beiden nog iets te vorderen heeft. Scherper omlijnde overeenkomsten zijn die welke in bijzijn van getuigen worden gesloten en bekrachtigd worden met een gemeenschappelijken maaltijd. De koop is dan beklonken en partijen zullen zich er aan hebben te houden.

Nog zij opgemerkt, dat de positie van hem die komt om te koopen of te verkoopen, heel wat zwakker is, dan die van de andere partij, vooral indien er geen of practisch geen relatie tusschen hen bestaat.

Degene immers die het initiatief tot een bepaalde transactie neemt, geeft zoodoende te kennen dat hij iets noodig heeft, zoodat hij de volle verantwoordelijkheid draagt en niet zelden extra betalen moet. Daar er geen „markt" bestaat in het onderling ruilverkeer (be-

halve in groote lijnen op de paranggana hoewel, naar gebleken is, ook daar nog geen werkelijk nivelleerende prijsvorming plaats heeft), is er niet op een bepaald oogenblik een overheerschen van „vraag" of van „aanbod", doch is in elk individueel geval degene die *komt*, hetzij om te verkoopen hetzij om te koopen, daar hij het initiatief neemt, reeds in het nadeel. Vraagt men bv. naar den prijs van een karbouw, dan zal de aangesprokene, indien hij persoonlijk niets met het dier te maken heeft en hij nauwkeurig wil antwoorden, eerst informeeren onder welke omstandigheden de transactie zou moeten plaats vinden: zou het dier ten verkoop aangeboden worden, dan is de prijs een heel andere dan wanneer een liefhebber zich zou komen melden, is de houding van den eigenaar ook een andere [1]).

Waar dus de begrippen „geven", „uitleenen" en „verkoopen" eigenlijk niet scherp gescheiden zijn [2]), zou men kunnen stellen, dat het begrip „rente" zijn intrede doet, zoodra de ontvangende partij iets gekregen heeft, dat een bepaalde zeldzaamheidswaarde heeft, waarbij dan de rente, in grove lijnen door de gewoonte aangegeven, voornamelijk door de gevende partij wordt bepaald, waarbij de andere niet veel anders kan doen, dan zich naar diens wensch schikken. Dat de voorwaarden voor familieleden gunstiger zijn dan voor anderen, dat voorts die voorwaarden zeer uiteen zullen loopen, is begrijpelijk.

Het zou te ver voeren indien behalve deze noodzakelijkerwijze zeer onvolledige opsomming van eenige handelingen, waarbij het economische element van groot belang is, verder werd ingegaan op bepaalde magische handelingen, waarbij het economische element eveneens een zekere rol speelt. Behandeld zouden moeten worden de verschillende wijzen van offeren, de maaltijden van al-

[1]) Treffend is het voorbeeld dat ik eens bij een terechtzitting meemaakte: een verguld zilveren oorsieraad was voor goud verkocht, de rechtbank concludeerde, mede op grond van het feit dat de koopers *zelf waren komen vragen* of er ook zoo'n sieraad te koop was en partijen *den koop met een maaltijd bezegeld hadden*, dat de verkoopers onschuldig waren: die hadden immers dat voorwerp niet aangeboden !

[2]) Bv. zullen, indien iemand overlijdt, familieleden en vrienden o.a. kains brengen om het lijk in te wikkelen. De oudste zoon behoort die later op een of andere manier te vergoeden. Maar als het blijkt dat hij daar moeilijk toe in staat is, dan zal de gever er niet op terug komen en dat weefsel inderdaad als gift beschouwen. Komen de nabestaanden echter iets *vragen* (bv. een varken voor het begrafenismaal), dan blijft dat een schuld.

lerlei aard, de merkwaardige potlatch-gebruiken [1]) die hier vooral het karakter dragen van vernietiging van waarden, aangezien de strijdende partijen een wedstrijd houden wie de meeste dieren zal kunnen slachten, en veel meer wat te ver buiten het bestek van dit artikel zou vallen.

Nu getracht is een indruk te geven in welke verhouding ongeveer bij de hier genoemde wijzen van ruilverkeer geld en goederen tot elkaar staan, moge worden besloten met een kort overzicht van de veranderingen die mede het geld in deze maatschappij heeft teweeggebracht. Dat ook dit overzicht zal lijden aan dezelfde gebreken als in het begin reeds werden vermeld, behoeft nauwelijks betoogd te worden : ook hier ontbreken goede gegevens en thans met name het historisch materiaal.

V. Veranderingen in de maatschappij.

Het is wellicht interessant om hier een klein gedeelte te laten volgen van de Memorie van Overgave van den heer A. Couvreur, die in 1914 als aftredend Controleur van de afdeeling Soemba het volgende over ons onderwerp schreef :

Muntwezen: Algemeene toestand.

> Klein zilver- en kopergeld was eenige jaren geleden op Soemba zoo goed als onbekend; de Soembanees, slechts ruilhandel drijvend, had toen aan geld geen behoefte en ook de handelaren deden uit welbegrepen eigenbelang geen moeite om pasmunt ingevoerd te krijgen. Bepaalde maatregelen tot het gangbaar maken van onze munt werden niet genomen, doch door het invoeren van de belasting in 1911 geschiedde dit al vanzelf. Vooral in het Westen van het eiland ging door het gebrek aan en de onbekendheid van ons betaalmiddel de belastinginning in dat jaar met zeer vele moeilijkheden gepaard. Niet dat de bevolking onwillig was te betalen, maar men had er het geld niet voor. Wat dit zeggen wil kan het navolgend citaat uit het jaarverslag van den Gezaghebber J. J. Barendse (Noord-West-Soemba) over het jaar 1911 het duidelijkst schetsen: „Alles moest als betaalmiddel aangenomen worden: padi, rijst, djagoeng, karbouwen, geiten, schapen, varkens,

[1]) Men vergelijke het reeds vaker genoemde opstel van Mr. Van Ossenbruggen p. 23. en de daar vermelde literatuur.

kippen, eieren, stangen tabak, pinang, vogelnestjes, verfhout werden aangebracht, moesten getaxeerd worden, geboekt .... en later weder verzilverd worden".

„Ontelbare malen gebeurde het, dat een belastingbetaler zijn belasting betaalde, b.v. met een zakje padi, een geitje, een kip, wat eieren en een kwartje. En toen was West-Soemba nog niet gesplitst." In 1912 was reeds heel wat verbetering in den toestand gekomen en tegenwoordig komt betaling in natura ook in West-Soemba niet meer voor. Papiergeld is den Soembanees absoluut onbekend en wordt door hem niet in betaling aangenomen, hij kan immers niet lezen welk bedrag het papier vertegenwoordigt en waagt zich er dus niet aan. De meest gewilde munt blijkt de rijksdaalder te zijn, die in grooten getale in omloop is; de andere zilveren en koperen pasmunt komen ook meer en meer in omloop. Vreemde munten, behalve Engelsche poundstukken, treft men niet aan, terwijl ook ons goudgeld zoo goed als niet voorkomt. [1])

Uit dit citaat blijkt duidelijk, dat het geldverkeer in West-Soemba pas 30 jaren oud is. In Oost-Soemba, waar Controleur Roos van heeft medegedeeld hoe daar het geld door den paardenhandel eenigszins was doorgedrongen, trof men eveneens oorspronkelijk slechts rijksdaalders aan [2]), wier beteekenis thans in West-Soemba veel geringer is geworden en vrijwel gelijk is komen te staan aan die van het papiergeld (resp. $4^1/_2\%$ en 5% der belastingontvangsten in 1940).

Men vraagt zich af op welke wijze in enkele jaren tijds (van 1911 - 1914) het kleingeld zoo spoedig in West-Soemba is verspreid geraakt, want de invoering der belasting schiep weliswaar geldbehoefte, doch dat de vervulling daarvan „als vanzelf" geschied is, wordt daarmee niet verklaard. Ook thans eischt de voorziening in de behoefte aan kleingeld nog voortdurend eenige aandacht.

De belasting, die de behoefte aan geld in deze streken heeft veroorzaakt, heeft daarmee een belangrijk nieuw element aan het leven toegevoegd: het verkeer met personen van de uitheemsche economische sfeer. Want om de belastingpenningen te ver-

[1]) Gepubliceerd met welwillende toestemming van den Resident van Timor en Onderhoorigheden, Mr. F. J. Nieboer.

[2]) Roos op. cit. p. 28, wiens mededeeling de 60-er jaren betreft.

werven moest de Soembanees in contact treden met de handelaars. Daar bovendien de belasting hoofdelijk wordt opgelegd, heeft dit een versterking van het individualisme teweeggebracht. De invloed die hiervan op de bevolking is uitgegaan, blijkt echter lang niet overal even sterk te zijn geweest: waar geen basis aanwezig was in de geaardheid van de bevolking zelve, waarop de nieuwe elementen zich ontwikkelen konden, is de toestand betrekkelijk weinig veranderd. In het Oosten heeft dan ook bijna geen verkeer plaats met de handelaars voor een groote groep personen: hun belasting wordt voor hen betaald door anderen, hun heeren, hun verwanten. Daarbij blijkt ook, dat de individueele heffing slechts nominaal is, daar de „Oemboe" [1]) de zijn dienstbaren opgelegde belasting als door hem zelf te betalen beschouwt.

In de Westelijke landschappen echter, met hun andere economische en sociale structuur (meer landbouw, minder groote veebezitters, geringer aantal dienstbaren), leidde het gedwongen contact met den opkooper tot een min of meer geregeld bezoek aan de toko, ook om te koopen, zooals gewoonlijk in de eerste plaats katoenen stoffen en kleedingstukken die de oude boomschorslappen en handgeweven doeken van eigen gesponnen garen voor een groot deel al verdrongen hebben, verder tabak [2]), kapmessen, garen voor het weven van doeken etc. Zoodoende ontstaat een zekere gewenning aan het gebruik van geld, zoodat voor kleine waarden de cent eenheid wordt en het geld zoo ook in onderling handelsverkeer ruilmiddel wordt. I.h.a. krijgt men den indruk dat het rekenen met geld weinig moeilijkheden oplevert. Op de pasars gaat het trouwens altijd om cents-waarden en in andere gevallen werkt men gewoonlijk met ronde bedragen. Verscheidene jongeren hebben trouwens al eenig onderwijs genoten, waardoor zij tevens geleerd hebben zich in de taal van den handel, het Maleisch, uit te drukken.

Het spreekt haast vanzelf dat de hier aangeduide tegenstelling tusschen het Oostelijk en Westelijk deel van West-Soemba niet absoluut mag worden opgevat.

[1]) Aanspreektitel voor een maramba, een adellijk man.

[2]) Tabak uit de toko prefereert men boven het eigen product. Het is geen zeldzaamheid dat de bewoners van één huis (bv. ongeveer 10 personen, groot en klein) per maand voor eenige guldens tabak koopen, als ze tenminste het eenigszins zich kunnen veroorloven.

Reeds is uiteengezet dat het goederenverkeer ongetwijfeld ook in het Westen veel belangrijker is dan dat van geld: voor grootere waarden blijft de karbouw de rekeneenheid, zoodat men de waarde van een gouden sieraad of een paard bv. uitdrukt in karbouwen [1]).

Ook in het Westen zijn er afgelegen streken waar de bevolking zelden een pasar bezoekt en liever een stuk goed ontvangt dan geld, zoodat bv. een goeroe, die daar woont, voor een deel van zijn salaris tokogoed zal koopen om dat als ruilmiddel te gebruiken [2]). In zulke streken is dan ook van individueel handelsverkeer met den tokohouder geen sprake. Maar dat in algemeenen zin verschillen bestaan met de Oostelijke landschappen staat vast en wordt trouwens ook bewezen door het groot aantal pasars dat de laatste 20 jaar in Kodi, Waidjewa en Laoera ontstaan is [3]).

De vraag naar de verhouding van geld- tot goederenverkeer is uit den aard der zaak hiermee niet opgelost; deze verhouding kan trouwens niet constant zijn, daar de geldhoeveelheid nauw samenhangt met den uitvoer van vee, het al of niet slagen van den oogst en de daarvoor te bedingen prijzen. Toen bv. in 1931 de algemeene crisis het prijspeil sterk drukte, bleek dat velen hun belasting met padi, kippen, sieraden etc. wilden komen betalen [4]). Bij hooge prijzen is er vanzelfsprekend meer geld in omloop, doch het schijnt de vraag of de goederencirculatie dan evenredig minder zou zijn. Integendeel, men mag verwachten dat die evenzeer zal toenemen, daar immers de geldbehoefte zich beperkt tot wat noodig is voor belasting, kleeding en enkele andere, geringe behoeften. Bij hooge prijzen van producten zal aan de geldbehoefte eerder voldaan zijn, zoodat voor onderlingen ruil meer overblijft. Want verkoopen ter verkrijging van geld als zoodanig zonder bepaald doel, komt practisch niet voor.

[1]) Interessant is dat het begrip karbouw hierbij dus geabstraheerd wordt en men kan zeggen dat bij deze waardebepalingen wordt uitgegaan van een „normalen karbouw"; deze wordt altijd verondersteld een klein dier te zijn, dat in geld omgerekend omstreeks op ƒ 5.— zou zijn te stellen.

[2]) Elders echter zullen de goeroes vaak een klein centrum vormen van geldverkeer, zoodat hun salaris hun zooveel mogelijk in kleingeld wordt uitbetaald.

[3]) Lamboja en Wanokaka, evenals Kodi „pasarlandschappen", concentreeren zich voornamelijk op Waikaboebak.

[4]) Bestuursmemorie van den Gezaghebber F.J. Groeneveld, p. 29.

Sparen in geld is dan ook niet gebruikelijk: welvaart wordt vooral door het aantal karbouwen uitgedrukt [1]), terwijl eveneens het bezit van gouden sieraden, ivoren armbanden en de zeggenschap over een aantal dienstbaren daarop duiden.

Indien men de vraag stelt welken invloed het geldgebruik op de Soembaneesche bevolking heeft gehad en nog steeds uitoefent, dan zal het antwoord moeten zijn, dat de invoering van het geld niet al te groote veranderingen heeft veroorzaakt. Men dient echter scherp te onderscheiden den invloed van het geld als zoodanig en dien van tegelijkertijd optredende wel of niet daarmee samenhangende nieuwe elementen in de maatschappij: de daadwerkelijke vestiging van het Nederlandsch bestuur met zijn nieuwe begrippen omtrent recht en rechtspraak, de belastingheffing, de wegenaanleg, de grootere publieke veiligheid, de vestiging van van handelaars, de komst van Zending en onderwijs, later van Missie, de verandering in de positie der slaven enz., wat alles uiteraard niet nagelaten heeft grooten invloed uit te oefenen. De invoering van geld als zoodanig heeft geen „revolutionizing effect" [2]) gehad, behalve dan dit zeer belangrijke resultaat, dat het den kleinhandel gestimuleerd heeft, doordat het een rekeneenheid bracht voor geringe waarden en de beteekenis van kleine overschotten, op de pasars te verruilen of te verkoopen, aan de bevolking a.h.w. bewust heeft gemaakt. Of op deze wijze de positie der vrouw nog een verandering heeft ondergaan, valt nu nog niet te constateeren. De vrouw wordt als onmondig beschouwd, wat overigens niet wegneemt, dat haar invloed achter de schermen aanzienlijk kan zijn. Thans echter komt ook zij ter markt en drijft zelfstandig handel. Het zou interessant zijn te weten of dit haar positie in algemeenen zin zal kunnen wijzigen.

[1]) Dit is geen op zich zelf staand verschijnsel: omtrent de Oostelijke stammen van Zuid-Afrika schrijft Schapera (op. cit. p. 174 — 175):
„Once the Natvie had his huts, his utensils and so on, the only form in which he could accumulate wealth was cattle. The wealth of a household consisted in its herd of cattle; and to a certain extend, indeed, cattle may be regarded as a standard of value in native life".
Voorts Eiseler (op. cit.p. 415):
„Among these Banta the possession of cattle is the distinguishing mark of wealth, and it would be quite proper to speak of cattle-money in their case".

[2]) Prof. Dr. R. Thurnwald vestigt in een artikel in „Africa" (1931) de aandacht van zendelingen op de verschillende gebieden waarop zij nuttig onderzoekingswerk kunnen verrichten; zeer belangrijk acht hij het om de wijzigingen in de economische activiteit van een bepaald volk na te gaan, waarbij hij groote beteekenis toekent aan de invoering van het geld. (Missionary's concern in sociology, p. 418 — 433).

Als belangrijk nadeel van de invoering van het geld moet vermeld worden, dat hiermee het hazardspel, met al den aankleve van dien, zijn intrede heeft gedaan, vooral natuurlijk daar waar veel geldverkeer is. Maar voor het overige kan men zeggen dat het geld geen groote rol speelt in het leven van den Soembanees, daar hij het a.h.w. zakelijk opvat. Een bepaalde magische beteekenis heeft het slechts in zooverre voor hem, dat hij het geld, als metaal, min of meer heeft ingedeeld bij de „mannelijke" geschenken, doch diepere beteekenis wordt er, voor zoover mij bekend, niet aan gehecht [1]).

Daarbij komt dat de andere belangrijke gebeurtenissen die zoo even genoemd werden, evenmin abrupte wijzigingen hebben teweeggebracht tot nu toe, al is er in de laatste 30 jaar ook heel veel veranderd. Maar van zeer groot belang is, dat alle wijzigingen tamelijk geleidelijk zijn gegaan, dat de veranderingen al naar gelang van het verschillend karakter der landschappen al of niet zijn opgenomen in de maatschappij, en vooral, dat het oude adatverband niet verbroken is, al wordt het door sommige jongeren minder sterk gevoeld. Zoo zou men zich moeten verbazen eenerzijds over de betrekkelijke gemakkelijkheid waarmee zooveel nieuwigheden zijn geaccepteerd en anderzijds over de kracht van het oude verband, dat nog zoo sterk blijkt te zijn. Van groote beteekenis hierbij is ongetwijfeld, dat op Soemba geen ondernemingen werken die in andere streken op adatgemeenschappen zoo'n storenden invloed hebben gehad, daar de arbeiders zich in de oude sfeer niet meer thuis voelden. West-Soemba schijnt op weg zich vrij gemakkelijk aan te passen zonder eigen aard te verliezen [2]), al is dit proces nog lang niet afgeloopen, zoodat men zal moeten afwachten hoe de ontwikkeling zal worden, indien het Christendom meer algemeen zou worden aanvaard. Dat dus de relatief minder belangrijke moeilijkheid van geldgebruik zonder groote bezwaren kon worden overwonnen, is begrijpelijk: ook hierbij heeft elke streek het geld aanvaard voor zoover het met *haar* behoeften overeenkwam.

Waikaboebak, April 1941.

[1]) Wel zal men soms een gouden muntstukje kunnen aantreffen in een merapoeschat, docht dergelijke munten kan men geen geld noemen. In de Oostelijke landschappen ziet men soms guldens als versierselen van vrouwenkleeding.

[2]) Belangwekkend zijn ter vergelijking de mededeelingen van Dr. J. van Baal omtrent de bevolking van Zuid-Nieuw-Guinea, waar omstreeks terzelfder tijd vestiging van het Nederlandsch bestuur plaats had, belasting werd ingevoerd etc. Het aanpassingsvermogen van deze bevolking blijkt minder groot te zijn. (De bevolking van Zuid-Nieuw-Guinea onder Nederlandsch bestuur: 36 jaren, Tijds. Bat. Gen. 1939 dl. 3, pp. 339, 369 — 372, 378 — 279).

HET GAPI-MEMORANDUM

DOOR Mr. W. F. PRINS

Het op verzoek van den Heer Wirjopranoto in de handelingen van de volksraad [1]) opgenomen ,,Memorandum nopens de staatkundige constructie van Indonesia, vastgesteld door de Gapi in haar pleno-zitting te Djakarta op 31 Januari 1941'', waarin deze organisatie haar desiderata omtrent de staatkundige ontwikkeling van Nederlands-Indië heeft neergelegd, zal ongetwijfeld in de komende maanden herhaaldelijk het onderwerp vormen van politieke gedachtenwisseling. Er is echter ook reden om, zonder in politieke beschouwingen te treden, een ogenblik stil te staan bij de staatsrechtelijke vormen, waarin de Gapi haar staatkundige doeleinden hoopt te verwezenlijken. Dat zij daarbij in de eerste plaats haar aandacht richt op ,,bouw en samenstelling van het (toekomstige) parlement'', is begrijpelijk. ,,Indonesia-berparlement'' is de leuze, waaronder de Gapi haar politieke actie voert, maar zolang men niet weet hoe dat parlement er uit zal zien, zeggen die woorden niets en dus zal het memorandum daaraan inhoud moeten geven.

Een staatsrechtelijke beschouwing mag echter allereerst aandacht wijden aan twee andere punten, de verhouding tussen Indië en Nederland en de positie der Indische regering, die in het memorandum op de tweede plaats komen onder het hoofd ,,encadrering van het Indonesia-berparlement''.

Wat het eerste punt betreft vindt men alleen vermeld, dat Indonesia en Nederland tezamen een statenbond zullen vormen. Is dat voldoende? De figuur van de statenbond is weinig scherp

[1]) Handelingen 1941—1942, bl. 314.

omlijnd, maar dit staat wel vast, dat zij niet wordt gekenmerkt door duurzaamheid. De statenbonden die de geschiedenis heeft gekend, zijn òf uitgegroeid tot bondsstaten, zoals de Duitse Bond, het Zwitserse eedgenootschap en de Verenigde Staten van Noord-Amerika, òf, omgekeerd, uitéengevallen. Tenzij men het Britse gemenebest van volken, dat echter zeer bijzondere trekken vertoont, als een statenbond zou willen aanmerken, is dan ook in de wereld van heden geen enkel specimen van deze figuur aan te wijzen. Met deze ervaring voor ogen mag men aan hen, die de vorming van een statenbond als doel van hun staatkundig streven aankondigen — en zulks naar men mag aannemen niet als voorstadium voor een allengs te vormen bondsstaat —, de vraag stellen, met welke middelen zij de beoogde federatie bijéén denken te houden. Op die vraag geeft het memorandum geen antwoord. Men zou zich als bindmiddel kunnen denken een aan alle leden van de bond gemeen staatshoofd, maar het memorandum laat zich daarover niet uit en, zoals bekend, wenst de Gapi zich voorshands over dit punt niet uit te spreken. Op gemeenschappelijke behandeling van de betrekkingen tot andere mogendheden en van de defensie is alleen gerekend voor de geprojecteerde overgangsperiode van vijf jaar, zodat ook deze aangelegenheden blijkbaar bestemd zijn om door de leden van de bond elk geheel naar eigen inzicht te worden geregeld.

Wat blijft er dan nog over voor de bond? Men zal wellicht wijzen op de vrijwillige samenwerking die het Britse gemenebest te zien geeft, maar daar kent men althans één gemeenschappelijk staatshoofd en, voorzoveel de oudste dominions betreft, ook eenheid van taal en cultuur met het moederland. Waar deze laatste ontbreekt, zoals (ten dele) in Zuid-Afrika, staat de band met het moederland voortdurend bloot aan het gevaar van verbroken te te worden en over Eire behoef ik hier niets te zeggen. Indonesia-berparlement is zeker niet gedacht als een land, waarin de Nederlandse groep overwegende invloed zal uitoefenen, maar men mag zich dan ook afvragen of de statenbond, waarvan het memorandum spreekt, nog anders dan in naam zal bestaan.

Indonesia zal een staat zijn met een staatshoofd. Nu de Gapi zich niet wenst uit te spreken over de vraag, hoe dit staatshoofd zal worden aangewezen, — een punt dat, wanneer men over de staatkundige constructie wil spreken, op de duur toch bepaald

niet in het onzekere mag blijven — moet men wel aannemen, dat zijn functie niet gedacht is als een van grote betekenis.

Het memorandum vermeldt, dat het staatshoofd onschendbaar is en de ministers verantwoordelijk, terwijl voorts naar de ,,geplooide, verlegen zegswijs" bij het staatshoofd de uitvoerende macht berust. De vraag, of men niet beter hadde gedaan dit ,,grote, valse woord" der grondwet te laten voor wat het is en voor Indië een andere formule had gezocht, blijve hier onbesproken; in ieder geval is het duidelijk, dat het Staatshoofd zijn bevoegdheden niet ongecontroleerd zal uitoefenen en dat dit ook zal gelden voor het hem voorbehouden recht van veto. Een dergelijk recht in de handen van een onafhankelijke regering zou voor Indië van grote betekenis kunnen zijn, indien het zou moeten dienen tot bescherming van de rechten der talrijke in dit land aanwezige minderheden, waaronder er zijn die nog in een zodanig primitief stadium van ontwikkeling verkeren, dat zij bij toekenning van de meest uitgebreide staatkundige rechten geen baat zullen vinden, als er niet een onafhankelijke en veelzijdig georiënteerde regering is, die over hun belangen waakt. Weet het parlement zich echter een zeker overwicht op de regering te verschaffen, dan verliest het vetorecht veel van zijn betekenis en die betekenis wordt nog minder wanneer het parlement — gelijk het memorandum stelt — ,,de hoogste wetgevende macht in den Staat" is en alle regelingen, het staatsbelang rakende, *vaststelt*. Indien deze laatste woorden de bedoeling juist weergeven, dan past de ministers op het gebied der wetgeving geen verantwoordelijkheid, doch slechts gehoorzaamheid. En wat het recht van veto dan nog zal kunnen betekenen, blijft voorshands een raadsel.

Overigens schijnt bij de opdracht aan het parlement tot vaststelling van *alle* regelingen die het staatsbelang raken, niet bedacht, dat ook de werkzaamheid van locale wetgevers het staatsbelang raakt en — wat erger is — evenmin profijt te zijn getrokken van de elders opgedane ervaring, dat de volksvertegenwoordiging meer en meer buiten machte geraakt om de wetgevende machine op gang te houden en dus tot delegatie moet overgaan. Men kan zich reeds enigszins voorstellen tot welke spitsvondige interpretaties een formule als de hier geciteerde aanleiding zal geven, wanneer het op een gegeven moment onmogelijk blijkt om aan de vaststelling van alle regelingen door het parlement te blijven vasthouden.

Naast zijn recht van veto heeft het staatshoofd nog de bevoegdheid tot benoeming en ontslag van de ministers, een bevoegdheid die hij zal uitoefenen *in overleg* met het parlement. Hoe moet men zich dit overleg voorstellen? En waartoe dient het? In het moederland is het, zoals bekend, gewoonte, dat de Koningin in geval van een kabinetscrisis de kamerpraeses hoort. De zin van dit „overleg" is duidelijk: De Koningin wint daarbij het oordeel in van twee mannen die uit hoofde van hun functie geacht moeten worden in het bijzonder vertrouwd te zijn met de in het parlement levende verlangens en stromingen, doch staatsrechtelijke betekenis hebben deze besprekingen niet. De zaak wordt echter geheel anders, indien men voor benoeming en ontslag van ministers een overleg met „het parlement" gaat voorschrijven. Het onschendbare staatshoofd zal een dergelijk overleg, waarbij (in het openbaar?) argumenten en tegen-argumenten gewisseld zullen moeten worden, alleen kunnen voeren bij monde van één van zijn ministers [1]), zodat bv. in het geval, dat door de kamer een bepaald ministerie tot aftreden zal worden genoopt, het overleg omtrent de samenstelling van het nieuw te vormen ministerie gevoerd zal moeten worden met één der leden van het ontslagen kabinet. Dat dit een zonderlinge figuur is, zal niemand ontkennen.

Naar Nederlands staatsrecht en Nederlandse staatspractijk leidt de theoretische complicatie, dat een minister die op het punt van aftreden staat, de verantwoordelijkheid moet aanvaarden voor het optreden van een nieuw kabinet, nimmer tot moeilijkheden, omdat de politieke verantwoordelijkheid van den aftredende zich metéén oplost in de verantwoordelijkheid van den benoemde voor zijn optreden. Eist men echter van den demissionnairen minister, dat hij bovendien de keuze van zijn opvolger in het parparlement verdedigt, dan kan daardoor de oplossing van crises slechts worden verstroefd. En nu spreek ik nog niet van het gevaar, dat bij de te voeren besprekingen de onschendbaarheid van het staatshoofd ernstig in het gedrang komt.

Waartoe is dit alles nodig? Wanneer het parlement een bepaalden minister wil of niet meer wil, behoeft het waarlijk niet

[1]) Deze conclusie zal naar ik vermoed ook onderschreven worden door Kamphuisen, die overigens — met Duguit — van mening is, dat bij benoeming en ontslag van ministers logisch geen contraseign kan worden geëist en hier dus blijkbaar eigenlijk geen verantwoordelijkheid van den contrasignerenden minister aanvaardt. (Koning en Minister, bl. 82). Anders Thorbecke, Hand. 2e kamer 1856 — 1857, bl. 189, 2e kolom.

ver te zoeken naar middelen om aan die wens uitdrukking te geven en in de talrijke gevallen, dat van een zulk een uitgesproken voorkeur geen sprake is, maakt men de zaak maar moeilijker indien men driehonderd mensen a.h.w. dwingt zich bij voorbaat over een bepaalden candidaat uit te spreken. Reeds thans hoort men vaak de klacht, dat bij de keuze van ministers de politieke richting der candidaten meer gewicht in de schaal legt dan hun geschiktheid voor de ministeriële functie en dit euvel zal er bij een verplicht voorafgaand overleg met de kamers zeker niet minder op worden. En hoe zal de positie zijn van een minister, die tegen de wens van een der kamers benoemd is? Dat geval kan zich in Nederland ook voordoen, maar daar vormt de kamer haar mening als regel eerst achteraf. En dat scheelt zóveel!

Tenslotte de samenstelling van het parlement, waaraan 8 van de 24 memorandumpunten gewijd zijn. Dit parlement zal uit twee kamers bestaan, waarvan de eerste honderd, de tweede tweehonderd leden telt. De gelijkenis met Nederland, waar men met de eerste kamer eigenlijk nooit goed raad heeft geweten [1]), behoeft nog niet te wijzen op gedachteloze nabootsing: voor Indië zijn ten gunste van een tweekamerstelsel zeker heel wat argumenten aan te voeren, die voor een meer homogene maatschappij als de Nederlandse niet gelden. Nu leert ons het memorandum, dat de tweede kamer rechtstreeks zal worden verkozen door het gehele volk volgens een stelsel van verkiezing, dat gebaseerd zal worden op de grondslag van evenredigheid en tevens regionaal zal zijn. De beoogde combinatie van het evenredigheids- met het regionale principe zal hierin kunnen bestaan, dat de zetels over de regionen worden verdeeld naar evenredigheid van de bevolking (dat wil dus zeggen: 2/3 van het aantal zetels voor Java!), terwijl verder per regioon een stelsel van evenredige vertegenwoordiging wordt toegepast, zodat ook regionale minderheden tot vertegenwoordiging kunnen komen.

[1]) Nu van verschillende zijden wederom gewezen wordt op de noodzakelijkheid om Indië in het moederland tot vertegenwoordiging te brengen, zij hier de aandacht gevestigd op het weinig bekende artikel van Mr. J. B. Kan „Ons Hoogerhuis" (De Gids 1910 — III — 201), waarin gepleit wordt voor een eerste kamer, samengesteld uit hen, die bepaalde hoge ambten hebben bekleed. Een aldus samengestelde senaat laat zich door opname op ruime schaal van gewezen Indische (en West-Indische) waardigheidsbeklederS gemakkelijk uitbouwen tot een college, dat los staat van de Nederlandse politiek en in koloniale zaken groot gezag zal hebben.

Aan een dergelijk stelsel zou voor Indië een zekere verdienste niet ontzegd kunnen worden, maar het zou tevens één van de redenen wegnemen die zouden pleiten vóór de instelling van een eerste kamer. Naar de tekst van het memorandum zal deze eerste kamer verkozen worden volgens een nader te regelen stelsel, dat waarborgen biedt voor een behoorlijke vertegenwoordiging van groeperingen en stromingen in de maatschappij. Men mag hopen, dat in een toekomstige grondwet voor Nederlands-Indië geen plaats zal zijn voor een dergelijke caoutchouc-formule, want de strijd omtrent hare uitwerking zal geen einde nemen. Ik zie dan nog af van de „stromingen", die toch hun natuurlijke vertolking moeten vinden in de tweede kamer, aan „groeperingen" alleen heeft Indië al allerminst gebrek. Voor regionale groepering schijnt, zoals ik reeds opmerkte, de eerste kamer niet in de eerste plaats aangewezen, maar men kan zich voorstellen, dat het hogerhuis tot taak zou hebben te waken voor de rechten der minderheden, die ook bij een regionaal kiesstelsel in de tweede kamer niet tot vertegenwoordiging kunnen komen. De Indonesische minderheden die in Indië een eigen „stamland" hebben, zoals Manadonezen en Ambonezen, zullen zich, bij een redelijke indeling der „regionen", ook in de tweede kamer kunnen doen gelden, doch voor de niet-Indonesische groepen, wier getalsterkte in genen dele correspondeert met haar betekenis in de Indische maatschappij, betekent een organisch samengestelde eerste kamer de enige mogelijkheid om haar inzichten in het parlement tot uiting te brengen. Maar zou voor een eerste kamer, waarin deze groepen werkelijk invloed van betekenis zouden kunnen uitoefenen, niet eerst recht gelden, dat zij, om met Thorbecke te spreken, waar zij niet gedwee volgt, slechts een aanleiding tot misnoegen en tweespalt zal zijn? Meer ingang zou wellicht de gedachte vinden om de eerste kamer aldus samen te stellen, dat Java en de Buitengewesten elkaar daar in evenwicht houden. Indien iets dergelijks in de bedoeling ligt, had het echter wel duidelijker gezegd mogen zijn. Het ware niet billijk van een memorandum te verlangen, dat het meer geeft dan enkele hoofdlijnen, maar het gaat evenmin aan om een zaak als deze af te doen met een formule, waaraan ieder de zin kan hechten, die hem het best past.

Het kiesrecht voor de tweede kamer zal in principe toekomen aan iedere staatsburger, d.w.z. in het algemeen aan iedereen die

thans Nederlands onderdaan is. De woorden „in principe" zijn blijkbaar bedoeld om uitzonderingen voor bedelaars, landlopers, drankzuchtigen e.d., zoals ook de grondwet die kent, mogelijk te maken, want op een andere plaats wordt het nog eens uitdrukkelijk gezegd: „Het kiesrecht is algemeen en rechtstreeks".

Indië zal dus over vijf jaar (de geprojecteerde overgangsperiode) in dit opzicht het stelsel kennen, dat in Nederland geldt sedert 1917. Welke redenen heeft men voor deze uniformiteit? De veel geciteerde memorie van toelichting, waarin Cort van der Linden het voorstel tot invoering van algemeen kiesrecht aanbeveelt, constateert, dat men de fictie, als zouden slechts de tot oordelen bevoegden tot de uitoefening van het kiesrecht worden opgeroepen, allengs heeft moeten prijsgeven. Waarom gaat men dan niet een schrede achterwaarts in plaats van vooruit? Omdat „de individualiteit der kiezers is ondergegaan in de massa". Wat van den kiezer tegenwoordig wordt verlangd, is niet bekwaamheid tot oordelen over tal van vragen van Staatsbeleid, maar alleen een zodanige belangstelling in de publieke zaak, dat hij zich rekenschap geeft met de beginselen van welke politieke partij hij zich het best kan verenigen". Daargelaten nu de betekenis van de tamelijk duistere woorden „de individualiteit der kiezers is ondergegaan in de massa", gaat deze toelichting kennelijk uit van het gegeven, dat de bevolking van Nederland een zodanig peil van ontwikkeling heeft bereikt, dat bij nagenoeg allen een zekere mate van politieke belangstelling en inzicht aanwezig is.

Kan van Indië hetzelfde worden gezegd? Het heeft er niet veel van. Van de overgrote meerderheid der Nederlandse onderdanen zou men hoogstens kunnen zeggen, dat hun individualiteit nog niet uit de massa is opgerezen. En welke mate van politiek inzicht veronderstelt men bij een bevolking die voor 91% uit analphabeten bestaat en wier gezichtskring in de meeste gevallen nauwelijks verder reikt dan de eigen dorpsgemeenschap? Het schijnt welhaast niet mogelijk om over dit plan te discussiëren. Over de vraag, hoe ver de grenzen van het kiesrecht moeten worden uitgezet, valt te praten, maar nu de Gapi in haar ijver voor een volksvertegenwoordiging op ruime schaal zo ver gaat, dat zij zelfs geen oog toont voor de volslagen dwaasheid, om deze bevolking, die ten dele nog nauwelijks het stenen tijdperk te boven is, op te roepen tot verkiezing van de leden van een centraal vertegenwoordigend lichaam, mag zij zelfs niet verwachten, dat men in

dit onderdeel van haar voorstellen meer zal zien dan een klakkeloze copie van westerse voorbeelden. Er is nog altijd reden om het woord van Van der Capellen te herhalen, dat hetgeen op een afstand van meer dan 3000 mijlen, in sommige zaken, voor liberaal gehouden wordt, in de toepassing hier ter plaatse hoogst illiberaal zoude worden.

Wie niet tehuis is in de Indische verhoudingen, zal onder de middelen, welke worden voorgedragen om binnen vijf jaar tot een ,,Indonesia-berparlement'' te komen, er enkele aantreffen, die op zichzelf met dit doel geen enkel verband vertonen, zoals de benoeming van een Indonesische onder-directeur voor elk departement, c.q. versterking van het Indonesisch element in de departementsleidingen en de benoeming van ,,meerdere'' Indonesische leden van den raad van Indië. Uit deze desiderata spreekt een gevoel van achterstelling, dat naar men moet vrezen hoger zit dan de wens naar staatsrechtelijke hervormingen en aan een rustige gedachtenwisseling over de voor Indië passende vormen niet ten goede kan komen. Misschien zou iemand, die het goede met dit land voorheeft, er op willen wijzen, dat een kunstmatige versnelling van het natuurlijke en in volle gang zijnde proces der indianisatie van de hogere rangen bij de beperktheid der middelen en de omvang der problemen, die ons te wachten staan, een gewaagd experiment is, maar men mag betwijfelen, of voor de samenstellers van het memorandum, die de regering zo machtig rekenen, dat zij niet alleen in staat zal zijn de staatkundige opbouw, doch ook ,,de sociaal-economische constellatie der samenleving'' binnen vijf jaar ,,op democratischen grondslag te schoeien'', problemen als waarop ik hier doel, wel bestaan.

MEMORANDUM NOPENS DE STAATKUNDIGE CONSTRUCTIE VAN INDONESIA.

Vastgesteld door de GAPI in haar pleno-zitting te Djakarta op 31 Januari 1941.

A. Bouw en samenstelling van het Parlement.

1. Het door GAPI geprojecteerde Parlement bestaat uit twee Kamers, respectievelijk Eerste en Tweede Kamer.
2. Het lidmaatschap van het Parlement komt toe aan den Staatsburger (mannelijk en vrouwelijk).
3. Alle leden worden verkozen:
   a. die van de Eerste Kamer volgens een nader te regelen stelsel, dat waarborgen biedt voor een behoorlijke vertegenwoordiging van groepeeringen en stroomingen in de maatschappij;
   b. die van de Tweede Kamer door het Volk (Staatsburger).
4. Het staatsburgerschap omvat in principe het tegenwoordige Nederlandsch-onderdaanschap.
5. De verkiezing van de leden van de Tweede Kamer geschiedt op den grondslag van evenredigheid en is bovendien regionaal.
6. Het kiesrecht is algemeen en rechtstreeksch.
7. Het kiesrecht komt in principe aan ieder staatsburger toe.
8. Het aantal leden van de Eerste en Tweede Kamer bedraagt tenminste resp. 100 en 200.
9. Het Parlement is de hoogste wetgevende macht in den Staat.
10. Het Parlement stelt alle regelingen vast het staatsbelang rakende.

B. Encadreering van het „Indonesia-berparlement".

1. Indonesia is een Staat met een Staatshoofd.
2. Het Staatshoofd heeft het recht van veto en is onschendbaar.
3. De Ministers zijn verantwoordelijk.
4. De uitvoerende macht berust bij het Staatshoofd.
5. Het Staatshoofd benoemt en ontslaat de Ministers in overleg met het Parlement.
6. Het Staatshoofd wordt bijgestaan door een Advies-College (Raad van State), waarvan de leden worden benoemd en ontslagen door het Staatshoofd.
7. Indonesia en Nederland vormen te zamen een Statenbond.

C. Middelen ter bereiking van „Indonesia-berparlement".

1. Er moeten staatkundige hervormingen — in den zin van staatkundigen opbouw — tot stand worden gebracht.
2. De eerste stappen door het Opperbestuur c.q. de Indische Regeering te nemen:
   a. benoeming van een Indonesischen Luitenant-Gouverneur-Generaal;
   b. benoeming van een Indonesischen onder-Directeur voor elk Departement c.q. versterking van het Indonesisch element in de leiding van de Departementen;
   c. benoeming van meerdere Indonesische leden van den Raad van Indië;

d. instelling — naast den Volksraad — van een Volkskamer;
e. het houden van verkiezingen voor de leden van de Volkskamer volgens het algemeen, rechtstreeksch kiesrecht met een evenredig en regionaal stelsel;
f. het toekennen van het actief- en passief kiesrecht voor de Volkskamer aan den Nederlandsch-onderdaan (mannelijk en vrouwelijk);
g. het aanwijzen van kiesmannen (kiesvrouwen) voor de analphabeten.

3. Volksraad en Volkskamer vormen tezamen de Volksvertegenwoordiging.
4. Regeering en Volksvertegenwoordiging vormen tezamen het „Self-Government".
5. Het Self-Government regelt het Landsbelang (Begrooting, enz.).
6. Het Opperbestuur en het Self-Government stellen gezamenlijk vast:
   a. de Constitutie van den Staat met dien verstande, dat niet alleen staatkundige opbouw, maar ook de sociaal-economische constellatie der samenleving op democratischen grondslag behoort te worden geschoeid;
   b. de rechtsbetrekkingen met een derde mogendheid;
   c. de regelingen betreffende de defensie.
7. De staatkundige opbouw ware te effectueeren binnen den tijd van vijf jaren, desnoods met gebruikmaking van het Staatsnoodrecht.

Het Secretariaat der GAPI,
ABIKOESNO TJOKROSOEJOSO
SOEKARDJO WIRJOPRANOTO
Drs. A. K. GANI.

DE INDISCHE UITGEVERS EN DE JAVAANSE LETTERKUNDE

DOOR Dr. Th. PIGEAUD [1])

Tot de zaken, waarin deze landen, niet alleen Nederlands Oost-Indië, maar ook, naar ik meen opgemerkt te hebben, de aangrenzende Aziatische gebieden, Voor-Indië en Achter-Indië, nog ten achter staan bij de cultuurlanden van Europa en Amerika, behoren de uitgeverij en de boekhandel. Ofschoon er, in het verleden, wel pogingen zijn gedaan om hier verbetering in te brengen, is het peil van ontwikkeling van de Indisch-Nederlandse uitgeverij en boekhandel ook nu nog steeds lager dan dat, wat men in Nederland verwacht en ook bijkans overal vindt. Ieder heeft dat wel eens tot zijn nadeel ondervonden. Waaraan dit verschil ten nadele van Indië te wijten is, behoeft hier niet uiteengezet te worden; bij enig nadenken kan men gemakkelijk verscheidene oorzaken vinden.

Het is intussen een verblijdend feit, dat thans uit de kringen van de Nederlands-Indische uitgeverij zelf een poging gedaan wordt om een hulpmiddel te scheppen, onmisbaar om de Indische boekhandel op vaste wetenschappelijke basis te stellen. De Heer Ockeloen heeft zich hierdoor ongetwijfeld aanspraak op de erkentelijkheid verworven van allen, die belangstellen in de geestelijke en maatschappelijke ontwikkeling van deze landen. Het zij mij vergund uit de voorrede, waarmede de Heer Ockeloen zelf zijn boek over de uitgaven in de Europese talen heeft ingeleid, enige zinsneden aan te halen, welke het hierboven opgemerkte kunnen toelichten.

[1]) Naar aanleiding van: W. Ockeloen, Catalogus van boeken en tijdschriften, uitgegeven in Ned. Oost-Indië, en W. Ockeloen, Catalogus dari boekoe-boekoe dan madjallah-madjallah jang diterbitkan di Hindia-Blanda.

„Gedurende tal van jaren zijn in Ned. Oost-Indië boeken en tijdschriften gedrukt en uitgegeven, zonder dat in een of andere vorm bibliografische gegevens werden vastgelegd".

„Mr. J. A. van der Chijs stelde in 1879 een proeve eener Ned.-Indische bibliografie samen, waarop een eerste en in 1903 het tweede en laatste supplement verscheen. In deze proeve werd een verzameling van boeken en tijdschriften — gerangschikt naar de jaren van uitgifte — samengesteld, waarbij de schrijver, de titel, het jaartal, de uitgever, het aantal bladzijden en de formaten werden vermeld. Een klapper achterin deze bibliografie vereenvoudigde het opzoeken. Na het verschijnen van het tweede supplement, bevattende de bibliografie over de jaren 1659-1870, heeft er geen boekbeschrijving meer plaats gehad".

„Bij de samenstelling van een nieuwe bibliografie was het noodig uit te gaan van het jaar 1870, hetgeen in deze catalogus is nagestreefd. Over het algemeen werden geen boeken ouder dan 1870 opgenomen."

„Doordat vele uitgaven, die jaren geleden verschenen, werden opgenomen, komt het voor, dat de aangegeven drukker of uitgever reeds lang niet meer bestaat, of zijn zaken heeft overgedaan, waardoor naamsverandering kan ontstaan. Dit bezwaar heeft de samensteller trachten te ondervangen, door achterin de catalogus een lijst op te nemen van drukkerijen, die niet meer bestaan en zoo mogelijk de naam van de nieuwe eigenaar vermeldt. Een groot bezwaar bleef het echter, doch doordat bijna 70 jaar werd teruggewerkt, was het niet te ondervangen. Het zal verder veel voorkomen, dat bij eventueele bestelling de aangegeven drukker niet meer weet, dat het betrokken boek werd gedrukt, daar een of meer generaties vóór hem dit hebben gedaan. De archieven van de drukkerijen zijn, in de meeste gevallen, niet zoodanig ingericht, dat het naslaan voor het verkrijgen van de benoodigde gegevens, mogelijk is".

De inleiding van zijn boek over de uitgaven in de Indonesische talen is een vertaling in het Maleis van de Nederlandse inleiding, waaraan het bovenstaande is ontleend.

Over de drukkers en boekhandelaren in N. Oost-Indië heeft de Heer Ockeloen reeds vroeger een lezenswaardig opstel geschreven in de eerste jaargang, 1940, van het Nieuwsblad voor de boekhandel in N.O.I., uitgave van de N.V. G. Kolff en Co, Soerabaja, waarvan hij redacteur is. In de tweede jaargang, 1941, schreef hij een opstel over openbare leeszalen, bibliotheken en volksbibliotheken in N.O.I., dat een nuttige samenvatting geeft van enige gegevens op dat gebied.

Terwijl de inleidingen van de twee catalogi gedrukt zijn, zijn de lichamen van de twee boeken zelf, niet minder dan 1016 en 612 bladzijden groot, geroneografeerd. Dit staat in verband met de drukkosten en de geringe verspreiding, die de schrijver van zijn boek verwachtte. Zoals dat bijna onvermijdelijk is in roneografieën, zijn er nog vrij wat drukfouten in den tekst aan te wijzen. Toch zijn de boeken zeer goed te gebruiken.

Ik zal hier niet ingaan op de verdiensten of gebreken van het boek over de Indische uitgaven in de Europese talen. Anderen zullen beter dan ik ertoe in staat zijn, door deskundige opmerkingen den schrijver aanwijzingen te geven hoe het boek nog beter bruikbaar te maken. Ik teken hier slechts het volgende aan. Men vindt er wel is waar enige aanwijzingen in, waarmee men boeken over bepaalde onderwerpen of groepen onderwerpen bijeen kan zoeken. Maar deze aanwijzingen zijn niet volledig. Op het gebied van de taal-, land- en volkenkunde stellen zij hier en daar te leur. Dit zal echter ongetwijfeld wel beter worden in volgende uitgaven.

In het boek over de uitgaven in de Inheemse talen zou het ook wel nuttig zijn geweest, aanwijzingen op te nemen van deze aard, bijv.: taalboek of schoolboek voor taalonderwijs, rekenboek enz., missie-uitgaven, Moslims-godsdienstige uitgaven, zendingsuitgaven, en misschien de namen van de kleinere taalgebieden, in welker talen nog niet veel gepubliceerd is, en dergelijke meer. Dit zou het overzicht aanmerkelijk hebben vereenvoudigd.

Naar aanleiding van dit boek van den Heer Ockeloen over de uitgaven in de Inheemse talen laat ik hier verder enige opmerkingen volgen over de Javaanse uitgeverij en boekhandel. Ik herinner in de eerste plaats aan de in het tijdschrift Djawa, jaargangen 12 en 13, verschenen opstellen van Dr. Kraemer en den Heer Mellema over de oprichting van de eerste Javaanse drukkerij. In 1822 begonnen de pogingen, goede Javaanse drukletters aan te maken. Pas in 1839 gelukte dit aan Prof. Roorda te Delft. De zendeling Brückner had echter reeds in 1830 een Javaanse vertaling van het Nieuwe Testament laten drukken te Serampore, een Deense kolonie in Voor-Indië. Voorts herinner ik aan de op initiatief van Dr. Rinkes uitgegeven Inhoudsopgave van Javaanse couranten in de bibliotheek van het Bataviaas Genootschap van Kunsten en Wetenschappen van R. Poerwasoewignja (Batavia 1911) en de weinig wetenschappelijke maar bij gebrek aan beter toch met enige oefening bruikbare bibliografie van Javaanse boeken, aangetroffen in

de boekerij van 't K. Bataviaas Genootschap, de Pratélan kawontenaning boekoe-boekoe basa Djawi tjitakan ingkang kasimpen wonten ing gedong boekoe Museum, samengesteld door de Heren Poerwasoewignja en Wirawangsa (Batavia 1920).

Ofschoon deze Pratélan, toen hij verscheen, reeds niet alle toen bestaande gedrukte Javaanse boeken en teksten bevatte, gaf hij toch een bruikbaar overzicht. Hoeveel is er echter sindsdien veranderd!

De eerste uitgevers in Indië van Javaanse boeken waren Europese firma's, in Batavia, Semarang en de Vorstenlanden gevestigd. Sommige daarvan bestaan thans nog, de meeste zijn opgeheven of opgegaan in andere firma's. De lijsten van nog bestaande en van reeds opgeheven drukkerijen, die de Heer Ockeloen aan zijn boek heeft toegevoegd, zijn in dit opzicht zeer interessant; men zou er echter jaartallen in genoemd willen zien. Het is evenwel te begrijpen, dat de Heer Ockeloen teruggeschrokken is voor het omvangrijke archiefwerk, dat het vaststellen van de jaartallen van oprichting en opheffing van oude firma's zou vergen.

Tot de merkwaardige boeken, door Europese uitgevers in Indië uitgegeven, behoort een Javaanse vertaling van den Koer'an, getiteld: Kitab Koer'an, tetedakan saking temboeng Arab kadjawèkaken, gedrukt in Batavia, 1858, gr 4°, 462 bladzijden. Deze vertaling is in Tjerbon's dialect. Het werk is thans zeer zeldzaam en mag gerekend worden tot de bijzonderheden op het gebied van het boek.

De particuliere Europese uitgevers hebben zich ongetwijfeld verdienste verworven ten aanzien van de Javaanse letterkunde, door het Javaanse publiek er aan te gewennen gedrukte boeken te kopen, in plaats van, wanneer men een boek wilde hebben, dit zelf af te schrijven of tegen betaling te laten afschrijven, zoals vroeger de gewoonte was. Er bestond, vooral in de hoofdsteden Soerakarta en Jogjakarta, een beroep van afschrijver; deze Javaanse afschrijvers hebben vele goede en vaak fraaie handschriften vervaardigd. Ook nu nog is de gewoonte, teksten af te schrijven en manuscripten te vervaardigen, niet geheel uitgestorven; zelfs gedrukte boeken heb ik zo zien afschrijven. Dergelijke met de hand geschreven boeken hadden voor de bezitters waarschijnlijk wel een groter waarde dan gedrukte, en de inhoud ervan nam men, vooral wanneer men het boek zelf afschreef, wel zeer goed in zich op. Maar aan de verspreiding van de letterkunde en aan de verscheidenheid van de lectuur kwam deze dure en zeer langzame reproductie van de teksten natuurlijk niet ten goede.

De eerste Europese uitgevers hebben voornamelijk Javaanse klassieken uitgegeven, babad's en mythologische of romantische verhalen in dichtmaat. De Landsdrukkerij is al spoedig begonnen met het uitgeven van boekjes ten dienste van het onderwijs. Daarbij dacht men ook reeds aan volkslectuur en volksontwikkeling; men liet o.a. reisbeschrijvingen in proza verschijnen. Het Bijbelgenootschap, de zending en later de missie zijn Christelijke lectuur gaan verspreiden; vrij lang zijn deze uitgaven in Nederland verzorgd. Er zijn echter in dien tijd ook wel teksten uitgegeven, zoals men later niet meer heeft zien drukken.

Ik bedoel hier een paar teksten, die te rekenen zijn tot de groep der dialectische volksletterkunde, n.l. Serat Toegoe, anjarijosaken lampahipoen Kaki Bandang sakpoetranipoen sakawan ngantos doemoegi djoemenengipoen pandita ing nagari Saroengbrana, kadamel déning toewan Adrijan Bèrnardiskarli, uitgegeven door G. C. T. van Dorp & Co., Semarang 1870, en Tjarita ginoeritaken, kadamel déning toewan R. F. Bastijan, bij denzelfden uitgever, 1873. Deze volksverhalen zijn geschreven in gegoeritan, vierregelige strofen, die veel overeenkomst hebben met de versmaat, die de hoog-Maleise sjair's gebruiken. Ik geef er hier een voorbeeld van, het begin van de Tjarita ginoeritaken, dat is het verhaal van Pak Bandjir (Balé Poestaka heeft dit verhaal ook uitgegeven, maar in gewoon proza) met vertaling. De populaire verhaaltrant blijkt uit dit voorbeeld reeds duidelijk genoeg.

Ana wong Djawa tjaritané,	Er was eens 'n Javaan, zo verhaalt men,
Pak Bandjir ikoe djenengé,	Pak Bandjir geheten,
amelarat selawasé,	steeds maar arm,
saking tan ana boediné.	doordat hij niets wist uit te voeren.
Saroepaning panggawéjan,	Van geen enkel werk,
ora nana ingkang dojan,	hield hij,
moeng karem ajem-ajeman,	hij hield er slechts van rustig te zitten,
mila arang katoetoegan.	daardoor had hij zelden genoeg.
Doewé sadoeloer sawidji,	Hij had één broer,
asoegih kebo lan sapi,	rijk aan grootvee,
loemboengé akebak pari,	zijn rijstschuur was vol rijst,
toer asoegih anak rabi.	en hij had veel kinderen en vrouwen.

Meestal zijn de teksten, die in deze versmaat geschreven zijn, van populair-Moslims-godsdienstige aard. Er zijn er verscheidene van in pégon, Javaans met Arabische letters geschreven, gesteendrukt, vroeger in Bangil, thans meestal in Bombay, waar tegenwoordig een pers blijkt te zijn, die veel werkt voor den Archipel. Zij worden, evenals veel andere Moslims-godsdienstige lectuur, in Oost-Java in de handel gebracht door de Indo-Arabische boekhandel van Salim Nabhan te Soerabaja.

Ik geef er hier weer een voorbeeld met vertaling van.

Het is uit een boekje, getiteld: Poenika singir Fatimah: dit is het gedicht van Fatima, waarvan mij, behalve de Bombay'se, ook een oudere, zeer slecht gesteendrukte uitgave bekend is, gedrukt door Hadji Abdoelgani, kampoeng Ledok Kota Bangil, in het jaar 1347/1928.

Gawé Allah sakèhé wadon, amilih Allah kang papat mawon.
kang dèndihinaken Siti Hawa, dadi iboené para manoesa,
ing tanah Arab lan tanah Djawa, lijané kabèh semono oega.
Kang kaping kalih pan dèwi Sarah, Djeng Nabi Ishak kang nganggo oemah,
lan Siti Marjam kang kaping tiga, kijai Imran ingkang pepoetra,
ana ing Mesir ing dalem negara, kang moetrakaken ing Nabi Isa,
Lan kaping paté dèwi Fatimah, poetranipoen Djeng Rasoeloellah,
déné kang iboe dèwi Chadidjah, pinoetrakaken ana ing Mekah.

Dit betekent:

Bij het scheppen van de vrouwen, verkoos God er slechts vier,
de eerste is Eva, die werd de moeder der mensen,
in Arabië en op Java, en overal elders ook.
De tweede is Sara, Izak had haar tot moeder,
en Maria is de derde, Imran had haar tot dochter,
in Egypteland, en zij baarde Jezus.
En de vierde is Fatima, de dochter van den Gezant Gods,
haar moeder was Chadidja, zij werd geboren in Mekka.

Men ziet dat dit soort van lectuur niet veel aanspraak kan maken op waardering om haar dichterlijke waarde. Zij wordt echter blijkbaar toch vrij veel gelezen, voornamelijk in het Oost-Javaanse gebied; verscheidene van die boekjes zijn enige malen herdrukt.

Voor den niet deskundige is het moeilijk dergelijke boekjes te verzamelen. Misschien kan de Heer Ockeloen deze en dergelijke Moslims-godsdienstige uitgaven in een supplement op het nu

verschenen deel van den Catalogus vermelden. Al hebben deze boekjes voor den Europesen boekhandelaar weinig betekenis als handelsobject, voor de wetenschap is het van belang dat zij aangewezen worden.

Na deze aantekeningen over Moslims-godsdienstige Javaanse letterkunde, die, zoals begrijpelijk is, bijna uitsluitend door Javaanse of Arabisch-Javaanse uitgevers wordt uitgegeven en verkocht, wil ik hier nog iets over andere Javaanse uitgaven opmerken. Men weet dat de Commissie voor de Volkslectuur, na niet langen tijd gereorganiseerd tot het Kantoor voor de Volkslectuur, sinds 1910 o.a. een groot aantal Javaanse boekjes het licht heeft doen zien. De uitgaven van deze door de regering gefinancierde uitgeverij onderscheiden zich daardoor van die van particuliere uitgevers, dat er niet zoveel mogelijk winst gemaakt moet worden, en dat de leiding poogde en poogt enige vernieuwing in de Javaanse letterkunde te brengen.

Zij heeft dit gedaan vooral door het stimuleren van proza vertelkunst, romankunst. Deze moderne burgerlijke roman is duidelijk een navolging van de West-Europese. Het genre van de romantisch-historische verhalen is daarentegen in de Javaanse letterkunde wel als oorspronkelijk te beschouwen; de zogenaamde Pandji-verhalen en verscheidene babad- of babadachtige verhalen zijn zeer goed als zodanig te kenschetsen, ofschoon men daarbij ervan overtuigd kan zijn, dat zij een oude mythische kern bevatten.

Ook door particuliere Europese uitgevers zijn, vóór het instellen van de Commissie voor de Volkslectuur, reeds enkele Javaanse romans uitgegeven. Het vertalen van bekende West-Europese romans vond men blijkbaar een geschikt middel om de roman-letterkunde ingang te doen vinden. Zo heeft men 'n Javaanse bewerking van de avonturen van Baron van Munchhausen, vertaald door F. L. Winter, Buning, Jogja, 1883, en een Hikajat Phileas Fogg, vertaald door L. Th. M(ayer), A. Bisschop, Semarang, 1889.

Het Kantoor voor de Volkslectuur heeft echter voor 't eerst met kracht het schrijven van oorspronkelijke Javaanse romans aangemoedigd, daarnaast het uitgeven van klassieke Javaanse werken en van populair-wetenschappelijke boekjes op allerlei gebied niet verwaarlozende. Het kantoor heeft zich met dit alles ongetwijfeld een grote verdienste verworven ten aanzien van de ontwikkeling van het Javaanse volk. Of zijn werking niet nog krachtiger en heilzamer had kunnen wezen, bijvoorbeeld indien

de Javaanse afdeling van het kantoor in het Javaanse land gevestigd ware geweest in plaats van in Batavia, waar de omgeving verre van gunstig is voor zelfstandig Javaans cultuurleven, behoeft hier niet besproken te worden. Hoewel teleurstellingen de leiding van het kantoor niet bespaard zijn gebleven, kan zij, na zovele jaren, thans met recht voldoening vinden in het feit, dat haar wijze van Javaanse lectuur uitgeven steeds meer navolging heeft gevonden van particuliere uitgeverijen, zowel Europese als Inheemse, en dat de romanliteratuur, aan wier propagering zij zoveel moeite heeft besteed, in latere jaren steeds meer waardering is gaan vinden bij de modern gerichte middengroepen van het Javaanse volk.

Of de tijd reeds nabij is, dat het kantoor zich zal gaan terugtrekken van het gebied van de Javaanse uitgeverij, om zich te gaan wijden aan het cultiveren van de literaturen van kleinere en vooreerst nog minder modern ontwikkelde volken van deze Archipel, zoals de Madoerezen, de Balinezen en de volken van Sumatra, Borneo en Celebes, om slechts enige voorbeelden te noemen, is nog niet te voorspellen. 's Kantoors grote serie-uitgaven van Javaanse klassieken, zoals die van de Grote Babad, zou men niet willen missen. Het K. Bataviaas Genootschap van Kunsten en Wetenschappen en andere soortgelijke instituten, op wier weg het uitgeven van deze omvangrijke teksten van groot cultureel en wetenschappelijk belang mede ligt, hebben zich door verschillende omstandigheden in de laatste jaren verhinderd gezien zich met dit werk bezig te houden.

Het spoor van de particuliere Indisch-Europese uitgevers en van de door de regering gefinancierde uitgeverijen, eerst de Landsdrukkerij, dan het Kantoor voor de Volkslectuur, is gevolgd door de Inheemse drukkerijen. In den beginne waren dit Indo-Chinese firma's, pas in later jaren zijn er zuiver Javaanse drukkerijen verrezen.

Thans vindt men deze laatste vrij veel in de steden van het Javaanse land; zij drukken allerlei drukwerk, van de onmisbare lebaran-kaarten en naamkaartjes tot boekjes met diepzinnige wijsgerige beschouwingen over het leven en de dood. Wat de eerste Javaanse uitgaven van Indo-Chinese en van Javaanse drukkerijen zijn geweest, heb ik niet kunnen vaststellen. Van de firma Sie Dhian Ho in Soerakarta ken ik uitgaven van 1902 en 1903; of de Heer Tan Khoen Swie in Kediri toen al drukte, is mij on-

bekend. Ik vermoed van niet. Van de Javaanse uitgeverij Boedi Oetama te Soerakarta ken ik een boekje van 1912, de Javaanse uitgeverij Mardi Moelja te Jogjakarta is, meen ik, pas later, omstreeks 1920 of daarna, haar werkzaamheid begonnen. Vóór dien tijd werden, voor zover ik weet, alle Javaanse boeken, en ook de Javaanse kranten, waarvan er in de vorige eeuw reeds heel wat verschenen, in Midden-Java door Indisch-Europese uitgevers gedrukt.

De particuliere Indo-Chinese en Javaanse uitgeverij heeft zich op twee gebieden kunnen specialiseren, omdat de van de regering middellijk of onmiddellijk afhankelijke drukkerijen en ook de meeste Europees-Indische firma's zich daar om begrijpelijke redenen niet op bewogen. Dit zijn : vooreerst de Moslims-godsdienstige letterkunde, waarover in het hieraan voorafgaande reeds 't een en ander is meegedeeld, en de Javanistisch-wijsgerige letterkunde, de soeloek's en al wat daarmee in verband staat. De Indo-Chinese uitgeverij van den Heer Tan Khoen Swie te Kediri heeft een groot aantal teksten van deze laatste soort in haar fonds opgenomen. Ook ettelijke Javaanse kleine drukkerijen en zeer kleine drukkerijtjes ziet men tegenwoordig dergelijke boekjes, in dichtmaat of in proza, vaak nieuw gemaakt, uitgeven, een bewijs, dat de belangstelling voor dit soort bespiegelingen — een belangstelling welke m.i. tot de kenmerkende eigenschappen van den Javaansen geest behoort — niet verdwijnt. Allerlei wijsgerige onderwijzingen en leringen, die men vroeger beschouwde als zeer geheim, en die bijna uitsluitend mondeling van leraar op leerling werden overgeleverd, gaat men nu drukken, of de teksten, die men uitgeeft, stelt men het publiek voor als behorende tot dergelijke geheime onderwijzingen. Zo vinden zij blijkbaar de gewenste aftrek.

Ook populair-wetenschappelijke boekjes en schoolboeken komen in steeds groter getale van de particuliere Javaanse persen. Dergelijke boekjes zijn vaak geschreven in de kringen van de onderwijzers of onderwijzers in spe van openbare, particuliere gesubsidieerde of zogenaamde wilde scholen. De scholen en de onderwijzers hebben zich een vaste plaats in het Javaanse leven weten te veroveren. Verscheidene in hun soort verdienstelijke boekjes, zoals over Javaanse muziek, zijn door particuliere Javaanse drukkerijen uitgegeven; in de verhandeling van den Heer Brandts Buys over het Sala'se Kapatihan-muziekschrift, in Djawa, jaargang 20, vindt men er verscheidene besproken.

Tenslotte is de particuliere Javaanse uitgeverij zich ook gaan bezig houden met de romanletterkunde. De schrijvers van dit soort letterkunde vinden een afzet, ofschoon zonder veel geldelijk gewin, in de Javaanse dag- en weekbladen, die feuilletons opnemen, en bovendien vaak nog korte verhalen, van een of anderhalve kolom druks. Het aanbod van deze feuilleton-romans en verhalen overtreft reeds lang de vraag. De best geslaagde feuilletons geven de dagblad-directies soms achteraf nog eens afzonderlijk uit, op krantenpapier.

Over de letterkundige waarde van deze romans kan voorlopig over 't algemeen nog niet veel goeds gezegd worden, vooral omdat de compositie te wensen overlaat. De gedeelten met gesprekken zijn meestal het best geslaagd, en wel te meer zo, naar mate de schrijver toont meer van de eigenschappen te bezitten, welke voor den goeden dalang vereist zijn. De vele uitdrukkingsmogelijkheden van de levende Javaanse spreektaal vormen voor een goed schrijver, aansluitende aan de Javaanse dalangtraditie, een schat van bouwstoffen, waarmede een grote eigenaardig Javaanse romankunst opgebouwd zal kunnen worden, wanneer de schrijvers de kunst van het samenstellen van een verhaal maar eerst beter in hun macht hebben.

De Javaanse dag-, week- en maandbladen, thans voor een groot gedeelte in Javaans bezit, en gedrukt op Javaanse drukkerijen spelen een belangrijke rol in het leven van de middengroep van het Javaanse volk, die Javaans leest. De ontwikkeling van de nieuwe Javaanse prozastijl is voor het grootste gedeelte in handen van de journalisten, een toestand, die grote gevaren met zich mee brengt. Er is helaas nog geen gezag, zoals het gezag van erkend grote romanschrijvers, dat het Javaanse proza zou kunnen stabiliseren en veredelen. Intussen is het bewustzijn, dat er wat hapert aan het huidige Javaanse proza, levendig genoeg, getuige de telkens terugkerende beschouwingen daarover in de kranten en de oprichting van verenigingen en de instelling van commissies om de taal weer gezond te maken. Er is daarom geen reden om eraan te wanhopen, dat na verloop van tijd er een verjongde en verrijkte Javaanse prozastijl zal ontstaan.

De letterkundige vorm, die tot nu toe het minst tekenen van een op handen zijnde vernieuwing vertoont, is de dichtkunst. De Javaanse dichtkunst staat nog geheel en al onder de invloed van de oude, klassieke voorbeelden; zij gebruikt de oude versmaten (waar-

van er overigens 'n genoegzaam ruime keuze is), de oude beelden en vergelijkingen, de oude dichterlijke taal. Dit is wel te begrijpen; in de oude Javaanse letterkunde nam de dichtkunst zo'n belangrijke plaats in, dat zij vereenzelvigd is geworden met de letterkunde zelve; Javaanse letterkundige geschriften niet in dichtmaat behoorden voorheen tot de uitzonderingen. Maar lyrische of elegische gedichten vindt men intussen niet veel, wel lyrische, elegische, beschrijvende en moralistische gedeelten in grote werken in dichtmaat.

Pas in later tijd is hierin enige verandering te bemerken. Veel is er echter nog niet te bewonderen in deze nieuwere gedichten, waardoor zij zich onderscheiden van de oudere. 'n Enkele dichter heeft wel eens een nieuwe dichtmaat uitgedacht; daar de Javaanse versmaten alle hun eigen zangwijze of zangwijzen hebben, houdt dit meteen in het componeren van een nieuwe zang- of muziekwijze. 'n Nieuw geluid is hierin echter nog niet te ontdekken. Als voorbeeld neem ik hier op een gedicht van B.K.P.A. Praboewinata, een oom van Soesoehoenan Pakoeboewana XI van Soerakarta, met vertaling. Pangéran Praboewinata heeft enige Javaanse muziekboekjes op zijn naam staan, het Javaanse muziekleven in Soerakarta heeft in hem een begaafd beschermer.

Poerwané ing kakawin,
mènget djroning kalboe,
soerasaning wéḍa djati,
wong kang tjidra ing djandji marang sasama,
Ikoe ala sajekti,
tetep jèn sineboet,
loewih tjandalaning boedi,
lawan djanma ingkang ngoembar doer angkara,
Toer dahwèn nir doedoegi,
datan darbé makloem,
satata tyas ambek diri,
kang mengkana pantes samja singgahana,
doeh babo ajwa nganti,
tjidra ingkang woewoes,
loewih betjik anetepi,
kang woes dadya oebajanirèng wardaja.

Dit is het begin van het gedicht,
bedenkende in de geest,
de betekenis van de ware wijsheid,

een mens die verraad pleegt aan een overeenkomst met zijn medemens,

Die is waarlijk slecht,
vast is hij te noemen,
uiterst gemeen van inborst,
ook een mens die de vrije teugel laat aan slechte zelfzucht,
En die is kwaadaardig, zonder bezonnenheid,
zonder vergevensgezindheid,
steeds in zijn geest denkend aan zich zelf,
dezulken moet men ontwijken.
Ach ach wees toch niet,
onwaar in wat gij zegt,
het beste is om zich te houden,
aan de overeenkomst die gesloten is in het hart.

In het algemeen is het voor de nieuwe Javaanse letterkunde, zoals voor het gehele Javaanse cultuurleven, een groot nadeel, dat het grootste gedeelte, zo niet alle begaafde jongeren uit de hogere standen tegenwoordig een schoolopleiding en vaak ook een huiselijke opvoeding krijgen, die geheel vervuld zijn van moderne Europees-Amerikaanse gedachten. Deze moderne intellectuelen, zoals men hen meestal noemt, vormen de hogere standen van het Javaanse volk; zij of hunne kinderen spreken echter niet zelden Nederlands, nauwkeuriger gezegd : Indisch-Nederlands, als moedertaal, en denken Indisch-Nederlands. Velen hunner weten nauwelijks meer van Inheemse talen, letterkunde en kunst, dan wat zij van oudere familieleden of kennissen gehoord, of wat zij op een moderne Indisch-Nederlandse school geleerd hebben, vaak van Nederlandse leraren, wanneer zij althans het geluk hebben gehad een school te mogen bezoeken, waar dergelijk onderwijs gegeven wordt. Maar het grootste deel van deze groep geniet een schoolopleiding, waarin voor de Inheemse talen, letterkunde en kunst geen plaats is ingeruimd. Deze toestand is voor het ogenblik ongetwijfeld zeer onbevredigend.

Het Javaanse cultuurleven mist de voorgangers, die leiding moesten geven, doordat de moderne intellectuelen, de Inheemse talen niet meer volkomen beheersend, voor een gedeelte het contact verliezen met de bredere bevolkingslagen, waar zij uit voortkwamen, of die hunne vaders of grootvaders als prijaji's leidden.

Zij zijn in dit opzicht enigermate te vergelijken met de zogenaamde Franskiljons (vroeger) in het Vlaamse land. Maar de Indisch-

Nederlandse intellectuelen van Javaansen bloede kunnen zich vrij pleiten van de beschuldiging van snobisme, met te wijzen op het nut voor hun volk en de maatschappelijke noodzaak voor hen zelf en huns gelijken, om zich door middel van het Nederlands de kennis en ontwikkeling eigen te maken, nodig om een plaats in de hogere rangen van deze samenleving te verwerven.

Zeer velen, zo niet allen, die tot deze, steeds groter wordende groep behoren, blijven met dat al een oprechte liefde en verering koesteren voor de Javaanse cultuur. Daar zij eigenlijk in vele gevallen zo weinig deel meer hebben aan wat men Javaans cultuurleven zou kunnen noemen, kan men hier evenwel met enig recht van een Platonische liefde spreken. Er *zijn* intussen Javaanse cultuuruitingen of cultuurcomponenten, die toch ondanks alles tot het gemoed van zeer „verwesterste" Javanen plegen te blijven spreken : het Javaanse ideaal van vrouwelijke (en manlijke) schoonheid, de Javaanse gamelan-muziek en de Javaanse keuken (De keuken is een cultuuruiting van evenveel belang als vele andere; weinig volken hebben een zo verfijnd samengestelde keuken uitgedacht als de Javanen).

Welke gevolgen deze, vrij snel, tijdens twee of drie generaties zich voltrekkende verandering van de Javaanse prijaji-stand in de moderne Indisch-Nederlandse intellectuelen-stand van Javaansen bloede voor het persoonlijke leven van de betrokkenen betekent of betekenen zal, is moeilijk in het algemeen te zeggen. Men zou zulk een ontwikkeling in een psychologische roman beschreven willen zien. Tot dusver is de Javaanse schrijver, die zulk een roman schrijven kan, echter nog niet ontdekt, voor zover ik weet.

Intussen, dramatische tegenstellingen en tragische ontknopingen behoeft men, dunkt mij, niet a priori te veronderstellen in de ontwikkeling van een Javaanse familie onder deze omstandigheden. Het Javaanse gemeenschapsgevoel en de geest van verdraagzaamheid verloochenen zich ook in de moderne ontwikkeling niet. En het sinds minstens anderhalve eeuw steeds drukker geworden onderling verkeer van Nederlanders, Chinezen en Javanen op Java heeft de moderne ontwikkeling langzaam en geleidelijk voorbereid, iets waarin de Javanen ongetwijfeld bevoorrecht zijn boven vele andere volken in dit eilandenrijk, wien de moderne Indisch-Nederlandse beschaving als 't ware koud op 't lijf is gevallen, wat tot allerlei strubbelingen en moeilijkheden aanleiding gaf.

Het ontbreken van de leiding der best onderlegde moderne intellectuelen kan de Javaanse letterkunde zeker niet beletten zich te vernieuwen, al zij het vooralsnog tastende en zich vaak vergissende. En eens, al zij het misschien pas over vele jaren, zal, zo is te verwachten, de tijd komen, dat de modern Indisch-Nederlands opgeleide en opgevoede intelligentsia zich van haar taak bewust zal worden, en niet in hoofdzaak slechts ambtenaren, artsen, juristen en ingenieurs, economische voorlichters en politieke partijleiders, maar ook geestelijke, godsdienstige, zedelijke en maatschappelijke voorgangers, poedjangga's van den nieuwen tijd, van de kamadjoean, aan het Javaanse volk zal schenken. De Javaanse letterkunde zal dan, zo mag men hopen, eerst recht duidelijk de moderne ontwikkeling van de Javaanse geest, die zoveel belangwekkends heeft voor den cultuurhistoricus, en die ons allen zo na aan het hart moet liggen, weerspiegelen.

Jogjakarta, Augustus 1941.

ZUID NIEUW GUINEA 35 JAREN ONDER MISSIE INVLOED. I

DOOR J. VERSCHUEREN, MSC.

Begin 1939 verscheen van de hand van Dr. J. van Baal in het Tijdschrift voor Indische taal, land en volkenkunde, een serie artikelen, later in overdruk gebundeld en getiteld: De bevolking van Zuid-Nieuw-Guinea onder Nederlandsch bestuur : 36 jaren. En het is de belangrijkheid van bovengenoemde studie, die ook het ondervolgende artikel in de pen gaf.

Behalve een theoretisch kenner van Zuid-Nieuw-Guineesche bevolking zooals er voor hem wellicht geen enkel geweest is,—zijn monumentale thesis „Godsdienst en samenleving in Nederlandsch Zuid-Nieuw-Guinea" is de eerste groote en, wie zou dat niet graag toegeven, grootendeels geslaagde poging, om over een chaos van her en der verspreide ethnografische gegevens het licht te doen schijnen van de eenmakende ethnologische systematiek,—had Dr. van Baal enkele jaren zelf de gelegenheid als bestuursambtenaar van de Zuidkust ook practisch zijn kennis te verrijken ter plaatse; het is vooral die practische ondervinding, gebaseerd op zijn theoretische kennis, waaruit bovengenoemde studie ontstond. Of eigenlijk kwam daar toch nog iets bij—niemand die dit laatste werk aandachtig leest zal dat pogen te ontkennen—, niet enkel de verworven practijk en het beter inzicht, maar vooral de door die practijk wakker geroepen warme belangstelling voor dit volk, deed hem dit werk schrijven, en dat doet sympathiek aan. Daardoor

wordt de vorm van dit werk dermate beïnvloed, dat zelfs een leek, zelfs een aan alle ethnologie wanhopende, wel onder den invloed moet geraken van deze reeks artikelen, die vaak in al hun koud theoretisch betogen, getuigen van een diepe innerlijke bewogenheid. Het is dan ook geenszins louter theoretische ethnologie die hier bedreven wordt, want het werk van Dr. van Baal is niet enkel van een fenomenale veelzijdigheid, doch vooral van een onontkoombare actualiteit, in zooverre het mede een oordeel velt over niet minder dan heden en toekomst van geheel de Zuidkust-bevolking.

Het is dan ook naar aanleiding van deze bijzondere actualiteit dat schrijver dezes kwam tot de onder volgende studie over Zuid-Nieuw-Guinea onder Missie-invloed. Immers ook de R.K. Missie is bijna geheel onder dien bestuurder mede werkzaam geweest op de Zuidkust, en het is wel onmogelijk eenerzijds den allergrootsten invloed der Missie in de voorbije jaren buiten beschouwing te laten, anderzijds der Missie een belangrijken kijk op toestanden en mogelijkheden ter plaatse te ontzeggen. Dr. van Baal doet dit dan ook geenszins en geeft gaarne de geweldige waarde van den Missie-invloed toe; echter valt de bespreking van dien Missie-invloed, blijkens den door hem gekozen titel, voor een deel buiten den opzet van zijn werk, terwijl voor een ander deel de meeningen over een en ander wellicht nogal wat uiteenloopen.

Het zal met dit alles tevens duidelijk zijn, dat onderliggend artikel geenszins aanspraak kan maken op originaliteit : het ontstond eenvoudig uit het door Dr. van Baal geschrevene, en in zooverre vordert het zelfs geen volledigheid voor zich op in ieder onderdeel; voor een gedeelte is het slechts een o.i. noodige aanvulling ter juister oriëntatie op de kwestie in haar geheel, voor een ander deel wil het trachten enkele meeningen van Dr. van Baal onder een eenigszins ander gezichtspunt te belichten.

Wij stellen ons derhalve de behandeling der volgende onderwerpen aldus voor:

I. Het Missiewerk op de Zuidkust 35 jaren.
II. De school van toen en thans.
III. De huidige toestand ter Zuidkust.
IV. Pogingen en verwachtingen.

I. HET MISSIEWERK OP DE ZUIDKUST 35 JAREN.

Het heeft, na de stichting van Merauke op 14 Februari 1902, op klachten van Engelsche zijde over sneltochten, door menschen van Hollandsch gebied daarheen ondernomen, niet lang geduurd, of ook de Katholieke Missie vestigde zich ter Zuidkust. Die vestiging kwam tot stand op uitnoodiging van den toenmaligen Assistent-Resident, den Heer Kroesen, en na een meer vluchtige kennismaking door den H.E.P. Dr. Neyens, werd in 1905 overgegaan tot vaste stichting. Op den 14den Augustus 1905 kwamen de eerste vier missionarissen te Merauke aan.

Er zullen wellicht weinig gebieden zijn aan te wijzen waar het missiewerk zoo uit den grond moest worden opgebouwd als ter Zuidkust van N. Guinea. De primitieve cultuur lag in dit geval wel zoo oneindig ver weg van iedere christelijke levensopvatting— Dr. van Baal's hoofdstuk over de oorspronkelijke cultuur der bevolking (blz. 2 e.v.) spreekt hierin duidelijke taal—, dat van zieltjeswinnerij, zooals men nog wel eens graag het Missiewerk pleegt voor te stellen, al heelemaal geen sprake was. Wel verre van een dadelijken cultuurombouw op nieuwen christelijken grondslag, was het in de eerste jaren zelfs niet mogelijk enkelingen tot een nieuwe levensaanvaarding te brengen, en zoo duurde het tot 1922, dat is dus zeventien jaar, voor men, en zelfs dan nog met eenige huivering, overging tot het eerste doopfeest.

Waarmee ondertusschen geenszins wordt beweerd, dat eerst toen het werk der Missie eigenlijk een aanvang zou hebben genomen. In die eerste, harde, troostelooze, haast wanhopige zeventien jaren heeft men werkelijk niet stil gezeten, en behalve het vele en fundamenteele dat in die jaren, ten profijte van latere werkers vooral, werd verricht, is het feit alleen van dit taaie en tegen alle pessimistische vooruitzichten en uitspraken in, volhouden, dat dappere optimisme dat tenslotte overwon bij het regeeringsinmengen in 1920 en waarvan P. Vertenten, de beruchte optimist, zooals hij zichzelf schertsenderwijs kenmerkt, wel het prototype is, onze hoogste waardeering waard.

En Dr. van Baal moge dan ook al gelijk krijgen wanneer hij spreekt „over de volstrekte onkunde der missionarissen op ethnologisch terrein" (blz. 98), dat daardoor „hun belangstelling zich eenzijdig op zuiver godsdienstigen arbeid zou hebben gericht," is wel het laatste wat een objectief waarnemer in de geschiedenis

van de Zuidkust zal kunnen opmerken. De thesis als zou theoretische ethnologiekennis—het is immers daarover dat Dr. van Baal spreekt—ten eenen male onmisbaar zijn bij den wederopbouw eener ontwortelde maatschappij, lijkt wat sterk : behalve dat de ethnologie zelf nog een zeer jonge wetenschap is, blameert een dergelijke stellingname meer dan alle missionarissen het ambtenarenkorps van de Zuidkust, waarvan het gros niet de minste notie van ethnologie heeft bezeten.

Het eerste waarop de missionarissen zich na aankomst en vestiging in Merauke met hart en ziel hebben toegelegd was de taal van het volk, die, in tegenstelling met de meeste in Nederlandsch-Indië gesproken talen, buitengewoon ingewikkeld is, zoowel door den wirwar van prae-, in- en suffixen, als door de uitzonderlijke veelheid der verbaalvormen. Het heeft dan ook jaren geëischt van moeizaam snuffelen en telkens opnieuw corrigeeren van het gevondene, een werk waaraan meerdere missionarissen hun tijd hebben besteed, voor men tot een bevredigend resultaat kwam. Reeds eind 1917 was het voornaamste werk gedaan; het bleef echter wegens omstandigheden tot 1922 te Batavia liggen. Toen kwam nog slechts het inleidende en meer als wegwijzer bedoelde woordenboek : Nederlandsch-Marindineesch uit. De spraakleer der Marindineesche taal volgde in 1926 en in 1933 zette P. Geurtjens een monumentale punt achter dit belangrijke linguistische werk met zijn alom geroemd Marindineesch-Nederlandsch woordenboek.

Was de taal het eerst aangevatte werk, bij en door die taalstudie kwam men stilaan beter in contact met de menschen en dit leverde als eerste vrucht een geweldige serie publicaties over land en volk van de Zuidkust. Vele van deze publicaties zijn korte, populaire stukjes, maar studies als die van P. Nollen over de leeftijdsklassen, van P. Vertenten over het koppensnellen, van P. v.d. Kolk over verwantschapsnamen, van P. Viegen over de geheimbonden en van P. Geurtjens over schimmenoffers, doodenvrees, associatiebegrippen, bezits- en erfrecht en vele andere, zijn tot op heden van een onbestreden belangrijkheid.

Voornamer echter dan alle publicaties is hun werk, ook dat vooral wat in die eerste zeventien jaren werd verricht, aangezien het in al zijn bescheidenheid op zichzelf, de practische mogelijkheden schiep voor een lateren uitbouw. Het was werkelijk een troosteloos iets om onder een uitstervend volk te moeten beginnen; het feit dat men toch begonnen is, en de wijze waarop men begonnen

is, zijn tenslotte meer dan al de rest de oorzaak geworden van de redding van dezen stam.

Reeds in 1909 is sprake van een klein ziekenhuisje, door de missie opgericht, en zeer in trek bij de menschen. Behalve dat het heel wat zieken heeft opgenomen, die er onder de leiding van P. van der Kooy werden verzorgd, is misschien wel zijn grootste verdienste geweest dat het geleid heeft tot het zg.: aangepaste ziekenhuis onder Dr. Sitanella. Zooals ook Dr. van Baal schrijft: in het gouvernementsziekenhuis wilde geen enkele Kaja-kaja, hoe ziek ook, zich schikken (blz. 32). De reden hiervan lag in de totaal vreemde sfeer, waaraan geen natuurmensch als de Marind wennen kon. Dr. Sitanella heeft dat ingezien (hij was een trouw bezoeker van het missieziekenhuisje, waar het nooit aan patienten heeft ontbroken) en toen hij er dan ook in slaagde die methode van het missieziekenhuisje, met zijn aanpassing in behuizing en voeding, over te brengen naar het gouvernementsziekenhuis, kreeg ook dit meteen zijn patienten en kon het missieziekenhuisje, als overbodig geworden, verdwijnen.

Daarnaast werd in 1909 begonnen met een bescheiden internaatje. Wanneer we nu, na jaren, in de geschiedenis het begin naslaan van dat internaatje, zijn reglement en zijn leerlingen bekijken— er zaten kerels tusschen met baarden!—, kunnen we wellicht glimlachen om de primitiviteit, maar het werd met dat al toch de eerste invloedsschool voor de dorpen. Bovendien werd het de grondslag voor een ander nog veel voornamer werk : het bouwen van de modeldorpen. Die ruwe, nog maar half geschaafde jongelui zochten immers na eenigen tijd hun bruid in een of ander dorp, en het kon in de gegeven omstandigheden wel niet anders, of, in hun dorp terug, zouden ze, behalve het weinigje beschaving dat ze op het internaat hadden opgedaan, ook hun gezondheid verliezen bij de steeds verder om zich heen grijpende ziekte (venerisch granuloom) en ten onder gaan.

Het is daaruit vooral dat bij de Missie het idee voor den modelkampong ontstond: men wilde de nog onbesmette jeugd althans trachten veilig te stellen voor de onbarmhartige vraatzucht der ziekte, waartegen toen—men dient dit tot het begrijpen van dit plan niet te vergeten—nog geen middel gevonden was, aangezien men haar waren aard niet kende. Die veiligstelling kon niet anders dan een afzondering beteekenen, zoo algemeen als maar eenigszins mogelijk was, terwijl anderzijds zelfs die afzondering geen voldoen-

de waarborgen zou stellen, indien niet gebroken werd met de groote overbrenger der ziekte : het jongelingenhuis en de clanbehuizing. Zoo werd in 1913 een bescheiden begin gemaakt met iets dat wel de fundamenteelste oplossing gaf op het geheele probleem en waaraan het wellicht voor het grootste deel is te danken dat we heden nog Marindineesche geschiedenis schrijven kunnen. Want het is hierop, dat de regeeringsbelangstelling tenslotte gevallen is, zooals uit een brief van het Hoofd van den Burgerlijken Geneeskundigen dienst d.d. 31 Maart 1920, zijnde een antwoord op een Missieschrijven van 12 April 1918 (!) duidelijk blijkt; het is hierdoor dan ook dat men tenslotte, ofschoon eigenlijk jaren te laat, de noodzaak is gaan inzien van een juiste bestudeering der ziekte.

Dat wil anderzijds weer niet zeggen dat met die modeldorpen alles van een leien dakje liep. Vooral in de eerste jaren waren de moeilijkheden niet van de lucht, het plaatselijk Bestuur was aanvankelijk te weinig van het nut dezer instelling overtuigd. In 1915 wordt dat wel anders, als voortaan een kleine bijdrage wordt verstrekt voor den bouw der huizen, maar ook in 1916 mislukt een poging der Missie tot het stichten van modeldorpen in Koembe, Wendoe en Bahor nog juist door de tegenwerking van een lager Bestuursambtenaar. Daarbij waren ook de moeilijkheden van den kant der bewoners dezer nieuwe dorpen niet gering. Een kleinigheid was vaak in staat hen weer naar hun oude dorp te doen terugkeeren; het te veelvuldig contact met hun besmette stamgenooten was een bron van blijvende zorg, terwijl de influenza-epidemie van 1918 zelfs totaal verlaten modeldorpen bracht. Maar men werkte door, taai en onversaagd; en geleidelijke uitbreiding der modeldorpen, èn wat kwantiteit, èn wat kwaliteit betrof, werd tenslotte de groote oorzaak van het zoo noodige Regeeringsingrijpen, zooals we boven betoogden.

Dr. van Baal doet het in zijn studie voorkomen alsof het systeem der modeldorpen, zooals door de Missie opgericht, tenslotte principieel ongewenscht en op den duur onhoudbaar zou zijn (blz. 37 nota). Ik meen echter, dat hij hiermee blijk geeft de bedoeling der Missie verkeerd te hebben verstaan. Het was geenszins de opzet der Missionarissen een dorp in een dorp te stichten : het plan was wel degelijk de saneering van het geheel, doch door de selectie, en in de gegeven omstandigheden was dat niet alleen het eenige middel maar ook het juiste: buiten de modeldorpen was er immers

niet de minste hoop op redding meer over, daar enkel in die modeldorpen nog levensvatbare kinderen werden geboren. En zoo zien we dan ook dat het plan der Missie, wel verre van door de jaren te verloopen, juist later algemeen werd overgenomen : sinds de Heer Wenting in 1923 begint met het slopen van alle gotades (jongelingenhuizen) en het bouwen in alle dorpen van gezinswoningen; alles werd immers, zooals ook Dr. van Baal zelf zegt, modelkampong. De eerst door de Missie opgerichte modelkampongs hadden toen verder geen beteekenis meer : het doel was daarmee bereikt, wijl immers het plan der Missie universeel was doorgevoerd.

Dat ondertusschen de belangstelling der Katholieke missionarissen universeel was, waar het de belangen en den vooruitgang der bevolking betrof, en hun inzicht in vele zaken daaraan evenredig, bewijst een schrijven van het toenmalige Hoofd der Missie aan de Regeering in 1912, waarin wordt aangedrongen : 1e op het bestraffen der snelpartijen, 2e op de aanstelling van dorpshoofden, 3e op het tegengaan der onzedelijke gewoonten, speciaal het jus primae noctis (de otiv bombari), alle drie punten waarmee een jaar later Plate effectief zou beginnen.

Vooral in de jaren '15 tot '20 is herhaalde malen en op verschillende wijze door de Missie de nadruk gelegd op de noodzakelijkheid van een nauwkeurig onderzoek der ziekte, doch dat men van regeeringswege zoo vlug niet had ingezien waar de groote moeilijkheid lag, bewijst wel een voorstel van 1916, waarin men de Missie vraagt : de leiding voor een groot ziekenhuis voor zieke Marindineezen op zich te nemen : zoo niet, dan zou men zich tot het Leger des Heils wenden ! Niet een ziekenhuis, al was het nog zoo groot en al werd het nog zoo goed geleid, kon hier de oplossing brengen, maar enkel een deskundig verricht onderzoek, zooals de feiten na het regeeringsingrijpen meteen uitwezen. Want tenslotte heeft de Regeering zich effectief met den Marindinees bemoeid, en deze bemoeienis kwam wederom tot stand door een laatsten noodkreet der Katholieke Missie bij monde van Pater Vertenten's artikel in de Javapost van 1919: Zuid-Nieuw-Guinee sterft uit.

Een jaar later wordt der Missie gevraagd een plan op te maken tot saneering der bevolking, en dan zien we de school haar intrede doen op de Zuidkust, een plan dat, de jaren achter ons wijzen het uit, van het hoogste belang is geweest en nog is voor het bescha-

vingswerk op de Zuidkust. We laten die school hier echter verder buiten bespreking, aangezien we verderop nog gelegenheid zullen nemen, daarover meer in den breede uit te weiden. Enkel op één ding wilden we nog even de aandacht vestigen, omdat het meer algemeen in verband staat met den invloed der Missie.

Bij het bespreken der komst van de Moluksche Kerk op de Zuidkust, een feit dat niet zooals Dr. van Baal beweert in 1929, maar in 1930 plaats vond, spreekt de schrijver, naar aanleiding van den wedloop in schoolstichting die daarbij ontstond, de meening uit, als zou de Katholieke Missie het binnenland tot dan toe verwaarloosd hebben (blz. 40). Niets is echter minder waar, zooals voldoende kan worden aangetoond. Reeds in het begin der twintiger jaren werden zoowel Boven-Maro, als Bian en Koembe nauwkeurig verkend, en in 1925 kreeg P. Verhoeven, destijds Schoolbeheerder te Merauke, van het Hoofd der Missie de opdracht om ook aan de Boven-Bian, zoo mogelijk, tot schoolstichting over te gaan. Echter stuitte dit plan vooralsnog af op de uitspraak van het Bestuur, dat vroeg om voorloopig nog wat te wachten. En aangezien er nog genoeg te doen viel — eerst in 1926 werd de laatste school aan de kust bezet —, heeft men nog wat gewacht. Toch werd reeds eind 1926 de school van Moeting en Boepoel aangevraagd, in '27 volgde Kapifako, in '28 Kolam en Torai, in '29 Messak en Boha, terwijl in dat zelfde jaar reeds aanvragen werden ingediend voor Kafaraw en Wajaw. In normale omstandigheden — en van de komst der Zending was in die jaren nog in het geheel geen sprake — is deze uitbreiding ook als volkomen normaal te beschouwen, temeer wanneer men bedenkt, dat juist in deze jaren de komst der Zusters valt en het begin van het meisjesinternaat, dingen die voor een oogenblik tctaal de aandacht opeischten.

Wel verre van sommige streken te hebben verwaarloosd, is de Missie zelfs op meerdere plaatsen het Bestuur voor geweest, zooals Dr. van Baal beter had gedaan openlijk toe te geven. Want al zegt hij ergens terloops over Frederik Hendrik-eiland, dat de Missie daar het Bestuur is voorgegaan, elders heet het, dat in 1930 Frederik Hendrik-eiland de aandacht begint te trekken en dat men in 1934 de openlegging van dat eiland begon ter hand te nemen (blz. 40 en 39). Men dient dan daarbij niet te vergeten dat in 1926 reeds een verkenningsreis naar dat eiland werd gemaakt door P. Verhoeven; in 1928 en '29 volgden nieuwe reizen door Pater Drager. In 1930 werd Komolom bezet, in 1932 zijn er reeds zeven

scholen en begin 1934 (dus toen men de openlegging ter hand nam !) reeds twaalf. Het zelfde geldt voor de Gabgab streek in het Boven-Flygebied, waar de missie reeds sinds 1933 scholen had, terwijl het gebied eerst in 1936-'37 onder geregeld bestuur kwam. Tevens werd vanuit Merauke in 1933 begonnen met het werk in het Boven-Moejoegebied, een streek die nog absoluut van het eerste begin af moest gepacificeerd worden, wijl er van Bestuursinvloed nog geen sprake was geweest, en tenslotte werd in 1936 vanuit Merauke voor het eerst de Mapie bezocht en van haar eerste scholen voorzien.

Volgens de laatste statistiek (1 Juli 1939) beheert de R.K. Missie op Zuid-Nieuw-Guinea 64 volksscholen (beschavingsscholen) met een totaal van 2535 leerlingen, terwijl de Moejoe en het Mapiegebied reeds 31 scholen hebben met 1303 leerlingen.

Aldus hebben we in korte trekken het cultureele werk der Missie trachten te schetsen, en het lijkt na dit alles o.i. overbodig nog de vraag te stellen : „of de volstrekte onkunde der Missionarissen op ethnologisch terrein voor den wederopbouw dezer ontwortelde maatschappij van het begin af aan een groote handicap is geweest". We hopen ook verderop nog in staat te zijn, de opvoedende kracht van het Missiewerk nog breeder uiteen te zetten.

* * *

Naast het Cultureele werk der R.K. Missie op de Zuidkust staat haar religieuze werkzaamheid, en 't is te prijzen in Dr. van Baal dat hij als outsider zoozeer is overtuigd geraakt van de noodzakelijkheid eener christelijke fundamenteering voor dezen naar nieuw leven reikenden stam.

Inderdaad brengt de christelijke levensbeschouwing een totale redding uit dezen chaos van sexualiteit, maar daarin ligt tevens de groote moeilijkheid voor haar aanvaarding.

Boven vermeldde ik reeds hoe zeventien jaren lang gewerkt werd zonder eenige bekeering, afgezien dan van de enkelingen die op hun verlangen in stervensnood werden gedoopt. Christendom en Marindineesche cultuur lijken wel de grootste tegenstellingen die men zich denken kan. Inderdaad is dan ook, zelfs na die voorbereidende zeventien jaren, zooals Dr. van Baal terecht opmerkt, het aantal christenen nog niet noodzakelijk de maatstaf

voor de aanvaarde nieuwe levensbeschouwing. Volgens de statistiek van Juli 1939 was dat aantal katholieken op de Zuidkust : 5044 inheemschen, waarnaast het aantal cathechumenen 1485 bedroeg. Allervoornaamst is daarom de vraag, ook van cultureel standpunt uit bezien, of deze nieuwe Christenen ook goede overtuigde christenen geworden zijn, of ze het ten minste aan het worden zijn. En deze kwestie is onmogelijk binnen statistische normen te vangen. Weliswaar hebben we een klein aanknoopingspunt in het aantal devotiecommunies, dat dit jaar, wederom volgens de statistiek, 72.594 bedroeg op 2852 communicantes; een getal dat niet slecht lijkt, gezien de omstandigheid dat de meeste Pastoors tien of meer dorpen te bedienen hebben, vaak over een geweldige uitgestrektheid, zoodat vele dorpen slechts om de maand of nog minder bezocht kunnen worden. Een steekhoudend argument is het echter weer niet in zooverre uiterlijke invloeden als plaatselijke gewoonten e.d. daarbij in het spel kunnen zijn.

Iets sterker lijkt mij de aanwijzing van de aanneming van het katholicisme op zichzelf. Men dient n.l. niet te vergeten, zooals ook Dr. van Baal opmerkt, dat op de Zuidkust van een integrale receptie van het Christendom nergens sprake is, tenzij dan onder de jongste generatie. Voor de ouderen blijft het een totaal private aangelegenheid, berustend op geheel vrije keuze, die daarbij voor den aanvaarder zeker moeilijkheden meebrengt, vooreerst zeker van den kant der sterk voor het eigene propageerende ouderen, maar vervolgens ook die van een meer geregeld leven, — de katholieke godsdienst eischt b.v. Mishooren op Zondag en zondagsrust, — en van het dragen, althans bij het gebed, van kleeren (zie afb. 1).

Tenslotte ligt de duidelijkste aanwijzing voor het groeien der christelijke levensbeschouwing, behalve in den grooten ernst waarmede juist vaak de ouderen, niet enkel tot het nieuwe geloof toetreden, maar het ook daadwerkelijk met al hun soms zwakke krachten trachten na te leven — ik wijs in dit verband slechts op de algemeene en juist begrepen appreciatie van de Biecht — in het feit dat men fouten genoeg begaat tegen de nieuwe levensovertuiging, maar dat men die fouten ook algemeen steeds duidelijker gaat inzien als fouten. Het nog voorkomen van vrees voor de dema's, het nog terugvallen in onzedelijke gebruiken, het nog meedoen zelfs aan de oude ceremonies — men dient daarbij

nooit te vergeten dat juist voor dit laatste de pressie der ouderen soms zeer sterk kan zijn —, zijn op zich zelf nog geen bewijs voor het niet aannemen der nieuwe levensbeschouwing, en ze zijn dat in het geheel niet meer, wanneer blijkt hoe men dergelijke praktijken wel degelijk als verkeerd beschouwt.

En in het algemeen zijn de missionarissen er van overtuigd dat men op de zuidkust — een of ander individueel geval uitgezonderd — zeker zoover is. Zeer terecht schrijft daarom ook P. Geurtjens, wanneer hij het opneemt tegen de meening van Dr. van Baal als zou aan de Kust het overspel sterk zijn toegenomen, zooals deze laatste besluit uit het de laatste jaren sterk toegenomen aantal klachten, ten kantore : (zie Tijdschrift Nieuw Guinea IIIe. Jaargang, afl : 3. Oct. '38, blz. 457), „Ook zou men daaruit (n.l. uit het vermeerderde aantal klachten ten kantore) kunnen opmaken dat het Christendom, al heeft het in zoo korten tijd den menschen nog geen afdoende rem kunnen bijbrengen ter bedwinging hunner hypertropische sexueele instincten, toch de geestesrichting reeds belangrijk ten goede heeft beïnvloed, zoodat men overspel reeds als een zeer laakbaar misdrijf is gaan aanvoelen, dat niet meer straffeloos mag worden toegelaten. En wijl eigen rechtertje spelen in de gewijzigde omstandigheden vrijwel is uitgesloten, komt men zich beklagen bij het Bestuur."

Zelfs Dr. van Baal geeft tenslotte een dergelijke veranderde geestesrichting toe, wanneer hij (op blz. 83) beweert : Voor een deel is het bij de Christenen nog echte vereering der dema's, „terwijl bij de jongeren meer de neiging bestaat, de dema's als setan (maleisch : spook) te classificeeren." Met van Baal's vertaling van setan uit het maleisch als spook, zijn wij n.l. zoo vrij het oneens te zijn, niet de sensu maar de factu. Het woord setan wordt n.l. door de katholieke leer voor duivel gebezigd. De jongere generatie beschouwt de dema's dus als duivel, en in zooverre is het wel duidelijk hoe ver de gedachtengang reeds veranderd is.

Feitelijk moet men over een dergelijken keer in zoo korten tijd verbaasd staan, en in zooverre de genade een buitenmenschelijke factor is, wordt daardoor alles verklaard. Toch wil het mij steeds voorkomen, en mijn welhaast tienjarig verblijf onder de Marind versterkt mij daarin met den dag meer, dat ook een natuurlijke verklaring verre van onmogelijk is.

Ik weet heel goed dat ik mij daarmee op een gevaarlijk terrein begeef, maar zelfs al word ik door Dr. van Baal niet graag gerekend bij dezulken die het altijd wel geweten hebben (blz. 94), de kwestie lijkt me van te groot belang om ze onbesproken voorbij te gaan. Heeft dit volk wel zooveel verloren als wij graag denken? Onder het eerste hoofdstuk van zijn studie geeft Dr. van Baal een beknopt overzicht van de oorspronkelijke cultuur der bevolking, en in algemeene lijnen is deze visie zeker betrouwbaar te noemen. Daarnaast erkent hij elders (blz. 91), dat het cosmoreligieuze systeem der Marind in zijn practischen verschijningsvorm zijn toppunt heeft bereikt en voor verdere uitbreiding niet meer vatbaar is, wanneer hij schrijft: „de richting der marindineesche cultuur was zuiver sexueel en wat de Marind op dien weg voortgaande nog had kunnen bereiken, ontgaat de verdorvenste fantasie. In haar meest typische richting stond deze cultuur voor een muur." Voor enkele onderdeelen gaat hij zelfs verder en erkent het reeds ingetreden verval: zoo wijst het spoorloos verdwijnen der rangorde onder de verschillende clans op een begrip in verval (blz 91), ook het clanstelsel zelf was op zijn retour door de verwatering der twee- en driedeeling (blz. 91). Het wil mij toeschijnen dat ook in den typischen verschijningsvorm der cultuur, in haar sexualiteit n.l. de decadentie reeds was ingetreden. Wanneer de cosmoreligieuze visie der Marind, die in de twee- of driedeeling van onder- en bovenwereld de eenheid belijdt van al het levende, en wel in zijn diepste fundament, van het leven over den dood heen, het leven dat in eigen sterven steeds nieuw leven baart, dan is het middel om tot dat blijvende leven te geraken, — de religie op de levensbeschouwing, — de groote levenwekker, het levenbrengende sperma. En ook juist hierin geloof ik dat de marindineesche cultuur op haar retour is, en wel omdat ze voor een groot deel, juist in het aanwenden van deze alles belevende en bezielende, magisch religieuze oerkracht, faalde. De otiv-bombari in haar engeren zin van jus primae noctis [1]) bezat en bezit in de mentaliteit van den Marind, minstens in die van den man op leeftijd, de inhoud eener religieuze daad,

[1]) Wie met deze ongelukkige terminologie begonnen is heb ik niet kunnen vinden: deze term toch dekt geenszins noch in verbale, noch in mentale beteekenis het woord otiv bombari, en veel juister ware dan ook, zoowel etymologisch als cultureel de term: jus plurium.

in zooverre de uitoefening van het bovengenoemde recht noodzakelijk wordt geacht voor de vruchtbaarheid der vrouw : het jus plurium voor de verschillende vruchtbaarheids(arih)- en ziektewerings(tiek)-riten heeft mede minstens nog wel een deel van zijn religieuzen inhoud behouden ; ook de groote initiatie-ritueelen hebben, èn in zooverre ze een inwijding tot het religieuze stamleven zijn, èn in zooverre ook zij een vruchtbaarheidsritus behelzen (de majo voor de klappers, de impo voor de sago) hun inhoud niet geheel verloren. Maar daarnaast wordt de beteekenis van al die andere otiv-bombari's en sexueele promiscuïteiten, die toch in de Marindmaatschappij schering en inslag waren, onverklaarbaar en zinneloos. Men stond met deze tot religie geworden sexualiteit op een gevaarlijk hellend vlak, dat noodzakelijk tot inhoudslooze driftbevrediging moest degenereeren en, in de ontelbare geoorloofde promiscuïteiten, ook de factu degenereerde. Een sterke aanwijzing hiertoe biedt volgens mij nog steeds de toestand in het binnenland aan Koemb, Maro en Fly, waar men van de cosmoreligieuze visie zeker brokken overnam, maar waar van de religieuze krachtbron in den vorm van sperma vaak weinig meer schijnt doorgesijpeld dan de sexueele uitspatting.

Al is tenslotte alles wat wij boven aangaven geen strikt bewijs te noemen, sterke aanwijzingen bevat het zeker dat de Marindineesche cultuur in haar geheel aan het verwateren was, zooals ook Geurtjens in zijn artikel „Cultuurverval bij een natuurvolk (Koloniaal Tijdschrift No. 3 27e jaargang) voortbouwend op het door Dr. van Baal in zijn boek : „Godsdienst en samenleving in Ned. Zuid N. Guinea" opgebouwde cultuursysteem", betoogt. Reeds vóór haar radicale beïnvloeding door Bestuur en Missie was zij haar oude glorie van socio-religieus systeem aan het verliezen en boette zij reeds veel van haar belangrijkheid in door het degenereeren van verschillende vitale onderdeelen. Later deed ook de invloed van buitenaf, zoowel die van Bestuur als Missie, zeker veel verder kantelen van wat in de oude onbeïnvloede gemeenschap reeds was begonnen te kraken, en het is door dit alles dan ook verre van onmogelijk dat ook op natuurlijke gronden de Marind en zijn omwoners tamelijk gemakkelijk zijn gekomen tot de aanvaarding der nieuwe levensbeschouwing. De oude cultuur was voos en weinig inhoudrijk geworden, ze bracht tot overmaat van ramp onvruchtbaarheid en verderf over

haar beoefenaars, terwijl tenslotte de gouvernementsinmenging naast de bedreiging van de straf, vanzelf de verheimelijking bracht van het oude, en daardoor noodzakelijk voor de jongere generatie de onbegrijpelijkheid van het vroeger zoo intens levende geheel.

Maar het is daarom juist dat de nieuwe levensbeschouwing, belichaamd in het katholicisme, niet enkel, zooals Dr. van Baal zegt, de eenige mogelijkheid voor een levende toekomst van dit volk bevat. Het katholicisme op de Zuidkust is, zelfs al gaat het dan in zijn practisch individueele beleving nog vaak mank aan syncretisme, voor een goed deel reeds levende werkelijkheid geworden: het is een kracht die niet enkel voor de toekomst noodzakelijk is, doch reeds in het heden is ze reëel aanwezig. Nu reeds dient er rekening met haar te worden gehouden. Volgens de telling der Missie bewerkte zij eind 1939 op Zuid N. Guinea 14647 menschen, waaronder dan de nog kort onder invloed gebrachte bewoners van Frederik Hendrik-eiland en Boven Flygebied evenwaardig werden meegeteld. Daarvan aanvaardden, zooals wij reeds boven vermeldden, practisch 6529 (christenen en cathecumenen) de katholieke levensbeschouwing. Dat is dus ongeveer 50 % en wel de beste helft, wijl het vooral de jongere generaties bevat. Ook deze jongere helft der bevolking, en nog meer dan de oudere — immers juist enkel uit de door deze 50 % aangenomen levenshouding kan een toekomst voor den stam bloeien — heeft onze belangstelling en onze hulp van noode.

Het is daarom jammer dat dit laatste vaak te weinig schijnt begrepen te worden. Anders zou men immers beter de redelijkheid begrijpen van het geheele op missie instigatie doorgevoerde samenstel van verboden (blz. 41). Maar het is een slag in de lucht, wanneer men eenerzijds den nadruk legt op de absolute noodzaak van een christelijke levensbeschouwing, anderzijds de belijders van die nieuwe levensbeschouwing en hun belangen hardnekkig buiten beschouwing laat, zich blind starend op het feit „dat het toch zoo hopeloos moeilijk is hun (de ouderen) alles te weigeren en hen te moeten straffen voor die dingen die hun zoo na aan het hart liggen en waarnaar zij een volkomen natuurlijk verlangen hebben" (blz. 98). Ook de Missie is er (we zullen dat verderop nog uiteenzetten) van overtuigd, dat enkel een in naarstige aanpassing en bijpassing aangeleerd christendom levensvatbaar

zal kunnen blijken. Dat zij daarbij ook geduld bezit, heeft zij o.a. getoond toen zij zeventien jaar op de eerste doopelingen wist te wachten. Maar de Missie is er evenzeer van overtuigd dat het onmogelijk is een volk te willen opvoeden tot Christendom als anderzijds van Bestuurszijde niet dat Christendom maar de wenschen van het oude-verworden heidendom tot norm van handelen worden gemaakt. Dit werkt noodzakelijk een totaal ongewenschten en beruchten toestand in de hand, die bij de botsing van twee zoo totaal verschillende culturen altijd gevaarlijk blijft : het schuim van beiden blijft na die botsing boven drijven : eenerzijds de verloopen en inhoudlooze excessen van het oude, en anderzijds wat onvoldoende begrepen oppervlakkigheden van het nieuwe. Moge door een inzichtrijk en wijs bestuursbeleid de Zuidkust van N. Nieuw Guinea voor een dergelijk lot gespaard blijven. [1]).

[1]) Ik moge mij een kleine uitweiding veroorloven omtrent een uitlating van Dr. van Baal omtrent de bisexualiteit der dema's, inzooverre diens terloops gemaakte opmerking mij van het hoogste belang lijkt bij de waardebepaling van het oude socioreligieuze systeem. Op blz. 11 schrijft Van Baal: Een welsprekend symbool hunner levenskracht (die der dema's n.l.) moet stellig worden onderkend in de dema nakari, het vrouwelijke principe dat alle belangrijke dema's vergezelt en hen tot op zekere hoogte stempelt tot bisexueele wezens, in welke door een vereeniging der beide geslachten de hoogste cosmische krachten vereenigd zijn". Hierin is duidelijk de invloed van Winthuus merkbaar, en ik kan me moeilijk verklaren hoe Dr. van Baal, na iets dergelijks te hebben toegegeven, niet, onverbiddelijk verder redeneerend, gekomen is tot de bisexualiteit van het geheele Marindineesche systeem. Een uitlating als bovengenoemd lijkt des te gevaarlijker, wijl immers daarmee practisch de bisexualiteit als bewezen wordt aanvaard. Nochtans lijkt mij die androginiteit, zooals ze in het systeem van Winthuus met een onverbiddelijke logiek tot in het oneindige wordt toegepast, te berusten op de *groote fout* der verkeerde praemissen. Winthuus komt tot de bisexualiteit door het vooropstellen van een zeker aantal primitieve denkvormen waaronder volgens hem het sexueele de eerste plaats inneemt. Eenmaal echter dit gegeven, raken we geen wal meer voor we in dat sexueele ook de oplossing ontdekken van de eenheid in de veelheid. Het foutieve in Winthuus' praemissen zit echter in de onjuiste volgorde der primitieve denkeigenschappen: niet het àl-sexueele is tenslotte het eerste denkprincipe, doch het àl-levende, zooals wel allersterkst uit den opbouw eener totemistische cultuur, ook der Marindineesche, blijkt. Dr. van Baal redeneert in zijn : „Godsdienst en samenleving op de Zuidkust van Nederlandsch N. Guinea" dan ook volkomen juist als hij de tweeheid (drieheid) in het cosmische en religieuze denken doet samenkomen in het universeele al-levende, het levende over alle dooden heen, — Winthuus kan dat niet en zoodra Dr. van Baal, zooals hij boven doet, dema's bisexueele wezens noemt, zou hij dat evenmin meer kunnen. De dema nakari is het vrouwelijke principe van den dema, doch daarvan juist in haar vrouwelijkheid onderscheiden. Het gaat daarom niet aan den dema zelf mannelijk en vrouwelijk (bisexueel) te noemen: zijn eenheid met de nakari zit dieper, zit in beider àl-levendheid, en als zoodanig vormen zij geen androgyn geheel, maar een eeuwig levend en bezielend geheel, voortgekomen uit de sexueele tweedeeling.

II. DE SCHOOL VAN TOEN EN THANS.

Toen in 1920 de belangstelling der Regeering eenmaal op Zuid-Nieuw-Guinea gevallen was, zien we de dorpsschooltjes meteen overal uit den grond rijzen. 't Is niet de kwestie geweest dat de Missie eerst toen tot het inzicht is geraakt van het nut eener school voor de opvoeding dezer menschen. Het groote belang der school werd reeds jaren te voren ingezien, doch men dient de ontzettende moeilijkheden niet te vergeten die aan schoolstichting onder een volk als het Marindineesche vast zitten. Niet enkel was er geen greintje verlangen naar ontwikkeling, of zelfs maar algemeene beschaving, doch ook de toestanden waren van dien aard, dat geen school kans van slagen had. Het sociale systeem eischte eenerzijds de absolute scheiding van jongens en meisjes, terwijl anderzijds de jongens immers tot hun voldoening de school vonden in de clan-gotaden; het lijdt geen twijfel dat het onderwijs, door de ouderen daar gegeven, vooralsnog aantrekkelijker was voor de jongelui, dan het naarstig neerteekenen van hanepooten op een schoollei of het aanleeren van ingewikkelde rekensommen als twee maal twee is vier. Voor verdere moeilijkheid kwam daar voor de Missie bij, dat de leerkrachten van elders moesten worden gerecruteerd en . . . . dat onderwijs geld kost! Er werd in 1917 reeds een aanvraag ingediend tot het openen van een schooltje te Wendoe en Koembe, doch het Bestuur zag het nut er voorloopig niet van in. Wel werden in het zelfde jaar door Gezaghebber Van Leenhof te Okaba twee zoogenaamde schooltjes gesticht te Sangase en Alakoe, doch behalve dat de school maar zoo'n slag in de lucht was, zonder betrouwbaren ondergrond, waren de goeroes van deze eerstelingen vermakelijke figuren. Het waren n.l. rasechte vogeljagers, die het er dus wel zoowat uithielden in den tijd dat de vogeljacht toch was gesloten, maar nauwelijks was de jacht weer open of de schoolmeester legde zijn penhouder van achter zijn oor weg, nam zijn spuit en verkoos een meer opwindende methode van menschen opvoeden dan die van een ongeordend dorpsschooltje. Ze verliepen dan ook in zeer korten tijd. En zoo dateert het ontstaan der scholen practisch uit het jaar der regeeringsinmenging. Men vroeg de Missie een reddingsplan op te maken voor den Marindineeschen stam (vanzelf had men te dien tijde nog enkel zicht op de kust, zelfs de Wamal- en Eromka-groep

bleven voorloopig buiten beschouwing) en in dat plan der Missie zien we dan ook meteen de school als een allervoornaamst deel opgenomen. Men stelde zich voor, de kust in vier centra te verdeelen, met voor ieder een Pastoor en een Broeder. Verder werden over het geheele gebied elf plaatsen voor scholen aangewezen, terwijl ieder van deze plaatsen tevens een modelkampong zou krijgen. Dan gaat het eindelijk den goeden kant uit en reeds eind '23 zijn de elf scholen in werking en de vier pastoorsposten bezet. Sindsdien breidde het aantal scholen zich geleidelijk uit, zooals we reeds in ons eerste artikel opmerkten. Het feit dat de Regeering overging tot het sluiten van alle gotaden en het overal bouwen van modeldorpen (met gezinswoningen) heeft deze voorspoedige uitbreiding niet weinig geholpen.

Dat de school in het beschavingswerk op Zuid-Nieuw-Guinea fundamenteel is geworden, niemand die dat ontkent. Men kan den invloed van zoo'n school van verschillende kanten bezien, en het komt ons voor dat we het best van een dubbelen invloed kunnen spreken, n.l. die van den *leerkracht* en die van het *leerplan*.

Zooals we reeds zeiden : alle leerkrachten moesten, en moeten tot op den dag van vandaag van buiten komen, practisch was de R K. Missie daarmee aangewezen op goeroes van de Keieilanden, terwijl later ook wel enkele Menadoneezen en Tanembareezen werden gerecruteerd.

Het Keieesche volk, dat zelf al op een heel wat hooger beschavingsplan staat dan het Marindineesche, en bovendien reeds jaren beschavings-voorsprong had op den man van de Zuidkust, bezit verschillende kwaliteiten die het voor goeroe-werk uitermate geschikt maken. De gehechtheid aan eigen bodem is niet al te sterk, terwijl de ras-eigenschap van den Keiees bij uitstek een taaie vasthoudendheid is, een kwaliteit die in dit : „devil's own country" van het allergrootste belang mag heeten. Door de bodemgesteldheid van zijn eigen land (meest karangsteen) was zijn oude belangstelling niet zoozeer op landbouw als wel op houtbewerking en allerhande handwerk gericht, iets wat ook op hun werk op Nieuw-Guinea, waar we juist op het gebied van handwerk en houtbewerking alles te kort komen, vaak een stempel drukte. Weliswaar mist de Keieesche volksmentaliteit het uitbundige van b.v. de Tanembareesche of Marindineesche, maar dat juist maakt hem als onderwijzer vaak beter in zooverre zijn van nature ernstig karakter zich niet zoo gemakkelijk laat mee-

drijven op den stroom van oppervlakkigheid, den Marind eigen. Een verdere, zeer voorname eigenschap der meeste goeroes, is hun natuurlijke aanleg tot gezag. Men versta dit niet verkeerd : in een land van gelijkberechtigden als Marindland, is het noodzakelijk, vooral aan het begin, dat de goeroe zijn invloed heeft, niet enkel door het feit van zijn herkomst uit : ra paré (de overzijde) maar vooral door zijn eigen persoonlijkheid. Het is voor N. Guinea een groot geluk te noemen dat de Missie rekening heeft gehouden bij haar goeroekeuze met de sociale omstandigheden op de Kei- eilanden. De Keieesche bevolking is van vroeger her in drie tamelijk sterk onderscheiden klassen verdeeld, waarvan de beide hoogste uitsluitend het heft van bestuur in handen hadden en nog hebben. Zonder eenige moeilijkheid zien we dan ook in hun werk hoe juist vooral deze hoogste klasse in het algemeen de beste resultaten behaalt als volksopvoeder, waarom het immers op Nieuw-Guinea allereerst te doen is.

Wat nu den invloed van zoo'n goeroe in Marindland betreft, zoo valt allereerst het volgende op : de goeroe en zijn gezin worden het beschavingscentrum van het dorp. Hun aanwezigheid zelf brengt reeds het niet te onderschatten voordeel van het bijeenhouden der menschen in het dorp : de kinderen moeten naar school en beletten zoodoende hun ouders, voor langen tijd buiten het dorp te verblijven, daar hun kinderen immers voedsel noodig hebben. En verder brengt zoo'n goeroe-familie al gauw de eerste en elementairste vormen van beleefdheid in het dorp; men leert — buiten de school nog meer dan er binnen — wat Maleisch, en ook de ouderen komen onder den invloed, doordat herhaaldelijk in dit hoofdenlooze land de hulp van den goeroe wordt verwacht bij het in orde brengen van dorpsruzies. Hoeveel vrede door de goeroes, vooral in de eerste jaren dat een school bestaat, in de dorpen is gebracht, hoeveel zaakjes die anders vecht- en pijlperkara's zouden geworden zijn, zijn bijgelegd, weet enkel hij, die jaar-in jaar-uit de dorpen bezoekt, en de dagboeken naslaat die door de goeroes worden bijgehouden. Natuurlijk werden en worden dergelijke inmengingen van den goeroe niet steeds evenzeer geapprecieerd, en het mag gerust worden toegegeven dat er door den goeroe wel eens misbruik wordt gemaakt van zijn positie; dit alles neemt niet weg dat er heel wat pacificatie- en eerste beschavingswerk door deze menschen werd verricht. Te gemakkelijk is men van buitenaf soms geneigd het goeroe-inmengen als intrigatie te

beschouwen, want behalve dat zijn werk onmogelijk kan gedijen zonder althans een basis van regelmaat, is het Bestuur veel te ver af, en vaak veel te lang afwezig, dan dat dit de kleinere, en vaak geen uitstel lijdende aangelegenheden zou kunnen regelen.

Maar wordt die inmenging er een ten koste van het gezag der kamponghoofden (blz. 82)? Het is voor een insider werkelijk onbegrijpelijk, welke macht het Bestuur eigenlijk van zijn Kamponghoofden durft verwachten, aangezien het zelf die hoofden— minstens tot voor een paar jaren — niet de minste opvoeding heeft gegeven. Alles wat deze van nature niet boven hun milieu uitstekenden (en dan veronderstellen we nog een juiste keuze) weten, hebben ze tenslotte van den goeroe: lezen kunnen ze geen van allen en maleisch verstaat nog niet de helft; en àls ze het kennen, hebben ze het van den goeroe geleerd; hun eerste kleeren krijgen ze van de Missie (die kleeren hier niet te verstaan als een jas en een broek maar als een verandering in hun levensopvatting); in het dorp is niemand hun steun wanneer ze ontvangen perintah's doorgeven tenzij de goeroe, — en als er niet naar geluisterd zou worden zijn zij immers de ongelukkigen die er voor opdraaien. Ik ken een kepala, een brave — maar domme — kerel die het goed met zijn pangkat meende. Zijn menschen waren lui en ongezeglijk, maar in het algemeen werden zijn bevelen toch uitgevoerd, omdat de goeroe achter hem stond. Dat werd anders op een dag dat de goeroe een geldboete te incasseeren kreeg voor een wat hardhandige inmenging in dorpszaken. Er moest een nieuw bivak worden gebouwd. . . . en de kepala gaf zijn perintah's dezen keer alleen, want de goeroe was geschrokken van zijn boete. Niemand luisterde, en het liep er op uit, dat het arme kamponghoofd zelf, met zijn vrouw, een heele maand aan één stuk, en heelemaal alleen, van 's morgens tot 's avonds hard aan het nieuwe bivak werkte, om toch maar geen reprimande te krijgen als de Toean Bestuur weer langs zou komen. Maar ik ken er ook een die na al de ongezeglijkheid van zijn menschen, en na al de standjes van voorbijtrekkende politiedienaren en kantooroppassers, eenvoudig zijn pakaian dienst bij den Toean bracht en: minta berhenti.

De kepala is een geschapen figuur, zonder eenig reliëf in het verleden, en duizende keeren zal derhalve de goeroe moeten inspringen om het den kepala mogelijk te maken, een of andere opdracht uit te voeren. Dat dit ten nadeele zou zijn van het aanzien, dat deze in den kampong diende te genieten, geloof ik in geen enkel

opzicht : het lijkt de eenige manier om op den duur het kampong-hoofd boven zijn evenmensch uit te tillen : hij moet beschermd worden, en hij kan dat niet voldoende worden, als de goeroe hem niet helpt.

De goeroe en zijn familie worden niet enkel het beschavings- maar tevens het levenscentrum van het dorp : de kinderen spelen rond het goeroehuis naar hartelust (de eenige plaats die hun nog overblijft als de ouden in hun watiroes niet wenschen gestoord te worden), nieuwe spelen worden geleerd, er wordt gefloten en gezongen; de ouderen kunnen er hun tabak krijgen in ruil voor etenswaren, avond aan avond zit men er te luisteren naar verhalen uit vreemde landen en men kan er een schop en ander gereedschap leenen waar in het heele dorp anders niet is aan te komen, ook al zijn ze er, want de eigenaars zijn gewoonlijk niet zoo scheutig. Waar de menschen dan ook aan vast zitten, is niet, zooals Dr. van Baal meent, aan de school. Daar heeft men tot nu toe zelfs weinig of niets voor over, en 't moge zijn dat, vooral in het binnenland, de kinderen de school volgen zonder absent—dat absentisme is vooral aan de kust heel wat erger dan Dr. van Baal het doet voorkomen—, animo voor de school als school is er wel nergens. Daar waar men op staat is op het bezit van een goeroe, en dat wel op het bezit van dien bepaalden goeroe, waaraan men zich door de jaren gehecht heeft : men noemt hem in het geheele binnenland niet voor niets : Bapa. De bapa is overal goed voor : voor de pruimtabak en voor het oplossen van een herrie, voor de ramai in het dorp en voor het eten geven der kinderen als vader en moeder het bosch in zijn; de bapa heeft zijn fouten zooals ook de kinderen ze hebben, maar hij blijft toch de bapa, dien men eerst tenvolle gewaardeerd ziet, als hij heengaat : dan maakt men mee, dat alles zich voor grooten rouw met witte klei insmeert en schreit en klaagt als over een doode, dan kan het voorkomen dat men huilend bij den pastoor of ten kantore komt en zijn bapa terug vraagt, de school niet, die is louter het noodzakelijke kwaad, dat aan het goede van een bapa vastzit !

De volgende invloedsfactor der school is gelegen in het leerplan. En wat dat betreft hoeven we niet enthousiast te zijn over zijn vorm in het verleden. Het eerste plan dat werd opgemaakt door de Missie bij het begin in 1921 was uiteraard een poging. Helaas was die poging toch altijd nog heel wat beter dan het in 1931 van

regeeringswege opgelegde leerplan. In de eerste jaren was wel degelijk een poging tot aanpassing merkbaar. Zoo werd—het kon in dien begintijd nog — een poging gewaagd tot het samenstellen van een Marindineesch leesboekje. Er waren drie dagen per week uitgetrokken voor tuinwerk, het rekenonderwijs nam er een zeer bescheiden plaats in, en over het algemeen was de bedoeling niet mis te verstaan: de school was allereerst een poging tot beschaving en niet zoozeer tot schoolsche kennis, die immers in de Marindineesche samenleving nog vrijwel nutteloos was.

Maar in 1931 waren de toestanden op de Zuidkust, welke in 1921 het bijzondere ingrijpen hadden bewerkt, weer tamelijk wel tot normaal teruggebracht, en dus vielen van toen af ook de scholen onder de Algemeene Subsidie Regeling. Daarmee brak echter ook de mogelijkheid voor de volksscholen op Z.N. Guinea, om nog iets anders te zijn dan een hopelooze poging tot het verkrijgen van gelijkgeschakelde Indische schoolkennis. Want dat dit programma mijlen ver boven de capaciteiten der leerlingen uitlag, heeft de practijk der volgende jaren overvloedig bewezen. En het is tenslotte zeer waar wat Geurtjens reeds in 1936 over dit „gelijkgestelde onderwijs schreef („Zuinigheid die de wijsheid bedriegt", zie Maasbode 27 Dec. 1935) dat het voor het departement van leermiddelen gemakkelijk kan zijn als overal het zelfde onderwijs wordt gegeven, met de zelfde leien en schriften en lees- en rekenboekjes, de leerlingen zijn jammer genoeg lang niet overal de zelfden, en een stel genormaliseerde volksschoolhersens wordt niet verstrekt. De resultaten der volksscholen in de laatste jaren waren dan ook heusch geen weelde. En daar kwam dan nog bij het groote struikelblok der eerste schooljaren: het voor den leerling vreemde maleisch waarin de lessen worden gegeven. Dr. van Baal kan niet nalaten het opruimen van het marindineesch op school aan de nalatigheid toe te schrijven der missionarissen in het aanleeren der taal (blz. 101). Behalve dat zooiets minder vriendelijk is en bovendien onjuist—aan de kust wordt door alle missionarissen die eenigszins langer op de Zuidkust zijn uitsluitend marindineesch gebruikt, èn in hun gesprekken èn in hun onderrichtingen —, is het juist de kwestie of het marindineesch op de school wel zoo'n simplistische zaak is als Dr. van Baal het doet voorkomen. Dat het marindineesch, theoretisch gesproken, geweldige voordeelen met zich zou brengen, zal niemand pogen te ontkennen; dat echter practisch het primitieve, door Vertenten

ontworpen schoolboekje, later van de school verdween en plaats maakte voor louter maleisch, berust geenszins op een verslapping in de waardeering der Missie voor het Marindineesch, maar op een geheele serie practische bezwaren waarvan de porture aan iedereen ter overweging staat. De voornaamste bezwaren zijn wel de volgende:

1) Bij den aanvang van het onderwijs op de Zuidkust had men uitsluitend te doen met zuiver marindineesche leerlingen: de kust spreekt practisch één taal, waaraan het Gawir- en Imaz dialect, zelfs dat van Sangase, geen onoverkomelijke bezwaren stelden: een in een bepaald dialect doorgevoerd leesboekje was voor iederen kustmensch althans minstens wel verstaanbaar. Doch dit werd geheel anders toen de scholen zich ook buiten het eigenlijke kustgebied begonnen uit te breiden. In 1926 reeds werden de scholen van Moeting en Boepoel aangevraagd, en Dr. van Baal weet evengoed als wij, dat in beide bovengenoemde dorpen een marindineesch leesboekje even onnuttig ware als de Anabasis van Xenophon. De scholen breidden zich uit over het randgebied der taal heen: de Boven-Koembe- en de Boven-Bian-taal moge al slechts dialectisch verschillen van die der kust, de menschen verstaan elkaar evenmin als een Fries en een Zuidlimburger. Voor het Jee gebied, de Boven-Fly-streek en Frederik Hendrik-eiland worden deze taalverschillen zelfs essentieel, en het legt hier werkelijk geen gewicht in de schaal, dat er overal tot zelfs in het verre binnenland misschien wel enkele marindwoorden rond zwerven, afkomstig uit het vocabularium van vroegere vogel- en koppenjagers.

2) In verband met deze eerste practische moeilijkheid wordt de tweede nog grooter, n.l. die van het onderwijzend personeel. Vooralsnog is de Zuidkust nog niet rijp voor eigen goeroes, en zoolang we het moeten doen met van elders afkomstige krachten is er geen schijn van kans dat het marindineesch als voertaal op de school ingang zou kunnen vinden. Het marindineesch is, zooals we reeds eerder vermeldden, geen gemakkelijke taal, en de moeilijkheid wordt een totale onmogelijkheid, daar het soms nuttig, ja zelfs noodzakelijk kan blijken goeroes over te plaatsen, die daardoor in een ander gebied weer van voren af met de taal al daar zouden moeten beginnen.

3) Vervolgens zit de moeilijkheid niet enkel in het onderwezen- en onderwijzend-gedeelte der school, maar wel degelijk ook in haar controleerend personeel. Wat kan een schoolopziener, een

Bestuursambtenaar, die beiden te samen nog niets, of veel te weinig van de taal weten, in een school uitrichten waar enkel de inheemsche taal als voermiddel geldt?

En tenslotte kan dan na dit alles nog de vraag geponeerd worden, of het werkelijk op zichzelf wel een voordeel zou zijn in de eigen taal onderwijs te geven, nu dit land een deel uitmaakt van de aan talen rijke Nederlandsch-Indische koloniën. Het maleisch op de school heeft zeker zijn groote bezwaren, maar aan de andere zijde weegt daartegen het voordeel van een algemeene indische omgangstaal wellicht vrijwel op. De ijverige pogingen onzer buren, vooral in het mandaatgebied van N. Guinea, met het pidgin-engelsch de laatste jaren ondernomen, geven te denken.

Toch is en blijft het maleisch als voertaal een struikelblok voor den Marindineeschen leerling, zelfs al is dat blok dan ook in de practijk niet weg te ruimen. Vruchtbaarder dan het voorgaande is daarom Dr. van Baal's idee geweest om het geheele onderwijs meer aangepast te maken. Wel liep men op de Missie reeds lang met deze gedachte rond, waarvan het bovenvermelde artikel van Geurtjens in 1935 reeds een weerklank is, doch aan Dr. van Baal komt de eer toe, dit aangepaste onderwijs daadwerkelijk en met opgave van redenen te hebben gesteund. Het is tenslotte zeker voor een goed deel aan zijn activiteit op dit gebied te danken dat we op 1 Januari 1939 op de Zuidkust konden beginnen met de z.g. beschavingsschool volgens Bijblad 14081. Dat dit een verandering ten goede beteekende zal iedereen graag toegeven, die in de voorbije dertiger jaren ook maar één school op de Zuidkust heeft bezocht. De bedoeling van dezen nieuwen schoolvorm is prachtig in zooverre zij de cultuur van het eigen volk laat meespreken in den opbouw van haar leerplan. Daartoe is allereerst een beperking noodig van schoolsche kennis, die, al is zij elders ook nog zoo essentieel, in Marindland voorloopig weinig of geen uitzichten biedt, en bovendien toch niet is in te pompen in de hersens die deze primitieve jeugd van hun koppensnellende vaders heeft meegekregen. Vervolgens wordt het leerplan ook positief aangepast, in zooverre mede leertijd wordt uitgetrokken voor dingen, die momenteel reeds meer de belangstelling van het milieu bezitten, zooals hand- en tuinwerk, en het is vooral dit laatste gedeelte van de school dat in den eersten tijd zeker het meeste practische nut zal afwerpen. De bedoeling van het leerplan is duidelijk, en de naam der nieuwe school spreekt voor zich: be-

schavingsschool; men kan nu eenmaal op zijn weg naar ontwikkeling door schoolsche kennis, hoe voornaam deze laatste ook zij, het beschavingselement niet verwaarloozen, en waar die beschaving, zooals vrijwel overal op Nieuw-Guinea nog, zoo geweldig veel te wenschen overlaat, blijft de schoolvorm, wil hij vruchtbaar zijn, voorloopig althans, noodwendig bij het beschavingselement hangen; maar de school kan daardoor ook ongeveer 100 % aan practische belangrijkheid winnen.

Dat wat de theoretische zijde betreft; wat echter de practijk aangaat, daarmee is nog lang de laatste moeilijkheid niet van de baan.

We hebben den nieuwen schoolvorm nu een jaar in werking gezien, en behalve dat hij reeds getoond heeft vele voordeelen te bezitten, komen ook de bezwaren stilaan boven drijven.

1) Daar is allereerst het leerplan zelf. Zeker, er is veel goeds van te zeggen, maar in de practijk ontkomt men niet aan den indruk van een totaal overladen programma. Iemand die dan ook den vorigen schoolvorm in werking heeft gezien, die duidelijk daarbij heeft kunnen opmerken, hoe het leerplan totaal boven de krachten der leerlingen lag, kan er zich misschien over verheugen, het gedeelte der schoolsche kennis onder den nieuwen vorm verminderd te zien, anderzijds komt het voor hem vast te staan, dat, bij het overzien van het omvangrijke ingelaschte practische deel, slechts deze conclusie te trekken valt: ofwel het nieuw bijgevoegde gedeelte, dat in het reglement onder art. 5 sub 3: a-h besproken wordt, moet verwaarloosd worden en in oppervlakkigheid ontaarden, ofwel het schoolsche gedeelte, verwerkt in dat zelfde reglement onder de art. 6 tot en met 9, kan onmogelijk tot zijn recht komen. Wij voor ons meenen dan, dat de schoolsche kennis gevoeglijk nog wat gedrukt zou kunnen worden, gezien het reeds practisch gebleken nut van het nieuwe schoolplan-gedeelte. Juist door dit nieuwe gedeelte leek in het afgeloopen jaar in het algemeen de animo voor de school reeds toegenomen, een feit dat zeker niet alleen — zij het dan ook voor een gedeelte — aan de nieuwigheid mag worden toegeschreven.

Immers veel van wat in het nieuwe schoolplan werd opgenomen, was in werkelijkheid niets nieuws meer, zeker niet in het binnenland. Daar had ongeveer iedere school reeds jaren haar eigen tuin, die dan minder voor persoonlijk gebruik — al werden meerdere gewassen, die, vanwege de afstanden, toch niet konden verhandeld worden, zelf geconsumeerd — als wel voor het aankoopen van

de benoodigde kleeren werd aangewend. Reeds sinds 1933 werden door de schoolkinderen in de meeste dorpen van het binnenland sago en klappers aangeplant in de onmiddellijke nabijheid der dorpen; reeds sinds 1933 werden aan Boven-Bian, Koembe en Maro-rivier cursussen aan de meisjes gegeven in het weven op Tanembareesche methode, het vlechten van matten, krantjangs e.d. Ook naaien en verstellen werd reeds jaren, èn aan de kust èn in het binnenland geleerd, en Dr. van Baal heeft dan ook niet goed gekeken, als hij beweert, dat hij nog nooit een Papua- vrouw kleeren heeft zien verstellen (blz. 64.): in Boeti haalden b.v. de vrouwen steeds de bladeren van de yucca gloriosa af, die in mijn tuintje stonden om de vezels als draad te gebruiken, en in het binnenland is het verstellen van kleeren sinds jaren een bijna dagelijksche bezigheid, en dat heusch niet enkel onder schoolkinderen!

Al het bovenstaande, dat vroeger vanzelf buiten schooltijd geschiedde, is nu in het schoolplan opgenomen: op zich zelf is dat een groot voordeel, doordat er nu ook contrôle op kan worden uitgeoefend, en de goeroe er mede zijn beoordeeling over dient te krijgen. . . ., maar met die contrôle zitten we dan ook meteen weer aan den grond.

2) En dat is het tweede bezwaar aan het nieuwe schoolplan verbonden. Een schoolopziener is nu eenmaal iemand die een hoop kennis van lezen en schrijven en rekenen bezit en de noodige didactiek, maar die wellicht niet eens weet in welk jaargetijde men maïs moet planten. En voor het handwerk is het alweer precies hetzelfde; heel waarschijnlijk is hij de techniek van het mattenvlechten niet eens meester, al dient hij er zijn oordeel over te hebben, en dus raakt dit alles vanzelf in zijn waardeering op den achtergrond, wat funest is. Zijn belangstelling blijft enkel uitgaan naar het onderwijs als zoodanig, en na zoo'n inspectie sekolah moet de ijverige goeroe hem bij wijze van spreken bij de haren naar z'n kebon slepen, waarop dan de man van de school tenslotte maar liefst „bagoes" zegt en er een eind aan maakt. Maar aan de goede bedoeling van het reglement, dat, onder art. 10, juist ook dit meer practische gedeelte van het schoolplan als hoogst noodzakelijk noemt, wordt daarmee niet voldaan.

Zou het niet een uitkomst zijn, als, ten minste voor het landbouwgedeelte van het onderwijs, de mantri- Landbouw zijn oordeel en aanwijzingen kreeg uit te spreken? Naar aanleiding van een door de R.K. Missie begin 1939 geopperd plan tot het oprichten van

een bescheiden en aangepaste landbouwschool voor het binnenland, waarvoor harerzijds tegemoetkoming werd gevraagd voor het onderhoud van den daaraan te verbinden goeroe, achtte men het van Bestuurszijde een gelukkiger oplossing een landbouw- mantri aan te stellen. Helaas is deze man door die aanstelling wel in een allesbehalve benijdenswaardige positie geplaatst: behalve dat natuurlijk het terrein van zijn werkzaamheid veel te uitgestrekt is, is dat werk zelf tevens, hoe goed hij het ook zou willen, een haast totale onmogelijkheid. Hij kan toch onmogelijk richting geven aan landbouw die nog niet bestaat, en voor de school kan hij hoogstens als een goed raadgever optreden, door zijn vrijwillig gegeven adviezen, die door iederen goeroe dan kunnen opgevolgd worden, in zooverre het hem goeddunkt. Indien hij kon worden aangewezen als opziener voor het landbouwonderwijs, zou hij daarmede heel wat meer te zeggen krijgen, zijn werk zou er mogelijk door worden, en wat nog meer zegt, de beschavingsschool zou erbij winnen.

3) Tenslotte is een verdere moeilijkheid de leerkracht. Door de uitbreiding van het leerplan ook over meer practische dingen, is het werk der goeroes er heusch niet gemakkelijker op geworden. Waar vroeger enkel schoolsche kennis werd geëischt — en een diploma V.O. gaf het brevet voor zulke kennis —, komt er nu heel wat kijken, waar vaak de man met zijn V.O.-diploma zeker niet meer, soms minder, van terecht brengt, dan de niet-gediplomeerde. Het is daarom funest te noemen, dat het Reglement voor de beschavingsscholen onder art. 14 ad 1. vasthoudt aan den eisch van een volksonderwijzersdiploma. Weliswaar is daarnaast onder 2. een mogelijkheid geschapen om ook niet gediplomeerde goeroes onder het onderwijzend personeel op te nemen met een verklaring van geschiktheid, door den Inspecteur van het Inlandsch Onderwijs af te geven. Maar die geschiktheid, juist voor de beschavingsschool, is vooral in het beginstadium van die beschavingsschool, nog meer in afgelegen streken als Frederik Hendrik-eiland en Gabgab, waar de schoolopziener — op wien natuurlijk het oordeel over die geschiktheid toch practisch neerkomt — tot nu toe zelfs nooit is doorgedrongen, moeilijk aan te toonen. Men vergete dan daarbij niet dat het nieuwe schoolsysteem, voor alles, wil het slagen, bij den goeroe een zekere kennis van adat en gewoonten, taal en zeden vereischt, en vooral het vertrouwen bij de bevolking, en dat het voor een schoolbeheerder daardoor vaak een wanhopige

taak wordt, goeroes, die juist door hun langdurig verblijf ter plaatse, dit laatste in overvloedige mate, maar het diploma helaas niet bezitten, van scholen af te nemen, waaraan ze, om het nut dier school, eigenlijk niet gemist konden worden.

Natuurlijk is de geheele beschavingsschool een nog betrekkelijk nieuw iets, en in zooverre zijn de bovenaangehaalde bezwaren wellicht meer als de moeilijkheden van ieder werk in de kinderschoenen te beschouwen. Laten we dan hopen dat de beschavingsschool, die voor Zuid-Nieuw-Guinea van zooveel grooter belang kan zijn dan de oude vorm practisch geweest is, spoedig ook deze kinderziekten ontgroeie.

Verder is het een geheel andere kwestie, welke voordeelen men zich precies van het nieuwe onderwijs voorstelt. En zelfs al geeft men daarbij graag toe, dat de school door den nieuwen vorm veel aan belangrijkheid niet alleen, maar ook aan populariteit in het dorp gewonnen heeft, zoo kan men daarin, o.i. toch ook te ver gaan. Dr. van Baal doet dat zeker, wanneer hij het voorstelt als zou de nieuwe schoolvorm, en speciaal het landbouwonderwijs, in staat zijn, binnen afzienbaren tijd, het competitie-element, waaraan het— niemand die dat ontkent — den Marindinees voor een goed deel mangelt, niet enkel onder de schoolkinderen, maar ook onder de ouderen erin te brengen (blz. 101-103). Voor een gedeelte is hij tot een dergelijke schooloverschatting zeker gekomen door de verkeerde interpretatie die hij geeft van haar huidige waardeschatting door de ouderen, zooals wij boven reeds uiteenzetten. Men vermag echter kwalijk in te zien, hoe de school, die toch, na alles, — en aan de kust nog meer dan in het binnenland, — een instelling voor de jeugd blijft, ook op tuinbouwgebied — want juist degenen die met fatsoen onderhand een schop of patjol kunnen hanteeren, verlaten haar —, een dergelijken invloed op het geheele milieu kan hebben. Van Baal wil het tuinbouwwerk der school hier in het bijzonder als een spel-element in de cultuur zien opgenomen, en behalve dat dit moeilijk het eerste doel kan zijn van de school, ligt het tevens nog zoo ver buiten de momenteele belangstelling van het milieu dat we al blij zullen mogen zijn, als er tenslotte alleen maar wat simpele navolging bij de ouderen uit resulteert. Het is natuurlijk erg goedkoop om, zooals Van Baal doet, na de uiteenzetting van dat landbouwvak als een mogelijk spel- en competitie-element, aan het einde een slagzin te plaatsen als: „mits men de oude mannen, die de publieke opinie regeeren, er

voor weet te interesseeren", en bij voorbaat wordt de schuld van het mogelijke niet winnen der ouden maar vast op de Missie geschoven, „die nogal gauw geneigd is om onder het motto: wie de jeugd heeft, heeft de toekomst, de oudsten voorbij te loopen" (blz. 103). De kwestie is daarmee niet van de baan, omdat tenslotte alles alleen hierop neerkomt: HOE winnen we de ouderen voor een dergelijk tuinbouwfeest? Dat Dr. van Baal er maar meteen alvast een gadzie aan wil knoopen — voor gadzie kun je hier alles koopen: zelfs kolen sjouwen en een vliegveld aanleggen —, toont al duidelijk genoeg, dat hij eigenlijk van de kapitale moeilijkheid zelf ook wel overtuigd is. De ouderen ZULLEN er buiten blijven — ik meen buiten het tuinbouwfeest, niet buiten den gadzie —, het werk der schoolkinderen zal in het oog der ouderen altijd kinderwerk blijven en ze zullen er interesse voor hebben — maar waarschijnlijk minder — als voor een uitgeschreven fluitcompetitie of een tooneelspel. Als een spel voor de gemeenschap lijkt mij het landbouwonderwijs op de school slecht gefundeerd, en zijn er beslist vruchtbaarder competities mogelijk, waaraan ook de ouden kunnen deelnemen. Feesten van het potlatch type te willen invoeren waar men den landbouw zelf nog in te voeren heeft, lijkt wat sterk. Wij althans zullen voorloopig tevreden zijn als het landbouwonderwijs op de scholen enkel maar de ouderen een beetje beïnvloedt, zoodat ze ook tuinen gaan maken, ook andere methoden gaan overnemen, en misschien verwachten we dan nog ruimschoots genoeg.

(wordt vervolgd).

VOLKSVERHEFFING

DOOR Mr. H. D. VAN WERKUM

In het voorwoord tot het boek van Professor N. Gangulee „The Indian Peasant and his Environment" wordt een uitspraak aangehaald van Sir Frederik Sykes, oud-Gouverneur van Bombay, dat „in the discussions upon the Indian question too little weight has been given to rural reconstruction and economic improvement, which are really the basis upon which everything rests".

En de schrijver zelf houdt op blz. 149 zijn landgenooten als eerste taak voor oogen „*the economic and social regeneration of the country*; and once we get rid of some of the peculiar characteristics of medievalism that disfigure our social life, we shall have evolved such conditions for political freedom that even the die-hards will find our claims irresistible". Elke staatsregeling toch, hoe liberaal ook ontworpen, zal niets meer dan louter vorm blijven, tenzij ze is gebouwd op den stevigen grondslag van sociale en economische welvaart. En juist deze eenige grondslag onbreekt zoowel in Britsch- als in Nederlandsch-Indië. Ondanks den rijkdom van beide landen heerscht er groote armoede onder de millioenen-massa van de bevolking.

Wat Britsch-Indië betreft, wordt in Hoofdstuk I van het boek van den bekenden Amerikaan Dr. Spencer Hatch „Up From Poverty In Rural India," waarvan in 1938 de 4e uitgave verscheen, de toestand summier als volgt beschreven.

De voedselvoorraad is onvoldoende en gebrekkig verdeeld; een groot deel van de bevolking, waarschijnlijk een derde, is ondervoed. Bovendien toont een analyse van het bevolkingsmenu veelal aan, dat het niet evenwichtig is samengesteld en zelfs indien quantita-

tief voldoende, qualitatief vaak niet in staat om het lichaam te voeden. Kleeding, hoewel in sommige tijden van het jaar minder noodig dan in andere, is van groot belang voor de gezondheid en de behaaglijkheid in den winter en de regenseizoens. Echter heeft een groot deel van de bevolking geen geld genoeg om zich de allernoodigste kleeding aan te schaffen. Zoo is er veel lijden en ziekte onder de bevolking met als gevolg een hoog sterftecijfer. Groote aantallen zijn vuil en ongezond gehuisvest. Weinigen van de armen hebben eigen land en zij die in het algemeen grond pachten, bewerken te kleine grondstukken om behoorlijk in het levensonderhoud van hun gezinnen te kunnen voorzien of om den grondbewerker en zijn familie het geheele jaar door nuttig bezig te kunnen houden. De behoefte aan nevenwerkzaamheden thuis is groot. Landarbeiders verdienen amper genoeg om den laagsten levensstandaard te kunnen voeren. Zij houden over het algemeen niets over en kunnen niets sparen. Menigeen verkeert in een vorm van slavernij.

Hoorn- en pluimvee zijn over het algemeen van een minderwaardig ras, slecht onderhouden, improductief, dikwijls een bepaald verlies.

Landbouwwerktuigen en landbouwmethoden zijn buitengewoon primitief, vereischen veel onnoodigen harden arbeid zonder het vooruitzicht op een goede bodemopbrengst.

Bepaalde godsdienstige en sociale gewoonten en oneconomische tradities verscherpen ten slotte de armoede van het land en belemmeren zijn bevrijding van de armoede. Hoewel de gezondheidstoestanden verbeteren, bieden zij nochtans aan het Indische volk de laagste levenskansen van de geheele wereld — minder dan 25 jaar. De behoeften aan gezonde ontspanning (welke godsdienst en gewoonte vrijwel hebben tegengewerkt) en lichamelijke opvoeding spreken zeer duidelijk.

Onderwijs, hoewel in menig opzicht en op menige plaats uitmuntend verzorgd, bereikt slechts een klein gedeelte van de bevolking. Het is slechts in beperkten omvang landbouwonderwijs ondanks het feit, dat het land in hoofdzaak een land van landbouwers is. Het is niet juist aangepast aan het leven van de leerlingen of hun omgeving.

Hoewel dit onderwijs niet geleid heeft tot minachting voor handenarbeid, heeft het evenmin de gelegenheid aangegrepen

om de waarde van den handenarbeid te verhoogen in de schatting der bevolking.

De afkomelingen van de middelbare scholen en de universiteiten miskennen de waardigheid van handenarbeid, zonder welken geen volk uit zijn armoede kan herrijzen. Groote aantallen van deze afkomelingen zijn werkloos, verspreiders van ontevredenheid en een last eerder dan een lust voor de hulpbronnen van het land.

Gelukkig gelden deze korte opmerkingen over den toestand der bevolking in Britisch-Indië niet in dezelfde mate en denzelfden omvang voor de inheemsche bevolking h.t.l. Over het algemeen verkeert onze inheemsche bevolking economisch, sociaal en geestelijk in betere omstandigheden. Echter blijft het vraagstuk der volksverheffing als voorwaarde voor de geestelijke en sociaal-economische weerbaarmaking der bevolking ook in Nederlandsch-Indië gezette aandacht vragen. Terecht werd het dan ook door den Gouverneur-Generaal in zijne rede bij de opening van de eerste gewone zitting van den Volksraad op den voorgrond geschoven, ja zelfs op één lijn gesteld met den in dezen tijd uiterst belangrijken steun aan de oorlogvoering en de landsverdediging.

De volksverheffing in Britsch-Indië beoogt in hoofdzaak „rural reconstruction", de bevordering van de welvaart der landbouwende bevolking op allerlei gebied. Immers is Britsch-Indië (inclusief de Native States) overwegend een land van landbouwers. Het verloop van de cijfers der volkstelling over 1891 tot 1931 toont aan, dat het percentage der bevolking, onmiddellijk afhankelijk van landbouw en veeteelt, voortdurend gestegen is van 61 tot 71 op een zielental van 353 millioen in laatstgenoemd jaar.

Aangezien de bevolking van Nederlandsch-Indië eveneens overwegend haar bestaan vindt in den landbouw, is het m.i. eisch van goede staatkunde om bij het opmaken en de uitvoering van een plan voor de verheffing van onze inheemsche bevolking de methoden van volksverheffing te bestudeeren, welke in Britsch-Indië toegepast worden.

In het algemeen zal in dit opstel worden geëlimineerd wat door de verschillende Overheidsdiensten in beide landen reeds is en wordt gepraesteerd op het gebied van de economische ontwikkeling en de versterking van de economische welvaart der bevolking, van landbouwkundige en visscherijvoorlichting, van irrigatie- en

gezondmakingswerken, van veeartsenijkundige zorg, credietwezen, onderwijs enz.

Ons doel is uiteen te zetten op welke wijze een verbetering van de levensvoorwaarden der bevolking in Britsch-Indië in sommige streken is tot stand gekomen en ook h.t.l. kan tot stand komen *uit eigen kracht, door zelfwerkzaamheid, op basis van organisatie der plattelandsbevolking met officieelen steun.*

De gegevens over de volksverheffing in Britsch-Indië hebben wij gedeeltelijk ontleend aan Hoofdstuk XII van het verzamelwerk „Social Service in India". Dit hoofdstuk (het laatste) handelt over „Voluntary Effort and Social Welfare". Het is geschreven door Sir C. F. Strickland, bekend o.m. door zijn boek „Rural Welfare in India", waarvan de 3e uitgave in 1936 verscheen.

In de levenssfeer van het individu vóór India's contact met Europa was de sociale structuur van de Indische maatschappij uitmuntend geschikt om de welvaart te bevorderen van alle klassen der bevolking, met uitzondering van die der z.g. Pariah's.

De kaste, hetzij in den vorm van bloedverwantschap, hetzij in dien van beroepsgilde, verzekerde aan iedereen de hulp van zijne medekastegenooten gedurende zijn leven en bij zijn dood. Zij voorzag in al de behoeften, waarvan hij zich bewust was.

Daarom was tot ongeveer 200 jaar geleden het individu niet verplicht zich met zijn buren te vereenigen in vrije verbanden ter bevordering van de gemeenschappelijke sociale en economische belangen.

Op politiek gebied behoorde hij tot de dorpsgemeenschap, waarin de panchayat (dorpsraad der oudsten) het gezag uitoefende. Derhalve vormden de dorpsgemeenschap en zijn kaste de onvrijwillige verbanden, waarin hij was geboren en die alles controleerden wat de gewone man aan contrôle kon verwachten. Boven hen stonden een onnaspeurlijke aardsche heerscher en de onnaspeurlijke krachten der natuur en van God.

Het denkbeeld om zich onderling vrijwillig te vereenigen in het gemeenschappelijk belang, kwam in Indië eerst op, toen onder het Britsche gezag het land gepacificeerd was, eene ordelijke administratie was ingericht, de handel zich begon uit te breiden en wetenschappelijke kennis omtrent de oorzaken van gezondheid en ziekte verspreid werd.

Het behoeft echter geen betoog, dat vrijwillige vereenigingen slechts langzaam werden opgericht en eerst in de stedelijke centra, waar de Europeesche invloed het krachtigst werd gevoeld.

De Hindoe-stroomingen (Brahmo Samaj en later de Arya Samaj) in de eerste helft van de negentiende eeuw reageerden sterker en eerder op dien invloed dan de Mohammedaansche gemeenschap, die betrekkelijk maar weinig werd beroerd vóór het einde van die eeuw.

De kaste- of stamverbanden, hoewel levenskrachtig en machtig in vele persoonlijke aangelegenheden, waren ongeschikt voor de regeling van zaken betreffende geheel India.

Vrijwillige vereenigingen van het Engelsche type begonnen te verschijnen, waarvan de coöperatieve vereenigingen, die een vooraanstaande plaats innemen in de sfeer van de volkswelvaart, de talrijkste en best georganiseerde zijn.

In tegenstelling met die in Europa, bewegen de Indische zich ook op menig ander dan zuiver economisch terrein met het daaraan verbonden voordeel, dat een organisatie en steun worden verkregen, waardoor hare leden en derden gedrongen worden ze te beschouwen als erkende instellingen en als zoodanig ernstig te bejegenen. Een voorbeeld daarvan vormt o.m. de centrale coöperatieve anti-malaria-vereeniging van Calcutta, in 1912 gesticht door Dr. G. C. Chatterjee en in 1919 gereorganiseerd als het centrale orgaan van de ± 2000 anti-malaria-vereenigingen in de dorpen van Bengalen ter bestrijding van het malaria-gevaar, veroorzaakt door de overstroomingen van de deltagebieden.

Het mooiste voorbeeld van eene vrijwillige organisatie ter bevordering van de volkswelvaart in India, waarbij het initiatief en de stuwkracht uitgaan van en het meerendeel der kosten wordt gedragen door niet-officieele personen en lichamen, is *het landelijk demonstratiecentrum van de Young Men Christian Association (Y.M.C.A.) te Martandam* in het Zuiden van den Indischen Staat Travancore. [1]) Hier evenals in eenige gelijksoortige centra in de Madras presidency, zooals Ramanathapuram in het district Nilgiris en Indukurpet in het district Nellore, heeft de Y.M.C.A. een landelijk station gevestigd waar betere beoefening van landbouw en ambacht, coöperatieve methoden van credietverstrekking,

[1]) Zie voor de plaatsnamen hierachter afgedrukt kaartje.

afzet van producten en voortbrenging, onderwijs aan kinderen en volwassenen, met inbegrip van ontspanning en dramatische kunst, opleiden van padvinders en gidsen, alsmede gezondheid en hygiëne, geleerd worden zoowel in de practijk als in de theorie. Evenals het Ramanathapuram-centrum bezield wordt door Mr. K.T. Paul, zoo staat het Martandam-centrum onder de bezielende leiding van den reeds eerder genoemden Dr. Spencer Hatch. De invloed van dit centrum strekt zich thans uit tot meer dan honderd omliggende dorpen, waar Y.M.C.A.-vereenigingen in het leven zijn geroepen voor progapanda- en welvaartsdoeleinden op denzelfden voet als te Martandam.

Bij de bestudeering van het Martandam-plan voor landelijke ontwikkeling, komen zes punten naar voren, welke de elementaire grondslagen vormen voor het welslagen van elk schema van landelijken opbouw.

In de eerste plaats de bevordering van de zelfwerkzaamheid der landbouwende bevolking, gesteund door „intimate, expert counsel".

Toen het oude panchayat-stelsel onder invloed van de Britsche centralisatie in verval geraakte, werd het Indische dorp aan zichzelf overgelaten zonder eigen organisatie en zelfbestuur. Hoewel den laatsten tijd pogingen in het werk zijn gesteld om door wettelijke bepalingen de panchayats tot nieuw leven te wekken, gaat dat thans niet zoo gemakkelijk meer (vgl. J. G. Drummond, Panchayats in India).

In de tweede plaats moet het probleem van den nood der plattelandsbevolking worden aangevat over de geheele linie.

In zijn voorwoord tot het boek van Mr. F. L. Brayne „The Remaking of Village India", verklaart Sir Malcolm Hailey: „we have never made a direct and concerted attack on this problem; we have never deliberately attempted to effect that change in the psychology of the peasant, and in his social and personal habits, without it is impossible materially to improve his conditions of life".

Hoewel het verkeerd zou zijn om als volkomen waardeloos te beschouwen die gedeeltelijke bestrijding van landelijke armoede en achterlijkheid, welke toegepast wordt door sommige landbouwdeskundigen, credietcoöperatoren, dokters, schoolmeesters of anderen, gaat de helft van hare potentieele waarde verloren door de engheid van haar front. Een kleine boer kan noch wil aannemen nieuw zaad, verbeterde werktuigen of methoden van landbouw,

noch betere levende have koopen, fokken en onderhouden, zoolang als hij in de schuld zit, ongeletterd is en voortdurend ondermijnd wordt door malaria of mijnworm. Ook wil hij niet trouw met zijn kameraden samenwerken en zichzelf bezwaren met de lasten van coöperatief crediet, zooals beperking van uitgaven bij feestelijkheden en openbaarmaking van door hem aangegane leeningen, zoolang als hij, behalve ziek en ongeletterd, bovendien niet in staat is, om, wegens gebrekkigen landbouw, meer dan het meest nooddruftige bestaan uit zijn land te halen. Evenmin zal hij belangstelling kunnen koesteren voor onderwijs aan volwassenen of zijn kinderen gedurende zes jaar geregeld naar school zenden, indien hij ziek is, met schulden beladen en arm. Op hun beurt schijnen medische en hygiënische voorzorgsmaatregelen hem toe onheilspellende zaken te zijn, zoo geen goddelooze bedenksels.

Daarom ligt *het* geneesmiddel — niet een enkel geneesmiddel — voor de sociale euvelen van den Indischen landbouwer in de combinatie van eene vermeerdering van inkomen en van eene bevrijding van oude schulden met omzetting van zijne geestesgesteldheid op jongen en volwassen leeftijd, gepaard met eene bevrijding van maag- en hoofdpijnen en vermoeidheid. Al de rampen, welke den armen man in India teisteren en in mindere mate eveneens den meer welvarenden man, moeten *tegelijkertijd* behandeld worden. Zijn vrienden moeten in vereende krachtsinspanning hem toonen, dat zijn leven *als een geheel*, zelfs op het bescheiden vlak van een handwerksman, een landbouwer of landarbeider, iets anders en beters kan worden dan het nu is. Ook voor *onze* inheemsche bevolking bestaat er, zooals Gouverneur Van der Plas zoo raak opmerkte op 25 September 1940 bij zijne beantwoording in eersten termijn van de algemeene beschouwingen omtrent het voorstel tot vaststelling van de provinciale begrooting van Oost-Java voor het dienstjaar 1941, *eene nauwe wisselwerking tusschen vergrooting van de productie en verhooging van hare geestelijke ontwikkeling*.

Bij zijne beantwoording van de sprekers in tweeden termijn wees dit gewestelijk bestuurshoofd den raad er nog op, dat wanneer de kleine desaman na zijn inspannende dagtaak thuis komt en dan nog maar net voldoende heeft kunnen verdienen om eigen honger en die van vrouw en kinderen te kunnen stillen, ongetwijfeld de animo en de geestkracht ontbreken om zich nog te zetten aan geestelijke inspanning.

Zooals Gouverneur Van der Plas in zijne rede bij gelegenheid der installatie van den Regent van Madioen op 5 November 1940 wederom zoo raak opmerkte, is het probleem van den vooruitgang van Java en Madoera, wat betreft de massa, misschien in de eerste plaats een psychologisch probleem.

Inderdaad betreft het hier zoowel in Britsch- als in Nederlandsch-Indië in wezen een psychologisch probleem. De waarheid ligt in het feit, dat de boer in India zich beweegt in een vicieuzen cirkel. De verbetering van de neerdrukkende omstandigheden van het landelijk leven, tot stand gebracht in sommige dorpen van het district Gurgaon in de Punjab door de onafgebroken inspanning van den Engelschen bestuursambtenaar Mr. Brayne en zijne echtgenoote, illustreert de onderlinge afhankelijkheid van de drie factoren, vermeld in Sir Horace Plunkett's bekende leuze: „Better Business, Better Farming and Better Living". Maar het voornaamste doeleinde van de volksverheffing in het district Gurgaon is geweest het wekken onder de bevolking van den wil voor „better living." Deze wil kan echter niet onverheerschen tenzij armoede en onwetendheid gedeeltelijk verdwijnen.

Daarom moet in elke organisatie tot opheffing van de landbouwende bevolking in de eerste plaats gestreefd worden naar omzetting van de mentaliteit van den dorpeling, *naar eene reconstructie van den geest.*

Nu is het de grootste verdienste van het Martandam-plan, dat het voortschrijdt op een breed front en het probleem van den opbouw der volkswelvaart van alle zijden tegelijkertijd aanvat volgens een alomvattend programma op het gebied van gezondheidszorg, onderwijs aan volwassenen, coöperatie en verbeteringen van den landbouw. Om te kunnen komen tot ontplooiing der zelfwerkzaamheid van de bevolking, heeft Dr. Spencer Hatch eene landelijke sociale organisatie opgebouwd met behulp van de coöperatieve methode, waarbij kon worden vastgeknoopt aan het krachtige nog steeds onder de plattelandsbevolking levende communale groepsinstinct.

Zooals de ervaring in Britsch-Indië gedurende de afgeloopen 35 jaren geleerd heeft, is ook de coöperatieve beweging afhankelijk van rural reconstruction. Zij kan nooit een groote vlucht nemen, zoolang de plattelandsbevolking achterlijk blijft en hare economische, sociale en cultureele opbouw niet gedragen wordt door veranderd inzicht, door den wil om gezamenlijk te arbeiden voor

het gemeenschappelijk welzijn, „common action for common good". In den tani moet overwonnen worden „the inertia that sterilizes his creative life". Immers is het niet mogelijk de plattelandsbevolking te organiseeren zonder haar dingen te laten doen welke zij niet zou hebben gedaan wanneer zij aan zichzelve was overgelaten. *En zonder organisatie geen coöperatie.* „Organisation is the scaffolding without which we should find the temple of co-operation too difficult to build" (Cole, Social Theory blz. 184 v.).

Op deze wijze zijn in een honderdtal dorpen van de Staten Travancore en Cochin dorpsvereenigingen tot stand gekomen, *van, voor* en *door* de dorpelingen.

In de derde plaats moet er voor het slagen van het welvaartswerk nauwe samenwerking bestaan niet alleen tusschen de verschillende departementen, diensten en ambtenaren, maar ook tusschen deze instanties en particulieren en/of particuliere vereenigingen, *waar mogelijk samengebracht in coördineerende instellingen*, waarop wij later terugkomen.

Zoo hebben de departementen van landbouw van de provincies en van de staten hun waardeering betuigd voor de hulp van de Y.M.C.A. om de bevolking vertrouwd te maken met de resultaten van de demonstratietuinen. Ook hebben zij door middel van subsidies allerlei particulier welvaartswerk gesteund, b.v. het oprichten en onderhouden van scholen, in het bijzonder avondscholen; van weefscholen; van studententehuizen; zij hebben subsidies verleend voor het houden van dekstieren voor gemeenschappelijk gebruik, voor bibliotheken, tentoonstellingen enz., waardoor het nuttig rendement der fondsen verhoogd wordt.

In de vierde plaats moeten voor het welslagen van de ontwikkeling der plattelandsbevolking *leiders* gerecruteerd worden uit alle bevolkingsklassen en groepen. Dit is niet gemakkelijk, want goede leiders moeten aan bepaalde geestelijke en zedelijke eischen voldoen. Nu is het echter India's ongeluk, dat de veelbelovende jonge man, die zijn dorp verlaten heeft om verder te studeeren, als regel niet bereid is om na beëindiging van zijne studie zijn verdere leven in een dorp door te brengen. Vandaar dat de „Royal Commission on Agriculture in India" reeds in haar in 1928 verschenen Rapport een beroep doet op de abituriënten van de universiteiten „in imbuing rural communities with ideals of leadership and of service". De voornaamste groepsleiders zijn thans nog de onder-

wijzers. In het Martandam-centrum worden zoowel „employed leaders" gebruikt als „honorary, unpaid leaders". De „employed leaders" ontvangen een salaris, voldoende om ervan te kunnen leven. Zij fungeeren als secretaris van de welvaartscentra en zijn belast met de leiding van en het toezicht op de „extension service". Het belangrijkste deel van hun werkzaamheden is als het ware de vermenigvuldiging van zichzelf door de honoraire leiders, die hun arbeid gratis verrichten in de meer dan honderd dorpsvereenigingen. Deze beide groepen van leiders moeten nauwe betrekkingen onderhouden met de dorpen, en zeer goed bekend zijn met de dorpelingen en hun levensomstandigheden. Vooral waar onder de analphabete bevolking geen propaganda door de pers kan worden gevoerd, zal het leiderschap in hoofdzaak door persoonlijk contact moeten worden uitgeoefend.

Hoewel de meeste „employed leaders" zichzelf recruteeren, *moeten zij nochtans voor het welvaartswerk behoorlijk opgeleid worden.* Na hoogstens gedurende acht maanden de Opleidingsschool in Rural Reconstruction te Martandam bezocht te hebben, wordt de beroepsleider nog een aantal weken uitgezonden naar andere soortgelijke instellingen in Britsch-Indië. Heeft hij daarna eenige jaren practisch in het veld gewerkt, dan is de tijd aangebroken om hem, indien zulks financieel mogelijk is, naar het buitenland te zenden voor verdere sociaal-economische studie. De voldoening over de resultaten, welke hij bereikt heeft met den opbouw van de dorpswelvaart, de vreugden, welke bij beleefd heeft van zijn nauwe samenwerking met de plattelandsbevolking, hebben thans het gevaar doen wijken, dat hij niet naar de dessa zou terugkeeren.

Er bestaat zoowel in het binnen- als in het buitenland groote belangstelling voor de Opleidingsschool te Martandam. De aanbevelingen van Dr. L. Kenyon L. Butterfield (schrijver van „The Christian Mission in Rural India"), nadat hij eene studie gemaakt had van de mogelijkheden van eene zoodanige opleiding, hebben deze belangstelling vergroot. De beste gelegenheid om zich plaatselijk op de hoogte te stellen van dit werk is het volgen van een cursus gedurende zes weken in de maanden Maart en April, wanneer de vaste staf van leeraren zich geheel kan wijden aan practische intensieve opleiding.

Het leerprogramma omvat de volgende onderwerpen, welke ook practisch beoefend worden, n.l.:

1. Poverty and its Elimination
2. Village Surveys
3. Quickening of the Religious Life of the Village
4. Methods of Physical Education
5. Other forms of Adult Education
6. Instruction in the Market Places
7. The Village Library and the Circulating Library system
8. Games and Sports
9. Night Schools for the Young and Adults
10. Village Organization for Effective Service (such as the village YMCAs)
11. Socialization-working for and with the whole community: all castes, and creeds and conditions
12. Temperance Education
13. Information Service—public speaking, writing, advertizing
14. Boys' Work
15. Women's and Girls' work
16. The Demonstration Method
17. Village Sanitation and Health (includes the borehole Latrine)
18. Co-operative Credit
19. Co-operative Production (improving quality)
20. Co-operative Marketing of improved local products
21. Cottage Industries
22. Poultry Keeping
23. The use of Charts, Pictures, etc.
24. Bee-keeping
25. Weaving
26. Gardening (use of better seeds, varieties and methods)
27. Improvement of Cattle (including pasturage and fodder crops)
28. Goats (the poor man's cow)
29. Exhibitions (showing results centrally and in the individual villages. The students help to conduct the annual Central Exhibition)
30. The Drama — its uses in the village
31. The Rural Centre
32. The Extension Department
33. Co-operating with Government and other agencies
34. Rural Leadership

Meer dan 900 studenten hebben reeds eene dergelijke opleiding ontvangen en propageeren nu den geest en de methoden van Martandam in Britsch-Indië, Burma en Ceylon. Dat is een grootsche prestatie.

Bijzondere aandacht wordt ook besteed aan de opleiding van de honoraire leiders, want deze onbetaalde, in hun vrijen tijd werkende personen zijn van essentieel belang.

„Wij hebben noodig", zegt Butterfield in zijne brochure „Principles and Methods of Christian Work in Rural Areas" „a host of men and women who have caught a vision of the rural field, who are willing to dedicate their lives to its service, and who can receive a training adequate to the task so that efficiency shall be linked with high purpose".

De zeven voornaamste methoden, toegepast bij de opleiding van deze honoraire dorpsarbeiders zijn: Learning bij Doing, Camps, Conferences, Week-end Study Groups, Special Courses, Specialized Schools and Summer Schools.

Een van deze methoden wordt in het kort door Dr. Spencer Hatch beschreven op blz. 193 v. van zijn boek, waarbij de nadruk wordt gelegd op de eerste, het zelfhandelen als de meest werkzame, mits onder leiding en toezicht van den geroutineerden beroepsleider.

De agenten van en propagandisten voor de opheffing van het platteland worden dus terdege getraind voor hun taak. Aan eene behoorlijke opleiding voor sociaal welvaartswerk is vroeger in India veel te weinig aandacht geschonken. Personen, vol toewijding, maar zonder voorbereiding, hebben zich een massa moeilijkheden bezorgd en slechts door pijnlijke ervaring geleerd hoe deze te overwinnen, tot schade niet alleen van zichzelf, maar ook van hen, die zij trachtten te helpen. *Daarom is te Martandam en Ramanathapuram het beginsel van opleiding van geoefende mannen en vrouwen voor het welvaartswerk principieel erkend èn in toepassing gebracht,* hetgeen van fundamenteel belang is voor het *slagen van dit werk.* Immers kan niet volstaan worden met den goeden wil om de bevolking te helpen, maar is noodig „putting the scientific mind behind the merciful heart".

Bij de uitvoering van het welvaartswerk wordt bijzondere aandacht geschonken aan het in India en vooral onder de landbouwende bevolking veelvuldig voorkomende verschijnsel van „underemployment". Waar iedere landbouwer gemiddeld slechts 1 H.A. grond bezit om dien te bewerken, is hij door klimatologische factoren gedwongen meer dan een derde gedeelte van het jaar werkeloos te blijven.

In verband hiermede heeft men in Martandam getracht loonend werk te vinden om de bevolking in haar vrijen tijd nuttig bezig te houden. Daartoe is met kracht gestreefd naar de bevordering van de huisindustrie zoowel als welkom hulpmiddel voor de

versterking van de economische positie der bevolking als om een tegenwicht te vormen tegen de euvelen van de grootindustrie. Vooral de bevordering van de inheemsche weefindustrie staat op het programma. Immers was deze tot het einde van de 18e eeuw een voornaam bestaansmiddel geweest, totdat zij in de 19e eeuw van de markt verdrongen werd door de machinaal vervaardigde weefsels van Lancashire.

Deze ongelijke concurrentie veroorzaakte groote ellende en armoede onder de bevolking „for, unlike England, agriculture had to continue to be the livelihood of the great majority of India's population, only an agriculture which, robbed of its subsidiary industries, could never again offer more than a bare subsistence". (Holland, The Indian Outlook blz. 157).

Om de bevolking te helpen aan neveninkomsten, bepleit Dr. Spencer Hatch de aanwezigheid van minstens één handweefgetouw in elk huis. Daarbij komt, dat wevers meer verdienen dan landarbeiders, hetgeen de merkwaardige vitaliteit verklaart van het weven met de hand in India. Dr. Spencer Hatch hecht meer waarde aan het handweefgetouw dan aan het spinnewiel, in tegenstelling tot Gandhi, die van handweven spreekt als „the *only* Cottage Industry" en het spinnewiel (charka) beschouwt „as a remedy for India's present economic distress".

Deze visie is te eenzijdig, omdat één procédé nooit *het* geneesmiddel kan vormen voor India's moeilijkheden. Het lijdt echter geen twijfel, dat al de verschillende huisindustrieën tezamen veel kunnen doen om te bereiken wat Gandhi alleen van het spinnewiel verwacht.

Daarom beschouwt Dr. Spencer Hatch het spinnewiel slechts als een hulpmiddel voor het weefgetouw.

In India treft men zelden een zorgvuldig aangelegde en goed onderhouden groenten- en vruchtentuin aan. In navolging van de Philippijnen, waar Dr. Spencer Hatch eene studie daarvan maakte, dringt hij bij de bevolking aan op eene goede erfbeplanting, waardoor haar voedseltoestand belangrijk kan verbeteren en meer inkomsten kunnen worden verkregen. Ook op de scholen dient tuinieren te worden geleerd.

De twee methoden, welke te Martandam toegepast worden bij de opheffing der bevolking, zijn *demonstratie* en *coöperatie*. De ontdekking van de demonstratie-methode voor de verbetering van de toestanden op het platteland vormt een van de belangrijkste bijdragen tot de verbreiding van de landbouwwetenschap.

Het Martandam Landelijk Demonstratie-Centrum past deze methode op tweeërlei wijze toe, n.l. *door de bevolking te laten zien en te laten doen.*

Dr. Spencer Hatch wijst op de uitmuntende kippen-, veefokkerijen enz., die de verschillende gouvernementen van de provincies en van de staten er op nahouden, doch betreurt het, dat de schat van kennis, daar vergaard, niet verspreid kan worden wegens gebrek aan eene effectieve methode en een gesloten boek blijft voor den landman. Daarom haalt hij met instemming aan de conslusie van het rapport der Royal Commission on Indian Agriculture, dat „the method of demonstration plots (is) generally preferable to demonstration farms". Het komt er hier vooral op aan wat individueele boeren, met behulp van demonstratieleiders, doen op hun eigen gronden en onder hun eigen omstandigheden. Boeren komen niet onder den indruk, noch in India noch elders ter wereld, van wat zij zien doen op modelhoeven van het Gouvernement, die geëxploiteerd worden ten laste van de publieke geldmiddelen, niet intiem verbonden zijn met den landman en zichzelf niet bedruipen.

Ook de coöperatieve methode is een van de belangrijkste hefboomen voor de landelijke reconstructie, mits op uitgebreider schaal dan tot dusver in toepassing gebracht.

De plattelandsbevolking moet de coöperatie beoefenen, niet alleen als middel tot haar economisch herstel, maar ook ten behoeve van hare zedelijke, geestelijke, cultureele, sociale en physieke opheffing. Het coöperatieve beginsel zelf is niet nieuw in India. Het is ingeburgerd en even oud als de panchayat. In verband met den drukkenden schuldenlast van India's bevolking heeft het allereerst gereageerd op de vraag naar crediet. Daartoe was het noodzakelijk de Gouvernementen, zakenkringen en anderen te overtuigen, dat *karakter alleen in India een uitnemende basis voor crediet is.*

„Character is credit" is in India een door en door gezond beginsel in verband met de onbeperkte aansprakelijkheid der coöperatieve banken. Tenzij deze uitleenpolitiek moedig in practijk wordt gebracht, is er geen hoop voor de massa's van India op schuldbevrijding. Indien slechts krachtig wordt vastgehouden aan het standpunt om geen leeningen uit te geven voor improductieve doeleinden, is de zaak volkomen gezond. Dr. Spencer Hatch deelt op blz. 53 van zijn boek mede, dat sedert 1919 de practijk

van het coöperatiestelsel onder de armste bevolking in Zuid-Travancore heeft uitgewezen, dat de coöperatieve vereenigingen met toepassing van deze politiek en met inachtneming van dit standpunt geen geld verloren hebben. Behalve de organisatie van credietcoöperaties, moet de tweede groote stap in India zijn de bevordering van de coöperatieve productie naar het voorbeeld van Denemarken en Nieuw-Zeeland. De grootste zonde echter op dit gebied vormt het vrijwel totaal gemis aan coöperatieve afzetorganisaties. Immers, wat baten vermeerdering en verbetering van producties, wanneer de gelegenheid ontbreekt om die tegen goede prijzen af te zetten? *Deze fundamenteele zwakheid in de coöperatieve beweging valt ook h.t.l. te bespeuren.*

Het Landelijk Demonstratie-Centrum te Martandam werd gevestigd in een streek, waar de bevolking zoo arm is als wellicht nergens anders ter wereld.

Martandam ligt in den Indischen Staat Travancore in de provincie Madras op het Zuidelijk schiereiland van Britsch-Indië, 45 K.M. ten Zuiden van het dichtstbijzijnde spoorwegstation Trivandrum. De ervaring had reeds geleerd, dat intensief werk binnen een klein rayon de voorkeur verdient boven versnippering van krachten over eene groote uitgestrektheid. Het eerste onderzoek, dat werd ingesteld, was dan ook beperkt tot een cirkel met een straal van ± 5 K.M. vanuit het Centrum. Binnen dien cirkel werd aangetroffen het verrassende aantal van 46 dorpen met in totaal ± 40.000 zielen (waaronder ± 30.000 Hindoes; ± 10.000 Christenen; ± 600 Mohammedanen en andere geloovigen). Het was geen gemakkelijke taak om al deze geloovigen tot samenwerking te brengen op een gemeenschappelijk programma van landelijke opheffing, vooral wanneer men bedenkt hoe vijandig soms de belijders van verschillende godsdiensten in Britsch-Indië tegenover elkaar staan. Daarbij kwam nog de splijtzwam van het kasteverschil onder de Hindoes, die in dit kleine rayon verdeeld waren in 11 kasten. Vervolgens rees de vraag, of er voldoende onderwijsgelegenheid aanwezig was. Immers waren de omvang daarvan en de mogelijkheid van uitbreiding van groot belang voor het slagen van het werk met het oog op het recruteeren van geschikte leiders. Hoewel het hier een Indischen Staat betrof, die andere deelen van India in zorg voor het onderwijs overtreft, bijzonder dat aan meisjes, bleek echter bij onderzoek, dat slechts één op de zeven personen kon lezen of schrijven. Het Gouver-

nement, de Londensche zending, de Roomsch-Katholieke missie, het Leger des Heils en particuliere instellingen verzorgden het onderwijs op 36 scholen met 5282 leerlingen en 186 onderwijzers. Onder de 560 leerlingen van de nabijgelegen Engelsche middelbare school werden jonge, maar energieke krachten gevonden voor het leidende werk, terwijl onderwijzers van alle soorten scholen behooren tot de vooraanstaande honoraire werkers. Maar een aantal van ± 35.000 analphabeten binnen een cirkel van 5 K.M. wees er dadelijk op, dat de werkzaamheden in de eerste plaats op het gebied van het onderwijs lagen. Er moesten avondscholen komen niet alleen voor volwassenen, die in hun jeugd nooit onderwijs hadden kunnen genieten, maar ook voor jongens en meisjes, die de dagschool niet konden bezoeken, omdat zij te arm waren om schoolgeld te kunnen betalen of overdag moesten werken.

Het onderzoek naar den economischen toestand van de streek toonde aan, dat er elf marktplaatsen waren, zoo gelegen, dat bijna elke marktbezoeker door de propaganda zou kunnen worden bereikt. De voornaamste bron van bijverdiensten was jaggery (te vergelijken met onze arènsuiker), waarvan de productie verbeterd zou kunnen worden, terwijl ook het weven met de hand zou kunnen worden bevorderd. De dagelijksche loonen waren schandelijk laag en er werden heele families gevonden, die leefden van minder dan vijf annas per dag (1 rupee = 16 annas).

De rente van leeningen schommelde tusschen 19 en 40%, maar bereikte soms de hoogte van 300%.

Het land was hoog, droog, rotsachtig en arm. Hoewel er ± 2.000 koeien in de streek voorkwamen, kon men er nauwelijks één ontdekken, die er uitzag of zij melk kon geven.

Deze resultaten van het sociaal-economisch onderzoek gaven eenigen indruk van de levensomstandigheden en van de bevolking, waaronder het Landelijk Centrum met zijn uitbreidingswerkzaamheden zou worden gevestigd.

Dit Centrum is opgezet als een eenvoudig proefstation, waar vele dingen en methoden geprobeerd worden, een goedkoope illustratie van sommige plannen en werkzaamheden. De acre grond met het huis is gehuurd voor 20 Rs. per maand. Het land is hier en daar beplant met verschillende soorten gras voor veevoeder, met groenten enz. De kippenfokkerij is evenals de geheele inrichting eenvoudig opgezet en verheugt zich in groote belang-

stelling van de bevolking, vooral sinds de afzet van eieren door het Centrum werd georganiseerd, waardoor betere prijzen konden worden bedongen. Dan zijn er Surat-geiten gestationneerd, die veel melk geven, alsmede Sindhi (Karachi)-stieren. In een eenvoudig goedkoop bamboe-onderdak is de weefschool ondergebracht. Ook wordt het gebruik gedemonstreerd van betere landbouwwerktuigen. De werkzaamheden zelf van het dorpswerk leiden er toe om wat timmeren aan te leeren alsmede het maken van manden, b.v. voor het verzenden van de eieren der bevolking. De bevordering van de bijenteelt wordt aanschouwelijk voorgesteld in verbeterde bijenkorven. Behalve als hoofdkwartier voor de uitbreiding van dit werk, dient het Landelijk Centrum, hetwelk een dorp op zichzelf is, als voorbeeld voor de velerlei werkzaamheden van een modeldorpsvereeniging. Zoo kan b.v. de kleine boekerij, gemaakt door jongens van de avondschool, voor weinig geld door practisch elk dorp nagemaakt worden, zijn er modellen voor latrines als onderdeel der uitbreiding van de gezondheidszorg enz.

Kortom: het „Demonstration Centre" is waarlijk een „Community Centre", een geschikte en populaire plek voor het geheele platteland. Door deze persoonlijke, zelfs broederlijke verhouding, kunnen de voorbeelden en weldaden van het Centrum onder de groote menigte worden verspreid.

Daarentegen bezitten de demonstratietuinen van het Gouvernement geen evenredige en passende uitbreidingsmogelijkheden, terwijl hun ambtelijke staf op te weinig intiemen voet leeft met de bevolking.

Hoewel er slechts binnen een straal van 5 tot 7 mijlen intensief gearbeid wordt, leert de ervaring, dat de invloed en de inspiratie van dit werk honderden mijlen in den omtrek merkbaar zijn. Wanneer er eenmaal een hoofdcentrum is, dan kan een klein centrum voor een enkel dorp of eenige dorpen begonnen worden ergens binnen dien omtrek door daarmede een jongen, getrainden, energieken, maar zeer goedkoopen werker te belasten. Op deze wijze kan de volksverheffing op het platteland over een uitgestrekt gebied worden aangevat, goedkoop, met niet meer dan één hoofdcentrum voor een straal van honderd of meer mijlen. Immers, indien men de millioenenmassa van de bevolking wil bereiken, *moeten* — in de vijfde plaats — *de kosten laag blijven.* India is te arm om schitterende instellingen als die van Rockefeller te kunnen

bekostigen. Daarom worden te Martandam en in andere centra kostbare gebouwen en installaties vermeden.

Subsidies worden jaarlijks verleend aan Martandam door den Staat van Travancore en aan het Kosamba-centrum door den Staat van Baroda. Een ander deel van de kosten wordt gedragen door de Y.M.C.A. Er zijn inkomsten uit handenarbeid van het Centrum zelf en uit contributies. Maar — zooals wij gezien hebben — het meerendeel van de werkzaamheden in de dorpen zelf wordt verricht door plaatselijk bekende goedkoope inheemsche krachten, waaronder velen van bescheiden ontwikkeling en positie. Dit is het wat India kan betalen. Vooropgezet — zooals wij ook reeds zagen — dat honoraire welvaartswerkers zelf tot op zekere hoogte getraind zijn en worden geleid door personen, ambtenaren of particulieren, met hoogere opleiding, *kan dit plan tot in het oneindige worden uitgebreid tegen betrekkelijk lage kosten en op den duur geheel India voorzien worden van dergelijke centra.*

Welvaartswerk in het belang van de volksverheffing moet niet alleen breed en goedkoop opgezet worden, niet alleen verricht worden door getraind personeel ter voorkoming van blunders, *maar moet ook streven naar permanente resultaten.* Al te vaak hebben enthousiaste werkers, na voorloopige resultaten te hebben bereikt, die schitterend leken, hun ijver verloren of zijn zij van het tooneel verdwenen, in welk geval het duidelijk werd, dat het geheele succes van hun persoonlijkheid afhing en bij hun afwezigheid als revolutiebouw ineenstortte. Daarom moet in de zesde plaats, aangezien de Indische boer of arbeider niet in enkele jaren, zelfs niet in eene enkele generatie, zijn levenshouding en gewoonten zal kunnen veranderen, sociaal welvaartswerk en in het bijzonder landelijk welvaartswerk, in de tusschenliggende periode bevorderd en geschraagd worden door instellingen, die zelf permanent zijn. Het mag *niet* afhangen van individuen, die na zeer korten tijd kunnen verdwijnen. De eenige permanente lichamen, die deze functie kunnen uitoefenen zijn 1) de Overheidslichamen en 2) vrijwillige vereenigingen met een duurzaam bestaan, behoorlijke inkomsten om haar staf te kunnen betalen en een continuïteitspolitiek.

De Y.M.C.A. is eene dergelijke permanente instelling, die bovendien in haar centra rust op de sterke en gelukkige basis van de *dorpsvereenigingen,* wier bestuurders en leden zijn doortrokken van het dienstideaal, boven het gemiddelde peil staan van den

dorpsbewoner in opvoeding en ontwikkeling en getraind zijn voor hun werk. De leiders zijn jonge onderwijzers, rechtsgeleerden, boeren, leerlingen van middelbare scholen en anderen.

De oprichting van deze „village associations" is een van de voornaamste kenmerken van het Martandam-uitbreidingsplan. Daaraan ligt de *psychologische gedachte* ten grondslag van het wekken en bevorderen van een werkelijk verlangen naar sociale veranderingen, afkomstig van de dorpsbewoners zelf en niet van hoogerhand. Daardoor zal tevens de *sociale gedachte* verwezenlijkt worden, omdat in deze vereenigingen personen van allerlei kasten, godsdiensten en standen samenwerken ten behoeve van het gemeenschappelijk belang. Tenslotte zullen deze locale vereenigingen moeten leeren op eigen beenen te staan en zoo noodig de hulp in te roepen van een gouvernementsambtenaar of van een employé van de Y.M.C.A., zonder voor haar initiatief geheel van zulke personen af te hangen. Dit zal tijd kosten, maar de Y.M.C.A. is duurzaam en voert een voortgezette politiek. In de „South Travancore Development Association" worden alle belangstellende personen, al dan niet behoorende tot eenige van de dorpsvereenigingen of van de coöperatieve vereenigingen van eenigerlei soort, *tot één werkende groep samengevoegd*. Deze vereeniging beoogt de navolgende doeleinden, waaruit de aard van het werk van de Y.M.C.A. kan worden afgeleid:

1. To bring people of all castes and religions to join hands in this work of improving the economic, social, moral and spiritual welfare of the people living in the villages of the Martandam Extension Area.

2. To demonstrate and popularize in the villages better methods of agriculture, and cottage industries proved to be profitable by the Government, the YMCA Rural Demonstration Centre and other agencies.

3. To help rural families to increase their incomes by the application of co-operative principles and methods in the production and marketing of agricultural and industrial products.

4. To help towards beter livestock, poultry and varieties of plants.

5. To improve the health of the people by introducing methods of sanitation, by sinking wells, teaching health and character-forming games and carrying on health education.

6. To help in the holding of exhibitions in the villages and at the Rural Demonstration Centre at Martandam which show results of our reconstruction work, and to stimulate others to have better products.

7. To check the evils resulting from the use of alcoholic drinks and drugs by educating the masses through lectures, exhibitions of charts and pictures, lantern lectures, distribution of literature, etc.

8. To improve road communication to villages.

9. To settle disputes by means of arbitration by panchayats.

10. To do any other things possible to promote the well-being of village people irrespective of caste or creed, b.v. het onderwijs aan volwassenen, het inrichten van practische dorpsbibliotheekjes, het opvoeren van drama's enz.

Behalve door de bevordering van de weefindustrie tracht de Y.M.C.A. in het Martandam-centrum de economische positie van de bevolking nog te versterken door het invoeren of verbeteren van andere huisindustrieën of nuttige landelijke werkzaamheden. Daaraan dient echter een speciaal onderzoek in de betrokken streek vooraf te gaan, terwijl bijzondere aandacht wordt besteed aan de wijze, waarop de kennis van een en ander aan de bevolking wordt bijgebracht. Maar al te weinig menschen beseffen hoezeer de opheffing van de bevolking een kwestie van opvoeding is, doch het onderwijs heeft dit probleem ontweken. Terecht merkt Dr. Spencer Hatch op, dat „practical application of the most effectual educational method is wanted rather than theory". De Indiasche boer, hoewel een outcast en een analphabeet, reageert vlot op een advies, wanneer hij dat in zijn werkelijk belang acht. Maar behalve en boven deze natuurlijke ontvankelijkheid, staat het feit van zijne verschrikkelijke ellende, waarop een beroep moet worden gedaan om zijne belangstelling voor verbetering te wekken. Hoewel ook persoonlijk les wordt gegeven, is het beter de geheele eenheid sociaal op te voeden. Dit is een van de redenen, waarom b.v. voor de plaatselijke verbetering van de bijencultuur eene bijenhouderscoöperatie is opgericht.

Wat betreft het onderwijs aan volwassenen, verwijst Dr. Spencer Hatch voor de bevestiging van zijne conclusie, dat deze even goed kunnen leeren als de jongeren, naar het boek van Thorndike „Adult Learning".

Het komt vooral op belangstelling aan, welke bij de ouderen grooter is dan bij de jongeren. Dit is belangrijk, omdat de overheerschende gedachte dat volwassenen niet kunnen leeren, velen weerhoudt om het te beproeven. Dit klemt te meer, waar de Regeering het standpunt inneemt, dat het onderwijs voor volwassenen aan particuliere lichamen moet worden overgelaten, doch dat zooveel mogelijk officieele steun moet worden verleend.

De coöperatieve methode wordt op allerlei gebied toegepast, b.v. met betrekking tot den afzet van eieren, welke aanvankelijk door het Centrum werd verzorgd, maar op 1 December 1935 werd overgedragen aan de coöperatie. Zoo zijn er op dit oogenblik afzonderlijke coöperaties voor producenten van kippen en eieren, honing, Inlandsche suiker, vee en geiten. Het krachtige coöperatieve trio: coöperatief crediet, coöperatieve productie en cooperatieve distributie — steunt elkander; en ieder *afzonderlijk* mag nooit lang in practijk worden gebracht.

Indien men te Martandam een bepaald welvaartsobject wil aanvatten, wordt eerst een coöperatief uitbreidingsplan samengesteld ten einde de mogelijkheden op dit gebied te bestudeeren en de bevolking in die richting op te voeden. Zoo hebben, als gevolg daarvan, belanghebbende bezitters van koeien eene coöperatieve veevereeniging opgericht voor de studie en de practijk van beter fokken, beter voeden en onderhoud. Met steun van het Centrum en het Gouvernement hebben zij Sindhi-stieren aangekocht, die door de plaatselijke clubs worden onderhouden en onderling uitgewisseld.

Een ander voorbeeld van coöperatieve samenwerking is het oprichten van vereenigingen ter beslechting van de talrijke geschillen, welke een vloek vormen van de Indische maatschappij. Daardoor is op sommige plaatsen de zaakwaarnemer geheel verdwenen.

Evenals van de oprichting van vereenigingen, is het algemeen voordeel, ook van de coöperatieve beweging, vooral in Britsch-Indië, dat in de dorpen de verschillende kasten, religies en standen leeren samen te werken ten behoeve van het gemeenschappelijk belang en het nut van eene behoorlijke boekhouding gaan inzien.

Voor de opvoeding van de bevolking in Britsch-Indië wordt ook het opvoeren van drama's gebezigd, wat een oude gewoonte is, dateerende uit het begin van onze jaartelling. Liederen maken

een belangrijk onderdeel uit van bijna elk Indisch drama. Deze tooneelopvoeringen trekken groote menigten volk en worden dienstbaar gemaakt aan de volksverheffing. Zoo worden b.v. een plaatselijke magere koe en een goed verzorgde koe van betere qualiteit op het tooneel rondgeleid, terwijl hun bezitters en de koeien zelve door tusschenpersonen samenspraken houden over onderwerpen op het gebied van de veeteelt.

Het opvoeren van dergelijke drama's is een gebeurtenis in ieder dorp en een goede troep voert zijn drama op in verschillende omliggende dorpen.

Jaarlijks wordt te Martandam een *landelijke tentoonstelling* georganiseerd, waar de volksverheffing aanschouwelijk wordt uitgebeeld. De kippenfokkerij, de eierenafdeeling, de bijencultuur en de honingfabricage maken een goede beurt. In de veeafdeeling wordt door het Gouvernement van Travancore en de Y.M.C.A. eene demonstratie gehouden van Sindhi (Karachi)-vee. Behalve vee worden door het Departement van Landbouw tentoongesteld: verbeterde landbouwwerktuigen, zaaizaad, verschillende soorten mest en een groot aantal kaarten, waarop staat aangegeven hoe verschillende ziekten moeten worden bestreden enz. Ook worden aan de bevolking getoond de groententuinen, de weefschool, de centrale boekerij, de latrines en andere inventaris op gezondheidsgebied. Er worden prijzen uitgeloofd voor de beste prestaties, b.v. voor „The Best Bird in the Show" of de „Progressive Poor Man's Prize", de laatste voor den armen man, die het meeste voordeel blijkt te hebben getrokken van de weldaden van het programma van volksverheffing.

Ook de tentoonstelling in het dorp zelf is een middel van opvoeding, van demonstratie, terwijl door wedijver tusschen de dorpen onderling de dorpsgeest en -kracht worden versterkt. Om eene tentoonstelling aantrekkelijk te maken, dient zij echter vergezeld te gaan van allerlei vermakelijkheden, waarvoor ruimschoots wordt gezorgd. Aan de hand van het boek van Dr. Spencer Hatch hebben wij gepoogd een résumé te geven van de schitterende wijze, waarop door een particulier lichaam als de Y.M.C.A. het welvaartswerk in verschillende streken van Britsch-Indië wordt geleid.

Daarnaast hebben ook de Provincies en de Indische Staten door het ontwerpen en uitvoeren van *officieele schema's* het moeilijke werk der volksverheffing krachtig aangevat.

In tegenstelling tot de particuliere organisaties beschikt het Gouvernement over meer deskundigen en over ruimer hulpbronnen. Zelfs indien wordt erkend, dat op het gebied van het welvaartswerk aan Overheidsbemoeienis zekere nadeelen kleven — een ambtenaar kan te veel invloed uitoefenen, hij heeft vele andere beslommeringen, hij kan overgeplaatst worden — dan nog zal waarschijnlijk onder de huidige Indische omstandigheden een sociaal welvaartsschema, geleid en gefinancierd door de Provincies en de Indische Staten met financieelen steun van het Gouvernement en uitgevoerd door semi-officieele districtsorganen en vrijwillige dorpsvereenigingen, meer succes behalen bij het verkrijgen van nuttige resultaten dan hetzij een aantal actieve maar op zichzelf staande departementen of een mengelmoes van onsamenhangende vrijwillige vereenigingen zonder geld of behoorlijk opgeleid stafpersoneel.

Vier Indische provincies zijn thans in het bezit van een provinciaal schema voor landelijke ontwikkeling.

De Punjab creëerde in 1923 een landelijken gemeenschapsraad (rural community board) te Lahore onder voorzitterschap van een Minister, terwijl de hoofden van de landelijke departementen en van de voornaamste niet-officieele organisaties, zooals het Roode Kruis, daarvan lid waren. In elk district werd een districtsgemeenschapsraad (district community council) opgericht (nu genaamd de Dehat Sudhar-commissie) onder voorzitterschap van den District Officer (hoogsten bestuursambtenaar) en met de plaatselijke ambtenaren der departementen en vooraanstaande niet-officieele personen als leden. Het doel was om de werkzaamheden van de departementen en van vrijwillige welvaarts- of economische instellingen, waar die bestonden, te coördineeren. Fondsen werden verkregen door eene subsidie van de Punjab Regeering aan den centralen raad en door locale bijdragen aan de plaatselijke raden. Gezamenlijke propaganda-bijeenkomsten werden georganiseerd in de dorpen, lezingen gehouden, opvoedkundige films in rondreizende bioscopen vertoond, waardoor een zekere aandrang op de bevolking werd uitgeoefend tot verbetering van den landbouw, de gezondheid, het meisjesonderwijs, het drama, de zangkunst en ontspanning. De zwakke punten hier, evenals in andere provincies, bleken te zijn de overbelasting van den District Officer met andere werkzaamheden, het ontbreken van vrijwillige vereenigingen in de landelijke streken en de tegenzin van de bevolking om

ze op te richten of deel te nemen aan de campagne tenzij onder ambtelijke pressie. Hoewel vele districtsraden nog met meer of minder kracht functionneeren, hebben de interdepartementale vergaderingen van ambtenaren of „Officers' Boards" in ieder district ze tot op zekere hoogte overschaduwd en zijn sommige van hen zonder stuwkracht achtergebleven.

Een merkwaardige veldtocht voor „uplift" werd zeven jaar lang geleid in het Gurgaon-district bij Delhi door den District Officer, Mr. F. L. Brayne. Het grootste deel van dit werk, zonder dat de districtsgemeenschapsraad voorbijgegaan werd, was te danken aan de energie en den ijver van Mr. Brayne en zijne echtgenoote. Het werk van Mr. Brayne was voorbereid door Miss Fletcher van de Baptistenzending te Salampur in Palwal, district Gurgaon. Mr. Brayne heeft zijne ervaringen en werkmethoden neergelegd in zijn in 1929 verschenen boek „Socrates in an Indian Village", waarvan in 1938 de 4e druk verscheen, alsmede in zijn in 1937 uitgegeven boek „Better Villages".

In eerstgenoemd boek, ingeleid met een voorwoord van den toenmaligen Onderkoning Lord Irwin, tracht hij naar het voorbeeld van Socrates de bevolking tot nadenken te brengen door het houden van samenspraken over allerlei welvaartsobjecten.

De resultaten van dit „Gurgaon Experiment" maakten indruk op de publieke opinie in geheel India en in andere deelen van de wereld. Hier werd aangetoond, dat zelfs in een achterlijk district de bevolking geleid of gedreven kon worden door een ambtenaar, dien zij vertrouwde, dat zij veranderingen wenschte te aanvaarden in landbouwmethoden en sociale gewoonten en verscheidene onhygiënische en oneconomische practijken te laten varen. Ja zelfs was zij bereid bijdragen te storten voor sociale doeleinden, waarmede zij instemde. *De invloed vam Gurgaon op de Indische sociale politiek is typeerend en duurzaam geweest.* Anderzijds bleek al spoedig na Mr. Brayne's vertrek uit het district, dat een te weinig permanent stempel was gezet op Gurgaon zelf en dat een vooruitgang in langzamer tempo met meer aandacht aan de ontwikkeling van particuliere commissies en instellingen, ten slotte meer waarborgen zou bieden. Deze les is ter harte genomen en toegepast in uiteenloopende mate in de schema's van Bombay, de Central Provinces en de United Provinces. Als gevolg daarvan stelde de Regeering van de Punjab Mr. Brayne aan tot Commissioner of Rural Reconstruction en werd hij belast met het aanmoedigen van

het werk der provinciale ambtenaren, der districtsgemeenschapsraden en van alle andere organen op het gebied van de landelijke welvaart. De Commissioner legt in zijne publicaties overigens grooten nadruk op de behoefte aan:

1) de opvoeding van de vrouw, zonder welke de ontwikkeling van de mannen en jongens moet stagneeren en slechts langzaam kan vooruitgaan. Er kan geen sprake zijn van echte landelijke volksverheffing zonder „female uplift". Op de noodzaak daarvan wijst ook S. S. Nehru in hoofdstuk XII „Rural Reconstruction" van het verzamelwerk „Economic Problems of Modern India", uitgegeven door Professor Radhukamal Mukerjee. Hij geeft in overweging daarvoor de Indische weduwe te interesseeren, waardoor niet alleen de positie van de plattelandsvrouw kan worden verbeterd, maar ook haar eigen droevig lot. Ook in het Rapport van de Royal Commission on Agriculture in India wordt op blz. 506 gewezen op de winst, welke voor de beweging kan voortvloeien uit inschakeling der vrouwen;

2) de coöperatieve beweging, waardoor zij, die vooruit willen komen, elkaar kunnen ondersteunen en verbinden; en

3) de panchayats en andere dorpsinstellingen, welke in ieder dorp onmisbaar zijn als het brandpunt van vooruitstrevende politiek en het orgaan van actie. Een ontwaken heeft, voorloopig althans, plaats gehad in de dorpen van de Punjab, maar het is onzeker in hoeverre de Dehat Sudhar-commissies wortel hebben geschoten in het leven van de bevolking, in hoeverre zij in staat zijn tot spontane activiteit. Er bestaat geene overeenkomstige organisatie in de steden; de schepping daarvan is zeer gewenscht.

De provincie Bengalen heeft een Development Commissioner aangesteld en een Development Act aangenomen, maar de lijn van vooruitgang is meer strikt economisch dan in de Punjab.

Kort na de oprichting van den landelijken gemeenschapsraad en de districtsgemeenschapsraden in de Punjab, werd een aanvang gemaakt met rural reconstruction in bepaalde districten van de Central en de United Provinces.

In het jaar 1930 werd Piparya, in het district Hoshangabad (Central Provinces) met een cirkel van vijftig naburige dorpen — later teruggebracht tot dertig — uitgekozen voor eene intensieve welvaartscampagne, waaraan de ambtenaren van de departementen van landbouw, coöperatie, onderwijs, gezondheid en veeteelt bijzondere aandacht wijdden.

Overeenkomstig de in andere provincies gevolgde schema's, werden de verbetering van den landbouw (n.l. het gebruik van betere ploegen, zaad en werktuigen, het uitzaaien van katoen in rijen in plaats van overal verspreid), de ruilverkaveling, de reorganisatie van de coöperatieve vereenigingen, het oprichten van scholen voor volwassenen, landelijke bibliotheken en padvinderstroepen, het graven van mestputten of boorlatrines, vaccinatie en betere huisvesting bij de bevolking aanbevolen en ingevoerd, indien zij daarvoor ontvankelijk bleek. Extra-personeel werd aangesteld, gemeenschappelijke vergaderingen van ambtenaren en particuliere leiders werden gehouden en aangezien het Piparya-schema een proef beteekende, extra-kosten gemaakt. Na twee jaar werd het plan uitgebreid en een dorpsverheffingsraad (village uplift board) door de Regeering van de Central Provinces te Nagpur ingesteld, met opheffingscommissies in de districten. Particuliere leden werden daarin opgenomen en in sommige districten bleken gewone burgers uitmuntende agenten voor propaganda ten behoeve van de dorpswelvaart.

Een campagne op kleinere schaal werd gevoerd in het Drug-district, waar de ruilverkaveling op den voorgrond trad. Ook werden later nog z.g. schuldbemiddelingsraden in het leven geroepen.

Het schema van de United Provinces is uitvoerig beschreven door Sir Edward Blunt in een artikel „Government and Rural Development: United Provinces Experiments," opgenomen in het Julinummer 1936 van The Asiatic Review.

De eerste stappen in de United Provinces werden gezet in de districten Benares, Fyzabad, Lucknow en Partabgarh met de oprichting van „centra" en landelijke opbouwvereenigingen (rural reconstruction societies) door het departement voor coöperatie.

In 1932 stelde de Regeering een centralen landelijken ontwikkelingsraad in voor de provincie en landelijke ontwikkelingsvereenigingen voor ieder district. In het centrum werd een Regeeringspubliciteitsdienst ingesteld met aan het hoofd een Rural Development Officer, die belast was met de algemeene leiding van de werkzaamheden tot opheffing van de bevolking.

In verband met de bezuiniging in den crisistijd kon het werk aanvankelijk niet krachtig worden aangevat, maar de toestand veranderde *toen de Britsch-Indische Regeering in de jaren 1934—1935 voor dit doel een bedrag van Rs. 1 crore (£ 750.000) ter beschikking stelde van de provincies.* De Regeeringspubliciteitsdienst

heeft door zijn methoden van propaganda reeds veel gedaan om den dorpeling de wenschelijkheid te leeren van verbetering van zijn levensstandaard en in eenige jaren een bijzonder efficiënte organisatie opgebouwd. In de districten werd een formatie in het leven geroepen van inspectors en organizers onder het toezicht van een ambtenaar van den districtsstaf, ook genaamd Rural Development Officer, die dit werk verrichtte naast zijne andere werkzaamheden. Het oppertoezicht berust bij den District Officer. Het Rural Development Scheme bestaat uit twee gedeelten. De uitvoering van het eerste, het z.g. „main scheme", dat in hoofdzaak een psychologisch karakter draagt, is opgedragen aan de bestuursambtenaren. Daarentegen is de uitvoering van het tweede gedeelte, dat verschillende voorstellen omvat ter verbetering van de toestanden op het platteland, opgedragen aan de hoofden van de technische departementen, die lid zijn van den centralen ontwikkelingsraad en het contact onderhouden met de districten door tusschenkomst van den Rural Development Officer, die als hun secretaris fungeert. Het z.g. „main scheme" valt in vier deelen uiteen t.w.:

1. The District Rural Development Association. Deze vereeniging, opgericht door den District Officer, is een adviseerend lichaam, bestaande uit de eerstaanwezend ambtenaren van de technische departementen, vooraanstaande grondbezitters en anderen die een belangrijke plaats innemen in de landelijke sfeer.

2. Selection of Villages. Het eerste werk van den District Officer is de keuze van de dorpen in overleg met de districtsontwikkelingsvereeniging. In ieder district zijn nu 6 groepen van 12 dorpen uitgekozen voor intensieve propaganda, waarvoor in de jaren 1935 — 1936 en 1936 — 1937 ongeveer 19 lakhs (1 lakh = £ 7500) beschikbaar zijn gesteld. Daarvan vormen 15 lakhs het aandeel van de United Provinces in de schenking van de Regeering van Rs. 1 crore en zijn 4 lakhs uit eigen middelen bijeengebracht.

3. The Village Organizer. Daarna dient de District Officer over te gaan tot de aanstelling van „village organizers", één voor elke groep van dorpen. Deze moeten geen ambtenaren zijn of worden, maar eenvoudige burgers zijn en blijven „who will understand the taste and impulses of the peasant" en „who have learned to speak his speech and to grasp the hidden meaning behind his word". Met inbegrip van eene reistoelage, ontvangen zij eene betaling van Rs. 35 per maand. De administratieve schakel tusschen deze „organizers" en den District Officer is de „inspector",

een plaatselijke burger of ambtenaar van hoogeren rang. Deze ontvangen eene betaling van Rs. 100 per maand, waardoor het mogelijk wordt jongelui aan te stellen met een universitairen graad en eene degelijke practische opleiding in de economie.

4. The Village Rural Development Association. Ten slotte volgt de belangrijkste stap — de organisatie van eene dorpsvereeniging, belast met de zorg voor de welvaart van zijne inwoners. Zij moet bestaan uit zooveel volwassenen van beiderlei kunne als overreed kunnen worden om toe te treden. Elk lid moet een ledenregister teekenen en zich verbinden om de oogmerken van de vereeniging te verwezenlijken. Deze vormen een eerbiedwaardige lijst, reiken vanaf het gebruik van goed zaad tot aan het voorkomen van allerlei geschillen en strekken in algemeenen zin tot het bevorderen van de gezondheid, de welvaart en het welzijn van het dorp. Als uitvoerend orgaan wordt voor algemeene steunverleening aan de beweging gebruik gemaakt van de eventueele panchayats, ingesteld op den voet van de Panchayat Acts en anders van een of meer van de dorpsleiders.

In het Partabgarh-district zijn zeer belangrijke resultaten bereikt op het gebied van landbouw, gezondheid, onderwijs en coöperatie, waarvan een overzicht wordt gegeven door Sir Edward Blunt op blz. 516 v. van zijn aangehaald artikel onder het hoofd „The Partabgarh Experiment".

Zoo waren er in 1936 53 scholen voor volwassenen (waarvan 2 voor vrouwen). Na drie jaren wordt een school voor volwassenen omgezet in een leesclub, waarvan er toen 20 waren, met een dozijn rondgaande bibliotheken.

Een belangwekkend en bijzonder onderdeel van de schema's der technische departementen is de aanleg van het hydro-electrisch stelsel, bekend als de Gangesgrid, waardoor het bevloeiingswater uit bronnen kan worden opgepompt. Deze „State tube-wells" worden mede gebezigd als centra voor de voorziening der bevolking met bepaalde geriefelijkheden in den vorm van bad- en zwemgelegenheden, levering van drinkwater, dat in tanks wordt bewaard en door hydranten wordt afgetapt, plaatsen voor het drinken van vee enz. Een bepaald aantal van deze bronnen is voorzien van luidsprekers, die bediend worden door het radiostation te Delhi en passende programma's uitzenden, waarin het nuttige met het aangename is vereenigd. Zoo kan b.v. de bevolking dagelijks de marktprijzen vernemen. Het was de bedoeling van den toenmaligen

Hoofdingenieur Sir William Stampe om de „State tube-well" te maken tot „the focal point for real village uplift", bijna even belangrijk als de school.

Taluka-vereenigingen voor opheffing van de bevolking hadden reeds vele jaren bestaan in de Bombay presidency. In 1933 werd een schema voor dorpsverbetering in de presidency ingewijd door Sir Frederick Sykes, Gouverneur van Bombay. Geen centrale raad is in dit schema opgenomen en hoewel de aanstelling van een Village Improvement Officer onder beheer van de drie divisional Commissioners was goedgekeurd, blijkt niet dat dergelijke aanstellingen hebben plaats gevonden. Het sociale welvaartswerk is in hoofdzaak landelijk en daarom toevertrouwd aan districtscommissies, waarvan de District Officer voorzitter is, met taluka (onderdistricts)-commissies en dorpsverbanden.

Ook sommige Indische Staten hebben aandacht geschonken aan de volksverheffing. Voor wat betreft de resultaten in Hyderabad moge worden verwezen naar het op 8 Januari 1940 uitgebrachte rapport van den Registrar of Co-operative Societies omtrent de werking van de Rural Reconstruction Societies in dezen Indischen Staat en naar de daarbij overgelegde bijlagen, gerubriceerd onder de hoofden „Better Business, Better Farming en Better Living".

Sedert 1934 heeft de Britsch-Indische Regeering belangrijke sommen (bijna £ 3.000.000) besteed voor subsidies aan de provinciale gouvernementen voor steun van landelijke verbeteringen. Drinkwatervoorziening en assaineering, aankoop van beter vee, aanleg van landelijke wegen en ruilverkaveling werden in het bijzonder door de Regeering aangegeven, maar subsidies zijn ook toegekend voor andere doeleinden van gelijksoortigen aard en een bepaald aandeel werd toegewezen voor coöperatieve opleiding en opvoeding. Dit geld zal het landelijke welvaartswerk gemakkelijker maken, maar beteekent geen verandering van politiek.

De provinciale Gouvernementen van Bombay, de Central Provinces en de United Provinces besteedden hun aandeelen voor hun provinciale schema's, die reeds in uitvoering waren.

Het zou eene ernstige vergissing zijn om van eenig schema, hetzij in hoofdzaak onder ambtelijk of niet-ambtelijk leiderschap, een vroegen oogst van zichtbare resultaten te verwachten.

De levenbeschouwing van een volwassene is niet gemakkelijk te vervormen en indien hij of zij woont in een afgelegen dorp en

analphabeet is, is aanpassing des te pijnlijker en moeilijker. Daarom hebben maatschappelijke hervormers in India terecht getracht om de kinderen te leeren en op te voeden, hopende op grooter vruchten van hun arbeid wanneer de jongere generatie opgroeit in de atmosfeer van nieuwe denkbeelden. Wij kunnen daarom geen korten en schitterenden „Blitzkrieg" verwachten, maar moeten een langdurige politiek van welvaartswerk gedurende een of meer geslachten tegemoetzien. Alle provinciale en andere schema's moeten bezien worden in het licht van dit beginsel.

Indien de provinciale schema's duurzame resultaten willen opleveren, is het echter van essentieel belang om meer en meer gebruik te maken van vrijwillige krachten, die, evenals de „inspectors" en „organizers", behoorlijk opgeleid worden. Daarvoor is noodig een *instituut voor social service training*, op te richten en te onderhouden door het Gouvernement, de voornaamste universiteiten en vrijwillige vereenigingen, waarin cursussen zullen worden gehouden voor sociale werkers, stedelijke en landelijke, ambtelijke en particuliere, overeenkomstig hun opvoeding en verworven ervaring. Zulk een instituut zou moeten worden bezet door bekwame leeraren in de economische en sociale wetenschappen en zou in zijn cursussen mede moeten opnemen een analyse van de sociale welvaartsmethoden in andere landen zoowel als een studie van de behoeften van India.

De provinciale schema's zijn kostbaar, maar dat moeten zij in den beginne wel zijn. In verhouding tot de bereikte resultaten zijn zij waarschijnlijk kostbaarder dan Martandam, Khed Shivapur of gelijksoortige centra. Maar de laatste zijn plaatselijk, en staan onder het toezicht van mannen te zeldzaam in India om hun methoden te kunnen navolgen in alle deelen van het land. Een nationaal of provinciaal schema moet gebruik maken van het gemiddelde beschikbare menschenmateriaal binnen zijn werkingssfeer en moet zijn best doen zoowel in veel belovende als in weinig belovende dorpen. De kosten van zulk werk op groote schaal zullen verminderen wanneer niet-ambtelijke werkers worden gerecruteerd en vrijwillige vereenigingen gevormd worden; en zullen gemakkelijker gedragen worden in den vorm van (plaatselijke) belastingen wanneer de bevolking, in het bijzonder het jongere geslacht, gewend raakt aan een hoogeren levensstandaard, dezen als normaal beschouwt en bereid en in staat is om (door den voorspoed welken economische welvaart brengt) daarvoor te betalen.

Hoewel door onze Ned.-Indische Regeering aanzienlijke fondsen beschikbaar zijn en worden gesteld voor de bevordering van de volkswelvaart op velerlei gebied, ontbreekt h.t.l. vrijwel eene georganiseerde all-round methode van volksverheffing, waarbij naar het voorbeeld van Britsch-Indië primair gestreefd wordt naar een rural reconstruction op basis van een *omzetting der geestesmentaliteit* van de plattelandsbevolking. Weliswaar wordt incidenteel reeds in deze richting gewerkt door de provincie Oost-Java, die spontaan uit de analphabeten voortgekomen abc-cursussen steunt, doch het behoeft geen betoog, dat de bevordering van het onderwijs aan volwassenen slechts een klein onderdeel vormt van het werk der volksverheffing en om te kunnen slagen moet passen in een veelomvattend programma. Zoo moeten ook de doeleinden van de uit den vrijen wil der landbouwers voortgekomen tani-vereenigingen in de provincie Oost-Java worden toegejuicht, maar ook deze kunnen slechts een *onderdeel* van het algemeene programma uitmaken.

De volksverheffing moet in de desa's zelve intensief en veelzijdig ter hand worden genomen door in het hart van den tani te wekken het verlangen naar „better living" en hem te helpen zijn sloomheid te overwinnen „that sterilizes his creative life".

Wat betreft het ontwerpen van *schema's* en de bij de uitvoering daarvan te volgen *methoden* kunnen wij leering trekken uit de Britsch-Indische practijk, welke door mij uitvoerig is beschreven.

De algemeene leiding van dit werk dient m.i. te worden opgedragen aan een centralen zelfstandigen *dienst van volksverheffing en volksvoorlichting. Ook van volksvoorlichting*, omdat eene goede voorlichting van de bevolking het werk van de volksverheffing moet steunen. Een belangrijk onderdeel van die volksvoorlichting bestaat uit de samenstelling van voor de bevolking geschikte omroepstof in haar eigen taal. Voor de beteekenis van rural broadcasting in Britsch-Indië moge worden verwezen naar mijn artikel „Radio en Volksvoorlichting" in het Januari-nummer 1941 van het Koloniaal Tijdschrift blz. 102 v.

De nieuw in te stellen dienst zal in overleg met de hoofden van de „nation-building" departementen en diensten, de leiders van semi-officieele Overheidslichamen (b.v. de Algemeene Volkscredietbank) en van particuliere vereenigingen (Protestantsche zending, Roomsch-Katholieke Missie, Inheemsche sociale vereenigingen, de Oostersche omroepmaatschappijen enz.) algemeene

richtlijnen moeten vaststellen voor de provincies en andere zelfstandige gemeenschappen, die met de uitvoering van de programma's zullen worden belast, daartoe in staat gesteld door bijdragen van het Land. In het belang van eene doelmatige coördinatie tusschen al deze officieele, semi-officieele en particuliere lichamen verdient het m.i. aanbeveling in het centrum een *nationalen volksverheffingsraad* in te stellen, naar het voorbeeld van de National Council of Social Service in Engeland, waarin onder voorzitterschap van het hoofd van den dienst voor de volksverheffing en de volksvoorlichting de vraagstukken van algemeen belang worden behandeld.

Daarnaast zouden m.i. naar het voorbeeld van de United Provinces ook in de provinciale centra provinciale diensten van de volksverheffing moeten worden ingesteld met aan het hoofd een ambtenaar, belast met eene gelijksoortige functie als de Rural Development Officer in de Punjab. In het belang van eene richtige coördinatie der werkzaamheden zouden ook in deze centra volksverheffingsraden moeten worden ingesteld onder voorzitterschap van de Gouverneurs, waarin de provinciale diensthoofden, de hoofden van bepaalde landsdiensten en vertegenwoordigers van de voornaamste provinciale sociale organisaties zitting zouden moeten nemen. Deze raden zouden in overleg met het hoofd van den centralen dienst der volksverheffing en volksvoorlichting de provinciale welvaartsprogramma's hebben vast te stellen en de uitvoering te organiseeren, welke *feitelijk* zou worden opgedragen aan het hoofd van den provincialen dienst van volksverheffing en volksvoorlichting. Aangezien de volksverheffing wegens gebrek aan fondsen en personeel onmogelijk in alle desa's van Java en Madoera kan worden geëntameerd, zal de provinciale volksverheffingsraad moeten beslissen in welke regentschappen de opheffing van de bevolking in de eerste plaats zal moeten worden aangevat, waarvoor m.i. bij voorkeur de armste regentschappen als b.v. Bodjonegoro, Banjoemas en Indramajoe in aanmerking komen.

Indien voor eene proefneming een bepaald regentschap is uitgekozen, zal ook in dit regentschap een landelijke ontwikkelingsraad moeten worden ingesteld onder voorzitterschap van den Regent, waarin eveneens zitting zullen moeten nemen de plaatselijke welvaartsambtenaren van de provincie en van het land alsmede vertegenwoordigers van plaatselijke sociale organisaties.

Deze landelijke regentschapsontwikkelingsraden zullen ten slotte in overleg met het hoofd van den provincialen dienst der volksverheffing en volksvoorlichting de desa's moeten aanwijzen, die voor eene intensieve propaganda in aanmerking komen en het plaatselijke welvaartsprogramma moeten vaststellen.

Naar het voorbeeld van het schitterende werk van de Y.M.C.A. in Britsch-Indië, ligt ook h.t.l. op het gebied van de volksverheffing een enorm terrein braak voor de particuliere Westersche en Inheemsche sociale organisaties.

Daardoor zullen de Westersche sociale organisaties en/of sociaal voelende Westerlingen eene unieke gelegenheid krijgen om het leven van de inheemsche bevolking te leeren kennen, terwijl door samenwerking tusschen de Westersche en Inheemsche organisatis en/of sociaal voelende personen eene *effectieve* toenadering tusschen de verschillende bevolkingsgroepen zal worden bevorderd.

Wat de personeelsformatie aangaat, vormt m.i. het ontbreken h.t.l. van een geëigend opleidingsinstituut voor sociale werkers momenteel het grootste struikelblok voor de organisatie van het werk der volksverheffing. Immers, evenals in Britsch-Indië, heeft zich ook h.t.l. het verschijnsel voorgedaan, dat de inheemsche abituriënten van onze hoogescholen niet naar de desa terugkeeren om zich daar te wijden aan de schoone en dankbare, maar moeilijke taak der volksverheffing. Men pleit liever in de stedelijke centra voor de leuze „Indonesia berparlement," waardoor de massa der bevolking niet wordt gebaat, dan zijn leven in dienst te stellen van het stille werk der volksverheffing op het platteland. Daarentegen hebben gestudeerde mannen en vrouwen in China zich geheel gewijd aan de opvoeding van de plattelandsbevolking tot nuttige staatsburgers, waardoor m.i. de verrassende geesteskracht van het Chineesche volk in den strijd met Japan kan worden verklaard. Het valt echter te verwachten, dat de abituriënten van de pas opgerichte literaire faculteit, die de sociaal-economische richting hebben gevolgd, hun taak tegenover hun landgenooten beter zullen verstaan. De studenten van deze nieuwe studierichting zijn m.i. voorbestemd om de officieele en particuliere leiders te worden van het grootsche werk der volksverheffing. De hoogeschool kan hare waardevolle medewerking verleenen door hare pupillen te bekwamen voor dit werk en hen te doordringen met idealen van bezieling en liefde voor leiderschap van en dienstbaarheid aan de bevolking.

Deze inheemsche studenten zullen kunnen worden benoemd bij den centralen dienst der volksverheffing en volksvoorlichting, terwijl de provincies hen zouden kunnen aanstellen tot inspectors in de voor de volksverheffing aangewezen regentschappen, belast met de opleiding van en het toezicht op het werk der organizers, die moeten worden gerecruteerd uit plaatselijke krachten.

Tegenover het nadeel van behoorlijk opgeleide krachten voor de uitvoering van het veelomvattende werk der volksverheffing, staat het groote voordeel, dat h.t.l. het kastestelsel niet bestaat met zijn stijfheid en veelheid en dat het aantal rassen, godsdiensten en talen veel minder is dan in Britsch-Indië. Daardoor is de massa meer homogeen en zal zij in de op te richten dorpsvereenigingen gemakkelijker tot samenwerking zijn te brengen. Ook schrijnt de armoede onder onze inheemsche bevolking over het algemeen niet zoo pijnlijk als in Britsch-Indië. Dit neemt niet weg dat ook h.t.l. die armoede het grootste struikelblok vormt voor haar geestelijken, zedelijken en cultureelen vooruitgang en daarom met alle kracht moet worden bestreden.

Wanneer men bedenkt, dat Mr. Seebohm Rowntree, die in 1899 een onderzoek instelde naar den levensstandaard van den Engelschen stadsarbeider, in zijn boek *Poverty*: a Study of Town Life, tot de ontstellende conclusie kwam *dat zeer waarschijnlijk 25 tot 30% van de stedelijke bevolking van het Vereenigd Koninkrijk in armoede leefde* en men vergelijkt daarmede den tegenwoordigen hoogen levensstandaard van den Engelschen arbeider, welke in een halve eeuw bereikt werd door eigen organisatie versterkt door sociale wetgeving, dan behoeven wij den moed niet op te geven om ook onze inheemsche plattelandsbevolking binnen eenige generaties tot een hooger levenspeil te kunnen opheffen, indien alle krachten worden ingespannen om deze „formidable but inspiring" taak te vervullen.

Modjokerto, Januari 1941.

AFGHANISTAN
KASHMIR
TIBET
PUNJAB
Delhi
Gurgaon
(Palwal)
Hardwar
UNITED
PROVINCES
Lucknow
Fyzabad
Partabgarh
Benares
Aligarh
BIHAR
R. Ganges
BALUCHISTAN
R. Indus
SIND
RAJPUTANA
BENGAL
Hoshangabad
(Pinarya)
Drug
CENTRAL
PROVINCES
Calcutta
Nagpur
BOMBAY PRESIDENCY
Bombay
HYDERABAD
Nellore
MADRAS PRESIDENCY
Nilgiris
Ramanathapuram
MYSORE
Madras
Travancore
Cochin
Trivandrum
Mantapam
CEYLON
Britsch-Indië
Indische Staten

ONTVANGEN BOEKEN EN TIJDSCHRIFTEN

1. Tijdschrift „Kritiek en Opbouw", 13 September 1941.
   Inhoud: In de Marge.
   Bevolkingsdichtheid en Ondervoeding, I, door M. K.
   Thailand, door Mr. Moh. Saubari.
   en andere overzichten en bijdragen.

2. Jaarverslag 1940: Deliplantersvereeniging.

8. BRITAIN TO DAY: Nos. 52, 54, 55 en 57.

KOLONIALE STUDIËN

INHOUD

Bladzijde

Voorwoord: Oorlog 575

Wijsgeerige Koloniale Rechtsleer: Slot, door Dr. J. J. van Rijckevorsel 577

De namen der Vorsten uit het Mataramse Huis, door Dr. Mr. J. de Graaf 598

De ontwikkeling van de zorg voor de Volksgezondheid in Nederlandsch-Oost-Indië, door Dr. J. W. Tesch . . . 626

Zuid-Nieuw-Guinea 35 jaren onder Missie-Invloed, II, door J. Verschueren, msc. 646

Ontvangen boeken en tijdschriften 669

OORLOG

Het oorlogsmonster, dat op 10 Mei 1940 Nederland aanviel en weldra overweldigde, heeft thans ook de klauwen naar Nederlandsch-Indië uitgestrekt. Alle krachten van Regeering en Volk dienen nu te worden ingespannen om dat eene groote doel te verwezenlijken: den aanval af te slaan!

Is dit wel een tijd om een tijdschrift voort te zetten, dat den blik op andere zaken dan defensie-aangelegenheden gericht houdt?

Het heeft der Redactie geen moeite gekost de vraag met stelligheid bevestigend te beantwoorden. Het is waar, vele problemen, die voorheen den geest bezig hielden, hebben hun belang verloren of zijn door den drang der omstandigheden opgelost. Andere vraagstukken zijn echter gebleven, niet zelden een acuter karakter dragend dan te voren. En dan moet worden bedoeld, dat de vrede, die uiteindelijk de overwinning op den agressor zal bezegelen, Indië voor nieuwe taken en verantwoordelijkheden zal plaatsen, waarvan het vroeger niet had kunnen droomen. Het is goed, ja noodzakelijk, om thans reeds gedachten te wijden aan het nieuwe Indië van nà den oorlog, opdat nooit het verwijt zal kunnen worden uitgesproken, dat Indië den oorlog wist te winnen, doch den vrede niet.

Wij meenen dus een beroep te mogen doen op onze medewerkers en op allen, die het reeds hadden moeten zijn: laat ook in de huidige omstandigheden „Koloniale Studiën" de vrije tribune zijn, waar de groote problemen, die zich hier te lande rondom den Stillen Oceaan en in Azië voordoen, in beschouwing worden genomen. Ook zij, die thans de uniform dragen, zullen, naar wij hopen, in hun ledige uren zich willen verdiepen in de sociale, economische en staatkundige verhoudingen van Indië en omliggende landen, beseffende, welke goederen zij verdedigen en voor welke nieuwe waarden zij strijden. Het is mogelijk, dat het oorlogsgeweld tijdelijk de uitgave van het tijdschrift zal belemmeren en zelfs onmogelijk maken; doch het zou in deze tijden een slecht voorbeeld moeten heeten, indien wij de sterkte, die „Koloniale Studiën" heet, zouden ontruimen alvorens de noodzaak ons daartoe dwingt.

De Redactie.

Batavia-C., 16 December 1941.

WIJSGEERIGE KOLONIALE RECHTSLEER: Slot

DOOR Dr. J. J. VAN RIJCKEVORSEL

DERDE VRAAGSTUK.

Moet de koloniale verhouding altijd blijven bestaan?

I.

De beteekenis van het vraagstuk.

Onder *„koloniale verhouding"* verstaan wij, gelijk we blz. 2 aangaven, den rechtstoestand, waarin een volksgemeenschap als zoodanig staatkundig afhankelijk is van een vreemden staat, gelegen buiten het grondgebied, waar die gemeenschap woont.

Gezegd wordt: *„afhankelijk van een vreemden staat"*. Uitgesloten is dus het geval, waarin een, geografisch niet bij de andere rijksdeelen aansluitend, gebied toch een provincie of gemeente van het rijk uitmaakt met dezelfde rechten, als de provincies en gemeenten der andere, onderling geografisch aaneengesloten, deelen. Voorbeelden daarvan bieden de *„enclaves"*, welke vroeger sommige *Duitsche* staten in het gebied van andere staten hadden en welke nog enkele *Indische* Vorsten-Landen in het gebied van het *Nederlandsch-Indisch Gouvernement* of in dat van naburige andere Vorsten-Landen hebben.

Wordt dus een kolonie een provincie of organiek deel van het rijk, dat haar vroeger overheerschte, dan houdt de koloniale verhouding voor die kolonie op.

Naast deze *eerste* wijze van opheffing der koloniale verhouding is er nog een *tweede*: de kolonie kan een volkomen onafhankelijke

staat worden, die alle rechten geniet en alle plichten na te komen heeft, welke voor alle onafhankelijke staten gelden, en buitendien de positieve internationale rechten en plichten bezit, welke uit de internationale overeenkomsten, die hij aanging, volgen.

Tusschen deze beide wijzen van opheffing der koloniale verhouding ligt er nog een *derde*: de kolonie wordt niet een provincie van het land der vroegere overheersching, noch een, geheel van dat land afgescheiden, onafhankelijke nieuwe staat, maar er wordt een staten-bond gesticht, waarvan het vroegere overheerschers-land en de vroegere kolonie leden zijn en waarvoor zij gezamenlijk een opperbestuur instellen.

Met deze drie wijzen van opheffing der koloniale verhouding zijn alle mogelijkheden op dit gebied aangegeven. Een land immers, dat tot nu kolonie was, zal bij het ophouden der koloniale verhouding òfwel onder de oude regeering blijven, maar nu als gelijkberechtigd, organiek deel der vroeger overheerschende staatsgemeenschap, òfwel onafhankelijk worden van die vroegere regeering. In dit laatste geval zal de nieuwe onafhankelijke staatsgemeenschap òf alle staatsrechtelijk verband met de vroegere overheerschers verbreken, òf met dezen één statenbond instellen, die beiden onder een opperbewind samenvoegt.

De tusschenvormen van kolonie tot onafhankelijken staat, als bezet gebied, mandaatgebied, protectoraat, invloedssfeer enz., kunnen we, evenals de vele schakeeringen van, meer of minder door pacten beperkte, onafhankelijkheid, verwaarloozen. Het zijn slechts overgangen tusschen de twee uitersten, waarover het vraagstuk gaat: koloniale verhouding en onafhankelijkheid door gelijkberechtiging of door absolute dan wel gematigde afscheiding.

Wel moet hier de vraag gesteld worden, of het noodig is, het onderzoek uit te strekken tot alle volkeren, die thans in koloniaal verband leven.

In het eerste oogenblik zou men geneigd zijn, deze vraag met een: „JA" te beantwoorden. Onderzoekt men de zaak echter van meer nabij en bemerkt men, dat er onder de koloniale volkeren meerdere voorkomen, die bijna geheel zijn uitgestorven of niettegenstaande hun klein aantal voortdurend zeer sterk achteruitgaan en die daarbij met zoodanige opvattingen en misbruiken zijn behebt, dat zij, aan hun eigen lot overgelaten, onherroepelijk zouden ten onder gaan, dan komt men vanzelf tot een ander antwoord.

Voor deze volkeren lijkt de onafhankelijkheid menschelijkerwijze gesproken voorgoed uitgesloten.

Resten dus de volkeren, die millioenen tellen en die reeds een zekeren trap van technische, economische, verstandelijke, zedelijke en politieke beschaving bereikten, maar die nog steeds in koloniaal verband leven.

Dit geval nu doet zich op drie verschillende wijzen voor: *sommige* dezer koloniale volkeren bestaan zoogoed als uitsluitend uit naar de kolonie verhuisden en hun nakomelingen alsmede hen, die, hun beschaving deelend, zich bij hen aansloten. *Andere* kolonies zijn bijna geheel en uitsluitend door daar Inheemschen bewoond. *Nog andere* hebben een bevolking, die uit twee groepen bestaat, welke in sociale beteekenis van ongeveer gelijke waarde zijn: de kolonisten, die, mogelijk minder talrijk, door rijkdom en kunde, arbeid en instellingen van evenveel gewicht zijn voor het algemeen welzijn, als de mogelijk talrijke Inheemschen, die de andere groep vormen.

Nemen we bij het zoeken naar de juiste oplossing in het bijzonder dit derde en moeilijkere geval in het oog. De oplossing voor de twee eerste gevallen is uit de te geven oplossing gemakkelijk af te leiden.

II.

De oplossingen van het vraagstuk.

Noch tijdens de *eerste* periode der kolonisatie, die der oudheid, noch tijdens de *tweede*, die onmiddellijk na de ontdekking der nieuwe wereld en der nieuwe zeewegen volgde, heeft de oplossing van dit vraagstuk veel hoofdbrekens gekost. Niemand dacht aan de mogelijkheid, een koloniale verhouding op te heffen. Ze leek niet minder voor altijd ingesteld dan het staatsverband der overheerschende staten zelf.

Eerst in de *derde*, de huidige koloniale periode, die in het midden der vorige eeuw aanving, werd de vraag opgeworpen en heel bijzonder kwam zij ter sprake bij de stichting van den *Volken-Bond* en de regeling van zijn *Mandaat-gebieden*. Sinds deze regeling althans voor de *A-Mandaat-staten* de volkomen onafhankelijkheid in het vooruitzicht stelde, gingen van zelf velen zich afvragen, of de koloniën, die niet in dergelijke *Mandaat-staten* zijn omgezet, ook niet onafhankelijk konden gemaakt worden. Daar nu een niet klein deel van de menschheid in koloniale staten leeft, is deze vraag zeker van de allergrootste beteekenis en eischt zij een dergelijk gefundeerd antwoord.

Behandelen we, evenals bij de vorige vraagstukken, eerst de oplossingen, die we meenen te moeten *verwerpen* en daarna die, welke we als de *juiste* beschouwen.

Par. 1.

De verkeerde oplossingen.

De verkeerde oplossingen gaan, gelijk die der reeds behandelde twee vraagstukken, *twee tegengestelde richtingen* in. Deels overdrijven zij de rechten der *overheerschers*, deels meten zij die der *overheerschten* te breed uit.

De *overdrijvers van de rechten der overheerschers* zijn de oudsten. Zij sluiten zich aan bij den gedachtengang van de kolonie-stichters en -overheerschers der eerste twee perioden en achten de koloniale verhouding onverbreekbaar en onophefbaar.

Hetgeen zij tot staving van deze stelling aanhalen komt op dezelfde dwalingen neer, die wij vroeger reeds opsomden en weerlegden: een rassuperioriteit (blz. 17 vv), een Goddelijke opdracht (blz. 19 vv), de levens- en ontwikkelingsbehoeften van een overheerschers-staat (blz. 23 vv), van de geheele menschheid (blz. 27 (vv.) of van een op te heffen en daarvoor — naar die meeningen — te onderwerpen „onbeschaafd" volk (blz. 21 vv.) en ten slotte een publiekrechtelijk bezits-recht, dat geheel gelijk zou zijn aan het oud-heidensche privaat bezits-recht (blz. 121 vv.). De onjuistheid dezer theorieën opnieuw uiteenzetten is hier niet noodig. De gegeven weerlegging ervan toont tevens de onaanneembaarheid van de op haar berustende leer der onverbiddelijke en onwrikbare eeuwigdurendheid van de koloniale verhoudingen.

Wel verdient het de aandacht, dat zij, die de voordeelen, met het stichten van koloniën te behalen, een genoegzamen titel achten, om die stichting te rechtvaardigen, al zeer moeilijk kunnen volhouden, dat die stichting een eeuwigdurend karakter moet dragen. Van overheerschers, die op titel van voordeelen onderwerping meenden te mogen eischen, kunnen de onderworpenen vroeg of laat op een zelfden titel opheffing der overheersching eischen. Het voordeel van mogelijk beide partijen, dat — naar deze meenen — een voldoende titel bood tot gewelddadige overweldiging, kan later — bij het volhouden dezer opvatting — door verandering in nadeel een titel bieden tot gewelddadige opheffing dier overweldiging, wat met het eeuwigdurend karakter niet

te rijmen valt. Aldus blijkt opnieuw, dat titels, die slechts op *utiliteit* berusten, ondeugdelijk zijn en geen hechten rechtsgrond bieden.

De dwalingen van hen, die de overheerschers-rechten te breed uitmeten, worden 't best weerlegd door de feiten der geschiedenis. Deze toch leeren, dat tal van koloniën na korter of langer tijd volkomen onafhankelijke gebieden werden, om nooit meer tot den staat van onderworpen volkeren terug te keeren of hoogstens voor korten tijd; denken we aan tal van *Romeinsche* wingewesten, aan de oud-*Spaansche* en -*Portugeesche* koloniale bezittingen in *Zuid-* en *Midden-Amerika,* aan de *Vereenigde Staten* van *Noord-Amerika,* eens een kolonie van *Engeland.* Andere kolonies, als *de Phoenicische, Carthago,* verloren later haar onafhankelijkheid wel weer, maar mochten er toch lang van genieten; Carthogo behield haar zes volle eeuwen.

En hoe nu ook de opheffing van de koloniale verhouding tot stand gekomen is, in onderling overleg of ten gevolge van een b.v. door overzware verdrukking gerechtvaardigd verzet dan wel tegen alle recht en billijkheid in, zeker is het, dat de onafhankelijkheid dier landen thans volkomen vast staat. Minstens werd ze door *praescriptie* verkregen en duidelijk blijkt dus, dat het kolonie-zijn op zich niet *per se* of natuurnoodzakelijk inhoudt, het voor immer kolonie-blijven, — dat m.a.w. de koloniale verhouding, op zich genomen, niet onophefbaar is.

De andere groep, die der *overdrijvers van de rechten der overheerschte volkeren,* hebben we ook meer dan eens besproken. Bewezen hebben we, dat hun beweringen: *„De koloniale verhouding bevat per se, van nature iets onrechtvaardigs"* of ook *„De koloniale verhouding is in zich onmenschwaardig"* onwaar en onhoudbaar zijn (blz. 28 vv. en 19). Ook toonden wij het onredelijke aan van den eisch, dat de koloniale verhouding overal binnen enkele jaren moet worden opgeheven, een utopie, welke de verstandigeren reeds meer en meer laten varen (blz. 30). Op deze verkeerde oplossingen behoeft dus ook niet meer teruggekomen te worden.

Maar ook hier bewijst de geschiedenis overtuigend het foutieve dezer oplossingen. De door den val van het *Romeinsche Rijk* al te zeer vervroegde ontvoogding der *Romeinsche* wingewesten had een eeuw van chaotische verwarringen en allerellendigste misstanden ten gevolge (blz. 15 vv.). De *Zuid-Amerikaansche* koloniën, die zich ontijdig van *Spanje* en *Portugal* afscheidden, moesten

er een eeuw lang voor boeten in eindelooze burgerkrijgen. De vóórtijdige vrij-verklaring van Haïti dompelde dit eiland in een zee van miseries en thans kan het zich zelf nog niet behoorlijk besturen.

Dit nadeelig gevolg openbaart zich niet alleen, wanneer heele volkeren al te vroeg rechten verkrijgen, die zij niet behoorlijk kunnen hanteeren; hetzelfde zien we bij een te vroeg en onvoorbereid vrij-maken en gelijkstellen van bijzondere maatschappelijke klassen, die te voren min of meer in ondergeschiktheid leefden. De toestand der plotseling tot vrije mannen verheven *Russische* lijfeigenen was lang veel slechter dan die van hun dienstbaarheid. De plotselinge overgang van de *Amerikaansche* slaven bracht hun in den beginne soms meer na- dan voordeelen. De grootere rechten, door de *Engelschen* aan sommige deelen van *Britsch-Indië* toegekend, hebben er op tal van plaatsen diep-treurige misbruiken doen wortel schieten, als omkoopbaarheid van de rechterlijke macht en de magistratuur en een kapitalistische uitbuiting van het volk door Inheemsche geldmagnaten, zooals *Europa* en *Amerika* die nauwelijks kennen. In de Philippijnen vertoont zich volgens de jongste officieele rapporten geheel hetzelfde verschijnsel: misbruik van toegestane macht, die boven het peil der bereikte beschaving lag. 't Ergste is, dat in beide laatstgenoemde koloniën de overheerschers reeds zooveel van hun macht overdroegen, dat zij geen kans meer zien, die nieuwe misbruiken uit te roeien, terwijl de nieuwe bestuurders er vrijwel wanhopig tegenover staan. Hoe lang nog zal dit ziekte-proces voortwoekeren en hoeveel slachtoffers zal het nog maken, eer er eindelijk paal en perk aan kan worden gesteld.

Maar kan het anders? Kan men een kind de volle beschikking over zijn bezittingen en rechten schenken, als het nog geen begrip heeft van deze beteekenis en de wijze, waarop ze te benutten zijn, en dan verwachten, dat er geen misvattingen en verkeerdheden zullen voorkomen?

Wie zoo iets verwacht, kent de menschelijke natuur niet en wie betere verwachtingen koestert van het te vroeg onafhankelijk verklaren van een nog niet daarvoor behoorlijk opgeleid volk, kent den mensch volstrekt niet.

Nu zijn er onder hen, die wel voor een zoo spoedig mogelijke opheffing van de koloniale verhouding pleiten, maar in zake de verwezenlijking van dit ideaal meer gemachtigde opvattingen voorstaan.

Zij begrijpen, dat de koloniale verhouding voor vele volkeren van onzen tijd noodzakelijk is om tot de hooge ontwikkeling op te klimmen, die thans voor het met goed gevolg hanteeren der onafhankelijkheid vereischt wordt. Hun streven beperkt zich daarom tot pogingen om dien voorbereidingstijd zooveel mogelijk te bekorten.

In dit streven, op zich beschouwd, is natuurlijk niets verkeerds gelegen. Niemand kan het een onderworpen volk ten kwade duiden, dat het naar zijn onafhankelijkheid verlangt en deze wil bespoedigen.

De vraag is slechts, welke middelen deze gematigde onafhankelijkheids-voorstanders aanwenden, om die zoo vurig verlangde bespoediging te bewerken.

En wat is nu een feit? Dat sommigen hunner in de keuze dier middelen dwalen en middelen aanwenden, die hun volk eerder verder van de onafhankelijkheid en de mogelijkheid harer invoering verwijderen, dan ze te bespoedigen en te vergemakkelijken.

Misleid door grove dwalingen, meenen ze niet beter te kunnen doen, dan hun landgenooten voortdurend tegen de overheerschers op te ruien en hen nu hier dan daar tot opstootjes of zelfs soms tot moordpartijen aan te zetten. De minst ontwikkelden onder hen doen het rechtstreeks, de meer ontwikkelden zijdelings door elke regeeringsdaad der overheerschers in een zwart daglicht te stellen, soms na ze eerst geheel averechts te hebben voorgesteld. Zij bedienen zich daarvoor nu eens van protestmeetings, dan weer van artikelen in dagbladen of vereenigings-organen, steeds liefst zoo fel mogelijk. Non-coöperation en een soort sabotage schijnen bij beide groepen in trek.

Wat nu bereiken zij?

Dat de welwillendste overheerschers en de verstandigsten der eigen landgenooten meer en meer gaan twijfelen aan de rijpheid van dergelijke ,,leiders'' voor het aanvaarden der onafhankelijkheid en dat deze meer nadenkenden hoe langer hoe huiveriger worden, nog eenige concessie in de richting der onafhankelijkheid te doen, ja zich verplicht gaan achten, haar in het belang der Inheemsche bevolking zelve steeds weer naar later te verschuiven.

Als onmiddellijk gevolg van hun ageeren komt daarbij, dat deze pseude-volksvrienden de bekwaming en voorbereiding van hun landgenooten voor onafhankelijkheid of ook maar voor zelfbestuur zeer vertragen en bemoeilijken. Die bekwaming toch eischt aller-

eerst, dat die landgenooten en hun leiders nog zeer veel bijleeren op technisch, economisch, intellectueel, zedelijk en politiek gebied, zoo voor de regeling der eigen, landelijke zaken als voor die der buitenlandsche verhoudingen. Van wie nu zullen de Inheemschen eener kolonie dit alles leeren, tenzij van de overheerschers zelf en van deze intellectueele en moreele leiders? Hetgeen enkelen hunner links of rechts aan buitenlandsche universiteiten opdoen, waar de verhoudingen der betrokken kolonie zoogoed als niet bekend zijn, kan onmogelijk volstaan en hoogstens wat aanvullend vergelijk-materiaal opleveren. Een leergang, bij de *Bolshewiki* doorloopen, die van het begin tot het einde met leugens en verdraaiingen doorspekt is, kan de hoofden slechts op hol brengen en tyrannieke volks-verdrukkers en godsdienst-bestrijders kweeken.

Moeten dus de noodige ontwikkeling en opleiding van de overheerschers ontvangen worden, wat is er dan onverstandiger en onredelijker, dan naar voorlichting hakende volksgenooten van hen te vervreemden, dezen aan te raden, zich van hen af te zonderen, hen te ontvluchten, te minachten wat zij leeren, en dan zichzelf en zijn volgelingen vast te nestelen in verouderde opvattingen en met alle vooruitgang en tijdseischen strijdende utopieën en misbruiken?

Waarlijk, zulk een streven strijdt rechtstreeks met het ware volksbelang en deze lieden kunnen onmogelijk gerekend worden tot hen ,,door wie het heil van het volk bewerkt wordt''. Zelfs van uit menigen Inheemschen kring gaan er meer en meer stemmen tegen op.

,,*Maar*'' — zoo luidt het soms — ,,*de weg naar de onafhankelijkheid is zeer lang. Gaan wij hem niet van stonde af aan op, dan bereiken we het eindpunt al te laat of nimmer meer*''.

Deze beide uitspraken zijn waar, — de fout zit echter hierin, dat de gewraakte methode niet den weg naar de onafhankelijkheid op leidt, maar den weg naar de verwarring, de onrust en de desorganisatie, die de verleening van onafhankelijkheid en zelfbestuur belemmeren en tot haar vertraging noodzaken.

Toch zijn er, die beweren: ,,*Als wij het volk door onze, desnoods ondergrondsche, actie niet opvoeden tot het boven alles stellen en hoogschatten van de onafhankelijkheid en het aldus voorbereiden tot hare gewelddadige bemachtiging, dan komen wij er nooit*''.

Hier ligt een dubbele dwaling. *Eerstens* is het onafhankelijk-zijn niet immer het hoogste goed van een volk. Ontijdig verworven,

kan het een volk zelfs tot een ramp worden, gelijk we uit de geschiedenis aantoonden. De grond-fout is hier de oude vergissing, die in de vrijheid een positief goed doet zien, terwijl zij alleen maar iets negatief zegt: het niet van buiten uit gehinderd worden. Vergeten wordt daarbij, dat gelijk in de natuur menig gewas nooit tot vollen opbloei komt, als het niet lang gestut en aan steviger groeisel verbonden wordt, zoo ook menig mensch en menige menschelijke gemeenschap aan het lang overheerscht-worden zijn heerlijkste ontwikkeling dankt. De groote *Britsch-Indische* nationalist *Nehru* ging zelfs zóó ver, dat hij verklaarde: *„Wat doet het er toe, door wie wij geregeerd worden, als onze sociale en economische toestanden slechts verbeteren"*.

De *tweede* fout ligt in de veronderstelling, dat het aan koloniale Inheemschen in den tegenwoordigen tijd nog mogelijk is, zich door wapengeweld van hun overheerschers te bevrijden. Niemand, die de overmacht der moderne legers kent, gelooft daar een oogenblik aan.

„Zijn we dan voor immer aan handen en voeten gebonden?"

Dat volgt volstrekt niet. Integendeel: uit heel de wereld-geschiedenis blijkt dat aan, numeriek sterke en tot het peil der beschaving van hun tijd opgeklommen, volkeren de onafhankelijkheid vroeg of laat ten deel valt. Dit sluit in, dat het hun komt, die onafhankelijkheid met gepaste middelen voor te bereiden, maar tevens, dat zij verkeerd zouden doen door dit natuur-proces onnatuurlijk te verhaasten.

Onafhankelijkheid en zelfbestuur liggen zeker in den natuurlijken ontwikkelingsgang der hier besproken volkeren, maar een natuurlijke ontwikkeling forceeren schaadt deze in plaats van haar te bevorderen. Zelfs een knaap van grooten aanleg kan men voor jaren en tot voor zijn heel leven bederven door zijn verstand al te snel te willen ontwikkelen of hem plichten en verantwoordelijkheden op te leggen, die zijn krachten te boven gaan. De eene knaap bezwijkt er physiek onder, de andere psychopatisch en wordt krankzinnig, een derde bezwijkt zedelijk. De natuur laat zich niet ongestraft dwingen of forceeren,· zij volgt de lijnen der geleidelijkheid en eischt, dat deze geëerbiedigd worden.

Niet anders is het met de volkeren. Staan zij politiek nog in de kinderschoenen, verlangen zij b.v de vrijheid, om weer onderling

oorlog te gaan voeren, gelijk de bergbewoner, die de overheerschers spoedig hoopte te zien verdwijnen om weer op de strandbewoners te kunnen inslaan, of gelijk het partij-blad, dat zijn tegenstanders met uitroeiing bedreigde, als de eigen partij aan het bewind zou komen, dan begrijpt ieder, dat aan zulke lieden zelfbestuur te verleenen eenvoudig onmogelijk is. Waar reeds een hoogere trap van politieke ontwikkeling bereikt werd, zal toch nagegaan moeten worden, of *alle* leden van een of ander daar bestaand adviseerend college wel de breedheid van opvatting en daadwerkelijke offervaardigheid bezitten, die er voor het hanteeren eener wetgevende bevoegdheid vereischt wordt. Niet dat vertegenwoordigers, die alleen de belangen van den eigen kring kennen en daar alleen voor voelen, geheel onbruikbaar zijn. Ze zouden in een „moppercollege", gelijk de wijze vorst van *Mysore* er onlangs een instelde, goed op hun plaats zijn, maar voor het hoogere en moeilijkere werk der algemeene wetgeving deugen zij niet. In een wetgevend college zou hun mentaliteit het werk slechts bemoeilijken en gevaar opleveren, dat het algemeen welzijn schade zou lijden. Gelukkig echter slinkt het getal van dergelijke vertegenwoordigers, ook mede ten gevolge van de oorlogs-rampen in alle landen, en gaat er het algemeen belang met zijn zware eischen geleidelijk beter en beter begrepen en edelmoediger nagestreefd worden.

Par. 2.

De juiste oplossing.

Na de verwerping der onjuiste oplossingen van het al of niet noodzakelijk voortbestaan der koloniale verhouding volge een uiteenzetting der juiste oplossing van dit vraagstuk.

Deze oplossing omvat drie stellingen, welke geleidelijk van het meer algemeene naar het meer bijzondere overgaan.

Eerste stelling.

Op zich genomen moet aan de talrijke, meer ontwikkelde volkeren, wanneer zij een genoegzame technische, verstandelijke, zedelijke en politieke ontwikkeling hebben bereikt, de ontheffing van het koloniale verband vroeg of laat worden toegekend, als hun groote meerderheid zulks verlangt.

Het bewijs voor deze stelling biedt de menschelijke waardigheid, die door de volkeren volkomen gedeeld wordt. Evenals het toch

den normalen, genoegzaam ontwikkelden mensch toekomt, zijn eigen zaken te regelen, en hij alleen zelf daar vrijwillig afstand van kan doen, zoo past het ook, dat een tot de ontwikkeling van zijn tijd opgeklommen volk zijn eigen zaken gaat beheeren, tenzij het om bijzondere redenen dat beheer aan anderen overlaat of toevertrouwt.

Vergeten mag immers niet worden, dat er geheel bijzondere omstandigheden kunnen zijn, waarom zoowel een particulier persoon, als een volk de regeling zijner zaken liever aan een ander toevertrouwt en dat dit ooit groote voordeelen oplevert.

Vergeten mag ook niet, dat we hier de vraag geheel in het algemeen beschouwen en dus spreken van zulk een volk *„op zich beschouwd"*, dat is: met voorbij zien van de bijzondere verplichtingen, verbintenissen enz., die er op rusten. Deze behandelen we in de volgende twee stellingen.

Tweede stelling.

Een overheerscht volk heeft bij het streven naar de opheffing der overheersching de rechten te eerbiedigen, die de overheerscher door overeenkomsten en door hun arbeid ten bate van dat volk verwierven; — overheerschers van volkeren hebben bij het opkomen van verlangens naar de opheffing der overheersching rekening te houden met deze natuurlijke verlangens en de door de ontwikkeling der overheerschten veranderde verhoudingen; — beide partijen hebben rekening te houden met de algemeene belangen der menschelijke samenleving.

Het *eerste* deel dezer stelling volgt uit den algemeenen regel en vaste wet van den menschelijken omgang, dat ieders rechten moeten erkend en geëerbiedigd worden. De rechtvaardigheid is de grondslag van alle menschen-verkeer. Op schennis van rechten kan geen solied samenlevings-bouwwerk worden opgetrokken.

Het *tweede* deel der stelling volgt uit de natuurlijke beperktheid van de menschelijke overeenkomsten en dezer noodwendig vroeg of laat ophouden, wanneer de omstandigheden zich tot in den grond wijzigen. Gelijk de natuurwet zelf de algeheele ondergeschiktheid van het kind aan de ouders doet ophouden, wanneer het den volwassen leeftijd bereikt heeft, zoo verplicht zij de overheerschersstaten met het mondig worden der overheerschte volkeren rekening te houden en de overeenkomsten, in onmondigheid aangegaan,

tijdig te wijzigen, wanneer de overheerschten zulks in groote meerderheid blijken te verlangen.

Het *derde* deel der stelling volgt uit den innigen samenhang, die er thans tusschen de volkeren bestaat en die zoodanig is, dat een verandering van bewind in één enkelen staat een wereld-oorlog zou kunnen doen ontstaan. Geen onderworpen en ook geen overheerschend volk is verantwoord, als het de koloniale verhouding wijzigt met gevaar van een nieuwen wereld-oorlog en al de rampen, daaraan verbonden.

Derde stelling.

Om bij het opheffen van de koloniale verhouding de rechten en belangen van alle betrokkenen behoorlijk te eerbiedigen en veilig te stellen, zal het, zoogoed als immer, noodig zijn, dat de vroegere kolonie òfwel als organiek deel van het staatsgebied der vroegere overheerschers wordt erkend, òfwel met dien staat een nieuwen staten-bond sticht.

„Zoogoed als immer": theoretisch is algeheele afscheiding mogelijk, bijzonder voor de Mandaat-landen van den *Volken-Bond*, maar bij de gewone koloniale verhoudingen zal deze wijze van opheffing der overheersching zeer veel bezwaren opleveren. De belangen der beide, in eerste instantie betrokken, partijen, het land van de overheerschers en dat der overheerschten, zullen er onder lijden, dat ze na eeuwenlange samenwerking en samengroei plots geheel gescheiden worden en aldus elkanders wederzijdschen steun gaan missen. Ook zullen uit een dergelijke afscheiding veel gemakkelijker internationale moeilijkheden voorkomen, dan uit de beide voorgestelde, die min of meer als interne veranderingen kunnen beschouwd worden, die aan de internationale regelingen geen afbreuk doen, noch deze wijziging noodzakelijk maken.

Een regeling, waarbij de publiekrechtelijke band tusschen de beide partijen geheel zou worden verbroken of alleen tot, elken dag opzegbare, internationale overeenkomsten zou worden teruggebracht, is dus practisch niet bruikbaar ook al zouden beide partijen er in toestemmen. Aldus resten de twee andere wijzen van opheffing der koloniale verhouding: ófwel de kolonie wordt naar het ideaal, dat *Alexander den Groote* voor den geest schijnt gezweefd te hebben en waar veel *Franschen* voorstanders van zijn, een deel van het oude moederrijk, ófwel zij vormt met dat rijk

een staten-bond naar het ideaal der *Romeinen*, in onze dagen overgenomen door de *Engelschen*.

Beide oplossingen zullen al spoedig de groote vraag doen rijzen, hoe dan de ideale regeeringsvorm te verwezenlijken is, die de onderdanen invloed laat oefenen op wetgeving en bestuur. Wordt een kolonie, die mogelijk een bevolking heeft van twee, drie, tien maal zooveel inwoners als het oude land, provincie van dat land, dan zal het tamelijk wel uitgesloten zijn, een mede-wetgevend college samen te stellen, waarin het oude land maar één derde, één vierde of één elfde van het stemmen-aantal zou krijgen. Een aldus samengesteld lichaam zou absoluut niet in staat zijn, het land, waarvan de groote meerderheid zijner leden den geest, de nooden en de moeilijkheden niet kent, behoorlijk te besturen. De oude exclusieve vertegenwoordiging met haar vele koloniale specialiteiten en mogelijk ook uit de koloniën afkomstige vertegenwoordigers zou ver de voorkeur verdienen. Niet anders is het gelegen, wanneer de ex-kolonie met het oude land een opperbestuur moet samenstellen. In dit geval springt nog meer in het oog, dat een dergelijk opperbestuur, waarin de tot staat verheven, vroegere kolonie volkomen zou overheerschen, noch de noodige ondervinding, noch het noodige gezag, noch het onontbeerlijke vertrouwen zou genieten, om de buitenlandsche verhoudingen, welke het zou te regelen hebben, behoorlijk te beheerschen.

Toch zullen zoowel de ex-kolonie-provincie als de ex-koloniebondsstaat hun invloed moeten kunnen doen gelden op de wetgeving en de regeling der buitenlandsche verhoudingen.

Rest dus, dat er eindelijk gebroken moet worden met het, in zich verkeerde, maar door revoluties opgedrongen, systeem van den opbouw van vertegenwoordigingen naar het aantal individuen, die dan beslissen met de helft plus één der stemmen en dat over alle mogelijke zaken en rechtskwesties.

Deze ultra-democratie, waaraan voor een niet gering gedeelte de val van het eeuwen lang zoo roemvolle *Frankrijk* te wijten is, moet hoog noodig op twee wijzen gematigd worden: de vertegenwoordiging worde, gelijk in de oude tijden, weer organisch, zoodat ze geschiedt naar de sociale beteekenis der verschillende klassen in de samenleving, — en haar taak worde beperkt tot de hoogere en algemeenere wetgeving, zoodat de bijzondere regelingen der

verschillende samenlevings-complexen aan lagere colleges worden toevertrouwd: aan bedrijfschappen, beroepsraden enz.

En zoo lang dan het eene deel der verder gelijke provincies of de eene der verbonden staten in het hartje van het wereld-verkeer gelegen zijn, waar de beteekenis en gevolgen der algemeene wetgeving tienmaal beter kunnen worden overzien dan in het andere deel, zal ook aan dat eerste deel een grootere bevoegdheid moeten worden toegekend in het belang van beide deelen zelf.

Het terrein, dat aan de hoogste wetgeving steeds zal moeten worden voorbehouden, opdat de lagere colleges met hun regelingen het algemeen belang niet schaden, vinden we voor de interne aangelegenheden, wat de eerste hoofdlijnen aangaat, omschreven in Art. 22 van de *Volken-bond*-overeenkomst. De vijfde alinea van dit artikel somt daar nl. de hoofdpunten op, welke aan de zorgen van de beheerders der *Mandaatstaten* worden toevertrouwd. Zij luiden: *„afschaffing* (en voorkoming natuurlijk) *van misbruiken als slavenhandel"* enz., *„vrijheid van geweten en godsdienst zonder andere beperking, dan die, welke de openbare orde en de goede zeden opleggen"*. Daaraan kunnen toegevoegd worden de punten, die Art. 23 van datzelfde pact opnoemt, als verplicht voor alle aangesloten landen: zorg voor behoorlijke arbeidsvoorwaarden, bescherming van vrouwen en kinderen, bestrijding van opiummisbruik en daarmede overeenkomende misbruiken, waarborging van het vrije post- en goederen-verkeer, onderhouding der internationale regelingen ter voorkoming en bestrijding van volksziekten. Voegen wij er nog aan toe de zorg voor behoorlijke internationale verhouding, dan heeft de opperste wetgevende macht hetzij van het ééne rijk, hetzij van den staten-bond zeker een overvloedig rijke en haar waardige taak en dan blijven er nog meer dan genoeg bijzonderheden over, die aan lagere colleges kunnen worden toevertrouwd, die onder haar algemeen toezicht staan.

Drie stellingen formuleerden, verklaarden en bewezen wij. De *eerste* beschouwde een volk enkel op zich, als menschengemeenschap; de *tweede* besprak een overheerscht en overheerschend volk en hun wederzijdsche rechten en plichten; de *derde* wees de twee eindoplossingen aan, van welke òf de eene òf de andere zoogoed als immer zal moeten gebezigd worden, om die aangewezen rechten

behoorlijk te eerbiedigen en de opgenoemde plichten naar eisch te vervullen.

Met deze stellingen en haar verklaring meenen wij den voor allen aanvaardbaren wijsgeerigen grondslag gegeven te hebben ter oplossing van het derde en laatste vraagstuk, dat we beloofden te behandelen: ,,Moet de koloniale verhouding altijd blijven bestaan?''

Nader op dit vraagstuk ingaan, van uit deze hoofdlijnen het plan der wezenlijking ontwerpen zal zeker met inachtneming van de uiteengezette beginselen moeten geschieden, maar ligt niet meer op dit terrein der zuiver-wijsgeerige studie, doch op dat van de practische staatkunde, die voor geen twee koloniën geheel dezelfde zal kunnen wezen, wijl ze met te tallooze zeer uiteenloopende feiten en toestanden rekening zal hebben te houden. Deze studie valt dus buiten het bestek en den opzet van hetgeen we ons voornamen en den lezers beloofden.

Wel hebben we ter besluiting van deze studie nog een woord te zeggen over de voorbereiding tot de eventueele opheffing van een koloniale verhouding. Dit beloofden we bij de bespreking van de rechten en plichten, die in een kolonie gelden (Blz. 356).

Hier dient allereerst opgemerkt te worden, dat dit vraagstuk tweeledig is: het omvat een *technisch* en een *moreel* deel. Beider ontwikkeling eischt geleidelijkheid en wordt belemmerd en vertraagd door schokken en stooten.

Wat nu de *technische* zijde betreft, zijn er eindeloos veel verschillende trappen, nuances en variaties aan te wijzen, die evenwel in den grond der zaak niet zooveel verschillen, als men op 't eerste gezicht zou meenen. De groote hoofdlijn moet, buiten de catastrophale gevallen, overal ongeveer dezelfde zijn. *Mr. F. M. Baron van Asbeck,* hoogleeraar aan de Rechtshoogeschool te *Batavia,* gaf haar in zijn rede van 28 October 1931 niet slecht aan, toen hij er de volgende trits voor opstelde: *,,Geregeerd, gesteund, bondgenootschappelijk''.*

Met den term: *,,geregeerd''* duidde Spreker den toestand aan, waarin de meeste koloniën in den beginne verkeerden, die van het *,,onbeperkt bewind''* der overheerschers. Den overgang naar *,,gesteund''* beschrijft hij met de verklaring van het *Britsche* coalitiekabinet van 1917, betreffende de hervormingen in *Voor-Indië: ,,de toenemende opneming van Indiërs in elk onderdeel van het bewind d.i. verinheemsching van de executieve organen van den staat, van zijn*

apparaat; daarna de geleidelijk te verwezenlijken zelfregeering, d.i. overneming van de dirigeerende organen van den staat, herstel van Inheemsch gezag". Aldus wordt de tweede trap bereikt, nl. *„een eigenmeesterschap waarin vreemd gezag dus niet meer ingrijpt, doch waarbij het alleen wat schadelijk kan zijn tegenhoudt, tot beteugeling van misdaden aanspoort, tot bevordering van welzijn opwekt*". Zeer te pas haalt de Spreker hier *„een aardige Amerikaansche zegswijze*" aan: *„Eerst voeraen de Amerikanen in de Philippijnen het bewind met de hulp der Philippino's, thans de Philippino's met den steun van de Amerikanen*".

Den *„laatste overgang*", die tot het bondgenootschap hetzij als provincie, hetzij als bonds-staat, maar de hoogleeraar schijnt alleen deze tweede oplossing op het oog te hebben, acht Spreker bereikt *„wanneer het buiten-Europeesche land zich verheft uit het regiem van gesteund land*". Nog vol van de illusies, die de *Volken-Bond* in die dagen wekte, voegt hij er als positief element aan toe: *„de intrede binnen de, in den Volkenbond georganiseerde, gemeenschap*". Hij heeft hier echter niet zoozeer de eigenlijke koloniën op het oog, dan wel de *A.-Mandaat-staten,* die bij hun overneming door den Volkeren-Bond en toevertrouwing aan *Frankrijk* en *Engeland* de geschiktheid voor zelfbestuur en onafhankelijkheid reeds zeer dicht naderden en waarvan er intusschen één, nl. *Irak,* al onafhankelijk werd, alsmede *Egypte,* dat nooit een eigenlijke kolonie is geweest, doch sinds lang in de positie van een *„gesteund land*" verkeerde. Wij zouden naar het boven uiteengezette en om de wankele positie van den *Volkeren-Bond* den laatsten overgang naar haar positieven inhoud liever beschrijven met „de intrede in het organiek verband of het bonds-staat-verband met het kolonisten-land".

Hoe aardig gevonden en hoe aantrekkelijk de door *Prof. van Asbeck* voorgestelde ontwikkelings-trits echter ook is, toch vraagt men zich af, of hij niet uitsluitend het geval op het oog heeft van eene kolonie, waar zoowat alleen de daar Inheemschen wonen met hoogstens een uitgebreid corps ambtenaren, dat bereid is bij den overgang onmiddellijk te vertrekken, zooals dat in *Irak* schijnt geschied te zijn en zooals de *Amerikaanen* vermoedelijk zullen doen, als zij zich van de hun lastig wordende *Philippijnen*-kolonie hebben ontdaan.

Onmogelijk is het echter om de oplossing van de moeilijkheden, die in dergelijke gevallen voor de hand ligt, zonder meer voor

alle andere aan te raden. Om een voorbeeld te noemen: denken we aan een kolonie, welke behalve door de daar Inheemschen ook nog sinds eeuwen bewoond wordt door eenige millioenen, die wel niet van zuiver Inheemschen oorsprong zijn en tot een ander ras behooren, maar die zich toch met de eigenlijke Inheemschen als verbroederd hebben tot één staats-volk, met hen tal van familie-relaties aangingen, met hen lief en leed, voor- en tegenspoed deelden en beider geneugten en lasten droegen. In zulk een land kan moeilijk alleen aan de overdracht van machten aan de *Inheemschen* alléén gedacht worden, maar moeten de uitdrukkingen, door *Van Asbeck* hieromtent gebezigd, verwijd worden. Voor overdracht aan de *Inheemschen* past dan zeker beter overdracht aan de *kolonie-bewoners*.

Dit verschil houdt een vergemakkelijking van de oplossing in, wijl het getal tot zelfbestuur-geschikten aldus wordt uitgebreid, maar ook een gevaar. Op dit gevaar wees indertijd pastoor *F. van Lith*. In zijn bekende brochure : *„De politiek van Nederland ten opzichte van Nederlandsch-Indië* sprak hij de vrees uit, dat het in genoemd land *„voor de Inlanders"* (die term was toen nog de gebruikelijke !) *„ondraaglijk zal worden, zoo zij worden overgeleverd aan de meerderheid der Nederlanders in Indië"*. (Blz. 15). 't Was wel — gelijk de practijk bewees — pessimistisch gezien, maar niet te ontkennen is de algemeene waarheid : tenzij de overheerschte Inheemschen degelijk politiek geschoold, goed onderlegd en onkreukbaar verknocht aan het ware belang van hun land de politieke arena betreden, bestaat en voor hen een gevaar in het toch meestal onvermijdelijke deelen der macht met *„de kleine, maar machtige groep* der vroegere *„overheerschers, die sterk zijn door hun rijkdom, hun kunde"* enz. (l.c. Blz. 14). Het al of niet beschikken over de meerderheid verandert daaraan maar weinig. Geen wetgeving ook is er tegen opgewassen. Alles komt neer op de kunde en het moreel der Inheemsche vertegenwoordiging.

En hiermede komen we aan het reeds aangewezen andere deel van het vraagstuk : *het moreele*. Hoe mooi en fijn geschakeerd en vernuftig ineengezet men den overgang technisch ook ontwerpt, het vraagstuk heeft een factor van grootere en dieper ingrijpende beteekenis en deze is de moreele, welke soms al te licht verwaarloosd wordt.

Wat toch houdt dat overdragen van de bestuursmacht aan nieuwe lichamen in ?

Niet zooiets als het overschakelen der krachtwerking van de eene machine op de andere of de overbrenging van eene productie van de eene fabriek naar een andere, nieuwere, beter ingerichte, — het gaat om iets veel hoogers en ingrijpenders, het gaat om de overdracht van het teerste, dat er in de natuurlijke orde bekend is, om het overbrengen van de hoogste rechten en bevoegdheden van de eene naar de andere menschengemeenschap. En die machten zijn nu eenmaal geen jasjes of schoenen, die men even verwisselt, om zijn wandeling kalm voort te zetten; ze grijpen zoo diep in de samenleving in en zijn zoo innig met haar samengeweven dat de verwisseling — ook de vrijwillige, welke hier verondersteld wordt — toch nog immer pijn doet, gelijk het verwisselen van het verband om een diepe wonde en zelfs meer dan dit. De een moet er deze, de andere die teleurstelling of opoffering voor dragen. Daarbij hooren deze machten tot de meest ingewikkelde en moeilijkst te hanteeren samenlevings-factoren, die de natuurlijke orde kent.

Staatsrechten en -bevoegdheden zonder meer overgeven zou dan ook een misdaad zijn tegen de menschheid en ze met geweld bemachtigen zou nog erger wezen. Beide daden zouden de hoogste belangen ten zeerste schaden en het betrokken land allerwaarschijnlijkst voor jaren ongelukkig maken. Evenmin als de heerschers zonder meer mogen vertrekken en het, door hen bestuurd, gebied aan zijn lot overlaten, omdat het hun niet meer de voordeelen biedt, die ze er eerst van genoten of zich voorstelden, ervan te zullen genieten, mogen de inwoners der kolonie eischen, dat hun overheerschers zonder meer en als op stel en sprong het land verlaten en er hun het bestuur van overdragen. Een plotselinge overgang is hier uit den booze en moet funest werken.

Noodzakelijk is, dat de overgang jaren en jaren met zorg wordt voorbereid, om aldus in de toekomstige nieuwe heerschers of — voor de meeste gevallen — in de nieuwe medeheerschers geleidelijk de noodige kennis en wijsheid, offervaardigheid en belangeloosheid, bestuurs-ervaring en -vaardigheid aan te kweeken.

Om deze redenen mag de overdracht nooit plotseling geschieden en eischt ook de overgang van de eene naar de andere der drie genoemde hoofd-phasen steeds tijd en meestal het invoegen van vele kleinere tusschen-phasen, die in elke kolonie haar eigen karakter zullen dragen.

Om deze redenen is het ook onmogelijk om te voren het heele plan van grootere en kleinere overgangen te bepalen en er den tijdsduur voor aan te wijzen.

't Gaat immers niet om van te voren volkomen te berekenen werkingen van physieke of chemische krachten, of van physiologische vermogens, doch men heeft te doen met daden, die afhangen van den vrijen menschelijken wil. En nu hebben wij bij het goed kennen van den mensch en zijn geaardheid en het in 't bijzonder kennen van de eigen geaardheid der menschen, om wie het gaat, zeker wel eenige zekerheid. We kunnen ten naaste bij zeggen, hoe zij zich bij het bezit van deze dosis kennis of na het verkrijgen van deze of gene bevoegdheden vermoedelijk zullen gedragen. Volkomen zekerheid hebben we van 's menschen gedragingen in geheel nieuwe, nog ver toekomstige omstandigheden niet. Daarvoor zouden we zóó ontelbaar vele samenwerkende factoren moeten kennen en blijft er na het berekenen der inwerking van die factoren nog zooveel onzekerheid over omtrent de beslissingen van 's menschen vrijen wil, dat elke dergelijke voorspelling veel problematisch inhoudt. Voor zichzelf vaak een raadsel, is de mensch dat dubbel voor zijn medemensch. Zóó onder rasgenooten. die elkander in den regel gemakkelijker verstaan en begrijpen, — zóó *a fortiori*, wanneer de betrokkenen van ras verschillen. Nog grooter wordt de onzekerheid, wanneer het niet slechts over individuen gaat, maar over menschen-gemeenschappen met haar vaak zeer sterk uiteenloopende individuen en dezer moeilijk te berekenen invloeden.

Daarom moet in heel dat voorbereidingsproces als tastend en zoekend en proefnemend worden voortgeschreden en telkens weer worden nagegaan, of de gedeeltelijke overdracht wezenlijk nuttig werkt en genoeg geconsolideerd is, om er een volgende op te bouwen. Zóó en zóó alleen zal de groote overgang eindelijk met wezenlijk goed gevolg kunnen voltrokken worden.

Gelukkig daarom de kolonies, waar de uiteindelijke noodzakelijkheid van een opheffing der koloniale verhouding tijdig werd ingezien, — waar ze sinds jaren door gedeeltelijke macht-overdrachten werd voorbereid en waar de nieuwe machtdragers toonen te begrijpen, dat die overdracht niet louter te beschouwen is als het verwerven van een nieuwe, goede gave, doch in de eerste plaats als het op zich nemen van nieuwe, niet-lichte en uiterst verantwoordelijke lasten en verplichtingen tot heil van land en volk.

VOORNAAMSTE WERKEN EN ARTIKELS, BEHALVE DE OP BLZ. 132 v.v. EN BLZ. 361 v.v. VERMELDE, GERAADPLEEGD voor het DERDE VRAAGSTUK.

Appodorai, A.: The new constitution of Mysore: The New Review: April '41 p. 270 — 289.

Asbeck, Mr. F. M. baron van: Samenhang van internationaal en koloniaal Recht: Batavia 1931.

Asirvathan, E.: The idea of representation: The New Review: Sept. 1941 p. 273 — 289.

Borret S. J., Dr. Arn.: Van Nationaliteit tot Staat: Studiën 1930 Eerste Deel p. 10 — 17.

Colijn, H.: Koloniale Vraagstukken van Heden en Morgen: Amsterdam 1928.

Hardy, G., Recteur de l'Académie d'Alger, Directeur honoraire de l'école coloniale: La politique coloniale et le partage de la terre: p. 462 — 467: La fin des colonies: Paris 1937.

Hatta, Mohammad: Indonesië Vrij: Den Haag 1928.

Jalabert, L.: Pour un redressement Nord-Africain: Etudes 1935 Tome 224 p. 307 — 327 & 486 — 505.

Kat Angelino, A. D. A. de: Staatkundig Beleid en Bestuurszorg in Ned.-Indië. Tweede Deel: De Overheidszorg in Nederlandsch-Indië: 's Gravenhage 1930.

Kleintjes, Mr. Ph., Hoogleeraar aan de Universiteit van Amsterdam: Staatsinstellingen van Nederlandsch-Indië: Eerste en Tweede Deel, Amsterdam: 1932.

Kleintjes, Prof. Mr. Ph. en Mr. H. van Wageningen: Praeadviezen over de rechtspositie van de Nederlandsche Overzeesche Gewesten en het Staatsverband: Vereeniging tot het bevorderen van de beoefening der wetenschap onder de Katholieken van Nederland: Annalen Jaarg. 1929 Afl. II 's Gravenhage 1929 *en*: Gedachtenwisseling naar aanleiding dezer Praeadviezen: Annalen 1929 Afl. IV: 's Gravenhage 1929.

Lith S. J. F. van: De Politiek van Nederland ten opzichte van Nederlandsch-Indië: 's Hertogenbosch 1922.

Poel, Alb. van de: Nationaliteit en Staat: Maastricht 1928.

Ruthnaswamy, M.: The revision of the constitution: The New Review: May 1941 p. 410 — 414.

Truyen S. J. D.: Swaraj in Indië: Xaveriana No. 164 1937 Augustus: Leuven 1937.

Vaussard, M.: Enquête sur le Nationalisme: Paris.

Wageningen, Mr. H. van: zie Kleintjes.

DE NAMEN DER VORSTEN UIT HET MATARAMSE HUIS

DOOR Dr. Mr. J. DE GRAAF

Het geven van een naam is bij een Javaan geen eenvoudig ding, dat men maar van het toeval kan laten afhangen. Namen hebben betekenis en hangen nauw samen met den leeftijd, het maatschappelijk aanzien en de levensomstandigheden van den betrokkene.

Zo zal een Javaan van naam verwisselen, wanneer hij van jongeling man wordt, wanneer hem een zoon geboren wordt; de kleine man zal het niet wagen zich met een naam te tooien, welke slechts aan een prijaji past, terwijl promotie dikwijls ook naamsverhoging betekent; tenslotte kan het voorkomen, dat men bij tegenspoed den naam verandert, teneinde de boze machten, die den mens het leven zuur maken, op een dwaalspoor te brengen.

Betekent een naam reeds dus veel in het leven van den eenvoudige, hoe veel te meer in dat van den Javaansen Vorst, den man, die aan de top der menselijke hiërarchie staat.

In de hieronder volgende studie zal een poging gedaan worden de naamgeving en naamsverwisseling der Mataramse vorsten historisch na te gaan.

Hierbij zullen wij niet diep kunnen ingaan op de min of meer mystieke, godsdienstige of mythologische betekenis van een naam, die er een dwingende kracht van deed uitgaan. Voornamelijk zal aandacht gewijd worden aan de uiterlijke, meest politieke omstandigheden, die de vorstelijke naamgeving bepaalden.

Ofschoon wij over de eerste Mataramse vorsten, wat betreft hun namen en titels, niet te best zijn ingelicht, mogen wij ze toch niet achteloos voorbijgaan, hoewel het een groot bezwaar is, dat de

gelijktijdige Europese bronnen wel op deze vorsten zinspelen, doch ons hun namen onthouden. De Javaanse overlevering daarentegen geeft een fraai stel titels, doch, gelijk wij zien zullen, bestaat er alle reden om aan veel daarvan te twijfelen.

Een ding staat echter vast: de titels of namen van Senapati en zijn zoon Krapjak, zoals wij hen vaak gemeenzaam plegen te noemen, zullen wel niet al te hoog en voornaam geweest zijn.

Rijklof van Goens verhaalt, dat zelfs Soeltan Agoeng in zijn eerste regeringsjaren geen hogere titel dan die van *Pangeran* heeft gedragen en dat ook zijn voorgangers het nooit verder gebracht hebben. Van een *Soenan* of *Soeltan* Krapjak of een *Panembahan* Senapati kan daarom moeilijk sprake zijn. Ten overvloede noemt de Sadjarah Banten (kort na 1660 voltooid) Senapati ook *Pangeran* (H. Djajadiningrat, Critische beschouwing p. 30). Wel komt bij de eerste vorsten een bepaald soort namen voor, die wij bij latere niet meer aantreffen.

Zo heet Senapati: *Soetawidjaja*, Krapjak: *Anjakrawati*, en Agoeng: *Anjakrakoesoema*. Na laatstgenoemden vorst stokt het; er verschijnen dan luisterrijker, maar enigszins onpersoonlijke titelnamen.

Mogelijk, dat deze namen de oorspronkelijk vorstelijke namen hunner dragers zijn geweest.

Senapati zou de zijne van den Soeltan van Padjang, Soeltan Praboe *Adiwidjaja* genaamd, ontvangen hebben. Njakrawati betekent wereldbeheerser. Njakrakoesoema is precies de titel, die ook *Soenan Bonang* draagt.

Wellicht hebben we bij Senapati de volgende toestand:

Als vorst droeg hij de naam van Soetawidjaja en de titel van Pangeran; wellicht om zich van zijn mede-pangerans te onderscheiden noemde hij zich *Senapati* (legeraanvoerder), onder welke laatste titel hij thans het meest bekend is.

Echter, in de Sadjarah Banten (H. Djajadiningrat, Critische beschouwing p. 30) wordt hij uitsluitend *Pangeran Seda Kadjenar* genoemd.

Ook in alle andere bronnen vóór Raffles (Van Goens, Valentijn) verschijnt hij slechts onder deze posthume naam. Opzettelijke kleinering kan dit moeilijk zijn, want de Compagniespapieren van omstreeks 1740, die nog spreken van een *Panabahan Seda Kedjener*, moeten op officiële Vorstenlandse gegevens teruggaan; daarvoor zijn zij te uitvoerig.

Pas bij Raffles duikt voor het eerst de *Senapati*-titel op. Het is dus mogelijk, dat het een later toegevoegd epitheton ornans is.

Een dergelijke bijnaam ontbreekt bij *Krapjak* (1601-4); voor deze weinig sprekende figuur was blijkbaar niets te vinden. De overlevering weifelt bij zijn titulatuur, noemt hem Pangeran, Panembahan, Soeltan, tenslotte zelfs Soesoehoenan (Sadjarah Dalem).

Van den aanvang af tot nu toe is hij het best bekend naar de plaats van zijn sterven, Krapjak, de omheinde hertenkamp. Geen andere karakteristieker betiteling heeft deze peparab(= bijnaam) kunnen vervangen.

De eerste vorst, over wiens verschillende namen en titels wij vrij nauwkeurig ingelicht zijn, is de z.g. *Soeltan Agoeng* (1614-1645).

Bij den aanvang zijner roemrijke regering droeg hij slechts den eenvoudigen titelnaam van *Pangeran Ingalaga* (Dagregister 19-7-1624). Het is wel zeer merkwaardig, dat deze grootste aller Mataramse vorsten bij het begin van zijn bewind geen hogere titel voerde dan die van *Pangeran*, welke thans lang niet zeldzaam in de Vorstenlanden is.

Op den duur zocht hij echter zijn stijgende macht en aanzien ook tot uiting te brengen in zijn naam. In 1624 had hij Madoera veroverd en dit versterkte zijn zelfbewustzijn zodanig, dat een nieuwe titel nodig was. Van deze naamsverandering doet de Nederlandse gezant naar Mataram, de latere G.G. Rijklof van Goens, ons een boeiend verhaal.

Na vele overwinningen behaald te hebben, riep de Mataramse vorst alle overheerde groten bijeen, tot zelfs den Panembahan van Cheribon. „Een der grootsten stelde hier voor, dat dese raet beroepen was, om den konick een naem, sijn qualiteyt waardigh, te geven, de naam van *pangoran* te geringh zijnde, als gemeen met andere heeren, syne onderdanen."

Toen de koning daarop eens naar buiten kwam, om gehuldigd te worden, nam een der voornaamsten het woord, roemde 's vorsten daden en meende dat hem daarom den titel toekwam van „*Soesoehoenan Ingalaga Mataram*" .... beteeckenende in de Javaanse tael een seer arroganten eertytel, alsof ter werelt geen groter te vinden was ... die de koninck met een stilswygend knicken na haere wyse aennam."

's Vorsten ingenomenheid met dezen nieuwen titel bleek nog duidelijker uit de gunsten, die de gelukkige uitvinder daarvan genoot: een hogere rang benevens land en volk onder zijn gebied.

Merkwaardig is de door v. Goens vermelde aanwezigheid van den Panembahan van Cheribon. Zou hij door de zwijgende tegenwoordigheid van dezen afstammeling van Soenan Goenoeng Djati een soort van sanctie voor zijn nieuwen titel hebben willen verkrijgen? Tot beloning voor zijn geringe prestatie zou de Pangeran Cheribon, aldus de Mataramse overlevering, van den nieuwbakken Soesoehoenan den titel van Panembahan verkregen hebben, zomede de vrijheid om niet meer geregeld ten hove te verschijnen.

De Cheribonse traditie, te vinden in Valentijn (III, 356-57), legt het zwaartepunt enigszins anders.

De Mataramse vorst zou volgens deze overlevering tal van veroveringen gemaakt hebben, „doch met den Panombahan Ratoe van Tsjeribon, die een vorst op zich zelven en zijn schoonvader was, leefde hij in groote vriendschap". Na een ongelukkige oorlog tegen Bantam, ontbiedt de Matarammer den Panembahan Cheribon naar zijn hofstad, waar hij hem luisterrijk ontvangt, „even gelijk hij gewoon was de grootste koningen in te halen." Na drie dagen schenkt hij hem alle zeestranden van Tsjeribon tot Semarang! Daarop verzoekt de Panembahan den Mataramsen vorst al zijn volkeren op de aloen-aloen te verzamelen, daar hij hun iets van belang had te zeggen. Dit is: „Door den wille des Allerhoogsten Gods geve ik heden aan den Soesoehoenan Ingalaga, ulieder Heer, den naam van *Sulthan* Abdul Kahar Ibn Mataram".

In plaats van een gedwongen opkomst, een luisterrijke ontvangst. De titelverlening is hier op initiatief van den Cheribonner en overvalt den Mataramsen vorst als een St.-Nicolaas-surprise en het is niet het gesaeculariseerde Soenan, doch het gewijde Soeltan, dat hier verleend wordt.

Dit is niet alleen sterk overdreven, doch ook gedeeltelijk onjuist. Evenwel, de kern moet waar zijn. De Mataramse vorst, op goeden voet met den nakomeling van den heilige op de Djati-berg, heeft diens heiligheid gebruikt om zich zelve aan den Soenanstitel te helpen, of ten miste dit proces wat te vereenvoudigen.

Bekijken wij thans den nieuwen titel wat nader. Wij zullen dan opmerken, dat hij enigszins het merk van zijn gewijde afkomst draagt.

Van den ouden naam is slechts het strijdhaftige *Ingalaga* overgebleven. *Soesoehoenan* is de titel, die aan de grootste heiligen van Java gegeven werd, zoals die van Ampeldenta, Giri, Toeban, Koedoes enz. Misschien was het een posthume titel, waarvan in de regel de bedoeling was, dat hij niet verder overgedragen werd. Tijdens Agoeng waren er ook geen echte Soesoehoenans meer in leven. Welnu, de Mataramse vorst liet opeens de *wali's* in zich herleven.

Mataram beduidt, zegt Van Goens, ,,niet meer, als dat sijn hof daar hout''. Ongetwijfeld dient het ook om den nieuwen Soesoehoenan te onderscheiden van die andere heilige wali's, welke naar de plaats hunner werkzaamheid benoemd worden: Soenan Ampel, Soenan Giri, Soenan Koedoes, Soenan Tembajat enz. M.a.w., door dit Soesoehoenan Mataram schaarde de Vorst zich in de rij der grote geestelijke heren, der wali's. Hij pretendeerde naar het ambt van walijoellah, plaatsvervanger Gods !

In deze mening worden wij versterkt door den anderen naam, welke hij misschien reeds eerder droeg: *Anjakrakoesoema*. Zo heette nl. Soenan Bonang: Praboe Njakrakoesoema. Brandes vermeldt voor den Matarammer zelfs den titel van *Pandhita* Anjakrakoesoema (T.B.G. XXXII, 374).

Een zich respecterende wali schrijft een boek, liefst van enigszins mystiek-religieuzen inhoud. En als hij er zelf niet een geschreven heeft, dan schrijft het dankbare nageslacht hem er wel een toe.

Aldus ook bij Agoeng. Op zijn naam staat het auteurschap van de *Sastra Gending* (Ned. Indië O & N. 3e Jrg. 2 Juni 1918 p. 41).

Grote wali's liggen op hoge heuvelen begraven, waar men hen vereert.

De nieuwe Soesoehoenan wilde niet achterblijven en begon maar alvast een berggraf op Imagiri te bouwen. Op die wijze wilde hij ook zijn geslacht bevestigen.

Zo is het toch wel duidelijk, dat de vorst van Mataram, indien niet in wezen, dan toch in stijl de wali's imiteerde. Maar zelfs een Napoleon kon niet zonder voorbeelden ! Het toont te duidelijker de crisis van het Javaanse koningschap aan. Gedurende verscheidene jaren bleef de Mataramse vorst den hoogsten titel van Java voeren, waarmede hij zijn collega in Bantam gemakkelijk de ogen uitstak. Hoe de verhouding tussen deze twee vorsten was, kunnen wij nagaan uit den wedijver die tussen beiden bestond op het gebied van zware artillerie. De Matarammer liet nl. in zijn

hofstad een geweldig kanon gieten, Sapoe Djagad genaamd, dat kennelijk de bedoeling had een dergelijk stuk in Banten, Ki Amoek, te overtreffen.

Toen in 1638 de Bantamse vorst van ,,den grooten paep van Mocca'' voor veel geld de Soeltanstitel verwierf, moest dit den Matarammer flink jaloers maken. Daarom liet ook hij uit de heilige stad Mekka een schone Arabische naam komen, welke volledig luidde: *Soeltan Abdul Mahomed Maulana Mataram* (Priangan III, par. 97). Het verdient opmerking, dat van de vijf woorden van dezen titelnaam, slechts het laatste, de plaatsaanduiding, Javaans is; de rest is Arabisch. Het is een naam geheel in de stijl der orthodoxe Bantamse vorsten, die reeds Arabische namen droegen vóór hun verheffing tot Soeltan.

Deze Arabische naam heeft de Mataramse vorst ongetwijfeld de laatste vijf jaren van zijn leven met trots gedragen en kort daarna is hij er nog onder bekend. Van Goens duidt op zijn nooit gereproduceerde kaart van de Pleredse kraton het ,,graft van *Sultan Machmet*'' aan (Rijksarchief, kaart 1256), spreekt elders van ,,*sultan Machmet*''.

Het is echter wel merkwaardig, dat tijdens het leven van dezen grootsten der Mataramse vorsten nimmer de titel ,,*SoeltanAgoeng*'' voorkomt, laat staan de volledige naam, waaronder hij in de officiële kronieken en stambomen verschijnt. Op dit wonderlijke verschijnsel komen wij terug. Iets dergelijks treffen wij ook aan bij zijn zoon en opvolger, den z.g. Amangkoerat I Tegalwangi (1605-77), die zich steeds noemt met den eenvoudigen titel, welke zijn vader van 1624 tot 1641 voerde, nl.: *Soesoehoenan Ingalaga Mataram*.

Wij zullen dezen terugkeer tot den ouden titel in verband moeten zien met Tegalwangi's afkeer van zekere groepen geestelijken, die zich uitte in een bloedbad, waarover wij reeds schreven (Djawa 1940, p. 322). Ofschoon later opnieuw Arabische elementen in den titelnaam der Javaanse vorsten hun intocht hebben gedaan, zijn zij er toch nooit in geslaagd de overhand te krijgen. Het kenmerkende van alle vorstentitels na Agoeng's dood in 1645 was steeds, dat de Javaanse de boventoon bleef voeren. Bij een Javaansen naam werd de vorst steeds aangeduid. Toch is deze naamsverandering van Agoeng's opvolger slechts gedeeltelijk als een reactie tegen zijn vader te beschouwen. Hij bleef nl. één zijner titels voeren, zij het ook niet degene, welke het dankbare nageslacht steeds als de meest

typerende zou beschouwen, nl. de sultanstitel. Het streven om zich als zijn voorganger te betitelen is dus aanwezig. Een eigen, echt persoonlijke naam zoals zijn overgrootvader, grootvader en vader nog gedragen hadden, bezit onze vorst waarschijnlijk niet. Het ,,Soesoehoenan Ingalaga Mataram'' heeft, hoe verheven ook, iets onpersoonlijks, anti-individueels. Het is mogelijk, dat hij ook om deze reden toch posthuum nog een soort eigennaam ontvangen heeft, nl. *Amangkoerat*, of volledig: *Soesoehoenan Amangkoerat Tegalwangi* (naar zijn begraafplaats).

Deze z.g. Soesoehoenan Amangkoerat Tegalwangi (1645-77) werd dus tijdens zijn leven nimmer *Amangkoerat* genoemd. Jan Prins' aanhef van zijn indrukwekkend gedicht: Het geurige veld:

Amangkoerat had meer dan dertig jaren
In 't oude rijk Mataram geregeerd,

is dus feitelijk historisch onjuist, doch hij zal wel op Veth afgegaan zijn. De eerste Mataramse vorst, die Amangkoerat heette, was Tegalwangi's oudste zoon. Hij werd later, ter onderscheiding van andere vorsten, reeds vrij spoedig bijgenaamd: begraven in *Tegalwangi* of *Tegalaroem*.

Thans komen wij aan zijn zoon, die meestal als Amangkoerat II bekend is (1677-1703). Reeds boven den eersten brief, die hij uit Tegal aan Admiraal Speelman schrijft, prijkt: ,,Adipati Anoem, nu genaamd Ngalaga *Amangkoerat* (De Jonge VII, 130). In zijn ,,Nader verclaringe'' beweert deze Soenan de titel ,,*Soesoehoenan Amangkoerat Senapati Ingalaga*'' nog van zijn stervenden vader ontvangen te hebben (De Jonge. VII, 151). Er bestaat geen dringende reden hieraan te twijfelen. Wonderlijk is deze afwijking van de titels van vader en grootvader, vooral het nieuwe Amangkoerat! Vanwaar deze willekeurige wijziging?

Vermoedelijk, omdat de eenvoudiger, maar traditionele titel van Tegalwangi, t.w. Soesoehoenan Ingalaga Mataram, reeds door den jongeren broeder Pg. Poeger geoccupeerd was. Twee vorsten met één zelfde titel ware te dwaas. Het zou den kleinen man maar in verwarring brengen. Hij, die zich het laatst dien door traditie reeds enigszins geheiligden titel aanmat, moest in ieder geval in het nadeel zijn. Teneinde dezen achterstand in te halen, diende een nog schitterender, alles overtreffende benaming gevonden te worden. Vandaar dit *Amangkoerat*, letterlijk: hij, die de wereld op zijn schoot neemt.

Toch was de vinding van dezen titel een meesterzet. Tot dusver was er onderscheid geweest tussen titel en naam. Soeltan Agoeng's

naam was Anjakrakoesoema, maar zijn titel was Soesoehoenan, later Soeltan. Deze stonden los van elkaar. Zijn naam kon niemand hem wel ontnemen, doch deze gaf te weinig macht. Zijn Soenanstital gaf wel macht, maar kon door een ander geroofd worden. Precies zo was het natuurlijk met Poeger en zijn nieuwe Soenanswaardigheid.

Zijn oudere broeder was vindingrijker. Hij gaf zich een eigennaam, die tegelijk een machtstitel was: Amangkoerat; hij, die het rijk op zijn schoot neemt. Het was een program, een leuze, een oproep !

Dat dese oplossing geniaal was, blijkt daaruit, dat nooit twee Amangkoerats (en later twee Pakoeboewana's) naast elkaar zijn opgetreden. De naam was als een rijkspoesaka geworden. Wie hem bezat, kon aanspraak doen gelden op de hoogste macht. Slechts een nog krachtiger poesaka kon hem teniet doen.

Daarom hebben deze titelnamen een heel wat belangrijker rol gespeeld dan de titel Soesoehoenan, waarvan wèl verschillende dragers naast elkaar voorkomen. Wanneer de een zich Mangkoerat noemde, zien wij tegenover hem een Pakoeboewana optreden, en omgekeerd. Tenslotte, toen er een pretendent, Mangkoeboemi, beide namen voor zich gesloten zag, moest hij tot Amangkoeboewana zijn toevlucht nemen.

De aanvaarding dezer titelnamen betekent ook, dat zij erfelijk zijn. Njakrawati-Krapjak kon nog een andere naam dragen dan zijn vader of zoon; aan een Pakoeboewana of Amangkoeboewana is dat niet meer toegestaan. Hij moet er naar streven in de lijn zijner voorvaderen voort te gaan.

Ofschoon in den loop der historie het Amangkoerat plaats moet maken voor het Pakoeboewana en dit weer gedeeltelijk voor Amangkoeboewana, Mangkoenegara en Pakoe Alam, bestaat er tussen al deze woorden toch een zekere eenvormigheid van type. Het heeft zelfs niet aan lieden ontbroken, die de eenheid nog hebben willen vergroten, door het pakoe identiek met het mangkoe, mengkoe te verklaren. Alam, rat en boewana waren al synoniemen. Zo zouden dus feitelijk alle vorsten op Java gelijke namen hebben gehad, met slechts enige oppervlakkige verschillen. Daar is natuurlijk wel iets van waar.

De genialiteit van den eersten Amangkoerat steekt ook daarin, dat hij er in geslaagd is, de naamformule te vinden, welke zijn vorstelijk gezag over Java aannemelijk, begrijpelijk, duidelijk maakt.

De Hindoeïstische vorsten hadden zich als incarnaties van godheden voorgesteld. Dit was na den overgang tot de Islam practisch niet meer mogelijk. Een aanvaarding van Mohammedaanse titels, waartoe zovele vorsten in de Archipel zijn overgegaan, bleek op Java tenslotte onmogelijk. Het is bij één Soeltan gebleven.

De vorm, die het gezag op het einde der 17e eeuw aannam, is echter bruikbaar gebleken. Gaarne zouden wij over den aard daarvan nader zijn ingelicht. Het is te begrijpen, dat de Javanen hierover niet al te mededeelzaam waren.

Wat wij er van vernemen, is, dat het vorstelijk gezag samenhing met zekere voorwerpen, poesaka's, die dezelfde waren als tegenwoordig, dat de vorst zich met zekere oefeningen onledig moest houden, teneinde zijn kracht te vergroten, dat ook bezoeken aan bepaalde heilige plaatsen zijn nut hadden. Toegegeven moest ook worden, dat een sterke geestelijke houding niet meer zo nodig was, omdat de geestelijke machten, waarmede Agoeng en Tegalwangi te maken hadden gehad, dank zij de Nederlandse interventie in den strijd tegen Giri, Kadjoran en Wanakoesoema, gebroken waren.

Het Amangkoerat is geen ongewone titel; hij komt reeds voor bij den patih van Raden Patah (Babad Meinsma I, 48), maar wordt ook bij de overwalse Javanen op Borneo aangetroffen als Koningsnaam (W.A. van Rees, De Bandjermasinsche krijg, dl. I, p. 1-2; Cense, De Kronoek van Bandjermasin), en is ook van elders bekend (Adatrechtbundels XV: Bali en Lombok, p. 136).

Tegalwangi of zijn zoon hoeven hem dus niet zelve uitgevonden te hebben. Dat Pg. Poeger inderdaad vóór zijn ouderen broeder, den toenmaligen Pg. Adipati Anom, zich den Soenanstitel zijns vaders met enig recht heeft aangematigd, heb ik reeds als vermoeden uitgesproken in mijn verhandeling: „De vlucht van Amangkoerat Tegalwangi" (Tijdschr. Ind. T., L. & Vk. dl. LXXXI, p. 195), welke titel blijkens het bovenstaande, dus feitelijk onjuist gekozen was. Voor deze onderstelling pleit ook het feit, dat Pg. Poeger nog jaren daarna *Soesoehoenan Ingalaga* genoemd wordt, van welken titel hij pas op 26 Febr. 1682 plechtig afstand deed (D. 17-4-1682, p. 473). Zich zelve betitelde hij Soesoehoenan *Senapati* Ingalaga (D. 11-10-79, p. 448-49) in een wonderlijk schrijven, waarin hij zijn ouderen broeder ronduit als Soesoehoenan *Amangkoerat* Senapati Ingalaga, den wettigen opvolger zijns vaders, begroette.

Daar men in 1680 nog beweerde, dat Pg. Poeger, „de soete naem van Sousouhounangh en 't bewint, *sulcken geruymen* tyt selve soo *vreedsaem* genoten, niet soude willen quiteeren" (Dagregister 31-7-80, p. 523) valt er aan de feitelijkheid, ja zelfs aan de wettigheid van Poeger's verheffing tot Soesoehoenan Ingalaga moeilijk te twijfelen. Poeger moet reeds vóór zijn ouderen broeder op enigerlei wijze met de Soenanstitel begiftigd zijn, zodat laatstgenoemde, om toch de meerdere te schijnen, tot een nieuweren, meer indrukmakenden titel zijn toevlucht moest nemen. Amangkoerat II, zoals hij nu gewoonlijk heet, overleed in 1703 en werd aanvankelijk opgevolgd door zijn zoon, die als *Soenan Mas* bekend staat. In werkelijkheid noemde hij zich traditioneel naar zijn vader, maar met een paar Mohammedaanse krullen erbij.

Zijn volledige naamtitel luidt:
Soesoehoenan Ratoe *Amangkoerat* Senapati Ingalaga Abdoel Rahman Mohamed Dinil Kobra, die zijn hof houdt te Kartasoera Adiningrat (Brief van Soenan Mas aan de Hoge Regering, Dagregister 26 Mei 1704).

Daarmede was dus de Amangkoerat-titel, waarnaar zijn oom Pg. Poeger streefde, voor dezen geblokkeerd.

Toch had deze, blijkbaar onbewust van hetgeen zijn neef gedaan had, zich ook den titel van Amangkoerat toegekend. In een op 25 Aug. 1704 ontvangen brief aan de Hoge Regering noemde hij zich: Soesoehoenan Poeger *Amangkoerat* Senapati Ingalaga. Ook nog in het schrijven, dat op 11 Sept. 1704 gelezen werd. Dit was echter de laatste maal, want in zijn brief aan de Hoge Regering, die op 16 Oct. 1704 in het Dagregister werd ingeschreven, verzoekt hij aan het slot, *om verwisseling te voorkomen*, zich de naam te mogen geven van Soesoehoenan *Pakoeboewana* Senapati Abdoel Rahman Saidin Panatagama.

Pakoeboewana betekent letterlijk: Spijker der wereld, en ieder bezoeker der Soenansstad zal wel eens het „sprekende" wapen aanschouwd hebben, dat deze naam verbeeldt. Het gaat stellig op een oude Javaanse voorstelling terug. Waarschijnlijk om niet bij zijn neef achter te blijven, verschijnen achter het nieuwe Pakoeboewana en het vertrouwde Ingalaga een ganse reeks van vrome benamingen.

Zij hebben dus hun plaats gevonden in de vorstennamen, maar het is slechts tweede rang. Evenals in het oude Egypte worden nieuwe koninklijke titels achter de oudere geplaatst (G. J. Thierry,

de religieuze betekenis van het Egyptische Koningschap. I. De titulatuur p. 16).

Doch nog in een ander opzicht blijkt een geringere waardering. Bij de eerste vorsten wisselen zij nog wel eens, ja ontbreken zelfs eenmaal, nl. in de beide gevallen, dat zij in het contract van 20 Dec. 1704 hadden moeten voorkomen. Valentijn geeft zelfs een andere, nog mooiere Islamietische titulatuur: Abdoel Rahman Din il Kobra Sajidin Panatagama (III, 417-18).

Ook bij latere Soenans zullen wij opmerken, dat enige speling mogelijk is. In vijf contracten komt ten slotte reeds de naam van den Soenan voor, zoals die later de officiële zou worden: *Soesoehoenan Pakoeboewana Senapati Ingalaga Abdoel Rahman Sajidin Panatagama* (dd. 5 Oct. 1705; 11 Oct. 1705; 12 Juli 1706; 31 Oct. 1707 en 12 Maart 1709).

Doch ook Pakoeboewana werd tot zijn vaderen verzameld en opgevolgd door zijn zoon, die zich weer *Amangkoerat* liet noemen (1719), enigszins een breuk met de traditie. Hoe kunnen wij deze terugkeer tot den naam van zijn oom verklaren?

De regeringsaanvaarding van dezen Amangkoerat heeft aanleiding gegeven tot een troonstrijd, de z.g. tweede Javaanse successieoorlog (1718-23). Nu behoorde deze vorst niet tot de voortvarendste leden van het Mataramse huis. Toen zijn vader overleed, aarzelde hij lang, voor hij de Soenanstitel aannam, ofschoon hij toch, volgens de Nederlanders althans, over een behoorlijken aanhang zou beschikt hebben. Eerst wenste hij „d'approbatie" der Hoge Regering te erlangen, teneinde te flinker tegen zijn opponenten te kunnen optreden. (De Jonge IX, 42). Voorlopig beperkte hij zich daarom tot den eenvoudiger titel van *Adipati Mangkoenagara* (ibid. 43). Men begrijpt, dat toen eindelijk de onmisbaar geachte toestemming van Batavia afkwam, een zijner concurrenten reeds met den *Pakoeboewana*-titel was gaan strijken. Inderdaad verschijnt de pretendent Pangeran Belitar in de Babad Tanah Djawi onder den pronkerigen titelnaam van Soeltan Ibnoe Moestapa *Pakoeboewana* Senapati Ingalaga Ngabdoerrahman Sajidin Panatagama. Opvallend is het vooraan plaatsen van de *Soeltans*titel, wat wel met de sterk Mohammedaanse stroming in dien tijd samenhangt.

Niet bijzonder vindingrijk zijnde, heeft de legitieme Soenan toen maar weer den ouden, vertrouwden *Amangkoerat*-titel ter hand genomen.

Valentijn noemt hem: *Amangkoerat* Senapati Ingalaga Abdoel Rahman Mohamed Din il Kobra Sajidin Panatagama (III, 488), dus op het Amangkoerat na, net als zijn vader. Onder contracten komt zijn naam niet voor.

Kort slechts duurde de regering van dezen Amangkoerat IV (1719-26). Reeds na 7 jaar kwam hij te overlijden om opgevolgd te worden door zijn zoon en wel op rustige wijze, de enige ongestoorde successie in twee eeuwen. Dit was aan de interventie der Nederlandse troepen te danken, die tijdig de Sitinggil bezet hadden.

Deze opvolger nam weer den naam van *Pakoeboewana* (II) (1726-49) aan, voluit: Soesoehoenan *Pakoeboewana* Senapati Ingalaga Abdoelrahman Saidin Panatagama (in de contracten van 11-13 Nov. 1743 en 15 Dec. 1749) met afwijkingen in de overeenkomst van 8 Nov. 1733 en 7 Maart 1737.

De terugkeer tot den Pakoeboewana-titel is waarschijnlijk in de hand gewerkt door den minder goeden naam, die Amangkoerat IV nog bij de Javanen geniet. Slechts met veel moeite heeft de Compagnie hem op de troon kunnen zetten en te Imagiri, de vorstelijke begraafplaats, moet hij allesbehalve een ereplaats bekleden.

Alsof men dezen weinig gezienen vorst uit het geheugen wilde uitwissen, zo heeft men ook zijn naam niet willen continueren, doch opnieuw aangeknoopt bij zijn grootvader, den Pakoeboewana (I), aldus deze traditie voortzettende. Het lijkt mij niet zonder betekenis, dat in den brief van Gouverneur-Generaal en Rade dd. 21 Oct. 1726 nadrukkelijk wordt gemeld, dat de nieuwe Soesoehoenan „heeft aangenomen den naam van synen *grootvader*, den ao. 1719 gestorven Soesoehoenang *Pacoeboeana*" (De Jonge IX, 91 noot).

Er bestonden ook geen pretendenten, die zich bv. Amangkoerat lieten noemen, want „Syn Hoogheyt is tot *algemeen genoegen*, van alle de Mantris, *sonder de minste tegenspraak* tot keyser van het Mataramse ryk uytgeroepen". Men kan dus aannemen, dat de keuze van den naam Pakoeboewana vrijwillig is geweest en niet door uitwendige invloeden werd gestoord.

De overgang van Pakoeboewana den tweeden op den derden van dien naam (1749-1788) had, hoewel onder dramatische omstandigheden, dank zij de voortvarendheid van den gouverneur

van Java's Oostkust, Von Hohendorff, een vlot verloop. Zonder stoornis kreeg de nieuwe Soesoehoenan den naamtitel van Pakoeboewana (III) en behield die gedurende zijn langdurige, zij het niet steeds voorspoedige regering. Zijn volledige naam was dezelfde, als die zijn stervende vader nog voor zijn laatste contract, waarbij hij zijn rijk aan de Compagnie opdroeg, had gebezigd. Het valt dan weer op, dat zijn concurrenten zich opnieuw Amangkoerat noemen. Zowel *Mas Grendi* (Soenan Koening) als *Pg. Mangkoeboemi* tooien zich met den Amangkoerat-titel.

Bij laatstgenoemde is het al heel merkwaardig. Op 9 Juli 1749, dus nog ruim vijf maanden voor den dood van den Soenan Pakoeboewana II, ontvangt de gouverneur te Semarang, Von Hohendorff, de tijding, dat volgens „varieerende berichten" .... Mankeboemi sig gepasseerde Maandag als Soesoehoenang heeft doen uytroepen en erkennen onder den naam van *Amancoerat*". (Louw, De 3e Jav. successie-oorlog, p. 24).

Louw twijfelt aan de juistheid van dit bericht, doch de daarna vermelde bijzonderheden (bezitneming van de Mataramse dalem te Jogja, waaruit zich andere groten eerbiedig terugtrekken; instelling ener vrouwelijke binnenwacht en een mannelijke buitenwacht) maken het wel waarschijnlijk. Mangkoeboemi's uitroeping tot „Soesoehoenan van Mataram" (p. 33) in Dec. 1749, toen Pakoeboewana II's einde in het zicht was, zal dan de aanvaarding van den *Pakoeboewana*-titel moeten betekenen, als hoedanig hij ook in de Babad Gijanti bekend is.

Vergeefsch! De Compagnie verhief haar beschermeling, den weinig geliefden zoon van Pakoeboewana II op den troon (15 Dec. 1749) en wist hem in die waardigheid te handhaven, ofschoon niet over het volledige grondgebied.

In ieder geval was hiermede den Pakoeboewana-titel op den duur voor Mangkoeboemi onbruikbaar geworden. Van Amangkoerat had hij reeds vrijwillig afstand gedaan, nu werd het: *Amangkoeboewana*, hij die de wereld op zijn schoot neemt, een synoniem dus van Amangkoerat, doch ietwat anders luidend.

Mede dank zij de hulp van Compagnie en Gouvernement hadden de successies daarna steeds een vrij geregeld verloop, ten minste zo rustig, dat aan den beschermeling der regering in Batavia steeds den titel Pakoeboewana kon worden toegekend. Van den tweeden tot den elfden Pakoeboewana hebben wij dus een ononderbroken reeks.

Toen de successie-oorlogen niet meer mogelijk waren, hield ook de variatie in de namen op, terwijl ook de Kraton niet meer verhuisde.

Het ideaal der traditionaliteit was bereikt. Het grote plan van den eersten Amangkoerat was verwezenlijkt, doch onder geheel andere omstandigheden, dan welke hij zich waarschijnlijk zal hebben voorgesteld. Wij menen dus bij de naamgeving der Mataramse vorsten voornamelijk twee hoofdmotieven te kunnen aanwijzen:

1e. een streven om traditioneel te zijn, om de gewijde titel der voorvaderen over te nemen en over te dragen, tot in lengte van dagen;

2e. een pogen om zich van anderen, concurrenten, mede-pretendenten naar de kroon, te onderscheiden en liefst zo schitterend mogelijk.

Beide strevingen werken niet steeds in dezelfde richting, ja elkaar soms tegen en het resultaat is dan ook een bonte rij van namen voor 1749. Deze reeks treffen wij niet meer aan in de huidige geslachtslijsten en kronieken, omdat latere zucht tot regeling en unificatie — waarop wij terugkomen — daarin wijzigingen en vereenvoudigingen heeft aangebracht.

DE BIJNAMEN.

Thans iets over de Paparabs der Javaanse vorsten.

Het is een algemeen verbreide Indonesische gewoonte om vorsten, na hun dood natuurlijk, te benoemen naar de plaats waar zij begraven of gestorven zijn. Zij geven hun geen nummers, zoals de Europeanen doen, (bv. Hendrik XXVII van Reusz). Misschien hangt dit met de aan de overledenen bewezen verering samen. Daar op den duur alle vorsten op dezelfde plaats Imagiri begraven werden en meestal ook in hun bed stierven, gaf dit natuurlijk ten slotte geen voldoende onderscheidingsmogelijkheden meer en kwamen andere aanduidingen in zwang.

Wij komen zo tot de volgende lijst:

Pg. Soetawidjaja	(Pg. Seda ing) Kadjenar.
Pg. Njakrawati	(Pg. Seda ing) Krapjak
Soeltan Agoeng	ontbreekt.

Amangkoerat	I	(Seda ing) Tegalaroem (of Tegalwangi)
Amangkoerat	II	Kartasoera (zijn Kraton) of Amral (zijn bondgenoot).
Amangkoerat	III	Mas (de gouden)
Pakoeboewana	I	Poeger (zijn vroegere naam) of Kartasoera (Kraton)
Amangkoerat	IV	Djawa (de Javaan).
Pakoeboewana	II	Komboel (de bekende)
Idem	III	Swarga (wijlen)
Idem	IV	Bagoes (de Schone)
Idem	V	Soegih (de rijke)
Idem	VI	Bangoen Tapa (die ascese beoefent)
Idem	VII	Poerbaja (zijn vroegere naam)
Idem	VIII	Ngabehi (zijn vroegere naam)
Idem	IX	Bangoen Kedaton (Kraton-bouwer)
Idem	X	Witjaksana (met helder doorzicht)

WIJZIGING DER NAMEN.

De bonte namenreeks treffen wij niet meer intact aan in de huidige geslachtslijsten en babads, omdat een latere zucht tot unificatie en vermooiing daarin wijzigingen heeft aangebracht.

Deze wijzigingen kunnen wij voornamelijk nagaan in de Europese geschriften, die zich in den loop der eeuwen met de Javaanse historie, min of meer diepgaand, hebben bezig gehouden. Daar de Europese auteurs telkens weer bij de Javanen om gegevens over hun geschiedenis moesten aankloppen, lopen wij grote kans, dat in die Europese werken het Javaanse geschiedenisoordeel, voor zover dat zich in de betiteling der vorsten uitte, neergeslagen is. Wij zullen dus achter elkaar de namen der Javaanse vorsten geven, welke voorkomen bij Rijklof van Goens, François Valentijn, enige documenten uit het Landsarchief uit ongeveer 1740, en T. S. Raffles.

Bezien wij thans onze bronnen wat nauwkeuriger.

Rijklof van Goens is de bekende Gouverneur-Generaal (1678-81), die echter meer eer en bekendheid behaalde als gezant naar Mataram (1648-55). Het resultaat van een 5-tal gezantschapsreizen naar den Soesoehoenan waren enige lijvige documenten, bestemd om Heren XVII nader over den Soesoehoenan en zijn rijk in te lichten.

Spoedig zagen deze het licht onder den titel van: Javaanse Reyse, gedaen van Batavia over Samarangh na .... Mataram. Dordrecht 1666 (herdrukt in Bijdr. T. L. & Vk. van Ned.-Indië 1856, blz 307-). Thans kan men hun inhoud bestuderen in Van Dam's beschrijvinge der Oost-indisch Compagnie, 2e boek, dl. III, uitgeg. door F. W. Stapel, p. 376 & vgl. Onder meer verhaalt Van Goens iets over de geschiedenis van het Mataramse huis, doch over den tijd vóór Soeltan Agoeng is hij zo beknopt en soms onjuist, dat wij er slechts weinig profijt van kunnen trekken. Echter, als oudste bron verdient hij een plaats in onze lijst.

Valentijn is uitvoeriger, heeft blijkbaar iets uit Cheribon vernomen, maar is overigens zeer verward in zijn koningslijsten, niettegenstaande hij bij ieder nog jaartallen geeft (III, 326). „Pangerang Sida Karappika (sic) en Mohamed, Sultan Mataram beschouwt hij als één vorst, die hij liefst 81 jaar voorspoedig laat regeren (van 1564 tot 1645). Tegalwangi daarentegen knipt hij in tweeën en zo ontstaat naast Pangerang Masaria of Soesoehoenan Ingalaga, de eerste van dien naam, nog een Pangerang Aria Mataram of Soesoehoenan Tegalwangi. Evenwel, na het aanbrengen van enige correcties is Valentijn's lijst bruikbaar. In 1686 en 1706 vertoefde hij op Java, doch verschafte zich daarna nog wel allerlei gegevens. Zeer betrouwbaar zien er de lijsten van ongeveer 1740 uit, vooral omdat zij vervat zijn in een oorsprongsverhaal der Mataramse dynastie, dat bijna geheel overeenstemt met soortgelijke verhalen in de Babads.

Zij zijn dus uit authentieke Midden-Javaanse bron en daarom zo merkwaardig, omdat zij ouderwetse namen geven.

Deze stukken tonen duidelijk aan, dat de dienaren der Compagnie heus nog wel voor wat anders belangstelling hadden dan voor louter rijst, hout en suiker en hun taak, ook hun politieke, gewoonlijk breed opvatten. Van buitenlandse zijde worden de verslagen der Compagnies-dienaren wegens hun uitvoerigheid geroemd. De geslachtslijst, welke wij gebruikten, is er een van 1743, welke beweert een kopie te zijn van die uit 1740, doch bijna woordelijk blijkt overeen te stemmen met een van 3 Oct. 1737.

Tenslotte hebben wij den luitenant-Gouverneur *Th. St. Raffles*, die van 1811 tot 1816 op Java vertoefde en in dien tijd zijn Javaanse gegevens verzamelde. Hieronder volgt thans een staat, waarin de door de verschillende auteurs aan de Mataramse vorsten toegekende namen zijn opgenomen.

	R. v. Goens 1648-55	F. Valentijn 1686-1705	Comps. papieren 1733-43	T. S. Raffles 1811-16
1. Senapati 1575-1601	Pangeran Ingalaga ?	Pg. of Pan. Seda Kadjenar	Pan. Seda Kajenar	Pan. Senapati
2. Pg. Krapjak 1601-14	Pg. Krapjak	Pg. seda ing Krapjak	Pan. Seda Krapjak	Sult. seda Krapiah
3. Soelt. Agoeng 1614-45	Sultan Mahomet	Mohamed Sultan Mataram	Sultan Mataram	Sult. Agung or Sult. Kerta
4. Soes. Tegalwangi 1645-77	Soes. Ingalaga Mataram	Soes. Ingalaga (Tegalwangi)	Soes. Tegalwangi	Mangkurat (I) Seda Tegal-arum
5. Soes. Amangkoerat I 1677-1703	—	Soes. Amangkoerat I	Soes. Amangkoerat I	Sus. Mangkurat II
6. Soenan Mas 1703-08	—	[1]) —	[2]) —	Sus. Mangkurat Mas
7. Soes. Pakoeboewana I Poeger 1704-19	—	Soes. Pakoeboewana	Soes. Pakoeboewana I	Sus. Pakubuana I
8. Soes. Amangkoerat II 1719-27	—	Amangkoerat II	Soes. Amangkoerat II	Sus. Prabu Amangkurat
9. Soes. Pakoeboewana II 1727-49	—	—	Soes. Pakoeboewana II	Sus. Pakubuana II Seda Langkunan

[1]) Val. noemt hem stelselmatig slechts bij zijn kroonprinsennaam: Pg. Adipati Anom.
[2]) ontbreekt.

Men kan aannemen, dat deze lijst de *Javaanse* benamingen der vorsten voorstelt, zoals deze zich bij de Europese schrijvers weerspiegelen.

Dit is in de eerste plaats het geval voor de eerste vier vorsten. Voor de laatste vijf hebben ook Europese invloeden hun rol gespeeld, met name in de nummering, waartoe een Javaan niet zo licht spontaan overgaat.

Hij onderscheidt immers zijn vorsten bij voorkeur door een peparab, die vaak met hun begraafplaats of wijze van sterven samenhangt.

Het laatste vijftal konden de Nederlanders ook uit hun eigen papieren samenstellen, voor de eersten moesten ze uitsluitend bij de Javanen te recht.

Wanneer wij deze aandachtig beschouwen, valt ons op, dat geen enkele hunner namen steeds op dezelfde wijze voorkomt.

De meest opvallende verandering is die van Tegalwangi; hij heeft den naamtitel van *Amangkoerat* gekregen, niettegenstaande hij die nimmer bij zijn leven gedragen heeft, ja, de Sadjarah Dalem noemt hem zelfs: *Amangkoerat Agoeng!* Vanwaar deze wijziging? Vermoedelijk zit hier niets anders achter, dan dat men den enigen vorst na Soeltan Agoeng, die nog geen der bijna klassiek geworden Soenans-naamtitels droeg, daar ook mee wilde versieren, opdat de lijst, zodoende, aan gelijkmatigheid zou winnen. Als hij een eigen naam gedragen heeft, zoals zijn drie voorgangers, dan is deze spoorloos verdwenen. Indien hij er geen gehad heeft, dan heeft deze naamloosheid het rangschikken onder de Amangkoerats bevorderd.

Agoeng (1614-45) heet bij Van Goens en Valentijn nog bij een deel van zijn laatste volle naam: *Sultan Mohamed*. Dat Mohamed valt op den duur af; het persoonlijke verdwijnt. Hij wordt de Soeltan bij uitnemendheid: *Soeltan Agoeng*. Hij was niet bij de Amangkoerats in te delen, maar dat hoefde ook niet. Hij was een grootheid op zich zelf, éénmaal voorkomend en daarna niet meer. Zo stond hij aan het hoofd van een lange reeks van vorsten, zoals dit uitgebeeld werd op de Imagiri, waar hij zich zelf, op den top, een rustplaats uitgekozen had.

Doch Agoeng had voorgangers, waarvan er althans enigen niet te negeren vielen. Hun titels kunnen nooit erg hoog geweest zijn en hebben zeker nimmer het „Pangeran" overschreden.

Terwijl Senapati tot in den aanvang der 18e eeuw nog naar zijn sterfplaats genoemd werd, is dat bij Raffles ineens anders. *Senapati* is zijn hoofdnaam geworden: de legeraanvoerder, een zeer passende naam voor zulk een krijgsheld. Of hij dien titel ook bij zijn leven gevoerd heeft? In ieder geval is dit fiere Senapati zeer geschikt om er het eerste hoogtepunt der Mataramse dynastie mee aan te duiden en volkomen in stijl met het Soeltan Agoeng, den groten Soeltan.

Met den vorst, die tussen hen in regeerde (1601-14), heeft de overlevering blijkbaar een weinig in haar maag gezeten. Als grote voorloper was hij niet bijzonder bruikbaar, daarvoor spraken zijn daden te weinig naar buiten. Hij wordt dan ook nog steeds naar zijn sterfplaats genoemd. Slechts in zijn titel heeft men getracht nog enige verbetering te brengen, doch niet op regelmatige wijze. Het Pangeran is Panembahan geworden, daarna Soeltan (bij Raffles) en in de Sadjarah Dalem zelfs Soesoehoenan, waarvoor echter alle grond ontbreekt.

Samengevat, heeft men dus getracht het enigszins eenvoudige begin der dynastie te verbloemen.

Dit blijkt nog duidelijker, wanneer wij de volledige titels der vorsten bekijken. Men heeft het zelfs gewaagd een verbindingsbrug naar Madjapahit te slaan. Het gevolg is, dat voor den oppervlakkigen lezer der Babads het begin der Mataramse dynastie er heel wat statieuzer uitziet, dan het in werkelijkheid was. Met deze naamsveranderingen der eerste drie vorsten moeten ook belangrijke veranderingen in de geschiedbeschrijving samenhangen, zoals wij die aantreffen in de min of meer officiële Babad Tanah Djawa.

Van een promotie van Agoeng tot Soesoehoenan of Soeltan is geen sprake meer; reeds zijn voorganger bezit bij wijlen dien titel. De verheffing tot Soenan, waarvan Van Goens nog zoveel gewag maakte, ontbreekt in de Babad geheel, terwijl het toch een op tijdgenoot en nakomeling diepen indruk makende gebeurtenis moet geweest zijn. Slechts Agoeng's mystiek huwelijk met de godin van de Zuidzee wordt breedvoerig beschreven. Met zulke ijdelheden houdt Van Goens zich natuurlijk niet bezig.

Van de latere wijzigingen is nog het Susuhunan *Prabu* Mangkurat opvallend. Het Praboe komt niet in de oudere literatuur voor. De Hollanders doopten hem heel eenvoudig: Amangkoerat II.

Raffles heeft deze naam aan de Javaanse traditie ontleend en er aanleiding in gevonden hem niet te nummeren. Wat de Javanen er toe gebracht heeft dezen Soenan zo te onderscheiden, ontgaat mij. Wij zagen reeds, dat hij niet tot de meest populaire vorsten behoorde. Veth schrijft, dat hij eerst Pg. Praboe zou geheten hebben en daarom Soenan Praboe wordt genoemd. Zo min de Babad als de Sadjarah Dalem weten iets van dien Pg. Praboe. Hij zou dan ook Soenan Mangkoerat *Praboe* moeten heten, doch men noemt hem juist Soenan *Praboe* Mangkoerat enz. Dan zou dat Praboe zijn peparab kunnen zijn, doch deze luidt nu juist *Djawa*.

UITBREIDING DER TITULATUUR.

Wij merkten reeds op, dat Soenan Mas (Amangkoerat III) de eerste was, die zich van een extra langen naam voorzag. Sedert is dat zo gebleven.

Wanneer wij nu de officiële bronnen, nl. de Babads en Genealogieën naslaan, merken wij op, dat gedurende de laatste twee eeuwen de werkelijk door den Vorst gedragen namen en titels weinig verschillen van die, waaronder zij in die geschiedboeken prijken. Er bestaan wel kleine onderscheidingen, vooral in de eerste helft der 18e eeuw, maar wij zagen reeds, dat toen de namen nog geen vasten en definitieven vorm hadden aangenomen.

Men is er evenwel toe overgegaan ook de daaraan voorafgaande vorsten posthuum van titels te voorzien, voornamer en weidser, dan zij ooit in hun leven gedragen hebben. Op deze wijze staken de latere minder scherp van de vroegere vorsten af. Voor bijzonderheden verwijzen wij naar den hierbijgaanden staat.

NAMEN EN TITELS DER VORSTEN, BIJ HUN LEVEN GEDRAGEN

1. Pangeran Soetawidjaja ?

2. Pangeran Anjakrawati

3. Vóór 1624: Pangeran Ingalaga Mataram (incidenteel: Panembahan)
   1624-1641: Soesoehoenan id. id.
   Na 1641-1: Soeltan Abdoel Mahomed Maulana Mataram.

4. Soesoehoenan Ingalaga Mataram.

5. Soesoehoenan Amangkoerat Senapati Ingalaga.

6. idem Ratoe Amangkoerat Senapati Ingalaga Abdoel Rahman Din il Kobra

7. idem Pakoeboewana id. id. id. id. Sajidin Panatagama

8. idem Amangkoerat id. id. id. id. Din il Kobra Sajidi Panatagama.

9. idem Pakoeboewana id. id. id. id. Sajidin Panatagama

NAMEN EN TITELS DER VORSTEN IN DE OFFICIËLE TRADITIE.

Panembahan Senapati Ingalaga				Saj. Panatagama			
Soesoehoenan		id.	Mataram				Seda ing **Krapjak** (in Bab Tanah Djawi: Panembahan).
Soeltan Agoeng		Senapati Ingal.	Ngabdoerrahman				
Soes.	Amangkoerat	id.	id.	id.	Sah.	Panatang.	Seda ing **Tegalaroem**
id.	id.	id.	id.	id.	id.	id.	ing Kartasoera
id.	id.	id.	id.	id.	id.	id.	(Soenan Mas)
id.	Pakoeboewana	id.	id.	id.	id.	id.	Poeger
id.	Praboe Mangkoer	id.	id.	id.	id.	id.	Djawa
id.	Pakoeboewana	id.	id.	id.	id.	id.	Komboel

Na Agoeng heeft men dus de staart der namen genormaliseerd aan de huidige vaste gewoonte. Deze traditie heeft men dus bijna een eeuw ouder gemaakt, dan in werkelijkheid het geval was. Zij zou dus al bij Tegalwangi begonnen zijn in plaats van bij Pakoeboewana II.

Tevens worden alle elementen, waaruit die staart bestaat, reeds eerder aangetroffen en wel over *Senapati* en *Agoeng* verdeeld. Schuilt hier een symbolische bedoeling achter, bv. dat men deze twee als de ware grondvesters der dynastie wilde kenmerken, uit wie alle glans en grootheid voortsproot?

Bijzondere aandacht vragen wij voor Senapati, die van een stichtelijk *Sajidin Panatagama* voorzien is.

Het is zeer de vraag, of hij deze bijnamen ook inderdaad gedragen heeft, gelijk Mevr. W. Fruin Mees in haar Geschiedenis van Java (dl. II p. 25) aanneemt. Wanneer P. de Roo de la Faille, over Senapati schrijvende, zegt: „Mataram's gebieder zou tot in het verre nageslacht de Anjakrawati zijn van het nieuwe, herboren Java, stedehouder Gods, *regelaar van het geloof*, spijker der wereld", roept hij een voorstelling op, die ten minste ietwat te prematuur moet geacht worden (Uit den Palembangschen sultanstijd, in: Feestbundel Bat. Genootschap, dl. II p. 318/19).

VASTLEGGING DER TRADITIE.

Wij zagen dus, dat door de Javanen zekere wijzigingen en verfraaiingen in de namen hunner vroegere vorsten zijn aangebracht. Ook merkten wij op, dat deze veranderingen zich niet plotseling, doch geleidelijk voltrokken hebben. Het is ook wel duidelijk geworden, dat sedert de teboekstelling der namen door Raffles geen ingrijpende wijzigingen meer hebben plaats gevonden. Zoals deze auteur ons de namen aanbiedt, zo gebruiken wij ze in hoofdzaak nog. Nu zijn deze namen van personen, die in de Javaanse historie een grote rol hebben gespeeld. Veranderingen dier namen moeten dus nauw samenhangen met de groei der historische overlevering.

Omgekeerd, wanneer die namen hun definitieven vorm gekregen hebben, moet dat wel samenhangen met een vastlegging der overlevering, een bezinking, een codificatie.

Daar wij tussen ± 1740 en ± 1810 een laatste belangrijke wijziging in de namen constateerden en daarna een verstijving, ligt het voor de hand te veronderstellen, dat ook de historische traditie binnen dat tijdperk haar definitieven vorm ontvangen heeft.

Zou het soms mogelijk zijn dit tijdperk der codificatie nog ietwat te verkleinen? Mogelijk wel.

In een brief van 22 Juli 1796 van den gouverneur van Java te Semarang aan de Hoge Regering te Batavia (De Jonge XII, 409-10) komt de naam van Amangkoerat in plaats van Soenan Tegalwangi voor, terwijl in dit schrijven verwezen wordt naar een geheimen brief dd. 2 Maart 1792 (Landsarchief Gewestelijke Stukken Gouvernement Java's N.O.-kust, 10 Brieven, A. naar Batavia 4 Geheime & aparte.). In beide schrifturen is sprake van *Keizer Amancoerat.*

Waar een halve eeuw te voren deze Soesoehoenan dien titelnaam in de Hollandse stukken nog niet droeg, moet hij die in dat tijdperk ontvangen hebben en zal dus ook toen de definitieve naamgeving der Javaanse toen ongeveer haar beslag hebben gekregen. Hiermede in verband zal in dien tijd de Javaanse historische traditie haar eindvorm gekregen hebben.

Mogelijk is dit geschied onder invloed van een of ander groot geschiedwerk, dat in dien tijd bekend of erkend begon te worden.

Onwillekeurig denken wij daarbij aan de grote *Babad Tanah Djawi,* waarvan Brandes een overzicht en inhoudsopgave gaf, lopende tot 1743 A.D.

Volgens H. Djajadiningrat, Critische beschouwing (p. 231) werd aan dit werk publicatie verleend op last van Pakoeboewana III (1749-1788). Dit zou dan precies met onze gegevens overeenstemmen, want in 1792 komt immers een der nieuwe namen in een Hollands stuk voor. In de verstening der namen mogen wij dus een weerspiegeling zien der traditie-vastlegging, zoals deze in de laat-Kartasoerase en vroeg-Solose tijd heeft plaats gevonden.

Omgekeerd zouden wij in het voorkomen van een bepaalden naam in een tekst een hulpmiddel bezitten, om de tot standkoming van dien tekst enigszins te kunnen dateren. De aanwezigheid van de titels Soeltan Agoeng in de Pranatjitra geeft mij bv. een aanwijzing, dat deze tekst na 1750 zijn definitieven vorm moet hebben gekregen.

DE NAMEN IN DE EUROPESE LITERATUUR.

Bij de latere Europese auteurs stichtten deze naamsveranderingen natuurlijk de nodige verwarring, daar blijkbaar niemand zich er van bewust geweest is, wat er eigenlijk precies gebeurde.

Teneinde van dit misverstand een beeld te geven, plaatsen wij hieronder de namen der vorsten, zoals bij de Javanen thans gewoonlijk bekend zijn (met hun regeringsjaren om alle vergissing uit te sluiten) met daarnaast de namen, zoals zij bij verschillende Europese schrijvers voorkomen. Wij krijgen dus het volgende:

Javaanse namen	Namen in Compagniespapieren 1737-43	Raffles (Veth & van Deventer)	De Jonge	Colenbrander	Rouffaer - Brandes - Stapel
1 Soeltan Agoeng 1614-45	Sultan Mataram	Sultan Agung	Soeltan Agoeng	Sultan Agoeng	Soenan Ageng (sic)
Soes. Mangkoerat Tegalwangi 1645-77	Soes. Tegalwangi	Mangkurat (I) Seda Tegalarum	Mangkoerat	Amangkoerat I	Amangkoerat I
Soes. Mangkoerat Kartasoera of Amral 1677-1703	Soes. Amangkoerat I	Mangkurat II	Amangkoerat I	Amangkoerat II	Amangkoerat II
Soenan Mas 1703-1708	Soenan Mas	Sunan Mangkurat Mas	Soenan Mas	Soenan Mas	Amangkoerat III
Soes. Pakoeboewana Poeger 1704-1719	Soes. Pakoeboewana I	Pakubuana I	Pakoeboewana I	Pakoeboewana I	Pakoeboewana I
Soes. Mangkoerat Djawa 1719-1727	Soes Amangkoerat II	Prabu Mangkurat	Amangkoerat II	Amangkoerat III	Amangkoerat IV
Soes. Pakoeboewana Komboel 1727-1749	Soes. Pakoeboewana II	Pakubuana II	Pakoeboewana II	Pakoeboewana II	Pakoeboewana II

Terecht werpt Veth De Jonge voor de voeten, dat hij Mangkoe-Rat en Amangkoe-Rat willekeurig onderscheidt, ,,daar men dien voorslag *a* naar willekeur bijvoegen of weglaten kan" (noot 3 op blz. 444 van dl. II).

Doch men vraagt zich af, waarom hij de nummering na Amangkoerat II dan niet voortzet, bv. bij ,,Praboe Mangkoerat". Deze is een zeer wonderlijke figuur en wij zien hem van nummerloos tenslotte tot Amangkoerat IV opklimmen. De betiteling van Rouffaer - Brandes - Stapel schijnt thans de algemeen aanvaarde te zijn en, laten wij dat hopen, ook de laatste: panoetoep.

Zij berust op een nauwkeurig onderzoek der Javaanse officiële benamingen door Rouffaer en Brandes en heeft dus alle recht van bestaan.

NAVOLGING.

Zo is dan het Mataramse huis het enige geworden, dat op Europese wijze een *nummering* der vorsten van *gelijken* naam heeft, wij zouden zeggen, op de Europese wijze.

Het lijkt mij overbodig bij de uniformering der namen aan Europesen invloed te denken. De ontwikkeling laat zich uit zuiver Inheemse oorzaken verklaren. Trouwens het naaste voorbeeld, in Nederland, lokte door zijn onregelmatigheid weinig tot navolging: een onvolkomen monarchie, afgebroken door twee ,,stadhouderloze tijdperken", een Willem I, opgevolgd door een Maurits en een Frederik Hendrik, waarna pas weer een Willem II, en tenslotte een geïsoleerde Willem III. Daarentegen is het Mataramse voorbeeld wel nagevolgd in West-Madoera. Men heeft daar een reeks van Tjakraningrat's, die tot op den huidigen dag voortduurt, die onder alle lotswisselingen, vernederingen en verhogingen regelmatig doorgaat.

De eerste maal, dat deze naam in de Compagnies stukken voorkomt, is in 1678, wanneer de uit Lodaja opgedoken Pg. Sampang tot Pg. Tjakraningrat verheven wordt. (De Jonge VII, 251).

Wanneer Troenadjaja tegenover den Nederlandsen gezant spreekt over zijn grootvader, den vader van dezen Pg. Sampang-Tjakraningrat, noemt hij hem niet met den naam van Tjakraningrat, doch eenvoudigweg ,,Pangerang Imagirie" (De Jonge VII, 92).

De Babad Tanah Djawi sluit zich hierbij aan en kent voor 1678 geen Tjakraningrat's.

Daarentegen weet de Geschiedenis van het Madoereesche Vorstenhuis (uit het Javaansch vertaald door Palmer van den Broek, Tijdschr. v. Ind. T., L. & Vk. dl. XX, p. 257/58) te verhalen, dat na de onderwerping van Madoera aan Soeltan Agoeng, deze Pg. Prasena als zoon aannam en den naam gaf van: Pg. Tjakraningrat. Iets dergelijks verhaalt ook de Sadjarah Dalem.

Het is deze prins, die later in den strijd tegen Pg. Alit in 1647 om het leven kwam en op Imagiri begraven werd.

Mogelijk dat de Sadjarah Dalem uit Madcerese bron geput heeft, nadat het Madoerese vorstenhuis in den loop der 19e eeuw door een huwelijk nauwer met het Mataramse vermaagschapt was.

Waar de naam Tjakraningrat vóór 1678 in de gelijktijdige bronnen geheel ontbreekt en pas daarna, maar dan ook zonder onderbreking, in zwang blijft, lijkt het mij niet onmogelijk, dat de Madoerezen, bij het te boek stellen hunner traditie (± 1830) ook den eersten vorst, die onder de Mataramse heerschappij over Madoera regeerde en met wien dus een nieuw tijdperk aanving, Tjakraningrat genoemd hebben, zodat de reeks der gelijknamige vorsten, die sedert de verovering van Madoera door Soeltan Agoeng in 1624 over West-Madoera geregeerd hebben volledig en ononderbroken was.

In dit verband wijs ik er op, dat men het symbool van een dgl. dynastie vindt in de mausolea van Ajer Mata bij Arosbaja. Feitelijk had aan het hoofd daarvan moeten rusten de in Mataram gesneuvelde „Tjakraningrat I", doch daar deze op Imagiri begraven ligt, behielp men zich met zijn echtgenote, de Ratoe Iboe. In het tweede gelid volgt dan Tjakraningrat II met zijn naaste verwanten enz., totdat de Sultans van Madoera ook Tjakraningrat's, een rustplaats bij de moskee van Bangkalan prefereerden.

VOORNAAMSTE GERAADPLEEGDE BRONNEN.

Corpus Diplomaticum Neerlando-Indicum. Bijdr. Kon. Instituut.

Daghregister, gehouden int Casteel Batavia. Bat.-'s Hage 1887-1931. Verschillende delen. (afgekort: D.)

Rijklof van Goens, Javaense Reyse . . . . Dordrecht 1666. Herdrukt in Bijdr. Kon. Inst. 1856. Ook grotendeels te vinden in: *P. v. Dam,* Beschryvinge van de Oostind. Compagnie. 2e boek dl. III.

François Valentijn, Oud en Nieuw Oost-Indiën. 2e Uitg. A'dam 1862. 3e dl. (afgekort: Val. III).

T. S. Raffles, History of Java. London 1817.

J. K. J. de Jonge. De Opkomst van het Nederlandsch Gezag in Oost-Indië.

P. J. F. Louw, De derde Javaansche Successie-oorlog. Bat.-'s Hage 1889.

F. de Haan, Priangan. Bat. 1910-12. 3e dl.

Sadjarah Dalem pangiwa lan panengen . . . . dening *Paamasoesastra.* Sam.-Soer. 1902.

Babad Tanah Djawi in Proza. Javaansche Geschiedenis . . . . uitgeg. door *J. J. Meinsma.* 's-Grav. 1874.

H. Djajadiningrat. Critische Beschouwing van de Sadjarah Banten. Haarl. 1913.

Geschiedenis van het Vorstenhuis van Madoera, uit het Javaansch vertaald door *W. Palmer van den Broek.* Tijdschr. Bat. Gen. dl. XX, 1873.

G. P. Rouffaer, Artikel Vorstenlanden in de Encyclopaedie van Ned.-Indië. 1e dr. Verschillende stukken uit het *Landsarchief* te Batavia.

DE ONTWIKKELING VAN DE ZORG VOOR DE VOLKSGEZONDHEID IN NEDERLANDSCH-OOST-INDIË

DOOR Dr. J. W. TESCH

In een eerder in dit tijdschrift verschenen artikel [1]) is het begrip *Sanitaire Organisatie* reeds omschreven. Van Loghem verstaat hieronder: *„het samenstel van bijzondere en algemeene maatregelen, dat door de samenleving is opgebouwd in het belang van haar gezondheidstoestand".*

Hoewel de curatieve behandeling van zieke individuen reeds zeer oud is, kan men pas in de laatste anderhalve eeuw spreken van een doelbewusten opbouw van een Sanitaire Organisatie. Terwijl de curatieve behandeling grootendeels een zaak is van individu tot individu, staat het vast dat alleen de gemeenschap als geheel, door haar wetgevende en uitvoerende macht, op de juiste wijze wetten kan samenstellen en maatregelen kan uitvoeren ter verbetering van de volksgezondheid.

KORT OVERZICHT VAN DEN GROEI VAN DE SANITAIRE ORGANISATIE IN NEDERLANDSCH-OOST-INDIË.

De westersche geneeskunde begon in den Compagniestijd, na 1600, met den algemeen westerschen invloed, zich hier te doen gelden. Zelf was deze geneeskunde nog sterk doortrokken van vage en verwarde voorstellingen omtrent de ziekteoorzaken en de behande-

[1]) Koloniale Studiën 1939 No. 5, pag. 497.

ling van de ziekten. Het is dan ook geen wonder, dat de Compagnie in dit land, waar het leven der oorspronkelijke inheemsche maatschappij geheel beheerscht werd door animistische en fatalistische opvattingen, niet veel anders kon uitrichten dan de individueele behandeling van zieken onder haar eigen personeel.

In 1626 werd de Doctor Medicinae Jacob Bontius tot verschillende functies in Compagniesdienst geroepen, o.a. tot „Opziener van de Chirurgeyns in de Indiën". Daarmede rekent men, dat een eigenlijke geneeskundige dienst is begonnen.

Tot het begin der 19de eeuw is de geneeskunde in deze landen Compagniesgeneeskunde geweest. Schoute vermeldt een drietal van haar kenmerkende eigenschappen.

In de eerste plaats werd deze geneeskunde bijna uitsluitend uitgeoefend door de *„chirurgeyns"*, wier kennis vooral was ingesteld op de behandeling van uitwendige ziekten en die niet academisch waren opgeleid.

Ten tweede was veel meer dan in het moederland het *ziekenhuiswerk* ter hand genomen. Men zag daarin vooral een practisch doel: de genezing van de zieke ambtenaren („Compagniesdienaren"). Gezien in de verhoudingen van dien tijd was het ziekenhuiswezen in Indië goed verzorgd.

Ten derde wijst Schoute op het verschijnsel dat de Compagnie zich steeds heeft *onthouden* van bemoeienis met de ziektetoestanden onder de *bevolking* in Indië [1]).

Het gezag en de handel breidden zich uit tot over vele plaatsen van den Archipel en ver daarbuiten en daarmee ook de geneeskunde. Maar gezien met onze oogen voerde deze geneeskunde den strijd tegen de ziekten met zeer beperkte middelen. Het groote probleem van de *hooge sterfte aan boord van de schepen* op de lange reizen werd nauwelijks nader tot een oplossing gebracht door nieuwe instructies en maatregelen. Scheurbuik (vervoorzaakt door gebrek aan vitamine C), vlektyphus en andere koortsende ziekten waren de oorzaak dat de schepen gemiddeld 8% van hun bemanning en passagiers op een reis verloren.

Batavia, dat sinds de dagen van Jan Pieterszoon Coen zich ontwikkeld had tot het centrum van het groote handelsrijk van de Compagnie, had ook nijpende gezondheidsproblemen. Tot 1700 was de

[1]) Schoute, De geneeskunde in den dienst der Oost-Indische Compagnie in Nederlandsch-Indië, Amsterdam 1929.

sterfte binnen voor dien tijd redelijke grenzen gebleven; daarna begon deze echter steeds hooger te worden. Na de groote vulkaaninstorting van den G. Salak voerde de Tjiliwoeng groote massa's modder af en zoo werden de mondingen bij Batavia steeds meer dichtgeslibd, hetgeen de oorzaak was van een sterke toename van de Malaria. De, ook daardoor, *toenemende sterfte* verontrustte de regeering zeer; zij trachtte verbetering in den toestand te brengen door het vergrooten van de ziekenhuisruimte (van de sterfgevallen onder Europeanen hadden 92% in de ziekenhuizen plaats).

De laatste halve eeuw van haar bestaan (1750-1800), ging de Compagnie steeds verder achteruit. Toch heeft zij juist in deze periode veel geld besteed aan gezondheidsmaatregelen; er kwam o.a. een nieuw Buiten-Hospitaal bij Noordwijk tot stand onder G.G. Van Imhoff; er werd een onderzoek ingesteld naar de waarde van geneeskrachtige bronnen. Het falen van de compagniesgeneeskunde is geheel te verklaren uit de omstandigheden van haar tijd; de wetenschap kon nog niet die grondslagen verstrekken waarop later met zooveel succes de ziekten konden worden bestreden.

Het tijdvak 1800-1815 heeft de veranderingen aangekondigd, die in den loop van de 19de eeuw het aspect van den zorg voor de volksgezondheid geheel zouden wijzigen. Begin 1808 kwam Daendels in Indië aan. Zijn hoofdtaak lag hier op militair terrein; geen wonder dat ook zijn maatregelen op het gebied van de geneeskunde een militair karakter hadden. Hij heeft hier voor de eerste maal een min of meer volledigen (Militair-) Geneeskundigen dienst geschapen en de ziekenhuizen in de eerste plaats als militaire hospitalen beschouwd. Uitgaande van de idee, dat Batavia gebrek had aan versche lucht, dwong hij de menschen in het meer gezonde Weltevreden te gaan wonen.

In 1811 werd Raffles benoemd tot „Lieutenant-Governor" die ten deele verder uitbreiding gaf aan de maatregelen van zijn voorganger op medisch gebied.

Belangrijker is echter dat hij Indië een nieuwe gedachte schonk: *de idee om de curatieve Westersche geneeskunde in beginsel ook toegankelijk te maken voor de millioenenbevolking van dit land.* Uit zijn uitspraken blijkt bovendien, dat hij reeds inzicht had in de taak van de overheid ten aanzien van de volksgezondheid en in de noodzakelijkheid van het nemen van maatregelen. Hij schreef in verband met de door hem ingevoerde wet op de recht-

streeksche heffing van een gedeelte van de bodemopbrengst: „It becomes a still more pressing duty to remove as far as possible those causes which cannot but reduce the population now existing" (aangehaald bij Schoute).

Het is in dit verband begrijpelijk, dat de *koepokinenting* door hem sterk werd bevorderd. In 1798 had Jenner deze groote vinding bekend gemaakt en spoedig werd er in Europa veel gevaccineerd. De beschrijving van de wijze, waarop de koepokstof van Londen naar Batavia kwam, vormt een spannend verhaal op zich zelf. De laatste etappe kon worden afgelegd doordat een aantal kinderen per schip naar Isle de France, ons vroegere Mauritius, werd gezonden. Door overenting van kind op kind tijdens de terugreis kon tenslotte in begin 1804 de levende koepokstof in Nederlandsch-Indië aankomen. Met groote wijsheid en voorzichtigheid werden eerst slechts weinig menschen aan de inenting onderworpen, pas daarna ging men over tot vaccinatie op groote schaal. Een van de eerste daadwerkelijke uitingen van de *praeventieve geneeskunde* had hiermede haar intrede gedaan.

Juist de geschiedenis van deze inenting legt nog eens den nadruk op het feit, dat een „ideale sanitaire organisatie" niet als een plotselinge zegen kan neerdalen, maar verworven moet worden in een langzamen groei. Zelfs indien het economisch mogelijk zou zijn om een goede organisatie met één slag tot stand te brengen, moet het duidelijk zijn, dat juist de plaats die de organisatie in het bewustzijn van de bevolking inneemt, haar waarde bepaalt. De koepokinenting is hier meer nog dan in Europa tegen den weerstand der bevolking tot stand gekomen. Maar zij is dan ook een onbetwistbaar succes geworden; het jaarlijksch aantal pokkengevallen is hier te lande tot enkele gereduceerd.

Voorts blijkt uit de algemeene geschiedenis van de koepokinenting hoe het noodig en nuttig kan zijn, dat de overheid aan de voor de volksgezondheid noodzakelijke maatregelen sancties verbindt. (Indirecte verplichting tot vaccinatie in Nederland).

Uit den tijd van Daendels dateert dus de *overheidsbemoeienis met de volksgezondheid*.

Het is duidelijk dat de verdere uitbreiding van deze bemoeienis slechts in langzaam tempo plaats vond, te meer daar de zorg voor

de zieken de eerste plaats in de belangstelling innam. En ook die curatieve geneeskunde had met veel moeilijkheden te kampen: de groote af te leggen afstanden, de groote aantallen zieken, het ontbreken van een ruime economische basis en het onvoldoende begrip dat bestond voor de inderdaad nog met zeer onbevredigende resultaten werkende Westersche geneeskundige behandeling.

Naar het woord van Van Loghem (1936) vindt men „phasen van de historische ontwikkeling der hygiënische stelsels, tot op den huidigen dag in meer primitieve wereldstreken vertegenwoordigd". De Gouvernements Centrale Burgerlijke Zieken-inrichtingen, de uitgebreide Militair geneeskundige dienst, de vrije geneeskundige behandeling van „rechthebbenden", de intensieve zorg voor de pokkenvaccinatie zijn onder meer voorbeelden welke voor het moderne Indië de uitspraak van Van Loghem bevestigen.

De geschiedenis van de koepokinenting werd in het vorengaande reeds aangehaald als een voorbeeld van den langzamen, moeizamen groei van de maatregelen ten bate van de volksgezondheid.

Het beeld, dat een groot gedeelte van de 19de eeuw in dit verband oplevert, is dienovereenkomstig; langzaam en aarzelend wordt de weg, door Raffles aangewezen, ingeslagen. Mislukking van de organisatie, voorgesteld door den door het moederland uitgezonden Prof. Reinwardt, moeilijkheden met de invoering van de vaccinatie, terugkeerende epidemieën (Cholera!) en andere tegenslagen kenmerken de geschiedenis der eerste decennia. In het midden der 19de eeuw begint de in Europa herlevende gezondheidsleer hier ook invloed te krijgen. De centrale figuur in deze is geweest Dr. W. Bosch; gedurende negen jaren was hij hier te lande hoofd van den Militair geneeskundigen dienst en heeft in dien tijd heel wat rapporten en adviezen uitgebracht en daarnaast ook veel tot stand gebracht. Zijn belangrijkste scheppingen zijn nu nog levend en bloeiend. De door hem sterk bevorderde, meer wetenschappelijke opleiding der officieren van gezondheid leidde tot de oprichting van de Vereeniging tot bevordering der Geneeskundige Wetenschappen en het Geneeskundig tijdschrift. Verder werd een belangrijke stap gezet in de richting van de verwezenlijking van de ideeën van Raffles door de oprichting van de School voor Inlandsche geneeskundigen en vaccinateurs. Tevens werd

de opleiding van inlandsche vroedvrouwen ter hand genomen. Zeer belangrijk is ook dat Dr. Bosch doorzette, dat er een aparte Inspecteur der vaccinatie werd aangesteld, die een betere organisatie op het gebied van de inenting invoerde en ook de zoo noodzakelijke herinenting sterk bevorderde. In 1879 werd het Parc Vaccinogènè opgericht, de voorlooper van de latere Landskoepokinrichting. In den loop van de 19de eeuw zien wij ook een langzame verbetering van de zorg voor de zieken, zoodat de mogelijkheid tot contact met de westersche geneeskunde grooter werd.

In Europa nam in de laatste decennia de kennis van de ziekteoorzaken snel toe, waarbij we vooral denken aan de triomfen van de microbiologie. Deze maakten het mogelijk vele verbeteringen op rationeelen grondslag in te voeren.

Voor een land als Indië, waar de infectieziekten een overheerschende beteekenis hadden, was de beteekenis van deze nieuwe ontdekkingen op het gebied der medische wetenschap mogelijk nog grooter dan in Europa. De geneeskunde in de tropen kon zich nu op een vaste basis instellen. Dank zij dezen grondslag kon de curatieve, maar vooral ook de praeventieve geneeskunde met meer effect op de geheele bevolking worden toegepast.

De groote resultaten, welke in de jaren 1890-1910 door S c h ü f f n e r, K u e n e n, S n i j d e r s en anderen werden bereikt bij de onder „Poenale Sanctie" werkende ondernemingsarbeiders ter Oostkust van Sumatra, toonden duidelijk aan dat de „tropische ziekten" konden worden bedwongen, in hun uitwerking althans zeer worden beperkt. De sterftecijfers van ziekten als Beri-beri, Dysenterie, Mijnwormbesmetting bleken door doelmatige bestrijding belangrijk te kunnen worden verlaagd. De uitnemende resultaten, daar verkregen, droegen er sterk toe bij het begrip voor en het inzicht in de waarde van hygiënische en sanitaire maatregelen te vergrooten. Hierdoor won het standpunt veld, dat er nu met ernst naar de totstandkoming van een *overheidsorganisatie* ter instandhouding en verbetering van het peil van de volksgezondheid kon en moest worden gestreefd.

„Indien het waar is, dat de geneeskunde in Indië staat op het begin van den weg, ruim een eeuw geleden door Raffles als in een toekomstdroom gezien, dan is dit te danken, behalve aan den ongekenden groei van het weten en kunnen der geneeskunde in de afgeloopen halve eeuw, ook aan het volhardingsvermogen, het Nederlandsche volk eigen" (S c h o u t e).

ONTWIKKELING VAN DE OVERHEIDS-ORGANISATIE.

Reeds lang voor het zoover was, nl. in 1820, werd hier te lande het eerste reglement op den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst uitgevaardigd. In dien tijd was een zeer uitgebreide dienst — op papier! — door den uit Nederland als organisator gezonden Prof. Reinwardt opgezet. In werkelijkheid bestond deze dienst uit slechts enkele burgerlijke ambtenaren; veelal deden de Officieren van Gezondheid ook het niet-militaire geneeskundige werk zooals dit tot op den huidigen dag nog wel het geval is. Maar ook toen waren de inzichten wisselend, terwijl daarnaast ook de begrootingsposten reeds een rol speelden. Gouverneur-Generaal du Bus de Ghisignies kwam als bezuinigingsdictator naar Indië en schafte onder meer den niet-militairen geneeskundigen dienst weer af, waarna het tot 1882 heeft geduurd eer er weder een aparte burgerlijke geneeskundige dienst werd opgericht.

Het Hoofd van den Militairen Gen. Dienst bleef echter hoofd van dezen burgerlijken dienst, die in werkelijkheid uit slechts enkele niet-militaire geneeskundigen bestond.

De *officieren van gezondheid*, verspreid over de verre posten op Java en de Buitengewesten, zijn zoodoende langen tijd de voornaamste dragers geweest van de Westersche geneeskunde. In toenemende mate bestond nu, ook dank zij de beter wordende verbindingen, de mogelijkheid tot het verkrijgen van geneeskundige hulp op de „posten" van verre eilanden. Belangrijk is ook, dat in het leger, zijnde een dwanggemeenschap, de praeventieve beginselen in de practijk konden worden toegepast. Daarnaast is op vele punten, juist dank zij het werk van de officieren van gezondheid, de eerste grondslag gelegd voor het onderzoek naar het voorkomen van de belangrijkste volksziekten. De beteekenis van het baanbrekende werk dat door den *Militair-Geneeskundigen Dienst* (M.G.D.) hiermede voor den opbouw van de tegenwoordige geneeskundige en sanitaire organisatie is verricht, kan moeilijk worden onderschat.

Het was pas in 1910, dat door de regeering fondsen werden beschikbaar gesteld, waardoor het mogelijk werd een zelfstandigen *Burgerlijken Geneeskundigen Dienst* (B.G.D.) op te richten. Daarmede was de voorname plaats, die de overheid bij den opbouw van een S.O. moet vervullen, in beginsel erkend.

De taak van den nieuwen dienst werd door den vroegeren hoofdinspecteur De Vogel als volgt omschreven:

a) Het onderzoek naar den staat der volksgezondheid, zoomede, waar noodig, de aanwijzing van middelen van verbetering en bevordering van de toepassing dier middelen.

b) De handhaving der wetten en verordeningen, die uitgevaardigd zijn in het belang van de volksgezondheid.

Wanneer men de geschiedenis van dezen B.G.D. nagaat, stelle men voorop, dat het niet mogelijk was de sanitaire organisatie volgens westersch model in haar geheel toe te passen. Dit zou een apparaat hebben vereischt, hetwelk ver uit zou zijn gegaan boven het ontwikkelingspeil van deze tropische maatschappij en als het ware „in de lucht zou zijn komen te hangen".

Het gebied van de geneeskundige curatieve voorziening trok vooral in den beginne de meeste aandacht. De B.G.D. moest voorzieningen treffen op een gebied, dat niet tot de taak behoort van een „staatstoezicht op de volksgezondheid", in de beteekenis die daaraan thans in Nederland wordt gehecht.

Langzamerhand kon in den loop der jaren de B.G.D. meer zijn aandacht gaan besteden aan zijn primaire taak: het voorkomen van ziekten en het verbeteren van den gezondheidstoestand. Deze verandering werd geaccentueerd door de naamswijziging tot *„Dienst der Volksgezondheid"*, die in 1926 plaats had (D.V.G.). Deze in den beginne sterk op de verbreiding der curatieve geneeskunde gerichte belangstelling heeft de B.G.D. en later de D.V.G. uiteraard eenigszins belemmerd in de uitvoering van zijn primaire taak.

In de laatste jaren is het inzicht gerijpt, dat b.v. op het gebied der bestrijding der tuberculose de taak der overheid niet — althans zeker niet in de eerste plaats — ligt in het behandelen van tuberculose-patiënten, maar in algemeene voorzorgsmaatregelen.

Het was van groote beteekenis voor de verdere bepaling van de taak der overheid in de sanitaire organisatie, dat sinds 1937 de zoogenaamde *bestuurshervorming* is ingevoerd. Deze principieel belangrijke wijziging in de structuur van de bestuursorganisatie heeft ook zeer belangrijke gevolgen gehad voor de organisatie van de overheidszorg voor de volksgezondheid.

In de eerste plaats kon de centrale overheid meer en meer de zorg voor de zieken overdragen aan de gedecentraliseerde bestuursorganen evenals aan het particuliere initiatief, hetgeen aan de uit-

oefening van de primaire taak van den Dienst der Volksgezondheid ten goede kwam.

In de tweede plaats werd hierdoor de decentralisatie ook ingevoerd voor wat betreft de uitvoering en toepassing van de bepalingen en ordonnanties, die voor de instandhouding en bevordering van de volksgezondheid zijn uitgevaardigd. De provinciale, gemeentelijke en regentschapsgezondheidsdiensten staan door hun meer directe verhouding tot de locale overheden ook dichter bij de ingezetenen. Hiermede is dus tevens een poging gedaan om tot zijn recht te laten komen het voor den ontwikkelingsgang in de westersche landen zoo belangrijke beginsel van „local government".

Zooals ook voor andere dan volksgezondheidszaken, is het noodig dat de centrale organen met vaste hand het algemeen toezicht blijven handhaven. Van sommige zijden is destijds terecht de vraag geopperd, of het in sommige gevallen niet beter was geweest, de locale gezondheidsdiensten niet al te autonoom te maken. In een tropisch land kunnen de consequenties van hygiënische tekortkomingen zwaar wegen. In de practijk blijkt echter tot nog toe, dat deze decentralisatie geen kwade gevolgen heeft gehad.

Enkele andere, voor de ontwikkeling van den zorg voor de volksgezondheid belangrijke gebeurtenissen, mogen hier nog in het kort worden vermeld:

De oprichting van de dokter-djawa-school in 1851 en haar omzetting tot een „School ter opleiding van inlandsche artsen" (S.T.O.V.I.A.).

In 1913 volgde de oprichting van de N.I.A.S. te Soerabaia, terwijl in 1927 de Geneeskundige Hooge School te Batavia haar examens volledig zag gelijkgesteld met die van de geneeskundige faculteiten in Nederland.

Door de stichting van het Koningin Wilhelmina Instituut voor Hygiëne en Bacteriologie (1933) kon het onderwijs in de op de praeventieve geneeskunde betrekking hebbende vakken op ruimeren grondslag worden gedoceerd.

In 1851 werd de Vereeniging ter Bevordering der Geneeskundige Wetenschappen opgericht, die de uitgave van het Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië verzorgde. Van zeer groot belang voor de bestrijding der besmettelijke ziekten was de oprichting der eerste Landskoepokinrichting (1890); tegenwoordig is deze vereenigd met Instituut Pasteur, waar sinds 1913 ook de

bereiding van sera en vaccins op zeer groote schaal gebeurt. Het toenemende wetenschappelijke peil der hier beoefende geneeskunde vond uitdrukking in de oprichting van wetenschappelijke instituten, dank zij particulier initiatief en met steun van de overheid: Nederlandsch-Indisch Kankerinstituut met de Bosscha-dagen, het Koningin Wilhelmina Instituut voor lepra-onderzoek (1936), het Instituut voor Volksvoeding (1937). Op het gebied van de verzorging van zieken verdienen vermelding: de medische arbeid der zendingsorganisaties (sinds 1893) en van het Leger des Heils, de werkzaamheden van de Stichting Centrale Vereeniging tot bestrijding der Tuberculose (sinds 1931), de zorg voor geestelijk onvolwaardigen door middel van landbouwkolonies (1936).

ONTWIKKELING VAN DE ONDERDEELEN DER SANITAIRE ORGANISATIE IN NEDERLANDSCH-OOST-INDIE (NA 1900).

Er bestaan verschillende wijzen van indeeling van de functies en werkzaamheden van de Sanitaire Organisatie.

Men kan daarbij zeer ver gaan en met F a l k en S t o u m a n in hun rapport uitgebracht voor de Hygiënische Organisatie van den Volkenbond (1935) en met het systeem van de enquête van het Hygiëne-Instituut te Nancy alles erbij betrekken wat maar eenigszins met den gezondheidstoestand heeft te maken. Zoo worden in het eerste rapport 24 onderdeelen apart behandeld, waaronder ook zorg voor onvolwaardigen, zorg voor ouden van dagen, lichamelijke opvoeding, e.a. behooren. In het systeem van de enquête wordt uitgeweid over gegevens betreffende karakter, zeden, lichamelijke zindelijkheid, het aantal kappers in een stad, etc. Dit zijn echter gegevens, die meer van belang zijn voor sociologische studies, dan voor de beoordeeling van den hygiënischen toestand en de werkzaamheden van de Sanitaire Organisatie.

Uitgaande van de definitie van V a n L o g h e m willen wij ons liever beperken tot *„het samenstel van algemeene en bijzondere maatregelen"*. Men kan deze maatregelen dan als volgt verdeelen:

1) *De curatieve behandeling* met inbegrip van het ziekenhuiswezen.
2) *De bestrijding van de epidemieën* en in een later stadium van de endemische volksziekten.

3) Een goede en betrouwbare *statistiek van den loop der bevolking* en het voorkomen van ziekten.
4) *De zorg voor de omgeving* in den ruimsten zin door technisch-hygiënische verbeteringen van het milieu.
5) *De individueele hygiëne*, de praeventieve zorg voor de gezondheid van het individu, die men ook wel noemt de *„geneeskundige voorzorg"*, de „bovenbouw" van de Sanitaire Organisatie".

Ad. 1) *Curatieve behandeling en het ziekenhuiswezen*

Voor de geneeskunige voorziening, de mogelijkheid tot de behandeling van zieke individuen, die in wezen *niet* tot de primaire taak van de overheid behoort, heeft juist hier het gouvernement veel tot stand moeten brengen. Het is in verband met de historische ontwikkeling en andere omstandigheden redelijk en begrijpelijk, dat de overheidsorganisatie hier te lande aan deze geneeskundige voorziening een groot deel van haar arbeidskracht en organisatievermogen heeft gegeven. De verstrekking van geneeskundige hulp en medicijnen aan „rechthebbenden" en behoeftigen is een zware en veelomvattende taak.

In 1934 exploiteerde het Gouvernement o.a. 3 Centrale Burgerlijke Ziekeninrichtingen (C.B.Z.), 61 kleinere ziekenhuizen, 2 leprozerieën, 4 Krankzinnigengestichten. Daarnaast werden vele particuliere instellingen financieel gesteund; het leiding gevend principe hierbij is, dat de centrale overheid zich geleidelijk wil losmaken van alle directe bemoeienis met de oprichting en instandhouding van ziekenhuizen. Geleidelijk ziet men hoe de ziekenzorg wordt overgedragen aan particuliere en locale instanties. Dit wil echter niet zeggen, dat de geneeskundige voorziening nu zoo volledig is als wenschelijk kan genoemd worden; de geringe welstand van de bevolking en het onvoldoende aantal artsen zijn hier echter de voornaamste factoren.

Hoewel het dus duidelijk is dat de organen der centrale overheid zich steeds meer met haar primaire, praeventieve taak gaan bezig houden, mag aan den anderen kant niet worden vergeten dat de ziekenzorg en de curatieve behandeling niet alleen in historisch verband voor de Sanitaire Organisatie van groot belang zijn. De directe invloed op het levensgeluk en de gezondheid heeft uiteraard ook groote beteekenis voor de geheele maatschappij. Maar vooral door het tijdig opsporen en isoleeren van ziektegevallen en door de

verhooging van de betrouwbaarheid van de ziektestatistiek en van de statistiek der doodsoorzaken, draagt de behandelende geneeskunde belangrijk bij tot de organisatie van de praeventieve taak van de Sanitaire Organisatie. Het is bovendien ook noodzakelijk dat de centrale overheid er voor zorg draagt dat, vooral in de streken waar medisch-hygiënische propaganda wordt gevoerd, de individueele behandeling van de volksziekten als Framboesia, Mijnwormbesmetting, Trachoom en Malaria voor de bevolking bereikbaar is. De behandeling van deze ziekten op groote schaal, zooals dat thans geschiedt, zou men het grensgebied van de praeventieve en curatieve geneeskunde kunnen noemen.

Ad. 2) *De bestrijding van de epidemieën en de volksziekten.*

Epidemiebestrijding is wel de meest voor de hand liggende taak, welke door de Sanitaire Organisatie dient te worden uitgevoerd. Het waren juist de telkens terugkeerende epidemieën van Cholera, Pokken en de in 1910 opgetreden Pest welke het Gouvernement deden besluiten een aparte organisatie voor de volksgezondheid op te richten, bij haar oprichting geheeten Burgerlijke Geneeskundige Dienst (B.G.D.). Men kan bij deze bestrijding onderscheiden:

a) *Wettelijke maatregelen*: verplichting tot aangifte, isolatie, ontsmetting en quarantaine;
b) *Sociaal-hygiënische maatregelen*: onvatbaarmaken tegen bepaalde ziekten door middel van vaccinaties, gelegenheid geven tot vroegtijdige herkenning en behandeling van bepaalde chronische volksziekten.
c) *Technische maatregelen*: verbetering van het levensmilieu in zoover als de toestand van de omgeving verband houdt met bepaalde besmettelijke ziekten.

Wij zien deze maatregelen toegepast bij de bestrijding van meerdere besmettelijke, epidemisch voorkomende ziekten.

In de periode 1908-1911 vormde de *Cholera* hier te lande een ernstige dreiging, zoowel onder de Inheemsche als onder de Europeesche bevolking eischte deze ziekte zeer veel slachtoffers. Zoo vormden de sterfgevallen aan Cholera te Batavia 9.3 % en te Semarang 16.3 % van alle sterfgevallen onder Europeanen. Sedertdien is hierin mede door geëigende maatregelen — wettelijke, de invoering en toepassing van de Epidemie- en de Quarantaine-Ordonnantie (beide van 1911), technisch-hygiënische, de verbetering van de drinkwatervoorziening, en praeventieve-hygiëni-

sche, vaccinaties met gedoode Cholera-bacteriën — vrij snel verbetering gekomen; in 1920 werden er nog slechts 17 sterfgevallen aan Cholera geregistreerd; in 1927 was er een zeer kleine epidemie in Batavia, maar daarna is Indië voor deze gevaarlijke ziekte gespaard gebleven. Niet onvermeld mag echter worden gelaten, dat in Zuid-Celebes in 1937 enkele gevallen van een besmettelijke buikziekte werden geconstateerd, die waren veroorzaakt door een nauw aan den verwekker van de echte Cholera verwant microorganisme en ook in het ziektebeeld sterk op deze laatste ziekte geleken. Het is thans nog een strijdvraag of men daar werkelijk met Cholera had te maken.

Een andere besmettelijke ziekte, die omstreeks 1910 nog in zware epidemieën voorkwam, was de *pokziekte*. Hoewel hier te lande reeds sedert het begin der 19de eeuw werd gevaccineerd, waren de Pokken voor de Inheemsche bevolking van Batavia, Semarang en Soerabaia in 1911 nietemin de ziekte, die een eerste plaats in de rij der doodsoorzaken innam. Dank zij een intensieve vaccinatie, mogelijk gemaakt door uitgebreide tournée's van de vaccinateurs, door het zgn. ,,gescheiden stelsel'', waarbij de eerste inenting van zuigelingen gescheiden wordt gehouden van de revaccinaties, door invoering van het droge vaccine, dat het mogelijk maakte een virulente entstof ook in de meest ver van Java afgelegen deelen van den Archipel ter beschikking te hebben, is het gemiddeld jaarlijks aantal Pokkensterftegevallen tot onder 10 gedaald.

Hebben bij de succesvolle bestrijding van deze ziekte vnl. de praeventieve geneeskundige maatregelen een rol gespeeld, bij de *Pest*, in 1910 op Java geïmporteerd, krijgen we weer een ander beeld. Spoedig na het optreden van de Pest-epidemie werd de weg ter bestrijding in beginsel gevonden. Het vraagstuk der bestrijding werd teruggebracht tot het vraagstuk, om den afstand tusschen mensch en rat zoo groot mogelijk te maken. De zgn. *woningverbetering* zal, indien de economische toestand het slechts toelaat, de verdwijning van de Pest als belangrijke epidemische ziekte ten gevolge hebben. De woningverbetering kan echter slechts in langzaam tempo plaats heben; de uitbreiding van een epidemie werd zooveel mogelijk gestuit door isoleering van Pestpatiënten en toepassing van de doodschouw-ordonnantie (miltpuncties !) in met Pest besmette streken. De groote vermindering van het aantal Pestgevallen tijdens een rondwarende epidemie hebben wij echter te danken aan de invoering van het vaccin van *Otten* (1934).

Deze is ook met kracht aangevat. Maar, indien men beseft, hoeveel minder opvallend deze ziekten voor de maatschappij in toto verloopen, en hoe groot de moeilijkheden zijn bij het voorkomen dezer ziekten, is het duidelijk, dat de successen hier, op één uitzondering (Beri-beri) na, nog niet groot zijn.

Ook bij de bestrijding van deze ziekten is een belangrijke factor, dat de kennis omtrent voorkomen, wijze van bestrijding, nog lang niet volledig is. (Typhoïd, Bacillaire Dysenterie, Lepra, Tuberculose).

Ongetwijfeld is de *Malaria* de meest belangrijke endemische volksziekte van de tropen. Dank zij het werk van velen is de kennis omtrent haar voorkomen en verspreiding snel toegenomen; vooral de systematische en biologische studie van de muskieten, behoorende tot het geslacht *Anopheles*, heeft tot de toename van onze kennis van de malaria-epidemiologie bijgedragen. In een aantal plaatsen zijn reeds groote successen geboekt met bestrijdingsmaatregelen, welke speciaal beoogen het broeden van bepaalde, voor de overbrenging van mensch op mensch verantwoordelijke, muskieten te voorkomen. Er ontbreken echter nog voldoende economische grondslagen om de uit de verworven kennis voortkomende maatregelen overal ten uitvoer te brengen.

Andere volksziekten, die rechtstreeks door den Dienst der Volksgezondheid zijn bestreden, zijn de *Framboesia*, de *Mijnwormziekte*, het *Trachoom*, de *Lepra*, de *Tuberculose*. Het noemen van de namen van deze ziekten kondigt een geheel van vraagstukken van theorie en practijk der doelmatige bestrijding aan, dat hier stilzwijgend zal worden voorbijgegaan.

Een gelukkig teeken bij de bestrijding van de volksziekten is, dat er in toenemende mate wordt gestreefd naar een wetenschappelijke voorbereiding en verantwoording van de bestrijdingsmaatregelen. Het toenemende inzicht in de beteekenis van een onjuiste samenstelling van de voeding voor den verminderden weerstand tegen ziektekiemen van groote gedeelten van de bevolking, leidde tot het oprichten van het *Instituut voor volksvoeding*, dat tot taak heeft, alle factoren, die op het vraagstuk van de voeding betrekking hebben, te bestudeeren en daarop de adviezen ter verbetering van de voeding te baseeren. Mede is het aan dat streven

ter wetenschappelijke voorbereiding te danken dat andere overheidsdiensten, als de burgerlijke veeartsenijkundige dienst, de dienst der binnenvisscherij, enz., steeds meer worden betrokkken bij de sanitaire organisatie.

Ad. 3) *De statistiek der bevolking.*

Een nauwkeurige telling en classificeering van de bevolking, een betrouwbare aangifte van geboorten, sterften en andere mutaties en een exacte verwerking van al deze gegevens vormen tezamen een van de grondslagen voor de werkzaamheden van de S.O. Uit al deze gegevens is het mogelijk een beeld te verkrijgen van den gezondheidstoestand in een bepaald land of een bepaalde stad; daardoor is het ook mogelijk beter te beoordeelen of bepaalde maatregelen dienen te worden ingevoerd.

In den tijd van Raffles is reeds een poging gedaan om van de sterkte van de bevolking op de hoogte te komen. Men vertrouwde daarbij op de geschatte opgaven van ongeletterde dorps- en districtshoofden; het is duidelijk dat deze telling geen waarde had. Pas sinds 1905 worden de volkstellingen op groote schaal gehouden; uiteraard in het begin op tamelijk onbetrouwbare wijze. Van de volkstelling gehouden in 1920 wordt aangenomen, dat de uitkomsten een gemiddelde fout hadden van 5%.

De *volkstelling* van 1930 is op zoodanige manier georganiseerd dat men de uitkomsten kan vertrouwen; in een vijftal deelen zijn deze op overzichtelijke wijze en met toelichting gepubliceerd. Men kan in deze deelen o.a. gegevens aantreffen omtrent de bevolkingssterkte, gesplitst volgens bevolkingsgroep en landaard, omtrent de verdeeling van de geslachten, het analphabetisme, het beroep, etc.

De aangifte van geboorten en sterften was vroeger uiteraard beperkt tot de „compagniesdienaren". Een volledige *Burgerlijke Stand* is eerst in de 19de eeuw ingevoerd, althans voor de Europeanen en de met hen gelijkgestelden. In 1910 werd zij eveneens ingevoerd voor de Chineezen en sinds 1920 ook voor een kleine groep van de Inheemsch bevolking (o.a. de zgn. Christen-Inheemschen).

Voor de groote massa van de Inheemsche bevolking bestaat derhalve nog steeds geen volledigen Burgerlijken Stand. Dit neemt echter niet weg, dat sinds het begin van deze eeuw de mogelijkheid tot het verkrijgen van gegevens omtrent de geboorte en de sterfte veel grooter is geworden. Zoo werd door De Vogel in de eerste jaren van het bestaan van den B.G.D. het zgn. *week-*

kaartensysteem ingevoerd. Door deze wekelijksche opgave van de sterftecijfers per onderdistrict verkreeg men weliswaar in het algemeen te lage cijfers, maar toch wel een oriënteerend overzicht over het verloop van de sterfte en daarmede van het optreden en verloop van epidemieën. In de stadsgemeenten en in de met Pest besmette streken is de doodschouwordonnantie van kracht, die het mogelijk maakt een meer betrouwbare sterftestatistiek samen te stellen. Jammer genoeg zijn veelal de gegevens, betrekking hebbende op den leeftijd en de doodsoorzaak nog onbetrouwbaar. De geboorteaangifte blijft zonder bijzondere maatregelen ver beneden de werkelijke geboorte.

Sinds 1933 werd op voorstel van H y d r i c k het *geboorte- en sterftebewijssysteem* ingevoerd; geleidelijk heeft zich het aantal regentschappen uitgebreid, waar dit systeem van registratie gebruikt wordt. De voordeelen van deze methode van „Burgerlijke Stand" bestaan daarin, dat de administratie weinig extra kosten meebrengt, door de dorpsschrijvers zelf kan worden verricht; de betrokken personen krijgen een papier in handen waardoor contrôle mogelijk is. In werkelijkheid kan deze contrôle natuurlijk niet erg scherp zijn.

Deze registratie is het eerst ingevoerd binnen het vroegere regentschap Poerwokerto en thans is dit in de geheele Provincie Midden-Java het geval. Uit de tot nog toe gepubliceerde gegevens, blijkt in ieder geval, dat men hiermede meer betrouwbare cijfers verkrijgt dan tot dusverre met de bovengenoemde weekkaarten mogelijk was. Na de invoering van het bewijssysteem bleek, dat het geboortecijfer belangrijk hooger was dan men had vermoed; in plaats van ± 30 per duizend bleek het zelfs hooger te liggen dan 40.

Een sterftestatistiek, gesplitst volgens de doodsoorzaken, is voor de inheemsche bevolking nog onmogelijk; wel is er meer bekend omtrent de sterfte aan bepaalde besmettelijke ziekten, waarvan de aangifte verplicht is.

Ad. 4) *De zorg voor de omgeving.*

De ideale Sanitaire organisatie dient te streven naar eliminatie van de gevaren, die de gezondheid uit de omgeving bedreigen. Dit dient te geschieden op den grondslag van een volledige kennis van land en volk, van gemeenschapsstructuur en economische mogelijkheden.

Het is noodig, dat op geschikte terreinen goede woningen worden gebouwd, op hygiënische wijze worden bewoond. Deze woningen dienen te worden voorzien van een voldoende hoeveelheid drinkwater; de afvoer zoowel van faecaliën en urine, als van afvalwater en huisvuil, moet op zoodanige wijze plaats hebben, dat dit geen gevaar oplevert voor de bewoners en de omgeving. Zeer belangrijk is ook het toezicht op fabrieken en werkplaatsen, openbare gebouwen en plaatsen bestemd voor den verkoop, speciaal van levensmiddelen.

Reeds in den tijd van de Compagnie had men het idee dat verdwijning van de „quade dampen" en uitwasemingen rond Batavia de gezondheidstoestand in die stad sterk zou verbeteren.

Maar ook de verbetering van het milieu kon pas op doelmatige wijze worden aangepakt toen de kennis omtrent de ziekteoorzaken was toegenomen. Reeds had van 1887 het Centraal Geneeskundig Laboratorium (tegenwoordig genaamd Eykman-Instituut) wetenschappelijke en practische onderzoekingen verricht, die op de technische voorzieningen zooals de drinkwatervoorziening enz. betrekking hadden. Thans is op een groot aantal plaatsen in Ned.-Indië betrouwbaar drinkwater verkrijgbaar. Hiertoe heeft veel bijgedragen het Proefstation voor waterzuivering dat later werd ingeschakeld bij de Technische afdeeling voor Gezondmakingswerken van den D.V.G., terwijl het proefstation zelf werd gehuisvest in het Laboratorium voor Technische Hygiëne van de Technische Hoogeschool te Bandoeng. Hier worden adviezen gegeven op het gebied van drinkwatervoorziening, afvalwaterzuivering, contrôle op ijsfabrieken, limonadefabrieken, zwembaden; deze laatste werkzaamheden worden gedeeltelijk uitgevoerd door de gewestelijke laboratoria.

Met behulp van de genoemde laboratoria is de overheid, althans in de stadsgemeenten, in staat, om toezicht uit te oefenen op de bedrijven waar voedingsmiddelen worden bereid of verkocht. In deze gemeenten en ook in vele der kleinere „kota's" is de verwijdering van straat- en huisvuil georganiseerd; op enkele plaatsen geschiedt de afvoer der faecaliën gedeeltelijk door eeu rioleeringssysteem.

Met hulp van het gouvernement zijn ook Naamlooze Vennootschappen opgericht ter verbetering van de volkshuisvesting (in 1930 waren er reeds 16).

Door den remmenden invloed van de economische crisis na 1930, is dit gedeeltelijk stopgezet. Het is zeer te hopen dat het gouvernement, in een meer aan de omstandigheden aangepasten vorm, zijn hulp in toenemende mate zal verleenen. Toegegeven moet

worden, dat de moeilijkheden vele zijn, maar hoe langer gewacht wordt met maatregelen op groote schaal, hoe zwaarder het zal zijn het probleem van de volkshuisvesting in de groeiende steden tot een oplossing te brengen. [1])

In het algemeen zal de taak van de organen van de centrale overheid (D.V.G. en andere technische diensten) adviseerend en coördineerend zijn; de uitvoering zal veelal worden overgelaten aan de locale bestuursorganen.

Ad. 5) *Individueele hygiëne (geneeskundige voorzorg).*

Theoretisch kan men de geneeskundige voorzorg als de *„bovenbouw"* van de Sanitaire Organisatie beschouwen. En wel daarom, omdat zij pas goed kan worden aangevat, indien er een grondslag bestaat van statistische gegevens, van technische verbeteringen van het milieu en vooral van een krachtig in bedwang houden van de epidemieën.

De bestrijding van de endemische volksziekten bestaat gedeeltelijk uit massale curatieve behandeling en hier zijn we dus op het grensgebied van de praeventieve en curatieve geneeskunde. Bij de bestrijding van de malaria, de beri-beri en vooral de framboesia heeft de D.V.G. zich reeds in het begin van zijn werkzaamheden, op het gebied van den „bovenbouw" moeten bewegen, vóór de grondslagen voldoende stevig waren gelegd.

Maar het is duidelijk dat juist op het gebied van de praeventieve zorg voor het individu in het algemeen meer en meer zal kunnen worden verricht. Voorbeelden van de werkzaamheden van de overheid zijn de invoering van de arbeidsinpsectie, de ongevallenwet van 1939, geneeskundig en hygiënisch toezicht op de scholen etc. Belangrijker zijn nog de zorg voor de a.s. moeders, voor de zuigelingen en kleuters, het gelegenheid geven tot vroegtijdige behandeling van ziekten als Lepra, Tuberculose en geslachtsziekten. Hierbij heeft het particulier initiatief, veelal gesteund door de overheid lofwaardig werk gedaan.

Door de reeds in de vorige eeuw onder leiding van B o s c h aangevangen verbetering van de opleiding van inheemsche vroedvrouwen, is de mogelijkheid geschapen, dat juiste en deskundige leiding van zwangerschap, bevalling en kraambed, door steeds grootere groepen van de bevolking kan worden verkregen.

[1]) Zie ook toelichting op de Stadsvormingsordonnantie (1938) en F.H. van de Wetering, „Kampongverbetering" in Koloniale Studiën 1939, No. 4.

In de gemeente Batavia en ook in enkele andere gemeenten, is het *zuigelingen*-consultatiebureau een bekende instelling geworden, waar steeds meer moeders regelmatig hun kind laten onderzoeken. Dank zij de samenwerking van Dr. de Haas en de *Studiewijk voor Hygiëne* wordt sinds 1938 in het Hygiënecentrum van deze instelling een geregelde *kleuterconsultatie* gehouden.

Vooral bij dit gedeelte van de taak van de Sanitaire Organisatie zal ook de zgn. *medisch-hygiënische propaganda* van een groeiende beteekenis blijken te zijn.

In 1924 werd de hulp van de *Public Health Division* van de *Rockefeller Foundation* aanvaard bij de organisatie van deze propaganda. Deze beperkte zich in het begin tot de mijnwormbestrijding, waarbij niet de nadruk werd gelegd op de behandeling met geneesmiddelen maar op volksopvoeding en de propaganda voor het aanleggen van latrine's door de menschen zelf. De vertegenwoordiger van de Rockefeller Foundation, Dr. Hydrick, heeft hier gedurende een 15-jarig verblijf langzaam aan de belangstelling voor deze propaganda zien toenemen; in 1933 kwam de Demonstratie-Regentschaps-gezondheidstoestand te Poerwokerto, eenige jaren later gevolgd door een opleidingsschool voor zgn. Hygiëne-mantri's, tot stand. [1])

* * *

Indien men tracht, de *verschillen in de ontwikkeling van de Sanitaire Organisatie, hier en in Nederland,* samen te vatten, komt komt men tot het volgende overzicht:

1. Het belangrijkste verschil is wel dit, dat in Nederland de zorg voor de volksgezondheid zich kon ontwikkelen op den *grondslag van een complex van zich ontwikkelende voorzieningen en instellingen*:

a). Een toenemende geestelijke en economische ontwikkeling.
b). Een volledige registratie van de bevolking (burgerlijke stand).
c). Een veelheid van technische mogelijkheden.
d). Een intensief werkend bestuursapparaat.
e). Een uitgebreide mogelijkheid tot behandeling van zieken.

In Indië bestond deze grondslag niet, en nu verkeert men hier, ook op het gebied van de Sanitaire Organisatie, in een groeistadium,

[1]) Zie hiervoor „Intensive Rural Hygiene Work etc" door J. L. Hydrick — Batavia — 1937.

waarvan het dynamische karakter door den wereldoorlog wordt geaccentueerd.

2. De Sanitaire Organisatie is in dit land, misschien nog meer dan elders, gegroeid uit plaatselijke en voorloopige maatregelen.

3. De bestrijding van de echte epidemische ziekten is hier veel later dan in Nederland begonnen, maar heeft, doordat intusschen de kennis omtrent de rationeele bestrijdingswijze sterk is toegenomen, tot snelle successen geleid (Cholera, Pokken); ook met betrekking tot de bestrijding van de Pest zijn de vooruitzichten snel gunstiger geworden.

4. Een volledige Sanitaire Organisatie kan hier nooit een reproductie zijn van die in Nederland.

Een belangrijke factor, gunstiger voor Indië, is, dat men hier frisscher tegenover problemen staat, dat men gemakkelijker de zich wijzigende inzichten kan volgen. Het wordt hier ook meer en meer ingezien dat het zeer noodzakelijk is, dat men zich een zoo zooveel mogelijk volledige en juiste kennis van den socialen en hygiënischen toestand van de bevolking verwerft. Bij het Intensief Hygiënewerk van den D.V.G. b.v. te Poerwokerto en door de Studiewijk voor Hygiëne te Batavia wordt reeds veel materiaal op dit gebied verzameld. Door een volledige kennis van de sociale, hygiënische en epidemiologische toestanden, is het mogelijk om de juiste en noodzakelijke maatregelen ter bestrijding der volksziekten en ter verbetering van het peil der volksgezondheid te treffen.

Zoodoende zal het gerechtvaardigd blijken, indien we nu vaststellen, dat de Sanitaire Organisatie in Nederlandsch-Oost-Indië een groote beteekenis zal hebben voor de toekomstige welvaart van deze landen.

ZUID-NIEUW-GUINEA 35 JAREN ONDER MISSIE-INVLOED. II

DOOR J. VERSCHUEREN, MSC.

III. DE HUIDIGE TOESTAND TER ZUIDKUST.

Het is niet de bedoeling onder bovenstaanden titel den geheelen tegenwoordigen toestand ter Zuidkust te omschrijven. Dr. Van Baal deed dat op een zeer uitgebreide en vaak zeer verdienstelijke wijze onder het hoofdstuk: Hedendaagsch Kampongleven (blz 61-88). De bedoeling is alleen enkele punten uit dien toestand wat nader te beschouwen, vooral in zooverre Van Baal's inzicht o.i. hier en daar eenige critiek behoeft.

Wie den Marind bestudeerd heeft uit bijna alweer vergelende papieren, zooals hij voor ruim dertig jaren zijn triomfen vierde — de mannen die dit nog uit eigen aanschouwing weten zijn zeldzaam geworden —, moet het opvallen, hoeveel hier veranderd is, zoowel in het materieele, sociale als religieuze gedeelte der cultuur, in het materieele, al kan daar de verandering op het eerste gezicht het sterkste lijken, nog wel het minst. Zeker, kleeren en het vaak ontbreken der oude versierselen, de totale verandering der dorpen door den bouw van gezinswoningen, geven een geheel ander aspect, in zooverre althans aan den bouw van die gezinswoningen de hand wordt gehouden. Aan de kust is het met den toestand der dorpen in het algemeen nog meer dan treurig gesteld, en het moge

waar zijn, dat het duin nu eenmaal een lastige plaats voor een dorp is — men kan evengoed opmerken, dat een geraamte van bamboe, zooals aan de kust bijna overal wordt toegepast, voor een huis geen degelijk materiaal is —, het maakt vaak sterk den indruk, reeds jaren nu, of men het met den bouw dier woningen, die zoo geweldig noodzakelijk geweest zijn en nog zijn in de optilling van dit volk uit zijn oude slechte gewoonten, zoo zwaar niet neemt. Er is sinds jaren aan de kust een serie dorpen, en nog wel in de onmiddelijke omgeving van Merauke — men vraagt zich soms in gemoede af, hoe de een of andere toerist, die toch nog wel eens op de Zuidkust belandt en op toeristen-manier gauw even naar het dichtstbijgelegen dorp gaat kijken, het klaar speelt om na zoo'n bezoek nog een goeden indruk van de Zuidkust mee te nemen —, die met geen goeden wil dorpen genoemd kunnen worden. Het is dan ook zeer de vraag of de kwestie die Dr. Van Baal stelt over het toenemen van overspel — aangenomen dat dat overspel inderdaad in de laatste jaren is toegenomen —, op het al dan niet voortbestaan der jongenshuizen berust, zooals de dokter beweert. Werd er slechts vast de hand gehouden aan de eens ingevoerde gezinswoning, dan zou men althans eenige reden hebben om hierin de oorzaak te zoeken, doch al te vaak is of wel van huizen aan de kust heelemaal geen sprake, maar verblijft men achter windschermen en onder met verschillende families gedeelde pondoks, of, zoo er wel huizen zijn, dan is in verreweg de meeste gevallen zoo'n huis geen gezinsmaar een familie-woning. De getrouwde zoon trekt bij zijn ouders in, waar ook de andere kinderen zijn, en zoo ontstaat de mogelijkheid voor overspel zooals ze door Dr. Van Baal wordt genoemd. Het is dan gemakkelijk te zeggen: die jongelui hoorden daar in het oude systeem niet thuis, dus moet men ze er ook nu weren, de eigenlijke fout zit in het verwaarloozen der gezinswoning en niet in het niet oprichten van jongenshuizen, al kunnen die laatste om andere redenen nog zoo voornaam zijn. Ook in het binnenland is in de meeste plaatsen van gezinswoningen geen sprake; alles wat dit wenscht, zit bij elkaar, en behalve dat dit een prachtmiddel is om aan den bouw van een eigen huis te ontsnappen, is het, vooral in het nog zooveel minder en korter bewerkte binnenland, de blijvende rem op een noodige verbetering in de toestanden.

Verder dient men o.i. bij het beschouwen der materieele cultuur een grondig onderscheid te maken tusschen de kust en het binnenland. Het lijkt ons n.l., dat daaraan door Dr. Van Baal

onvoldoende aandacht is besteed en toch is het van het grootste belang.

Was en voelde zich de Marindman van de kust in vroeger dagen den anem ha, den eigenlijken, echten mensch, in tegenstelling met de rest, hij is dat tot op den dag van vandaag gebleven en dreigt het, door plenty hulp van alle zijden, steeds meer te worden. Bezat hij vroeger in zijn rooftochten een geschikt middel tot het verkrijgen van de benoodigde gebruiksvoorwerpen — iets wat zijn eigen materieele cultuur reeds toen absoluut verwoestte —, het is er in de hedendaagsche samenleving niet beter op geworden, integendeel! De marindman van de kust doet minder dan hij ooit gedaan heeft — vroeger moest hij er tenminste nog op uit, wilde hij de begeerde gebruiksvoorwerpen verkrijgen, nu verwordt hij stilaan tot een gezapigen rentenier, die zich tot overmaat van ramp nog graag het air geeft van een O.W.-er. Immers, prauwen, trommen, pijlen, paradijsvogelveeren, slaapmatten, alles wordt geruild met de menschen uit het binnenland. Daarvoor heeft de man van de kust immers zijn ijzerwaar, zijn tabak en zijn kleeren, altemaal zaken waarop in het binnenland ten hoogste prijs wordt gesteld. En om die te verkrijgen hoeft hij tegenwoordig niet eens meer zijn best te doen: de vreemdelingen, de ruilers, zijn bij geheele zwermen aan zijn kusten neergestreken, en deze lieden willen desnoods alles voor hem doen: hij hoeft zijn klappers niet eens zelf te halen, dat doen zij wel — en dat is voordeeliger voor hen ook —, hij hoeft die klappers niet te ontbolsteren of te drogen, dat doen zij; hij heeft met zijn belasting niet de minste moeite, die nemen zij hem uit handen. Als hij te lui is om wati te planten, kan hij die bij den vreemdeling krijgen, die ze voor hem opkoopt in het binnenland; als hij te vadzig is om zelf zijn sago te kloppen, kan hij rijst en sago-lempeng krijgen bij den vreemde; zijn kleeren krijgt hij gemaakt thuis gebracht, verstellen is lastig, daarom neemt hij maar liever weer een nieuw baadje of een „versche" broek. En daarom werkt hij niet meer, nooit meer: zijn huis, daar kan het gouvernement naar fluiten, jaren lang en in alle toonaarden; heerendienst, een weg of een school afwerken, wel, dat kunnen de vreemdelingen doen in zooverre ze onder heerendienst vallen; hem interesseert dat niet, zelfs niet al moet hij er enkele dagen voor brommen; zijn dragersfunctie bij patrouilleerende ambtenaren: wel, hij zet eenvoudig bij de eerste de beste gelegenheid zijn vrachtje neer, rent er van door en laat den ambtenaar alleen bij zijn blikken staan; zijn kinderen

kunnen naar school gaan of niet naar school gaan, wat deert hem dat, dat is immers het werk van den goeroe; zijn school kan in elkaar vallen en jaren lang in elkaar liggen, zonder dat hij er van onder den indruk raakt ..... is hij niet nòg de anem ha van vroeger? Ligt de binnenlander niet aan zijn voeten om van alles te geven voor zijn begeerde ijzerwaren; ligt de vreemdeling niet aan den rand van zijn dorp (liefst erin, maar vroeger mocht dat niet) met een vriendelijk gezicht klaar, om voor hem te vliegen; moet de goeroe niet smeeken om ten minste iets van hem gedaan te krijgen? Zelfs vadertje Companie heeft immers zijn klappers noodig! Hoe zou hij dan zijn zelf-respect verloren hebben, ook al ontnam men hem veel? De koning is hij immers toch gebleven, nog meer, nu, in dit aan menschen verarmde land, zijn klappers tot een onuitputtelijke veelheid zijn aangegroeid. En daarom werkt de Marind niet, absoluut niet, want den enkeling die gaat varen op een zeilprauw, is dit niet om werk, maar om het avontuur te doen; en zoo is geheel zijn leven een spel geworden: een spel van avontuur voor de jeugd, waarmee men ophoudt, zoo gauw men er genoeg van heeft, een spel van kijken en praten en slapen en op jacht gaan en de kleinere feesten vieren die er nog meer dan genoeg in omloop zijn, voor de ouderen. Nooit zag ik ergens in het geheele binnenland overdag zooveel nietsdoende menschen in het dorp als aan de kust. Misschien dat daardoor zijn zelfrespect behouden is, maar daardoor vergroeit hij dan ook met den dag steeds meer tot een aberratieven luiaard, waarmee noch door het Bestuur, noch door de Missie, noch door iemand anders eenig land meer te bezeilen valt.

Is hem dat kwalijk te nemen? Misschien hem zelf niet, de marind heeft daardoor tenslotte alleen zijn ouden aard wat sterker ontwikkeld, maar wij meenen oprecht, dat zij hier de schuldigen zijn, die hem in staat stelden zoo te worden. En dan zitten we meteen midden in de vreemdelingenkwestie, want dat de ruilers hiervan de groote schuld dragen, moet voor ieder die iets weet van de marindineesche mentaliteit, en die zijn oogen aan de kust den kost heeft gegeven, volmaakt duidelijk zijn. Let wel, nu spreek ik hier nog alleen van de z.g. goede ruilers, van de kerels, die zonder knoeien eerlijk hun brood trachten te verdienen — wat zijn die helaas zeldzaam —. Men kan het ook dezen lieden moeilijk kwalijk nemen, dat ze niet voor een philantropisch doel op de Zuidkust zijn gaan zitten. Voor den vooruitgang van den kustmensch op materieel gebied zijn echter zelfs de besten een rem, juist vanwege

den eigen aard der Marindineezen. Hoe jammer dat de meesten het ook nog zijn op ander gebied, maar daarover verder.

Het binnenland, dat deze beschavingbrengers mist, is daardoor heel wat werkzamer, zelfs aan de Koembe, waar men toch met precies denzelfden stam te doen heeft en de Bestuursinvloed van een twintigtal jaren later dateert. Daar begint de toename der behoeften, als tabak, ijzerwaren en kleeren, het jaarlijks innen der belasting (vrijwillige bevolkingsbijdrage) en de heeren- en kampongdienst, zelfs min of meer een sfeer van werkzaamheid te scheppen in de laatste jaren; bovendien mist men daar — gelukkig, zouden we bijna zeggen — de uitgestrekte klapperaanplantingen van de kust. Het moge tenslotte zeer waar zijn dat een volk, hetwelk zijn groote feesten verliest, geholpen moet worden aan nieuwe ontspanningsvormen, en het moge juist zijn dat ook de ruiler een element van vertier en ontspanning kan brengen, een volk zal nooit iets als volk kunnen gaan beteekenen, zoo lang zijn cultuur niet is gegrondvest op eerlijk gepraesteerden arbeid. En dit is tenslotte mede het allervoornaamste wat een volk van lusteloozen en luiaards er bovenop kan brengen, want juist ook in den welgekozen arbeid liggen een spel en een ontspanning zooals Dr. J. Huyzinga in zijn studie: „Over grenzen van spel en ernst in de cultuur", zeer terecht opmerkt. Maar hoe wil men in 's hemelsnaam de Missie laten zorgen voor het opvoeden van een volk van luiaards tot competitie-geest (blz. 103) als men dat volk eerst niet wenscht op te heffen uit zijn luiheid? Ook Dr. Van Baal heeft die moeilijkheid wel ingezien als hij landbouwfeesten enkel in het binnenland aanvankelijk een kans van slagen geeft (blz. 102). Men zal den Marindman van de kust natuurnoodzakelijk werken moeten leeren, voor men hem op kan voeden tot een competitie-geest, doch dat werk ontneemt hem de vreemdeling. En zoo moge hij al niet ten onder gaan aan mental depression, wegens het behoud van zijn voos zelfrespect, het ware nochtans voor de toekomst van dit volk, hoe men zich die dan ook voorstellen moge, beter, een volk te kweeken dat in deemoedige, maar vaste beradenheid meer leert vertrouwen op de kracht van zijn handen dan op den rijkdom van zijn klappers. Dat aanprijzen der vreemdelingen (blz. 70, 97) door Dr. Van Baal klinkt des te vreemder, waar we hem op blz. 34, naar aanleiding van door de Maatschappij Klappa jaarlijks uit te keeren schadevergoedingen, zeer terecht hooren opmerken: dat deze uitkeeringen reeds bedenkelijk veel lijken op het systeem der Indian Reservations in de U.S.A. „waar

men den Indianen als laatste ook de noodzaak tot werken ontnam en daarmede al wat er nog aan spanning in hun leven restte."

Het moge waar zijn, wat Dr. Van Baal op blz. 97 schrijft: „voor een deel moet stellig erkend worden dat aan de kust, waar men behalve scholen nog handelaren heeft, deze laatsten haar bewoners hebben behoed voor depressie," maar dan toch op een andere manier dan de dokter dit zich voorstelde ! Moge het binnenland voor een dergelijke hulp gespaard blijven !

Daar heeft men geen vreemdelingen, of zeer weinig, maar daar hebben we immers moral depression. Het lijkt van het hoogste belang dat we deze conclusie, die uit Dr. Van Baal's betoog te trekken valt, even ernstig onder oogen zien. Ze was tamelijk nieuw en kwam zelfs ongeveer als een donderslag bij helderen hemel. In de Koerier van 28 April 1938 schreef ik b.v. nog: „ge kunt, met al deze wonderlijke tragische zieken om u heen, wel eens blij zijn dat we hier op de Zuidkust tot nu toe nog weinig last hebben van die mental depression". Dus toch ! Want al zegt Dr. Van Baal het niet met evenveel woorden, uit wat wij boven aanhaalden en uit de bewijzen die hij elders opsomt, moet men wel tot het bestaan van die gevreesde volksziekte besluiten. Die aanwijzingen zijn volgens hem vooral: het overmatige wati-misbruik (blz. 95) en de trek naar de eenzaamheid, speciaal naar het bosch (blz. 96). Wij zijn echter zoo vrij die beide aanwijzingen in twijfel te trekken. Tenslotte moet de groote oorzaak waarom Dr. Van Baal tot het bestaan in het binnenland van moral depression besluit, o.i. niet zoozeer gezocht worden in den toestand der bevolking, als in de onjuiste observatie. Die observatie kon ook moeilijk juist zijn, gezien den bijzonder slechten tijd waarin hij met de binnenlanders heeft kennis gemaakt. Zijn eigen waarnemingen betreffen de periode '37 — '38, waarop Zuid-Nieuw-Guinea door de Griepepidemie werd bezocht. Doch het is wel duidelijk dat men juist in zoo'n tijd geen conclusies moet maken over het al dan niet aanwezig zijn van moral depression. De menschen leven in zoo'n periode in een wanhoopsroes; bij heele groepen, bij dorpen zelfs trekt men de bosschen in, om, in den gedachtengang dezer primitieven, gevrijwaard en verborgen te blijven voor den grooten ziektegeest die de dorpen langs trekt. Maar toen de ziekte weer langzaam was voorbij gedreven — Dr. Van Baal maakte dat niet meer mee —, veerde de taaie Marind en zelfs de tengere Jeemensch weer krachtig op, zooals ik ook reeds in de Koerier van 28 April 1938 verwachtte.

Wanneer men echter die uithuizigheid in meer normale omstandigheden nagaat, is daar in het binnenland over het algemeen nog zoo hard niet over te klagen en is de reden dier uithuizigheid in het algemeen zeker niet in depressie te zoeken. Vooreerst staat het binnenland nog heel wat korter onder Bestuursinvloed dan de kust en is die invloed, zelfs nu hij al jaren aanwezig is, toch in het algemeen nog heel wat spaarzamer dan daar. En zelfs dan nog ziet men, wanneer men zooals schrijver dezes over jaren kan heen kijken, een niet onaanzienlijke vermindering — minstens een versterkte regelmaat — in die uithuizigheid.

Het zij aanstonds toegegeven dat dit niet overal even sterk opgaat: zoo is aan de Boven Bian de uithuizigheid tot op den dag van vandaag zeer groot, veel te groot, en ook in sommige andere dorpen schitteren de ouderen vaak door afwezigheid. Maar het is de kwestie juist of dit nu maar meteen op rekening van depressie mag worden geschreven: aan de Boven Bian is het b.v. zeer wel bekend, dat vaak maandenlange uithuizigheid samenhangt met het vieren van èn voor Bestuur èn Missie goed te verbergen feesten, wat dus op precies het tegengestelde van moreele depressie wijst. Maar vervolgens is er voor al deze uithuizigheid, ook voor de op vele plaatsen a.h.w. gereglementeerde, een andere en heel wat reëeler reden dan levensontkenning. Haast alle binnenlandsche dorpen zijn verzamelingen van vroeger her en der verspreid wonende groepen. Een dergelijke verzameling was wel absoluut noodig, èn wegens de kleinheid der groepen, èn wegens de onmogelijk te controleeren verspreiding over het geheele land. Ook de Missie is het Bestuur dankbaar voor dit verzamelwerk; aangezien ook voor haar het geheele binnenland niet voor bewerking in aanmerking zou kunnen komen, waren de verscheidene groepen blijven zitten waar ze zaten. Echter heeft men bij dit verzamelen een groote fout gemaakt: men heeft er n.l. niet aan gedacht dat deze aldus verzamelde menschen wel hun gereedschap, maar niet hun tuinen konden meebrengen, dat ze op Bestuursbevel tenslotte wel kwamen, maar heel hun Marindineesche of Jeesche hart, heel hun vertrouwde overlevering, op hun geboorteplaatsen achterlieten. Indien de Missie in de meeste dorpen niet reeds sedert jaren sago en klappers had doen aanplanten in de onmiddellijke omgeving van het dorp, zou men tot in de verre toekomst nog natuurnoodzakelijk zitten met een meestal leegstaand dorp, ook zonder een druppeltje depressie. En daarom is uithuizigheid in het binnenland op zichzelf geen teeken van depressie,

maar het tegendeel daarvan (als men in het dorp bleef zou men bewijzen het leven niets meer waard te vinden). Ook in feite is het dat niet, want het moge waar zijn dat men in de week gaarne naar zijn tuinen trekt (degenen die het niet gaarne zouden doen, zijn er toe verplicht), even gaarne keert men aan het eind der week ook weer in zijn dorp terug (ik spreek hier over die dorpen waar men min of meer met het oude gebroken heeft en een nieuwe levensbeschouwing begint te aanvaarden). Zeer speciaal is dat wel het geval aan de Koembe, waar juist tegen het einde der week alles terugkeert voor het gezamenlijk vieren van den Zondag, zoodat er juist op die Zaterdagavonden en Zondagen een uitgelaten stemming heerscht, zoo goed als men ze maar verwachten mag.

Dat verblijf buiten het dorp wordt door Dr. Van Baal ook veel te veel als een verblijf in het bosch voorgesteld. Men verblijft niet in het bosch, doch in de sago- en klapper-doesoens, en dat die voor de Boven Jee-dorpen in de bosschen liggen, is niet de schuld van de menschen. Ik zou trouwens van Dr. Van Baal wel eens willen hooren waar hij aan de Boven Maro de vlakten weet te vinden! De rawah's die er nog zijn, komen enkel in den vollen drogen tijd leeg, en trekken dan ook juist de menschen, en de enkele keeren dat men werkelijk in het bosch verblijft om gezamenlijk te jagen, of, langs een rivier, te visschen, zijn eerder een reden tot de grootste vroolijkheid dan tot zwarte levensontkennende gedachten.

Tenslotte is het zeer gemakkelijk de blijvende uithuizigheid op rekening der depressie te schuiven, het ware nochtans zuiverder gezien, indien men de redenen tot die noodzakelijke uithuizigheid verminderde door aanplant van doesoens vlak bij de dorpen en het voorkomen van nuttelooze uithuizigheid ophief, door streng de hand te houden aan het bewonen der dorpen, die men zelf eens daartoe heeft aangewezen.

Een tweede aanwijzing voor depressie vindt Dr. Van Baal in het overmatige wati-misbruik, vooral aan de Koembe-dorpen. Hij diene echter dan eerst eens te bewijzen dat dit gebruik tot een misbruik is toegenomen, want ik voor mij ben er van overtuigd dat het zelfs minder wordt. Vervolgens is in de meeste gevallen het gebruik niet veelvuldiger dan aan de kust. Ook daar drinkt men op gewone dagen minstens tweemaal wati en slaapt er net zoo lang, zooals mij nog onlangs opviel bij een maand verblijf in een der kustdorpen.

Dat de man daardoor zijn taak zou verwaarloozen: zijn oude marindtaak, nego, zijn ideale gemeenschapstaak, concedo, maar dat heeft met een mogelijke depressie niets te maken. Volgens Dr. Van Baal ontvlucht hij met dit wati-gebruik (de ouden beweren dat men doeloe-doeloe evenveel wati gebruikte) de verveling in den slaap. Het is dus mogelijk dat hij dit zoo altijd gedaan heeft en het is ook mogelijk dat er van verveling geen sprake is, in zooverre de wati-drinker van thans nog ongeveer evenveel doet als hij dat van vroeger gewend is.

Hij kapt ook nu nog zijn prauw en het zonderlingste is dat hij bij het afwerken daarvan nog steeds het liefst van de steenen bijl gebruik maakt, die volgens Van Baal geheel is verdwenen. Maar die steenen bijl is immers door geen gewone te vervangen. Trouwens, het werken ermee is ook heel wat eenvoudiger dan Dr. Van Baal zich dat voorstelt. Ik heb de moeite genomen, een man, met een steenen bijl gewapend, een sagoboom te laten omkappen en . . . . hij was daar binnen het uur mee klaar. De goede steenen bijl is een werkelijk scherp werktuig, en voor het uithollen van prauwen te prefereeren boven een gehoekte (niet afgeronde) en ook niet als dissel te gebruiken bijl.

Verder maakt de binnenlander ook nu nog iederen drogen tijd zijn een of twee wati-tuinen, die hem het volgend jaar zijn borrel zullen verschaffen, hij houdt zijn sago-doesoens zuiver, precies zooals zijn grootvader dat ook al deed, hij heeft zijn miniatuurtuintje van oebi en kladdi, aan ieder begin van den drogen tijd maakt hij zijn practische vischfuiken aan de monding der kleine riviertjes en iederen natten tijd zijn vallen en strikken voor kasuarissen en varkens; hij gaat nog op jacht, alleen, met zijn honden, of met het geheele dorp; hij gaat op reis, en verder — ja wat zou hij meer doen dan zijn voorvaderen, tenzij hij ertoe verplicht wordt om copra te maken, wegen schoon te houden en barang te pikoelen —, verder weet de man van tegenwoordig het evenmin als zijn grootouders het verder wisten, en daarom verdeelt hij de rest van den tijd, zooals zijn vader het hem leerde en voordeed, tusschen pijlen en bogen maken en slapen, een heft aan zijn bijl of zijn mes zetten en slapen, een wateremmer voor zijn vrouw maken en slapen —; inderdaad, spanning, drift, zit daar weinig in, maar als hij zich immers echt verveelde, zou hij het nu anders doen dan hij het vroeger gedaan heeft.

Ik ben er dan ook van overtuigd, dat de beide bovenaangehaalde

aanwijzingen voor mental depression er inderdaad geen zijn. Een andere kwestie is het of er dan ook werkelijk in het geheel geen aanwijzingen voor levensontkenning zouden te vinden zijn. Voorop durven we dan gerust stellen: in ieder geval zeer weinig. Vooral aan de Koembe is tot nu toe van een gedeprimeerde geesteshouding in normale omstandigheden heelemaal geen sprake. De Boven Bian is mij persoonlijk te weinig vertrouwd, doch voor het Jeegebied zouden wellicht wel een paar punten zijn op te noemen, die voorloopig wel geen aanwijzingen zijn voor het bestaan van depressie, doch die minstens een gevaar voor het ontstaan van levensontkenning in zich sluiten.

1). Vooreerst reken ik daaronder de bizondere karaktereigenschappen der bevolking. Men ontkomt na jaren werken onder beide groepen niet aan de overtuiging dat het volkskarakter van den Jee een geheel ander is dan dat van den Marind. Is de laatste openhartig, luidruchtig en voor een goed deel oppervlakkig, de Jeemensch is van nature schuchter, onoprechter, maar ook dieper. Hij kan, wat den Marind maar zelden zal gelukken, zijn eigen gevoelens meesterlijk verbergen, en in z'n hart is hij nooit over te halen tot luidruchtigheid. Daardoor behoeft men — het is duidelijk — in het Jeegebied niet die daverende opgewektheid te verwachten, welke b.v. het kenmerk van de Koembe is, men kan daar ook in kalmte zeer tevreden zijn, zooals ik vaak kon constateeren, maar een groot gevaar is die rustige kalmte anderzijds zeker, omdat de volksmentaliteit zich hier niet aan de oppervlakte peilen laat.

2). Daarbij komt nog een ander gevaar dat tot nu toe o.i. te weinig de aandacht heeft getrokken. Het land van de Zuidkust is een groeiend land: stilaan trekken de uitgestrekte moerassen dicht en de vlakten ontstaan, waar de kangoeroe zich op zijn best voelt en waar het ideaal jagen wordt als, overal buiten de steeds dalende waterzone, de termieten prachtige trefkansen bieden .... Maar dan komt de begroeiing, met klein miezerig kreupelhout eerst, dat snel grooter wordt en de vlakte dicht .... en de kangoeroe, die houdt van de open vlakte, verdwijnt: — het is met den wildstand op meerdere plaatsen in het binnenland, doch vooral aan de Maro, sterk aan het achteruit loopen.

Waar vroeger kangoeroes in overvloed waren, zijn ze nu schaarsch, en waar er vroeger nog goed een te bemachtigen was, ontbreken ze nu geheel. Voor een primitief volk is een dergelijke verandering van de omgeving een groot gevaar: de Jeemensch

vooral, die vroeger een aardig kwantum vleesch op zijn bijna dagelijksch menu had, leeft nu weken, vaak maanden zonder ook maar het kleinste stukje vleesch te verorberen. En ook dit is een gevaar voor depressie, want men maakt een sterk vleeschetenden stam niet straffeloos vegetariër. Voor een gedeelte ligt de schuld hiervan natuurlijk ook in het dorpssysteem : alles woont voortaan bijeen, en behalve dat het dan met den wildstand in de buurt gauw is afgeloopen, waagt het wild zich ook niet meer in de omgeving der dorpen vol menschen- en honden-rumoer. Van Missie-zijde werd een paar jaar geleden reeds een poging gewaagd tot het invoeren van vee: de menschen voelden er alles voor een stel koeien, die er gemakkelijk te onderhouden zouden zijn en die er, gezien de practijk, ook keurig worden onderhouden; helaas is zoo'n poging, op de platte pastoorsbeurs ondernomen, vanzelf klein in het begin, te meer als er van de vier van het gouvernement gekochte kalveren reeds twee van armtierigheid sterven, vóór ze ter plaatse zijn. Ook pluimvee werd in alle dorpen geprobeerd, doch het groote bezwaar daartegen zijn de kamponghonden. Kon men de menschen eens zoover krijgen dat ze afstand deden van die totaal nutteloos geworden, brutale en ondervoede gladakkers, die vaak in hun heele hondenbestaan zelfs geen rat gevangen hebben, er zou met pluimvee aardig wat te bereiken zijn. Maar de Missie alleen komt daar nooit mee klaar, te meer als voor iederen neergeschoten gladakker desnoods een perkaar, maar voor iedere doodgebeten kip geen vergoeding wordt gesteld.

Toch zou ik ook de beide aangehaalde punten niet sterker dan als gevaren voor depressie durven noemen : aanwijzingen voor een bestaande levensontkenning zijn ook zij niet. Maar het lijkt er dan ook sterk op, dat Dr. Van Baal die depressie niet uit zijn bewijzen haalt, maar omgekeerd. Door den achteruitgang van den stam en door de eigen waarneming in de periode der epidemie, staat die moral depression reeds tevoren bij hem vast, zooals we lezen kunnen op blz. 55 voor de Bianners en 58 voor de Jeemenschen. Doch het terugloopen van den stam is op zich zelf nog absoluut geen bewijs voor levensontkenning. Ook de kust is van . . . . ja van wanneer, want zooals Dr. Van Baal zeer wel opmerkt, waarschijnlijk reeds vóór de komst der Europeanen, aan het verminderen. Hij staat trouwens in die meening niet alleen : Van der Kolk en Gooszen beweerden reeds in 1907 hetzelfde op grond der hypersexualiteit, Vertenten in 1910 op grond van ingekorte kampongs

en ook het rapport van Dr. Cnopius wijst in dezelfde richting, zooals Van Baal aantoont.

En toch valt er van moreele depressie aan de kust tot op den dag van vandaag weinig te merken, zooals Van Baal toegeeft. Stamvermindering a priori beschouwen als een aanwijzing voor depressie is een grove latius hos, het is op zijn hoogst een gevaar voor het ontstaan ervan. Echte aanwijzingen voor het bestaan van levensontkenning heeft Dr. Van Baal o.i. echter geenszins geleverd.

Aan het begin van dit artikel merkten we reeds den totaal verkeerden invloed op, die er o.i. aan de kust van den ruiler uitgaat — zelfs al is die ruiler in het gunstigste geval een eerlijke kerel —, doordat hij aan het volk de laatste noodzaak tot werken en vooruitgang ontneemt.

Een aanwijzing in die richting geeft dan ook het binnenland, waar we althans voor een gedeelte met dezelfde menschen te doen hebben en waar het zeker opvalt hoeveel werkzamer men hier is, niettegenstaande de nog tamelijk recente Bestuursbeïnvloeding. In het binnenland hebben we immers, enkele plaatsen uitgezonderd, (en het mag toch wel eigenaardig heeten, dat bij de zeker werkzame Jeemenschen, juist in die dorpen waar vreemdelingen verblijf plegen te houden, de vooruitgang en de werkzaamheid duidelijk stukken ten achter zijn) geen vreemdelingen, maar enkel goeroes. Het klinkt dan ook buitengewoon vreemd, Dr. Van Baal die vreemdelingen herhaaldelijk te hooren aanprijzen als een gunstig en voortaan onmisbaar element in de samenleving (b.v. blz. 70), terwijl de goeroes: „vrijwel allen kleine intrigantjes in het dorpsleven" worden genoemd (blz. 82). Waar heeft de vreemdeling die buitengewone appreciatie toch aan verdiend, zouden we willen vragen. Want zelfs al zouden we zijn invloed qua ruiler weten te waardeeren, dan nog blijft er zoo onnoemelijk veel te laken over. Want de eerlijke ruiler is op de Zuidkust een witte raaf, wat ook geenszins te verwonderen valt, als we weten, dat verreweg de meesten onder hen verloopen vogeljagers of oud-kettingjongens zijn. We hoeven maar even een algemeen lijstje van hun z.g. beschavingbrengerij in te zien, om te begrijpen hoe onbillijk vriendelijk het oordeel van Dr. Van Baal over deze menschen is:

De vreemdeling bracht in de eerste jaren na de vestiging van Merauke het venerisch granuloom onder de bevolking, wat bijna op een castastrophe voor deze laatste was uitgeloopen.

De vreemdeling heeft zich als vogeljager jaren lang aan de grootste misdaden schuldig gemaakt, zooals de overal in het binnenland nog levende verhalen duidelijk maken.

De vreemdeling leerde en leert den Marind het bereiden van sagero en verkoopt hem tot op den dag van vandaag de uit dezen sagero gestookte arak, wat voor den Marind even fataal is als voor den Indiaan het vuurwater.

De vreemdeling leerde den Marind het dobbelen en natuurlijk op een oneerlijke wijze.

De vreemdeling voerde aan het eind der twintiger- en het begin der dertiger jaren, met gansche prauwladingen tegelijk, wati in op Frederik Hendrik-eiland, waar men waarschijnlijk op de meeste plaatsen van vroeger her geen wati als genotmiddel kende.

De vreemdeling maakte en maakt zich bij herhaling schuldig aan diefstal, afpersing, stelen van geheele klapperdoesoens, opruiing tegen Missie en Bestuur, herhaalde zedenschandalen, het te werk stellen onder schooltijd van schoolkinderen, op Zon- en feestdagen van katholieken, die daardoor hun godsdienstplichten niet kunnen vervullen.

De vreemdeling die zich in de Majo liet inwijden, zich haarverlengsels liet aanvlechten en naakt ging loopen, die zich bij gadzie onder de Marindineesche dansers voegde, die mee op koppenjacht ging, die tot op den huidigen dag jaren lang in het binnenland kan wonen, zonder dat hij er een eigen huis hoeft te hebben, terwijl de menschen van het dorp zelf, in wier huizen deze beschavers verblijven, wanneer hun huis niet op den door het Bestuur vastgestelden tijd klaar is, de boei ingaan.

Die heerlijke vreemdeling, die een onmisbaar element in de samenleving is geworden, maar dan toch niet van den kant der menschen, die bij herhaling vruchteloos probeerden meerderen onder hen er uit te jagen. Het is onbegrijpelijk dat Dr. Van Baal, die dit alles zeker weet, een dusdanig oordeel over deze gedegenereerde stukken maatschappij-schuim kan uitspreken, terwijl de goeroes, die jaar in jaar uit op de bres staan voor ware cultuur en beschaving, kleine intrigantjes in het dorpsleven zijn.

Zooals Dr. Van Baal zeer terecht zegt in zijn 5e hoofdstuk: Overgangsproblemen: „het is eigenlijk niet de moeilijkheid: waar moet het heen met den Marind, doch eenvoudig deze: Hoe is *de opbouw eener, op R. K. leest geschoeide, primitieve cultuur mogelijk, rekening houdende met de gevaren welke de huidige overgang voor het voortbestaan van het volk met zich brengt*?" (blz. 99).

Het kan zelfs zijn nut hebben, de boven geciteerde thesis voorop wat breeder te beschouwen, in zooverre daardoor ook wellicht de aan te wenden middelen alsook de moeilijkheden tot het aanwenden van die middelen in een duidelijker licht geraken.

a) Sprake is allereerst van *den opbouw eener primitieve cultuur*. Zoo'n cultuur dient echter in haar fainomena onderzocht, opdat, na het nauwkeurig vaststellen harer uiterlijke verschijningsvormen, deze laatste op hun beurt de elementen kunnen vormen tot een juiste bestudeering en beoordeeling van het cultureele geheel. Maar een dergelijke studie is geen werk van een oogenblik, ze eischt de zoo algemeen en zoo nauwkeurig mogelijke observatie van alle cultuuruitingen, wil zij ooit uit deze fainomena tot het wezen der cultuur kunnen doordringen. Dr. Van Baal heeft, wat dit laatste — eenmakende — werk betreft, in zijn monumentale thesis: „Godsdienst en samenleving in Nederlandsch Zuid-Nieuw-Guinea" baanbrekend werk verricht. In de meeste opzichten is die thesis aanvaardbaar, vooral in haar eenigszins gewijzigden vorm, zooals zij uit het eerste hoofdstuk zijner recente studie: „De oorspronkelijke cultuur der bevolking (blz. 2 — 20)" naar voren treedt. Met dit monumentale werk heeft hij ook alle Zuidkust-missionarissen blijvend aan zich verplicht; op zulk een synthese *is* werkelijk voort te bouwen, — edoch vergete niemand, dat dit werk eerst in 1934 van de pers kwam. Voor een goed begrijpen van alles kan ook dit van gewicht zijn.

b) Die op te bouwen cultuur dient *op Roomsch-katholieke leest geschoeid* te worden en ook dit dient bij de toe te passen mogelijkheden in het oog te worden gehouden. Eenerzijds zal dat dus meebrengen een zoo ver en zoo nauwkeurig mogelijke aanpassing der katholieke levensbeschouwing aan de oorspronkelijke, der katholieke cultuuruitingen aan de eigen-landsche, anderzijds houdt het tevens de universeele erkenning in van het recht der katholieken óm zich aan te passen, want het gaat natuurlijk niet op,

eenerzijds te beweren: de katholieke geest moet den Marindineezen gaan informeeren, wil het behoud van den stam in de toekomst verzekerd zijn, terwijl men anderzijds obstakels stelt waardoor die mogelijkheid weer wordt ontnomen.

c) Tenslotte dient daarbij *rekening gehouden met de gevaren, welke een dergelijke overgang voor het voortbestaan* van het Marindineesche volk met zich brengt. Deze laatste zinsnede is ongetwijfeld bedoeld als een rem, zooals de dokter toegeeft als hij er meteen op laat volgen: ,,daarom zal naast respect voor al wat niet perse overboord hoeft, geduld moeten worden geoefend tegenover wat men ongewenscht acht." Dat is, zooals het daar staat, volkomen waar en de Katholieke Missie zal niet nalaten zich in dat noodige geduld te oefenen, doch er is iets wat de dokter totaal vergeet en dat wel eens de reden zou kunnen worden, dat we toch naast elkaar heen blijven praten. Van Baal vergeet n.l. dat we niet enkel rekening te houden hebben met die gevaren welke het volk bedreigen kunnen bij een te schielijken overgang der cultuur, maar evenzeer, en in de practijk van de Zuidkust nog veel meer, met de gevaren voor het voortbestaan van het volk, kɑt 'ɛoxnr, kat'exogen. We moeten n.l. niet uit het oog verliezen, dat de achteruitgang der bevolking, waar deze zich momenteel nog voordoet — en uit wat Dr. Van Baal onder hoofdstuk III: ,,Het verloop der bevolking sinds 1915", ons voor oogen toovert, hoeven we heusch nog geen triomf-gezang aan te heffen —, niet aan de huidige overgangstoestanden te wijten is, althans zeker niet alleen, maar zeer speciaal aan het èn door Van der Kolk, èn door Gooszen, èn door Vertenten, èn door Dr. Cnopius, èn door Dr. Van Baal zelf veronderstelde uitsterven *zonder* uiterlijke cultuurverandering, *zonder* venerisch granuloom, . . . waar dan wel door? . . . en alle b.g. auteurs zijn het ook daarover wederom eens: door de te ver doorgedreven sexualiteit. En dan moge men al beweren dat immers alles dood is, dat alles in de oude cultuur is kapot geslagen, wanneer Dr. Van Baal elders toegeeft dat juist de otiv bombari (jus plurium) — was al de rest maar gebleven en dat eene vervallen! — vooral in sommige streken van het binnenland nog ongebroken heerscht, dan spreekt dat een breken der oude cultuur pertinent tegen, immers, zooals we reeds eerder opmerkten en zooals ook Dr. Van Baal zelf instemt: de groote religieuze act der gemeenschap is juist gelegen in de op allerlei manieren — en in sommige — verworden sexueele promisciuteit!

Daar en niet elders lag en ligt tenslotte het grootste gevaar voor het voortbestaan van den stam en deze moeilijkheid is ouder dan onze bemoeienis met den stam zelf. De rest, ook het venerisch granuloom dat, wanneer men de ouderen nauwkeurig uitvraagt, in het binnenland althans, nooit die proportie schijnt te hebben aangenomen, die men voor de kust durft stellen — dr. Van Baal neemt daar op het kritiekste moment een besmetting van 50% aan (blz. 34) —, heeft zeker op meedoogenlooze wijze meegeholpen, de bevolking uit te dunnen, maar het feit dat het bevolkingstotaal terugliep, ook na het werk van Dr. Thierfelder en zijn opvolgers, dat het tot op den dag van vandaag terugloopt in het geheele binnenland, is een duidelijke aanwijzing, dat de oorzaak dieper ligt dan de juist voor dat binnenland nog zoo recente cultuurinmenging.

En daarom doet men niet enkel verkeerd met alle gevaren voor de toekomst van den stam simplistisch op het debet van een dergelijken overgang te plaatsen, doch dient men — buiten respect voor mannen als Plate, Wenting en Vertenten, die durfden doorslaan en daardoor helaas soms gedwongen waren, dingen af te breken, die niet per se wellicht, maar wel door hun practisch en onverbreekbaar verband met sexueele uitspattingen, onmogelijk te handhaven waren —, ook rekening te houden en te blijven houden met wat voor het behoud van den stam een grooter gevaar beteekende en nog beteekent dan de nieuwe cultuurinvasie. En daarom wordt men als toeschouwer bij dit alles desolaat gestemd, als men den een of anderen Politie-chef, na dit alles en natuurlijk zonder het minste begrip van dit alles, hoort beweren, nog wel met het wetboek van strafrecht erbij, weet U, dat otivbombari niet strafbaar is, en dat: ,,mijn menschen zich voortaan met dergelijke perkara's niet inlaten". Dat is wel de grootste klap in het gezicht aan alle vechters voor een toekomst van Nieuw-Guinea's volk en een middel, ook nu nog, dat beter dan alle overgangsgevaren kan helpen om de bevolking kapot te maken.

Laten we daarom de zaken *juist* zien: overgangsgevaren dienen bestreden, inderdaad, in zooverre ze er blijken te zijn; geduld, ,,vooral van den kant der Missie", blijft noodig, maar daarnaast dient dit primaire en sinds zesendertig jaren bestuurswerk niet verdwenen gevaar in geenen deele onderschat. Want het is tenslotte ook dit wat nog wel eens meeningsverschil brengt tusschen Bestuur en Missie, het is ook dit zelfde dat de Missie zoo berucht

afkeerig maakt van den gadzie. Want wat is tenslotte de reden dat deze telkens en telkens weer met haar bezwaren komt tegen het toestaan — minstens tegen het ongereglementeerd toestaan —, want tenslotte was het vooral hiertegen dat geageerd werd? Niet in de eerste plaats dat de gadzie een cultuurlooze, zinnelooze (wijl van elders overgenomen en onverstaanbaar) zelfs afstootelijke bezigheid vertegenwoordigt, maar vooral omdat hij als eenig overgebleven dans van de Zuidkust de andere in hun beteekenis geassimileerd heeft. De gadzie is zambzie, waiko, wassipe, imzie, warti zie, gaga, arih en alles te samen geworden: hij vervangt ze allemaal en — want dit is het ergste — hij vervangt ze op de eerste plaats in dat wat de oude verboden dansen verboden maakte: in de licentie tot promiscuiteit. Bovendien hitst ook de vorm van dezen dans daartoe noodzakelijk op (men noemt hem niet voor niets hondendans). Er wordt veel te vaak nog geschermd met het woord gadzie, als de feestelijk uitbundige, en nu ja, wat erotisch gekleurde viering van een dans-nacht; op zich is hij dat misschien ook wel, maar in de practijk is hij alles eerder, omdat hij verbonden raakt, zoogoed met een jamoe als met een varkensfeest, met een arih als met een tiekbombari. En dan kan het toch onderhand zoo hard niet meer verwonderen dat de Missie tegen een dergelijken dans is, waarin al het oude herleeft en dat zij, omdat ze er tegen is, reeds verschillende jaren haar best doet, om nieuwe dansvormen in te voeren (etor voor mannen, eenvoudige keieesche dansen voor de meisjes). Dat een dergelijke dansverandering niet ineens volksbezit wordt en het, als men maar genoeg gadzie daarnaast blijft geven, wellicht nooit wordt, is tenslotte niet de schuld van de Missie. Overigens gingen de wenschen der Missie in het algemeen minder naar een absoluut verbod dan naar een contrôle op den gadzie uit. Waar men op aandrong was, dat niet gedanst werd zonder verlof (de eisch tot verlof vragen stelt immers den verlofgever in staat achter de bedoeling van het te geven feest te geraken) en dat na zulk verkregen verlof werd gedanst onder bevoegd toezicht. Hield men zich nu nog maar aan deze beperkingen, dan zou de Missie zich nog tamelijk wel van klachten weten te onthouden, ook al doet Dr. Van Baal het op blz. 100 in een nota voorkomen als zou de Missie totaal met blindheid zijn geslagen! In haar verband is die nota daar zelfs niet fair. Immers bespreekt hij daar de noodzaak van geduld inzake den gadzie, maar in wat hij in de nota debiteert, gaat het over geheel iets

anders. Van Baal kwam n.l. op de Missie met het voorstel tot het houden van niet minder dan een ezambombari, ,,mits natuurlijk aan bepaalde beperkende voorwaarden zou worden voldaan", welke beperkende voorwaarden dan wel zouden neergekomen zijn op de aanwezigheid van den een of anderen kantooroppasser. Immers, de bepalende beperking dat er geen otiv-bombari bij zou mogen zijn, is, eenmaal dat men een ezambombari wil geven, contradictio in terminis. Maar men houdt zich tenslotte niet aan de eens vastgestelde beperkingen. Het moge dan al zijn dat den laatsten tijd niet aangevraagde dansen gestraft worden, het politietoezicht is in vele gevallen verdwenen en men draagt dit toezicht niet aan den goeroe of aan den pastoor maar aan het kamponghoofd op, die vaak juist zelf de feestgever is en derhalve zijn eigen vrouw voorop beschikbaar stelt. (Dedjeroek 1939)

Na deze wat breed uitgesponnen vooropstelling van de bedoeling komen de aangewende pogingen, ook in zoover ze vaak voor een groot deel enkel nog slechts verwachtingen zijn, vanzelf in een duidelijker licht. Het brengen van een nieuwe levensbeschouwing immers, zal allereerst, wil ze slagen, een kwestie van inzicht blijven en van een op dat inzicht in de oude cultuur zoo breed mogelijk uitgebouwde aanpassing. Daardoor kan ze vitaal worden en zal zij de gevaren van een overgang zooveel mogelijk kunnen ontloopen. Welke nu waren die pogingen?

1. op religieus gebied.

Voor de Katholieke Missie is uit den aard der zaak, aanpassing op dit gebied primair belangrijk. De eerste poging in die richting bestond in het geven reeds sedert 1918, van het onderwijs in de nieuwe leer, in de eigen taal van den Marindinees, wat het begrip van deze leer natuurlijk in niet geringe mate ten goede kwam. Vooral omdat ook reeds vanaf het begin ijverig werd gepoogd haar ook in de eigen terminologie aan te passen; begrippen als: ziel, geest, God, dood, onsterfelijkheid werden fundamenteel, vooral met behulp der mythologie, op hun ouden inhoud onderzocht en daarna gebruikt, aangevuld of afgewezen al naar gelang den uitslag der bevindingen. Hoezeer men bovendien zijn best heeft gedaan in al die jaren, het onderricht meer bevattelijk, aangepast, verduidelijkend te maken, valt niet in den omvang van een artikel te bespreken; artikels als: ,,Cathechismus-les bij de Marindineezen" van J. Viegen (Annalen van Tilburg, 1913), een ,,Zondvloed-geschiedenis" van Van der Kooy (ibidem 1914) en: ,,Hoe leer ik mijn Kaja-kaja's den ca-

thechismus" van Geurtjens (Verslag Leuvensche Missie-week 1936) doen voldoende duidelijk zien, hoe steeds daarnaar gestreefd is. Verder wordt in dien zelfden cathechismus herhaaldelijk naar de oude Marind-gewoonten verwezen, aangetoond wat er verkeerds in zat en wat niet, een methode die zeker fundamenteele voordeelen heeft opgeleverd tot een juist begrip van het nieuwe.

Vervolgens werden ook de Katholieke plechtigheden zooveel mogelijk in het leven gevlochten en, daar waar mogelijk, met de oude, al dan niet gewijzigde, gebruiken vereenigd. Uit den aard der zaak werd hiervan eerst speciaal werk gemaakt sinds het begin der practische christianiseering, dat is dus na 1923. Van den anderen kant ontbrak een inzicht gevend werk in het socio-religieuze geheel tot 1934, waardoor van zelf de aanpassing vóór dien tijd ook heel wat meer moeilijkheden meebracht, in zooverre wel de meeste gebruiken en gewoonten bekend waren, maar veel ervan nog niet in het geheel als zoodanig en dus in zijn juiste beteekenis was thuis te brengen. Toch kwam reeds in het begin der dertiger jaren een voorloopig uniforme houding tot stand ten opzichte van verschillende cultuuruitingen, zooals: de jaroet, de jamoe, de arih, gebruiken bij zwangerschap en geboorte, huwelijk en familieverband. In 1937 werd een gedetailleerde en zoo fundamenteel mogelijke studie gemaakt van de heerschende doodenidees en doodengebruiken en met de practische aanpassing in alle mogelijke vormen begonnen. Tot op het moment duurt dat onderzoek nog steeds voort en zal zeker nog wel enkele jaren in beslag nemen. Men vergete daarbij niet dat tamelijk sterke en tot dan toe weinig bestudeerde cultuurafwijkingen bij naburige stammen bij het boven vermelde werk een groote rem kunnen zijn. De tijd lijkt vooralsnog niet gekomen deze nauwere aanpassingsvormen te publiceeren, wijl het immers verstandiger lijkt ze eerst enkele jaren aan de practijk te toetsen. Te zijner tijd zal men daar wellicht meer over kunnen vernemen, Het zal echter hopelijk ondertusschen duidelijk geworden zijn, dat het der Katholieke Missie geenszins mangelt aan belangstelling, ook niet waar het de meer directe aanpassing van nieuw katholiek geestesleven aan de oude Marindineesche gedachtensfeer betreft; het is trouwens, zooals de Missie zelf het best begrijpt, voor de al of niet absorbsie harer leer van te vitaal belang, dan dat zij er onverschillig tegenover zou kunnen blijven staan.

Maar de aanpassing omvat meer dan het louter religieuze: zij

dient immers het geheele leven nieuw te informeeren en op alle gebied werkzaam te zijn.

2) op sociaal gebied.

Nu is de Marindcultuur een primitieve en als zoodanig weinig gedifferentieerd, in zooverre de meeste cultuur-uitingen, ook de sociale eronder, tevens een religieuzen inslag zullen hebben (c.f. Duyvendak p.p. 13 e.v. Inleiding tot de Ethnologie van Nederl. O. Indië). In een goede aanpassing is ook daarmede rekening te houden en zoo dient men in het aanpassen aan naar ons inzicht misschien meer profane aangelegenheden, ook het godsdienstige, d.i. het neo-godsdienstige element zijn plaats te geven, zooals het die in de oude cultuuruiting reeds bezat. In dezen vorm werden verschillende oude feestelijkheden met een religieus feest verbonden: zoo bestaat sinds jaren in het stroomgebied van de Koembe en de Maro de gewoonte een gemeenschappelijken feestmaaltijd, die ook in de oude feesten van zoo groot belang was en waarvoor de geweldige feestkoeken, bij de oude Marindfeesten gebruikelijk, al een zeer welkome aanleiding gaven, te organiseeren. Waar vroeger de aanwending van sperma het religieuze element bij deze gemeenschapskoeken vormde, wordt nu de koek en de andere in overvloed bijeengebrachte feestgaven plechtig gezegend. Aan de in eere gebleven en uiterst luidruchtige prauwenfeesten werd met de ramai van het fluitorkest de zegen van den Priester verbonden.

Varkensfeesten werden zelfs reeds eenige malen, tot groote voldoening der feestgevers, in katholiek verband georganiseerd en ze hadden zelfs tot gevolg dat men met grooten ijver nog meer varkens ging kweeken, dan men tot dusverre reeds gewoon was, want een varkensfeest, waarop ook andere dorpen worden uitgenoodigd, bezat van oudsher een sterk element van eergevoel, dat heel gemakkelijk tot competitiegeest kan voeren en, naar het schijnt, reeds begint te voeren.

Plannen zijn er verder nog genoeg: zooals het tuinen zegenen met processie en een vroolijk feest tot slot (niet echter, zooals Dr. Van Baal voorstelt, als rouwsluiting), het met zegen en ramai vieren der leeftijdsbevorderingen (in het binnenland en speciaal in het Jeegebied, zijn die leeftijdsbevorderingen echter heel wat bescheidener en minder talrijk dan aan de kust), feesten na den bouw van een nieuw dorp, een nieuwe school e. a., want de kwestie der aanpassing, ook op sociaal gebied, is niet zoo simplistisch als Dr. Van Baal het op blz. 100 zou willen doen voorkomen. Dit alles heeft de grootste belang-

stelling der Missionarissen en dat reeds sedert verscheidene jaren. Dat er niet altijd evenveel van terecht komt, dat sommige vormen geen levensvatbaarheid blijken te bezitten, wie zal dat ontkennen, maar wie zal dat ook der Missie kwalijk kunnen nemen? Men dient bij dergelijke zaken, zooals we reeds eerder opmerkten naar aanleiding van de nieuw ingevoerde dansvormen, evengoed geduld te oefenen, als men dat ten opzichte van het nog niet verdwenen oude moet doen. Bovendien is het aanpassingsobject niet overal hetzelfde en we kunnen dan ook over het algemeen gerust zeggen, dat er tot heden toe aan de kust, waar het volk vooral door invloed van de ruilers voor een goed deel bedorven is en tot een zekere inertie vervallen, juist wegens dit futlooze van aanpassing wel het minst sprake is. Doch in het binnenland, waar de vreemdeling ontbreekt en de Missie-invloed derhalve meer centraal blijft, gaat het meerendeel dier aangepaste feesten en cultuurvormen er gewillig in en doet het volk, juist in het bijzonder bij die feesten, opveeren tot nieuwen levenslust. Want eigenlijk voelen we ons een beetje verongelijkt, als Dr. Van Baal de eenige grootere feesten alleen nog maar ter Onderafdeelings- of districtshoofdplaars laat houden (bl. 86) ,,en de Missiefeesten eigenlijk zoo klein zijn". De groote reden van dit depreciatief idee der Missiefeesten zal wel zijn dat Dr. Van Baal zelf nooit een missiefeest heeft meegemaakt, tenzij te Merauke, waar alle menschen van buiten moeten komen en zich, midden onder de vreemdelingen, minder thuis voelen. Wat het aantal feesten betreft, worden er door de Missie heel wat meer georganiseerd dan het eenmaal per jaar terugkeerende Koninginnefeest; wat het aantal feestvierders betreft, zullen zelfs de meeste het van de Bestuursfeesten winnen en zelfs, wat ramai betreft, zullen de feesten ter hoofdplaats achterop komen. Maar het is natuurlijk ook mogelijk, dat men aan dat epitheton ,,groot" het woord gadzi wil vastknoopen — en dan geven we onze nederlaag gaarne toe. Maar als b.v. de geheele Koemberivier nu reeds sinds 1932 jaarlijks te Weijau bijeenkomt, is dat het beste bewijs, dat de menschen ook gadzi-looze feesten wel weten te waardeeren en kon de fout wel eens liggen in de goedkoope manier waarmee de feestgever zich van moeilijkheden ziet af te maken. Immers, op goed geregelde missiefeesten is de daver der vroolijkheid tot laat in den nacht niet van de lucht. Maar o.i. doet Dr. Van Baal het dan ook wel erg pessimistisch voorkomen, alsof er nu eigelijk niets meer te beleven zou zijn op de Zuidkust, tenzij die van Missiezijde hatelijk verfoeide gadzi.

Als we nu de zoo juist besproken grootere feesten, waarbij heele streken jaarlijks verzameld worden, eens even buiten beschouwing laten, dan zijn er toch nog altijd de kleinere feesten zooals: prauwenfeesten, jamoe's, varkensfeesten en na die feesten toch nog altijd de gezamenlijke jachten, de feestelijke vischvangsten met vischvergif, zelfs de heerendiensten, het barang sjouwen, alles helpt mee om ook nu nog het leven van den Marind en zijn buren vol ontspanning te maken.

3. Op materieel gebied.

Tenslotte komen we dan ook aan de aanpassing op materieel gebied en die aanpassing is helaas gauw genoeg uitgeput ; aan de kust nog veel eerder dan in het binnenland, want de kustmensch heeft, zooals we elders reeds betoogden, ook het beetje materieele cultuur, dat hij vroeger wellicht bezat, tamelijk wel uit handen gegeven. Met het binnenland staat het, wat dat betreft, beter geschapen ; daar is nog iets aan te passen, omdat ze van vroeger tenminste nog iets hebben overgehouden om aangepast te worden. Daar kent men nog het snijwerk op trommen en prauwen, het graveerwerk op klapperdoppen en pijlschachten, het kleuren van palen en pijlen. En daar is iets mee te beginnen, omdat men er den niet verwoesten werkijver van den binnenlander bij krijgt. Zoo werden daar niet enkel vaak aardige kerkjes of scholen gebouwd, maar onder leiding vooral werd er ook reeds mooi houtsnijwerk geleverd. Een openbaring, wat dat betreft, is de eerste Sacramentsprocessie te Boepoel geweest, half Augustus verleden jaar. Wat daar verwerkt en bewerkt is, toonde niet enkel ijver, maar ook toewijding en niet enkel toewijding, maar ook competitiegeest : een half jaar is men er in de verschillende dorpen — ook de dorpen van Gabgab waren daarbij vertegenwoordigd — druk mee geweest en toen het feest, dat volledig slaagde, voorbij was, is men voldaan naar huis gegaan met de boodschap: wacht maar, het volgend jaar doen we het nog mooier; en met ijver is men ondertusschen alweer begonnen.

't Is daarom alleen maar jammer dat ook in het binnenland de aanpassingsmogelijkheid zoo gauw is uitgeput : wat snijwerk, wat vlechtwerk en men is er daar ook al ongeveer mee klaar. Het is dan ook de groote kwestie het niet enkel bij aanpassing te laten, maar ook bij te passen waar dat mogelijk is.

De landbouw is daartoe ten zeerste geschikt, omdat deze menschen, al beoefenden ze van landbouw ook nog zoo'n schijntje, toch

èn wat hun aanleg èn wat de gesteldheid van hun land betreft, onfeilbaar primair op den landbouw zijn aangewezen. Reeds jaren werd door de Missie aan dit punt volledige aandacht besteed, het landbouwvak stond zelfs op het program der eerste scholen, tot 1931. En het ziet er op veel plaatsen in het binnenland wel naar uit, dat de pogingen in deze richting, uiteraard in het begin slechts met de jeugd ondernomen, ook voor de ouderen vruchten gaan afwerpen. Het valt mij de laatste jaren, in het Jee-gebied vooral, voortdurend op, hoe ook de oude lui hun traditioneele tuintje hebben uitgebreid en op meerdere plaatsen reeds geregeld mais en katjang verbouwen. Of dit embryonaale landbouwelement echter al meteen tot competitiegeest zal kunnen leiden, blijft wel zeer te betwijfelen. Verder werd reeds sinds enkele jaren door de Missie zaad verstrekt voor tot dan toe hier onbekende tabakssoorten en momenteel is op meerdere plaatsen begonnen met het aanleggen van geregelde tabakstuinen, een gewas, waarvoor de binnenlander, na zijn wati-tuin, de grootste belangstelling heeft.

Andere bijpassingen als : het leeren naaien, verstellen en wasschen der kleeren, het weven met eigen gekweekt, gesponnen en gekleurd garen, zijn reeds jaren in gebruik.

Den laatsten tijd zijn we bovendien bezig met zoeken naar een goed procédé voor het bakken van vuurvaste sagosteenen tot het bereiden van sago lempeng en vuurvaste potten of ketels, want tot nu toe ontbreekt het woord „gekookt" absoluut op het Marindineesch menu.

Dit alles zijn dingen in wording, veel ervan is, we geven dat gaarne toe, nog van weinig beteekenis, maar men kan van Pastoors ook geen wonderen verwachten.

Wat wij tenslotte na alles concludeeren — en we willen het vele juiste en raak aangegeven feitenmateriaal uit Dr. Van Baal's werk daarbij niet vergeten — is, dat het er met den Marind en zijn buren nog zoo slecht niet voor staat. Het moge zijn, dat we in het algemeen na de afgeloopen 35 jaren nog geen redenen tot juichen hebben, groote reden tot ongerustheid heeft men o.i. evenmin, zoo men althans blijft voortgaan op den eens ingeslagen weg en zich niet te gemakkelijk laat intimideeren door vermeende volksdepressie en ongeschiktheid van den kant der Missie. De Bestuurs- en Missiebemoeienis is een gradueele op de Zuidkust

en in zooverre is ook de achterstand van die streken waar èn Bestuur èn Missie zich eerst in latere jaren mee konden gaan bemoeien, heel natuurlijk te noemen.

Moge ook voor die streken weldra het oogenblik aanbreken dat zij den slechtsten tijd te boven zijn, dàn zullen de Marind en zijn buren stilaan komen ook tot de herleving in aantal die zij zoozeer behoeven en dan zal de Missie, gesteund door het Bestuur, niet nalaten deze jonge en verjongde maatschappij het nieuwe gezonde leven in te blazen, dat zij noodig heeft.

Weijau 25 Januari 1940.

ONTVANGEN BOEKEN EN TIJDSCHRIFTEN

1. Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, Afl. 4.
   Inhoud: Assonantie in het Manggarais, door J. Verheyen. S. V. D. Een interessante kĕndi van Trowoelan, door Dr. W. F. Stutterheim.
   en andere overzichten en bijdragen.

2. THE ASIATIC REVIEW. Juli 1941 No. 131.
   Inhoud: The Indian Political Situation, by Sir George Schuster. India Today, by Arthur Moore.
   en andere bijdragen en overzichten.

3. Adjar Djogèd, door S. Sastrasoewignja. Uitgevers Mij. J. B. Wolters.

4. Ornithologisch Tijdschrift voor Ned.-Indië „IRENA" Nov. 1941 deel 1.